ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
1-2
SAMEDI-DIMANCHE
1er-2 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՐԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.542
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.542

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

62

կարելի է՞ լաւատես խմբագրական դրել, Սփիւռքի – ան ալ արեւմտեան – հայերէն օրաթերթի մը տարեդարձին առթիւ:

Անկեղծօրէն ո՛չ:

Բայց, իբրեւ հայ մամուլ եւ անոր առաքելութեան հաւատացող, իրաւունքը չունինք յոռետես ըլլալու, եթէ նոյնիսկ մեր ապրած ամէնօրեայ տագնապը չի կրնար մեզ մղել լուսաւոր վաղորդայներու ակնկալութեանց:

Փորձենք, ուրեմն, իրատես ըլլալ:

Նախ ճչդենք թէ, այսօր, Սփիւռքի մէջ, քանի՞ թերթ ունինք դեռ, որ հաւատարիմ կը մնայ լեզուին: Եթէ տասնեւչորս օրաթերթերու վրայ, տասնեակ մը դեռ կը յամառի լեզուական ղիջումէ չընել, անդին բոլորովին տարբեր պատկեր մը կը պարզէ պարբերական մամուլը, որու հետեւելու համար, հարկ է եօթը – ութ լեզուները սորվիլ անպլերէնէն և Ֆրանսերէնէն զատ. ժամանակի պահանջին հետ երթալու, օտարախօս հայ երիտասարդութիւնը, եթէ ոչ հայերէնին դոնէ հայութեան կապելու մտահոգութիւնը, անճնառութեան հոգեվիճակ մը ստեղծած են, որու գլխաւոր հետեւանքն ալ այն է, որ սփիւռքեան մէկ գաղութէն միւսը, այլեւս հասարակաց յայտարար ալ–այսինքն՝ լեզու–չի մնար:

Ապրիլեան սերունդին վերջին մնացորդացը, օրէ օր, կ'անհետանայ: Այսինքն՝ կ'անհետի հայերէն թերթի բնթերցողը եւ տեղը եկող չկայ: Կը պատահի որ, միջին սերունդէ պատկանող մը հարց տայ հայ խմբագրին (անշուշտ՝ Փըռանսերէն).–

«Vous préparez la relève?»

Բայց, ինք, երբ մայրը մեռած է, դաղթուցած է թերթը, գիտակցութիւնը չունենալով թէ ինք ալ պարտէր նախ պատրաստել ընթերցողին ռըլէվը:

Այս, թերեւս քիչ մը դառն խորհրդածութիւններուն մղեց մեզ, այսօր, «Յառաջ»ի 62–րդ տարեդարձը: Ճիշդ է, լաւ արիք է, հայերէն օրաթերթի մը համար, այն ալ Փարիզի մէջ: Շատերուն իսկ մտքէն չէր անցներ, որ իր մահէն աւելի քան երեսուն տարի եւս, դեռ պատնէշին վրայ կը մնայ իր «Յառաջ»ը, պրպէս հարատեւ արտայայտիչը գաղութին եւ հաւատարիմ ծառան արմատախիլ ժողովուրդի մը դատին:

«Յառաջ» տոկաց: Շնորհիւ անշուշտ այն համակրանքին զոր կը վայելէ: Գիտցողը գիտէ, սակայն, թէ ի՞նչ կը նշանակէ կարենալ ինքնաբաւ պահել հայերէն անկախ օրաթերթ մը, որու պիւտճէն կ'ապահովեն միայն բաժնեգիները, «ազգային» ծանուցումները եւ բարգաւաճման Ֆոնտը: Բայց, որքան ալ, օրէ օր, աւելի ծանր ըլլայ մեր նիւթական բեռը, հայերէն օրաթերթի մը գլխաւոր մտահոգութիւնը հոգ չէ: Ի՛ւն ցաւը վերը մատնանշեցինք: Եւ քանի որ հաւատարիմ թերթիս կոչումին իսկ, վճռած ենք տեղի չտալ լեզուին, պիտի չյողնինք նաեւ կրկնելէ ու չեշտելէ անոր կարեւորութիւնը: Մենք կրնանք անցողակի խանգաւառութիւններ ունենալ բանաձեւի մը քաւարկութենէն կամ երեսփոխանի մը հոգեյուզ խօսքերէն: Բայց, մեր քաղաքական պայքարը միայն հոգ չէ: Ամբողջութիւն մըն է, ուր իր եզակի տեղն ունի հայ մշակոյթը: Ան է, որ թոյլ կուտայ մեզի չկորնցնել մեր ազգային դիմագիծը: Եւ այդ մարզին մէջ, կենսական դեր ունի հայ մամուլը:

Սփիւռքեան ընդհանուր մտահոգութիւններու այս թիւով պատճառ չէ անշուշտ, որ «Յառաջ», ինչպէս երէկ եւ այսօր, վաղն ալ չշարունակէ իր առաքելութիւնը, աւելի քան երբեք կառչած իր նշանաբանին՝ տոկալ:

«ՅԱՌԱՋ»

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Յուլիս 20–ի մեր թիւով, անդրադարձած էինք Թուրքիոյ մերժումին, թուրքեւամերիկեան նոր համաձայնագիրը վաւերացնելու: Երկու երկիրներու յարաբերութեանց մասին, «Միլլիյէթ» Յուլիս 31–ին, այլ տեղեկութիւններ կուտայ:

***

ԱՄՆ–ու Արտաքին նախարարութենէն Մ. Արմաքոսթի Անգարա կատարած այցելութիւնը «յուսախաբութիւն» պատճառած է թուրք կառավարական շրջանակներու: Հանդիպումներու դլխաւոր նիւթը հանդիսացած է տնտեսական եւ զինուորական օժանդակութեան հարցը: Ամերիկա ոչ մէկ ղիջում յանձն առած է այս մարզին մէջ, հասկցնելով, որ «օժանդակութեան դեղ մը անխուսափելի է ու ոչ մէկ օգուտ կ'ունենայ հակազդել»: Երկրորդ կէտ մը, թուրքիոյ զինուորական վարկերու պարագան էր, որու վճարումը կ'ուզէր յետաձգել, սակայն Արմաքոսթ անդրդուելի մնացած է ու պահանջած, որ 400 միլիոն տոլարի այս պարտքին այս տարուան բաժինը վճարուի մինչեւ տարեվերջ: Թուրքիա այս փոխառութիւնը կատարած է 17% տոկոսով ու զայն կրենալ վճարելու համար, հիմա կը ջանայ միջազգային դրամատուներէ 10% տոկոսով վարկ ապահովել. սակայն որպէսզի այս վարկը տրուի, անհրաժեշտ է Միացեալ – Նահանգներու երաշխաւորութիւնը, ինչ որ մերժուած է:

Զինուորական – տնտեսական կնճիռներէ եւս հայկական հարցը օրակարգի նիւթ դարձած է. Թուրքիա կ'ուզէ որ ապահովութիւն տրուի, թէ հայկական բանաձեւը պիտի չվաւերացուի Միացեալ – Նահանգներու Կոնկրէսին կողմէ: Արմաքոսթ այս տարուան համար միայն տուած է ապահովութիւնը, սակայն աւելցնելով, թէ գալ տարուան կացութիւնը կախում կ'ունենայ դեմոկրատներու ընթացքէն: Այսուհանդերձ, այսքանով իսկ կրկին խօսուած է զօրավար Էվրէնի ԱՄՆ կատարելիք այցելութեան հաւանականութեան մասին. կը սպասուի որ Սեպտեմբերի հանդիպումէն ետք ճշդուի այցելութեան թուականը:

Արմաքոսթ մեղմացնելու համար Կոնկրէսի հակաթուրք խմբակներու կեցուածքը, պահանջած է, որ Կիպրոսի թուրք զօրաբաժիններու քանակը նուազի: Թէ՛ վարչապետ Էօզալ եւ թէ Արտաքին նախարարութեան կցորդը յայտնած են թէ արդէն պակսած է թուրք զինուորներու թիւը, սակայն Արմաքոսթ չէ համոզուած:

Միւս կողմէ, Արմաքոսթի մեկնումէն ետք անակնկալօրէն Անգարա հասած է Միացեալ – Նահանգներու Դեմոկրատ կուսակցութեան նախագահական թեկնածու Լարուչ, որ զեղծարարութեամբ կ'ամբաստանուի ներկայիս ու իր դէմ դատ բացուելէն ետք ճշդուի այցելութեան թուականը:

Տրուած տեղեկութիւններու համաձայն, Լարուչի հանդիպումներու նիւթը դարձած են Միացեալ – Նահանգներ – Թուրքիա փոխ – յարաբերութիւնները:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՑՏԻԳ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՅՈՒԼԻՍ 24 — 29)

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎ
ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մէջ դումարուած է վրաստանի, Ադրբէջանի եւ Հայաստանի գիտութիւններու ակադեմիաներու նախագահներու խորհուրդի նիստը, որու ընթացքին քննարկուած են Անդրկովկասի ակադեմիաներու այլազան հիմնարկներու վերաբերեալ հարցերը: Ներկայ եղած են երեք ակադեմիաներու նախագահները, ակադեմականներ եւ Խորհրդային Միութեան ակադեմիայի ներկայացուցիչներ: Հաստատուած է համատեղ մշակումներու լայն ծրագիրը մը: Ժողովին մասնակցող ակադեմականները այցելած են Հայաստանի ակադեմիայի կարգ մը գիտական հիմնարկները: Բիւրականի աստղադիտարանին մէջ անոնք ծանօթացած են գիտական կեդրոնի աշխատանքներուն, կազմակերպական կառոյցին:

***

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ ՄԱՍԻՆ
ԳԻՐՔ ՄԸ ԼՈՅՏ ՏԵՍԱԾ

Երեւանի պետական համալսարանի հրատարակչականը լոյս ընծայած է «Մեսրոպ Մաշտոց» գրքոյկը, որուն հեղինակը՝ ակադ. Եդուարդ Աղայեան, ներկայացուցած է հայկական այբուբենի ըստեղծման հարցերը, ինչպէս նաեւ հայ դրաւոր մշակոյթի զարգացման խնդիրները: Գիրքը կը չեշտէ, թէ Մեսրոպ Մաշտոցի ստեղծած այբուբենը ոչ միայն կատարեալ էր, այլեւ այնքան ճշդութեան կը ցոլացնէր Հայոց լեզուի հնչիւնային համակարգը, որ նոյնիսկ չեռազային լեզուի մէջ տեղի ունեցած տեղաշարժերը զայն լուրջ փոփոխութեան ենթարկելու անհրաժեշտութիւն չառաջացուցին: Հետաքրքրական է գրքին այն բաժինը, ուր քննութեան կ'ենթարկուին այն հարցերը, թէ ո՞ր տառերու եւ ո՞ր այբուբենի ձեւափոխումով Մաշտոց ստեղծած է տառերը, ո՞րոնք են մեսրոպեան այբուբենի հիմնական առաւելութիւնները աւելի հին այբուբեններու համեմատութեամբ, ո՞րչափ հմտօրէն ան օգտագործած է Հայոց լեզուի հնչիւնային համակարգի յատկանիշները: Գիրքը լոյս տեսած է հայերէն, ռուսերէն և անգլերէն լեզուներով:

***

ԲԱԳՐԱՏ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
ՍԿՍԱԾ Է
ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆԻ ՄԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայֆիլմ» արուեստանոցին մէջ բեմադիր Բագրատ Յովհաննիսեան ձեռնարկած է նոր ժապաւէնի մը պատրաստութեան: «Եւ ամէնը կրկնուելու է» խորագիրը կրող չարժանկարը կը պատրաստուի արձակագիր Վահագն Դրիդորեանի նոյնանուն վէպի հիման վրայ: Նիւթը՝ հերոսին՝ մատնագիտութեամբ իրաւաբան, կեանքի փորձառութեան ինքնագնահատումն է՝ իր ընտանիքին անցեալի ժամանակագրութեան լոյսով: «Մարդ – հասարակութիւն – շրջապատող աշխարհ» փոխյարաբերութիւններու նկատմամբ այդ հետաքրքրութիւնը բնորոշ է Բագրատ Յովհաննիսեանի բոլոր չարժանկարներուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՖ – ԷՆԹԷՖ գործադուլը մէջ պիտի չբլլայ Շաբաթ եւ Կիրակի, որովհետեւ Բրէթէյլի գաւառանը ապօրինի հռչակեց օդաչուներու եւ մեքենագէտներու որոշած գործադուլի չարժումը եւ պահանջներն ալ՝ անտրամաբանական: Ակէզատ, նախարարին եւ օդանաւային երթեւեկի հսկիչներու միջեւ բանակցութիւններ լաւ ճամբու մէջ էին Ուրբաթ առտու: Ծանօթ է, որ առնց չարժումը, թէեւ սահմանափակուած 2 ժամուան վրայ առաւօտները, 100 օր է կը տեւէ եւ զգալապէս կը խանգարէ Էռ – Էնթէռի երթեւեկը: Բազմաթիւ գործի մարդիկ ալ վնասներ կը կրեն:

ՖՐԱՆՍԱ հերքեց թէ «Իրաքի քիմիական զէնքերու գլխաւոր հայթայթիչն էլլայ», ինչպէս յայտարարեց Իրանի Արտաքին նախարարը մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Ժընեւ: Թեհրանի մէջ ալ, նախարարարեւտը սպառնաց Ֆրանսայի, չեչտելով. – «Եթէ անունք (իմա՝ Միթերան – Նահանգներ, Մեծն – Բրիտանիա եւ Ֆրանսա) նաւ եւ նաւատորմ ունին, մենք ալ ուրիշ բաներ ունինք, որոնց ազդեցութեանց մէկ չնչին մասը միայն տեսաւ աշխարհ»:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌԵԿԸՆ, երրորդ անգամ ըլլալով խլիրդի գործադուլեան ենթարկուեցաւ: Կրկին քիթէն է եւ բժիշկը յայտարարած է թէ մորթի անվնաս խլիրդ մըն է:

ՄԵՔՍԻԿՈ, օդանաւային ծանր եւ անհասկնալի արկած մը պատահած է, առջի օր: Չիեր փոխադրող օդանաւ մը տուներու վրայ ինկած է, նախքան երթալ ճգմուիլը բանուկ կառուցքի մը վրայ: 41 մեռեալ կայ: Քիչ ետք, օդաչուն գտնուած է, ողջ – առողջ:

ՄԱՐՍԻԼԻԻ «Լա Մարսէյէզ» համալսարանի տնօրէնութիւնը գործէ հանեց 124 աշխատաւոր 324–ի վրայ, ինչ որ 38%–ի համեմատութիւն մըն է:

ՏԵՐՈՒՆԻ

ՏԻԿԻՆ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ՍԻՍԼԵԱՆ

Ցաւով լմացանք, որ Հինգշաբթի օր, Յուլիս 30–ին, Կրընոպլի հիւանդանոցը ուր փոխադրուած էր, իր մահկանացուն կնքած է Ազգի Տիկին Սիամակ Սիսլեան, մօտ 80 տարեկանին:

Տարիներէ ի վեր արդէն, առողջական պատճառներով, բոլորովին քաշուած կեանք մը կ'ապրէր: Բայց, անունք որոնք քիչ – շատ ծանօթ են Ֆրանսահայ գաղութի կեանքին, գիտեն թէ ինչ բեղուն գործունէութիւն ունեցած էր ողբացեալը, մեր հանրային կեանքին մէջ, առաւելապար Կապոյտ Խաչին բերած իր մասնակցութեամբ: Զարդացած կին, Տիկին Սիսլեան նաեւ, երկար տարիներ սերունդներ դաստիարակած է Կրընոպլ թէ այլուր: 1979–ին, ինք ալ այն հիւանդանոցն էր, ուր իր մահկանացուն կը կնքէր Հ. Ց. Դաշնակցութեան Ֆրանսայի շրջանի կարկառուն դէմքերէն՝ Սիամակ Սիսլեան:

Մեր ցաւակցութիւնները սիրելի Սեդային:

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ՍԷՆ – ՃՈՆ ՓԵՐՍԻ

ՈՒՐ Է ԱՐԴԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

SAINT-JOHN PERSE

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՐԴԻ
ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԸ

Կ. ՓՕԼԱՏԵԱՆ

ԶՐՈՑՑ ՍԷՆ – ՃՕՆ ՓԵՐՍԻ ՀԵՏ

Հասած էի Սէն – Ճօն Փերսի նուիրուած յոդուածիս այս էջին, երբ հեռախօսը հնչեց առաւօտ մը։ Պր. Պալարն էր։

Քանի մը օր առաջ փոխ առած էի Սէն – Ճօն Փերսի իրեն նուիրուած հատորները, չքեղ տպագրութեամբ։

Խոստացած էի շուտով վերադարձընել զանոնք, դիտալով որ բացառութիւն մը ըրած էր ինծի համար, անոնցմէ զատուելով։

– Վերջացուցի արդէն, եղաւ առաջին խօսքս, վաղը կը բերեմ ձեր դիրքերը Պր. Պալար։

– Լա՛ւ, լա՛ւ, վախնալու բան չկայ, ո՛չ ալ աճապարելու, անոնց համար չհեռաախօսեցի ... գիտե՞ս որ մարդդ հոս է...

– Մա՞րդս, Վի՞ւքը...

– Ո՛չ, Փերսի մասին է խօսքս։

– Ի՞նչպէս ... հո՞ս է։

– Այո՛, երեք օր է, կրկին կը կոխկռտէ իր նախնիքներուն հողը, տասնըւթ տարի յետոյ...

– Ի՛նչ դիպուած։ Չե՞մ կրնար տեսնել զինքը։ ո՞ւր, Մարսէ՞յլ...

– Ոչ, ծովեզերեայ մենաստանի մը մէջ է, վաղը պիտի երթամ զայն տեսնելու, մեզմէ բաւական հեռու, զաղտնի վայր մը...

– Կ'ուզեմ ընկերանալ ձեզի, անպայմա՛ն...

Ահա՛ այսպէս էր որ բախտը ունեցայ անձնապէս ճանչնալու եւ ամբողջ կէսօրէ վերջ մը անցընելու «Անապազ»ի հեղինակին հետ։

Անոր հետ իմ ունեցած Զրոյցս կը կեմ ուրեմն նախորդ էջերուս, հրճուելով որ մեծ քերթողին բացատրութիւնները, ընդհանրապէս բանաստեղծութեան եւ մանաւանդ իր գործին վրայ, պիտի լուսաւորեն իրեն նուիրած իմ տարտամ էջերս։

Այսպէսով հետապնդած կ'ըլլանք նաեւ «Անդասան»ի հիմնական նպատակներէն մէկը, սկսուած արդէն նախորդ թիւերուն մէջ, եւ որ կը շարունակուի տակաւին, – «Ո՞ւր է Արդի Բանաստեղծութիւնը»։

Մարսէյլի եւ Նիսի միջեւ, Միջերկրականի կապոյտ ջուրերուն մէջ յառաջացած ժիէնի սրածայր թերակղզին վերջնադոյն կէտին վրայ կանգ կ'առնէ մեր ինքնաշարժը։ Արեւադարձային բուսականութեան մէջ կորսուած ընդարձակ կալուած մը։ Անոր բարձրադոյն կէտին վրայ թառած ղեկակ մը, ծովուն եւ երկընքին միջեւ կանգնած։

Բարձրահասակ մարդ մը կը յառաջնայ դէպի մեր կողմը։ Հագած է ծովի մարդու հագուստներ։ Գլուխը եւ կուրծքը բաց։ սեփ – սեւ մազերով։ Անոյշ ժպիտ մը շրթներուն։ Կը յառաջնայ կըշռութաւոր քայլերով, զեղեցիկ հասակը ցցած, ուղիղ՝ սիւնի մը պէս։ Սէն – Ճօն Փերսն է։

Անկարելի է երեւակայել թէ եօթանասունը մէկը անց մարդ մըն է մեր դիմաց կեցող, այս առոյգ ծովահէնը։

Կը բարձրանանք առաջին յարկը, ուրկէ կ'իջնենք ծովուն։

Կը սկսի խօսիլ։

Զեկած, Պր. Պալարը պատուիրած էր մեզի, որ չաճապարենք, ձգենք որ ան խօսի։

Ամբողջ մէկ ժամ խօսակցութիւնը հետաքրքրութեան չուրջ կը դառնայ։ Խօսողը ինքն է։ Լիւքը, երբեմն – երբեմն նախադասութիւն մը կը համարձակի սահեցնել։ Սէն – Ճօն Փերսը մէկ օր առաջ դացած է էքսի Ֆէսքիվալին եւ կարծիքներ կը յայտնէ, Մոցարթի, Վակների, Պեթհովենի մասին։

– Երաժշտութի՞ւնը, կը բացագանչէ, ներշնչուած, ամէն ինչ է բանաստեղծին կազմութեան մէջ։ Ես չատ բան կը պարտիմ Տեպիւսիին։ Նոր կը սկսէի գրել։ Իմ տարեկիցներուս հետ կը խեղդուէինք Վակների ահեղ տիրապետութեան տակ ճզմուած։ Տեպիւսին եկաւ եւ մեզ ազատագրեց։

Երաժշտութենէն յանկարծ կը ցատքէ դիտութեան։ Կը պատմէ իր հանդիպումները Բէնդլվէյին հետ, Այնշթայնին։ Հըրաշալի բաներ կ'ըսէ ֆրանսացի բանաստեղծը, մեր հիացիկ աչքերուն առջեւ փռելով իր խոր եւ բազմերանգ հմտութիւնը։

– Հապա իմ զրո՞յցս, կը մրմնջեմ Պր. Պալարի ականջին։

Կը ժպտի, լինքնավստահ ժպիտով մը, ըսել ուզելով թէ մտահոգուելու պէտք չունիմ, շուտով պիտի հասնինք ... բանաստեղծութեան։

Եւ օգտուելով Սէն – Ճօն Փերսի մէկ կարճ լռութենէն։

– Մեր հայ բարեկամը...

– Հա՛, մեր հայ բարեկամը, կ'ընդմիջէ ան Պր. Պալարի խօսքը, մեր հայ բարեկամը անհամբեր է իր հարցաքննութեան սկսելու։ Պատրաստ եմ։ Անկէ առաջ սակայն ես կ'ուզեմ ձե՛զ հարցաքննել, քանի որ երեք մէկ միացած էք հոս։ Գրիզոր Նարեկացիի մասին հետաքրքրութիւնս։ Գիտէ՞ք որ փորմիտապլ բանաստեղծ մըն է ան, իրա՞ւ է անոր ապրումը, զարդանք չկա՞յ երբեք հոն...

– Ի՞նչ ապաւորութիւն կրեցիք անկէ, ուրախացած կը պատասխանեմ ես, այն ապաւորութիւնը ունեցաք թէ կե՞ղծ էին անոր բառերը...

– Ո՛չ, ո՛չ ... երբե՛ք...

Ու դարձեալ կը կրկնէ իր առաջին ածականը։

– Ա՛նքան փորմիտապլը է, որ հաւատալս չեկաւ, կարծեցի թէ կրնար թարգմանութեան մէջ թարգմանիչը որոշ բաներ ներմուծել...

– Թարգմանիչը ի հարկէ իր բաժինն ունի այդ յաջողութեան մէջ։

– Թարգմանութիւնը հրաշալի է, լսելիք չկայ, բայց Լիւք – Անոռէ Մարսէլի վերլուծումները նոյնքան գեղեցիկ են, կ'ըսէ Սէն – Ճօն Փերս։ Եւ դառնալով Լիւքին։

– Երջանիկ պիտի ղգայի ինքզինքս եթէ մէկը խօսէր իմ գործիս մասին, այս խոր թափանցումով, այս բացառիկ գեղեցկութեամբ արձակով։

– Կը բաժնեմ ձեր հիացումը, կ'ըսեմ ուրախ՝ մեր բարեկամին ուղղուած այս բացառիկ գնահատանքէն։

Սէն – Ճօն Փերս կը շարունակէ իր աթոռին վրայ եւ երկու բազուկները կ'երկարէ իմ ուղղութեամբս։

– Հիմա կրնաք ընել ձեր առաջին հարցումը։ Հա՛, չմոռնամ չեչտելու թէ իմ հիացումս կ'երթայ նաեւ հայ նոր բանաստեղծներուն։ Վարուժա՛նը, ի՛նչ մեծ բանաստեղծ. անոր իրապաշտ կտորները, սիրոյ վրայ, գլուխ գործոցներ են ... Լա՛ւ, ներեցէք այս ընդմիջումիս համար, ուրեմն...

– Առաջին հարցո՞ւմս... Առաջին հարցումէս առաջ՝ կ'ուզէի յայտնել հիացումս ձեր գործին համար։ Եկած եմ իրրեւ հիացող եւ ... ներեցէք անհամեստութեանս, իրրեւ հակկշռող։ Այս վերջին բառը ինծի չի վերաբերիր, այլ հայ ժողովուրդին ... բանաստեղծութիւնը սիրող ժողովուրդի մը կը պատկանիմ։ Ու ի՛նչ մեծ հրճուանք է մեզի՝ ըմբռնել ձե՛րը, ֆրանսական հրաշալի բանաստեղծութիւնը։ Կը ճանչնանք զայն, կը գինովնանք անով, սկիզբէն ի վեր։ Ի՛նչ չքեղութիւն եւ ի՛նչ այլազանութիւն հոն։

Ամէն անգամ կ'ըսեմ ք – Ռասիինէն վերջ, ա՛լ կարելի չէ ասկէ լաւը գրել։ Կուգայ Շիլիկօն, անոր կը յաջորդէ Պոտլէրը, Վէռլէնը, Ռէմպօն, Մալարմէ՛ն։ Երբ ըմբռնեցի Վալէրին, ըսի «ա՛լ ասկէ վերջ կարելի չէ այս ձեւով ասկէ աւելի լաւը դրել»։ Ու ահա քանի մը տարի առաջ կը տակայ ձեզ...

– Քանի որ հատաք մինչեւ ինծի, հո՛ղ ալ կեցէք...։

Զձգեց որ չարունակեմ եւ ինք սկսաւ խօսիլ արագօրէն։

– Վատահ եմ որ պիտի հարցընէք, ինչպէս չատեր ըրած են, թէ ինչո՛ւ լեզուս կը վիատայ տարօրինակ բառերով։ Կ'ուզեմ ինքնաո՞ւղ երեւնալ, բառարանին մէջէն կը փնտռե՞մ այդ քիչ գործածուած բառերը, խմատակաւթի՞ւն ծախելու համար...։

– Ո՛չ, այդպիսի բաներ պիտի չհամարձակէի ըսել ձեզի ... Առաջին ընթերցումով մը թերեւս մարդ տարուի խորհելու թէ փնտռտուք կայ ձեր բառերուն ընտրութեան մէջ, ձեր լեզուն սակայն ոչ մէկ տեղ բռնազբօսիկ է ու կեղծ։ Երբ կ'ընտելանանք ձեզի, կը զտնենք թէ բնական ձեր լեզուն է այդ, ձեր մտածումներուն հաւատարիմ գործիքը։ Երբ եւ իցէ բանաստեղծին համար լեզուն կրնա՞յ նպատակ մը դառնալ, պաշտամունքի առարկայ, մանաւանդ որոշ պարագաներու, օրինակ պանդխտութեան մէջ։

– Եթէ կը խօսիք ձեր ժողովուրդին մասին, թերեւս կրնայ պատահիլ այդ, լիուլի կ'ըմբռնեմ ձեր ըսածը, բայց պէտք չէ իմ մտիս չափազանցել անոր կարեւորութիւնը։ Լեզուի մասին ա՛հա իմ կարծիքս։ Լեզուն որ կը գործածէ բանաստեղծը կը համապատասխանէ՞ իր մշակած նիւթին, ա՛յս է կարեւորը։ Առոր համար, քիչ առաջ հետաքրքրուեցայ Նարեկացիով։ Այդ զարձզարձիկ, իրենք իրենց վրայ ոլորուող հեղեղային նախադասութիւնները կը պատչաճին երկուսած առարկային։ Լեզուն, զղացումները, զազափարները կ'ամալանամո՞ն իրարու հետ, ուրեմն հոն կայ մեծ բանաստեղծութիւն մը։ Երբ լեզու կ'ըսենք, կը հասկնանք ի հարկէ բացի բառերու չարքէն, ներքին կշռոյթ, չունչ, չարժում, եզանակ, լռութիւն։ Լեզու մը ունի լռութիւններ ... միայն մեծերը կրցած են գործածել այս հրաշալի գինքը, լռութիւնը...։

– Ձերը ունի այդ յատկութիւնները. բայց ի՞նչ կը հասկնաք այդ վերջին բառով, կ'ուզէի՞ք բացատրել աւելի յստակօրէն։

– Կրճատուած ոճ մըն է (էլիփթիք) մտածումը կ'արտայայտէք, բայց չէք ընդարձակեր, չէք ընդլայներ ... ընդլայնում չկայ իմ քերթուածներուս մէջ։ Վիպապաշտները, օրինակ, ամէն մտածում եւ զգացում կ'ընդլայնեն իր յետին մանրամասնութեան մէջ, չատախօսութիւն կ'ընեն, ճամբ կը վերածեն քերթուածը։ Արդի քերթուածը, անտրամաբանական կը թուի յաճախ, որովհետեւ այդ բոլոր ընդլայնումները հանուած են անոր մէջէն, մէկ զազափարէն կ'անցնինք միւսին։ Լռութիւններ կան, ինչ որ կ'էսէի քիչ առաջ։

Ուրիշ խնդիրներ ալ կան։ Օրինակ հետեւեալը։ Բանաստեղծական բառեր կան, ուրիշներ որ բանաստեղծական չեն։ Լեզուներ կան որ բանաստեղծական են, ուրիշներ հակառանաստեղծական։ Ցունական հրաշալի է, լատինականը՝ չոր ու կարծր։ Ֆրանսականը գեղեցիկ է, անգլիականը՝ ոչ։ Անգլիականին մէջ ամէն ա՛ռարկայ իր անունով պէտք է կոչել, ճըշդըրիտ լեզու է, վաճառականական լեզու։ Մեզմէ երկու անգամ աւելի բառ ունին։ Եւ էլիզապէթեան դարէն սկսեալ ոսոնտուր կը դրեն։ Այնքան յստակ եւ ներդաշնակ են բառերը, որ գոհ կը գառնան այդ դիւրութեան, նոյնիսկ ամէնէն տգեղ բառերը, օրինակ էլիօթը։ Առարկայական է անգլերէնը, ինչպէս լատիներէնը, իսկ յունական ու ֆրանսական լեզուները վերացական են։ Լեզուներն ալ մեռածներու նման են։ Երկաթէն կարելի՞ է զարդ չինել։ Ու ինծի կը թուի թէ հայերէնն ալ վերացական լեզու է, ուսումի եւ զարդ չինել։ Ու ինծի կը թուի թէ հայերէնն ալ վերացական լեզու է, ուսումի բանաստեղծական։ Այսինքն բառ մը կրնայ թելադրել, բացի իր իմաստէն, նաեւ ուրիշ բաներ։

– Այո՛, ճիշդ է ձեր ըսածը, մանաւանդ մեր զրաբարին, մեր հին լեզուին մասին։ Անցեալ օր երբ կ'աշխատէի հայերէնի թարգմանել ձեր գործէն հատուածներ, յանկարծ մտածեցի այս մասին։ Որքան աւելի գեղեցիկ պիտի ըլլար այդ թարգմանութիւնը, եթէ Նարեկացիի լեզուով կատարուէր ան։ Բայց այդպիսի հարց չի կրնար ըլլալ այսօր։ Ոչ թարգմանիչ կայ, ոչ ալ մանաւանդ ընթերցող...։ Ուրիշ հարցում մը, եթէ կը համիք, մեզի համար չատ կարեւոր։ Բացի զուտ բանաստեղծական արժէքէն գործի մը, որուն հիացողներն ենք, ինչպէս ըսի, մեզ կը հետաքրքրէք նաեւ աւելի որովհետեւ հեղինակն էք «Աքսոր»ին։ Արդ, մենք կ'ապրինք տարիներէ ի վեր, դարերէ ի վեր պանդխտութեան մէջ։ Ու կը հիանանք ձեր բռնած դիրքին այս գժբախտութեան վիմայ։ Դուք առանձի չէք վերածած աքսորը, մենք սակայն ինչ որ կ'ընենք չենք յաջողիր ձերբազատուիլ մեր դառնութենէն, մեր ցաւէն։ Կը տառապինք, ու մեր տառապանքը մեզ գժբախտներու կը վերածէ։ Ի՞նչ պէտք է ընենք։

– Կը հասկնամ ձեզ, պէտք չէ լաք։ Աքսորը ապրում մը պէտք է ըլլայ ձեզի համար, ինչպէս ինծի համար եղաւ։ Պէտք չէ պատմէք աքսորը, ձեր յուշերը, ձեր տառապանքները։ Բանաստեղծը իր անձնական ցաւերուն մասին պէտք չէ խօսի, պէտք է անհետի իր նիւթին ետին։ Թէ՛ ինք կը մեծնայ եւ թէ իր աքսորը այս ձեւով։ Ուրիշ հարցո՞ւմ...։

– Բանաստեղծին դերին, կամ պաշտօնին մասին։ «Անոր պաշտօ՞նը մեր մէջ կը հարցընէք եւ կը պատասխանէք։ – «Պատգամներու պարզաբանումո՞վ»։ Միայն ա՛յդ ուրեմն, պարզաբանո՞ւմը, որո՞նք են բուն պատգամները արձակողները ուրեմն, դիտունո՞ւմը արդեօք...։

– Ո՛չ, պատգամները տիեզերքին մէջ են, բանաստեղծը զանոնք կը բերէ մարգերուն, կը բանաձեւէ, կը պարզաբանէ։

– Գիտունն ու բանաստեղծը նոյն ուղղութե՞մբ կ'աշխատին, ի՞նչ կ'ընէ մէկը, եւ ի՞նչ կ'ընէ միւսը։ Իրարու հակառա՞կ են անոնք։

– Ո՛չ, իւրաքանչիւրը կ'աշխատի իր մարզին մէջ, նոյն նպատակին համար – տիեզերքի ճանաչումը, ճանաչումը օրէնքներուն, որոնք կը դեկավարեն տիեզերքը, որուն մաս կը կազմենք մենք։ Այնշթայն մէկին է անոնցմէ, որուն համար հիացում ունիմ ես։ Անճնապէս ճանչցած եմ ու երկար ատեն խօսած հետը։ Մեր դարու մեծագոյն մարդն է։ Անոր արտասանած մէկ նախադասութիւնը, մտէն առաջ, կը մնայ ամենագեղեցիկներէն մէկը, զոր լսած եմ։

Իր աշակերտները, անոնք որոնք իր թեւին տակ հիւլէական դիւտերը ըրին, ամէն օր կը ներկայանային իրեն ըսելով։ – «Վարպե՛տ, ձեր այսինչ վարկածը չատ արձակ չէ, կը փորձենք մեր աշխատանոցներուն մէջ եւ տարբեր արդիւնքներ կը առանանք, ի՞նչպէս կ'ըլլայ»։ Ուրիշ մը, ուրիշ աշխատանոցէ մը, կը յայտներ նոյն մտահոգութիւնները, նոյն կասկածները։

Այնշթայն բաւ անոնց։ – «Ձեմ կրնար ըմբռնել տիեզերքի մէջ անիչխանութիւն մը, չի կրնար դիպուածներու խաղալիք ըլլալ տիեզերքը, մենք է որ մեր փորձերուն մէջ կը սխալինք»։ Եւ վերջին նախադասութիւնը, ա՛յն զոր կ'ուզէի կրկնել ձեզի։ «Աստուած զար չի նետեր»։

– Ի՞նչ է ձեր ըմբռնումը մարդկութեան մասին, ունի՞ք մանաւանդ փիլիսոփայութիւն մը։

– Հնդկականին ամէնէն մօտ եմ, միւթաասիոնին կը հաւատամ։ Մարդկութիւնը կը յառաջանայ միւթաասիոնի օրէնքով, չարունակ կը փոխուի, կը հոգեփոխուի, սերունդները կը չարժորդեն իրարու, ձրդուելով երջանկութեան, համայնական սիրոյ։ Աստուածներ չենք մենք, յիմարութիւն է Նիցչէի զերմարդը։

– Կեանքի այդ չատախօս փիլիսոփայութիւնը կը գտնենք ձեր ամէն մէկ զործին մէջ, մանաւանդ վերջինին, ծովուն նուիրուած հրաշալի «Ամէր»ին մէջ։

Քանի մը վայրկեանի համար կ'ընդհատենք մեր խօսակցութիւնը։ Ախորժարար կը հրամցնէ մեզի Սէն – Ճօն Փերս եւ կ'առաջարկէ բարձրանալ տանիք։ Եզակի դեղեցկութեամբ տեսարան մըն է։

– Ամէն առաւօտ ասկէ կը նետուիմ ծովը, ու կը լողամ ժամերով, կ'ըսէ մեզ զարմացնելով։

– Գիտէ՞ք որ այս կալուածը նուէր է ինծի, իմ ամերիկացի բարեկամներուս կողմէ...

Լիւքը խոշոր կը բանայ իր եղնիկի աչքերը. այս ամէնը՝ նուէ՞ր։

– Այո՛, ամէնէն սիրած մէկ վայրս է այս, հոս ճանչցած եմ Վալէրին, ուրիշ ... ծովը հրաշալի է հոս, անդին, ալի բլուրնե՛ր։ Աղբ՛, ա՛յնքան կը սիրեմ։

Սէն – Ճօն Փերս կ'ողեկոչէ յիշատակները, յուզումով կը խօսի մանաւանդ վաղեմին մասին։ Մարսէլը չանկարծ կը հարցնէ.

– Արդեօք մը չէ՞ք տեսներ եթէ ձեր վերջին գործին մասին երաժշտութիւն մը գրուի ... Ամիսներէ ի վեր կը մտածեմ...

– Ո՛չ, ինչո՞ւ արգիլէք պիտի ըլլայ։ բայց առաջուընէ ըսեմ թէ երաժիշտները չատ թախտաւոր չեն եղած իմ հետս ... հո՛, քիչ մնաց պիտի մոռնայի, հայ մըն է գլ-

ՎԱՍՈՒՐԱԿԱՆ ԾԱՂԿԻ ՎԱՂԸ

«ՅԱՌԱՋԻ» Բ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՈՒ ՎԱՀԱՆԻ
ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ Վ. ՍՏԱՊԱՆՅԱՆԻՆ

Ղ ՈՂՋՈՒՅՑ, Վ. ՍՏԱՊԱՆՅԱՆ։

Ես ձեզ գրում եմ Ձեր հոդվածի կապակցությամբ, որը տպագրվել է «Ավանգարդ» թերթի 1986 թ. դեկտեմբերի 2-ի համարում։ Ձեր հոդվածում դուք ներկայացնում եք Հայկական ՍՍՀ Ազգային պատկերասրահի ձեռքբերումները։ Ես ուրախ եմ, որ ձեր հոդվածում ներկայացված են ինչպես հայ, այնպես էլ ռուս նկարիչների գործերը

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Սեդա Վ. Ալթըպարմաք – ևան եւ զաւակները 500 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման, յաւէտ ողբացեալ՝ Էօժէնի Ջաֆրիեանի անմոռանալի յիշատակին իր մահուան տարեդարձին առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին:

ՆՈՒԷՐ

Թրագօշ կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման 150 Ֆ. Լիոնի եւ Տէսինի իր թաղերական երթեմնի դպրոցի (Լէօն Պլում պողոտայի վրայ, իր ջջակից ու դործակիցներէն՝ Ժիւտէքսի, Վահան Հիւսեան – նի, Զարիբեանի, Նուպար Գալաղի, Թորոսեանի, Զ. Գայթանճեանի, Բ. Խոսրիկեանի, Մովսէս Կարապետեանի յիշատակին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԻԼ. – Վ. Քիւվէլեան 100 Ֆր. ի գնահատութիւն Ա. Թոթոյեանի զուարթիւնեըուն, ի մասնաւորի՝ «Վարդավառի Ազօթք»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները իր գաշտահանդէսին (Պելֆոն – թէն, Ցուլիս 12) առթիւ. –

Կրօրիկ Հաստատուրեան 10·000, խումբ մը երիտասարդներ 10·000, Ալֆորվիլէն Հայեր 4·300, Տիկին Զապունեան 1·500, Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղ, Տօքթ. Կապրիէլեան, Էօսթաչ, Կապ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղ, Տէր եւ Տիկին Քասթրոնովօ, Պ. Ճոլաքեան, Շիլեան, Ա. Խաչատուրեան, Վ. Անտոնեան, Թապաքեան, Մխէեան, Ինճաբաղեան, Մակաոեան, Մելքոնեան, Պէյքլեան 1·000-ական Ֆ., Մովսէսեան 600, Տէր եւ Տիկին Օսմանճեան, Ոմն, Տէր եւ Տիկին Էսկինճէ, Ոմն, Ժ. Պ. Ահարոնեան, Տէր եւ Տիկին Տէրտէրեան, Պալիքեան, Տէր եւ Տիկին Գարաօղլանեան, Քէչիչեան, Բայրեան, Ղազարեան, Մխմախլեան, Ոմն, Դաշնակեան, Սէֆէրեան, Ոմն 500-ական Ֆ.:

Սերոբեան 400, Գորգիկեան 350, Լ. Քէլէչեան, Տէր եւ Տիկին Մուրատլեան, Ոմն, Յովսէփեան, Ոմն, Քէօլէեան 300-ական Ֆ., Հ. Մխիթարեան 250 Ֆ., Իւզէլ, Ոմն, Ստեփանեան 200–ական, Ոմն 150, Ոմն, Ոմն 100–ական Ֆ.:

ԱՅՆԹԱՊՅԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Երեւանի Ս. Սարդիս Եկեղեցւոյ Առաջնորդարանի բացման արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1987, Սեպտեմբեր 24–ին, բարեբարութեամբ՝ պրիւսելցիներուն՝ Տէր եւ Տիկին Ժան Ապաճեան: Լիբանանէն, Ուրուկուէյէն եւ Ֆրանսայէն պատուիրակութիւններ ներկայ պիտի ըլլան: Սոյն հանդիսութեան ներկայ ըլլալ ուզող Այնթապցիները կը հրաւիրուին անյապաղ կապ պահել համբորգական գրասենեակներու հետ:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE NICE COTE D'AZUR

DIMANCHE 9 AOUT

GRANDE FETE CHAMPETRE

PARC «PIC-NIC»
route de Roquefort - *La Colle sur Loup*

9 heures	*Début de la manifestation*
10 heures 45	*Messe en plein air célébrée par le Très Révérend Père Daron GEREJIAN*
11 heures 40	*Apéritifs avec mézé*
11 heures 50	*Ouverture du buffet*
	Nous vous conseillons de tout acheter sur place.
14 heures 30	*Ouverture du concours de boules / concours de belote / concours de nardi ou jacquet (apporter vos jeux)*
18 heures	*Tombola*

ANIMATION

Ambiance musicale — Chants — Piste de danse

Entrée: 10 frs. par personne, gratuit pour les enfants de moins de 14 ans.
Matériel: Nous demandons aux personnes demeurant dans la région de nous aider en apportant tables et chaises de camping, *le matériel sur place étant déjà réservé aux personnes extérieures au département.*

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
— EN BOEING 727 —
— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER —
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU

Du 05 au 18 SEPTEMBRE — Du 03 au 16 OCTOBRE
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du 22 AOUT au 04 SEPTEMBRE
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

VOYAGE DU 3 AU 18 SEPTEMBRE
accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՁԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ - ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16–ԻՆ
ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ (ԺԻԻՐԱ)

ՊԱՏԱՐԱԳ՝ Սուրբ Աստուածածնայ Տօնին առթիւ եւ խաղողօրհնէք
ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ՝ Կայանի երախաներու ձեռային աշխատանքներուն
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ Կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած
ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԾԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
4
MARDI
4 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.543 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.543

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄԵՔՔԷԻ ՍԵՒ ՈՒՐԲԱԹԸ

400-ԷՆ 600 ՄԵՌԵԱԼ 275 ՎԻՐԱՒՈՐ

ՇԻԻ – ՍԻՒՆՆԻ
ԾԱՆՐ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ

ԻՐԱՆ ՁԻՀԱՏ ԿԸ ՀՌՉԱԿԷ ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻՈՅ

Շիի – սիւննի հակամարտութիւնը նոր չ, բայց եւ այնպէս, Ուրբաթ օրուան ծանր բախումները ու զոհերու թիւը ապշելի մեծ համեմատութիւններ կ'առնեն եւ մտահոգիչ են, նկատի առնելով ընդհանուր, եւ մանաւանդ Մոյին կացութիւնը:

Մեքքէի ուխտագնացութիւնը մէկն է մահմետական վարդապետութեան հինգ «կնարաններէն» (միւսներն են՝ հաւատոյ հանդանակը, օրը հինգ անգամ աղօթքը, ամսականի ծոմապահութիւնը, ծիսական ողորմութիւնը) եւ ամէն տարի հոն կը փութան հարիւր հազարաւոր մահմետականներ: Սաուտի Արաբիա՝ սիւննի է եւ պարսիկները՝ շիի, այսինքն առաջինները հաւատարիմ են աւանդութեան եւ Գուրանին, միւսները Ալիի (Մոհամետի փեսան) անունով կ'երդնուն: Թէեւ վոքրամանութիւն, շիիները վճռած են արմատել իսլամական յեղափոխութիւնը, զոր կը զատանի Խոմէյնի: Մնաց որ Սաուտի Արաբիոյ մէջ իսկ, չուրջ 450 հազար շիի կայ, ինչ որ չի կրնար չմտահոգել միապետական վարչակարգը: Շիիները հին (13 դար է) ոխ կը պահեն սիւննիներու դէմ, որոնց հալածանքին ենթարկուած են միշտ:

Ուրբաթ օրուան ջարդին բուն մեկնակէտը կարելի չէ եղած ճշդել: Ինչպէս միշտ, նման պարագաներու մէջ, գրգռողը՝ միւսլին է: Պարսկական ազբիւրներու համաձայն, սաուտական ոստիկանութիւնն է, որ կրակ բացած է «խաղաղասէր ցոյց»ի մը վրայ: Հակառակ պզտիկին, 150 հազար պարսիկները կը տողանդէին Խոմէյնիի հրապոյ նկարներով եւ հակամերիկեան, հակախորհրդային եւ հակիսրայէլեան լոզունգներ պոռալով: Պարսիկները կ'ըսեն, ուրեմն, որ Սաուտցիները յարձակման անցած են, առանց խնայելու կիներուն կամ ծերերուն: Նոյնը չէ, անշուշտ, սաուտական մեկնաբանութիւնը, ըստ որուն պարսիկ ուխտաւորներն են, որ վանկած են դէպի Մզկիթ տանող բոլոր ճամբաները, չանալով ցոյց մը կազմակերպել: Ուխտաւորները միջամտած կ'ըլլան որ ցրուին, և այն ատեն է որ ամէն ինչ տակնուվրայ կ'ըլլայ եւ բախումներ ծայր կու տան: Սաուտցիները 15 վայրկեան տեւով փաստանկար մըն ալ ցոյց կու տան, ուր կը տեսնուին Պարսիկները, որոնք կրակի կու տան կառքեր, մինչ ուրիշներ կը քարկոծեն ոստիկանները: Ըստ Սաուտցիներուն 402 մեռեալ կայ, որոնց 275–ը՝ Պարսիկ: Թեհրանի համաձայն մեռեալներու թիւը 600–է աւելի է:

Վրէժի, ճիհատի կոչ կայ Թեհրանի մէջ, Սաուտի Արաբիոյ դէմ, սպառնալիքներ ալ թափուրական ընտանիքին: Արգէն, Քուէյթի եւ Սաուտի Արաբիոյ Թեհրանի դեսպանատուները քարուքանդ եղած են, յարձակում մըն ալ եղած է Պէյրութի սաուտական դեսպանատան դէմ: Թեհրանի մէջ, ամբոխը (միլիոնաւոր ցուցարարներ ըստ իրանեան աղբիւրներու) փողոց իջած ու վրէժ, վրէժ պոռալով առաջնորդած է, մինչ Խորհրդարանի նախագահը՝ Ռաֆսանճանի կոչ կ'ընէ որ տասալեն Սաուտի Արաբիոյ վարչակարգը: Խոմէյնիի պատգամն ալ Մեքքէի ուխտաւորներուն, ներկայացուած է որպէս՝ «ուխտը իսլամական Հանրապետութեան»: Խոմէյնի, հոն կը չեշտէ «Իսլամի ընդհանրականութիւնը» եւ կ'ուզէ որ հեղպլտահի բջիջներ կազմուին ամբողջ աշխարհի մէջ:

× Ներքաք անհեթեթ որակեց Ռաֆսանճանիի այն յայտարարութիւնը (պարսկական էքթելաաք օրաթերթին) ըստ որուն Ֆրանսայի ներկայ մեծամասնութիւնը դէմ ըրած կ'ըլլայ Պարսիկներուն, 1986 Մարտի նախօրեակին, որպէսզի Ֆրանսայի պատանդներուն հարցը չկարգադրեն ընկերվարականներուն հետ:

***

ԱՆԳԱՐԱ – ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԸՆ

Հակառակ ԱՄՆ–ու արտաքին նախարարի օգնական Մ· Արմաքոսթի թուրք կառավարութեան ուղած երաշխիքին, թէ այս տարի օրակարգի նիւթ չի կրնար դառնալ հայկ· ցանաձեւը, Ներկայացուցչական ժողովի լիակատար նիստը խաղալիկ պիտի չդառնայ որոշ չրջանակներու քաղաքական փոքր չահերուն ուղղուած, անդարմանելի վէրքեր պիտի չբանայ երկու երկիրներու փոխյարաբերութիւններուն մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԼՑՐՈՒԹԻ մէջ ապաննուած է նախագահ Ձեմայէլի մահմետական մէկ խորհրդատուն՝ Մոհամէտ Շեխէյը: Ծաղիկ յանձնելու պատրուակով է որ ներկայացած են ահաբեկիչները:

ՊԵԼՖՈՐԻ թուրք համայնքին մէկ կեդրոնավայրը քարուքանդ եղած է ոճրային բնոյթ ունեցող հրդեհէ մը: Քաղաքին կեդրոնը գտնուող այս չէնքը կը պատկանի թուրք իսլամական մշակութային

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՌԱՏԻՕ ԱԶԳ»Ի ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Շաբաթ մըն է, Փարիզի հայ գաղութը լրաբեր անցած է: Դրական երեւոյթ է, անկասկած: Փաստ մը նաեւ որ ազգային կամ համայնական բոլոր հարցերը անտարբերութեամբ չեն դիմաւորուիր: Երանի թէ, «Ռատիօ Ազգ»ի հարցէն դուրս ալ, երբեմն նման հակազդեցութիւններ ըլլային, առնուազն ապացոյցը տալու համար թէ գաղութը անոյշ – անոյշ չի քնանար եւ պոռթկումներուատակ է:

Ծանօթ է, «Ռատիօ Ազգ»ի պարագան, առաւելաբար, անչուշտ, իր ունկնդիրներուն, որոնք կը պատկանին Փարիզի եւ վարիզեան շրջանի:

«Հաղորդակցութեան եւ ազատութեանց ազգային Յանձնախումբ»ը (CNCL), պարտէր չնորհել նոր արտօնութիւններ էմ – էֆ ազատ ձայնասփիւռներուն: Ուրեմն, նորոգութեանց դիմումներ ըրած էին, անոնք որոնք արդէն սփռումներ կը կատարէին եւ այս առթիւ ուրիշներ ալ նոր դիմումներ կ'ընէին: Մինչ տպահով կը թուէր «Ռատիօ Ազգ»ի արտօնութեան նորոգութիւնը, անկնկալ մը կու գար տակնուվրայ ընել բոլոր յուսատու նախատեսութիւնները: «Ռատիօ Այր»ի մը դիմումը չէր որ անակնկալ էր, բայց արամաբանական կը նկատուէր, որ մէկ ձայնասփիւռի արտօնութեան պարագային, նախընտրութիւնը տրուէր միութենական ձայնասփիւռի մը, որ հինգ տարի, Ազգասիրութեամբ, կը վայելէ գաղութին համակրանքը, անկախ յայտարերու որակէն, որ, ինչպէս ըսինք արդէն (Երեքշաբթի, Յուլիս 28–ի խմբագրական) սա պահուս խնդրոյ առարկայ չէ եւ նիւթէն՝ դուրս:

Ազգ· Յանձնախումբը տարբեր որոշում տուաւ եւ փոխանակ, ի պահանջեալ հարկին, երկու հայկ· ձայնասփիւռներու արտօնութիւն տալու, մերժեց նորոգել «Ռատիօ Ազգ»ի արտօնութիւնը, նախընտրելով առեւտրական ձայնասփիւռ մը, ըստ եւրոյթին հրապուրիչ պիւտճէով մը, մինչ «Ռատիօ Ազգ», չհարթեր գործունէութեան նպատակ չունի (non-lucratif) եւ պետական նպաստի ալ կը կարօտի:

***

Ուրբաթ իրիկուն, Յուլիս 31–ին Ազգասիրութեան վարչութիւնը տեղեկատուութեան հաւաքոյթի մը հրաւիրած էր հայկ· կազմակերպութիւններն ու մամուլը, պարզելու համար կացութիւնը եւ միասնաբար որոշելու համար թէ ի՞նչ կարելի է ընել:

Հակառակ արձակուրդի չրջանին, 25 կազմակերպութիւններ եւ մամուլը («Ազդարար» եւ «Յառաջ») պատասխանած էին հրաւէրին եւ չուրջ 60 հոգիի առջեւ է որ Պ.Պ.Ժ· Գալճեան, Ա.Եփիքարոսեան, Ռ· Գազանճեան պարզեցին պատկերը: Նոյն առաւօտը նոր տեսակցութիւն մը ունեցած էին Յանձնախումբին լիազօրին՝ Պ· Լըֆեվրի հետ, որ անդրդուելի մնացած էր եւ յայտնած թէ «Ռատիօ Ազգ»ի եղած մերժումը վերջնական է եւ թելադրած որ նախապէս ալ «ամուսնութիւն» մը կատարուած ըլլար «Ռատիօ Այր»ի հետ: Ինչպէս բացատրուեցաւ սակայն, այս նոր ուտիոյին ծրագիրներն ու նպատակները անծանօթ կը մնան, քանի որ «Ռատիօ Այր» կ'ուզէ համաձայնագիր մը կնքել «Ռատիօ Ազգ»ի հետ, առանց երբեք ներկայացնելու իր թղթածրարը եւ ամէն պարագայի մէջ, առանց «Ռատիօ Ազգ»ի արտայի մէջ, առանց «Ռատիօ Ազգ»ի անունին: Ներկաները, բոլորն ալ դէմ եղան նման հաւանականութեան մը: Անհրաժեշտ նկատելով որ դաղութը պահէ իր – միութենական եւ համայնական – ձայնասփիւռը: Փափաք յայտնեցին որ Ազգասիրութեան վարչութիւնը, բոլոր օրինական միջոցներով չարունակէ հետապնդել արտօնութեան իրաւունքը, ձեռնթափ չըլլայ: Ներկայ կազմակերպութիւնները յանձն առին, առանձին առանձին ալ բողոքի նամակներ ղրկել Սէ – էն – Սէ – էլ–ի: Տեղւոյն վրայ ալ պատրաստուելիք բանաձեւ մը, զոր միաձայնութեամբ վաւերացուցին բոլոր ներկաները, պայն ղրկելու համար Յանձնախումբին:

Ստորեւ բանաձեւը, զոր ստորագրեցին – Իսիի Հայ Մշակոյթի Տունը, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տունը, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը, «Յառաջ», «Աշխարհ», Հայ Դատի Պաշտպան Յանձնախումբ, Հ· Յ· Դ·, Նոր Սերունդ, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան, Հայ Վաւերագրական Կեդրոն, Հ· Բ· Ը· Մ·, Ֆրանսահայ Մըտաւորական Միութիւն, ԺԱՄ, Ֆրանսահայ բժշկական Միութիւն, Եանի, Անթոնիի Ֆրանքեւհայկական Ակումբ, Հ· Ա· Շ·, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ, Արնուվիլի Հայ Մարզական, Աղթամար, Հ· Մ· Ը· Մ· – Ֆրանս, Ֆրանս–Արմէնի, Իւ· – Ժի· Ա·, Ռամկավար Ազատ· Կուսակցութիւն, Ս· Դ· Հնչակեան Կուսակցութիւն, Հ· Մ· Մ·, Կայծ – Նոր Սերունդ, Նազարբէկ Երիտ· Միութիւն, Հայ Աւետարանական Եկեղեցի, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն:

Ce jour 31 juillet 1987

28 associations ou organismes représentatifs de la Communauté Arménienne réunis au siège de l'Association Arménienne d'Aide Sociale, émettent une vive protestation relative au fait que l'autorisation d'émettre sur la bande FM de la radio ASK, n'ait pas été renouvelée par la CNCL.

Les associations et organismes présents trouvent inacceptables qu'une radio qui a fait la preuve de sa représentativité ait été écartée sans justification.

Une demande pressante est formulée à l'unanimité afin que le dossier soit de nouveau examiné par la CNCL et que la dérogation soit de nouveau accordée.

***

Շաբաթ եւ կիրակի, «Ռատիօ Ազգ»էն, Ազգասիրութեան բանբերը կանոնաւորաբար կու տար անցուդարձին տեղեկատուութիւնը·

ՏԵՐՈՒՆԻ

ԳՈՒՐԳԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք, որ Կիրակի օր, Օգոստոս 2–ին, Մարսէյլի մէջ ուղեղային արիւնահոսութեան զոհ գացած է, գաղութին ծանօթ եւ սիրուած անձերէն՝ Գուրգէն Փիրանեան:

Ողբացեալը բնիկ Կիւրինցի, ծնած էր Հալէպ 1913–ին, յաճախած տեղւոյն Հայկազեան, ապա՝ Ֆրանսական վարժարանը, նախքան Ֆրանսա հաստատուիլը իր ընտանիքին հետ, 1929–ին:

Մինչեւ իր հանգստեան կոչումը եւ վերջնապէս Մարսէյլ հաստատուիլը, 1968–ին, Գուրգէն Փիրանեան, պաշտօնավարած էր ամերիկեան բանակին մէջ, իբրեւ մատակարարապետ, Նիս, Նանսի, Փարիզ եւ Վէրսէօն:

Ջաւակը զրող եւ «Յառաջ»ի աշխատակից Տիգրան Փիրանեանի, Գուրգէն Փիրանեան գրասէր, զարգացումի տէր անձ մըն էր, մանաւանդ երաժշտական մարզին մէջ, որ սակայն իրեն կը պահէր իր հմտութիւնը, եւ հակառակ մեր խնդրանքներուն հաղուադէպօրէն քանի մը տող կը մրոտէր «Յառաջ»ի համար:

Գուրգէն Փիրանեանի մահը կորուստ մըն է, մանաւանդ Մարսէյլի հայ գաղութին համար, ուր իր ներկայութեամբ, բան մը կը բերէր տեղւոյն հայկական մշակութային կեանքին:

Մեր ցաւակցութիւնները Փիրանեան ընտանիքներուն:

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ 80-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՏԿԱՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԹԻՊԼԷԹՑԻՆԵՐԸ

80 տարիներ անցած են 1907 Յուլիս ամիսէն ի վեր, երբ Անգլիացի մը հարատային Ափրիկէի մէջ «Պօէր»ներու դէմ կռիւ մղելէ ետք ապաստանած էր փոքր քաղաք մը, ու վերագարձած Անգլիա: Ան չարունակելով պինուորականի իր պաշտօնը, չէր մոռնար Ափրիկէի պատերազմին դաս. համոզուած էր, որ բոլոր այն պատանիները, որոնք իրենց քաջութեամբ, որպէս սուրհանդակ, լրաբեր այնքան օժանդակած էին անգլիական փոքր զօրախումբին վերջնական յաղթանակին, պէտք էր կրթել· կրթել ու փոխել ժամանակաւոր կեանքի մարդոց մտածումը եւ վարմունք:

Ուզեց փորձ մը կատարել ու անգլիական Պրաունսի կղզին մէջ կազմակերպեց բանակում մը, օժանդակութեամբ իր բանակի զինակիցներուն: Գրեթէ ամիս մը տեւեց բանակումը, ուր պատանիները սորվեցան բնութեան դէպքերը ճանչնալ, հաւաքական կեանքը, չարքաշութիւն եւ սորվեցան «միշտ պատրաստ» ըլլալ, օգնելու ուրիշին:

Պէյըն – Փաուլի ծրագիրը յաջողած էր· խմբային կեանքը վրանները տակ օրական որոշ յայտագրով, պիչերային խաղերով, հաւաքական խօսակցութիւններով, նոր մթնոլորտ մը կը ստեղծէր: Այս առաջին բանակումէն ետք երկրին ամէն կողմերէն նոր կազմուած խումբերու լուրերը կը հասնէին: Այսպէսով ծագում կ'առնէր նոր չարժում մը, որ 30 պատանիներէ կը բաղկանար եւ որ այսօր դարձած է 17 միլիոնանոց համաշխարհային չարժում մը:

Պէյըն – Փաուլ կը չարունակէր բանակի իր ծառայութիւնը· ամէնէն երիտասարդ զօրավարն էր· զէպի Հնդկաստան ու այլ քանի մը ճամբորդութիւններէ ետք, կը հրաժարէր բանակէն: Անգլիոյ թագաւորն էր Էտուըրտ Է·: Առաջին օրէն համակիր Պէյըն – Փաուլի ծրագրին, կը քաջալերէր զայն չարժումը տարածելու Անգլիոյ մէջ:

Ափրիկէ մղած մարտերով բացառիկ ժողովրդականութիւն չհասած էր Պէյըն-Փաուլ եւ իր մանկավարժական նոր գործունէութիւնը կը քաջալերուէր ամէն կողմէ: Սակայն ան չէր յուսար, որ Անգլիացին զուրս ալ տարածուի չարժումը· ու տարի մը վերջ Ամերիկա, Ֆրանսա եւ ուրիշ քանի մը երկիրներ ալ կը հիմնէին սկաուտական միութիւններ:

***

1914 – 18–ի պատերազմը ի հարկէ դանդաղեցուցած էր չարժումին ծաւալումը, սակայն սկաուտները կը չարունակէին իրենց գործունէութիւնը հիւանդանոցներու, կարմիր Խաչի ճեռնարկներու մէջ: Օրէ օր աւելի ժողովրդական կը դառնային սկաուտները, որպէս օգտակար տարրեր:

Պատերազմէն ետք չատ մը երկիրներէ հրաւէրներ կ'ըլլային Պէյըն–Փաուլի, որպէսզի այցելէ ու կազմակերպէ սեզոնական խումբերը ու կապեր ստեղծէ անոնց հետ: Քաջալերուած այս առաջարկներէն, հիմնադիրը մեծ հաւաքոյթ մը կը կազմակերպէր, զայն «Ճէմպորի» կոչելով, Լոնտոնի ընդարձակ «Օլէմփիա» հաւաքատեղիին մէջ, ուր 3000 սկաուտներ կը հաւաքուէին Անգլիոյ չրջաններէն, եւրոպական երկիրներէ մերձաւոր – Արեւելքէն, Ափրիկէէն: Յաջողութիւնը կատարեալ էր· մանուկիկ բոլոր երկիրները կ'ընդունէին Պէյըն – Փաուլի հիմնած կազմակերպութիւնը, Օլէմփիան կը հռչակուէր առաջին ճէմպորին, իսկ Պէյըն – Փաուլ «Սկաուտական համաշխարհային պետ»ը:

Հիմնուած էր նաեւ արեւոյչներու (աղջիկ սկաուտներ) միութիւնը Լէյտի Պէյըն Փաուլի կողմէ, որ անգլիական կազմակերպութեան պետ նչանակուած էր:

Քաջալերուած սկաուտական չարժումին յաջող ընդունելութենէն, ընդհանուր վախճանին համաձայն Պէյըն – Փաուլ կը ստեղծէր «սկաուտական միջազգային բիւրօ»ն Լոնտոնի մէջ:

***

Չարժումին ծաւալումին հետ կը սկսէր միջազգային համաժողովներու եւ ճէմպորիներու չարքը, որ մինչեւ այսօր կանոնաւորապէս կը չարունակուի:

1922–ին միջազգային սկաուտական համաժողովը տեղի կ'ունենար Փարիզի մէջ, որու կը մասնակցէին երեսունէ աւելի երկիրներ· այդ համաժողովին ընթացքին կ'ընտրուէր միջազգային կոմիտէն, որու նախագահն էր Պէյըն – Փաուլ: Ամէն երկիր կը մասնակցէր հաւասար թիւով պատուիրակներով:

1937–ի Հոլանտայի ճէմպորին Պէյըն – Փաուլի հրաժեշտի ճէմպորին եղաւ: Ան 1938–ին վերջնականապէս կը մեկնէր Նյս ոչխրած մէկ երկրամասը՝ Քենիա: Բայց կը մնար մեր բոլորին սրտերուն մէջ· կը դրէր, կը յիչէր եւ դոհ էր որ սկաուտական չարժումը կը տարածուի: Ան կը մահանար համաչխարհային Բ· պատերազմի ընթացքին, Քենիայի մէկ գիւղը, 1941, Յունուար 9–ին:

***

Պէյըն մահը եւ պատերազմը չատերու համար սկաուտական չարժումին վերջն էր, բայց չարժումը պահեց իր կենդանութիւնը:

1939 – 45–ի պատերազմին ի հարկէ ընդհատուեցաւ իր գործունէութիւնը դադրեցուցած էր Գերմանացիներու կողմէ գրաւուած երկիրներու մէջ: Շատ մը սկաուտ պետեր նոյնիսկ բանտարկուած էին, ինչպէս՝ Ֆրանսայի մէջ:

Բայց գաղտնի գործունէութիւնը կը չարունակուէր եւ պատերազմը հազիւ աւարտած Ֆրանսայի մէջ սկաուտական վերածնունդը անակնկալ փայլով մը եղաւ: Այլ երկիրներու հետ յարաբերութիւններ սկսան: Պատերազմէն ետք, 1947–ին հոկտեմբեր չատ մը դժուարութիւններու, «Ազատագրութեան ճէմպորի»ն կազմակերպուեցաւ Ֆրանսական միութիւններու կողմէ: Պէյըն – Փաուլ բաժնուած էր իր հիմնած ու սիրած կազմակերպութենէն, բայց վատ էր սկաուտական ոգին, միջազգային եղբայրութիւնը եւ ամէնքը կենդանի կը պահէին իրենց հիմնադրին յիչատակը:

***

1957–ին Անգլիոյ մէջ կազմակերպուեցաւ բացառիկ ճէմպորի մը, ոսնելու համար Պէյըն – Փաուլի ծննդեան հարիւրամեակը եւ սկաուտական չարժումի հիմնարկութեան յիսնամեակը· մասնակցողներու թիւը 80–է աւելի երկիրներէ աւելի քան քսան հազար սկաուտ էր· ներկայ գտնուեցաւ Լէյտի Պէյըն – Փաուլ· յաջող բանակումով մը ոսնուեցան այս զոյգ տարեդարձները· միջազգային սկաուտութիւնը ցոյց կուտար իր կատարած մեծ յառաջդիմութիւնը ու աւելի նկատելի էր միութեան ոգին: Ափրիկէէն մասնակցող պատուիրակութիւններ ցոյց կուտային չարժումին ընդհանրական կացումը: Աչխարհի սկաուտներու թիւը 10 միլիոնի բարձրացած էր:

***

Ութսուն տարեկան է սկաուտական չարժումը, բայց միջազգային տարեդարձի մեծ ոսնակատարութիւն մը նախատեսուած չէ· հանդոյ սերունդներու կը մնայ կազմակերպել հարիւրամեակը:

***

Այս տարեդարձին առթիւ կ'ուզէի յիչել Պէյըն – Փաուլի հմայիչ անձնաւորութիւնը եւ իր բացառիկ տպաւորը՝ պատանիներու հետ խօսելու եւ անոնց մատչութիւնը հասկնալու:

Բախտը ունեցանք չատ անգամներ մխսին ըլլալու, մտերմանալու իր զաւակներուն ու ընտանիքին հետ: Մենք՝ Հայերս չատ բան կը պարտինք Պէյըն – Փաուլի, որ առաջին օրէն քաջալերեց մեր կազմակերպութիւնը եւ մեծ վստահութեամբ դրաւիճ կանգնեցաւ, հարթելու համար չարունակական դժուարութիւններ:

Միջազգային կոմիտէն եւ յաջորդ պետերը չարունակեցին ընդունիլ մեր գոյութիւնը եւ մեր թերած օժանդակութիւնը միջազգային սկաուտական չարժումին:

***

Թիպլէթ նկատուած էր աչխարհի ամէնէն մեկուսի մէկ անկիւնը, ուր ոչ մէկ համբայ կ'առաջնորդէր: Ան երկիրն էր երեք հազար մեներսոտաններու, ուր 1950–ին հինգ միլիոն բնակիչի հետ կ'ապրէին մէկ միլիոն վանականներ: Այսօր եօթը – ութ ճամբաներ կը տանին դէպի Լհասա՝ մայրաքաղաքը· ութսուն վանք մնացած է միայն, ուր կան 1300 – 1400 կրօնաւորներ: Թիպլէթ վերածուած է աչխարհական – լաիք – չրջանի մը, եւ ունի մօտ երկու միլիոն բնակիչ:

Թիպլէթի թագաւորութիւնը կը ստեղծուի Ի· դարուն· ԺԲ· դարէն սկսեալ մոնղոլներու Մանչու կայսրութեան հարկատու կը դառնայ, սակայն պահպանելով իր ինքնավարութիւնը, մինչեւ 1950 :

Պուտտայականութեան կեդրոնն է Թիպլէթ· ԺԳ· դարուն դարձած է աստուածապետութիւն մը· արգարեւ 1253ին մոնղոլ կայսրը Քուպլիլայ, առժամեայ իշխանութիւն մը կը յանձնէ Սաքյա վանքի մեծաւորին: 1643–ին այս վանքը իր տեղը կը զիջի Տըլէփունի վանքին, որուն մեծաւորը Տալայ լաման կը դառնայ Թիպլէթի հոգեւոր պետը :

Թիպլէթ երկիրը մըն էր որ լեցուն էր վանքերով, տաճարներով, վանականներով, որոնք կ'աղօթէին, կը խոկային: Աչխարհական Թիպլէթցիներն իսկ մտածկոտ էին այդ հոգեւոր կեանքին, որ հիմնուած կը պատճառէր Արեւմուտքին: Սակայն միայն կրօնաւորներն ու վանքերու մէջ պահպանուած բազմաթիւ ձեռագրերը չէին Թիպլէթի ժողովուրդին ունեցածը· անոնք աչխարհէն մեկուսացած, ոչ պատերազմ ընկերութեան ծանօթ էին, ոչ ալ թէքնիք քաղաքակրթութեան: Անոնք կը վայելէին կատարեալ ինքնատպութեան դպացում մը· առանց կապ ունենալու միջազգային ու չրջանային տնտեսական փոխ – յարաբերութիւններու հետ կը գոհանային օգտագործելով այն նախանիւթերը, որոնցմով այնքան հարուստ է իրենց երկիրը: Անոնք կ'անգլիտանային սովն ու ատատութիւնը հաւատարակէս, թչուառութիւնն ու հարստութիւնը:

1950–ին Չինացիները Թիպլէթ մտած գործեցին ու 1951–ին երկիրը վերջնապէս կցուեցաւ Չինաստանի· կցումի համաձայնագիրը կը նախատեսէր ստուածապետութեան հոլովոյթին, Տալայ – Լամայի դիրքին ու կրօնական նուիրապետութեան պահպանումը:

Համաձայնագիրը կը նախատեսէր նաեւ ընկերային կեանքի յեղաչրջում մը· նախապատրաստական յանձնախումբ մը կազմուեցաւ Թիպլէթի ինքնավար չրջանին համար, որուն նախագահն էր Տալայ – Լաման· յանձնախումբը կը բաղկանար չիսուն Թիպլէթցիէ եւ հինգ Չինացիներէ: Ան պիտի պատչէր ընկերային բարեփոխումներով:

Սակայն չինական ներկայութիւնը իր ճնչումը կը սկսի գգացնել հետզհետէ, երբ երկրագործական դիները կը բարձրանան ու խլրտումները կը յանգին 1959–ի յեղափոխութեան: Տալայ – Լամա Հնդկաստան կ'աքսորուի ինչպէս նաեւ բազմաթիւ կրօնաւորներ, ու հազարաւոր Թիպլէթցիներ: Ապստամբութիւնը չուտով կը զսպուի: Նոր յանձնախումբ մը կը կազմուի, որու աչխատանքները կը յանգին Սեպտեմբեր 1965–ի օրինավիճակին: Թիպլէթ չինական ինքնավար նահանգ մը կ'ըլլայ, օժտուած՝ ժողովրդական խորհուրդով մը:

Չինական մչակութային յեղափոխութիւնը կ'ատարէ Թիպլէթեան սպիտակ յարդը: Երիտասարդ Թիպլէթցիները որոնք մասչական դաստիարակութիւն ստացած են 1950–էն ի վեր կը թաղանեն տաճարները, կը հրկիզեն գարաւոր սրբատգան ձեռագիր մատեաններ, կը քանդեն կրօնական յուչարձաններ, կը կշտրեն այրերու եւ կիներու երկար մազերը: Թիպլէթեան նախկին մչակոյթի կողմնակիցները կանոնաւոր կերպով ու անխնայ կ'ոչնչացուին: Քանդելու գործողութիւնը ձեռքի տակ չինական իչխանութեան հակակչռին ենթակայ է: 1966–էն 1969, երեք տարուան մէջ, կը փճացուի 1500 տարուան պուտտայական մչակոյթը: Այդ երեք տարիներու ընթացքին Թիպլէթ կ'տպրի նացիական արհաւիրքին համազօր չրջան մը:

1969–ին, երբ Փէքին վերջապէս կ'որոչէ վերջ տալ քանդումի յորձանքին, չատ ուշ է այլեւս· 1950–ի երեք հազար մենաստաններէն տասը հատ մնացած է միայն 1970–ին: Երկրին մէջ չինական գաղթաթերութիւնը կը սկսի ցոյց տալ իր ազդեցութիւնը· գործատուներ կը բարձրանան, հանքեր կը բացուին, ճարտարագէտներ, պաշտօնատարներ կը փոխարինեն անցեալի լամաները:

Թիպլէթցի ժողովուրդը կ'արտագաղթէ, կ'երթայ Նեփալ, Պութան, Հնդկաստան, ու կը գտնուի նաեւ Տալայ – Լաման: Անոնք որ կը մնան իրենց հողին վրայ կը հարկադրուին իրացնելու համայնավար կեանքի ձեւերը, ցորեն մչակելու (վաճառքի ձեւերը, ցորեն մչակելու (վաճառքի ձեւերը, ցորեն մչակելու (վաճառ

ՎՈՍՏԻՆ ԴԱՍԻՑ ՎԱՌՎԱ

«ՅՈՒՆԻՍ Ե. ՀԱՅԱՑՑ ՄՍԱԿՈՒ ՎԵՑԴՅԱՑ ՊԱՍՊՈՒ» ԳԻՄԱ
ՀԱՄԱՐ ԴԱՍԱՎ

ԴԱՎԻԹՅԱՆ Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԻ

Մինչեվ այդ ես ոչինչ չէի ասում, որովհետև ինձ համար պարզ էր, որ Ռուբենը ինձ չի հավատում, և ես ուզում էի, որ նա ինքն ինձ հարցնի։ Բայց նա ոչինչ չհարցրեց։ Ես ինքս ստիպված եղա ասել։

Ես ասացի, որ ինձ ուղարկել է Ռուբենի հայրը, որ ես ուզում եմ նրանց ամեն ինչ պատմել, ինչ որ գիտեմ, և որ ես ինձ համար ոչ մի օգուտ չեմ տեսնում թաքցնելու։

Ռուբենը ինձ ուշադիր լսեց, հետո ասաց, որ ինքն էլ ուզում է ինձ ամեն ինչ պատմել, ինչ որ գիտի, և որ ինքն էլ ինձ համար ոչ մի օգուտ չի տեսնում թաքցնելու։

Ես ասացի, որ ինձ համար ամենից կարևորը Ռուբենի հայրն է, որ ես ուզում եմ նրան ազատել։

Ռուբենը ասաց, որ ինքն էլ ուզում է նրան ազատել

(Շար. Ա. էջէն)

Մխութեան, մօտ 60 անդամ ունի եւ ամէն Ուրբաթ, աղօթքին 150–էն 200 հաւատացեալ կը համախմբէ։

ՏԻԿԻՆ ՏԱՆԻԷԼ ՄԻԹԵՐԱՆ, յանկարծակի ջերմի մը պատճառաւ, թոռանով Ռամպույէի զղեակէն վար ոը կոտսի հիւանդանոցը փոխադրուեցաւ Ուրբաթ օր։ Այս առթիւ, նախագահը յայտարարեց, թէ կինը չէր դադրած չարաթներէ ի վեր, հակելէ զաւակն ու երկու թոռները, որոնք կառքի արկածի մը հետեւանքով, ծանրօրէն վիրաւորուած էին եւ կը խնամուէին փարիզեան հիւանդանոց մը։ Անցեալ չարաթուընէ ի վեր, սակայն, ընտանեօք փոխադրուած էին Ռամպույէի զղեակը, ուր հիւանդանոցի վերածուած բաժանմունք մը ապահովուած էր, մնայուն անճնակազմով։ Նախագահին կինը քանի մը օրէն հիւանդանոցէն կ'ելլէ։ Կը թուի որ դերյոգնութեան հետեւանքով է, որ Տիկին Միթերան անհանգիստ եղած է։ 62 տարեկան է։

***

Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է. – Գէորգ Սաատէթեանի մահուան առթիւ, Պ. Վահրամ Մոսիչեան 500 Ֆ., Կորիա Ֆրէնկեանի մահուան առթիւ Պ. Գէորգ Պաղըրճեան 1000 Ֆ., իր քրոջ՝ Սրբուհի Գարիպեանի մահուան առթիւ (Սիանէյ, Աւստրալիա) Տիկին Լիւսի Աչճեան 500 Ֆ.։

***

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պաշտաւթեան համար հետեւեալները Ազգ. Մխութեան կը նուիրեն. – Զարուհի Մասլագեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի եկեղեցւոյ. – Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մասլագեան 2000, Տէր եւ Տիկին Ճարիկեան 1000, Տիկին Միհալիճեան եւ Պրիժիթ 300, Պ. Աբրահամեան 250, Տէր եւ Տիկին ճէպրայէլ Պահատուրեան 200, Տիկին Թօփալեան 100 Ֆ.։

Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Չէրքէզեան եւ զաւակը՝ Արթօ Չէրքէզեան (Պոլիս),

Տէր եւ Տիկին Սիլվէր Գալէլի եւ զաւակները (Գանատա),

Տէր եւ Տիկին Ամիլլա Գէսթանէ եւ զաւակները (Փարիզ),

Տէր եւ Տիկին Արթօ Թօփալեան եւ զաւակները (Փարիզ),

Տէր եւ Տիկին Սարգիս Յարութիւնեան (Փարիզ),

Տէր եւ Տիկին Պերճ Էրօղլուեան եւ զաւակները (Փարիզ),

Տէր եւ Տիկին Գիրգոր Չէրքէզեան եւ զաւակները (Փարիզ),

Տէր եւ Տիկին Արթին Շաքար եւ զաւակները (Գերմանիա),

Տէր եւ Տիկին Թիլպէր Ագգարանֆիլ եւ զաւակները (Պոլիս),

Այրի Տիկին Աննա Ագգարանֆիլ (Պոլիս),

սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, եղբօր, քրոջ – զաւկին, եղբօր – զաւկին՝

ԽԱՉԻԿ ՉԷՐՔԷՉԵԱՆԻ

վաղահաս մահը, որ պատահեցաւ 30 տարեկանին, Պոլիս։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Շաբաթ, Յուլիս 25–ին, Ֆէրիգիւղի Ս. Վարդանանց եկեղեցին։

ՇՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Ս. Թադէոս մատրան թաղական խորհուրդը չնորհակալութեամբ առացած է. – Տիկին Փ. Թօփալեանէ (ծն. Վարեան) մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Գարիկեան 300, Ա. Կէդիճեան ընտանիք 250, Տէր եւ Տիկին Ն. Մրպըրեան 250, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մարլեան 250, Տէր եւ Տիկին Մխիթարեան 200, Տէր եւ Տիկին Հարութ Թաչան, Տէր եւ Տիկին Մուրատ Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Ղազար Ղարիպեան 100–ական, Տիկին Մ. Գաբրիէլեան, Տէր եւ Տիկին Ֆ. Զէօրբէքեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Զէօրտիւքեան 50–ական, Պր. Յ. Մարլեան 200, Օ. Թօփալեան, Ք. Տէրտէրեան, Յ. Մարկոսեան, Մ. Մխիկեան ընտանիքներ, Օր. Ժ. Թօփալեան եւ Ղ. Ղարիպեան 500 Ֆ.։

ՇՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՁԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՁԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Գարտիճէ Մոզեանի մահուան առթիւ, Տիկին Հայկուհի Տամլամեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

***

Սեդա Սիսլեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր չատ սիրելի մայրիկին՝ Արշալոյս Սիսլեանի մահուան առթիւ։

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին։

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ Հայ,

Եթէ կը հաւատաս տակաւին Հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,

Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկէդ ներս,

– Վստահէ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.

– Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի տարիներու փորձառութեան։

Մի սպասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախարութիւններու։

Կրնայ չատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի։

Այժմէն արձանագրէ
զաւակդ։

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին համար։

Երկօրեայ
դիչերօթիկ եւ ցերեկօթիկ բաժիններով։
Մանկապարտէզ – Նախակրթարան – Երկրորդական։

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթուականի դիւրութիւն պիտի տրուի ուշիմ եւ աշխատասէր աշակերտներու։

Ինքնաշարժի ուղիղ դիծ պիտի հաստատուի Ալֆորվիլլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց։

ԿԱՊՈՅՏ ԽՈՒՃ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ - ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16–ԻՆ

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ (ԺԻՐԱ)

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ՝ կայանի երախաներու մեռայլին աշխատանքներուն

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած

ՁՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած։

ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE NICE COTE D'AZUR

DIMANCHE 9 AOUT

GRANDE FETE CHAMPETRE

PARC «P I C - N I C»
route de Roquefort - *La Colle sur Loup*

9 heures	*Début de la manifestation*
10 heures 45	*Messe en plein air célébrée par le Très Révérend Père Daron GEREJIAN*
11 heures 40	*Apéritifs avec mézé*
11 heures 50	*Ouverture du buffet*
	Nous vous conseillons de tout acheter sur place.
14 heures 30	*Ouverture du concours de boules / concours de belote / concours de nardi ou jacquet (apporter vos jeux)*
18 heures	*Tombola*

ANIMATION

Ambiance musicale —— Chants —— Piste de danse

E n t r é e: 10 frs. par personne, gratuit pour les enfants de moins de 14 ans.

M a t é r i e l: Nous demandons aux personnes demeurant dans la région de nous aider en apportant tables et chaises de camping, *le matériel sur place étant déjà réservé aux personnes extérieures au département.*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԾԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
5
MERCREDI
5 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.544 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.544

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՈՉ՝ ՀՐԱՁՔՆԵՐՈՒ ՀԷՔԵԱԹԻՆ

Մելիք Ադամեանի բեմադրած «Խնճորի այգին» ժապաւէնը պատմական ոխերը դէպքերով կազմուած չըջանակի մը մէջ հիւսուած անթախտ սիրոյ մը պատմութիւնը կ'ընէ: Ընդհանուր առմամբ չատ պզտիկ գործ մը, ուր սակայն տպաւորիչ, գրեթէ անհնարին անցք մը ամէնէն ատելի ուշադրութիւնս գրաւած է. հոն հայ կրօնաւոր մը կայ, որ հայոց տառապանքի առ հեծող իր գաղթական, կոտորակուած ժողովուրդին, եկեղեցին կատարող հրաշքին ականատես ըլլալու հրաւէր կը կարդայ: Եկեղեցիի Աստուածամօր պատկերին աչքերէն որոշ օրերու կամ ժամերու, արցունքի չիթեր կը կաթին... ու ժողովուրդը ջերմեռանդ, երկիւղած, կը փութայ այդ չքմեղնող տեսարանը դիտելու: Ու նոյն կրօնաւորը օր մըն ալ անձնիներ խաբելու ամբաստանութեան մը հետ դէմ յանդիման գտնուելով, կը պատասխանէ համոզուած ու վճռական. «առանց հրաշքի կեանք չկայ. այս ժողովուրդը պիտի ապրի. ասոր համար ես անձն ալ կ'ընեմ. կը ստեմ ալ, կը գողնամ կամ կը սպաննեմ ալ»:

Այսօր մեր – գոնէ ֆիզիքական – գոյութիւնը վտանգուած չէ. թէեւ չեմ դիտեր, թէ «կ'ապրինք» ըսել կարենալու համար քանի՛ հրաշքներ անհրաժեշտ են: Հարցը հոն է տակաւին, որ ժամանակները փոխուած են ու «Խնճորի այգին» ժապաւէնի հովիւին պարզունակ հնարքները բաւական չեն կրնար ըլլալ մեղի կեանք տալու: Անոր կատարած հրաշքը պիտ կայանար առապած բեկորներու առօրեայ իրականութիւնը մոռցնելու մէջ: Ուրիշ ճար չունէր զանոնք «երջանկացնե՛լու»: Իսկ այսօր ԻՒ.դարու կեանքը ապրելու պատրաստ աշխարհի մը մէջ մեր տեղը գրաւելու, աշխարհի օրէ օր աւելի խելացող նոր թաւալումին մէջ ոտքի կարենալ մնալու համար, ամէն բանէ աւելի մեզի պէտք ունինք ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ – մե՛րը – տեսնելու հրաշքին. մինչդեռ ի վերուստ տրուած պատուիրան որպէս, մեր «մեծ»երը՝ զեկավարելու, առաջնորդելու կոչուածները, «Խնճորի այգի»ին կրօնաւորին օրերէն մնացած թուխակներու նման անկարելի հրաշքներու հաւատացնել կը ջանան մեզ տակաւին: Կը ճչան՝ «հայապահպանումը կ'ըլլայ հայկական վարժարանով». ոչ ոք հարց կու տայ, թէ ինչո՛ւ «չըլլար» տակաւին հայկական վարժարանը, որպէսզի ըլլայ նաեւ հայապահպանումը: «Սփիւռքի ինքնահալած տարածքին վրայ մեր փրկարար միակ լաստը լեզուն է. հայերէ՛ն խօսեցէք» կը պատգամեն. մինչ այսօր, խաչած ձուկերն իսկ գիտեն, թէ մեր խեղճ լեզուն ի՛նքը պէտք ունի ազատարար դօտիի մը: «Մեր զաւակը հաւատքի բերդը՝ մեր եկեղեցին ամէն տեսակ հալածանքի դէմ մեզ ոտքի պահող կռուան է» կը հնչեն քարոզները իրենց բովանդակ խժռամոլութեամբ, երբ կ'երթան բախիլ սուրբերու յօրանջող նկարներուն:

Ու այսպէս, ամպերու վրայ թառած մեր «մեծ»երը իրենց պատգամներէն, քարոզներէն զոհ, կ'ապրին եօթներորդ երկինքներու երանութեան մէջ. անոնք չեն ուզեր նկատել, թէ իրենց «աւուր պատշաճի» ասելորդ ու անպէտ ցանքէն միայն անառարքերութեան մշտադալար անասուններ կը բուսնին հայութեան կալուածին մէջ, քիչ մը ամէն տեղ:

Ադամեանի ո՞ր հրաշք – չափորը պիտի կարենայ արդեօք վար բերել զիրենք, կոխել տալ հողին վրայ ու հասկցնել, թէ անցած է հրաշքներու դարը. ե՞րբ, ո՞ր, ինչպէս պիտի տեսնեն վերջապէս, թէ մենք մեծցած ենք այլեւս, ու կորնցուցած մեր հաւատքը հրաշքներու հանդէպ:

Այն օրը միայն, երբ այլեւս կորնչցնելու բան չմնայ ոչ մեզի, եւ ոչ ալ իրե՞նց համար:

Ա՞յդքան ահարկու է սա իրականութիւն կոչուածը:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԱՐՍԻՑ ԾՈՑ՝ ԱՆՑՔԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է

ՎՃՌԵՑ ԽՈՄԷՑՆԻ

Խոմէյնի չի զսպեր իր կատաղութիւնը բոլորին դէմ: Նախ, անշուշտ, Սատամ Արարիոյ, ապա մեծ Սատանային (Միացեալ Նահանգներ) բոլոր գործակալներուն դէմ, չմոռնալով Իսրայէլը: Երեք օրուան համար «Մարտիրոսներ» մկրտուած, կ'արգիլէ որեւէ օտար նաւու Պարսից Ծոցէն անցնիլ (Ֆրանսա, որ ի դէպ, իւմուռ ունեցող երկիր է պաշտօնական դեկոյթով մը դիտել տուաւ Իրանի թէ այդ որոշումը դէմ է միջազգային իրաւունքին...):

Խոմէյնի վրէժ կ'ուզէ լուծել, անպայման, նոյնիսկ Պարսիկները կ'ուզեն որ Մեքքէի սուրբ վայրերը այլեւս Սատաններու ձեռքը չըլլան: Արաբական աշխարհը, անգամ մը եւս պատակուած պատկեր մը կը պարզէ, այս առթիւ: Եթէ, Եգիպտոս, Յորդանան, Թունուզ, Մարոք եւ անշուշտ Իրաք Ռիատի կողքին են, Սուրիա աւելի վերապահ կը մնայ, միայն Լիբիա բացէ ի բաց Իրանի կողքին է:

Մոլեռանդութիւնը, անշուշտ, այլեւս սահման չունի եւ քանի որ, կ'ըսէ Խոմէյնի, աշխարհ կը միանայ ճշմարիտ Իսլամին դէմ, ուրեմն հարկ է մեռնիլ փրկութեան ճամբուն վրայ.– «Կամ բոլորս ազատութիւնը կը գտնենք, կամ ալ աւելի մեծ ազատութիւն մը կ'ունենանք, որ նահատակին ազատութիւնն է»:

× *Թունուզի հարաւը, Մոնաթիրի չրջանը գտնուող չորս պանդոկներու մէջ ռճրափորձեր գործուած են եւ 13 զբօսաշրջիկ վիրաւորուած է: Այս ահաբեկչութիւնը, որու եաին Իրանը կը տեսնուի, տեղի ունեցած է Պուրկիպայի 84-րդ տարեդարձին առթիւ, Օգոստոս 3-ին:*

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈԼԱՆՏԱԿԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ընդառաջ երթալով արեւմտեան-Գերմանիոյ հիւպատոսին դիմումին, գերմանական դեսպանատուն մտաւ, ձերբակալելու համար այն քառասուն Քիւրտերը, որոնք դիմումնագիր մը յանձնելու համար ներկայացած էին եւ կը մերժէին մեկնիլ:

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ գինուորական պատուիրակութիւն մը, որ Սթոքհոլմ հասած է, պիտի փորձէ ձեռք ձգել ձերբակալուած Լիբանանցիին Լիբանան յանձնուիլը: Կասկած կար որ մասնակցած է Քարամէի սպանութեան:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ – ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ փրոֆէսէօր Եուլիուս Հաքեթալը, որ կողմնակից է քաղցրամահացումի (Էօթանազի) մի-ջազգային կոչ մը ըրաւ որպէսզի «մարդկային կամաւոր մահուան հաստատութիւններ» հիմնուին, անբուժելի, յուսա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ — ՅՈՒԼԻՒՍ 24 — 29)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ

Երեւանի Սա. Շահումեան պալատին մէջ, Յուլիս 17-ին, բացուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի հինգերորդ նստաշրջանը: Ներկայ եղած են կուսակցութեան Ա. քարտուղար Կարէն Դեմիրճեան, նախագահ Հրանտ Ոսկանեան, վարչապետ Ֆադէյ Սարգսեան եւ կուսակցական ու պետական զեկավար այլ դէմքեր: Նիստը բացած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Սամսոն Տոնոյեան: Երեսփոխաններ եւ հիւրեր յոտընկայս յարգած են նախորդ նստաշրջանէն ետք մահացած երեսփոխաններու յիշատակը:

Օրակարգի կէտերէն կազմակերպական հարցին շուրջ զեկուցումով հանդէս եկած է Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի նախագահ Հրանտ Ոսկանեան: Երկրորդ կէտը եղած է հանրակրթական եւ արհեստավարժ դպրոցի բարեփոխումի հիմնական ուղղութիւններու իրականացման գծով Հայաստանի ժողովրդական երեսփոխաններու Խորհուրդի աշխատանքը, որուն մասին զեկուցումով հանդէս եկած է վարչապետ Ֆադէյ Սարգսեան: Հայաստանի մէջ ստեղծուած է նախադպրոցական հիմնարկներու, հանրակրթական դպրոցներու եւ թեքնիք ուսումնարաններու լայն ցանց մը, բաց է վարչապետը եւ աւելցուցած՝ որ կը գործեն 1337 նախակրթարաններ, ութամեայ եւ երկրորդական դպրոցներ, 95 արհեստի եւ թեքնիքի ուսումնարաններ՝ 619 հազար աշակերտներով: Կարեւորութիւն տրուած է ուսուցումը 6 տարեկանէն սկսելու եւ նախակրթութեան այլազան հարցերուն:

1986 – 1990 թուականներու տնտեսական եւ ընկերային զարգացման ծրագրի համաձայն Հայաստանի մէջ պետական դրամագլխային յատկացումներու հաշուոյն նախատեսուած է չահագործման յանձնել 106,2 հազար աշակերտական տեղով դպրոցներ, 28,3 հազար տեղով նախադպրոցական հիմնարկներ: Ժողովրդական կրթութեան մարմինները, դպրոցներու մանկավարժական խումբերը սկսած են հետեւողական աշխատանք տանիլ մարզկայնական եւ հանրապետական առարկաներու դասաւանդման մակարդակը բարձրացնելու ուղղութեամբ: Մեծ ուշադրութիւն դարձուած է Հայոց եւ Ռուսաց լեզուներու դասաւանդման: 1985 – 1986 ուսումնական տարեշրջանէն սկսեալ դպրոցներու 9-րդ դասարաններէ եւ թեքնիք ուսումնարաններէ ներս մտած է հաշուիչ մեքենաներու եւ էնֆորմաթիքի ուսուցումը:

1984 – 1986 թուականներու ընթացքին կառուցուած են դպրոցական 83 շէնքեր՝ 49 հազար աշակերտական տեղով: Անոնց կէսէն աւելին կառուցուած է գիւղական վայրեր: Անցեալ երեք տարիներուն կառուցուած եւ սկսած են գործել չուրջ 19 հազար տեղով նախադպրոցական հիմնարկներու նոր, յարմարաւէտ շէնքեր: Բարելաւուած է դպրոցներու մանկավարժական վարիչներու որակական կազմը: Միայն 1986-ին դպրոցներու մանկավարժական խումբերը ամբողջացած են բարձրագոյն կրթութեամբ 1350 երիտասարդ մանկագէտներով: Այնուհետեւ Ֆադէյ Սարգսեան անդրադարձած է այն թերութիւններուն, զլուծուած հարցերուն, որոնք տեղ գտած են դպրոցականներու աշխատանքի դաստիարակութեան եւ անոնց պատրաստութեան, թեքնիք ուսումնասիրութիւններու չրջանաւարտներու ուժերը օգտագործելու մարզին մէջ, դպրոցներու եւ նախադպրոցական հիմնարկներու չէնքերու կառուցման, մանկավարժներու պահանջը լրիւ բաւարարելու ուղղութեամբ:

Հայերը կամուրջ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ

ՀԱՑ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՇԹՈՒԹԿԱՐԹԻ ՄԷՋ

ՇԹՈՒԹԿԱՐԹ («Յառաջ»).– Ուրբաթ, Յուլիս 31, երեկոյեան ժամը 4-ին, Գերմանիոյ Շթութկարթ քաղաքի «Լանտէսփավիլիոն» ցուցասրահին մէջ կատարուեցաւ պաշտօնական բացումը «Հայ Միջնադարեան Ճարտարապետութեան» ցուցահանդէսին, որպէս բնարան ունենալով «Հայերը որպէս կամուրջ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ»: Ցուցահանդէսը կազմակերպուած էր Միլանոյի «Հայ մշակոյթի ուսումնասիրութեան եւ վաւերացումի Կեդրոն»ին կողմէ գործօն մասնակցութեամբ Շթութկարթի իտալական մշակոյթի Ինստիտուտին, Պատէն – Վիւրթէմպէրկի Լանտէս – Փավիլիոնի եւ բարձր հովանաւորութեամբ Պոննի Իտալիոյ դեսպան փրոֆ· տոքթ· Լուիճի Ֆէտարաիսի: Իտալիոյ մշակութային Կեդրոնին կողմէ ներկայ էին փրոֆ· Ասրիանօ Ալբակօ Նովէլլօ եւ Հրանդ Բամպակեան:

Ցուցահանդէսին բացումը կատարեց կրօնից եւ մարմնակրթանքի նախարար տոքթ· Փէթէր Զէլպախ: Շաչորդաբար խօսք առին իտալական մշակոյթի Ինստիտուտի տնօրէն փրոֆ· Ճիորճիօ Բէկարատօ, փրոֆ· Ալբակօ Նովէլլօ եւ Վիէննայի համալսարանի դասախօս փրոֆ· Պուչհաուզէն:

Բացման ներկայ էին քաղաքապետ դերմանացի հրաւիրեալներ, ինչպէս նաեւ տեղարնակ Իտալացիներ եւ տեղական հայկական կազմակերպութիւններէն բազմաթիւ հայրենակիցներ: Ցուցահանդէսը բաց պիտի մնայ մինչեւ Օգոստոս 23:

Զեկուցում մըն ալ կարդացած է Գերագոյն Խորհուրդի ժողովրդական կրթութեան եւ մշակոյթի յանձնաժողովի նախագահ Զեմմա Հասրաթեան: Տեղի ունեցած է միւթքերու փոխանակութիւն:

Դաղարէ մը եաք դումարուած երկրորդ նիստին զեկուցումով հանդէս եկած է Երեւանի քաղաքապետը՝ Եդուարդ Աւագեան, նշելով որ վերջին տասնամեակին Երեւանի մէջ անցանկալի չափերու հասած է արտադրական չինարարութեան ծաւալը, որ քաղաքին ուժէ – ջրային ու աշխատանքի պզրիւրներու հաշուեկշռին մէջ լարուած վիճակ մը յառաջացուցած է: Հայաստանի համամիութենական կուսակցութեան կեդր· Կոմիտէն, նախարարաց Խորհուրդը տակաւին 1983-ին որոշած են Երեւանի բնակչութեան մեքենական աճը սահմանափակել: Այդ որոշման չըրջագիծին մէջ իրագործուող միջոցառումներով կարելի եղած է հասնիլ տարուէ տարի աճող արտադրական անձնակազմի թուաքանակի կրճատման: Քաղաքին արդիւնաբերական ուժականութեան զարգացման եղանակը միակ հիմնաւորուած ուղին է, պէտք է խիստ սահմանափակել արտադրական նոր ձեռնարկութիւններու կառուցումը, բաց է քաղաքապետը, աւելցնելով որ Երեւանցիները դժգոհ են հանրային փոխադրութեան աշխատանքէն:

Սկսած է գործադրուիլ անհատական աշխատանքի գործունէութեան օրէնքը: Շրջաններու քաղաքապետարանները կոչուած են անհատական գործունէութեամբ զբաղելու իրաւունք տրուած է 2105 քաղաքացիներու, որոնց 1575-ը՝ արտօնագրերով. Պետութիւնը ունեցած է 375 հազար ռուբլիի եկամուտ մը:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԱՄԲԱԳՐԱՊԵՏ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

(Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 30–ԱՄԵԱԿԻՆ)

1987–ը մահուան երեսնամեակին է ըսփիւռքահայ մամուլի ու հրատարակչական-բուխեան անխոնջ ջահակիրներէն, արեւմտահայ լեզուի պաշտպան ու «Յառաջ»ի խմբագրապետ՝ Շաւարշ Միսաքեանի, որ ամբողջ կէս դար, Պոլսէն՝ Փարիզ, անկաշառ ու արթուն հրատարակչի իր անապատ հեւքով ու թեւածող խմբագրականներով զարձաւ սերունդի մը հայրենասիրական ու ազգապահպանողական վարակիչ հայելին:

Իրաւ «Յառաջ»ի ժամանակակից սահեցէն մին, մեր այս դրութեամբ կ'ոդեկոչենք յիշատակը յաւէ՛տ անմոռաց Շաւարշ Միսաքեանի, ընթերցողներուն փոխանցելով հին էջ մը Հալէպէն, ուր հիւրընկալուեցաւ «Յառաջ»ի խմբագրապետը, ամբողջ երեք ամիս, քառասուն տարիներ առաջ:

***

Իր պատկանած ժողովուրդին հետ ըլլալու, անոր առօրեայ տագնապներն ու խանդավառութիւնը, թուղթին յանձնելու, պատմութիւնը վերծանելու, անցքերն ու իրադարձութիւնները իրապաշտօրէն ներկայացնելու կոչուած ՄԵԾ ՀԱՅԸ՝ Շաւարշ Միսաքեան, ապրելով իր ցեղին հետ ու ցեղին համար, իր բովանդակ կեանքի ընթացքին կառչած մնաց տեսակէտի մը· – կուսակցական – պաշտօնավարական ամէն ճամբորդութիւն առիթ մը համարիլ մօտէն ուսումնասիրելու հայ գաղութները:

Իր այս տեսակէտը ցանկութիւն մը ըլլալէ անդին կ'անցնէր: 20–ական թուականներէն սպդին, այցելեց Պուլկարիա, Յունաստան, Ռումանիա, Միջին – Արեւելք, Արեւմտեան Եւրոպայի ոստաններն ու այլուր, ինչպէս բախտ ունեցած էր տեսնելու Արարատեան Հայաստանը, մինչեւ Կարին, Մուշ ու Սասուն, երիտասարդութեան չրջանին:

Երկրորդ աշխարհամարտի աւարտին, իր ձեռնարկած քննական չրջապտոյտներու շարքին կարեւոր հանդրուան մը եղաւ Սուրիան, իր հայաշատ չրջաններով – Հալէպ, Դամասկոս, Լաթաքիա, Ճէզիրէ:

Ցետ – Եղեռնեան հայ գաղութներու մայրը՝ Հալէպ, Շ. Միսաքեանը կը հիւրընկալէր մօտ երեք ամիս: 1948 Յունուար 26–ին, Պէյրութի ճամբով Հալէպ ժամանող Շաւարշին համար գաղութը իրաւամբ «ափ մը Հայաստան»ի տպաւորութիւն կը թողուր: Այդ չրջանին, Հալէպ բազկերակն էր հայութեան: Վարժարաններ, ուսում, կրթութիւն, մշակոյթ, հեւասպառ վազքով մը կը կատարէին իրենց բարոյական դերը: Արաբ ժողովուրդը եղբայրօրէն բացած էր իր թեւերը եւ ընդունած իր ծոցին մէջ, իբրեն պէս թրքական անմարդկային ու գազանաբարոյ չընթացքէն տանջուած ու խոշտանգուած ժողովուրդ մը: Հա՛յ ժողովուրդը:

Շ. Միսաքեան Հալէպ իր կեցութեան առաջին օրերուն իսկ կը նկատէր այս բոլորը: 1948, Յունուար 29–ին, Շ. Հալէպի «Արեւելք» օրաթերթին մէջ լոյս կ'ընծայէր խմբագրական մը, պատկերադրելով Սուրիայէն ստացած իր առաջին տպաւորութիւնները: Թարմ, կենդանի ու իրապաշտ մօտեցումով մը ան կը գրէր·–

«...Այս ճամբաներէն անցան անոնք: Հազար ու հազար, անհամար բազմութիւններ: Այս փողոցներէն, այս խաներէն, այս նեղլիկ *սուքերէն*, էշուելով դէպի սպանդանոց:

Առեւտուր էր սարբուած հրապարակներու վրայ, փողոցներու մէջ, – «հայ աղջիկ, հայ կին կամ տղայ, հատը քսան ղրուշ...»:

Փիչ անդին անապատն էր, եւ հազարներ կ'իյնային ուժասպառ, անօթի – ծարաւ, հիւանդ կամ թոպսման»:

Երեսնամեայ Եղեռնի դառն ու սարսռազդեցիկ անցքերու վերյիշումով, Շ. բաղդատական մը կ'ընէր գաղթական խլեակին ու նո՛ր բոյն չինած, տունը վերականգնած Հայուն միջեւ ու դիտել կուտար, թէ հայրենի հողէն կարուած ժողովուրդի մը բեկորները ծաղկած են անյոման դարնան մը զգեստաւորումով.

«Ինչ որ աֆսոռաւայր կամ «նոգթա» կը կոչուէր երէկ, դարձեր է վարդաստան:

Վերանորոգութեան տենդը, յարատեւ աշխատանքը, շինարար գործունէութիւնը լեռներ սարսած, գիւղեր, աւաններ ըստեղծեր, խաղաքներ շէնցուցեր են:

Անզօր են քառերը, բացատրելու համար այն, ինչ որ Հայոց կը կոչուի այս ափերուն վրայ, ուժգոյն բացատրութեամբ»:

Ի տես այս բոլորին, ան «բոցավառ ոգւոյն» մը կը յղէր Սուրիոյ հայութեան.

– Ողջոյն ձեր աչքերու բոցին, ձեր եռանդներու կրակին, ձեր բազուկին զօրութեան: Ողջոյն ձեր պայծառատեսութեան եւ անսահման հաւատքին:

Շ. կը դիտակցէր, թէ արեւմտեան լուսացնցուղ ու համայնակուլ պղտոտանէրուն վրայ, հայ մարդուն կը պակսի այն մթնոլորտը, որ թեւ տուած է արեւելքի հայութեան:

«Ինչ որ պիտի կարենանք պահել իբրեւ իրական համրանք, իբրեւ կենդանի դրամագլուխ վաղուան համար, կախում ունի մեր հաւաքական գործունէութենէն: Մանաւանդ այս ափերուն վրայ, ուր Արեւմըտեան Հայաստանի եւ Տաւրոսի շունչն է, որ կը սաւառնի, երկնքի կապոյտով եւ լեռներու հովերով»:

«Յառաջ»ի խմբագրապետին Հալէպ այցելութիւնը անփոխարինելի առիթ մը էր հայ մշակութային միութեանց համար, կազմակերպելու գրական բազմապիսի հանդէսներ, ուր ելոյթ կ'ունենար Շաւարշ, ջերմ, համբիչ ու կախարդական լեզուով մը ապառելով իր նիւթը:

Յունուար 31–ին, Սուրիոյ եւ Լիբանանի Գրողներու Միութեան նախաձեռնութեամբ, Ամերիկեան Գոլէճի սրահին մէջ տեղի կ'ունենար գրական երեկոյ մը, նուիրուած՝ արտաքսմանի հայ գրականութեան: Հանդէսին կը նախագահէր Եղուարդ Տաճատեան: Ասոնք կ'առնէին Անդրանիկ Ծառուկեան եւ Շաւարշ Միսաքեան: Առաջինը կը պարզէր վերյիշեալ միութեան ծրագրած գրական համագումարին նշանակութիւնը եւ այն առաջադրութիւնները, որոնց լծուած են Սուրիոյ եւ Լիբանանի գրողները, հայկական արտաքսմանի մէջ մեր գրականութիւնը պահելու համար յարաճուն վերելքի եւ զարգացման ճանապարհի վրայ:

Երկրորդ բանախօսը՝ Շաւարշ Միսաքեան, բուռն ծափերու մէջ բեմ կը բարձրանար ,մօտ մէկ ժամ խօսելու համար մեր հոգերուն չուրջ՝ մշակոյթի ճակատին վրայ:

Իր ելոյթի սկզբնաւորութեան, խօսքը ուղղելով դիմք ծափողջոյններով բեմ հրաւիրող հասարակութեան Շաւարշ Միսաքեան կ'ըսէր·–

«Այդ ծափերը վերապահեցէք ինծի, որովհետեւ հայագիտական մեր գործը, որ ինծի համար կեանքի ամենահարուստ լեզուն է: Ինչո՞ւ մէկդի նետել ոսկեղինիկը, ինչո՞ւ արհամարհել մեր սեփական վաստակը եւ որդեգրել որպէս թէ «նոր հասըստաքիւններ», որոնք թաթարաքաւութիւններու բանլարանոցի մը կը վերածեն մեր լեզուն»:

Այս էր Շաւարշի հաւատոյ հանդանակը: Գուրգուրալ արեւմտահայ լեզուին վրայ ու պահել զայն, երբեք տեղի չտալով զայն գրաբարի ճակատագրին ենթարկելու փորձերուն առջեւ...:

Հալէպեան աշխոյժ կեանքը կը շարունակուէր: Շաւարշ ականատեսն էր այդ եռուզեռին:

Փետրուար 3–ին, Հալէպի Հայ Ուսանողական Միութեան հրաւէրով Շաւարշ Միսաքեան դասախօսութիւն մը կուտար ՀԵՄ–ի ակումբը, նիւթ ունենալով «Հայկական Փարիզը՝ մտաւորական տեսակէտով»:

Քանի մը օր ետք, 1948 Փետրուար 8ին, Հալէպի մէջ մեծ չուքով կը տօնուէր Հ. Մ. Ը. Մ.–ի հիմնադրութեան 30–ամեակը: Այդ օրը՝ վազահաս Զատիկ մըն էր Հ.Մ.Ը.Մ.–ի ընտանիքին համար: Նոր Գիւղի «Նաւասարդ» դաշտէն դէպի սիներմա «Օրիանթալ» քալող աւելի քան 1000 հոգինոց սկաուտ – արծուիկներու թափօրը խանդավառութեան ալիք մը կը բարձրացնէր հայահոծ թաղամասերուն մէջ:

Ժամը 10–ին կը սկսէր հանդիսութիւնը, զոր կը հովանաւորէր Բերիոյ Թեմի առաջնորդ Զարեհ Եպիսկոպոս Փայասլեան (յետագային՝ Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ): Յաջորդաբար ելոյթ կ'ունենային Հ. Մ. Ը. Մ.ի Հալէպի մասնաճիւղի երբեմնի առաջնապետ Լուսեր Մասպանճեան, Արմէն Անոյշ եւ Ներսէս Պարսումեան (արաբերէն): Գեղարուեստական յայտագրին կը մասնակցէր լաւագոյն դպրոցներու նուագախումբը, դեկավարութեամբ՝ Վահրամ Խմմիեանի:

Շաւարշ Միսաքեան, որ ներկայ էր սոյն հանդիսութեան, իր սրտի խօսքը կը փոխանցէր ներկաներուն, կ'անդրադառնար ապագայի նկատմամբ հայ ժողովուրդի լոյս հաւատքին, ի միջի այլոց դիտել տալով հետեւեալը·–

«Ձեմ գիտեր երբ է հաստատուած առաջին քոյրը արիւնազանգ ճամբաներուն վրայ: Բայց կը յիշեմ, շատ լաւ կը յիշեմ, որ 1915–ի սարսափներուն, երբ հայաշատ Ատափազարն ալ կը պարպէին, երկաթուգործ մը ամէն բան լքելով, միասին կ'առնէր մուրճ մը եւ ճանի մը գամ: «Ո՛վ գիտէ, ճամբան պէտք կ'ըլլայ տախտակ մը կամ կօշիկ մը գամել, բան մը շինել...»:

Կը յիշեմ ուրիշ պատմութիւն մը, նոյնիսկ վաւերական· – 1896–ի ջարդին, 65 – 70 տարեկան ծերունի մը արօրը կը ճորտգէր միս – միսակ, վանի մէջ: Դրացի մը մօտենալով կը հարցնէ· – Ա՛յ մարդ, որո՞ւ համար կը շինես այս արօրը: Տղաքդ, ջարդեցին, տունդ վառեցին, ընտանիքդ մոխիրի վրայ ճառած է: Վաղը ճորէն պիտի ջարդեն: Որո՞ւ համար կը յոգնիս:

Եւ ծերունին կը պատասխանէ· – Ես տրօրը կը շինեմ, արտին մէջ կը ձգեմ· երէ թոռներս ալ չօգտուին, Աստուծոյ արարածներէն մէկը թող առնէ գործածէ, շինարար աշխատանքի վարժուի...

Այսպէս է մեր անմահ ժողովուրդը»:

Փետրուար 14–ին, ՀԵՄ–ի ակումբին մէջ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի Գրողներու Միութիւնը երեկոյթով մը կը պատուէր «Յառաջ»ի խմբագրապետը: Քառասնամեայ հրատարակչագրական գործունէութեան յոբելենական հանդէս մըն էր ասիկա, ուր ելոյթ կ'ունենային Հրաչ Փափազեան, Յակոբ Օշական եւ Մինաս Թէօլէեան, յաջորդաբար ներկայացնելով Շ. Միսաքեան մարդը, հրապարակագիրն ու հայ լեզուի պաշտպանը: «Արեւելք» օրաթերթը անդրադառնալով այս մասին կը հաղորդէր, որ երեկոյթի աւարտին, Գրողներու Միութեան կողմէ, որպէս յիշատակ, Շ. Միսաքեանի նուիրուած է Մ. Աբեղեանի «Պատմութիւն Հայոց Գրականութեան» երկհատոր գործը:

1948, Փետրուար 18–ի առաւօտուն, Հալէպի հայութիւնը կը զարթնէր ցնցող լուրի մը վիհան ըլլալու համար: – ՈՉ ԵԻՄ Է ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ: Օր մը առաջ, դիչերուան ժամը 11–ին սրտի կաթուածը կուլ տուած էր արեւմտահայ գրական սեւ-բունդի վերջին «մնացորդաց»ը:

Օշականի յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենար Ուրբաթ, Փետրուար 20–ին: Աւելի քան քսան հազար Հայեր կը հետեւէին գրագէտի դագաղին՝ երկեսնեայներու բնակարանէն (ուր իջեւանած էր Օշական) մինչեւ «Արեւելք» օրաթերթի խմբագրատունն ու անկէ ալ՝ Ազգ. գերեզմանոց: Յուղարկաւորներու չարքին էին Ազգ. կուսակցութեան Հալէպի նախագահ Իհսան Ճապրի, նախկին կրթական նախարար Ասլանեան Քէյլանի եւ ուրիչներ: Թաղմանական արարողութեան ատարին, որ տեղի կ'ունենար Ս. Յարութիւն Մանկանց Եկեղեցւոյ մէջ, քահանաներ կը խօսէին Բերիոյ Թեմի առաջնորդ Զարեհ Սրբազան, Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի անունով՝ Յոզէն եպիսկոպոս Բարոյեան, իսկ հայ ուսուցչութեան կողմէ՝ Շահան Պէրպէրեան:

Գերեզմանատան մէջ, հրաժեշտի խօսք կ'արտասանէին Անդրանիկ Ծառուկեան եւ Շաւարշ Միսաքեան:

«Յառաջ»ի խմբագրապետը նայելով արեւուն կարմրաւուն գունային ու ակնարկելով անդարձ մեկնողին, սա գեղեցիկ նախադասութեամբ կը սկսէր իր դամբանականը.–

– Միթէ կարելի՞ է նառագայթը թաղել...

Օր մը ետք, «Արեւելք»ի խմբագրակներն մէջ Շ. կը գրէր.–

«Կը նօսրանան, կը նօսրանա՞ն սրընթաց: Իրաւ թէ մահաբեր խորշակ մը պայթած ըլլար հայ մտաւորականութեան գլխուն:

Յակոբ Օշականի մահով օղակ մը եւս կը փրթի: Նոր խրամատ մը՝ երէկուան եւ այսօրուան միջեւ:

Բայց մեր հիմնական մտահոգութիւնը պիտի ըլլայ անվկանդ շարունակել վարուցանքը, որպէսզի անուէր չմնայ ժառանգութիւնը: Որպէսզի նոր եւ յարատեւուն ուժերով լեցուին պարպուած դիրքերը:

Նորերը ոչինչով պակաս են, ասպարէզ նետուելու, դիրքեր գրաւելու, աւելի խոր եւ բեղուն ակօսներ բանալու համար: Ընդհակառակն: Եւ կը վայելեն թանկագին առաւելութիւն մը,– լայն պատեհութիւն ազատօրէն զարգանալու: Ուրեմն, պարտաւոր են ծառայել նուիրումով: Ոչ թէ իբրեւ տարապարհակ աշխատանք: Այնուհետեւ յաջողութիւնը ինքնին կուգայ, ամէնէն առաջ իրենց հոգին կազդուրելով»:

Ասպա, կ'եզրակացնէր·

«Ենիւարար գործունէութեան նոյն տեսիդը՝ մշակոյթի ճակատին վրայ, որպէսզի արշալոյսները անընդհատ յաջորդեն վերջալոյսներուն»:

Ամիս մը ետք, արեւը զարձեալ կը ժպտէր Հալէպին: Հ. Մ. Ը. Մ.ի 22–րդ միջ – մասնաճիւղային հանդիսութիւնները խանդավառութեան օրեր էին բոլորին համար: Շաւարշ Միսաքեանի նախագահութիւնը վայելող մարզական եռօրեայ յիշեալ հանդիսութիւններուն կը մասնակցէին Սուրիոյ, Լիբանանի, Կիպրոսի եւ Ամերիկայի Հ. Մ. Ը. Մ.ի 20 մասնաճիւղեր, 2500 մարզիկներով: Հալէպ քաղաքը Սիլուքի սերան էր եւ Զատկի երեք օրերուն այդ սիրտը կը տրոփէր ազգային հպարտութեամբ:

Վերակոչելու համար մարզական փառատօներով յատկանչուող Հալէպի Զատիկները, կ'արժէ փակագիծի մը մէջ տեղ տալ Ա. Ծառուկեանի յուշերուն.

«Այդ օրերը տեսնող Հայերուն համար, ո՛ւր ալ գտնուին, Հալէպի Զատիկները պիտի մնան իրենց կեանքի գերագոյն ապրումները:

Այդ դաշտին վրայ տեսած եմ Յակոբ Օշականը, որ հսան հազար Հայերէ կը ծափողջունուէր յոտնկայս, բարձրաձայն խօսին հրաւէրով, եւ յուզմունքէն այնպէս կը սեղմէր թեւս ճանկին մէջ, որ օրերով կապոյտ կը մնար...

Տեսած եմ Շաւարշ Միսաքեանը, որ անգամի մը համար իր աշխարհաբարը մոռցած՝ «Ո՛ տայր ինձ զառաւօտն Նաւասարդի» մը կը մրմնջէր, աղօթելու պէս...

Տեսած եմ Դրօն, այնքան զինուորներէ եւ բազմութիւններէ աչքը կուշտ Դրօն անգամ, որ արջու թաթը ուսին, կը գոչէր·– «Ուզում եմ նրանց մէջ թռնել եւ էս բալիկներին մի լաւ գրկել...»:

Զատկուան առաւօտուն, 1948, Կիրակի Մարտ 28–ին, անդրադառնալով մարզականին փառատօնին տոհմած ցնծութեան, Շաւարշ «Արեւելք»ի մէջ կը գրէր.–

«Ամբողջ երիտասարդութիւն մըն է, որ կը հոսի հայաշատ ոստանը, Հալէպ: Մարմնացեալ խանդավառութիւն եւ կենդգապահութիւն: Ինչո՞ւ չըսել՝ վերածնութիւն, միշտ յիշելով երէկը:

Հեռաւոր դաշտի մը վրան նետուած ըլլան թէ լերան մը ստորոտը, անխորտակելի հաւատք մը կը կաթի այս երիտա-

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆ ՎԱՂՈՒՑ

«ՅՈՒՆԱՔ Ե· ՋՈՒՅՏԵՆ ՈՒՆԻՆ» ԳԻՐՔԻ

ՀԱՅԵՐԷՆ

ԿՈՂՔՈՒՆ Վ· ՆՁՈՒՔԵՑ

Ջրագրեց գեր. 1932 – 33 թթ., պատրաստելէ «Վիրք ճանապարհի», որ «Վիրք կոչում է դարձ Հայ ճանապարհ», ինչպէս նաեւ յիշատակարան մատեան հոգեւոր ծառայութեան իր տասն տարիներու։ Ներ Ջրագրեցը «Վիրք ճանապարհ» կոչեց գիրքը, ուսումնասիրելով զայն եւ գրեց հետեւեալ ներածականը։

– Իմ գործս է, ինչպէս որ ինքս կ՚ուզեմ։

Ցոյց տալ, թէ ինչպէս կարելի է կատարել ուխտագնացութիւն դէպի Ջրագրեցի սուրբ Նշանը։ Ջրագրեցի Նշանը կոչուած է ուխտի համար, որովհետեւ ան ունի հրաշագործ զօրութիւն։ Ուխտագնացները կ՚ուզեն ոտքով երթալ Ջրագրեցի Նշանը։ Ես ալ կ՚ուզեմ ոտքով երթալ Ջրագրեցի Նշանը։ Ես Ջրագրեցի Նշանը կ՚ուզեմ տեսնել ոտքով երթալով։

Մի քանի տարի առաջ ես ուխտագնացութեան մասին գրած էի «Վիրք ճանապարհ» անունով մի գրքոյկ, որ լոյս տեսաւ Ս. Էջմիածնի մէջ։ Այդ գրքոյկին մէջ ես ցոյց տուի, թէ ինչպէս կարելի է ուխտագնացութիւնը կատարել ոտքով։

(Շար. Ա. Էջէն)

հատած հիւանդներու համար, որոնք վերջ կ'ուզեն տալ իրենց կեանքին: Ասիկա հեռուանք է այն դատական մերժումին, որու կը բախի փրոֆէսէօրը իր մէկ հիւանդին համար: 27 տարեկան կին մըն է, զոհ կառքի արկածի մը, որու հետեւանքով բոլորովին անդամալոյծ է, երիք տարի է: Միակ բանով բանը՝ լեզուն է, որու միջոցաւ պէտք է զանգը զարնէ հիւանդապահուհին կանչելու համար...:

«ԼԸ ՄՈՆԴ», Երկուշաբթի իրիկուն (Օգս. 4) որպէս ծանուցում, այսինքն վճարովի (եւ քանի մը միլիոն անթիմ կ'արժէն նման «ծանուցում»ներ) հրատարակած էր «Բաց նամակ Հայերուն» խորագրուած կոչ մը, զոր ստորագրած էր յանուն «Հուր» միութեան մը՝ Լօյիք Օհանեան: Բովանդակութեամբ եւ չարազրութեամբ Հայերուն ուղղուած այս «խրատականը» լուրջի առնուելիք բան մը չէ անշուշտ, բայց երբեւ նիթ մեր «ողբերգա – երգիծական» վիճակը ճոխացնող, յիշենք գոնէ սա փառաւո՛ր գիւտ – եզրակացութիւնը որ կոչ մըն է մեզի (Հայերուս).– «Մխիթարեցիք հրեայ ժողովուրդը եւ պիտի մխիթարուիք: Քալեցիք աճոր ետեւէն եւ կը գտնեցիք կեանքին ճամբան», (Երանի՛ մեզի...):

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՋ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ
ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ Ի ՆՊԱՍՏ

Տիկին Ս. Սիմոնեան 5000 Ֆր., Եր. Գուլումճեան 1000, Սարգիս Գիճիրեան 1000, Տիկին Ս. Ճնոյեան 500, Միասիկ Պէնկեան 500, Տիկին Մարիճա Տէրակրեան իր եղբօր՝ Լեւոն Գուլումճեանի յիշատակին 500, Տիկին Էլիզ Շահինեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կ. Թօփալեան 100: Նախորդ գումար՝ 47.752 Ֆր.

Ընդհ. գումար՝ 56.602 Ֆր.:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

ՄԱՐՍԻՅ.–

Տիկին Անտրէ Փերանեան (ծնեալ՝ Պառուան),

Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փերանեան զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փերանեան զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Խոսուար Պառան զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեան զաւակներն ու թոռները,

եւ համայն ընտանեկան պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, փեսային եւ պապականին՝

ԳՈՒՐԳԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 2–ին, 74 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուելու Երեքշաբթի, Օգոստոս 4–ին, ժամը 15·30–ին, Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցին, ուր կէ մարմինը փոխադրուելու Ս. Փիէռ Վերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

Տիկին Ալիս Պարթեւեան Արա Պարթեւեանի չատ սիրելի բարեկամին՝ Գուրգէն Փիրանեանի թաղմ. յիշատակին 250 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլլի մասնաճիւղը սրտագին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Արթօ եւ Մակի Գուլումճեանի եւ զաւակներուն, ինչպէս նաեւ Պ. Ալեքս Գուլումճեանի, իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝ Էլիզ Գուլումճեանի մահուան առթիւ:

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզի մէջ, ամիսպողաբար կը վերնատունի վարձու սթիւտիօ մը, մատչելի պայմաններով:

Հեռաձայնել. – 48 – 99 – 74 – 66

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ոմն 500 Ֆր. կը նուիրէ Շաւարշ եւ Տիրուհի Միսաբեանի անոյշ յիշատակին:

***

Նիքոլա, Լօրան եւ Թէրզեան ընտանիքները իրենց սիրելի բարեկամուհիին՝ Արշալոյս Սիպեանի յիշատակին 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին եւ խորին ցաւակցութիւններ կը ներկայացնեն Սեդա Սիսլեանի:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՋ
ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը ուրախութեամբ կը ծանուցանէ, որ լիբանահայ 15 մանուկներ եւ իրենց ընկերակիցը, ժրնեւի վրայով պէլճիոնթէն ժամանեցին Շաբաթ, Օգոստոս 1–ին:

Մեր կայանէն ներս ամիս մը հաճելի արձակուրդներէ հաք, անոնք քանի մը օր պիտի մնան Փարիզ, ուր պիտի հիւրընկալուին Կապոյտ Խաչի անդամ կամ բարեկամ ընտանիքներու կողմէ:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ս. Զատկուան խզագինի առիթով.– Ոմն 5000, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պապըրճեան, Տէր եւ Տիկին Բաֆֆի Պապըրճեան, Տիկին Արթիւր Տը Հուննունց, Տէր եւ Տիկին Ս. Գարապօղոսեան 1000ական, Տէր եւ Տիկին Մինաս Տէմէեան, Տէր եւ Տիկին Խոսուար Ադամեան, Տիկին Անիճա Ալէքսանեան, Պ. Տանիէլ Քիւրքճեան, Տէր եւ Տիկին Ալէն Տամլամեան, Պ. Զաքար Ճորճ Թուրինեան, Տիկին Աշխէն Սոզոմենեանց, Պ. Սուրէն Ղուկասեան, Պ. Ալպէն Եկէնեան, Պ. Ալէն Զիլինկիրեան, Պ. Սարգիս Պապըրճեան, Տէր եւ Տիկին Համազասպ Մոմճեան, Տիկին Հայրապետեան, Պ. Խոսուարտ Աճէմեան 500ական, Տիկին Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Մարգարեան, Տիկին Անկինէ Թորոսեան, Պ. Վահէ Զիլինկիրեան 400ական, Տիկին Լեւոն Զարզամաթճեան, Տիկին Սառա Խմիրալեան, Տիկին Մարսէլ Պուրիէր, Տիկին Ժաքլին Օպան (ծն. Թիւրապեան), Տէր եւ Տիկին Գրօն Ճերանեան, Տէր եւ Տիկին Նորման Գնտաճեան, Պ. Սամուէլ Տէմիրճեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Քըմպըզեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Թարտիվօ, Տիկին Պերճ Զաքըճեան, Տիկին Րոզ Սէֆէրեան, Տիկին Եղիսէ Խաչատուրեան, Պ. Յակոբ Յակոբեան, Պ. Խորէն Մասապեան 300ական, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Գուրամճեան, Պ. Ժիրայր Կիւրճեան, Տիկին Սեդա Մեսրճեան, Պ. Արամ Տօնկլեան, Պ. Վազգէն Անդրէասեան 250ական Ֆր.:

(Շար.)

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ - ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16–ԻՆ

ՊԷԼՃՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ (ԺԻԻՐԱ.)

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ՝ Կայանի երախաներու ձեռային աշխատանքներուն

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ Կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ Հայկական համադամ նաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած:

(Voyage, pension complète, programme touristique, transferts aéroports)
—— SANS SUPPLEMENT NI SURPRISE ——

● Hôtels 1ère classe, Assurance U.A.P., Accompagnateur expérimenté ●

★ *PLACES LIMITEES* ★

DU 05 AU 19 SEPTEMBRE — 7460 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
05 Septembre : PARIS/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Septembre : EREVAN
18 Septembre : EREVAN/MOSCOU
19 Septembre : MOSCOU/PARIS

DU 03 AU 17 OCTOBRE — 7300 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
03 Octobre : PARIS/MOSCOU
04 Octobre : MOSCOU/EREVAN
05 au 16 Octobre : EREVAN
16 Octobre : EREVAN/MOSCOU
17 Octobre : MOSCOU/PARIS

MARSEILLE

DU 05 AU 18 SEPTEMBRE — 7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN
05 Septembre : MARSEILLE/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
06 au 17 Septembre : EREVAN
17 Septembre : EREVAN/MOSCOU
18 Septembre : MOSCOU/MARSEILLE

Inscriptions et renseignements :
TRANSTOURS (Lic. 132)
25, rue d'Argenteuil — Paris 1er — Métro : Opéra Tél. : 42 - 61 - 58 - 28

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի ազատագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնփորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առանձին քայլերը նետելու այդ չատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի պիչերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հեռեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիւ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլլիէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանելը, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ:

Դիմել անօրէնութեան.–

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը-Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ հետ ժամը՝ 5:

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
6
JEUDI
6 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.545 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.545

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

«ՔԱՆԱՐ ԱՆԵՆԻՆԵ», որ աւելի «յայտնութիւններ»ու պարբերականի բնոյթ առած է քան՝ երկիւամեայ թիւին մէջ (Օգս· 5) կը զրկէ թէ Շիրաք վարչապետին, թէ Իրաքի նախագահին, կը նամակով մը Իրաքի նախագահին, կը խոստանայ պաշտպանել Իրաքը ՄԱԿ–ի մէջ ու կ'ակնարկէ «ծանօթ բանակցութեան» մը, 12 տարի առաջ սկսած դադարմակցութեամբ, եւ որ, ըստ չարաթաթերթին, կը վերաբերի հիւլէական նոր կեդրոնի մը չինուելուն: Այս նամակը, որ պատաքին առեւտուրի նախարար Միշէլ Նաւառի միջոցաւ, Յունիս 24 թուակիրը կը կրէ: Ծանօթ է, որ Իրայելացիները ամբաստածեցին Թամուզի իրաքեան կեդրոնը: Նոյն թիւին մէջ, Քանար ուրիշ «յայտնութիւն» մըն ալ կ'ընէ, այս անգամ Կորճեվի մասին: Իրանցին, որ միշտ դեսպանատունէն դուրս չելլեր, Մայիս 11–ին 120 հազար ֆրանքի չէք մը առորագրեր է հրատարակչականի մը եւ գրավաճառի մը· այս «նուէրին» արժանացողները, սակայն, ծայրայեղ ալ են եւ մանագիտ համապատասխան հրատարակութիւններու, զորս կը ծախեն գլխաւորապար թղթակցութեամբ եւ այդ նպատակաւ ալ պէտք է ցուցակներ հրատարակէին: Դրամը առնելին հասած է:

ՊԱՄԹԻԱՅԻ (Քօրսիքա) մօտ, գինուորական ուսումնական մը, որ ուսումնականին կառքով եւ քանի մը պաշտօնակիցներով քնական չրջապտոյտ մը կ'ընէր, սպանութեան ոճրափորձի մը հետեւանքով: Անծանօթներ կրակ բացին կառքին վրայ, ուր կը գտնուէին ուսումնականները: Մէկը մեռաւ, ուրիշ մը ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ: Զորեքշաբթի առաւօտ, ոչ ոք դեռ տէր եղած էր, բայց կը կարծուէր որ նախկին ԷՖ – Իլ – Էն – Սի–ն է: Յունիս 16–էն ի վեր, երբ կը սպանուէր տօքթ· Լաֆէ, որոշ «հրաշագործ» մը կար, որ խզուած կը թուի:

ՈՍԿԻՆ, ՏՈԼԱՐԸ, ՔԱՐԻԻՂԸ իրենց գլուխն առած կ'երթան եւ կը թուի, որ իր այս քաղաքականութեամբ, Իրանի ահաբեկչական գործունէութիւնը միայն ոճրափորձերու մէջ չէ, այլեւ՝ երմտական ճակատի «ահաբեկչութիւն» մըն ալ սկսած է որ, պարզ է, չատ մտահոգիչ է: Քանի մը օր է, յայտնի է արդէն, որ համաշխարհային տնտեսութիւնը պիտի ցնցուի: Մամուլը կ'ակնարկէր «Քարիւղի երրորդ ցնցում»ի (շոք) մը: Մտնոպէտ լրագրողներ կը խորհին, որ չուկաները պէտք չէ իրար անցնին: Նախ, աղովհետեւ, արեւմուտքի համար վախ չկայ որ քարիւղը պակսի, ապա՝ հարկ է իզ չքսել Խոմէյնիի հացին:

ԹՒՈՒՐՆԵՐՈՒ մէկ համախմբումը արգիւեցաւ Ուզբէկիստանի մէջ: 5000 Թաթարներ կը փորձէին հաւաքուիլ, ոստիկանութիւնը միջամտեց:

«ՄԱԹԻՆ» անդամ մը եւս, քանի մը օրուան պայմանաժամ ունի «վերապրելու» համար: Իվան Լլվայէ եւթ, որ չէր գտած անհրաժեշտ 10 միլիոն ֆրանքը, «տաներու խումբ»ը միայն 7 միլիոն գտած էր երեքշաբթի օր: Փարիզի դատարանը վճիռը պիտի տայ, ի մօտոյ: Թուական չէ ճշդուած: Զորեքշաբթի օր, «տաներու խումբ»ը կ'ըսէր թէ չատ աւելի լաւ էր –եւ միակ լուծումը– մէկուկէս ամիսով չերկարաձգել հոգեվարքը եւ Յունիս 12–ին իսկ, անանկութիւնը հռչակել:

ՋԻՋԻՒԻՆԱ, այսինքն Իլոնա Սթալէր, որ խաւիտ երեսփոխանական ժողովի անդամ ընտրուեցաւ արմատական ցանկի վրայ, (ինք՝ արհեստով սթրիփ – թիզ կ'ընէր եւ կը չարունակէ ընել, գիշերապոյներէ ալ դուրս) պաշտպանութեան յանձնախումբի անդամ ընտրուեցաւ բանական զարմանք պատճառելով: Պոռնկադրրութեան խտարդի այս «հերոսուհի»ին զօրավիդ է, սակայն, ընկերվարական երեսփոխան մը, որ կը գրէ իրեն.– «Հոգդ մի՛ ըներ, եթէ ականներու հալածիչ կամ հետազօտող նաւու մը տարբերութիւնը չես գիտեր: Մէկը տասը տարի պաշտպանութեան նախարար եղաւ եւ ան ալ չէր գիտեր: Բանի չի ծառայեր մեծ մասնագէտ մը ըլլալ, աւելի լաւ է խոր համոզումներ ունենալ»:

ՄԱՐԼԻՆ ՄՈՆՐՈի մահուան (անճնասպանութիւն սկզբունքով, բայց ոճիրի մասին ալ կասկած կայ) 25ամեակը (1962, Օգս· 5) կ'ոգեկոչուի մամուլին կողմէ: Այս ոգեկոչումը կը պարտի, անշուշտ, ոչ այնքան իր դերեցկութեան եւ «սեռ – խորհրդանիշ»ի համբաւին, այլ մանաւանդ երիտասարդ, 36 տարեկանին, մեռած ըլլալու «բախտին»···: Արդարեւ, ոչ ոք պէտք է ծերանայ եւ մանաւանդ ոչ անոնք որոնք դերեցիկ, հրապուրիչ կիներ եղած են, այլապէս դիւրին կը մոռցուին, ինչպէս Փօլա Նեգրի, որ արտասուին, ինչպէս Փօլա Նեգրի, որ արտասուին, ինչպէս Փօլա Նեգրի, որ արտասուին, կարդ դերեցիկ դերասանուհի մը եղած է, բայց որ «անբախտութիւնն» ունեցաւ մեռնելու 93 տարեկանին, առջի օր, բոլորովին անտեսուած:

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ – ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՇՈՒՐՋ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՊԼՈՒԹԻ ԵՒ Հ.Յ.Դ. Կ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԵՑԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՄԻՆ ՃԵՄԱՅԷԼԻ ՀԵՏ

Հայկական երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչներ ընկ· տօքթ· Մելգոն Խալիլեան, Մկրտիչ Պապիկեան եւ Սուրէն Յովհաննիսեան ու Հ· Յ· Դ· Լիբանանի կեդրոնական կոմիտէի ներկայացուցիչ ընկերը երկու այցելութիւն մը տուին նախագահ Ամին Ճեմայէլի:

Տեսակցութենէն ետք, մկրտիչ Պապիկեան յայտնեց, թէ խորհրդակցութիւնները կեդրոնացած են լիբանանեան բեմի նորութիւններուն եւ յատկապէս՝ տնտեսական ու ընկերային տագնապին վրայ: «Նախագահը լուսաբանութիւններ տուաւ տագնապին դէմ որդեդրուած միջոցառումներուն մասին: Ան ըսաւ, որ կազմուած է տնտեսական տնտեսական յանձնախումբ մը· այս քայլը կարեւոր կը նկատենք, եւ պահանջեցինք նախագահէն, որ այս գծով աշխատանքները փութացուին», աւելցուց հայ երեսփոխանը, յոյս յայտնելով, որ յառաջիկայ չարաթօսկիզբին նախատեսուած Շամուն – Հրս տեսակցութիւնը արդիւնքի յանգի ու յառաջիկայ չարթուան ընթացքին, կարելի ըլլայ հակակշիռ հաստատել անիշխանական վիճակի մատնուած երեմտական չուկային վրայ:

«Ազդակ», Յուլիս 24

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ ԴՆԵՊՐԻ

Խորհ· Բաժակի 1 / 8–րդ աւարտականի երթի մրցումներուն, «Արարատ» յաղթեց «Դնեպր» 1–ի դէմ 3 կէտով:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 24 – 31)

ԹԻՖԼԻՍԻ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրովականի «Միասնիկեան» քիմիական գործատան մշակոյթի պալատին մէջ Յակոբ Պարոնեանի «Պաղատասար աղբար» կատակերգութեամբ սկսած են Թիֆլիսի «Շահումեան» հայկական պետական դրամատիկ թատրոնի խումբին ելոյթները: Թատերախումբը կը ներկայացնէ այլ գործեր եւս:

***

ՇԱՐԺԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎ. ԴԻԼԻՋԱՆԻ ՄԷՋ

Դիլիջանի մէջ բացուած է ԻՒՆԵՍՔՕ–ի առընթեր մանկա – պատանեկան ժապաւէններու միջազգային կեդրոնի ընդհ· ժողովի հերթական նիստը, որ կազմակերպութեան յորելենական նիստը կը հանդիսանայ, քանի որ այս տարի կը տօնուի անոր երեսնամեակը: Ժողովին մասնակցած են 47 երկիրներէ եւ միջազգային կազմակերպութիւններէ ներկայացուցիչներ:

***

«ԴՈՒԻՆ» ՔԱՌԵԱԿԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի «Կոսմոս» պանդոկին մէջ տեղի ունեցած միջազգային գրօսաշրջիկութեան հանդիսութիւններուն մասնակցած է նաեւ Հայաստանի «Դուին» քառեակը եւ արժանացած մեծ գնահատանքի: Քառեակը հնչեցուցած է կոմիտասի, Մոցարթի, Հենտելի գործերը: Առաջին անգամ ըլլալով մեկնաբանուած են հայկական ժողովրդական կարգ մը պարեր, զորս քառեակի համար մշակած է Ռուբէն Ալթունեան: Երաժշտական այս փոքր խումբը երկու տարուան անցեալ ունի. հիմնուած է մանրափորագրիչ Եդուարդ Ղազարեանի նախաձեռնութեամբ:

***

ՀԱՅ – ՀՆԴԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ինտիրա Կանտի երբ 1976–ին պաշտօնական այցելութեամբ Երեւան կը գտնուէր (1976, Յունիս) այցելեց նաեւ Մատենադարան, ուր քանի մը դիրքեր ու ձեռագրեր կը պատմէին հայ – հնդկական յարաբերութիւններու մասին: Անոնց մէջ էր նաեւ «Ազդարար» ամսագրի հատորներ 1794 – 1796 Մատրաս լոյս տեսած այդ ամսագրին հրատարակութեամբ կը սկսի հայ մամուլի պատմութիւնը:

Տակաւին Ք· Ա· Ե· դարուն յոյն պատմիչ Քսենոփոն գրած է, թէ Հայերը կապ ունէին Հնդկաստանի հետ: Յետագայ չրջաններու պատմիչներ եւս յիշատակութիւններ ունին այս մասին: Հնդկաստան մեր ժողովուրդին համար խազազասէր եւ յուսալի երկիր էր, ուր կ'ապրէին բարի, հիւրասէր մարդիկ· այս պատճառաւ ալ օտար տիրապետութիւններու կամ պատերազմներու պատճառով իրենց հայրենիքէն հեռացած Հայերը Հնդկաստան կը մեկնէին:

Ժ· դարէն սկսած է ծովափնեայ չրջաններու մէջ հայկական փոքր գաղութներու հիմնումը: Ասոնց ամէնէն ծանօթն էր Ագրայինը· Մոնղոլներու Աքբար թագաւորը հող տուաւ Հայերու, 1562–ին հայկական եկեղեցի կառուցանեց ու իր պատուիրքին մէջ կարգ մը կարեւոր պաշտօններ Հայերու յանձնեց:

Յետագային, երբ աւելի դժուարացաւ Հայերու վիճակը, դէպի Հնդկաստան գաղթը սաստկացաւ: Անոնք առաւելապէս առեւտուրով կը զբաղէին· ունէին իրենց նաւերը որոնցմով կը նաւարկէին դէպի Հնդկաստանի այլ քաղաքները, ու արտասահման:

Պոմպէի մէջ Հայերը առանձին թաղամաս ունէին, որ մինչեւ այսօր ալ կը կոչուի հայկական փողոց: Ժ· դարուն տասնեակ մը հայկական տպարաններ հիմնադրուեցան Հնդկաստան, հարիւրաւոր գիրքեր ու լրագրեր, ամսագրեր լոյս տեսան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԲԱՐԻԼՈՑ ՍԻՐԵԼԻ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐ»

Առաւօտեան սուրճէն մինչեւ առօրեայի մեր ամէնէն անհնչան մանրամասնութիւնները երկարած «գաղութի ձայն»ը լռելու սպառնալիքին ենթարկուած է· ամէն առաւօտ սաստուցիներու պարեզանակով ընկըսող երբեմն ժպիտ, երբեմն զայրոյթ պատճառող սա «ազգ»ին մասին չեմ կարծեր որ կայ փարիզցի Հայ մը որ կարծիք չունենայ:

«Օ՛, այդ անտանելի երգերը», «լուրերը կարճ կու տան», «Լիբանանի թանգիկիս տարեդարձն էր, երգ ուզեցի, «ուշ է» ըսին, չնուագեցին», «շունս կորսնցուցի, ծանուցում մը տալ կ'ուզէի···» ու կարելի է շարբը երկարել, մինչեւ ուր որ կ'ուզէք:

Սակայն բոլոր այս դիտողութիւնները, դժգոհութիւնները յանկարծ կը մոռցուին այսօր, երբ անոնց աղբիւրը փակելու որոշում տրուած է: Կը մոռցուին, երբ օրական հարիւրաւոր մտահոգ ձայներ հեռաձայնէն հարց կու տան անձկութիւնով, թէ «նոր լուր մը կա՞յ», թէ «ո՞ւր, ո՞ր հասցէին պէտք էր նամակ գրել, զօրավիգ կանգնելու համար, խնդրելու որ արտօնութիւն տրուի շարունակելու»: Մոռցուեցաւ, երբ Յուլիս 31–ի երեկոյ մը ձայնասփիւռի վարչութեան մամլոյ ասուլիսի հրաւէրին պատասխանեցին հայկական 28 կազմակերպութիւններէ 50 – 60 հոգի, որոնք, անխտիր զօրավիգ կանգնեցան «Ազգ»ը շարունակելու ձեռնարկներուն:

Խանութ կազմակերպութիւն· ամէն գոյնէ ու հոսանքէ, որոնք սակայն անվերապահօրէն բուէարկեցին ևո՛յն ուղղութեամբ: Երեւոյթը զարմանքի, հիացումի, հպարտութեան զգացումով մը համակեց շատեր, որոնք անմիջապէս յիշեցին ապրիլեան մեր գունաւոր վէճերը· այն շրջանը, ուր մեր ազգային անսպառ դրամագլուխ Ապրիլ 24–ով իսկ կարելի չէր եղած այնճան փափաքելի միութեան մը հասնիլ:

Ուրեմն, մե՛նք ալ գիտէինք հին կապուցներ մէկդի դնել ու միացնել մեր ձայները, երբ··· «հասած ըլլայինք անդունդի եզրին» ինչպէս կ'ըսէր ընկեր մը անցեալ օր:

Տակաւին բանի՞ սպառնալիք, բանի՞ անդունդ պէտք է բացուին արդեօք մեր բայլերուն դիմաց, որպէսզի այլեւս միութեան մեր ցոյցերը գերծ մնան «դժբախտաբար յապաղած» մտիկագրութենէն:

Թ. ԱՐՓԻ

ԼԵՀԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Լեհաստան բնակող Հայերը Լեհաստանի ազգագրական ընկերութեան կից 1980-ին Քրաֆովի մէջ հիմնած էին «Հայ մշակոյթի համակիրներու Միութիւն»:Շուտով մասնաճիւղ ստեղծուեցաւ նաեւ Վարշաւա, անգլերէնի մասնագէտ Լեւոն Տէր-Օհանեանի նախագահութեամբ: 1984-ին կտաւնկի մէջ հիմնուեցաւ միութեան երրորդ մասնաճիւղը:«կազէթա կրակովսկա» («Քրաֆովեան լրագիր») թերթը հրատարակած է ընդարձակ հարցազրոյց մը «Հայ մշակոյթի համակիրներու Միութեան» Քրաֆովի մասնաճիւղի նախագահ Միխալ Ռոհոսեւիչի (Միխայէլ Պօղոսեան) հետ: Կ'արտատպենք «Սովետական Հայաստան» ամսաթերթի 1987 Մայիսի թիւէն, ուր հարցազրոյցը լոյս տեսած է թարգմանաբար եւ որոշ կրճատումներով:

***

Հ.- Դուք Լվով ծնած էք, ծագումով Պուճովինեայէն էք, ուսանած էք Քրաֆովի իրաւաբան ու պատմաբան էք, կ'ապրիք Կիվիճէ, բայց նախագահն էք Լեհաստանի ազգագրութեան ընկերութեան կից «Հայ մշակոյթի համակիրներու Միութեան» Քրաֆովի մասնաճիւղին. ուրկէ՞ ծագում կ'առնէ հայ ժողովուրդի պատմութեան եւ մշակոյթին հանդէպ ձեր հետաքրքրութիւնը:

Պ.- Ի հարկէ, նախ եւ առաջ իմ ծագումէս: Ես Լեհաստան զարեր շարունակ բնակող հայկական ընտանիքէն եմ: Ռումանիայէն Լեհաստան եկած եմ 1947-ին ուսումս շարունակելու Քրաքովի մէջ:

Հայ ժողովուրդի պատմութեամբ, կարելի է ըսել, հետաքրքրուած եմ դպրոցական հասակէս: Զիս յատկապէս կը հմայէ Հայաստանի հնագոյն պատմութիւնը, ինչպէս նաեւ Լեհաստանի եւ Պուքովինայի հայկական գերդաստաններու ծագումնաբանութիւնը: Երկար տարիներէ ի վեր կը զբաղիմ Պուքովինայի ու Լեհաստանի Հայերու ընտանիքներու պատմութեամբ: Աչխատութեան առաջին հատորը արդէն պատրաստ է տպագրութեան, ձեռնարկած եմ երկրորդին: Բացի ատկէ, կը զբաղիմ նշանաւոր Հայերու կեանքագրութիւններով: 1957-էն կ'աշխատակցիմ «Լեհական կենսագրական բառարան»ին, որու էջերուն մէջ տպագրած եմ եւ պիտի տպագրեմ կարգ մը նշանաւոր Հայերու կենսագրականներ:

Հ.- Ո՞ր թուականէն ի վեր Հայեր կ'ապրին Լեհաստան:

Պ.- Դէպի Լեհաստան Հայերու գաղթը Եւրոպայի հնագոյն գաղթերէն է: Լեհաստան հաստատուած Հայերու մասին մեզի յայտնի առաջին յիշատութիւնը կը վերաբերի ԺԱ. դարուն...

Հ.- Ներկայիս ո՞րքան Հայ կ'ապրի Լեհաստան:

Պ.- Լեհաստան մենք մօտ 15 հազար ենք. ամէնէն շատը կ'ապրի Քրաքով. յետոյ Վարշաւա, Վրոցլաւ, Գադովիցէի շրջանը եւլն.:

Հ.- Քրաֆովի մէջ որքա՞ն Հայ կ'ապրի:

Պ.- Մօտ 1500, որմէ «Հայ մշակոյթի համակիրներու Միութեան» (ստեղծուած 1980, Մարտ 24-ին) կ'անդամակցի 74 հոգի: Լեհաստանի գիտութիւններու ակադեմիան Քրաքովի Սլավկովսկի փողոցը մեզի յատուկ սրահ մը տրամադրած է, ուր ամբոխ մէկ հանդիպում կ'ունենանք: Հանդիպումներու ընթացքին կ'անդրադառնանք Հայերու եւ Հայաստանի վերաբերող պատմագիտական, ազգագրական ու գրական խնդիրներու: Բանախօսները կ'ըլլան ոչ միայն Հայեր: Մեր նպատակն է հարստացնել ունկնդիրներու գիտելիքները լեհահայերու ու հայ ժողովուրդի պատմութեան, արուեստի ու գրականութեան մասին, ցոյց տալ այն մեծ գերը, որ թէ' անցեալին, եւ թէ ներկայիս Հայերը ունեցած են եւ ունին լեհ մշակոյթի, անտեսութեան կամ գիտութեան մէջ: 1980-ին կազմակերպիչները լեհահայերու պատմութեան վերբերող գիտական նստաշրջան, որու մասնակցեցան 500 հոգի: Երկրորդ մասնագիտական նստաշրջանը տեղի ունեցաւ 1983-ին: Ան նուիրուած էր լեհահայերու թեմի վերջին առաջնորդ, արքեպիսկոպոս Եուղէֆ Թէոդորովիչին: Այս անգամ մասնակցողներու թիւը 300 էր: Ընդհանրապէս Հայերը, թէեւ քիչերն են որոնք մեր մութեան կ'անդամակցին, բայց իրենց ժողովուրդի պատմութեամբ բաւական դործօն հետաքրքրութիւն հանդէս կը բերեն:

Անցեալին Հայերը ծանօթ էին որպէս հմուտ վաճառականներ, դիւանագէտներ, արհեստաւորներ, ոսկերիչներ, զինագործներ եւլն.: Ինքը՝ Լեհաստանի թագաւոր Եան Գ. Սոպիէսքին (ԺԷ. դար) իր պատմական արհեստանոցներուն մէջ կը պահէր քանի մը հայազգի ոսկերիչներ, ինչպէս նաեւ տարբեր տեսակի սուրերու եւ դաշոյններու դատաւակները, հրազէններ, ձիու սպասները, հրացաններն ու հրազէնի այլ տեսակները թանկագին քարերով ընդելուզող վարպետներ: Բաց ի ատկէ, արդէն ԺԴ. դարէն սկսեալ մինչեւ ԺԹ. դար, աւելի հարուստ լեհահայերը ընդարձակ կալուածներ ունէին ԹՒՐԻա, ԹՒՐ Մոլտաւիա: ԺԹ. դարուն Բուկուշիայի արեւմտեան մասերու եւ Պուքովինայի մեծագոյն կալուածներու 90 տոկոսին տէրերը Հայերն էին: Պաչտօնական տուեալներով ԺԹ. դարու վերջերուն եւ մեր դարու սկիզբներուն Կալիցիայի, Պուքովինայի, Պեսարապիայի եւ Բուկուշիայի աւելի քան 350 գիւղեր կը պատկանէին Հայերու:

Դեռեւս ԺՋ. դարէն սկսեալ մինչեւ մեր դարու սկիզբը խումբ մը Հայեր կը զբաղէին խոշոր եղջերաւոր անասուններու բուծումով ու մորթով:

Դիւանական փաստաթուղթերէ կը պարզուի, որ հայ անասնաբոյծերը Բոկուցիայէն, Բոտոլիայէն ու Մոլտաւիայէն տասնեակ հազարաւոր անասուններ կը զրկէին Ամստերտամ, Վիէննա եւ այլուր: Ընդհանրապէս Հայերը եւ մանաւորապէս լեհահայերը չատ կը սիրէին նժոյգները: Մոլտաւիա ու Լեհաստան գտնուող արաբական ազնուարիւն ձիերու քանի մը տասնեակ նախիրները կը պատկանէին մեծ Հայերու:

Հ.- Իսկ ինչո՞վ կը զբաղին լեհահայերը:

Պ.- Մեր հաշուումներով լեհահայերու 90 տոկոսը բարձրագոյն կրթութիւն ունի: 1963-ին անոնցմէ 27-ը երկրի տարբեր բուհերու ուսուցչապետեր էին: Հիմա ուսուցչապետերու թիւը աւելի չատ է: Զբպիկնիեւ Կրեկորովիչը եւ Անտոնի Եակուպովիչը Կլիվիցկէի թեքնիք հիմնարկէն են, Մանուկեւիչը՝ Քիչկեցքի փոլիթեքնիքէն, Մոչորան՝ Զենտոխովի, Ակորովիչը՝ Կատնոկի փոլիթեքնիքէն: Լրագրողներու մէջ հայկական ծագում ունին Պելեխովիցեցի Եանուշ Ռոչքոն եւ Անետա Ռոմաչկոնը, Վարշաւայէն: Մեր մէջ կան նաեւ բժիշկներ, իրաւաբաններ, օտար լեզուներու մասնագէտներ, անտեսութեան եւ մշակոյթի մարդի գործիչներ:

Շատ քիչեր գիտեն այն փաստը, որ Կրիմեալի մէջ կռուած են երկու հայկական վաշտեր, որոնցմէ մէկը կազմուած էր Պեսարապիայի Հայերէն: Ի դէպ, այդ մասին կը յիշատակէ նաեւ նշանաւոր խաչակիր Հենրիկ Փոն Բլաուէնը, ճակատամարտի մէջ գոհուած Ուրքիխ Փոն Եունկինկէնի յաջորդը: 1444-ին Թորքերու դէմ Վառնայի ճակատամարտին եւս լեհական զօրքերու կազմին հայկական պինուրական միաւոր մը մասնակցած է, զոր կը յիշատակէ հայազգի բանաստեղծ Գաւպար Պուտախովիչ: Իսկ 1683-ին Եան Սոպիէսքիի գեկավարութեամբ Վիէննայի ճակատամարտին մասնակցած լեհ – ուբսորբիական միացեալ բանակի կազմին մէջ կռուող հայկական զօրագունդը բաղկացած էր հինգ հազար հոգիէ: Կլիվիցկէի քաղաքական դիւանին մէջ կը գտնուի նաեւ կարագրութիւնը հայկական Լոկատի համապետին, գէնք ու զրահին: Այդ փաստաթուղթը առաջին անգամ տպագրած է քրաքովեան «Զպիեռաչ լիտերացքի» հանդէսը 1838-ին, յետոյ քանի մը անգամ վերահրատարակուած է: (ԺԹ. դարու որոշ պատմարաններ այս թիւը անհաւանական կը համարին, ենթադրելով թէ հաշուետուութիւնը թուական սխալով մը 500-ի փոխարէն կու տայ 5000 թիւը):

Ըստ իս, Եան Սոպիէսքիի լեհ – ուբսորբիական միացեալ բանակին կազմին մէջ այդքան մեծ թիւով հայկական զօրամասի գոյութիւնը առընչուած պիտի ըլլար Եան Սոպիէսքիի Հայաստանն ազատագրելու մտադրութիւններուն (մանաւանդ որ Հայոց զօրամասը չէ մասած ոչ արքունական, ոչ ալ լիտուական առօրեայ մանրամասներու մէջ, այլ հանդէս եկած է իբրեւ ինքնուրոյն միաւոր): Այդ կը վկայէ Էջմիածնի Հայոց կաթողիկոսին յղուած Եան Սոպիէսքիի՝ 1696-ի ընդարձակ նամակը, ուր Լեհաստանի թագաւորը կը յայտնէ Հայաստանն ազատագրելու իր մտադրութիւններու մասին եւ կը խնդրէ լեհական զօրքերը Հայաստան ափ հանելու յարմար վայր մը գոյց տալ: Բայց, յաւօք, Եան Սոպիէսքիի այս նամակը զրեթէ չատ կարճ ժամանակ ետք մահացաւ, իսկ անոր յաջորդը այդ ծրագիրը չիրագործեց:

Հ.- Կրկին անդրադառնանք այսօրուան, կը խնդրեմ որ բացատրէք, ի՞նչ բան կը միաւորէ լեհահայութիւնը:

Պ.- Ինչպէս աչխարհի բոլոր երկիրներու մէջ ապրող փոքրամասնութիւնները, այնպէս ալ լեհահայութիւնը կը միաւորէ ազգային ինքնութեան գիտակցութիւնը եւ կրօնքը: Հայերը գիտակից են, որ Դ. դարու սկիզբէն ի վեր, երբ Հայաստանի մէջ քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակուեցաւ, իրենց յօյսերը, իրենց ազգային պատկանելիութիւնն ու ազգային շահագրգռութիւնները միաւորած են իրենց եկեղեցիին ու հաւատքին չուրջ:

Ամրողջ Լեհաստանի մէջ ներկայիս ունինք երեք քահանայ: Լեհահայոց եկեղեցիի գլխաւոր քահանան՝ Քաղիմիր Ֆիլիպպիակ, կ'ապրի Կատնոկ: Շարաթը անդամ մը Կլիվիցկէն Քրաքով կու գայ լեհահայ ծիսակարգի քահանայ Եուղէֆ Կովալչիկը եւ Վավէլի փէշերուն վրայ գտնուող Ս. Խաչիկօ սքանչելի եկեղեցիին մէջ տեղի Հայերու համար կաթողիկէ եկեղեցիի Հայոց ծիսակարգի ժամերգութիւն կը կատարէ:

Լեհահայ քահանաներ կ'ուսանին լեհական ճեմարաններու մէջ, իսկ օծումէն ետք կը զրկուին Հռոմի Հայոց ճեմարանը, զրաբարով ժամերգութիւն սորվելու:

Հ.- Դուք Հոլանտա, Էյնտրնի համալսարանին մէջ գործող միջազգային հայագիտական ընկերութեան անդամ էք: Ի՞նչով կը զբաղի այդ ընկերութիւնը:

Պ.- Հիմնականին մէջ փաստաթուղթի կը վերածէ Հայաստանի ու Հայերու մասին աչխատութիւնները: Կը հրատարակէ Հայերու եւ Հայաստանի մասին աչխարհի զանազան երկիրներու մէջ լոյս տեսնող գրականութեան մատենագիտութիւնն ու յօդուածներու համագրական նիւթերը ամփոփող տեղեկագիրը: Կրնամ ըսել ձեզի, թէ լեհահայերու վերաբերող իմ տեղեկատուութիւնը ամէնէն ընդարձակն էր եղածներու մէջ ու խմբագրութիւնը ինծի յանձնարարեց գայն քննարկումի նախապատրաստել՝ տպագրելու համար:

Հ.- Պարոն նախագահ, որպէս հայկական ամէն քանի ջատագով ու հանրայնացրնող՝ կարծեմ ձեր սրտին մէջ պահած էք շատ ջերմ ցանկութիւններ. պարզ ըսելով՝ ի՞նչ կ'երազէք:

Պ.- Քանի մը տարի է, կ'երազեմ Քրաքովի մէջ հայկական թանգարան հիմնել: Անհատ հաւաքողներու մօտ չատ արժէքաւոր ցուցանմոյշներ կան: Մենք նոյնիսկ ընտրած ենք մեր ապագայ թանգարանի շէնքը, զոր խոստացած են մեզի տրամադրել: Բայց գործը առայժմ դանդաղ կ'ընթանայ:

Հ.- Թերեւս պէտք է աւելի եռանդով փարիլ գործին:

Պ.- Հաւանաբար:

Հ.- Մեր թերթի ընթերցողներու անունով՝ շնորհակալութիւն ձեզի:

ԺԹ. ԴԱՐՈՒՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ

Հիւծախտ. բառ մը զոր վարանումով կ'արտասանէին ԺԹ. դարուն, ինչպէս այսօր քաղցկեղը: Այս ախտը, որ կը հիւծէր մարմինը, կը տկարացնէր յատուկ ջերմութեամբ մը ու դիւրավրան քրտինքներով, սարսափ կ'ազդէր Եւրոպայի եւ ԱՄՆ-ու ճարտարապետական ոտանիներու բնակչութեան:

Ընդհանրապէս ոչ մէկ ախտանչան, մինչեւ այն օրը, ուր վարակուած անձը թաչկինակ մը բերնին տանելով յանկարծ գոյն արիւնով արատաւորուած կը տեսնէր: Բազդատելով այս հիւանդութիւնը չրջանի համաճարակներու հետ – ծաղկախտ, քոլէրա –, ու յատկապէս նկատի առած անոր դանդաղ ընթացքը, մեծ ուռորչութեան մէջ կը դտնուէին թէյլնեբը. անոնք յաճախ պարզ պատասխան մը կը նմանցնէին գոյն: Իսկ թեյպրուած դէպքերը կարմիր պինկէն մինչեւ կաթը կ'ներկարէին. այնքան տեսն որ հրաչք դարմանը գտնուած չէր, ներելի էր ամէն բան փորձել:

Եթէ հիւանդը երիտասարդ ու հարուստ մէկը ըլլար, իրեն կը յանձնարարուէր օդափոխութեան երթալ, նախընտրաբար հաճելի ու մեղմ կլիմայով վայրեր, ինչպէս Միջերկրականի կղզիները կամ Իտալիա եւլն.: Յանձնարարելի էին նաեւ ջուրերու քաղաքները:

Կարգ մը թժիշկներ չէին բնդուներ հիւանդութեան փոխանցիկ հանգամանքը: Անոր պատճառներուն անպիտացումը ճակատագրական բանի մը կը վերածէր զայն. հիւանդը մեկուսացման կը դատապարտուէր, կը նիհարնար. հիւանդութիւնը կը յառաջանար որոշ բնդհատումներով, ինչ որ հիւանդին ապրելու եռանդը կը կրճատակէր. սակայն նոր տպնապ մը պատճառ կ'ըլլար որ ցնդին բոլոր յոյսերը: Այս ախտին վարակուած արուեստագէտներու, բանաստեղծներու յարաբերաբար բարձր համեմատութիւնը պատճառ դարձաւ, որ հիւանդութիւնը վիպագիրներու կողմէ որակուի «դարուն հիւանդութիւնը»: Անոնք կու տային գործեր, որոնք «կը ծնէին տառապանքով»:

Այդ դարուն դեղագիտական չափանիշը ժպտուն, ծիւրած ու թշուառ երեւոյթ մը ունենալու մէջ կը կայանար: Աղջիկ արտաքին մը չատ դեհիկ բան էր: «Նորոյթը կը պահանջէր որ մարդ ժպտուն ըլլայ ու հիւծած» կը զրէ Սէն – Սանս իր «Ցիչատակներ»ուն մէջ:

Այն որ վարակուած չէր ախտին, կը կարծէր որ հիւծախտը կը խնայէ հիւանդը, որ կը մեռնի առանց տառապանքի: Հիւանդութիւնը կը տարածուէր յատկապէս չքաւոր շրջանակներու մէջ. պրոլետարիաթներ գոյց կու տային, թէ հիւծախտ աւելի յաճախ ու աւելի կանուխ կը մեռնէին աչխատանոցներու, ճարտարարուեստի մէջ աչխատող հիւանդներ, քան՝ պարապներով, ծառերով եղերուած, հարուստ, առանձին տուներու մէջ ապրողներ:

1824-ին Սէնի առողջապահական խորհուրդը իշխանութեան ուչադրութեան առարկայ կը դարձնէ բազմաթիւ բնակարաններու հակառողջապահական բնոյթը, որ հետեւանք էր տարապայման խճողումի: Վեցյարկանի, առաւելագոյնս 200 – 300 հոգինոց չէնքեր 800 – 1000 բնակիչ կ'ունենային: Նոյն պարագային կ'ակնարկէր նաեւ Ֆ. Նայթինկէյլ՝ արդի առաջին հիւանդապահուհին:

Առողջապահութեան պատասխանատուներու փափաքը, որ ներչնչեց նաեւ չրջանի կարգ մը քաղաքաչինութեան մասնագէտներ, մէջտեղէն վերցնել էր ոչ – առողջապահական բնակարանները:

1871-ի առողջապահական միջազգային համագումարին մխիթարութիւն յայտնուեցաւ այն կէտին չուրջ, թէ քաղաքները վարակումի բոյներ են ու պէտք է փլցնել թշուառութեան բոյն դարձած բնակութեան զօհերը:

*Ոչ յարմարաւէտ բնակարանները դա-

տապարանքի էին նաեւ անոնք, որ կ'օգնէին ունակութիւններու ծաւալումին: Քաղքենի ոճով բնակարաններ զործաւորներու առջեւ պիտի տային նաեւ «լաւ առաւելութիւններ» որպէսզի, որոնք պիտի նպաստէին նաեւ անոր առողջութեան: Մինչ «ամուսիններու միջեւ, չափաւոր» սեռային յարաբերութիւնը ընդունելի է, պոռնկութիւնը սակայն, որ զատապարտուած է նաեւ քրիստոնէական բարոյականով, կ'օգնէ հիւծախտին:

Սակայն չարիքի մեծագոյն աղբիւրը անչուշտ ալքոլամոլութիւնն է: «Գէշ զործաւոր» մը, որ չաբաթը երկու օր պիտի չխմէր, կը փճացնէ թէ՛ իր առողջութիւնը, եւ թէ ընտանիքը:

Երկրորդական աղտակ մըն է մեծ զործաւորներու զոյութիւնը. անոնց մէջ աշխատողներու մօտ ութսուն տոկոսը կը մահանան համեմատութիւնը, քան՝ փոքր աշխատանոցներու բանուորներուն, կամ արհեստաւորներուն մէջէն:

Միայն 1946–ին է, որ ամերիկեան զիտութեան առաջքը առաւ Եւրոպայի մէջ հիւծախտի զործած աւերին: Պատուաստը, յատուկ առողջարաններ 1949 – 1953 թուականներու թիւը: Պատմութեան դառն մէկ հեղնանքով, երբ ախտը վերջնապէս պարտութեան կը մատնուէր, Ֆրանսայի մէջ զղջական, ամենաթշուառ խաւերու մօտ արձանագրուեցան մեծաթիւ վարակումներ: 1950–էն ի վեր Մարքսիզմն ու Ազրիկէի սեւամորթ բնակչութեամբ երկիրներէն զաղթած բանուորներու մօտ նոր կառոյցի համեմատութիւն կը ներկայացնէն հիւծախտին պատճառած մահերը, թէեւ դժուար ալ է վճռական թիւ մը տալ, համաձայն անոր, որ 1963–էն ի վեր, օրինքը կը պարտադրէ պատկան մարմիններու տեղեկացնել ամէն մէկ պարագայ: Վերադառնալով իրենց երկիրը այս զաղթականները կը վարակեն իրենց չբնանակը: Այսպէսով, հիւծախտը, որ երէկ յայտնապէս նշանն էր ճարտարարուեստի երկիրներու ժողովուրդին թշուառութեան, այսօր ախտանիշերէն մէկն է թերաճ երկիրներու:

Ա. Թ. Թ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՍՏՂԱՀՈՅԼԻ

ՈՏՆԱՀԵՏՔԻՆ

Քերթուածներ

Հեղինակ՝ ԱՐՏԱԿ ԱՐՔ.

Տպարան՝ երազ, Լոս – Անճըլըս, 1987:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱԶԴԱՆՇԱՆՆԵՐ

Անցեալ օր ընկերներէս մէկը կ'ըսէր.

– Եթէ չիսուն տարեկանը անցար, անկէ վերջ ուշադիր ու մտահոգ կը սպասես առողջութեանդ կապակցութեամբ ազդանշանի մը: Գիտես կամ կը վախնաս, որ բնութիւնը քեզ տեղէ մը պիտի հարուածէ:

Սիրտդ, կամ երակիդ, կամ ոտքդ, կամ ուղեղդ, կամ աստամոքսդ, կամ աղիքդ, վերջապէս բան մը յանկարծ պիտի սկսի նեղել քեզ: Այսպէս է: Ցիսունէն վերջ, պէտք է սպասել այդպիսի բաներու:

Մարդուն իմաստութիւնը կը կայանայ ազդանշանները ճանչնալու, ազդանշաններու սպասելու եւ զանոնք բնական նկատելու մէջ: Եւ բնականաբար խօսքը միայն առողջութեան կապակցութեամբ չէ: Մարդը ծնած օրէն սկսեալ պիտի ապրի աշխարհի մը մէջ, որ տեսանելի կամ անտեսանելի հազարումէկ փոթորիկներով լեցուն է եւ այդ փոթորիկները ընդհանրապէս նշան մը կու տան նախապէս, «ես կու զամ» մը կ'ըսեն այդ նշանը ճանչնալ պիտացողներուն:

Ի՞նչ պիտի պատահի, եթէ այդ նշանները ճանչնալ դիտնանք: Պիտի կարե – նա՞նք խուսափիլ անոնց զործելիք չարիքէն, պիտի կարենա՞նք խոյս տալ անոնց առջեւէն: Երբեմն, այո՛: Երբեմն պիտի կարենանք անոնց առաջքը առնել, առնուազն մեղմացնել անոնց պատճառելիք ցաւը, բայց երբեմն ալ ոչինչ պիտի կարենանք ընել անոնց դէմ: Ո՛չ մէկ ուժ պիտի կարենայ մեզի օգնել անոնց ճիրաններուն մէջ իյնալէ: Նորէն ալ իմաստութիւն է զանոնք ճանչնալը: Սպասուած զժբախտութիւն մը այնքան չի տառապեցներ թերեւս, որքան կը տառապեցնէ յանկարծ յայտնուողը, անակնկալօրէն զուռդ զարնողը:

Մենք բոլորս ալ յաճախ մեր չուրջ կը տեսնենք մարդիկ, որոնք իրենց առողջութիւնը քայքայելու համար ամէն բան կ'ընեն եւ անկէ վերջ ալ կը զարմանան, երբ յանկարծ կը տեսնեն որ իրենց առողջութիւնը քայքայուած է: «Ինչո՞ւ պատահեցաւ այս բանը» կը հարցնեն միամտօրէն: Կը տեսնենք մարդիկ, որոնք ամէն անխտիրութիւն կը զործեն խանդարելու համար իրենց զործը, ցնցելու համար իրենց հարստութիւնը, խախտելու համար իրենց ընտանեկան հաւասարակշռութիւնը, կորսընցնելու համար իրենց ունեցած այս կամ այն երջանկութիւնը: Եւ անկէ վերջ կը զարմանան: «Ո՞ւր սխալ զործեցի» կ'ըսեն: Կամ կ'ընդվզին: «Ինչո՞ւ ինծի, եւ ոչ թէ ուրիշի մը» կը հարցնեն:

Մթնոլորտը կը վխտայ մեզի սպառնալիքներ ուղղող, զարնակալ մեզի սպասող դժբախտութիւններով, մենք զանոնք տեսնենք կամ ոչ: Մեր խառնուածքն կախում ունի անոնց ընկալումը: Կա՛մ այն է որ կարեւորութիւն իսկ պիտի չտանք անյատկն մեզի հասնող ազդանշաններուն, կամ այն է որ չափաւոր զգուշութեամբ մը պիտի ընդունինք զանոնք:

Ժողովուրդը իւրայատուկ մեկնաբանութիւններ ունի զալիք բարիին կամ չարին կապակցութեամբ: Երազ մը կը տեսնէ, լուր մը կ'առնէ, խօսք մը կը լսէ, թռչուն մը կը տեսնէ, «Ասիկա լաւ նշան չէ» կ'ըսէ: Ասիկա երբեմն հիւանդագին համեմատութիւններու ալ կը հասնի: Քիչ չեն տեսարար ահ ու սարսափի մէջ ապրողներ, մարդիկ, որոնք չարագուշակ ազդանշաններ կը տեսնեն ամէն կողմ:

Հիւանդագին համեմատութիւնով զգուշութիւնը մեզ առաւել եւս հիւանդ կ'ընէ, կը ձախողեցնէ մեզ, աւելի կանուխէն իյնալու կը տանի: Բայց ազդանշաններու դիմաց անտարբեր մնալն ալ ախմարութիւն է եւ մեզ կ'արդիլէ օգտուիլ կարգ մը առիթներէ:

***

Ընկեր մը զուարթ մանրավէպ մը կը պատմէր անցեալ օր. ծայրայեղ կերպով հաւատացեալ մարդու մը գիւղը չրհեղեղի կ'ենթարկուի: Քանի մը բարեկամներու հետ տանիք կը բարձրանայ ու կը սպասէ որ ջուրերը քաշուին: «Ցիսուս պիտի փրկէ զիս» կ'ըսէ անվերջ: Բայց ջուրերը չեն քաշուիր: Երկու հոգի, օգտուելով ստեղծուած առիթէ մը, կը լողան ու կ'անցնին ապահով տեղ մը: Մէկ երկու հոգի ալ քաջութեամբ կը նետուին նաւակի մը մէջ, որ մինչեւ մօտերը եկած է: Ի վերջոյ ուզդաթիռ մը կու գայ զանոնք փրկել փորձելու: Մեր մարդը միշտ կը մերժէ: «Ցիսուս պիտի փրկէ զիս» կ'ըսէ անվերջ: Ի վերջոյ կը մնայ առանձին ու սովահար: Ջուրը առաւել եւս կը բարձրանայ ու կը քշէ կը տանի զինքը... դէպի անդենականը:

Անդին զայրացած էր մեր մարդը: Կ'ելլէ Ցիսուսին դիմաց եւ կ'ըսէ «Տէր իմ, այնքան հաւատացի քեզի, այնքան սպասեցի որ փրկես զիս, ու դուն ոչինչ ըրիր»:

Ցիսուս կը պատասխանէ.

– Դեռ ի՞նչ պիտի ընէի: Ջուրերը հանդարտեցուցի, նաւակ զրկեցի, ուզդաթիռ զրկեցի, բայց դուն չհասկցար: Դեռ ի՞նչ պիտի ընէի:

Ռ. Հ.

ԳԷՊԻ ԼԵԱՌՆ ՄԱՍԻՍ

«ՅՈՒՇԵՐ Ե. ՉԱՐԵՆՑԻ ՄԱՍԻՆ» ԳՐՔԻ
ՀԻՄԱՆ ՎՐԱՑ

ԿԱԶՄԵՑ՝ Վ. ԱՑՎԱՉԵԱՆ

Արագ էր ամէն բանի մէջ եւ աւետ մէջ կար թէ՛ կիրք, թէ՛ վճռակամութիւն. վճռակամութիւնը ստեղծագործ մարդու մը, որուն ունեցած կիրքը ճշմարտութեան հանդէպ եղծուած ու խարդախուած էր դէպքերու բերումով, որոնցմէ խուսափիլ կարելի չէր:

Կատաղի աչքեր ունէր, աչքեր, որոնք, սակայն, ջերմ էին ու հաճելի, – տարօրինակ հակասութիւն մը իր նկարագրի միւս գիծերուն հետ: Կարծես միաժամանակ երկու տարբեր անձնաւորութիւններ ըլլար:

Չարենցը պարզապէս շատ աւելին էր անկէ, որ պէտք է եղած ըլլար՝ իր մեծութիւնն ու այլազանութիւնը զիտէ կը մղէին դէպի խելագարութիւն եւ կատիսահաս մահ՝ անձնասպանութեամբ: Իսրեալը չէ, թէ իր մահը ինչ ձեւ պիտի առնէր իրականութեան մէջ: Ինծմէ մօտաւորապէս տասը տարի մեծ էր, այսինքն՝ 37 տարեկան, բայց ան իմ ճանչցած մարդերէն ուեւէ մէկէն աւելի արագ կ'ընթանար: Ես ինծի մտածեցի, ով ալ ըլլայ այս մարդը՝ ժամանակին, փորձառութեան, հնարաւորութիւններու եւ ընտրութեան ընդմէջէն կը նամբոր – դէ աւելի արագ, բան ես...:

Հայեր էինք ... Իսկ աշխարհը տար – բեր բան էր: Աշխարհ կրնար մերը ըլլալ, բայց չէր: Կարծես երբեք չէր եղած: Որեւէ աշխարհ, որ երբեւիցէ Հայերը ունեցած էին՝ կազմուած էր իրենց իսկ կողմէ ուրիշ աշխարհի մը, աշխարհներու մէջ: Եւ հիմա Չարենցի աշխարհը Ռուսիայ մէջ էր, մինչ իմ աշխարհս՝ Ամերիկայի: Բայց մեր ներքին աշխարհները հայկական են, ըսաւ ան. եւ ես պատեհ չտեսայ վիճելու այս զգայական ընտանեկան տեսութեան համար, թէեւ պարզ իրողութիւնը այն է, թէ ամբողջ երեւոյթը այնքան բարդ է խորապէս, որ երկու եղբայրներու ներքին աշխարհները կրնան շատ աւելի տարբեր ըլլալ իրարմէ, քան ներքին աշխարհները Ֆրէզնոյի Հայու մը, օրիւնակ, պիթլիսցի Թուրքի մը կամ Փիւրտէ մը:

Ինչո՞ւ Հայերը այնքան մեծ արժէք կուտան ցեղային պատկանելիութեան: Է, ատիկա գոյատեւման ընծայուած մեծարանքի ձեւ մըն է ընդդէմ այն տարբերութիւններուն, որոնք այլ ժողովուրդներու ուշնչացումին պատճառ դարձան: Իրարու կը նայինք իբրեւ բախտաւորներ կամ — ինչպէս անբախտներ, որոնք եղեռնէն փրկուած են:

Մենք, ի վերջոյ, ամէն բանէ առաջ մարդկային ցեղին անդամներն ենք եւ պէտք չունինք ըլլալու ասոր միակ ներկայացուցիչը, որ ծնունդով առաքինի է:

Կարծես այսօր յիշում եմ դէմքդ մադաղաթէ, ճակատդ՝ բարձր ու ազնիւ, խոհուն, քմահաճ մազերով, անսահման բարի ու ազնիւ, իսկական զգուանքներ տենչացող, ես ի՛մասէի՝ չօշափելի թախիծով լի աչքերը քո...

Փոքրամարմին, թասակռ զլխիդ, – ծղպաղատիկ նատած Մահաթմա Կանտիի պէս.

Ես եմ հիմա մի պոէտ — եւ իմ
անունը – Չարենց,
Պիտի վառուի դարերում, պիտի
լինի բարձր ու մեծ...

(Շար. 7 եւ վերջ)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Յուլիս 13 – 19, տեղի ունեցած է Հարաւային – Ամերիկայի հայ երիտասարդութեան Բ. հանդիպումը: Առաջինը տեղի ունեցած էր անցեալ տարի՝ Սան – Փաւլօ: Հ. Մ. Ը. Մ.–ի կազմակերպած այս ձեռնարկին մասնակցած են աւելի քան 450 մարզիկներ՝ Արժանթինէն, Պրազիլէն եւ Ուրուկուէյէն: Շաբթուան ընթացքին տեղի ունեցած են ֆութպոլի, վոլէյպոլի, հէնտպոլի, ճատրակի եւ փինկ–փոնկի մրցումներ, Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ռամոս Միհէյայի մարզադաշտին եւ «Արմենիա» չէնքի «Մարզարեան» մարզասրահին մէջ: Շաբաթ, Յուլիս 18–ի իրիկունը, տեղի ունեցած է «Մարզիկներու պարահանդէս»ը: Յաջորդ օրը՝ փակման հանդիսութեան, կատարուած է մրցանակաբաշխութիւնը: Խօսք առնելով Միութեան նախագահը՝ Յարութիւն Յովհաննէսեան, անդրադարձած է ձեռնարկի յաջողութեան: Փակման խօսքը արտասանած է թեմին առաջնորդը՝ Գրիգորիս եպիսկ. Բունիաթեան:

***

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԷՍԻ Հոլիուէյ Ին պանդոկին մէջ, Յունիս 14–ին, տեղի ունեցած է մեծարանքի հաւաքոյթ մը, նուիրուած բանաստեղծուհի Քնարիկ Պօյաճեանի, կազմակերպութեամբ Մանիւբրիի Քլապի: Խօսք առնելով Քլապին նախագահը՝ ձէք Հայտենրիչ, անդրադարձած է Քնարիկ Պօյաճեանի քերթողութեան, չեչտելով թէ անոր երկերուն նիւթերը առ հասարակ կը կազմեն մայրական սէրը եւ աշխարհի խաղաղութիւնը՝ ընդելուզուած հոգեխոսական հաղորդակցութեամբ: Գնահատական զիր մը ղրկած է Քալիֆորնիոյ նահանգապետ Ճորճ Տէօքմէճեան: Շնորհակալութեան խօսք արտասանած է բանաստեղծուհին:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Մշակութային «Արարատ» կազմակերպութեան «Կոմիտաս» սրահին մէջ, Յուլիս 17–ին, տեղի ունեցած է արտասանութեան եւ երաժշտութեան երեկոյթ մը, նուիրուած եղերաբախտ չորս զրագէտներու: Սիամանթոյի, Դանիէլ Վարուժանի, Ռուբէն Սեւակի եւ Ռուբէն Զարդարեանի: Բացման խօսք արտասանած է Սեդա Տէր – Մարտիրոսեան: Արտասանած են Կիտուշ Աբգուեան, Ռազմիկ Արզուեան և Անէտ Բազդասարեան: Ցայտագրի երկրորդ բաժնին ջութակահար Յաչիկ Բաբայեան եւ դաշնակահարուհի Լիլի Սարգսեան նուագած են Թարթինիէն, Յաչատուրեանէն եւ Փունիանիէն գործեր:

***

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ «Ց. Տէր – Մելքոնեան» սրահին մէջ, Յուլիս 2–ին, տեղի ունեցած է Սուրէն Յովսէփեան ազգային Գոլէժի ամավերջի հանդէսը, նախագահութեամբ քաղաքապետ տոքթ. Զաքար Մկրեանի: Այս տարի 25ամեակն է Գոլէժին, որ հաստատութիւնն է 1922–ին հիմնուած Ս. Նշան վարժարանին: Դպրոցին կեանքէն տեղեկութիւններ փոխանցած է տեսուչը՝ Յակոբ Բագրատունի: Գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր մը: 25 չրջանաւարտներուն ուղղուած հուսկ բանք արտասանած է թեմին առաջնորդը՝ Արամ Արք. Քէշիշեան:

***

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ Հայ Աւետարանական – կան Շամլեան – Թաթիկեան երկրորդական վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յուլիս 4–ին: Այս տարի վարժարանը տուած է 45 չրջանաւարտ: Զեկուցում տուած է տեսուչ Եսայի Եսայեան: Փակման խօսքը արտասանած է վեր. Ա. Սարգսեան:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» մարմնակրթական Միութեան առաջարկով թեհրանահայ միութիւններու մասնակցութեամբ կատարուած է բանակում մը, դէպի Ծոլէնօ զագաթը: Բանակումը տեւած է չորս օր ու առիթ տուած է քոյր միութիւններու դեկավար կազմերուն միջեւ մտքերու փոխանակութիւն կատարելու:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ամբլ Տիկին Լուսաբեր Մելքոնեան, Պ. Յարութիւն Մելքոնեան, Պ. Կարպիս Մելքոնեան, Տէր եւ Տիկին Միասք Տէմիրճեանեան եւ պատակները (Հայաստան), Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Կուրտճեան եւ պատակները (Հայաստան), Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Տէմիրճեան (Հայաստան), Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տէմիրճեան եւ պատակները (Վոս Անճըլըս) շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր թէ փոխանակ ծաղիկի նուէրներով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրեցեալ մօր, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՎԱԼԱՆԹԻՆ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

(ծնեալ Տատալեան, Սվազցի)

մահուան առթիւ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ազատի Գույումճեան իր զաւկին՝ Վռամ Գույումճեանի մահուան 9րդ տարելիցին ի յիշատակ, 400 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ս. Զատկուան իւղագինի առիթով.–

Ոմն, Տիկին Պերճուհի Սազաթլեան, Տիկին Գարաօղլանեան, Տիկին Սիրվարդ Յակոբեան, Պ. Արամ Մարդարեան, Տիկին Վերգին Պօղոսեան, Տիկին Հերմինէ Մերամէթճեան, Պ. Մեսրոպ Մարթայեան, Տիկին Ովաննա Զըպուրեան, Պ. Խոսրով Խորրեան, Պ. Հալաճեան, Պ. Նուպար Դաւիթեան, Տիկին Գայեանէ Գարոյեան, Տիկին Լ. Թ. Գարամանեան, Տիկին Լսփերանս Գոծարիկեան, Տիկին Խօժէնի Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Գիւլճեան, Տէր եւ Տիկին Հ. Եփրեմեան 200ական Ֆր., Տիկին Կրէկուար Պահրի, Պ. Ժակ Պահրի, Տիկին Միրէյլ Պալոն, Տիկին Մարի Ալվազեան, Տէր եւ Տիկին Մարի Ալվազեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սուքիասեան 150ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փանոս Նիկողոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժակ Մաթոսեան, Տիկին Իւզաբեր Լիֆթեան, Պ. Արամ Տարօնեան, Տէր եւ Տիկին Կապրիէլ Հարենց, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Տէրտէրեան, Տիկին Տէր – Յակոբեան, Պ. Թագուոր Շահպազեան, Պ. Վահրամ Ոսկանեան, Տիկին Թագուհի Եաղճեան, Պ. Ժակ Պաթմանեան, Օրիորդ Սինանուշ Փանոսեան, Օրիորդ Վիրժինիա Աատուրեան, Այրի Տիկին Մարգրիտ Ունճեան, Պ. Սամուէլ Հարրութեան, Պ. Ռուբէն Ապուհանց, Տիկին Նելլի Գիւրդոեան, Պ. Արտաշ Զօլօեան, Տիկին Հ. Շէքէրճեան, Տիկին Մուսէեան, Պ. Ճորճ Կիրակոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Վարժապետեանց Տէր եւ Տիկին Արամ Աբիկեան, Պ. Է. Գուդուբայլեան, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան, Օրիորդ Հայկուհի Դաւիթեան, Տիկին Զապէլ Տէր – Յակոբեան, Պ. Գէորգ Մօրուքեան, Պ. Արշակ Մուրատեան, Տիկին Էլիզա Շահինեան, Օրիորդ Սոնիա Մղրդպլեան, Տիկին Անահիտ Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Զարուքեան, Տէր եւ Տիկին Եէմինիճեան, Տիկին Զապէլ Պապայեան, Տիկին Արփինէ Սերվէրեան, Տէր եւ Տիկին Հ. Զիլինկիրեան, Պ. Գրիգոր Սարգիսեան 100ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հայկ Թորգոմեան 60 Ֆր., Տիկին Շաղուկեան, Տիկին Թէրզեան, Տէր եւ Տիկին Սահակ Խաչատուրեան, Տիկին Մաւիէն Էգէեան, Տիկին Լիւսի Տալկըճեան, Պ. Բարունակեան, Տիկին Նեպտար Գաղէր, Տիկին Վերոնիկ Վան Լոյվ, Տէր եւ Տիկին Կրէկուար Թուղլուեան, Տիկին Վարդիկ Հուպուեան 50ական Ֆր., Տիկին Իւզաբեր Եաղուպեան 40, Օրիորդ Սիրանուշ Սրապեան 30 Ֆր.։

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Տիկին Քէօֆիկ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ագաչեան 200 Ֆր., Տիկին Սեմա Պոմ – Պոժանովա 1000 չիլինկ, Տիկին Էլիզ Գույումճեանի մահուան առթիւ։

fête champêtre

—— Samedi 15 Août ——

HOME ARMENIEN

107, avenue Maréchal Lyautey, St. Raphaël

10 HEURES.— *Messe en la Chapelle St. Jean, célébrée par*
Mgr. HAGOP VARTANIAN
assisté de Khatchig Yilmazian
chef de la Chorale Sahag - Mesrob

APRES - MIDI.— *Animation, tombola, dégustation de spécialités arméniennes.*

—— Tél. : (16) 94. 95. 00. 30 ——

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին։

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները։

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով։ Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ չատ կարեւոր կալուածէն ներս։

Կը պահուի դիւերօթիկի բաժինը։

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պել, Փոնթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարհան, Կանեռի, Մօնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ։

Դիմել անօրէնութեան.–

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ հաք ժամը՝ 5։

Հեռաձայն.– 43 – 81 – 01 – 72

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին։

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն։

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզի մէջ, ստիպողաբար կը փնտռուի վարձու սթիւտիօ մը, մաուբլէ պայմաններով։

Հեռաձայնել. – 48 – 99 – 74 – 66

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մեռնիդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ - ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16–ԻՆ

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ (ԹԻԻՐԱ.)

ՅՈԻՅԱՀԱՆԴԷՍ՝ Կայանի երախաներու ձեռային աշխատանքներուն

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ Կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած

ՃՈԽ ՊԻԻՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած։

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ ետք) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ
7
VENDREDI
7 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.546 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.546

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ԴԷՄ ԵՆ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՁԱՆԱՁՄԱՆ

Արտաքին նախարարութիւնը բացէ ի բաց արտայայտած է իր ընդդիմութիւնը այն բանաձեւին, որ օրերս պէտք է ձեւի ներկայացուցչական ժողովին մէջ, Հայերու ցեղասպանութեան պաշտօնական ոչնկերում մը նախատեսող:

Ուշնկթթնէն, արտաքին նախարարութեան բանբերին՝ Զարլզ Ռեհմանի համաձայն, Միացեալ – Նահանգներու դիմակից եւ Ատլանտեան Ուխտի անդամ՝ Թուրքիոյ հետ լաւ յարաբերութիւնները «ազգային ապահովութեան համար դեռ ոգոյն չափ մը կը ներկայացնեն եւ նման բանաձեւի մը քուէարկութիւնը կը վտանգէ այդ յարաբերութիւնները»:

Պարզ է, որ Ներկայացուցչական ժողովը կրնայ նկատի չառնել այս տեսակէտը: կը մնայ սպասել եւ յուսալ···:

ՇԱՐԱԿԱՆԿԱՐ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԺԵ· ՓԱՌԱՏՕՆ
ԲԱՑԱՌԻԿ ՏԱՂԱՆԴԸ՝ ՓԵԼԵՇԵԱՆ

Մոսկուա (Օգս· 6) յօդուած մը նուիրած է Մոսկուայի չարժանկարի 15–րդ փառատօնին, ուր յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ խորհրդային չարժանկարի նոր դիմագիծին: «Տաղանդներու բազմացումը, օգտագործելիք թեմաներու կարողական հարստութիւնը, խանդավառութիւնը չի կայ արուեստագէտներուն մօտ, ստեղծագործութեան վերածնունդի մը պայմանները մէյմեղ կը դնէ: Աւար դիտակցութիւնը կայ Վրաստան եւ Հայաստան, ուր լսելիք տեղւոյն բեմադիրները ուրախալու այն աւելի մեծ ինքնավարութենէն, զոր պէտք է վայելեն», կը զրէ թերթին աշխատակիցը որ կ'աւելցնէ.–«դեռ համեմատական, մշակութային կղզիացումի խորհ· Միութեան, այն հետեւանքն ունի որ Փելեշեանի նման բացառիկ տաղանդ մը, հեղինակ հիանալի փաստանկարներու հայ ժողովուրդին վրայ (Մենք, Սկիզբը, Եղանակները, Մեր Ժամանակը) գրեթէ անծանօթ է իր սահմաններէն դուրս»:

«POURQUOI PAS»

L'Europe et l'Arménie

Պելժիական «Փուրքուա Փա» շաբաթաթերթը, Յուլիս 30–ի իր թիւին մէջ, փաք կիյոյի առորդրութեամբ յօդուած մը լոյս ընծայած է «Եւրոպա եւ Հայաստան» խորագրով, ուր կ'անդրադառնայ եւրոպական Խորհրդարանի յանիսեան քուէարկութեան:

«Հայկական Հարցը՝ կարելի չէ աւելի անորոշ պահել բառերու մէջ», կը գրէ յօդուածագիրը, «մատնանշելու համար պատմութեան յոռեգոյն ոճիրներէն մէկը»:

Ապա, լրագրողը չեշտելէ ետք թէ՝ Թուրքիա երբեք չէ ընդունած դէպքերը, կամ՝ ուրանալով կամ՝ այնպիսի մշուշով մը չրջապատելով, որ սա մէկուկէս միլիոն մեռեալները, կրօնական, մտաւորական, ցեղային ընդդիմութեանց չահեհրաւ եւ կորուստներու հաշիւներու տակ անցած են, կը պարզէ պատկերը, որու չուրջ եւրոպացի խորհրդարանականները պարտէին վիճիլ, ներկայացնելով երկու տեսակէտները՝ թէր կամ դէմ ցեղասպանութիւնը ճանչնալու բանաձեւին, բան Վանաէօմէօլպրուքի տեղեկագրին:

Կիյօ կը յիշատակէ ծանօթ ազդիւրները ու կ'եզրակացնէ, լաւագոյնս վերլուծելէ ետք թէր ու դէմ տեսակէտներ, որ Խորհրդարանը Յունիս 18–ի իր քուէարկութեամբ Եւրոպայի պատիւը պահպանեց:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՔՈՐՍԻԲԱԿԱՆ լուծուած կազմակերպութիւնը ԷՖ – Էլ – ԷՆ – Սի (Քորսիքայի ազատագրութեան Ազգ· Ճակատ) տէր եղաւ առջի օրուան ոճրափորձին, որու ընթացքին մէկ ոստիկան մեռած էր, երկրորդ մըն ալ՝ ծանրօրէն վիրաւոր – ուած: Կազմակերպութիւնը կը պատճառաբանէ արարքը, մատնանշելով բանտարկուած իր դիւռուրեաններուն դէմ կիրարկուած զէշ վերաբերումը, զլիսաւորաբար Մարսէյլի Պօմէթներու բանտը եւ ընդհանրապէս այն հալածանքը որու ենթակայ են: Փաստուա, ապահովութիւն առաւ որ ոճրագործները պիտի դատուին (առայժմ՝ օգտագործուած կառքը գտնուած է միայն) ու չեշտեց՝ ժամը եկած է որ Քորսիքացիք ընտրեն թէ որ կողմն են: «Անոնք որոնք Հանրապետութեան եւ օրինականութեան կողմնակից են, պէտք է արտայայտուին, որովհետեւ ժամը եկած է ամէն մէկուն համար բանալ թէ ո՞ր կողմն է»: Գալով Էֆ – Էլ – Էն – Սի–ի, կը սպառնայ աւելի հեռու երթալ: Փարիզի մէջ, ընկերվարական կուսակցութիւնը դատապարտեց ոստիկաններու դէմ գործուած ոճրափորձը, չեշտելով.– «Սպանութիւնը՝ չէ եւ չի կրնար արդարանալի արարք մը ըլլալ ազատութեան մեր երկրին մէջ»: Մաքս Սիմէոնի (պարապլուիս «Քորսիքացի ժողովուրդին Մխութեան», ինքնավարապաշտ) բանաթէ Պեռութիւնը մեծ մասով պատասխանատու է:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ – ԳԵՐՄԱՆԻԱ, 1986–ին աշխարհի արտածող առաջին երկիրը եղած է, իր եաին ձգելով ան՝ որ միշտ այդ տեղը կը գրաւէր՝ Միացեալ – Նահանգները: Գերմանիոյ արտածումները 183,9 միլիառ տոլարէն (1985) անցած են 243,3 միլիառ տոլարի 1986–ին: Իրեն կը հետեւին Ամերիկա եւ Ճափոն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ վարչապետարանին բանբերը՝ Ժիւիէ բոլորովին հերքեց Քանառ – Անչէնէի «յայտնութիւնները», բան որոնց Շիրաք հիւլէական նոր կեդրոնի մը շինութիւնը խոստացած կ'ըլլայ Իրաքի: Բանբերը «այլանդակ եւ ծիծաղելի» որակեց երգիծաթերթին վերագրումները

ՓԱՅՐՈՒԱ. Փարիզի մզկիթը այցելեց, Զորեքշաբթի օր, Ալթ – էլ – Քէպիրի ոտնին (մատաղ) առթիւ, Ֆրանսական կառավարութեան վարտհութեան փաստը տալու համար մահմեդական համայնքին:

ԿՐԿԻՒԻ «նահապետը», ինչպէս մկրտուած էր՝ Ժոզէֆ Պուկլիոն, մեռաւ 83 տարեկանին:

ՅԱՌԱՋԻ ՕՐԱԹԵՐԹԸ

ԵՐԵՒԱՆԻ "ՀԱՅՐԷՆ" ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ (19-20 ՅՈՒԼԻՍ)

(ՍԵՓԱԿԱՆ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»)

ՎԵՆԵՏԻԿ («Յառաջ»).– Հայ երգի վառաւոն մը դարձաւ Երեւանի «Հայրէն» երգչախումբի սքանչելի համերգը, զոր ունկնդրելու եւ հրճուպին վայելելու բախտն ունեցանք անակնկալօրէն:

Հիւսիսային Իտալիոյ Կորիկիա քաղաքին մէջ տեղի ունեցող միջազգային երգմրցանքին մասնակցելէ ետք, ուր չատ պատուաւոր դիրք չահած է, բազմազգի մասնակցողներու չարքին, «Հայրէն» երգչախումբը հայրենի կռունկներու նման եկաւ թառեցաւ Ադրիականի ափունքը· աւ՛ղ, սակայն, չատ քիչ ժամերու համար:

Վենետիկի քաղաքապետարանին, Իտալո-Ռուս Փոխադարձ Կապերու Ընկերակցութեան եւ իտալահայ «Կոստան Զարեան» Մշակութային Կեդրոնին (հիմնադիր եւ նախագահ՝ երջ· Ա.եւոխ Նազարեան) միասնական կազմակերպութեամբ, երկու մեծ ելոյթներ ունեցաւ երգչախումբը:

Կիրակի, Յուլիս 19, երեկոյեան ժամը 9–ին, Մեսթրէ քաղաքի (Վենետիկի դրբեթէ արուարձան) Սան Լորենցօ Մայր Եկեղեցիին մէջ:

Երկուշաբթի, Յուլիս 20, երեկոյեան ժամը 5–ին, Վենետիկի Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի Թիեփոլեան չքեղ դահլիճին մէջ:

Առաջինը՝ իտալացի հոծ ընտրանիի մը խանդավառ ներկայութեամբ ոգեւորուած, որուն մէջ բացառիկ ջերմութեամբ ի չայտ եկած է փոխ – քաղաքապետն ինչ անձամբ, իր վարչական կազմի բոլոր անդամներով· երկրորդը՝ առաւելապար Վենետիկի ու մեր չրջանի Հայերով· այս առիթով քաղաքը զրուած էին մեծակռ ու զեղեցիկ ազդաթուղթեր, ուր «Հայրէն» երգչախումբի տիպարը կը փայլէր մեծատառ, անբաժան իր վաստակաւոր զեկավար՝ Սեդրակ Տէր – Ղազարեանի անունէն:

Երգացանկը· Եկմալեան, Կոմիտաս,, Ալ· Յարութիւնեան, Ա· Բարաչանեան, Ա· Խաչատրեան, Ռ· Պեռռոսեան, Էտ· Յովհաննիսեան:

Խանդավառ ծափեր ամէն անդամ, մերթ անդադրում, կշռութիւաւոր ամանակով, չատախ՝ կրկնումներ:

Մուրատ – Ռափայէլեանի համերգը կը սկսէր Եկմալեանով· «Ո՛վ Հայոց աշխարհ»··· «Լռեց· Ամպերը եկան» ··· «Ո՛վ դու քաքեկամ»:

«··· կամ ինչ վեհ սիրով սիրում էր վարդան՝ հայրենի հողը աչխարհ Հայաստան»: Հիանալի էր ընդգծումը վարդան անունին· Մամիկոնեան զօրավարը կը չառնէր կարծէք մեր դիմաց՝ իր ահեղ ուժով, իր ահաւորութեամբ, հսկայօրէն մեծցած, Թիեփոլեան մեր դահլիճին պետական հին տաուածներուն պերճութեամբ: Ու ծափե՛ր· անվե՛րջ ծափեր:

Ապա Կոմիտասէն՝ փունջ մը հոգեւոր երգերու· «Սուրբ, սուրբ»··· «Օրհնեցէք» (Քրիստոս պատարագեալ–էն)··· «Հրեշտակային»··· այս վերջինին արձագանգները, մանաւանդ Հազար բառին վրայ չեչտուած, հազար անդամ կրկնապատկուած հնչեցին հոգիներուն մէջ, արուեստաւորուած հրճուանքով, հարազատ ազօթքի ու փառաբանքի ելեւէջներով:

Եւ ահա՛ չարքը կոմիտասեան ժողովրդական երգերուն· «Գարուն ա», «Հայաստան», «Կալի երգ», «Իմ չինարի եարը», «Սոնա եար», մէկը միւսէն դոզաբիզ։ Բացառիկօրէն կատարեալ մեկնաբանութեամբ թրթռացին «Գարուն ա» եւ «Նալի երգ»ը:

Մայեսթրօ Ա.եւոխ Նազարեան, իտալերէնով, հակիրճ տեղեկութիւններ կուտար, յատկապէս իտալացի բարեկամներուն մեկնաբանելով մէն մի կտոր:

Երգիչները 40 հոգի, մէկ սիրտ ու մէկ չունչ, հլու՝ զեկավար Սեդրակ Տէր – Ղազարեանին, անոր աչքերուն մէջ կեանք կ'առնէին, անոր մատներուն սքանչելի չարժումներէն դիւթուած:

Ռ· Պեռռոսեանի «Արարատը» առաջին անդամ կը լսէինք, Ա.եւոխ Խահակեանի բառերուն վրայ (Արարատի ծեր զմբէթին)· Տարօրինակ զուգադիպում· այդ բառերը յօրինուած են Վենետիկի մէջ, առաջին անդամ՝ 1927–ի «Գեղունի»ին առաջին էջը զարդարելու համար, Այվազովսկիի նկարով:

Էտ· Յովհաննիսեանի «Ծովու վրայ տուն ունեմ»ը յափչտակութեամբ փոխադրեց մեզ Սեւանի ծիծաղկոտ ափերը: Մի՞թէ այդ բառերը կ'ուզեն անմահացնել ծովու վրայ կանգնած Սուրբ Ղազարը, Տունն Հայոց Մշակոյթի:

Ռուպզովի «Աւելները» քրքիչ ու զարմանք արթնցուցին, կատարողներու ապրող հնչումներուն զուգահեռ:

Կանաչեանի դաչնաւորած «Բամ· փորոտան»ը ծափահարելու համար՝ հանդիսականներն ամբողջ ոտքի կանգնեցան, խանդավառօրէն գնահատելով «Հայրէն» երգչախումբի վարպետ զեկավարը, երգիչներն ու մենակատարները:

Ու տակաւին որպէս կրկնակ՝ լսեցինք «Լուսնակն ածոյշ – Առնեմ եթամ իմ եարը», «երեւաս դարձած իմ էրէբունի»:

Երեքհազարամեայ Երեւանէն Վենետիկ սփոռուած անոյշ ծիածան մը գունաւորեց ներկաներուն հոգիները:

Փոքրիկ հիւրասիրութիւն մը, նուէրներու փոխանակութիւն, ստորագրութիւններ, եւ ահա կռունկի նման թռաւ երգչախումբը դէպի Միլանօ· յայծրդ առաւօտ դէպի հայրենիք է Թռիչքը, տասերյու բոլորիս համբոյրը՝ մեր չինարի ու ծիրանի ազուոր ծառերուն, հայրենի մշտաւէտ դարունները բոյրով, սըրտազեղ մաղթանքներով, հայրենաբաղձ ալիքներով:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՍԽԱԼՄԱՄԲ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

ԴԱՆԱԿԵԱՆ ԵՒ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Իզվեստիայի համաձայն, խորհրդահայ երկու բարձր պաչտօն վարողներ՝ Ա. Դանակեան եւ Ա. Պաղտասարեան, թիւրիմացութեամբ մահապարտներու բաժանմունքը մնացած են երկու տարի, սխալմամբ դատապարտուելէ ետք Ադրբէյճանի մէջ: Մէկը զործատան անօրէն, միւսը՝ հաչուապահ, դատապարտուած էին զեղծարարութեան համար: Ընտանիքները, երկու չաբաթ առաջ, վերաքննութեան դիմած էին ս· նոր դատէն ետք, մահապարտները անպարտ արձակուած են:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ԹՈՂ ՈՉ ՄԻ ՁՈՀ ՉՊԱՀԱՆՋՈՒԻ ԻՆՁՆԻՑ ԲԱՑԻ»

ՎԱՐԴԳԵՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Նեղլիկ սենեակում նա իրեն պատէ պատ էր խփում, իսկ բառեր չկային: Սենեակում կիսախաւար էր. մոմերի հիւանդ լոյսը մութը չէր ցրում, եւ չէր ցրում ծխախոտի ծուխը, որ անձրեւաբեր ամպի պէս կախուած էր առաստաղի երկնքից: Մոմերը լուսաւորում էին միայն մաշուած դրասեղանը, դրոտած թղթերը, թանաքամանը եւ երիտասարդ դէմքը, որ մոմերի հիւանդ լոյսից աւելի էր դունատ թւում: Բառեր չկային: Քանդիկ տարեկան էր՝ անճնագրով. նա խենթ էր՝ որքան թեզադրում էր իր տարիքը, բայց եւ խմաստուն, որովհետեւ նաեւ երեք հատ տարեկան էր՝ իր ժողովրդի անճնադրով: Գիշերը վազուց էր կիսուել, իսկ նա դեռ գալարւում էր ցաւի ու հարցականների մէջ: Իսկ բառեր չկային: Բառեր, որ խտացնէին ժամանակը՝ մոտալ, անթափանց մի գիշեր, որ Թւում է՝ չէր լուսանալու: Թւում էր՝ «Հայ ժողովուրդ» կոչուող երեքհազարամեայ դրամայի վերջին գործողութեան վերջին պատկերներն են. չուտով կ'իջնի արնագոյն վարագոյրը, իսկ դահլիճում բացի Թուրք հրոսակներից ոչ ոք չի լինի, կ'իջնի վարագոյրը, եւ նրանք կը ծափահարեն, օ՛, ինչպէս կը ծափահարեն... բառեր չկային: Իրենից առաջ արդէն հարցրել էին՝ «Քեզ սպասող չմնաց, ո՞ւր ես գալիս, այ զարուն...»: Իրենից առաջ արդէն մրմնջացել էին՝ «Ողբի հայրենիք, որբի հայրենիք...»: Իրենից առաջ արդէն աղաղակել էին՝ «Մի՞թէ վերջին պոէտն եմ ես...»:

Բառեր չկային, ուրիշ բառեր չկային, եւ երիտասարդը գալարւում էր ցաւի ու հարցականների մէջ: Բառեր չկային, կար միայն ահաւոր մի Ոչ, որ նա ուզում էր չպրտել աշխարհի ու պատմութեան լսարահրաւած երեսին. Ոչ, պիտի ապրի – չարունակուի իր ժողովուրդը: Ի՞նչպէս նա չգիտէր: Նա սեփական աչքերով տեսել էր Արեւմտահայաստանի կործանումը, նայել էր հազարաւոր որբերի աչքերի մարած կրակներին, մոխրացած – հանդած օջախներին: Նա կառւել էր իրրեւ վրէժի գինուոր, դիակների բուրդեր էր տեսել, յուսալքուել էր, յետոյ յուսավառուել: Նա հակացրել էր սիրել, մերժուել, ատել՝ բառական չէ՞, յետոյ ինչ, որ նա հազիւ քսան – քսանմէկ տարեկան է, մէկը, իրենից աւելի դժբախտ ու զգայուն, ապրեց տասնինը տարի, միւսը՝ մի «գունատ, հանճարեղ պատանի», քսանմէկ, ինքն ինչո՞ւ է կառչում կեանքին...

Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

Նա յանկարծ պարզ – պարզ տեսաւ՝ ահաւոր պատկեր էր, մահուան տեսիլք. պզտոր, կառաւած հեղեղը քշում էր իր ժողովրդի պատմութեան դագաղը: Դագա՞ղը... Եւ առաջին տողը ծնուեց իրրեւ նորածին մանկան ճիչ.

Թող ոչ մի գոհ չպահանջուի
ինձնից բացի...

Այդ տողը յետոյ պիտի դառնար վեր – ջիններից մէկը, բայց ծնուեց իրրեւ առաջին. դա բանաստեղծութեան տող չէր, այլ կենագրութեան, յուսահատ ինքնագոհութեան ճիչ էր, դէպի գահլիճը քայլող մահապարտի արժանապատուութեան վերջին ազազակ.

Թող ոչ մի գոհ չպահանջուի
ինձնից բացի...

Վերջին ազազա՞կ... Ոչ, նա կառւել էր նաեւ յեղափոխութեան խրամատներում, խելայեղ մարդկանց հետ, որոնց աչքերում վառւում էր գալիքը, որոնք այսօր մեռնում էին՝ իրենց բիրերի մէջ արդար ու լուսաւոր վաղը: Նրան իր մէջ էր առել «խելագարուած ամբոխներ»ի հեղեղը. ի՞նչ են նրանք որորելու եւ ի՞նչ են գուրգուրելու՝ իրենց կոշտ ու կոպիտ մատներով, իրենց յոգնած – կառաւած ոտքերի տակ...:

Գարնանային երկինքը չէր երեւում նրա նեղլիկ պատուհանից, եւ երկնքում աստղերը մանկական մեռած աչքեր պիտի թըւային:

Թող ոչ մի գոհ չպահանջուի
ինձնից բացի,
Ուրիշ ոտքեր կախաղանին թող մօտ
չդան...

Երկրորդ տողը դրեց նեարդային ու կատաղի, փակեց աչքերը, որ լիակատար խաւար լինի, եւ փակ աչքերով քրքջաց. Թղթի վրայ ի՛նչ հեշտ է՝ ուրիշ ոտքեր... Թող մօտ չդան... Մի կախաղա՞ն է, ի՞նչ է, իր ժողովրդի բոլոր պարանոցների համար ոտինը խնամքով պատրաստել է «մի պիրկ պարան ու... Ու երկնուչէզ փայտեր երկու»:

Ցետոյ ի՞նչ: Մեռնել միշտ էլ կարելի է: Ո, իր հազարամեայ ժողովուրդը ինչ օրինակելի փորձ ունի մեռնելու... Այնպէս ուզեց ապրել: Ապրել նոր բացուող այս զարունը, ամառը, յետոյ աշունը, ձմեռը եւ ուրիշ զարուններ եւ ամառներ: Ապրե՛լ... Աչքերի մէջ ժպիտ կայծկըլտաց, յիշեց հայրենի քաղաքը, քաղաքային զբօսայդին, իր սիրած աղջիկներին տեսաւ... Ցետոյ պատկերները հանդան. աղջիկները վազուց չկան աշխարհում, եւ այս պահին նրան ուրիշ զրուցակից էր հարկաւոր: Ուրիշ, որ աւելի խելօք լինէր, աւելի առատապատ, ուրեմն, աւելի խմաստուն...:

Եւ նա եկաւ: Ոչ թէ դուռը թակեց, ներս մտաւ, այլ թափանցեց իրրեւ լոյս, ճեղքելով պատուհանի ապակիները, խոնաւ, հասած պատերը, առաստաղից կախուած ամպը ծակեց – անցաւ ճառագայթի պէս:

Մոմե՞րը չատացան...
«Ո՞վ ես դու, խօսիր»:
Պատասխան չեղաւ:
Լոյսը անմարմին մատներով չոյում էր նրա քրտնած, սեւ մազերը:
Գիշերը թանձր էր՝ որպէս դառը մեղր, եւ կրկին արթնացան բառեր, որ իրենը չէին.

Մի՞թէ վերջին պոէտն եմ ես,
Վերջին երդիչն իմ երկրի..

Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: Լռութեան մէջ իր ձայնը լսեց: Մի՞թէ դառնացում է: Սթափուեց իր ձայնից եւ յանկարծ հասկացաւ, մի անդամից ու անդառնալիօրէն հասկացաւ, թէ ով էր, որ եկաւ: Հասկացաւ, չհասաւ, միայն զգաց, որովհետեւ, քիչ առաջ ծնուած տողի մէջ՝ Թող ոչ մի գոհ... ինձնից բացի... Իր բառերը չէին. ուրիշն էր ասել այդ բառերը, ասել էր հազար տարի առաջ, եւ ինքը պարզապէս կրկնեց՝ իրրեւ ուշացած արձագանգ:

«Քո բառերն են, որդիս...»:

Որդի՞ս: Մօրից յետոյ ուրիշ ոչ ոք նրան չէր ասել՝ որդիս...

«Ո՞վ ես դու, Լոյս...»:

Նա էր:

Ուրիշ ո՞վ կարող էր լինել՝ բացի նրանից:

«Ես քեզ հազար տարի սպասել եմ, Հայր...»:

Երիտասարդը խօսել էր ուզում, հարցնել – պատասխան էր ուզում, իսկ Լոյսը մունջ էր: Կատաղի սրտրեց ճակատը, ճմռթկեց – մի կողմ նետեց դրոտած թղթերը: Ամենակարեւոր բառերը հէնց նրանք են, որ մարդն ինքն իրեն պիտի ասի.

«Ես քեզ հազար տարի է չեմ տեսել, Հայր..»

Իսկ Լոյսը չէր պատասխանում: Չէր պատասխանում, բայց կար: Եւ երիտասարդն զգաց, որ ոչ միայն սենեակը, այլ ինքն է արդէն լցուում Լոյսով, զրուցակիցն իր մէջ էր, իր ներսում, եւ նա հանդարտուեց.

«Ես ուզում եմ ոչ թէ պատկերացնել քեզ, Հայր, վերյիշելով միջնադարեան ձեռագրի մէջ փրկուած նկարդ, որ նման է մեր բոլոր սրբերին եւ բոլոր բանաստեղծներին, չեմ ուզում նաեւ նկարել քեզ իմ երեւակայութեան ներկերով կամ վերծանել դիմագիծերդ՝ տասը հազար տող երկարող քո ինքնարգիտումից:

Ուզում եմ տեսնել քեզ: Տեսնել քեզ կանգնած, նստած, ուզում եմ նաեւս այն աթոռին, ծխես իմ ծխախոտից, մոխիրը թափես յատակին: Ուզում եմ տեսնել քեզ բարկացած կամ հազալիս, տեսնել, թէ ինչպէս ես չոյում քո չունեցած երեխաների մազերը, տեսնել քեզ հարբած, քրքջալիս, քո մենութեան անլուսամուտ պատերի մէջ բանտարկուած եւ խառնուած հազարադէմ ամբոխին, որ չգիտէր եւ այդպէս էլ չիմացաւ, որ դու հանճար ես:

Ո՞վ էիր դու, որ աշխարհի բոլոր մեղքերի համար քեզ, միայն քեզ մեղաւոր ու պատասխանատու համարեցիր, երբ սեփական մեր մեղքերի համար մենք աշխարհի հերն ենք անիծում...

Իրական, միս ու արիւնից մա՞րդ էիր դու, թէ առասպելի ապօրինի զաւակ, որովհետեւ դու չափից աւելի անմարմին ես անդամ առասպելի համար»:

«...Եթէ անդամ ողջ մայր անտառներն այն Լիբանանի
Զօդելով դարձնեմ կչեռքի լծակ
Եւ մի նժարին իրրեւ կշռաքար
Արարատ լեռը դնելու լինեմ,
Դարձեալ չի կարող նա իր
ծանրութեամբ
Իջնելով հանել, համազուգակշիռ ու
հաւասարուել
Միւս նժարի յանցանքներիս հետ»:

«Գուցէ հանճարեղ բառատարա՞փ է այդ տասը հազար տողը, տառապանքդ դէ՞ր է, որ խաղացիր քո ողջ կեանքում, դուցէ հիասքանչ սո՞ւտ է այդ ամէնը... Սո՞ւտ, իսկ ինչու քեզնից յետոյ ոչ ոք չժայթքեց այդպիսի սուտ...»:

«...Խրախճանքի մէջ՝ տխուր ու
տրտում
Դէմքով միշտ ժպտուն, բայց մաքով
խռոված,
Տեսքը ծիծաղկոտ, աչքը ողբի մէջ...
Երկու ըմպանակ ունի ձեռքերում,
Մէկն արիւնով լի, միսը՝ կաթով...
Մի դէմք, երկակի արտայայտութեամբ՝
Տխուր ու ցասկոտ...»:

Մոմերը վերջանում էին, եւ երիտասարդը հանդգրեց մէկը: Միւսն էլ կարող էր հանդգնել. լոյսը իր ներսումն էր: Պատերը ետ – ետ գնացին, եւ նրա գրասեղանն արդէն բաց դաշտում էր, իսկ շուրջը բզկտուած երկիր Նայիրին...

«Ո, իմ ժողովուրդ, դու հաւաքական Նարեկացի, դուցէ արդա՞ր էր, որ դու, հէնց դու եւ միայն դու պատասխան տայիր աշխարհի մեծ ու փոքր մեղքերի համար եւ հէնց քո «ողբաձայն ազազակ»ը չլսէր աշխարհը, թէպէտ դու ազազակել ես հէնց նրա բառերով: Ո, իմ ժողովուրդ, դու հանճարեղ ճախրագակ: Դու, որ աքանչելի բանաստեղծներ ունեցար, բայց ոչ մի դիւանագէտ եւ պետական մարդ (եթէ ունեցար՝ ուրիշներին ծառայեցին), դու, որ սրբացրիր բոլոր քո խենթերին եւ խաչեցիր քո այն զաւակներին, բոլորին, որ ուզեցին, ձգնեցին քեզ ծառայել, քեզ օգնել՝ առասպելի Արտաւազդ արքայորդուց մինչեւ... ես չգիտեմ՝ այսօր, վաղը դու ո՞ւմ ես խաչելու... ես կուիւ ունեմ ժողովրդիս հետ, իսկ դու ատում ես ինձ հազարամեայ քո հեռուից.

Մի կեղեքիր ինձ, յօշոտուած եմ, տես,
Արդէն ջարդուածիս էլ մի ջախջախիր,
Էլ մի բզկտիր, մորմոքուած եմ ես,
Մթնածիս նորից մի կուրացրու...

Սիրեցի՞ր դու ուեւէ մէկին, ուեւէ մէկը սիրե՞ց քեզ... Իսկ սիրե՞լ ենք մենք ուեւէ մէկին, ուեւէ մէկը սիրե՞լ է մեզ...»:

Երիտասարդի ներսում մոքերի, զգայականների մի մեղուափեթակ էր, մեղուները միայն Թոյն էին յօրինում: Պատուհանի ապակիները դունատուել էին. նրանի՞ց էր՝ Լոյսից, թէ՞ առաւօտն էր մօտենում դանդաղաքայլ: Նա յանկարծ կոզք – կոզքի տեսաւ իր ժողովրդի բոլոր ժամանակները, երեքհազարամեայ պատմութիւն եկաւ – լցուեց – տեղաւորուեց մի նեղլիկ սենեակի պատերի մէջ, չարուեց մի թելի վրայ:

«Մե՞նք ժառանգեցինք քո ինքնարգիտող անկեղծութիւնը, թէ՞ դու էիր ծնուել իրրեւ քո ժողովրդի այդ անկեղծութեան ահենահիւանդ եւ ամենասիրելի զաւակ... Չգիտեմ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՐՄԵՆԱԿ ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ԱՆՑԱԾ – ԳԱՑԱԾ ՕՐԵՐ

Տաղանդաւոր հայրենակիցս Արմենակ Շահմուրատեանը տեսած ու լսած եմ առաջին անգամ Տարօնի սրբազան հողի վրայ, 1909–ին, երբ կը գտնուէի Մշոյ Ս. Մարինէ Թաղի աղջկանց վարժարանին մանկապարտէզը: Արժանացած Փարիզի երաժշտանոցի առաջին մրցանակին, երեւելի երգիչը նախագահութեամբ ունէր գալիք ազգային եւ մանաւանդ, կարօտը ծընդավայրին եւ ծերացած մօրը, Շաքար Աղային, գինքը վերադարձուցած էին Մշոյ Աչխարհ, ուր, ոճնական օր մը պիտի երգէր Ս. Մարինէ եկեղեցւոյ զաւէն: Կը յիշեմ այդ անմոռանալի օրը: Ամբողջ Մուշը ոտքի ելած էր լսելու Տարօնի սոխակը: Ժողովուրդը խռնուած տափարակ տանիքներու եւ եկեղեցւոյ շրջապատը, անհամբեր կը սպասէր տեսնելու իր զէմքը եւ լսելու իր հրաչալի ձայնը: Երջանկահռչակ վարդապետներով, տիրացու – ներով, խաչերով ու խաչվառներով, եկեղեցիէն դուրս ելաւ Արմենակ Շահմուրատեանը, երգելով զմայլելի Տէր ողորմի խորհրդը: Այդ տեսիլքը քանդակուած մնաց մանկական հոգւոյս խորերը: Անցան տարիներ, տեղի ունեցաւ ցեղասպանութիւնը. բնաջնջուեցաւ ամբողջ հայ ժողովուրդը եւ աղջակիզուեցաւ Տարօն Աչխարհը: Հրաչքով ազատած եղեռնէն, մայրս եւ ես, հասած էինք Պոլիս եւ զբաղած մեր հարազատները: Պատերազմի սեւ տարիներուն, հայրս դիս հետն առած, յաճախ կ'երթայինք մշեցի բազդքահան պատուելի Բենեամինի տունը, լսելու Արմենակ Շահմուրատեանի սաները, հանճարեղ Կոմիտաս վարդապետի Անտունին, Աբօրն ու Տաւրակը, կանչէ կրնունկը:

Կրկին թաւալեցան տարիները եւ տարաժիր ինկանք օտարութեան տիերը:

Օր մըն ալ, 17, rhi Տանփէռ – Ռոշըրօ Օր. Մարզարիտ Բաբայեանի տանը մէջ հանդիպեցայ Արմենակ Շահմուրատեանին, որ դիս ճանչնալով հարցուց. «Ազջի՛ իմալի՞ս, լսեցի որ կ'երգես Մշոյ գիւղական երգերը: (Տես՝ «Հայրենիք» օրաթերթի, երէ չեմ սխալիր 1950–ի ընթացքին, Լաճոյի ստորագրութեամբ «եւ Թո՛ղ հնչէ երգը Մշոյ մշուշ սարերէն» խորագիրը կրող յօդուածը, ուր կայ խօսակցութիւն մը Լաճոյի եւ Արմենակ Շահմուրատեանի միջեւ, Տարօնի երգերու եւ Արմենուհի Գեւոնեանի մասին):

Երբ միասին դուրս կ'ելլէինք Օր. Բաբայեանի բնակարանէն, ներքին ձայն մը յանկարծ դիս մղեց հարցնելու – «Պր. Շահմուրատեան, ձանձրացած եմ նոյն երգերը երգելէն, ի՞նչ վտրհուրդ կուտաք որ երգեմ, իրրեւ նորութիւն»: Պատասխանեց անմոռան. «Տէ՛ր, կեցո՛ զու զՀայս»: Կեանքիս մէջ միայն մէկ անգամ առիթը ունեցած եմ երգելու Արմենակ Շահմուրատեանի հետ, Փարիզի Փըթի – ժուռնալի ընդարձակ սրահին բեմէն. Գէորգ Զաուշի մահուան 30մեակին, զոր կազմակերպած էր Տարօնի Հայրենակցական Միութիւնը: Արմենակ Շահմուրատեան երգեց «Տէ՛ր կեցո՛ զու զՀայս», իսկ ես, «Գէորգ Զաուշի նահատակութիւնը, Սուլուխի կռիւը»: Քանի մը տարի վերջ, պայթեցաւ համաշխարհային Պատերազմը: Լսեցինք, որ Արմենակ Շահմուրատեան, ծանր հիւանդ, վեց ամիսէ ի վեր կը գտնուի Փարիզի հիւանդանոցներէն մէկուն մէջ: Ցուզուեցաւ հայ ժողովուրդը եւ աճապարեց ոտնել յօրելեանը, անզուգական երգիչին:

Արմենակ Շահմուրատեանի յօրելեանը տեղի ունեցաւ Կափօ սրահին մէջ: Ճիշդ Թուականը չեմ յիշեր, սակայն, պատերազմի յայտարարութենէն մօտաւորապէս վեց ամիս վերջ էր: Հակառակ դժնդակ օրերուն, ընդարձակ սրահը ծայրէ ծայր լեցուած էր: Հոն էր հայ ժողովուրդը իր ընտրանիով, առանց կուսակցական խտրութեան: Բեմին ալ կողմը, առաջին օթեակին մէջ նստած էր Աբչակ Զօպանեան: Աւելի վար, միչտ աջին, օթեակի մը մէջ՝ նստած էր Օր. Մարգարիտ Բաբայեան, որ կազմակերպած էր պեզարուեստական բաժինը: Սրահին ճամփաը օթեակներու մէջ տեղաւորուած էին Վահան Փափազեան (Կոմսը) եւ Հրաչ Զարդարեան: Զախ կողմի օթեակներէն մէկուն մէջ նստած էր «Ցառաջ»ի խմբագրապետ Շաւարչ Միսաքեան եւ կինը, Տիրուհի Միսաքեան: Անոնց մօտիկ նըստած էին Հրանտ–Սամուէլ, Շաւարչ Նարդանն արդէն բաց դաշտում էր, իսկ շուրջը բզկտուած երկիր Նայիրին...

«Ո, իմ ժողովուրդ, դու հաւաքական Նարեկացի, դուցէ արդա՞ր էր, որ դու, հէնց դու եւ միայն դու պատասխան տայիր աշխարհի մեծ ու փոքր մեղքերի համար եւ հէնց քո «ողբաձայն ազազակ»ը չլսէր աշխարհը, թէպէտ դու ազազակել ես հէնց նրա բառերով: Ո, իմ ժողովուրդ, դու հանճարեղ ճախրագակ: Դու, որ աքանչելի բանաստեղծներ ունեցար, բայց ոչ մի դիւանագէտ եւ պետական մարդ (եթէ ունեցար՝ ուրիշներին ծառայեցին), դու, որ սրբացրիր բոլոր քո խենթերին եւ խաչեցիր քո այն զաւակներին, բոլորին, որ ուզեցին, ձգնեցին քեզ ծառայել, քեզ օգնել՝ առասպելի Արտաւազդ արքայորդուց մինչեւ... ես չգիտեմ՝ այսօր, վաղը դու ո՞ւմ ես խաչելու... ես կուիւ ունեմ ժողովրդիս հետ, իսկ դու ատում ես ինձ հազարամեայ քո հեռուից.

Մի կեղեքիր ինձ, յօշոտուած եմ, տես,
Արդէն ջարդուածիս էլ մի ջախջախիր,
Էլ մի բզկտիր, մորմոքուած եմ ես,
Մթնածիս նորից մի կուրացրու...

Սիրեցի՞ր դու ուեւէ մէկին, ուեւէ մէկը սիրե՞ց քեզ... Իսկ սիրե՞լ ենք մենք ուեւէ մէկին, ուեւէ մէկը սիրե՞լ է մեզ...»:

Երիտասարդի ներսում մոքերի, զգայականների մի մեղուափեթակ էր, եւ մեղուները միայն Թոյն էին յօրինում: Պատուհանի ապակիները դունատուել էին. նրանի՞ց էր՝ Լոյսից, թէ՞ առաւօտն էր մօտենում դանդաղաքայլ: Նա յանկարծ կոզք – կոզքի տեսաւ իր ժողովրդի բոլոր ժամանակները, երեքհազարամեայ պատմութիւն եկաւ – լցուեց – տեղաւորուեց մի նեղլիկ սենեակի պատերի մէջ, չարուեց մի թելի վրայ:

«Մե՞նք ժառանգեցինք քո ինքնարգիտող անկեղծութիւնը, թէ՞ դու էիր ծնուել իրրեւ քո ժողովրդի այդ անկեղծութեան ահենահիւանդ եւ ամենասիրելի զաւակ... Չգիտեմ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԱՀՈՒՅԻ (Սան Տիէկօ) թաղամասի «Եէրուշա» թատերասրահին մէջ, Յուլիս 12–ին, տեղի ունեցած է Լոս Անճըլըսի Համազգայինի «Անի» պարախումբին ցերեկոյթը, կազմակերպութեամբ Հայ Դատի Յանձնախումբին: Ներկայ եղած են 500 հայ եւ օտար հանդիսատեսներ: Խումբը, դեկավարութեամբ Եղիա Հաչոլեանի եւ Սիւզի Թարրինեանի, ներկայացուցած է հայկական ժողովրդական եւ ազգագրական պարեր:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Յուլիս 11–12–ին, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դ. Արմենիա Երիտասարդական Միութեան բանակումը, որուն մասնակցած են «Արշաւիր Շիրակեան», «Սոզոմոն Թէհլէրեան», «Սահփան Ծադիկեան», ինչպէս նաեւ Մոնթէվիտէոյի «Մխաք Թորլաքեան», Գորտոպայի «Արամ Երկանեան» մասնաճիւղերէ 65 անդամներ: Երկօրեայ բանակումի ընթացքին տեղի ունեցած են խօսակցութիւններ, վիճաբանութիւններ, խմբային աշխատանքներ եւ ժամանցի խաղեր: Տրուած են երկու դասախօսութիւններ. քննութեան առարկայ դարձած են հայկ. հարցի քարոզչութեան ձեւերու կարելիութիւնները:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ Յուլիս 22–ին «Կոմիտաս» սրահին մէջ տեղի ունեցած է դրական եւ թատերական երեկոյթ մը, նուիրուած Յակոբ Կարապենցի: Յայտագրի Ա. մասին մէջ ներկայացուած է արձակագրին կեանքն ու գործունէութիւնը Ռ. Արզուեանի եւ Վ. Մինասեանի կողմէ, իսկ Բ. բաժնին մէջ ներկայացուած է «Պատուհան» թատերգութիւնը:

Հայբենակից Լեւոն Տօնիկեան մօտեցաւ ինծի եւ առաջարկեց որ երգեմ: Փայտէ սանդուխներէն բարձրացայ ու կեցայ ընդարձակ բեմին աջ կողմը: Իմ հոգիս լեցուած էր. երբե՛ք չզգացի սրահին պարապութիւնը: Դանակը չէր կարեւորը. Արմենակ Շահմուրատեանն ու որակին էր. լինծի համար սրահը լեցուն էր: Երգեցի հինգ տուն. Գէորգ Զաւուշի նահատակութիւնը: Ցիշեցի յանկարծ Արմենակ Շահմուրատեանի պատգամը. «Երգեցէ՛ք Տէր կեցցո՛ դու զՀայս»:

Հանդէսը վերջացաւ: Ես չկրցայ ներկայ ըլլալ հիրմաքարի զետեղման: Սակայն, հազիւ կրցայ մինակս, զեռնուզիով հասնիլ Փարիզ... Փքէ ՍԷՆ ժերվէի փողոցի մեր տունը եւ իմնալ անկողին...:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

«Էրթամ Քրտու գեղ, օ՛յ, օյ,
Առնիմ թուղթըմ եղ, օ՛յ, օյ,
Էփիմ ձուածեղ, օյ, օյ,
Տանիմ հովիւին, օյ, օյ,
Հովիւ խոռվաւ, օյ, օյ
Բերուր շըւարաւ, օյ, օյ
Կթոց գլորաւ, օյ, օյ,
Հովիւ, ջան հովիւ, օյ, օյ,
Խռով մը՛ կեցայ, օյ, օյ,
Աշխարհ չըս մնայ, օյ, օյ,
Ա՛ւ գիս ու գնա՛, օյ, օյ»:

ժողովուրդը կրկնութիւն պահանջեց: Սակայն բեմին մօտիկ նստած Արշակ Զօպանեան կը ցանկար «Արօրն ու Տատրակը»: Մեծանուն դրագէտին հաճոյք պատճառելու համար, երգեցի հայ բանահիւսութեան գլուխ գործոցներէն, երկու թռչուններու միջեւ տեղի ունեցած զրոյցը, զոր դաշնաւորած էր հանճարեղ կոմիտաս վարդապետ: «Արօրն ասաց աստրակ հաւքուն, ինչո՞ւ կուլաս կուչ կուչ արուն, էրթայ լըցուի բարա՛կ առուն...»: Այսքանը մնացած է հոգւոյս մէջ, Արմենակ Շահմուրատեանի յորելենական հանդէսէն: Քանի մը ամիս վերջ, Փարիզի հիւանդանոցներէն մէկուն մէջ, իր քաղցր հոգին աւանդեց Տարօնի Սոխակը, որուն յուզարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ անշուք, պատերազմին պատճառաւ: Եթէ չեմ սխալիր, անոր աճիւնները կը հանգչին Պանեէօղի գերեզմանատան մէջ:

Կալօ սրահի կապակցութեամբ, կը յիշեմ աւելի չքեղ եւ անմոռանալի հանդիսութիւն մը, որ տեղի ունեցաւ 1930–ին, այս երաժշտական տաճարին կամարներուն տակ: Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 40ամեակն էր: Սրահը բերնէ բերան լեցուն էր: Հոն էին հայ գաղութին ամէն հոսանքին պատկանող ներկայացուցիչները: Բեմին վրայ տրամած էին Աւետիս Ահարոնեանէն սկսեալ Հ. Յ. Դաշնակցութեան բոլոր ներկայացուցիչները եւ արտասահմանէն նոր ժամանած պատգամաւորները: Տեղի ունեցան հայրենասէր ճառեր, ողեկոչուեցան մեր մկրտիչ Միլիոն նահատակներու քաղցր յիշատակը, հայրենիքի ազատութեան դաղափարին գոհուած ռամիկներու քաջագործութիւնները ու պահանջեցին... մեր հոգիները: Հանդէսին վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ դեղարուեստական բաժինը զոր կազմակերպած էր երաժիշտ Սրա Պարթեւեան: Կը մասնակցէին դաշնակահարուհի Գոհարիկ Զազարոսեան, չութախահարուհի Ալիս Պարթեւեան եւ երգչուհի Արմենուհի Գեւոնեան, որ երգեց «Հերոսներու երգը» եւ Սրա Պարթեւեանի «Պճինկօ»ն, հեղինակին ընկերակցութեամբ, իրրեւ առաջին ունկնդրութիւն: Սրա Պարթեւեան, այդ տարին Ամերիկայի մէջ տեղի ունեցած մրցումի մը, չհաած էր առաջնութիւնը «Պճինկօ» երգով, որուն բառերը գրած էր Վասպուրականի ծանօթ գրադէտ Տիգրան Զիթունի: Երգը մեծ խանդավառութիւն առեղծեց սրահին մէջ եւ արժանացաւ կըրկնութեան, Յաջորդ օրն իսկ, Տիգրան Զիթունի, երկտողով մը իր չնորհակալութիւնը կը յայտնէր եւ կը չնորհաւորէր Մշոյ Գեղամին աղջիկը, որ հարազատ թարգմանը հանդիսացած էր իր բանաստեղծութեան: Կը յիշեմ երգին առաջին տունը միայն.— «Աբե՛ւ ըլլա՛մ ծաթիմ մարիմ վերեւէդ, կամ չուք ըլլամ, ամիմ, հատնիմ քեզի հետ. դէմքիդ մատաղ, ա՛յ, սիրական, քայլերուդ հետ, ծաղկէ ծաղիկ, վէտիվէտ. Ո՛ւյ, ո՛ւյ, ո՛ւյ, Պըճինկօ, Պըճինկօ»:

Այս ժողովատարութենէն վերջ, կըրկնամայրութեամբ ... Աբրինէ Գազանճեանին, քանի մը տարի անունս մնաց «Պըճինկօ»:

***

Ընթերցողին ներողամտութիւնը կը խնդրեմ, այս միջանկեալ վէյիւմին համար: Վերադառնանք, տարաբախտ Արմենակ Շահմուրատեանի յիշատակին:

Պատերազմը կը չարունակուէր. Արմենակ Շահմուրատեանի աճիւնները մօտ երկու տարիէ ի վեր կը հանգչէին, պարզ հողակոյտի մը տակ, անձրեւի, ձիւնի ու բուքի սպառնալիքներու ներքեւ:

Փրանսայի Տարօնի Հայրենակցական Միութեան քարտուղար Լեւոն Տօնիկեան, քանիցս դիմած էր Ամերիկայի կեդրոնական վարչութեան, որպէսզի բարեհաճին դումար մը ղրկել, պատշաճ չիրմաքար մը դետեղելու տարաբախտ երգիչին հողակոյտին:

Առաւօտ մը, Փարիզի մեր տան դուռը զարնուեցաւ եւ ամօթխած, դեռատի աղջիկ մը ներս մտաւ: Լեւոն Տօնիկեանի աղջիկն՝ Արուսեակն էր: Ըսաւ. «Հայրս կը խնդրէ, որ դուք այս կէսօրէ վերջ դաք Պանեէօ եւ երգէք Արմենակ Շահմուրատեանի չիրմաքարին դետեղման առթիւ տեղի ունեցած հանդէսին»: Անակնկալի եկած եւ քիչ մը նեղուած, ըսի, թէ ինչու վերջին վայրկեանին լուր կը տրուի: Մանաւանդ որ կակօրդի ցաւէ կը տառապէի. չուարած էի. չէի դիտեր ինչ ըսել անուշիկ Արուսեակին... սակայն խնդրոյ առարկան Արմենակ Շահմուրատեանն էր: Ձարահատ պատասխանեցի. «պիտի գամ, չանիքս պիտի գամ»: Արուսեակ մեկնեցաւ:

Բարեբախտաբար առանձին էի: Սկսայ տաք ըմպելիներ խմել եւ դեղահատեր կլլել: Ամառուան երկար օրերէն մէկն էր, ճամբայ ելայ՝ Փլաս տէ Ֆէքէն, եւ դեմուդիմի եւ ապա հանրակառքով հասայ Պանեէօ, սակայն շատ դժուարութեամբ գտայ հանդիսասրահը, որ բոլորովին պարապ էր: Անցաւ կէս ժամ: Առաջին հանդիսատեսը որ ներս մտաւ «Յառաջ»ի խմբագրապետ Շաւարշ Միսաքեանն էր, անոր կ'ընկերանար Ներսէս Տակուհան: Բարեւեցինք ու նստանք, սպասելով հանդիսականներուն: Վերջապէս դահն չեմին երեւցաւ Թուխ, փարթամ, սեւազգեստ կրօնաւոր մը սեւ վերարկուն դիմին: Փարիզի առաջնորդ Արտաւազդ եպիսկ. Սիւրմէեանն էր: Զայն կ'առաջնորդէր հայրենակից Լեւոն Տօնիկեան: Արտաւազդ արք. անմիջապէս բեմ բարձրացաւ եւ բազմեցաւ թիկնաթոռի մը մէջ, սեղանի մը առջեւ: Շիշ մը ջուր եւ զաւաթ մը կը հանդիսին սեղանին: Հանդիսասրահը միշտ պարապ էր... եւ... ժամանակը կ'անցնէր: Կարծեմ Տարօնցի մըն ալ սպրդեցաւ սրահին դռնէն ներս. Գէորգ Միրոյեանն էր, որ տեղատորուեցաւ երկրորդ շարքի աթոռներուն: Ընդամէնը հինգ հոգի էինք... ժամանակը կ'անցնէր եւ Սրբազանը սկսաւ տաքնալ նեղուիլ եւ անհամբերութեան նշաններ ցոյց տալ: Ձարահատ, Լեւոն Տօնիկեան բարձրացաւ բեմ եւ խնդրեց Արտաւազդ արք.էն որ խօսի: Սիւրմէեան արք. ոտքի ելաւ եւ իրեն յատուկ պերճախօսութեամբ եւ եղանակով սկսաւ Մեսրոպ Մաշտոցէն, Խորենացիէն, Վարդան Մամիկոնեանէն, հասաւ տարաբախտ Արմենակ Շահմուրատեանին. զովեց եւ օրհնեց բոլորը, ուժասպառ զաւաթ մը ջուր խմելով բազմեցաւ կրկին թիկնաթոռին: Սրահը միշտ պարապ էր:

Կարդը եկած էր զեղարուեստական բաժնին:

Ֆրանց Վերֆէլի վէպը գրուած է Թուրքին դէմ, որ հակաթուրք բրոթականին ծառայող գործ մըն է: Ոչ: Չեմ կարծեր որ Ֆրանց Վերֆէլ Թուրքին թշնամի է եւ չեմ կարծեր որ ան իր մեծ վէպը գրած է այդ դիտակցութեամբ:

Հայ ժողովուրդի ողբերգութեան մէկ պահը Ֆ. Վերֆէլի համար՝ մարդկային բարձր արժէք ներկայացնող տարերային երեւոյթ մըն է, զոր ան իր հանճարով անմահացուցած է: Իրեն համար, արուեստի տեսակէտէն նոյնքան արժէք կը ներկայացնէ Թուրքը՝ ինչքան Հայը: Այնպէս ինչպէս Շէյքսպիրի տրամներուն մէջ, օրինակ Եակօն նոյնքան մարդկային է ինչքան Օթէլլօն, եւ ինչպէս որ Օթէլլօն, Օթէլլօ չէ եւ չի կրնար ըլլալ, առանց Եակօին, նոյնպէս եւ Հայը Հայ է՝ որովհետեւ ճակատագիրը անոր դէմ հաներ է Թուրքը, մին ընելով նահատակ, միւսը նահատակող եւ սակայն երկուքն ալ հաւասարապէս խաղալիքներ իրենց ճակատագրին ձեռքը: Երկուքն ալ հաւասարապէս մարդեր են որոնք իրենց վիճակուած ձեւով կը տառապին:

Վէպին աշխարհը դժոխք մըն է ուր մարդիկ կը տանջուին: Հայը կը փրկուի սակայն մեռնելով, իսկ Թուրքը մեռնիլ ալ չի կրնար:

(Շար. 1)

— 1939 —

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ
ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

◆

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

ԱՄԲ.– Ֆրանց Վերֆէլի «Մուսա լեռան հառասուն օրերը» վէպին փրանսերէն վերհրատարակութեան առթիւ, շահեկան նիւթեցիներ լոյս ընծայել Կ. Պալճեանի (այժմ՝ վազգէն Ա. կաթողիկոս Ամենայն Հայոց) այս վերլուծական փորձը, գրուած Պուէրէշ, 1939–ին:

***

Համաշխարհային համբաւ ունեցող վիպասացի դրագէտ Ֆրանց Վերֆէլ, 1933ին հրատարակեց իր վէպերու գլուխ գործոցը «Մուսա Լեռան Քառասուն Օրերը»: Հեղինակին մասին, մենք Հայերս չատ բան չենք գիտեր: Գիտենք սակայն թէ ան մեծ, անզուգական ծառայութիւն մը մատոյց հայ ժողովուրդին: Ծառայութիւն մը՝ որուն համար հայ ժողովուրդը երբեք պիտի չկրնայ հաւասար չափով մը իր երախտագիտութիւնը յայտնել այս մեծ մարդուն՝ Ֆրանց Վերֆէլին:

Մեծ եղեռնի մասին ոչինչ ունինք նոյնքան արժէքաւոր ինչքան այս վէպը: Զարմանալի է, եւ սակայն իրական, թէ մեր դրագէտները եւ բանաստեղծները, որոնց մէկ մասնիկ նոյնիսկ ապրած են այդ տարաժրբութեան սեւ օրերը – ցարդ չեն կրցած տալ պատկերը այն ողբերգութեան զոր ապրեցաւ մեր ժողովուրդը:

Ճիշդ է, մեր յետպատերազմեան գրականութիւնը լեցուն է յիշողութիւններով, նկարագրութիւններով եւ սակայն անկեղծ ըլլալու համար պէտք է խոստովանինք թէ անոնք ոչ մէկ մնայուն արժէք կը ներկայացնեն:

Որովհետեւ, միայն արուեստը կրնայ դէպք մը անմահացնել:

Որովհետեւ, միայն արուեստը յաւիտենական կենդանութեան գաղտնիքը գիտէ:

Որովհետեւ միայն արուեստը կրնայ տալ ճշմարիտը եւ իրականը. աւելի իրական քան թէ ինքը իրականութիւնը:

Ըսուած է թէ եթէ պատահի որ Ֆրանսական ժէ. դարու մասին բոլոր պաշտօնական տեղեկութիւնները, բոլոր պատմական արձանագրութիւնները, վերջապէս բոլոր հետքերը անյայտանան՝ միայն Մոլիէռի գործը բաւական պիտի ըլլար վերակենդանացնելու այդ դարը իր ճշմարիտ եւ իսկական դիմագծով:

Մենք, այո՛, մեծ եղեռնի մասին ունինք բազմաթիւ յիշողութիւններ, պաշտօնական փաստաթուղթեր, օտար վկայութիւններ, եւ սակայն այդ բոլորը կը ժխտունին այն կենդանի գործին առջեւ որպիսին է Ֆրանց Վերֆէլի ստեղծագործութիւնը:

Ֆրանց Վերֆէլի Հայերը յաւէտ պիտի ապրին աշխարհի պիտակութեան մէջ, անկախ յետ այօրիկ պատահելիքներէն: Եթող չատ զարմանալի չթուի եթէ ըսենք, որ դուցէ օր մըն ալ գայ, երբ Հայն ու Թուրքը, հաւասար յարիշտակութեամբ կարդան այս վէպը, ողբալով իրենց նախահայրերու ճակատագիրը, որ թէեւ նոյն հողէն չինուած մարդեր՝ չեն ճանչցեր զիրար ու փոխանակ իրար սիրելու եւ Աստծոյ՝ իրենց պարգեւած կեանքը իմաստուն եւ գեղեցիկ կերպով ապրելու, անոնք աստր են պիրար ու մէկը փորձեր է միւսին հոգիին լոյսը մարել եւ անոր արիւնն ալ քամել:

Մեծ է արուեստի ուժը: Օ՛, եթէ մարդկութեան եւ պետութեանց ղեկավարները դասախարակուած ըլլային արուեստի բարձր հասկացողութեամբը, դուցէ մեր ճակատագիրն ալ տարբեր ըլլար:

Եւ սակայն այդ օրը պիտի գայ: Մարդկայնօրէն դատելով, ան պէտք է որ գայ, քանի որ մարդկային անհրաժեշտութիւն մըն է:

Մոլորութիւնը չունենանք խորհելու թէ

ՓԱՐԻԶ

Տիկին Շահան – Շառլ Վահանեան,
Տէր եւ Տիկին Սահակ Վահանեան,
Պ. Խոսրով Վահանեան,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Վահանեան եւ զաւակը,
Տիկին Ալմա Արաքելեան եւ զաւակները,
Տոքթ. եւ Տիկին Սերժ Էթմէքճեան եւ զաւակները,
Օր. Լորիկ Սահակեան,
Օր. Ալին Էթմէքճեան,
Պ. Պ. եւ Տիկիններ Մերունեան,
Տէր եւ Տիկին Պէրպէրեան եւ զաւակները,

Լինչպէս նաեւ Խուպէսէրեան, Գուլումճեան, Համբարձումեան եւ Նալպանտեան ընտանիքները

սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, զարմիկին, փեսային եւ ազգականին՝

ՇԱՀԱՆ-ՇԱՌԼ ՎԱՀԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օհոստոս 4-ին, երեքշաբթի իրիկուն, Տօվիլ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Օգոստոս 8, ժամը 10·30ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պաթինեոլի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ո՛չ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

16, rue Théodore-de-Banville, 75017 Paris

***

«ՅԱՌԱՋ» – Մեր խոր ցաւակցութիւնները Տիկին Շուշան Վահանեանի, Տէր եւ Տիկին Սահակ Վահանեանի եւ ընտանեկան համային պարագաներուն:

ՃԱԽԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ – Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Անարէտ Փիրանեանին, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեանին եւ զաւակներուն ու թոռներուն, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեանին եւ զաւակներուն ու թոռներուն, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեանին եւ զաւակներուն ու համայն ընտանեկան պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, եղբօր եւ ազգականին՝ Գուրգէն Փիրանեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ս. Զատկուան խաղպինի առիթով.–

Տիկին Բէնա Պարկիրճեան, Տէր եւ Տիկին Տէր – Դաւթեան, Պ. Մարտիկ Պալխոճեան, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Գրիգորեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրպաչեան, Գառզու, Տէր եւ Տիկին Հաներ Սէտէֆ 1000ական Ֆր., Պ. Ալեքսանտր Ոսկերիչեան, Տիկին Հերմինէ Ալանեան 600ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կ. Զօլօեան, Օգանեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Շարլ Վահանեան, Պ. Կարպիս Յակոբեան, Պ. Ժորժ Յակոբեան, Պ. Հրանդ Զէլիքեան, Տիկին Էլիզապէթ Կէլիպոլեան, Տիկին Հ. Խուպէսէրեան, Պ. Նուպար Մաղլումեան, Տէր եւ Տիկին Ժան–Ժաք Տամլամեան, Տէր եւ Տիկին Գնէլ Սարգիսեան, Պ. Սերժ Հովէլեան, Տէր եւ Տիկին Անարէտ Պուրճէ, Պ. Գրիգոր Տիւլկէր, Տէր եւ Տիկին Ժակ Թենէճեան 500ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տիգրան Մանուկեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Խաչմանեան, Պ. Տարօն Սարհատեան, Տէր եւ Տիկին Քէչեան, Տիկին Ազատուհի Պատեմեան, Տիկին Հելէն Տամլամեան, Պ. Բոլան Ազապէկեան, Պ. Միշէլ Յակոբեան, Տիկին Մատլէն Միքայէլեան, Պ. Քերովբէ Գուլումճեան, Տիկին Սթելլա Ալթիփարմաքեան, Պ. Բոլան Մ. Գ. Դաւիթեան, Պ. Օ. Պայրամեան, Տէր եւ Տիկին Զիթճեան, Տիկին Նորա Տէր – Յակոբեան 300ական Ֆր.:

(Շար.)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ – Գուրգէն Փիրանեանի մահուան առթիւ եղած են հետեւեալ նուէրները «Յառաջ»ի բարեսիրամտին (Սէն Լուի Եկեղեցւոյ միջոցաւ).–Տիկին Անարէտ Փիրանեան 1000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւն 500ական Ֆր., Գարուն երգչախումբ, Գուսան երգչախումբ, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Երզմազեան, Վահրամ Ճառայեան, Կարօ Յովսէփեան, Հայկուհի Շալճեան եւ զաւակները 100ական Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տամլամեան, Նորոգ Հանդուցեալ Տիկին Գարտիւէ Մոզեանի յիշատակին կը նուիրեն 300 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէսինի Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առած է հետեւեալ գումարները, ակնեղեցիին պայծառութեան համար.– Տէր եւ Տիկին Գասպար Պաղտասարեան 1000, Պ. Յակոբ Փարանճեան 650, Տէսինի եւ Լիոնի ՀՅԴ Կոմիտէ Լիզպոնի 5 երիտասարդնեբու հոգեհանգստեան առթիւ 500, Պ. Տիգրան Տէմիրճեան (Մարսէյլ) 300: Պ. Յովհաննէս Սրապեան 250, Այրի Տիկին Զարուհի Գարակէօզեան եւ Տէր եւ Տիկին Կարապետեան 200ական, Պ. Վահան Պարտաքճեան 150, Այրի Տիկին Թագուհի Գարաճեան (Նիս), Պ. Լորի Մխքայէլեան (Մարսէյլ), Պ. Իշխան Յակոբեան, Պ. Միշէլ Փափազեան, Պ. Թորգոմ Փիլիկեան 100ական Ֆր.:

Այրի Տիկին Մանուշակ Ալեքսանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղիկի Տէր եւ Տիկին Ճեպրայէլ Պահատուրեան 500 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արուքս մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է Տիկին Ս. Գէսէնէկեանէ 250 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59-րդ տարեդարձին առթիւ:

***

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20-ին:

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզի մէջ, ամիսպզաբար կը փնտռուի վարձու սթիւտիօ մը, մասչեի պայմաններով:

Հեռաձայնել. – 48 – 99 – 74 – 66

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ – ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16-ԻՆ

ՊԻԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ (ԺԻԻՐԱ)

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ՝ կայանի երախաներու ձեռային աշխատանքներուն

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած

ՃՈԽ ՊԻԻՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած:

fête champêtre

—— Samedi 15 Août ——

HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey, St. Raphaël

10 HEURES.— *Messe en la Chapelle St. Jean, célébrée par*
Mgr. HAGOP VARTANIAN
assisté de Khatchig Yilmazian
chef de la Chorale Sahag - Mesrob

APRES - MIDI.— *Animation, tombola, dégustation de spécialités arméniennes.*

——— Tél. : (16) 94. 95. 00. 30 ———

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

PARENTS

PENSEZ A L'EDUCATION DE VOS ENFANTS

DONNEZ LEUR

— L'opportunité d'apprendre l'arménien,
— de suivre un enseignement de qualité,
— de recevoir nos valeurs morales traditionnelles
— et ainsi d'assurer la continuité de notre culture.

INSCRIVEZ LES AU

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL - MOORAT

26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

EXTERNAT — INTERNAT — MIXTE

Maternelle, Primaire, Secondaire } Enseignement Bilingue Arménien — Français

Transport : Ramassage scolaire assuré à domicile.
Métro - SNCF - Autobus: Pont de Sèvres

Frais de scolarité : Dispositions particulières accordées aux élèves méritants.

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոխխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
8-9
SAMEDI-DIMANCHE
8-9 AOUT
1987
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.547 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.547

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ

ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՑԶԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ ՉՔՆՆԵՑ ՀԱՑԿ. ԲԱՆԱՁԵԻԸ

Սկզբունքով Ներկայացուցչական ժողովը Օգս· 4–ի իր նիստին ընթացքին քննարկութեան պիտի դնէր Հայերու ցեղասպանութեան ոգեկոչման պաշտօնական նշումին վերաբերող բանաձեւը: Օրակարգը ծանրաբեռնուած ըլլալով, հարցը չէ քննուած եւ առայժմ յետաձգուած (տես՝ անօրինութիւն):

Երկուան մեր թիւով անդրադարձած էինք արտաքին նախարարութեան հրապարակային բուռն ընդդիմութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ, թելադրելէ ետք հրահանգեց Ֆրանսական քարիւղային ընկերութեանց քարիւղ չը գնել Իրանէն, որ ցարդ, մեծապոյն հայթայթիչն էր Ֆրանսայի:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ կոչ կ'ընէ «տեղեկատուութեան» եւ մինչեւ մէկ միլիոն Ֆրանքի պարգեւ կը խոստանայ ուէ մէկուն որուն տուած տեղեկութիւնները թոյլ տան Պասթիայի ռճրափորձին հեղինակներուն ձերբակալութիւնը: Միւս կողմէ, Լամոն Սիմէոնի, անկախապաշտ նախկին պարագլուխը, որ չքմեղանքի եկած էր, մօտ ժամ մը տեւտեւեցաւ նախագահ Միթերանի հետ, որ Ուրբաթ օր պիտի ընդունէր քորսիքացի ընտրեալներ: Նիրաք քանի մը օր արձակուրդի պատճած է:

ՇՐՎԱՐՏՆԱԾԷ, խորհ· արտաքին նախարարը նախապատման դրաւ դերմանական Փերշինկներու վերցուիլը, Մխայեալ Նահանգներու հետ որեւէ համաձայնութեան համար, ապազինման չուրջ: Ուաշինկթըն կ'ուզէ այս Փերշինկները չենթարկել հրթիռներու ընդհանուր հաշուապահութեան, այն պատճառաբանութեամբ որ, դերմանական բանակին կը պատկանին: Պոննէն, արտաքին նախարարութիւնը ձգտեց որ այդ Փերշինկներու դրութիւնը չի կրնար, որեւէ ձեւով, նկատի առնուիլ ժողովին որովհետեւ Դերմանիա ոչ մէկ հակակշիռ ունի անոնց հիւլէական «գլուխ»ին վրայ, ուրեմն համապատասխան է ոչ – տարածման պարտաւորութեանց:

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, սուտուցի 4 դիւանա – պետներ առեւանդուած էին առջի օր, իրրեւ փոխ – վրէժ Մեքքէի «Սեւ Ուրբաթ»ին: Հինգշաբթի օր, երեքը ազատ արձակուած էին, բայց չորրորդ մը միշտ պատանդ կը մնար:

ՍՐի ԼԱՆԿԱՅի մէջ, Թամուլներու անձնասուութենէն էառ, իշխանութիւնները ուրչեցին զատ արձակել 4500 Թամուլ բանտարկեալ: Երբ, Թամուլներու քաղաքական զեկավարը զէնքը դրած է պաշտպանութեան նախարարին դրասեղանին վրայ, այս վերջինը, ձեռքը զէնքին դնելով ըսած է.– «անձնասուութեան այս արարքը վերջ պիտի դնէ արիւնահոսութեան եւ Սրի – Լանքացիները խաղաղութեան եւ ներդաշնակութեան մէջ պիտի ապրին իրենց ծննդավայրը»:

ՓԻՒՐՏ ՅՈԻՅԱՐԱՐՆԵՐ, գերմանական կեդրոնավայրեր դրաւած են, Չորեքշաբթի օր, եւրոպական զանազան երկիրներու

ԵՐԵՒԱՆԻ "ՀԱՅՐԷՆ" ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ (19-20 ՅՈՒԼԻՍ)

(ՍԵՓԱԿԱՆ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

(Բ· եւ վերջին մաս)

«ՀԱՅՐԷՆ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

Յուլիս 20, ժամը 10·45· «Հայրէն» երգչախումբի քառասուն անդամները, քառասուն կոմունկներ, ոտք կը դնեն փոքրիկ Հայաստանի սուրբ հողին վրայ:

Ուրախ ժպիտներով, երկկիւղած զգայմունքներով, հայրենի արեւին պայծառութեամբ այսօր հոս ալ փայլող արեգակին չոզերով, Սուրբ Ղազարի քարափին, անոնք կ'ողջունեն Վանքի հիւրընկալ Հայրերը: Ողջոյն կու տան մանաւանդ անմահ Մխիթար Սեբաստացիին, որ թեւերը տարածուն՝ կանգնած է վանքի նախամուտքի փոքրիկ հրապարակին վրայ: Պահ մը խոհրդաւոր լռութիւն, վերածնունդի Հոկային, լուսաչող արձանին դիմաց:

Ու յանկարծ վանքի սրահները կը լեցուին հայ ժպիտով ու բարբառով· կը ռունկներն են եկած բազմութեամբ, կը ռունկներն Հայոց աշխարհին, Կոմիտասի երգով, վերածնած Հայրենիքի ուրախութեամբ:

Արեւաչէն կամարները վանքին այսօր ոսկի են հագուեր, Ալիշանի մեծ զարուն երազն է բացուեր, չինարն ու ծիրանն է ծաղկեր, լորին է եկեր, սիրասուր լորիկը Սեւանայ սարէն:

Վանքի Մայր տաճարին մէջ, Մխիթարեան Ուխտեան Առաջնորդը՝ Հ· Ներսէս Վրդ· Տէր – Ներսէսեան կու տայ պատմական կարեւոր տեղեկութիւններ, հինէն ու նորէն: Գեղեցիկ խորհրդածութիւններով արուած բացատրութիւններէն ետք, յանկարծ ներշնչուած՝ կը հրաւիրէ երգչախումբին ղեկավարն ու բոլորը, պահ մը

մէջ: Այս ընթացքով, կ'ուզեն բողոքել Գերմանիոյ ոստիկանութեան տարած հակաքրդական գործողութեան արեւմտեան – Գերմանիոյ ամբողջ հողամասին վրայ: Ամէնէն ծանրակշիռ քնոյթ ունեցող դէպքառումը տեղի ունեցած է Քոփընհակէնի, Լուֆթհանզայի դրասենեակը, ուր վանելանութ պարպած են եւ սպառնացած կրակի տալ, եթէ ոստիկանութիւնը միջամտէ: Փարիզի մէջ ալ, Լուֆթհանզայի դրասենեակն է որ գրաւուած է (ռիւ Ռուայալ):

ՅԼԱՄԱՐՏԻԿ մը, առաջին անգամ ըլլալով Սպանիոյ յուլամարտի պատմութեան մէջ, համարձակած է ծանուցում մը արձանագրել տալ իր լուսաւոր զգեստին վրայ, գայթակղեցնելով հանդիսականները: Աքայի ծանուցումն է որ իրար անցուցած է չատեր, բայց պաշտպանները կը գտնեն որ, իրաց ներկայ մթնոլորտին մէջ անխուսափելի բաներ են:

ԼԵՆԻՆԸ պէտք չէ ժխանցնել: Այս տեսակէտը կ'արտայայտէ Խորհ· Միութեան համալնաւոր երիտասարդութեանց չաբաթաթերթ Սորեսեղնիկ: Թերթը կը ցաւի որ «Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան մեծ զեկավարը» այն աստիճանի սովորականացուած է, որ վորագրուած պատկերները եւ բրոնզեայ իր կիսանդրիները «ընթացիկ սպառումի ապրանք դարձած են»: Երանի՛ մենք ալ այս գիտակցութիւնն ունենայինք մեր նուիրական եռագոյնին նկատմամբ···:

Ճաշի ժամն է արդէն· վանքի մեծ սեղանատան մէջ, կը վոխանակեն բաժակաճառեր, մեծ յուզումով, Վանքին Մեծաւոր Առաջնորդը եւ երգչախումբին խմբավարը: Փոխադարձ նուէրներ:

Ցուզիչ էր պահը՝ երբ Վանահայրը ներկաներուն մէջ յիշատակեց ոգիները սեղանատան որմերուն վրայ զետեղուած դիմանկարներուն, Մխիթարէն Բագրատունի, Զամչեանէն Ալիշան:

Եւ ահա Ալիշանի յիշատակով, այդ մեծ հայրենասէրը վանականին հանդէպ խորին յարգանքով, երգչախումբը անակընկալօրէն յոտնկայս թնդացուց «Քա՛մ· փորոտան»ը (Կանաչեանի ներդաշնակութեամբ): Ալիշանի օրերէն առաջին անգամն էր որ այդ ռազմերգը Ս· Ղազարի մէջ կը հնչէր ա՛յդքան ոգեւորութեամբ:

Երա՞զ ··· թէ իրականութիւն···:

Ճաշի ընթացքին, բաժակներուն մէջ խառնուեցան սիրտ ու երգ, հայրենիք ու վէնետիկ: Մեղմօրէն լսուեցաւ «Ո՛վ դու բարեկամ»ը, դարձեալ Հայր Ալիշանի սրտով՝ Աւարայրի հերոսներն անմահացընելու· երգն ունէր Եղիշէի սոխակին քաղցրութիւնը· հուսկ՝ հնչեց «Լռեց· Ամպերը»:

Ճաշ չէ՛ր այն օրուանը, հոգեկան խընջո՛յք անպատմելի:

Նուէրներ, մեսալներ, գրքոյկներ ու քարտեր ունեցան երգչախումբի բոլոր անդամները· սրբազան յիշատակ Սուրբ Ղազարէն:

Ճաշէն յետոյ, արագ այցելութիւն Մխիթարեան Տպարանին: Ո՛րքան չուտ կը սահի ժամանակը, մանաւանդ այսպիսի պարագաներու· Հապա՛ւ· չորս ու կէս ժամ, երազներու կղզիին մէջ: Երգչախումբի անդամները արդէն արագօրէն հաւաքուած են Վանքի քարափին վրայ· խմբանկարներ· աճապարանք դէպի Վէնետիկ· ժամը 3·20 է, կէսօրէ ետք: Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանին մէջ համերգ ունի «Հայրէն» երգչախումբը, ժամը 5–ին:

Վերջին ողջո՛յն Սուրբ Ղազարին: Մբնաս բարո՛վ, փոքրիկ Հայաստան···: Վաղը կը մեկնինք դէպի Հայրենիք, դէպի Մայր Հայաստան:

Բարեբախտաբար վանքի Հայրերն ու աշակերտներն ալ նոյն չոգենաւով կը փութան դէպի Վէնետիկ· չկրնանցնելու մեծ համերգը: Եւ լճակին զուարթ ջուրերուն վրայ դարձեալ կը ծաղկի հայ լեզուն Մեսրոպեան, կարօտի ու վոխադարձ համակրանքի ալիքներով:

Պայծառ արեւուն տակ, պայծառ ալիքները ծովակին՝ մեզի կը բերեն քաղցր սիւքը Սեւանի բարձունքէն:

Երթա՛ք բարո՛վ «Հայրէն» երգչախումբի սիրելի անդամներ, սիրելի քոյրիկնե՛ր ու եղբայրնե՛ր, տարէ՛ք ձեզի հետ մեր պանդուխտ սրտերուն տաքուկ համբոյրը՝ ծաղկող Հայրենիքին եւ իր ժրաջան զաւակներուն:

***

«ՀԱՅՐԷՆ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Երեւանի «Հայրէն» երգչախումբը կեանք առած է 1973–ին· հիմնադիր պետկավարն է Հանրապետութեան Մշակոյթի վաստակաւոր գործիչ՝ մաէստրօ Սեդրակ Տէր – Ղազարեան (ծնած Աթէնք՝ 1939–ին):

Երգչախումբի անդամներն են տարբեր մասնագիտութեանց տէր անձեր· բժիշկներ, ճարտարապետ – ճարտարագէտներ, լրագրողներ, դրագէտներ, ուսուցիչներ, ուսանողներ, բոլորը սերտօրէն եղբայրացած՝ խմբերգային արուեստի ու երգի մեծագոյն սիրով:

Երգչախումբը հարիւրաւոր համերգներով հանդէս է եկած Խորհ· Միութեան եւ այլ բազմաթիւ երկիրներու մէջ, Թիֆլիսէն Թալլին, Հունգարիայէն Լեհաստան ու Լիթուանիա, մինչեւ հեռաւոր Փիլիպպեան կղզիները (Մանիլա):

Իր երգացանկին մէջ կ'ընդգրկէ չուրջ 250 ստեղծագործութիւններ, աշխարհի 16 լեզուներով: Վերեւ յիշատակուած հեղի-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԿ

«ԹՈՂ ՈՉ ՄԻ ՁՈՀ ՉՊԱՀԱՆՋՈՒԻ ԻՆՁՆԻՑ ԲԱՑԻ»

ՎԱՐԴԳԵՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մի ժողովուրդ կարո՞ղ է բաղկացած լինել միայն բանաստեղծներից՝ արքայ – բանաստեղծ, զօրապետ – բանաստեղծ, դիւանապետ – բանաստեղծ, զինուոր – բանաստեղծ... բանաստեղծ, բանաս – տեղծ, բանաստեղծ...

Օ, իմ ժողովուրդ, պատմութիւն կոչուող դպրոցի դու միամիտ աշակերտ:

Պարսիկ բռնակալը իր որջն էր կանչում մեր արքային եւ գնում էր մեր արքան, թէպէտ համոզուած էր, որ չղթայելու են իրեն եւ մինչեւ իր օրերի վերջը ինքը նայելու է սպարապետին, որի մարմինը լցնելու են յարդով ու դնելու են իր աչքերի առաջ:

Աստբեստանի հզօր տիրակալը՝ կին, սիրում էր մեր զեղադէմ թագաւորին եւ, յանուն իր խելայեղ կրքի, պատրաստ էր հզօրացնել մեր երկիրը, բայց մեր թագաւորը զիմնազիստի անկեղծութեամբ բանաստեղծեց. «Զեմ դաւաճանի իմ Նըւարդին»:

Հռոմի կայսրուհին՝ երիցս կին, երազում էր, որ մեր թագաւորն էլ հիացում եւ հաճոյախօսութեան փափուկ բառեր ասի իրեն, բայց մեր թագաւորը, զիտէ՞ք ինչ, չէր սիրում Հռոմի կայսրուհուն, ինչպէ՞ս ասէր, որ սիրում է, երբ որ չէր սիրում...

Հայ բժիշկին, որ նաեւ մարգարտաչար տողեր էր գրում, տանում էին մորթելու, իսկ նա այդ սպանդի ճանապարհին բուժում էր, եւ, այո, բուժեց Թուրք Նահանդապետի մահամերձ ազջկան, յետոյ, ի հարկէ, «չմերժեցին» եւ նրան էլ մորթեցին իր ընկերների հետ:

Հայ զօրապետը քարացած չարքի առաջ դնդակահարում է իր ամենասիրած անվեհեր զինուորին, որովհետեւ այդ զինուորը փորձել էր բռնակալ Նրբիրան Թըրքուհու կամքի վրայ, իսկ Թրքուհու արիւնակիցները նոյն այդ օրերին հարեմներն էին լցնում, լկում եւ բռնաբարում էին հազարաւոր հայ աղջիկների:

Անգլիացի վարչապետը սրտաճմլիկ սէր էր բացատրում հայ ժողովրդի հետ, մի դամարտակ անգամ խնայելով արեան մէջ խեղդուող երկրի համար, իսկ նրան լսող հայ դիւանագէտ – բանաստեղծը, տեսակցութիւնից վերադառնալով հիւրանոց, գրում էր օրագրում. «Օ, ինչ լուսաւոր հոգի է Անգլիոյ վարչապետը եւ ինչպէս է նա սիրում մեր ժողովրդին...»:

Արտաքին գործոց մեր նախարարը մեծ երկիր՝ Ռուսաստան էր գնում, եւ նրա այցը բախտորոշ կարող էր դառնալ արեւաքամ իր հայրենիքի համար, եւ թանկ էր ամէն մի վայրկեանը, բայց նա էլ բանաստեղծ էր եւ մէկ չարաճճով թեքել իր ճամբան, որ յարկանքի վերջին տուրքը մատուցանի ութսուներեք տարեկանում վախճանուած հօրաքրոջ ամուսնին... Իսկ աշխարհի գոհատեղանին մահամերձ «իր երկրի մարմինն էր»:

Տխուր, անըմբռնելի պատկերները եկան – չարուեցին մի թելի վրայ, եւ թելն արնագոյն էր, եւ թելը իր ժողովրդի պատմութեան ճչգրիտ հետապնդն էր ուրուագծում:

Իսկ Լոյսը լուռ էր: Լոյսը միայն իրեն էր մեզադրում՝ անցեալ եւ գալիք մարդկային բոլոր մեղքերի համար:

«Եղե՞լ ես դու, արդեօք, թէ յօրինել ենք քեզ, մանուանդ, արդէն ոչ մի հետք չի մնացել քո գոյութիւնից. այն վանքը, որտեղ աղօթել ես ու տառապել, որտեղ ժայթքել ես տասը հազար տողանոց այդ հրաբուխը, հողին է հաւասարեցուած, գերեզմանդ չկայ եւ ծնուածդ տունը չկայ: Զկայ, չկայ, չկայ:

Ուժե՞ղ էիր դու, թէ՞ թոյլ...

Իսկ ի՞նչ է նշանակում ուժեղ եւ ի՞նչէ նշանակում թոյլ...

Գուցէ մարդկային պարզ թուլութիւնից էիր խոտովանում քո արած ու մանաւանդ չարած մեղքերը, գուցէ տառապանք եւ ինքնաբզկտում էիր խազում, գուցէ նմանուել էիր ուզում մարգարէներին ու նահատակներին, որովհետեւ դեռ էն գլխից քո ժողովրդի ուշքը գնում էր հալածուածների ու խեղճերի համար, որովհետեւ դեռ էն գլխից քո ժողովրդը չէի հանդուրժել, էլ ուր մնաց թէ սիրել՝ իր յաջողակ որդիներին...

Օ, իմ ժողովուրդ, դու հաւաքական Նարեկացի: Օ, Նարեկացի, իմ ժողովրդի անձնագրի ճչգրիտ լուսանկար...

Ձչգրի՞տ...»:

Բառը սթալ Թուաց, զնգզնգաց ականջներում՝ կեղծ ոսկեզրամի զնգոցով:

«Որքան ենք մեր ճախողումների պատճառը դրսում որոնել, երբ պատճառը յաճախ միայն մենք ենք եղել, միայն մենք, մեր բաժան – բաժանութիւնը, անխելք – հերոսութիւնը, խելօք – եսամոլութիւնը:

Եւ յաճախ ինչպէս ենք աւեր ինքներս մեզ: Հաւաքական ժողովուրդը սիրել ենք, փոխադարձաբար աւել իրար: Ամէն հայ մի ուրիշ հայ պիտի ունենայ, որին թրչնամի պիտի լինի մինչեւ իր կեանքի վերջը: Ո՞ւմ բառերն են... Ամէն մէկս էլ կարող ենք ասած լինել, որովհետեւ այդ բառերը մեր կենսագրութեան լաւ տրպւած պատճէնն է»:

Երիտասարդը հասկացաւ, որ յանձնարուում է անզուսպ չարութեան պզտոր յորձանքին: Լո՞յսը յուշեց... Եւ կատաղութիւնը յանկարծ տեղի տուեց տխուր, յուսահատ, անօգնական սիրոյ, բայց սէրըն էլ լցուած էր արճճէ հարցականներով:

«Օ, իմ ժողովուրդ, քանի դար է, ինչ թափառում ես դու աշխարհում: Փախչում ես քո երկրից, ուրիշ ես ուզում դառնալ, ազատուել քո անունից՝ որպէս ամենէն ծանր եւ չես կարողանում: Չես կարողանում: Եւ վերադառնում ես երկիր, որ յետոյ նորից փախչես: Մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ե՞րբ...

Ամէն օտար երկրում դու դպրոցներ եւ վանքեր կառուցեցիր, հէնց հիմա՝ այս պահին էլ երեւի կառուցում ես, քանի – քանի օտար քաղաքների առաջին քարը դնողների մէջ եղար... Քանի – քանի տպարաններ հիմնեցիր եւ թերթեր, թերթեր, անհամար թերթեր, բայց աւելի յաճախ՝ սիրեցիր կարդալ ուրիշների թերթերը... Դպրոցներ հիմնեցիր, բայց աւելի յաճախ՝ սիրեցիր զաւակներիդ ուղարկել ուրիշների դպրոցները:

Օ, անպատասխան հարցականների իմ ժողովուրդ, բացատրիր ինձ քո գոյութեան անըմբռնելի խորհուրդը, որովհետեւ այդ ամէնով հանդերձ դու կաս, եթէ... եթէ վաղն էլ կարողանաս մնալ եւ չարունակուել»:

Նա իրեն յանկարծ զգաց մահամերձ զաւակի անարի մօտ նստած, եւ տողը կըրկնըւեց:

Թող ոչ մի զոհ չպահանջուի
ինձնից բացի:

Քանմէկ տարեկան պատանին իրեն յանկարծ հայր զգաց, ժողովրդի հայր, որ պիտի զոհարերի իրեն: Բայց կը փրկուե՞ն զաւակները...

Պատուհանի ապակիները բաց կապոյտ էին, աշխարհը, որ միլիարաւորդ անգամ նորից էր արթնանում, եւ ականջների մէջ տրուփեցին խելագարուած ամբոխների ոռնաձայները:

«Օ, եթէ ապրել սովորէինք, ինչպէս սովորել ենք մեռնել: Հայր, լսիր ինձ, ես ուզում եմ խօսել քո բառերով, թէպէտ դու ընդամէնը մի՛ք ես, ազօթք, հանճարեղ ու անմարմին սուտ: Իսկ ես սիրում եմ, աւում, յուսալքւում եւ հաւատում՝ իսկականից: Ես չեմ ազօթում, չեմ ազօթի, ես պարտւում եմ, յաղթում, կուում՝ որտեղ պէտք է, նաեւ որտեղ պէտք չէ՝ իսկականից: Ցաղթո՞ւմ...

Օ, իմ հազարամեայ հայր, լսիր քո ուշացած որդուն:

Քո անունով մենք երդուում ենք արդէն հազար տարի, թէպէտ մատեանդ հազիւ մի քանի մարդ է կարդացել, քո մատեանը արդէն հազար տարի մենք դնում ենք հիւանդների բարձի տակ, եւ նրանք, օ՛, հրաշք, ապաքինւում են, թէպէտ վաղուց, շատ վաղուց մենք բժիշկներ եւ բժշկապետներ ունէինք...

Ինչպէս ենք մենք սիրում անքննելին, ինչպէս ենք կեղեքւում կորցրածի համար, չգնահատելով մեր ունեցածը եւ դրա համար կորցնում ենք, կորցնում ենք անընդհատ: Եւ քիչ բան է արդէն մնացել կորցնելու՝ մեր հոգի եւ պատմութեան վերջին, ամենավերջին պատառը...»:

Փչեց – հանդարտեց նաեւ երկրորդ մոմը:

Թղթեր չկային եւ գրասեղան չկար, եւ թանաքամանը լցուած էր լերսացած արիւնով: Եւ գրչի ծայրին թանաքը քարացել էր:

Լուսամուտի պզտոր ապակիների մէջ ուրուագծեց Լեռը, եւ ամէն ինչին անտեղեակ Լեռը վհատաքանչ էր՝ ինչպէս միշտ: Լեռն էլ օտար Թուաց:

«Դու էլ ես նայել Արարատին, եւ լեռն աւելի թեթեւ է կշռել, քան քո գործած (եւ չգործած) մեղքերը, իսկ լերան չափ իրական մեղքերով մենք որքան ենք կուրծք ծեծել, կատկածելով աչխարհին եւ հիացած մեզնով...

Ինչո՞ւ ենք այսքան կատաղած, երկու հազար տարի չարունակ խօսում ենք, խօսում միաժամանակ, իսկ պէտք է մի՛ տին խօսել, մի – ա – սին: Մի – ա – ժա – մա – նակ՝ այսինքն ոչ մէկս մի՛ւսին չի լսել, չի լսում, թէպէտ գուցէ ասում ենք նոյն բառերը եւ նոյն երազն ունենք: Ամէն մէկս իր, միայն իր բառերն է լսում:

Ցաւերժական մեր ոսոխը Արարատեան դաշտ է խուժել, մի – ա – սին կը խօսե՞նք դոնէ հիմա, կը լինի՞, արդեօք, նոր Աւարայր...»:

Գիշերուայ թանաքն էլ վերջացել էր, եւ լոյսը թափանցիկ – գունատ մատներով դեռ չոյում էր երիտասարդի ճակատը, մազերը, աչքերը:

«Գուցէ բարութի՞ւն է մեր ուժը, որդիս,– ասում էր Լոյսը–, գուցէ բարութե՞ամբ ենք մենք ապրել ու դիմադրել: Եւ բարութիւնն անպաշտպան է, որդիս, բայց գուցէ դու ուրի՞շ ճանապարհ գիտես...»:

Հայոց բզկտուած հոգի վրայ արիւնաքամ բարձրանում էր արեւը եւ բանաստեղծի հոգում, ուղեղում եւ թանաքամանի մէջ մահը, կեանքը եւ յոյսը խառնըւում էին իրար:

Թող ոչ մի զոհ չպահանջուի
ինձնից բացի,
Ուրիշ ոտքեր կախաղանին Թող մօտ
չդան,
Եւ Թող տեսնեն իմ աչքերի մէջ
կախուածի,
Իմ բորբ երկիր, լուսապսակ քո
ապագան:

. . . . . .

Թող ոչ մի զոհ չպահանջուի
ինձնից բացի...

Ինչ–որ տեղ, մօտիկ – հեռուում՝ արթնացել – լա՞ց էր լինում, թէ՞ ծիծաղում էր մի երեխայ, եւ բանաստեղծը, որ յետոյ պիտի մտնէր Հայոց պատմութեան մէջ Զարենց անունով, մի կոմղ հրեց թղթերը, դուրս եկաւ վողոց:

Երեխան Հայաստանն էր, եւ նաեւ իր կարիքն ունէր: Իր կարիքը՝ իրրեւ զինուորի:

Եւ նա դուրս եկաւ կռուելու եւ ապրելու այդ երեխայի կեանքի համար:

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

ԻՐԱՔԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔ

Յունիսին Պէյրութ այցելած է Իրաքի եկեղեցական դասէն Օշական Բհոյ. Գըլըճեան, որ 1966–էն ի վեր կը պաշտօնավարէ նոյն երկրի առաջնորդարանին մէջ: Օշական Բհոյ. խմբագիրն է նաեւ Իրաքի մէջ լոյս տեսնող «Ի. Հ. Բ. Մ.–եան Ձայնը» ամսաթերթին: Իր այցելութեան ընթացքին Պէյրութի «Արարատ» օրաթերթէն Ա. Շնորհմեան հարցազրոյց մը կատարած է Օշական Բհոյ. Գըլըճեանի հետ, զոր կ'արտատպենք թերթին Յունիս 23–ի թիւէն:

***

Հ.– Ի՞նչպիսի դրութիւն կը պարզէ Իրաքի ներկայ հայ գաղութի կեանքը:

Պ.– Մօտ քսան հազարի հասնող Իրաքահայ գաղութը, իր նուիրումով ու գործունէութեամբ անբաժան մասնիկը դարձած է այդ երկրին: Ինչպէս այլ գաղութներ, նոյնպէս ալ Իրաքի մէջ հայ համայնքը եղած է չինարար, առեղծագործ եւ բարեկամ տեղացի ժողովուրդին հետ: Նաեւ միշտ հաւատարիմ, պարտաճանաչ ու վստահելի:

Հ.– Ազգային եկեղեցական կեանքը:

Պ.– Ազգը կը ղեկավարուի Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան կողմէ: Զորս տարին անգամ մը կ'ընտրուի դեմոկրատական սկզբունքներով, համերաշխ ու ազատ քուէներով, առանց պայքարի: Վարչութիւնը իր մէջ կը պարունակէ բոլոր կազմակերպութիւններու պատկանած անձեր:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Կեդրոնական Վարչութեան եւ իրաքահայ գաղութներու, թաղական անգամներու յետ ժողովին կ'ընտրուի Առաջնորդը միաձայնութեամբ չորս տարուան համար: Ներկայիս իր երկրորդ շրջանը կը բոլորէ Աւագ եպիսկ. Աստուրեան, սիրած ու գնահատուած Առաջնորդը, իր եկեղեցանուէր, նախանձախնդիր, պարտաճանաչ, անբասիր, դիտակից ժրաջանութեամբ: Թեմը կապուած է Ս. Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռին: Պաղտատի մէջ կը գործեն երեք եկեղեցիներ: Առաջնորդարանիս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին Միջին Արեւելքի ամենամեծ եկեղեցին զուտ հայկական ճարտարապետութեամբ յարակից վայելուչ դահլիճով ու Առաջնորդարանով: Հայ Ծերանոցի բակին մէջ Ս. Կարապետ եկեղեցին, եւ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին, որ դարձած է ուխտավայրը ոչ միայն Հայերուն, այլեւ զանազան քրիստոնեայ համայնքներուն եւ առաւելաբար իսլամ հաւատացեալներուն:

Հայկ. եկեղեցիներ ունին նաեւ Պասրայի (400 ընտ.), Մուսուլի (400 ընտ.), Քէրքիւքի (250 ընտ.) եւ Զախօի (140 ընտ.) հայ գաղութները:

Իրաքի զանազան քաղաքներու մէջ եւս կան փոքրաթիւ հայ ընտանիքներ, որոնց հետ Առաջնորդարանը միշտ իր կապը կը պահէ ու յաճախ այցելութիւններ կ'ընէ անոնց, քահանաներու կողմէ: Առաջնորդ Աւագ եպիսկ.-ի ջանքերով կազմակերպուած է քահանայից դասարան մը վեց ուսուցիչներով եւ վեց աշակերտներով:

Հ.– Ուսումնական վիճակը իրաքահայ գաղութին:

Պ.– Իրաքի մէջ անձնական համայնական դպրոցները պետականացած են 1975–էն ի վեր: Հայ համայնքը Պաղտատի մէջ ու բոլոր շրջաններու մէջ ունէր ազգային վարժարաններ: Պետականացումէն վերջ կրթական նախարարութեան կողմէ ի մասնաւորի հայկական դպրոցներուն արտօնութիւն տրուած է չարաթական չորս պահ հայերէն դասաւանդել (երկու պահ հայերէն լեզու եւ երկու պահ կրօնքի դասեր): Իսկ հայկական դպրոցները փակ կը մնան Ծնունդի, Զատիկի, Վարդանանցի, Ապրիլ 24–ի եւ Թարգմանչաց տօներուն:

Մայրենի լեզուի եւ հայեցի դաստիարակութեան պակասը կը լրացնեն Առաջնորդարանի հովանաւորութեամբ ձեռնարկուած կիրակնօրեայ վարժարանները: Իրաքի Հ. Բ. Ը. Մ.–ի «Բուրաստան» ուրբաթօրեայ վարժարանը: Նաեւ Պաղտատի Հայ Երիտասարդաց Միութեան Հ. Բ. Ը. Մ.-եան եւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի կազմակերպած դիշերային դասընթացքները:

Իրաքահայ կազմակերպութիւններու մէջ եղբայրական սերտ գործակցութիւններ կան, հայապահպանման, մշակութային եւ գեղարուեստական զարգացման համար: Նկատելի է գաղութէն ներս կազմակերպութիւններու հայկական ոգիով իրարու նկատմամբ սէրը, յարգանքը, համագործակցութիւնը, մանաւանդ անկեղծութիւնը:

Հ.– Քանի եւ ինչպիսի կազմակերպութիւններ կան Իրաքի մէջ:

Պ.– Իրաքի Հ. Բ. Ը. Մ.-ը 8000 քմ.-ի վրայ կառուցած է հասարակութեան համալիրը, սրահով, պրադարանով, լողատազանով, գեղատեսիլ պարտէզով, վարչական քարտուղարութեան դրասենեակներով օժանդակ մարմիններու սենեակներով եւ արդիական երկու ճաչարաններով, խաղավայրով մարզական ու երաժշտական: Այստեղ կը տրուին գանազան տեսակի դասեր, ունին նաեւ պարբերաթերթ «Ի. Հ. Բ. Մ.-եան Ձայնը» խմբագիրը՝ Օշական աւագ քհնյ. Գըլըճեանը: Միութիւնը Իրաքի մէջ հիմնուած է 1911–ին, որուն 75–ամեակը տօնուեցաւ 1986,

Հոկտեմբերին փառաչուք կերպով, եօթը տեսակ յորելենական հանդիսութեամբ: Այս առթիւ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Վեհափառը իր օրհնութեան դիրը ղրկած էր: Հանդիսութիւնը հովանաւորած էր Ն. Վ. Ներքին Գործոց նախարարը Զ. Պազտասի: Հայ. Եվիտասարդաց Երկսեռ Միութիւն, որոնց գործունէութիւնը ազգապահպանման, մշակութային, գեղարուեստական ու կրթական գերազանց են: Սոյն Միութիւնն ալ արդիական ոճով նախանձելի հաստատութիւն մըն է: Ունի ամէն տեսակի յարմարութիւններ: Միշտ յոյլ ելոյթներ, ձեռնարկներ կ'ունենայ: Ֆ. ի. Ե. Ե. Միութիւնն ունի իր պարբերաթերթերը «լրատու» անունով: Հ. Մ. Ը. Մ. «Նկի Սաատուն» ունի մարզական, մշակութային, կրթական ընդարձակ գործունէութիւն: Հ. Մ. Ը. Մ.ը առողջ մտքի տիտամիք ուժի տէր դեկավարներու ձեռքն է:

Առաջնորդարանի հովանաւորութեամբ կը գործէ Հայ Տիկնանց Մշակութային Միութիւնը: Ունի իր որոշ եւ ազգօգուտ գործունէութիւնները:

«Ռէճինէ Կարապետ Իսկենտէր վարքի վարչութիւնը նախագահուհիով Առաջնորդ Սրբազան հօր: Բարերարուհի Ռէճինէ Կարապետ Իսկենտէրեանի վաստակով կառուցուած զուտ հայ լուսաւորչականներու համար: Հայութեան պատիւ բերող հաստատութիւն մըն է ծիրանոցը: Իր լաւ կազմակերպութեամբ ու մաքրութեամբ, կառուցուած մօտ 10000 քառակուսի մեթրի վրայ, իր ծախքերը կը հոգացուին բարերարուհի Ռէճինէի կողմէ արամադրուած կալուածներու վարձքով: Ժողովուրդն ալ կամաւոր նուիրատուութիւններ կ'ընէ:

Հ.– Ի՞նչպէս է Պետութեան վերաբերումը Հայերուն նկատմամբ:

Պ.– Իրաքի մէջ Հայերը սկիզբէն ի վեր եղած են հաւատարիմ քաղաքացիները: Ինչպէս այլ արաբական Պետութիւններ, Իրաքի կառավարութիւնը հայրական վերաբերում ունի իր հայ քաղաքացիներուն նկատմամբ: Հայը միշտ զոլատանքի եւ յարգանքի ենթակայ է: Հայը ուր որ ալ ըլլայ դիտակից քաղաքացի է իր քաղաքացիական պարտականութեանց մէջ: Ուրախ եմ ըսելու, թէ իրաքահայ գաղութը անհատապէս բարգաւաճ է, մեծամասնութեամբ սեփական տուներ ունին: Համագործակցութիւնը կատարեալ է, հեռու քաղաքական վէճերէ, հաւաքուած եկեղեցիի չուրջ, կողմնակցութիւններ չըկան: Հայը Հայուն հետ Հայուն համար:

Հ.– Իրաքի մէջ ուրիշ հայ յարանուանութիւններ կա՞ն:

Պ.– Հայ կաթողիկէ համայնքը, մօտ 300 ընտանիք, որոնց հազիւ 60 – 70 ընտանիքը հայախօս, մնացեալը արաբախօս, սակայն իրենք դիրենք Հայ կը զգան, ունին առաջնորդ եւ Առաջնորդարան, չորս Անարատ Յղութեան քոյրեր մեծ դեր կը կատարեն հայերէն լեզուի եւ հայեցի դաստիարակութեան մէջ:

Բողոքական համայնք չունինք:

ԱՆՀԵՏԱՅՈՂ ԴԻՄՔԵՐ

ՏՕՔԹ. ԱՐԹԱՄ ԳԱՎԱՖԵԱՆ

Նիս – Յուլիս 28–ին, Զուիցերիոյ հեռակայ Սէն–Կալլէն քաղաքին մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան մահկանացուն կնքեց տաժանաբոյժ Արշամ Գաւաֆեան, ազգային ծանօթ դէմք մը՝ պոլսահայութեան:

Բնիկ Սկիւտարցի, աշակերտած էր նաեւ Ազգ. Կեդրոնական Վարժարանի, զոր աւարտած էր 1930–ին եւ ապա տարի մը հոն պաշտօնավարած՝ իբր մնայուն ուսուցիչ: Ուսուցչական կարճատեւ պաշտօններ վարած էր Գատըգիւղի եւ Սկիւտարի վարժարաններուն մէջ ալ, իր չրջանի համալսարանաւարտ հայ երիտասարդներէն չատերուն պէս ջանալով օգտակար հանդիսանալ ուսուցչի պակասէ տառապող հայ զպրոցներուն:

Ատեն մը մասնակցած էր նաեւ նորատեղծ Կեդրոնական Սանուց Միութեան աշխատանքներուն, իբր անդամ Գրական Յանձնախումբի եւ Պատուոյ Ատեանի:

Ունէր մեծ չահապրդութիւն հանդէպ զեղարուեստի, եւ մանաւանդ՝ եւրոպական դասական եաժշտութեան, որուն ծանօթ էր լիովին: Տէր էր ընդհանուր զարգացումի եւ կը տածէր բծախնդիր սէր հանդէպ արեւմտահայ գրական լեզուի անթերի գործածութեան, եւ առ հասարակ ամէն ինչի որ մաս կը կազմէ հայկական մշակոյթի, որուն զարգացման մօտէն կը հետեւէր յաճախակի այցելելով Հայաստան:

Միշտ զուարթախոհ ու կատակասէր, ընկերական չրջանակի մէջ կը վայելէր անվերապահ համակրութիւն: Հանդրտանեան քաշուելէ վերջ հաստատուած էր իր դուխերացի կնոջ ծննդավայրը՝ Սէն – Կալլէն, ուր ի'ր լուկ բացատրութեամբ կ'ապրէր «ճգնաւորի կեանք» հեռու հայկական չրջանակէ, որուն բացակայութենէն մեծապէս կը տառապէր: Այսուհանդերձ, Տիկին Գաւաֆեան սահուն կերպով հայերէն խօսիլ ու գրել սորված ըլլալով, կը չանար այդ կարօտը մասամբ մեղմացընել, տան մէջ միշտ հայերէն խօսելով:

Կարօ՜տ, որմէ մղեալ Արշամ կը պատրաստուէր ի մօտոյ կրկին բռնել հայրենիքի ճամբան, բայց աւա՜ղ, նախախնամութիւնը դէպի յաւիտենականութեան ճամբան է որ առաջնորդեց զինքը:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԻՐԱՆԱՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

ԱՐՏԱԿ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՇԱՐՎԻԷՕ–Ի Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Օգոստոս 2, Կիրակի առաւօտ, Լիբանի Ս. Յակոբ եկեղեցին նախապատհեց եւ քարոզեց Արտակ Արք. Մանուկեան – բնաբան ունենալով *Մի երկնոյր չօտ փոթրիկ* – ըսելով ներկայ ժողովուրդին: Ներկայ էին Լոս Անճըլըսէն Եփրեմ Եպիսկ. Թապաղեան, Նորվան եպիսկ. Զաքարեանն եւ Շարվիէօյի Ս. Նշան եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Աւագ քհնյ. Տէրտէրեան: Պատարագը կը մատուցանէր Իսահակ քհնյ. Հէքիմեան: Պատարագէն վերջ, տեղւոյն հանդիսաւարը հիւրասիրութիւն մը եղաւ սուրճով եւ տեղւոյն վրայ եղան խօսակցութիւններ: Ըստ իր փափաքին, Առաջնորդը նոյն օրը, ժամը 15·30–ին Շարվիէօ Ս. Նշան եկեղեցին այցելութիւն մը տուաւ ընկերակցութեամբ Եփրեմ եպիսկ. Թապաղեանի, Նորվան եպիսկ. Զաքարեանի: Արտակ Արք. 1947–ին վարդապետ եղած ժամանակ չորս տարի պաշտօնավարած էր Շարվիէօյի մէջ, իր ուսումը չարունակելով:

Այս կարճ ժամանակամիջոցին տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Աւագ քհնյ. Տէրտէրեան յաջողած էր լաւագոյնս կատարել իր պաշտօնը:

Նախքան Առաջնորդը, Հրաչափառով մուտք գործեց Վրթանէս Աւագ քհնյ. Տէրտէրեանի առաջնորդութեամբ եւ իր ազօթքը ընելէ յետոյ տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Աւագ քհնյ. Տէրտէրեան Առաջնորդին բարի գալուստ մաղթեց իր ուղերձին մէջ: «Ձեր սրբազնութեան առաքելութիւնը յաջողութեամբ պսակուի» ըսաւ: Ապա, Առաջնորդը տեղւոյն ժողովուրդին իր պատգամը տուաւ եւ Պահպանիչով վերջ դուաւ եկեղեցւոյ արարողութիւնը:

Յետոյ տեղւոյն Ազգային Միութեան կողմէ ձիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ պատուասիրութիւն մը եղաւ շամփանեով, երեք հիւր եպիսկոպոսներուն եւ ներկայ ժողովուրդին, տեղւոյն հոգեւոր հովիւը նախ խօսք տուաւ տեղւոյս նախագահին՝ Պ. Արիս Պաչատուրեանի, ան իր գնահատանքը յայտնեց եւ ըսաւ. «Հայր, ձեր տունը եկած էք այսօր» եւ իրեն բարի գալուստ ու առողջութիւն մաղթեց: Անկէ յետոյ, Ազգ. Միութեան պատուոյ նախագահ՝ Պ. Աչոտ Աղէկեան խօսք առնելով ըսաւ. «Ժամանակին այս թաղը անչքացած էր ու զրկուած էր եկեղեցիէ. փառք Ամենակալին, տիրապէս ու բարօրապէս ճոխացած է թաղը, իր եկեղեցին եւ իր հանդիսասրահը ունենալով, նամանաւանդ իր մնայուն հոգեւոր հովիւով. ասիկա ապացոյց մըն է հայ եկեղեցւոյ զերին հայապահպանման համար»: Պ. Աչոտ Աղէկեան Առաջնորդին բարի գալուստ մաղթեց եւ յաջողութեան մաղթանքներ ըրաւ իրեն:

Ուրարակիր դպիր Պ. Սարգիս Տօնապետեանի փափաք յայտնուեցաւ, որ երգ մը երգէ. նաեւ ոտանաւոր մը արտասանեց եւ գնահատուեցաւ ներկաներուն կողմէ:

Շարվիէօյի հին թաղեցիներէն Պ. Կարապետ Զիլտեմեան եւս արտասանեց:

Տարիներու ընթացքին Շարվիէօ–ի Ս. Նշան եկեղեցին երեք եպիսկոպոսներ չեր տեսած, եւ այս առթիւ հաւատացեալ հոծ բազմութիւնը իր անվերջ ուրախութիւնը յայտնեց նախ Թեհրանի Առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեանի, Լոս Անճըլըսէն Եփրեմ եպիսկ. Թապաղեանի, Նորվան եպիսկ. Զաքարեանի, տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Աւագ քհնյ. Տէրտէրեանի եւ տեղւոյն Ազգ. Միութեան՝ իրենց ըրած հիւրընկալութեան համար:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ԳՈՂՈՒԹԻՒ ԳՈՂՈՒԹ

Պիւքրուիթի Հայ Աւետարանական կեդրոնական բարձրագոյն վարժարանի այս տարուան կեպարուեստի ցուցահանդէսը նուիրուած է զպրոցի հիմնադրութեան 65–ամեակին: Բացումը կատարուած է Յուլիս 4–ին, հովանաւորութեամբ Իտալական Մշակութային Կեդրոնին եւ Ֆլորիտոյի Քաղաքապետարանին: Ցուցադրուած նկարները ներկայացուցած են կերպարուեստի զրեթէ բոլոր եւ կիրառական արուեստի կարգ մը տեսակները: Աշակերտները աշխատած են թուղթի, կաւի, փայտի, թիթեղի, պղինձի, քարի, կաւի եւ այլ հարթութիւններու վրայ, օգտագործելով տարբեր տեսակի ներկեր եւ գունաւոր այլ նիւթեր: Կերպարուեստի ուսուցչուհին է Վազգէն Թիւթիւնճեան:

***

Թեհրանի Հայ համալսարանականներու ընդհանուր Միութեան կեդրոնատեղին մէջ Յուլիս 24–ին ճարտարապետ Արմէն Հախնազարեան խօսած է Իրանի հայկական ճարտարապետութեան կոթողներէն Ս. Թադէ, Ս. Ստեփանոս եւ Ծործոր վանքերու պատմականին եւ ներկայացուցած արժէքին մասին: Ա. Հախնազարեան բացատրութիւն տուած է այն աշխատանքներուն մասին, զորս Իրանի հնութիւններու պահպանման հիմնարկը կը կատարէ կոթողները նորոգելու եւ անվրթար պահելու համար:

խօսք առնելով ըսաւ. «Ժամանակին այս թաղը անչքացած էր ու զրկուած էր եկեղեցիէ. փառք Ամենակալին, տիրապէս ու բարօրապէս ճոխացած է թաղը, իր եկեղեցին եւ իր հանդիսասրահը ունենալով, նամանաւանդ իր մնայուն հոգեւոր հովիւով. ասիկա ապացոյց մըն է հայ եկեղեցւոյ զերին հայապահպանման համար»: Պ. Աչոտ Աղէկեան Առաջնորդին բարի գալուստ մաղթեց եւ յաջողութեան մաղթանքներ ըրաւ իրեն:

Ուրարակիր դպիր Պ. Սարգիս Տօնապետեանի փափաք յայտնուեցաւ, որ երգ մը երգէ. նաեւ ոտանաւոր մը արտասանեց եւ գնահատուեցաւ ներկաներուն կողմէ:

Շարվիէօյի հին թաղեցիներէն Պ. Կարապետ Զիլտեմեան եւս արտասանեց:

Տարիներու ընթացքին Շարվիէօ–ի Ս. Նշան եկեղեցին երեք եպիսկոպոսներ չեր տեսած, եւ այս առթիւ հաւատացեալ հոծ բազմութիւնը իր անվերջ ուրախութիւնը յայտնեց նախ Թեհրանի Առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեանի, Լոս Անճըլըսէն Եփրեմ եպիսկ. Թապաղեանի, Նորվան եպիսկ. Զաքարեանի, տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Աւագ քհնյ. Տէրտէրեանի եւ տեղւոյն Ազգ. Միութեան՝ իրենց ըրած հիւրընկալութեան համար:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Վէպին մէջ Հայն ու Թուրքը մարդկային հոգիներու երկու բեւեռներ են: Հեղինակը կրցած է հասնիլ այդ բեւեռները թափանցած է անոնց էութեան ու տուած անոնց հոգիները իրենց խոր խոհութեամբ: Ֆ. Վերֆէլ ինքը բնաւ չի փորձեր բան մը փոխել մէկուն կամ միւսին հոգիէն, բնաւ չի փորձեր դատել մէկուն կամ միւսին վարմունքը: Ֆ. Վերֆէլ միայն կը դիտէ այդ հայ – թուրք աշխարհը, կ'ապրի զայն խորապէս ու մարդկութեան ընծայ կու տայ հոյակապ ոգեբերութեան մը կենդանի պատմութիւնը: Վերֆէլի վէպը, ինչպէս ամէն մեծ գործ, կրնայ իր պակասները կամ նոյնիսկ թերի կողմերը ունենալ գեղարուեստական տեսակէտներէ դիտուած. սակայն ինչ որ վէպ մը մեծ կ'ընէ անոր՝ իրական կեանքը տալու ուժն է: Եւ իրօք Վերֆէլի Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը ամբողջ աշխարհ մըն է, կեանքի հոյակապ կառուցուածք մը: Ամուր, իրական, ճշմարիտ եւ կենդանի աշխարհ մը, բարձունքներով ու խորխորատներով, խաւարով եւ արեւով, թանձր ամպերով ու վարդագոյն հորիզոններով:

Աչխարհ մը՝ որուն մէջէն անցնելով կը զգաս թէ կարծես կեանք մը եւս ապրեցար ու զարճար աւելի մարդ, եւ մանաւանդ աւելի՛ Հայ:

***

Հայաստան – 1915–ին

Հայ աշխարհի մէջ՝ գաղթ, սով, մահ:

Հայը զոհն է: Թուրքը՝ դահիճը:

Քաղաքակիրթ աշխարհը՝ հանդիսատես:

Պատմութիւնը՝ դատաւոր,

իսկ Աստուած, ո՞վ գիտէ, ի՞նչ կը խորհի:

Հայ ժողովուրդը պէտք է մեռնի: Այս է պատգամը ուժովին: Ու ան՝ չլսուած, անզամալուծուած եւ առանց ուժի, զլուխը կը խոնարհէ ճակատագրին առաջ ու համբայ կ'ելլէ դէպի մահ:

Պէտք է մեռնիլ: Սակայն ի՞նչպէս մեռնիլ: Ահա հարցում մը որ կը բռնկի, հոս, հոն ու ամէն տեղ:

Շապին – Գարահիսարի, Ուրֆայի, Վանի եւ Մուսա Լերան եօթը դիւղերուն մէջ կը թնդայ այս հարցումը ու կը փոթորկէ բոլոր հոգիները՝ արեւելքցիի համբերատար եւ ճակատագրապաչտ հոգիները:

Մուսա Լերան սառորոտը գանուող եօթը դիւղերու աւելի քան հինգ հազար Հայերը հաւաքուած են Եօղունօլուքի մէջ, Գաբրիէլ Բագրատեանի ամարանոցին առաջ ու իրենք իրենց հարց կու տան՝ ի՞նչպէս մեռնիլ:

«–Ի՞նչպէս մեռնի՛լ··· գոչեց պատուելի Արամ Թովմասեան, ես գիտեմ թէ ինչպէս պիտի մեռնիմ: Ոչ իրրեւ անպաշտպան ոչխար մը, ոչ թէ Տէր Զօրի ճամբաներուն վրայ, ոչ թէ տարագրութեան կայանի աղբիւսներուն մէջ, ոչ թէ աւօթի ծարաւ կամ ժանտաբոյր աղբերու մէջ· ո՛չ, ես պիտի մեռնիմ տանս սեմին վրայ· զէն ի ձեռին եւ Քրիստոս պիտի օգնէ ինծի, որուն խօսքը ես կը քարոզեմ: Եւ ինծի հետ պիտի մեռնի կինս եւ աւծիին ալ աւոր մէջ···»

Հայ մարդուն կ'երկրորդէ հայ բմբոստ կնոջ ձայնը. Մայրիկ Անթառամ, ծերունի բժիչկ Ալթունեի կինն է որ ահա սիրական ոգիով մը կը գոչէ՝

«Ես կին մըն եմ եւ հոս կը խօսիմ յանուն բոլոր կիներուն: Շատ իսկ վշտակրած եմ ես: Քանի քանի անգամներ մեռած է սիրտս: Երկար ժամանակէ ի վեր մահը ինծի համար կարեւորութիւն չունի: Երբեմ պիտի չսարսիմ երբ գայ: Բայց պիտի չսուզուիմ վիատութեան մէջ, ճարբուն վրայ պիտի չսատկիմ, պիտի չփըտիմ, ո՛չ, ո՛չ: Չեմ ուզեր ոչ մնալ տարագրութեան որեւէ կայանի մէջ, անպատիւ մարդասպանութիւններու եւ նոյնիսկ անպատիւ անդիմադիր զոհերու մէջտեղ, ո՛չ, ո՛չ: Մենք կիներս չենք ուզեր այսպէս, ո՛չ մենք ոչ: Ու եթէ այրերը այնքան վատ են, մենք կիներս միս միանակ պիտի պաշտպանենք մեզ եւ պիտի բարուիմ Մուսա Լեռ··· Գաբրիէլ Բագրատեանի հետ»:

Արամ Թովմասեանի եւ Մայրիկ Անթառամի պատասխանը պատասխանն է բոլորին: Հետեւաբար ինքնապաչտպանութիւն, մինչեւ վերջին մարդը, մինչեւ արեան վերջին կաթիլը:

Մեռնիլ, սակայն պատիւով մեռնիլ:

Հինգ հազար Հայեր, կազմակերպուած ու քիչ թէ չատ զինուած կը բարձրանան Մուսա Լեռ ուր կը կարողանան ինքզինքնին պաչտպանել քառասուն օր, ցոյց տալով հերոսական դիմադրութիւն չատ աւելի ուժեղ եւ լաւ զինուած թշնամիին դէմ:

(Շար· 2)

— 1939 —

(Շար· Ա· Էջէն)

նահնեբէն զատ, ներկայ են հոն Պախ, Հենտել, Շուպէրթ, Պալեստրինա, Վերտի, Ռոսսինի, Մոցարթ, Մենտելսոն, Պրուքնէր, Պրիթթէն, Կերչուին, Տանէեւ, Սվիրիտով, եւն…։

«Հայրէնի» ունի իր նչանաբանը· «Անձնուիրաբար ծառայել երգարուեստին, հարազատ ժողովրդին ու հայրենի հողին, սիրել Հայրենիքը, ուրախանալ նրա նուաճումներով։ Ամէն մի գործում լինել ազնիւ ու չիտակ»։

Երգչախումբի բոլոր անդամներուն եւ անոնց ղեկավարին նպատակը մէկ է· յաւերժօրէն, անչահախնդիր սիրով նուիրուիլ երաժշտութեան, ապրիլ անով, հարըստանալ ու հարստացնել ունկնդիրը՝ ոգեղէն արժէքներով։

«Երգչախումբը մի զեղեցիկ չղթայ է, իսկ ամէն մի երգիչ՝ այդ չղթայի անչուփ կարեւոր, անգրաժանելի օղակը», կ'ըսէ «Հայրէնի» երգչախումբի մշտական ու անփոփոխ ղեկավար, երգարուեստի մեծ ջատագով ու նուիրեալ՝ Սեդրակ Տէր-Ղազարեանը։

Երգչախումբը պարբերաբար է բազմաթիւ վկայականներով, պատուոյ կիրերով, իրեն չնորհուած են առաջնակարգ մրցանակներ, զափնեկիրի կոչումներ, բազմաթիւ ոսկէ մետալներ, որոնց չարքին, արդար հպարտութեամբ, յիչատակելու է Պ· Պարթոք Միջազգային եօթնեռորդ մրցանքինը։

Գեղեցիկ է տարազը երգչախումբի անդամներուն· աղջիկներուինը՝ տուֆ – կարմիր հագուստի վրայ՝ արծաթապօծ պօտիներով ու զեղեցիկ կրծքազարդերով· կը յիչեցնեն Կոմիտասի երազը՝ կուժերն առած աղբիւր գացող Հայուհիները, մանկալին եռեւէն՝ ցանքի պատրաստ զեղանի կիները վիւղին, ծիրանի ծառին չուրջ պար բռնող սեւաչեայ ժպիտներով պայծառ, կամ լուսնակին զիմաց երազող հոգիները հայրենի։

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

Օրիորդ Սեդա Սիսլեան (Կրընոպլ),
Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Գոստիկեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Գէորգ Էլմայեան եւ Լուսկն ու Թոռնիկը
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, զարմուհիին, մօրաքրոջ՝

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ՍԻՍԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 30–ին, 77 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երեքշաբթի, Օգոստոս 4–ին Նոթրը Տամ տը լա Սալէթ եկեղեցին ուրկէ մարմինը փոխադրուեցաւ Լէ Կրան Սապլոն գերեզմանատունը։

50, rue Jules Vallès, 38100 Grenoble

Համային Մեծատուրեան գերդաստանը կ'ողբայ իր զաւմիկին՝

ԳԱՄԻՐ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

(ծանօթ եւ փնտռուած նարտարարուեստական նկարիչ)

մահը, որ պատահած է Պուլկարիա։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ-ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՆԱՆ

Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ երկրորդ ընդհանուր Պատերազմին, Վանանի ամբակոծման հետևանքով մահացած զոհերուն հոգեւոր Օգոստոս 15, Շաբաթ, ժամը 10–ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ կը կատարուի։

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Գուրգէն Փիրաճեանի *մահուան առթիւ*·– *Տիկին Անարէ Փիրանեան 1000 Ֆր, Տէր եւ Տիկին Շաւարչ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան 500ական Ֆր·, Յակոբ եւ Լեւոն Ալբիեան (Ալֆէնք) 300 Ֆր·, Խաչիկ Ինճէեան (Ալֆէնք), Ալպէռ Պօղոսեան 200ական Ֆր·, Մարի Տօրումեան, Վասպուրականի Հայր· Միութիւն, Վահրամ Ճառայեան, Կարօ Յովսէփեան, Հայկուհի Շալճեան եւ զաւակները 100ական Ֆր·, Ազնիւ Թէյէո 150 Ֆր·։*

Ազնիւ Սարգիսեանի *մահուան առթիւ*·– *Յարութիւն Տէրոյեան 100 Ֆր·։*

ՓԱՐԻԶ

Տիկին Շահան – Շաուլ Վահանեան,
Տէր եւ Տիկին Սահակ Վահանեան,
Պ· Խաուար Վահանեան,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Վահանեան եւ զաւակը,
Տիկին Այտա Արաքնեան եւ զաւակները,
Տոքթ· եւ Տիկին Սերժ Էթմէքճեան եւ զաւակները,
Օր· Լորիկ Սահակեան,
Օր· Ալին Էթմէքճեան,
Պ· Պ· եւ Տիկիններ Մերտունեան,
Տէր եւ Տիկին Պէրպէրեան եւ զաւակները,
Ինչպէս նաեւ Խուպէսէրեան, Գույումճեան, Համբարձումեան եւ Նալպանտեան ընտանիքները
սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօրաքոյր, եղբօր, հօրեղբօր, զարմիկին, փեսային եւ ազգականին՝

ՇԱՀԱՆ-ՇԱՈՒԼ ՎԱՀԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 4–ին, Երեքշաբթի իրիկուն, Տօվիլ։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Օգոստոս 8, ժամը 10·30ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պաթինեոլի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Ո՛չ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։

Որեւէ մահազդ զրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

16, rue Théodore-de-Banville, 75017 Paris

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
— EN BOEING 727 —
— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER —
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU

Du **05** au **18 SEPTEMBRE** Du **03** au **16 OCTOBRE**
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du **22 AOUT** au **04 SEPTEMBRE**
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

VOYAGE DU 3 AU 18 SEPTEMBRE
accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30ին,
Պատարագ ժամը 10ին
Քարոզ ժամը 11·15ին
Խաղողօրհնէք ժամը 11·45ին։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիչատակ է Մեռելոց։

Ժամը 11ին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վանս համօրէն ննջեցելոց։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ· ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարէ եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Յակոբ Աբրահամեանի։

Պատարագի աւարտին՝ խաղողօրհնէք։

Իսկ Օգոստոս 17, Երկուշաբթի առաւօտ Յիչատակ Մեռելոց, ժամը 10ին· ժամերգութենէ յետոյ տեղի կ'ունենայ Հոգեհանգիստ վանս համօրէն ննջեցելոց։

Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ = ՏԷՍԻՆ

Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի եւ տեղի կ'ունենայ աւանդական մատաղ եւ խաղողօրհնէք։

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ըստ աւանդութեան կը կատարուի նաեւ խաղողօրհնէք։ Իսկ խաղող նուիրել փափաքող հաւատացեալները կրնան պիտի եկեղեցւոյ քարտուղարութեան։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, քառաձայն եղանակով, առաջնորդութեամբ խմբավար Խաչիկ Եըմազեանի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին
Պատարագ ժամը 10ին
Քարոզ 11·15ին
Խաղողօրհնէք 11·45ին։

ՄԱՐՍԷՅԼ
Ս· ԿԱՐԱՊԵՏ

Հանդիսաւոր պատարագ եւ խաղողի օրհնութիւն։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԱՆԱՍ ԽԶԿՐ· ՔՀՆԱ· ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45ին
Պատարագ ժամը 10ին

Պատարագի աւարտին խաղողօրհնէք կը կատարուի։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱԶԷ Ծ· ՎԻՐ· ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողօրհնէքի արարողութիւնը։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30ին
Պատարագ ժամը 10ին
Քարոզ ժամը 11ին
Խաղողօրհնէք ժամը 11·45ին։

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՆԱՆ

Պատարագ եւ Խաղողօրհնէք։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին։

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները։

Վարժարանը արդէն օժտուած է էվիթրամաթիէի սարքերով։ Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ չատ կարեւոր կալուածէն ներս։

Կը պահուի դիչերօթիկի բաժինը։

Ինքնաչարժներու ապատարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ չրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պել, Փոնթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլիէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կաների, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ։

Դիմել անօրէնութեան· –
1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, *Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ առաջ ժամը՝ 5։*

Հեռաձայն· – 43 – 81 – 01 – 72

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
11
MARDI
11 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.548 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.548

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՄԵԾ ԴԷՄՔ ՄԸ
ԿԱՆՀԵՏԱՆԱՑ ... ԲՆԱԿԱՆ ՄԱՀՈՎ

Ք. ՇԱՄՈՒՆ ԶՈՀ ԳՆԱՑ ՍՐՏԻ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԸ 87 ՏԱՐԵԿԱՆԻՆ

Նոյնիսկ 87 տարեկանին, «բնական» մահով կեանքէն հեռանալը այնքան անսովոր բան մըն է, 12 տարիէ, Լիբանանի մէջ, մանաւանդ քաղաքական դէմքի մը համար, որ առաջին յատկանշական կէտը կը նկատուի, Հանրապետութեան նախկին նախագահ, քրիստոնեայ կողմին ղեկավար դէմքերէն՝ Շամունի մահուան: Ջոհ սրտի տաղնապի մը, Շամուն մեռաւ Ուրբաթ օր: Իսլամը, Խորհրդարանի նախագահին՝ Հիւսէյնիի բերնով եւ վոխանգման վարչապետին՝ Հրբսի, ինչպէս նաեւ Հանրապետութեան սիւնի միւֆթիին միացաւ յարգանքի եւ մեծարանքի արտայայտութեանց: Բոլոր պետական հաստատութիւնները մէկ օր կը փակուին, նախագահ Ճեմայէլ 7 օրուան ազգ· սուգ կը հռչակէ, սիւնի ձայնասփիւռի կայանը միայն զոհական երաժշտութիւն կը պիտի, ձումպլաթ ալ Շուֆի ճամբանները բացաւ, որպէսզի Շամուն թաղուի հո՛ն ուր ծնած է՝ Տէյր – էլ – Քաման: Հակայ թափօր մը ընկերացաւ Շամունի էյրէֆիէն Անթիլիաս, ուր տեղի կ'ունենար յուղարկաւորութիւնը Կիրակի օր:

Մնած դարուս հետ, Քամիլ Շամուն «Ինզլեացիներուն մարդը» ի· Աչխարհամարտին, զինաւոր ռահվիրաներէն Լիբանանի անկախութեան (1943), համայիս էր նոյնիսկ համարաբական դատերուն: Կ'ուզէր որ ազատական լիկան արաբական միասնականութեան մը գործիքն ըլլայ: Ցետագային, ճիշդ հակառակ դիրքի պիտի բռնէ եւ բուռն հակառակորդ մը դառնայ համարաբականութեան: 1952–ին, երբ Հանրապետութեան նախագահ է, մահմետականները մեծ յարգանք ունին իրեն հանդէպ: Երկար պիտի չտեւէ: Շամուն արեւմտասէր է, մանաւանդ անգլիասէր: 56–ին կը մերժէ խզել Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հետ, Սուէզի առեն: Իր ժամանակաշրջանը ոսկերդութեան մէջ վերջ կը դնէ: 6 ամիս պատերազմ – գրեթէ քաղաքացիական – մանրանկարը այն պատերազմին որ ծնունդ պիտի առնէ 17 տարի յետոյ: Բաւական դժուար չըլլան– նէրէ եւս, 1968–ին միջքրիստոնեայ երթեակ համաձայնագիրը, զոր կը առարաւորէ իր երկու մրցակիցներուն Փիէր Ժեմայէլի եւ Ռեմոն Խատէյի հետ, պատահ է որ նոր ուժով վերադարձ մը կատարէ քաղաքական բեմ: 75–ին, պատերազմէն եւս ամէնէն ծայրայեղ տարբերէն մէկը կը դառնայ քրիստոնեայ չըլ– նակին, «վադր»ն է: Իրեն կը վերապըրի Իսրայէլի եւ Լիբանանի քրիստոնեաներու մերձեցումը, 1982–ին: Իր պլխաւոր թշնամին, ուրկէ ճիշդ՝ Լիբանանի պլխաւոր թշնամին Շամունի համար պատասխանիք չեն այնքան, որքան՝ Սուրիան: 85 տարեկանին, իր կուսակցութեան պլկը յանձնեց իր կրտսեր ազուն՝ Տանի Շամունի: Հինգ մահափորձէ ազատեցաւ (1968, 1978, 1980, 1985, 1987):

Պազարիան, նոյնիսկ սինիֆ, բայց անկասկած իրատես, հարստութիւնն ու որ– սորդութիւնը երկու մեծ կիրքերն եղած են, այս վայելչաչէւ եւ տպաւորող մարդուն, որ ամէն բանէ առաջ՝ քաղաքական դէմք մըն էր: Բացէն աւելի, պարապ մը կը թողու քրիստոնեայ Լիբանանի մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ հարաւ–արեւմուտքը, Ռոստովի մօտ, կառախումբի չատ ծանր արկած մը պատահած է եւ լուրմաթիւ մեռեալներ կան: Երկու կառախումբ բախում ունեցած են կամենկի կայարանը, մէկը՝ բեռնատար էր, բայց միւսը՝ ճամբորդներով լեցուն: Բեռնատար կառախումբին ուղեվարը չէ կրցած կեցնել իր կառախումբը, որ 140 քիլոմեթր ժամական արագութեամբ, 53 վակոններով կազմած է եւ զարնուած ճամբորդներու կառախումբին, ջարդ ու փշուր ընելով երկու վակոն եւ վնասելով երրորդի մը: ԹԱՍ կ'ըսէ թէ բազմաթիւ մեռեալներ կան, բայց չի ճշդեր թիւը:

ՋԱՏԻ մէջ, Հիսէն Հապրէի ուժերը նոր յաղթանակ մը տարին Լիբիոյ դէմ, որու հետեւանքով այլեւս գրեթէ ամբողջ հոգամասը ազատագրուած կ'ըլլայ: Քատաֆի հակազդեց բուռն ամբակոծութիւններու դիմելով, մինչ Հիսէն Հապրէ Ֆրանսայէն նոր օդնութիւն կ'ուզէ:

ՖՐԱՆՍԱ խաւսցուց մուտքի վիզաներու դրութիւնը, արգելք հանդիսանալու համար զաղտնի գաղթին: Զբօսաշրջիկութեան վիզա–ով Ֆրանսա եկողները կը յաջողին վերջնապէս տեղաւորուիլ: Հարկ է արդարացնել ապրուստի միջոցները, պարզ վիզայի մը դիմումին առեն: Այս ամբողջը, հաւանաբար, պատճառ դառնայ, որ բուն զբօսաշրջիկներու թիւը պակսի (Յուլիսին 10% նուազ էր) մինչ որ անշուշտ կը վնասէ Ֆրանսայի: Շաւեր, մանաւանդ Ամերիկացիք, չատ նեղուած են վիզայի պարտաւորութենէն եւ այլ երկիրներ կ'երթան: Նման կարգադրութիւններու պարագային, ընդհանրապէս «անդրաղճալի»ներն են որ կը յաջողին գալ եւ բուն զբօսաշրջիկներն ալ կրնան սպասել եւ յուսալ...

ՏՕԲՐ, կրկին սկսած է աւեր գործել Յունաստանի մէջ: 40 հոգի հիւանդանոց փոխադրուած է, յոյս կայ որ Յուլիսի (հազար մեռեալ) համեմատութիւնները չառնէ:

ԱԹԷՆՔԻ եւ ՍԹՈՔՀՈԼՄԻ մէջ Քիւրտեր ձերբակալուած են, անցեալ չաբթուան ընթացքին: Քանի Քիւրտեր, որոնք ցոյց կ'ընէին յունական մայրաքաղաքի Լուֆթհանզա ընկերութեան գրասենեակը ձերբակալուած են, նախորդ օրն ալ, տասը Քիւրտեր ձերբակալուած էին Շուէյտ: Գերմանական ոստիկանութիւնը փակած էր, չաբթուս սկիզբը, քրտական քանի մը միութիւններու կեդրոնատեղիները:

ՓԱՐԻԶԻ ՀՐԻԱԿԱՆ ծանօթ ճաշարանին (ձօ Կոլտենպէրկ, ռիւ տէ Ռօզիէ) դէմ գործուած ռմբափորձին 5–րդ տարեչրջանը ոգեկոչուեցաւ բազմաթիւ պաշտօնական անձնաւորութիւններու ներկայութեան՝ «Ջոռնալու եւ վկայելու համար»: «Ֆրանսայի հրէական հիմնարկներու ներկայացուցչական Խորհուրդ»ն է, որ հրաւիրած էր՝ «բոլոր անոնք, որոնք Փարիզ են», ռիւ տէ Ռոզիէ վտարելու կիրակի, ժամը 11–էն 13: Միչէլ Ռոքար, Ռոժէ Հանէն, Շիրաքի ներկայացուցիչը եւ ուրիշներ պատասխանած էին հրաւէրին:

ԺՈՐԺ ՄԱՌՇԷ ԼՈ – ԼԻ – ՍԼ–ի ֆոռումէն բուռն կերպով արտայայտուեցաւ կառավարութեան թէ ընկերվարականներու դէմ: Նեչտեց նաեւ, թէ ամբողջ կուսակցութիւնը լաժուանների կողքին է, ուրեմն ժիլքէնի ենթադրեալ թեկնածութիւնը բնաւ չի մտահոգեր:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ մէջ, 110 հոգի մեռած է հանրակառքի մը արկածին հետեւանքով: Հանրակառքը ջրանցքը ինկած է:

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԷՆ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ 189-Ի ԴԷՄ 201 ՁԱՅՆՈՎ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՔՆՆԵԼ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱՁԵՒԸ

ՅՈՒԼԻՍԻ ՉՆՇՈՒՄԸ ԾԱՆՐ ԿԾՌԱԾ Է

Մինչ նախապէս կը հաղորդէինք, թէ Ներկայացուցչական ժողովը ծանրաբեռնուած օրակարգի մը պատճառով, ջրհոսի անօրինութիւն, յետաձգած կը թուէր ըլլալ հայկ· բանաձեւին քուէարկութիւնը, անհաճոյ պնակնկալը կը պատահէր Ուրբաթ օր: Արդարեւ, ժողովականները չուրջ երկու ժամ կը քննէին ոչ թէ բանաձեւը, ըստ էութեան, այլ զայն քըւէարկութեան դնելու սկզբունքը եւ այդ հարցին չուրջ է, որ տեղի կ'ունենար քըւէարկութիւնը: 201 ձայնով 189–ի դէմ, խորհրդարանականները կը մերժէին քննել բանաձեւը, այլ խօսքով, կ'ըսէին՝ մեր գործը չէ: Այս եզրակացութեան հասնելու համար հարկ եղած էր 2 ժամուան վիճաբանութիւն մը, որու ընթացքին խօսք առած էին 24 ներկայացուցիչներ, 11–ը՝ թեր, 13–ը՝ դէմ: Դէմ արտայայտուողներու հիմնական պատճառաբանութիւնը կը կայանար Թուրքիոյ հետ դէշ մարդ չըլլալու կենսական անհրաժեշտութեան մէջ:

Պզտիկ պատմութեան համար, յիշենք թէ այս գործին մէջ, վճռական դեր կատարեց Արտաքին նախարար Շուլց, որ ամէն մէկ երեսփոխանի (435) առանձին նամակով, բաց է որ պէտք է դէմ քուէարկեն: Նաեւ Յուլիս 2ին, Շուլց Տիթրօյթ կ'այցելէր եւ հանդիպում կ'ունենար ճարտարարուեստի ականաւոր դէմքերու հետ, ի չարս ուրոց, անշուշտ, Ալեք Մանուկեան: Օգտըւելով պատեհութենէն, Ա· Մանուկեան կարճ խօսակցութիւն մը կ'ունենար նախարարին հետ, կը խնդրէր, այդ առթիւ, որ աւելի բարեացակամ մօտեցում ունենայ Հայերու ցեղասպանութեան նահատակներու ոգեկոչման օրուան մը նչանակումին հարցին նկատմամբ: Ցաւուկ նամակով մըն ալ, Ալեք Մանուկեան, երկարօրէն կ'արտայայտուէր կարգ մը կէտերու չուրջ, զորս կը յանձնէր Շուլցի ուշադրութեան: Հ· Բ· Ը· Մ–ի նախագահը կը չեշտէր ի մէջ այլոց– «Իսկական իրատես, հարստութիւնն ու որսորդութիւնը երկու մեծ կիրքերն եղած են, այս վայելչաչէւ եւ տպաւորող մարդուն, որ ամէն բանէ առաջ՝ քաղաքական դէմք մըն էր: Բացէն աւելի, պարապ մը կը թողու քրիստոնեայ Լիբանանի մէջ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ
ԱՐԱՐԱՏ –ԴՆԵՊՐ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ (*)

Օգոստոս 4–ին, Երեւանի «Հրազդան» մարզադաչտին մէջ տեղի ունեցաւ Խորհ· Միութեան Բաժակի 1 / 8–րդ աւարտականներու երթի հանդիպումը Արարատի եւ Դնեպրի միջեւ:

Հանդիպումը հետաքրքրական ընոյթ ունէր, մանաւանդ անոր համար, որ Դնեպր, այս տարի ախոյեանութեան եւ Բաժակի վերջին 14 հանդիպումներուն ոչ մէկ պարտութիւն կրած է: Ով որ ուչ հասաւ մարզադաչտ, զարմանքով նկատեց որ 5–րդ վայրկեանին արդէն արդիւնքը 2 – 0 է ի նպաստ Արարատի: Արդարեւ, կապէս ցաւ կը պատճառէ ինծի արտաքին Նախարարութեան հաղորդակցութեանց մէջ կարդալ «ենթադրեալ» կամ «անորոչ» խօսքերը Հայոց ցեղասպանութեան առընչութեամբ, համաշխարհային արդի պատմութեան ամէնէն եպերելի արհաւիրքներէն մէկը՝ որուն գոհ պիտի երթային շուրջ մէկ ու կէս միլիոն անմեղ Հայեր:

«Ներողամիտ եղէք, եթէ չբաժնեմ Ձեր այդ հաստատումները, որովհետեւ ես ականատես եւ վերապրող մըն եմ հայ ժողովուրդի ողբերգութեան, երբ ամբողջ Թուրքիոյ հայութիւնը արմատախիլ կ'ըլլար իր երեք հազար տարուան պապենական հողերէն, ենթարկուելով բռնագաղթի ու անասելի բռնութիւններու:

«Ամերիկայի մեր հիմնադիրները՝ ազատութեան, արդարութեան եւ հաւասարութեան վրայ հաստատեցին այս մեծ երկիրը իր բոլոր բնակիչներուն համար, եւ այսօր անարդար պիտի ըլլար ուրանալ կամ մոռացութեան տալ 20–րդ դարու առաջին ցեղասպանութիւնը, բաղխական նկատումներով, ինչ որ խոտոր կը համեմատի այս մեծ երկրի ոամկավարական սուսերդութեան եւ ազատութեան սկզբունքներուն:

«Ոամկավար դրութեան մէջ մեր ունեցած փորձառութիւնը ցոյց կու տայ, թէ կարելի է հաշտեցնել պետական շահն ու պատմական ճշմարտութիւնը, ինչպէս որ մեր դաշնակիցները ըրին վերջերս, Եւրոպայի մէջ:

«Արդարեւ, Եւրոպայի մեր դաշնակիցները մեզմէ նուազ մտահոգուած չէին ՆԱԹՕ–ի ուժեղացումով, երբ, Յունիս 18, 1987–ին, Եւրոպայի Խորհրդարանը վաւերացուց բանաձեւ մը կոչ ընելով Թուրքիոյ որ ընդունի Հայոց ցեղասպանութիւնը եւ բոլոր առնէ՝ բանակցելու համար հայ ներկայացուցիչներու հետ

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱԾՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 31 / ՕԳՍ· 6)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ
ԱՐԱՐԱՏ –ԴՆԵՊՐ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ (*)

Օգոստոս 4–ին, Երեւանի «Հրազդան» մարզադաչտին մէջ տեղի ունեցաւ Խորհ· Միութեան Բաժակի 1 / 8–րդ աւարտականներու երթի հանդիպումը Արարատի եւ Դնեպրի միջեւ:

Հանդիպումը հետաքրքրական ընոյթ ունէր, մանաւանդ անոր համար, որ Դնեպր, այս տարի ախոյեանութեան եւ Բաժակի վերջին 14 հանդիպումներուն ոչ մէկ պարտութիւն կրած է: Ով որ ուչ հասաւ մարզադաչտ, զարմանքով նկատեց որ 5–րդ վայրկեանին արդէն արդիւնքը 2 – 0 է ի նպաստ Արարատի: Արդարեւ, 3–րդ վայրկեանին, կեդրոնի պաչտպան՝ Ալեքս Սարգսեանի մէկ հարուածը կը հանէր իր նպատակին, ապա, երկու վայրկեան եւս, երեւանցիները կ'օգտագործէին անկիւնային հարուածը եւ Աչոտ Խաչատրեան կը նչանակէր երկրորդ կէտը:

Ուկրանացիք, սակայն, չէին յուսահատեր եւ խաղացողները, մէկը միւսէն աւելի վտանգաւոր հարուածներու կը դիմէին եւ կը յաջողէին կէտ մը նչանակել ու այլեւս նախաձեռնութեան կ'անցնէին: Ապարատ, թերահաւատ իր յաղթանակին, կը ջանար միայն կացութիւնը պահպանել: Բարեբախտաբար երկար չտեւեց եւ կիսախաղի վերջաւորութենէն առաջ իսկ, Ցովհաննէս Պօղոսեան կը յաջողէր դըրխու զեղեցիկ հարուածով մը նչանակել Երեւանցիներուն 3–րդ կէտը: Երկրորդ կիսախաղին թէեւ երկու կողմերն ալ կացութիւնը փոխելու հնարաւորութիւններ ունեցած են, բայց խաղը մնացած է նոյն արդիւնքին վրայ՝ 3 – 1 ի նպաստ Արարատի: Դարձի հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Օգս· 15–ին, Դնեպրոպետրովսկ:

(*) Արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ», Օգոստոս 6–ի թիւով:

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՐՏԱՑՈՂ ԹՐՔԱԼԵԶՈՒ ԵՐԳԵՐԸ

ՎԵՐԺԻՆԷ ՍՎԱԶԼԵԱՆ

Վերջին տարիներուն աւելի է մեծացել հետաքրքրութիւնը հայ ժողովրդի համար ճակատագրական դարձած մեծ եղեռնի իրադարձութիւնների նկատմամբ, քանի որ թուրքական պատմագրութիւնը յաճախ փորձում է աղաւաղել պատմական ստոյգ իրողութիւնները: Այդ իսկ առումով, պատմաճանաչողական կարեւոր արժէք են ներկայացնում ցիչեալ դէպքերի անմիջական ապաւորութեան տակ յօրինուած ժողովրդական երգերը, որոնք ցարդ տարբեր պատճառներով գրեթէ չեն գրառուել եւ ուսումնասիրուել:

Արեւմտահայ հայրենազարձ տարագիրներից մեր գրառած տարբեր յուշապատումներում ի յայտ են եկել տխուր ու թախծոտ այս երգերը, որոնք ժողովրդական պարզ ոճով վերարտադրում են զօրահաւաքի, տեղահանութեան, ջարդի ու կոտորածի դրուագները: Նման երգերը յօրինուել են հայերէն եւ մեծ մասամբ թուրքերէն, քանի որ մինչ այդ, արեւմտահայ որոշ գաւառներում եւ Անատոլիայի խորքերում, հայերէնի հետ գործածուել է նաեւ թուրքերէնը:

Այս երգերը քնորոշւում են մի չարք ինքնատիպ առանձնայատկութիւններով.

1.– յօրինուելով հայ ժողովրդին վիճակուած պատմական իւրայատուկ իրադարձութիւնների անմիջական ապաւորութիւնների տակ՝ յագեցած են պատմականութեամբ:

2.– Նոյնանման երգեր միաժամանակ յայտնաբերուել են զանազան տարբերակներով ու փոխակերպումներով, որը վկայում է այդ երգերի ժողովրդական բնոյթի մասին:

3.– Թէպէտ յիշեալ երգերը յօրինուել են թուրքերէն, բայց եւգաագացիները տարագիր Հայեր են (Մարիամ Պաղտիչեան, Գարեգին Թուրուճիկեան, Գրիգոր Կիւզելեան, Սողոմէ Փաշայեան, Սողոմոն Եէթենկեան, Կարապետ Թոզլեան, Արշալոյս Զրչեան, Գէորգ Հէքիմեան, Յակոբ Գուլումճեան եւ ուրիշներ):

4.– Երգերում յիշատակւում են. ա) հայաբնակ տեղավայրեր (Աւտանա, Զանուքքալէ), բ) հայկական անձնանուններ [Տղլիկ(եան) Սարգիս, Թասլակ(եան) Միսաք], գ) հայերէն բառեր (մայրիկ, նշանած) եւ բառակապակցութիւններ (Եփրատ գետ, չուն Քէմալ փաշա):

Այս ամէնը վկայում է, որ խնդրոյ առարկայ երգերը յօրինել են Հայերը:

Անդրադառնալով պատմութեան, հարկ է յիշել, որ թուրք սպաստակիչները, հրով ու սրով նուաճելով Արեւմտահայաստանը, Հայերի նկատմամբ սկիզբից եւէթ վարել են բարբարոսական քաղաքականութիւն: Սուլթան Աբդիւլ Համիտի տապալումից յետոյ կառավարութեան գլուխն անցած երիտթուրքերը, դաւանելով պանթուրքական ու պանիսլամական յետադէմ գաղափարախօսութիւնը, ձգտում էին ոչ միայն պահպանել Օսմանեան կայսրութիւնը, այլեւ բռնութեամբ ոչնչացնել կամ ձուլել – թուրքացնել Հայերին ու միւս հպատակ ժողովուրդներին եւ բռնի տեղծել համաթուրանական տէրութիւն՝ Միջերկրականից մինչեւ Արալեան ծով, որի մէջ պիտի մտնէին բոլոր մահմետականները: Պատմաքաղաքական այդ պայմաններում է կազմակերպուել «Կիլիկիայի դիւերը» 1909 թ. Աւտանայում, որը Հայ ժողովրդի յիշողութեան մէջ մնացել է որպէս «Ղըրմա Աւտանա» («Ջարդուած Աւտանա»): Աւտանայի դէպքերի

անմիջական ապաւորութեան տակ է ըստեղծուել արտայայտչական խորութեամբ ու պատկերաւորութեամբ յագեցած այս երգը.

ՀԷ՛յ չամլար, չամլար ալ–աճքի չամլար,
Հէր կիւնէ վուրբնիա՝ սակըզ տամլար,
Օ՛ֆ, Աւտանա ըրմադը լէշ իլան ֆանլար...
Իշտէ կէօրտիւմ սիզի, ղըյմա չօճուխլար,
Օ՛ֆ, օ՛ֆ, իշդէ կէլտիմ սանա, ղըյմա
Աւտանա:

ՀԷ՛յ մայրիներ, մայրիներ գոյն–գոյն,
մայրիներ,
Ամէն արեւ դպչելիս՝ խէժը ծորում
է կաթ–կաթ,
Աւա՛ղ, Աւտանայի գետում արիւն ու
դիակ...
Մորթուած մանուկներ, աւա՛ղ ձեզ
տեսայ,
Ջարդուած Աւտանա, աւա՛ղ, ձեզ
եկայ:

Ըստ հնութեան, սա մեծ եղեռնի սկիզբն էր, երբ երիտթուրքերը տենդօրէն նախապատրաստում էին հիմնովին բնաջընջել հայ ժողովուրդին՝ սպասելով յարմար առիթի: Այդ առիթը ստեղծուեց, երբ բռնկուեց առաջին համաշխարհային Պատերազմը: Ջարթոզական, անարդարացի այդ պատերազմն իր արտացոլումն է գտել նաեւ ժողովրդական երգերի մէջ.

Փէնիէրէտէն էլ կէլիյօր,
Պաֆ տըշարը ֆի՞մ կէլիյօր,
Տէսթէ – տէսթէ կիւլ կէլիյօր,
Էօլիւմ պաւա զօր կէլիյօր,
Պիւթիւն ճիհան ֆան աղլըյօր:

Պատուհանից հով է գալիս,
Տեսէք դրսից ո՞վ է գալիս,
Փունջ–փունջ վարդեր է գալիս,
Մահն ինձ դժուար է գալիս,
Ողջ աշխարհն արիւն է լալիս:

Գարնան զարթօնքի, փունջ–փունջ վարդերի փեդատեսիլ պատկերին կտրուկ հակադրուած է մահուան սարսափը, որը, սակայն, սոսկ նեռանձնական, ներազդային տխրութիւն չէ, այլ՝ համընդհանուր–հասարակական բնոյթի ողբերգութիւն, քանի որ «ողջ աշխարհն արիւն էր լալիս» համաշխարհային Պատերազմի այդ օրերին:

Թուրքիայում ապրող քրիստոնեայ ազգերի, ինչպէս եւ Հայերի համար մեծ դժոն չարիք էր դարձել զօրահաւաքը: 18–45 տարեկան տղամարդկանց զօրահաւաքի անուան տակ ներգրաւում էին աշխատանքային գումարտակների մէջ: Թուրքական բանակին բռնի պինուռագրուած հայ երիտասարդը նախազգում է, որ «սրան մահուան համբայ կ'ասեն», իսկ «Հայերն այնտեղ չատ ու չատ են...»:

Ան՛, ոյանտըր պէնի կիտէյիմ թալիմէ,
Այնալը մարթինի պլայըմ էլիմէ,
Կիթմէյէ տօղրու վաթան եօլունա,
Պունա էօլիւմ տէրլէր, Ալլահ սաֆլասըն,
Էրմէնիլէր չօֆտուր տէրլէր, Ալլահ
ֆուրթարսըն:

Մա՛յր, արթնացրու ինձ, գնամ
վարժանքի,
Ձեռքս վերցնեմ հայելիով մարտիճ,
Գնալու եմ ուղիղ ճամբով հայրենի
Սրան մահուան ճամբայ կ'ասեն
Աստուած պահպանի,
Հայերն այնտեղ շատ ու շատ են
Աստուած թող փրկի:

Եթէ այս երգի ՀՀՋ հայ գինուորը «վաթան»ը (հայրենիքը) պաշտպանելու նպատակով գնում է թշնամու դէմ կռուելու, ապա յետագայում նա արդէն գիտակցում է, որ զօրահաւաքի անուան տակ իրեն տեղահանել են հայերնի օճախից, հեռացրել սիրելիներից:

Դուզլու օղուր Ստամպուլուն փըստըղը,
Դաշտան օղուր մուհաճըրըն եաստըղը,
Փէօր օլասըն շու մէյտանըն տօսթլըղը,
Ալտըլար նազը եարիմ, տույան աղլասըն,
Ամա՛ն, ամա՛ն, մայրի՛կ:

Աղի է լինում Պոլսի պիստակը,
Քարից է լինում գաղթականի բարձը,
Կուրանար այս հրապարակային
համերաշխութիւնը,
Տարան սիրած եարիս, լսողը թող
լաց լինի,
Ամա՛ն, ամա՛ն, մայրի՛կ:

Երգի խօսքերից պարզ երեւում է, որ մեծ տէրութիւնների դիւանագիտական յարաբերութիւնները (մէյտանըն տօսթլըղը – հրապարակային համերաշխութիւնը) պատերազմի ու զօրահաւաքի առիթ էին տուել: Իսկ Թուրքիայում այդ ժամանակ յատուկ հրահանգ կար՝ բանակում ծառայող քրիստոնեաներին, առանց որեւէ զանցանքի, իրենց զօրամիաւորներից հեռացնել եւ ընդհանուրի աչքից հեռու, ծածուկ վայրերում գնդակահարել կամ բանեւորում, գնումաններում սովամահ անել: Ժողովրդական երգերի մէջ եւս կան դրուագներ՝ բանտարկուած հայ անմեղ գինուորի ու նրա ընկերների մասին.

Հանի՞յա դա պէնիմ դուզ – էմմէյի
եէյէնկէր,
Ախպապ էօլմէտէն պէն էօլիւրիւմ
տէյէնկէր...

Ո՞րտեղ են իմ աղ ու հացն ուտողները,
Ընկերս չմեռած՝ ես մեռնեմ
ասողները...

Իսկ որտե՞ղ են նրա «աղ ու հաց»ի ընկերները.

Տղլիկ Սարգիս, Թասլակ Միսաք
վուրուլմըշ,

Տղլիկ(եան) Սարգիսն ու
Թասլակ(եան) Միսաքն սպանուեցին,

Իսկ ինքը բանտում.

Մապուսխանէ իւսդիւմիւզէ տուվլըյօր,

Բանտի տանիքից անձրեւն է կաթում,

Այնինչ նրա հարազատները՝

Անամ տա պաշ իւսթիւնէ աղլըյօր,
Պէչարա նիշանլըմ՝ ֆարալար պաղլըյօր:

Մայրս սնարիս լաց է լինում,
Եղոյն նշանածս սեւ է կապում:

Բանտից ու զնտանից բացի, զօրակոչուածին ամէն րոպէ մահ էր սպառնում.

Չանաֆֆալէ իչինէ վուրտուլար պէնի,
Էօլմէտէն մէզարա գօյտուլար պէնի,
Օ՛ֆ, կէնջլիդիմ, ախ՛յ վախ:

Չանաֆֆալէում ինձ վիրաւորեցին,
Չմեռած ինձ գերեզման դրեցին,
Աւա՛ղ, երիտասարդութեանս, աւա՛ղ:

Իսկ ողջ մնացողների աչքերից արցունքն անպակաս է.

Սըրա – սըրա դաշլար,
Ասէր թալիմէ պաշլար,
Չիփթէ տէյիրմէն տէօնէր
Կէօզիւմտէն աֆան եաշլար:

Շարան – շարան ֆարեր,
Չինուորը վարժանքն սկսեց,
Ջոյգ ջրպտաց կը պտըտցնեն
Աչքերիցս թափուող արցունքները:

Վիրաւոր գինուորը պատմում է իր անմբեխթար վիճակի մասին.

Թրէնէ պիւտիմ, թրէն սալլատը,
Ձալըմ տոֆթոր կէլտի, եարամը
պաղլաղը,
Իյի օլմազ տիյէ, էվէ եոլլատը:

Գնացէ նստեցի, գնացէն օրօրուեց,
Բժիշկը եկաւ, վէրէս կապեց,
Չի լաւանայ, ասեց, ինձ տուն
ուղարկեց:

Նա ցաւով է վերյիշում իր ջահել կեանքը, անաւարտ մնացած ծրագրերը.

Օտալար եափդըրտըմ պիր ուճտան ուճա,
Իչինէ եաթմատըմ պիր կիւն պիր կէճէ,
Թփէնկիմ չատըրտա ասըլը ֆալտը
Չէհիզիմ սանտըֆտա բասլը ֆալտը,
Ղօնմա՛, պիւլպի՛ւլ, ղօնմա՛ մէզար
դաշըմա,
Շու կէնջլիդէ նէլէ՛ր կէլտի պաշըմա:

Ծայրից ծայր շինեցի սենեակներ,
Մէջը չմնեցի մի օր, մի գիշեր,
Հրացանս վրաւում կախ ընկած մնաց,
Օժիտս սնտուկի մէջ դարսած մնաց,
Մի՛ թառի, սոխա՛կ, մի՛ թառի
գերեզմանաքարիս,
Չահել կեանքիս ինչե՛ր եկան իմ
գլխին:

Իր երիտասարդութիւնը կորցրած մեծ ձիմահ գինուորը կորցրել է նաեւ ապրելու յոյսը.

Անգարատա եէտիմ թագէ մէչիվայը,
Պէյհուտէ կեդդիմ եալան տիւնյայը,
Անամա տէյին՝ տամտա եաթմասըն,
Օղլում կէլիր տէյի եօլա պաճմասըն,
Չուխա շալվարընա ուշխուր դաճմասըն,
Անամա տէյին՝ անամ աղլասըն,
Անամտան պաշխա եալան աղլար:

Անգարայում կերայ թարմ պտուղը,
Ի զուր անցայ այս սուտ աշխարհը,
Մ'օրս ասացէք՝ տանիքին չճի,
Տղան կը գայ ասելով՝ ճամբան
չնայի,
Չուխա շալվարին խոնչան չանգկացնի,
Մ'օրս ասացէք՝ ի'նձը լաց լինի,
Իրենից բացի ուրիշը կը կեղծի:

Իսկ հայ գինուորի մայրն անիծում է զօրահաւաքը, որն աւելի նման է կոտորածի, քանի որ դաշնակ վարդերի ու սոխակների հետ հայ երիտասարդները գնացին, բայց՝ չդարձին.

Փէօր օլասըն, էնվէ՛ր փաշա,
Էրմէնի ջահիլ ֆալմասը,
Կիթթի կիւլ, կիթթի պիւլպիւլ, նէ
տիյէյիմ,
Իստէրսէն՝ աղլա, իստէրսէն՝ կիւլ
նէ՛ տիյէյիմ:

Կուրանաս դու, էնվէ՛ր փաշա,
Հայ երիտասարդ է՛լ չմնաց,
Անցաւ վարդը, անցաւ սոխակը,
ի՛նչ ասեմ,
Կ'ուզես՝ լաց, կ'ուզես՝ խնդա,
ի՛նչ ասեմ:

Ժողովրդի ատելութիւնը վեր է ածուել նաեւ ծագր ու ծանակի. սեպհ բառերով ուրուագծուում է Էնվէր փաշայի արտաքինը, որը նաեւ նրա ներքին բնութագիրն է.

Էնվէր փաշա էշէֆ կիպի,
Պըչըխլարը եուլար կիպի:

Էնվէր փաշան էշի նման,
Իր պեխերը սանձի նման:

Ժողովուրդն անէծքներ է յղել ոչ միայն Էնվէրը, այլեւ Քէմալ փաշային.

Աքըմ պաղլատըմ տէլիֆլի դաշա,
Քէօր օլասըն սէն Էնվէր փաշա,
Սէն օլմըյասըն, սէն կէպէրէյտիճի,
Շո՛ւն Քէմալ փաշա,
Էրմէնիլէրի տաղըդդըն տաղլարա, դաշա:

Նժոյգս կապեցի ծակ ֆարիճ,
Կուրանաս դու, Էնվէ՛ր փաշա,
Դու չլինէիր, դու սատկէիր,
Շո՛ւն Քէմալ փաշա·
Հայերիս ցրեցիր լեռ ու անապատ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԻՆ ՀԱՍՑԵՆԵՐ

ՅԻՇԵԼՈՎ ԵՂՈՒԱՐԴ ՍԻՄՔԷՇԵԱՆԸ

Ա.

Բանկալիքը, էրկէնէքոն պոզոսայի վրայ, Աչիկ Ամբրեանի խանութին դրեթէ հիւղ դիմացը ատամնաբոյժ բանասեղծ եղուարդ Սիմքէշեանի դարմանատունը կար: Ես, տակաւին լիսէի աշակերտ էի, երբ առաջին անգամ հօրմէս լսած էի Սիմքէշեան անունն ու Բանկալիքի դարմանատունը: Այդ շրջանին անշուշտ մեր ժամանակակից դրականութեան մասին որեւէ գաղափար չունէի: Ի՞նչպէս պատահած էր, չեմ գիտեր, հայրս, որ դրականութեան մօտիկ մարդ մը չէր, Սիմքէշեանին մասին խօսած էր պատմելով որ այդ անձը ակռայ դարմանելու առնն, «գրական նիւթեր» է կը ճառէր: Կրնայ թէ հայրս անոր հետ գործ ունեցած էր իրրեւ հիւանդ:

Գանի մը տարի վերջ էր, այսինքն 1946-ի եւ 1950-ի միջեւ, որ մխով-ոսկորով պիտի ճանչնայի «Մայիսեան երգերու» բանաստեղծը: Մխիթարեան Սանուց Միութեան հիմնադիրներէն Թօկօ Ագէմեան անոր կ'ուզէր յանձնել նորահատատ «Յառ» գրական ամսաթերթի խմբագրութիւնը: Թօկօ Ագէմեանին յաւ բարեկամն էր եւ անոր հրաւէրով յաճախակի պալսկաց էր Միութեան հաւաքատները:

Եւ տակաւին նորեկ մըն էի: Եթէ համրէի, հազիւ տասնըհինգ, քսան կտոր պատմուածք կամ յօդուած հրատարակած էի «Ազնիւ»ի եւ «Ճառագայթ»ի մէջ: Իսկ եղուարդ Սիմքէշեանի բանաստեղծութիւններն ու յօդուածները կարդացած էի «Պահակ»ի, «Ազնիւ»ի եւ չրջանի այլ հրատարակութիւններու մէջ: Հանրածանօթ անուն մըն էր մեր ժամանակակից դրականութեան մէջ:

Բայց ես չէի սիրէր անոր դրականութիւնը, ժամանակավրէպ կը նկատէի զայն: Առաջադրութիւններ եւ պնդումներ ունէի մեր դրականութեան համար, նոր ուղղութիւններ տալ կ'երազէի մեր գրականութեան: Կը հակէի մարդկային հարցերու վրայ, խմաստասիրական ու հոգեբանական վերլուծումներով ձեռք կ'առնէի մարդկային ապրումները: Արդէն ատարեղու վրայ էի Գրական Ճակատի փիլիսոփայութեան ճիւղը եւ ընթերցումներուս ազդեցութեան տակ, պզտա կը գտնէի մեր երէկներուն դրածները:

Ձիշդ է որ բարձր թռիչք ունէր Սիմքէշեանի գրականութիւնը, զմայլելի լեզու մը եւ ճոխ բառամթերք մը, սակայն օդին մէջ կը ճախրէր ան, հողին վրայ չէր կոխեր: Ինծի ամենէն կը թուէր որ չօշափելի բովանդակութիւն մը չունէր ան, կամ յառակ չէր անոր բովանդակութիւնը:

... Եւ կը պահեմ տակաւին իր բերանին անբաւութիւնը
այդ մեծ, երջանիկ համբոյրը որ օծեց
անոր ջերմ, անոր զովագին շրթունքը:
Մայիս կար շունչին ու վարսերուն խորը
եւ հոգիին մէջ առաւօտ էր միշտ...
(1944, «*Պահակ*»)

Սիմքէշեանի այս բանաստեղծութիւնը կրնա՞ր խանգաւառել մեզ մեր 18 տարեկան հասակին մէջ:

Կամ յառակ ի՞նչ կրնայինք հասկնալ երկար արձակէ մը ընտրուած այս տողերէն.

... Պիտի երթայի նուաճել նակատագիրը մարտիկի մը պէս, արշաւել աստուածներուն պարտէզը եւ մթութեան շրթունքները խորտակել: Նստայ քոցաքեւ ճոյգին վրայ, սաւառնելու համար միջոցէն անդին, կեանքէն վեր, ապառնիէն անդին:
(1946, «*Անհւ*»)

1930-ական թուականներուն բառական պայրացած էինք ուրեմն, երբ մեր իսկ փափաքով հիմնուած «Յառ» գրական պարբերաթերթին հաչակն ու պատասխանատուութիւնը կը յանձնուէր եղուարդ Սիմքէշեանի: Սիմքէշեան թարգմանեց նաեւ «Րօմէօ եւ Ժիւլիէթ»ը, որ բեմադրուեցաւ Միխիթարեանի բեմին վրայ: Իր այս աշխատանքներուն դիմաց վերապահ էինք եւ ոչ խանդավառ:

Այսօր կ'ընդունիմ որ քիչ մը խիստ էինք Սիմքէշեանի հանդէպ մեր հակակրանքին մէջ, բայց ան ալ ունէր իր թերութիւնները եւ ինքզինք մեր աչքին ծիծաղելի կը դարձնէր անօրինակ ինքնագոհութեամբ մը եւ իր ակնարկ այլամերժութեամբ:

Տարիները հետզհետէ հալեցուցին Սիմքէշեանի եւ մեր միջեւ տառերը, առանց սակայն ամբողջովին ջնջելու պատճիւն մը, որ տեւեց մինչեւ որ ակռանք Սիմքէշեանը հիւրընկալել մեր խմբագրած «Մարմարա – գրական էջեր»ուն մէջ:

Ես տակաւին մաս չէի կազմեր թերթին խմբագրութեան, եւ ինք կարեւոր ներկայութիւն ունէր խմբագրութեան մէջ: Լուրերը կը խմբագրէր, քաղաքական տեսութիւններ կը գրէր, եւ գործը աւարտելէ հաք, առօրեայ բանախօսութիւններ կը սարքէր իր գործակից ընկերներուն: Անտրամալի էր իր լեզուական հմտութիւնը: Սարսափ կը պատճառէր իր յիշողութիւնը: Եւ պարբերաբար կը հրատարակէր «Ջահակիրներ»ու չարք մը, որ մեզի՝ նորերուս իսկ հաճոյք կը պատճառէր:

Ռ. Հ.

LE COIN DU JURISTE

COMMENT PLACER SES ÉCONOMIES

Très souvent la question se pose, de déterminer la forme de placement des économies d'un couple.

Le premier reflexe est de déposer ces sommes à la Caisse d'Epargne, et on se rend vite compte que le montant des intérêts qui sont servis ne sont pas en rapport avec l'inflation.

Aussi je me propose de faire connaitre les autres sources de placement connues simplement de ceux qui s'intéressent effectivement à la question.

En premier lieu, il y a le placement hypothécaire.

Cela consiste à préter à un particulier, et par l'intermédiaire d'un notaire, une somme déterminée (20.000 frs, 30.000 frs. etc...).

Cette somme est prêtée pour une durée déterminée, de 1 à 3 ans. Elle est assortie d'un taux d'intérêts qui varie selon le marché monétaire, et qui est actuellement de 13% environ.

Cette somme est garantie par une hypothèque qui est prise en premier rang, sur les biens appartenant à l'emprunteur.

C'est là que le rôle du notaire est primordial; il a pour mission de vérifier que le bien donné en garantie est largement suffisant pour pouvoir assurer le remboursement de l'emprunt au cas où le débiteur serait défaillant.

Très souvent le notaire ajoute comme garantie, une intervention d'une banque qui se porte caution des engagements du débiteur, et assure la bonne fin de l'opération. De cette manière, le prêteur a l'assurance formelle qu'il sera remboursé dans le délais, tant en capital qu'en intérêts.

Cette méthode est très souvent employée, mais elle a l'inconvenient de bloquer l'argent du prêteur pendant la durée du prêt.

Si par exemple il a besoin de réaliser un achat, il doit trouver une autre personne qui la remplace dans son prêt et cela lui entraîne quelques frais.

Il existe parallèllement au prêt hypothécaire, d'autre formules bancaires de placement que sont les SICAV et les FONDS COMMUNS DE PLACEMENT.

Les SICAV

Les SICAV constituent la catégorie la plus connue des organismes de placement collectif en valeurs mobilières. Elles ont pour objet de placer en valeurs mobilières, les fonds qui leur sont confiés.

Elles gérent des portefeuilles constitués en action et obligations, achètent et revendent les titres, en fonction de l'opportunité du moment, au lieu et place de leur client.

Cette gestion permet de tenir constamment à jour un portefeuille, sans grand risque dans la mesure où il comprend toute une diversification de titres ou actions et obligations.

De cette gestion la plupart des SICAV arrivent à garantir un taux d'intérêt de 8 à 12% selon les cas, et selon les fluctuations de la Bourse.

Il faut préciser que ce taux d'intérêt n'est pas net et qu'il y a lieu de l'inclure dans la déclaration annuelle de revenus, ce qui en limite beaucoup la portée. Elles n'ont très souvent d'intérêts que pour des placements d'attente car leurs revenus est quand même limité.

Fonds communs de placement

Les fonds communs de placement sont très proches des SICAV, en ce sens qu'il s'agit de portefeuilles titrés qui sont régulièrement négociés.

Les fonds sont composés d'actions à vocation soit mondiale soit européenne.

Les fonds peuvent également être composés d'obligations.

Ils sont également utilisés à titre de fonds de trésorerie à cour terme.

Leur mécanisme est le suivant :

Il n'est pas servi d'intérêts mais ce sont les titres eux-mêmes qui évoluent en capital. Cette particularité permet simplement de ne pas avoir à déclarer des intérêts puisqu'il n'y en a pas.

En effet si vous déposez une somme de 10.000 francs, et que le fonds commun a varié de 10%, votre titre aura une valeur de 11.000 francs, et si vous vendez vous encaisserez 11.000 frncs. D'où l'avantage à mon avis considérable du fonds commun de placement par rapport à la SICAV.

Si vous aimez le risque il y a des fonds communs qui rapportent des taux d'intérêts très importants. Mais dans ce cas, il est recommandé de les suivre personnellement de manière à donner l'ordre de vente au plus vite.

En cas de vente, et si une plus value est dégagée, l'investisseur devra payer une taxe de 16% sur la plus value ce qui est peu par rapport aux autres formes de placement. Il y a toutefois une limite au-dessus de laquelle cette plus value est appliquée; elle est actuellement de 270.000 francs par an.

En résumé, on peut dire qu'il n'existe aucun placement qui confère des revenus sûrs, confortables et durables.

Chaque initiative doit être précédée d'un reflexion propre aux objectifs que l'on se fixe.

Le placement doit être conditionné par l'emploi ultérieur des fonds, et la rapidité avec laquelle on pourra négocier le placement que l'on a effectué.

LEVON DJOLAKIAN
Notaire
Marseille

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ
ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Հայերը պիտեն որ ի վերջոյ պիտի պարտքին, պիտեն որ իրենց փորձածը անկարելիօն է, կը կռուին սակայն մոլեգնօրէն առանց իսկ արամաբանելու, այն թանքան հաւատքով որ պէտք է արդարութիւնը գայ ու զիրենք փրկէ· այն կամքով որ պէտք է յաջողին անկարելին իրականացնել:

Ու ահա անգամ մը եւս կ'ապացուցուի որ արեամբ կարելի է հնարաւորին սահմանին անդին անցնիլ, զէպի զերագոյն կարելիութիւններու աշխարհը եւ առով ալ զէպի յաւերժականութիւն, զէպի անմահութիւն:

Ցերաբի քառասուն օր անհաւասար կռիւէ վերջ ժողովուրդը կը փրկուի, մօտ հինգ հարիւր զոհ տալէ վերջ:

Աբեան գնով կը կատարուի անխմանալին· կու գայ փրկութիւնը, իսկ հերոսներու գործը կ'արձանագրուի պատմութեան մէջ:

***

Վերֆէլի վէպը անշուշտ որ իրապաշտ վէպ մըն է եւ մանաւանդ հոգեբանական մեծ վէպ մը: Վէպը կենդանի գործ մըն է ոչ թէ նկարագրութիւններով ու պատկերներով, ոչ ալ տիպարներու արտաքինով, այլ տիպարներու հոգիով, աւելի ճիշդ անոնց կեանքով ու գործօք:

Վէպը՝ ապրող եւ գործող հոգիներու աշխարհ մըն է:

Վերֆէլ իրապաշ մեծ է, ճշմարիտ հոգիներ ստեղծելու մէջ: Կասկած պէտք չէ ունենալ թէ ան, դրական տազանդին կողքին բացառիկ հնարաւորութիւնը ունի հոգիներ ճանչնալու եւ հասկնալու: Ֆր· Վերֆէլ մեծ հոգեբան մըն է ու իր վէպը կառուցած է կենդանի հոգիներով:

«Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը»կ'ապրի եւ պիտի ապրի հեղինակին ստեղծած տիպարներով, որոնք հարազատ մարդեր են, հարազատ Հայ մարդեր:

Յիրաւի անհաւատալի կը թուի թէ օսմար դրագէտ մը այքան խոր եւ կատարեալ ձեւով ճանչցած ու հասկցած է Հայուն հոգին, մինչեւ յետին մանրամասնութիւններն ու նրբութիւնները:

Համաչխարհային դրականութեան մէջ, մեծ դրագէտներէն քիչերը միայն կրցած են ժողովուրդի մը հոգին ապրեցնել իր բոլոր խորութիւններով, բարդութիւններով ու հակասութիւններով, ինչպէս Ֆր· Վերֆէլը հայ ժողովուրդի զանազան տիպարները կ'ապրեցնէ իր վէպին մէջ:

Տոստոյեվսքիին մասին – որ հոգեբանական վէպին մեծագոյն վարպետն է – Շթէֆան Զվայկ կ'ըսէ թէ՝ եթէ զայն կարդաս լինքզինքդ աւելի լաւ կը ճանչնաս որպէս մարդ: Առանց չափազանցելու կարելի է ըսել թէ Ֆր· Վերֆէլի «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը» կարդալով ինքզինքիս աւելի լաւ կը ճանչնանք՝ իրրեւ Հայ:

Այս տեսակէտէն, մեզի, զազութահայ երիտասարդութեան համար, որ այնքան կը տառապինք հոգեկան անբովանդակութենէ – հայկական իմաստով–, ու այնքան անծանօթ ենք Հայուն հոգիին հարատեւ գոյներուն, Վերֆէլի գործը յայտնութիւն մըն է որ մեր հոգին կը լեցնէ ու առուգութիւն մը կու տայ անոր· մեզի համար վէպին մթնոլորտն ալ ուրիշ է կորսուած ու վերագտնուած աշխարհ մը որ հիմա ահա, այնքան մտերիմ, այնքան տաք եւ կենդանի է մեզի համար:

(Շար· 3)

— 1939 —

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

– Աւելի լաւ էր սառանային հետ ամուսնանայի, քան քեզի:

– Այդ կարելի չէր սիրելիս, մօտ ազգականներու միջեւ ամուսնութիւնը արգիլուած է:

***

– Զարմանալի բան է· երկու ամիս է ամուսնացած ենք, բայց չարունակ կը լսեմ· ի՛մ տունը, ի՛մ ինքնաշարժը,, իմ աշխատավարձը... անվերջ ի՛մ, իմ, իմ: Իմս չկայ, հասկացի՛ր հիմա ամէն բան մերն է... ի՞նչ կը փնտռես սակայն հոգ:

– Մեր տոփատը:

(Շար. Ա. Էջէն)

ցիչներուն հետ, նախքան անդամակցիլը Եւրոպայի Խորհրդարանին»:

Շուլց կը պատասխանէր Ալեք Մանուկեանի Յուլիս 10 թուակիր նամակով մը: Հոս, պարտինք հաստատել որ մարդը – Շուլց –դրնէ կեղծաւոր չէ, այլինքն՝ երկերես չէ: Յստակ է իր տեսակէտին մէջ: Ինչ կը վերաբերի Եւրոպական Խորհրդարանին քուէարկութեան, Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին նախարարը նկատել կու տայ որ, Եւրոպական Խորհրդարանը չարտայայտեց Հասարակապետութեան 12 կառավարութիւններուն տեսակէտը: Ան կ'արտայայտէ անդամ երկիրներու քաղաքական բազմազանութեան պահպանը: Կը չեշտէ որ բանաձեւը «անցած է» չնորհիւ Յունաստանի, Ֆրանսայի «համաչխարհային եւ ընկերվարական մեծամասնութեան մը»: Յետոյ, նախարարը չի ծածկեր բուն դրդապատճառը: Կ'ըսէ.–

«Միացեալ–Նահանգներ – Թուրքիա պաշտպանութեան յարաբերութիւնները մեծագոյն կարեւորութիւնն ունին երկու երկիրներուն համար: Պարկեշտօրէն, անհանգիստ կը զգամ այն պատճառաբանութիւններով, որոնք կը վերաբերին սուհարցին՝ ո՞վ աւելի կ'օգտուի նման յարաբերութիւններէ եւ ո՞վ աւելի կը տուժէ անոնց խզումէն: Թուրք եւ ամերիկացի ժողովուրդները շատ աւելի խոցելի կը դառնան, եթէ յարաբերութիւնները տրկարանան: Պատմութիւնը լեցուն է ազգերու օրինակներով, որոնք մեծ վնասներ բերին իրենց իսկ երկրին շահերուն: Կասկած չկայ որ ՀԻ – ձի 132 (HJ 132) բանաձեւին հատուածը լրջօրէն կը վնասէ ամերիկեան – թրքական յարաբերութեանց: Թուրքիոյ մէջ բանաձեւը նկատուած է որպէս զօրավիգ հայկական ահաբեկչութեան եւ նախաքայլ մը հատուցման եւ հաւանական հողային մասնատումի պահանջներու», եւլն. եւլն.: *Առանց անչուշտ մոռնալու քաղաքական եզրափակում մը, ուր նախարարը երախտիքը կը յայտնէ, որ Պ. Ալեք Մանուկեան ժամանակ յատկացուցած է նամակ գրելու եւ կը յուսայ, որ իր պատասխանը թոյլ կու տայ որ հասկնայ (իմա՛ Պ. Ալեք Մանուկեան) թէ ինչո՛ւ կ'ընդդիմանան Թիւ 132 բանաձեւին:*

Հոգ մի՛ ընէք, հասկցանք:

Շուլցի այս նամակին, Օգոստոս 4–ին, Ալեք Մանուկեան նոր նամակով մը իր ցաւը կ'արտայայտէր եւ կը պնդէր իր տեսակէտներուն վրայ:

***

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած է, հայկական բանաձեւին մերժումին առնչութեամբ.

«Հայկական բանաձեւը օրակարգի նիւթ դարձնելու առաջարկը Օգոստոս 7–ին քուէարկուած է ԱՄՆ–ու Ներկայացուցչական ժողովին մէջ, ու կանոնագրքական տեսակէտներով մերժուած:

Թուրքիա հինէն ի վեր չընտած է, թէ բոլորովին պատմութեան մէջ թաղուած անցեալի դէպքերուն մասին ԱՄՆ–ու Քոնկրէսին նման քաղաքական հաստատութիւններու վճիռ արձակելը: չեչտած է, թէ նման պատահարներու ըլլենահատումը պատմաբաններու յատուկ հարց մը պէտք է ըլլայ, մանաւանդ որ Թուրքիոյ վերագրուած պնդումները տակաւին վէճի նիւթ են նոյնիսկ պատմաբան–

LYON.-

Madame Paul Geoffray - Seraïdarian,
Monsieur et Madame Dalafraye,
Parents et alliés
ont la profonde douleur de vous faire part du décès de leur époux et père
PAUL GEOFFRAY
survenu le 7 Août, dans sa 76ème année
Les obsèques auront lieu le Mardi 11 Août à 10 heures en l'église Sainte Marie de la Guillotière, suivie de l'inhumation au cimetière de la Guillotière (nouveau).

Pas de fleurs.
Des dons peuvent être adressés aux organismes pour la recherche contre le cancer.

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՃԱՌՆ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ երկրորդ ընդհանուր Պատարագին, վանական ամբարտիճան հետեւանքով մահացած զոհերուն հոգւոյն Օգոստոս 15, Շաբաթ, ժամը 10–ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ կը կատարուի:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Համաեւրոպական ընկերվարներու Վերջին Միութիւնը 60ամեակին առթիւ ուխտագնացութիւն մը կազմակերպած է Երեւան

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17ԷՆ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2
16 ՕՐ

Մեկնումը՝ Փարիզէն ուղղակի երեւան, միանալով Ամերիկայէն եկող Սերտատոյներուն: Առաջին կարգի պանդոկ, ճաշ (Արմենիա), պտոյտներ տեսարժան վայրերը:

Փափաքողները կրնան դիմել.–

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ.–
ALEXANIAN
103, bd. de St. Loup, 13010 Marseille
Tél. : 91 - 35 - 04 - 13

Փ Ա Ր Ի Զ.–
OPTIMA
12, rue Vignon, 75009 Paris
Tél. : 47 - 42 - 10 - 35

ներու միջեւ. վերջապէս, Թուրքիա կըրկնած է միշտ, թէ Հայերը վիճելի այս հարցերը միակողմանի նկատումներով ու խեղաթիւրելով, կը ջանան մոլորեցնել ամբողջ աշխարհի հանրային կարծիքը:

ԱՄՆ–ու Ներկայացուցչական Ժողովին մերժումի վճիռը ապացոյց մըն է, թէ ընդունուած են այս իրողութիւնները ու ողջմտութիւնը յաղթանակած է յեսին մտածումներու, հաշիւներու դէմ: Նման վճիռ մը թուրքեամերիկեան յարաբերութիւններու ապագային համար դրական զարգացում մը կը նկատուի:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16

Ս. ՅՈՒՂԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՌԻՋ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԴԱՒԻԹ ԵՊԻՍԿ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Պատարագի աւարտին խաղողօրհնէք *կը կատարուի:*

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9ին
Պատարագ ժամը 10·30ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիշատակ է Մեռելոց:

Առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ *կը կատարուի վասն հանգուցեալ նիջեցելոց:*

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէք *ս. անդամական արարողութիւնը:*

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30ին,
Պատարագ ժամը 10ին
Քարոզ ժամը 11·15ին
Խաղողօրհնէք ժամը 11·45ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 11ին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն նիջեցելոց:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՃԱՌՆ

Պատարագ եւ Խաղողօրհնէք:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարսէյլ.– Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ յոգնաչ «Յառաջ»ի բարգաւաճման եղած են հետեւեալ նուէրները Գուրգէն Զուճուրեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Հայկ Սեմերճեան եւ Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 100ական Ֆր:

***

Մարսէյլ.– Այրի Տիկին Լեւոն Մոզեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Զաւէն Միլտոնեան կը նուիրեն 200 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

***

ՊԱՆԵԷՕ.– Պ. Յովհաննէս Զենէեան իր կնոջ մահուան Գ. տարելիցին ի յիշատակ կը նուիրէ 200 Ֆր. Աղքատախնամին (Անդրանիկի յուշարձան), 200 Ֆր. Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին, 200 Ֆր. Պանեէօ – Քաչանի Հայկ. դպրոցին (ատանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ = ՏԷՍԻՆ

Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի եւ տեղի կ'ունենայ աւանդական մատաղ եւ խաղողօրհնէք:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍՐՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ըստ աւանդութեան կը կատարուի նաեւ խաղողօրհնէք: *Իսկ խաղող նուիրել փափաքող հաւատացեալները կրնան դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան:*

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ *երգչախումբին կողմէ, քառաձայն եղանակով, առաջնորդութեամբ խմբավար Խաչիկ Եըմագեանի:*

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին
Պատարագ ժամը 10ին
Քարոզ 11·15ին
Խաղողօրհնէք 11·45ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Հանդիսաւոր պատարագ եւ խաղողի օրհնութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԱԿԱՐ ԹԶԿՐ. ՔՀՆԾ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45ին
Պատարագ ժամը 10ին

Պատարագի աւարտին խաղողօրհնէք *կը կատարուի:*

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի անդամական խաղողօրհնէքի արարողութիւնը:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30ին
Պատարագ ժամը 10ին
Քարոզ ժամը 11ին
Խաղողօրհնէք ժամը 11·45ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԾ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարէ եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագի աւարտին՝ խաղողօրհնէք:

Իսկ Օգոստոս 17, Երկուշաբթի առաւօտ Յիշատակ Մեռելոց, ժամը 10ին. ժամերգութենէ յետոյ տեղի կ'ունենայ Հոգեհանգիստ վասն համօրէն նիջեցելոց:

fête champêtre

—— Samedi 15 Août ——

HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey, St. Raphaël

10 HEURES.— *Messe en la Chapelle St. Jean, célébrée par*
Mgr. HAGOP VARTANIAN
assisté de Khatchig Yilmazian
chef de la Chorale Sahag - Mesrob

APRES - MIDI.— *Animation, tombola, dégustation de spécialités arméniennes.*

—— Tél. : (16) 94. 95. 00. 30 ——

ԿԱՊՈՑՏ ԻՇԽ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ – ԿԱՑԱՆԻ ԱՑՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16–ԻՆ

ՊԼԻՖՈՆԹԻՆԻ ԿԱՑԱՆ (ԺԻԻՐԱ)

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ՝ Կայանի երախաներու մեռայիս աշխատանքներուն

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ Կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած:

ՀԱՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
12
MERCREDI
12 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.549 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.549

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Աշխատանքի ախոյեանութիւններ

Օգոստոս ամսուան ընթացքին տեղի կ'ունենան մարզական մեծ հանդիպումներ: Նշենք գլխաւորները. Օգոստոս 19-ին սկսեալ, ըմբշամարտի երկրագնդի առաջնութիւն, Քլէրմոն – Ֆէռանի մէջ, հեծանիւի աշխարհի ախոյեանութիւն՝ Վիլլեպինթի մէջ, Օգոստոս 25-էն սկսեալ: Ամսոյն 29-ին, Հռոմի մէջ, կը սկսին աթլէթիկի համաշխարհային առաջնութեան մրցումները:

Եթէ որեւէ ակնկալութիւն չունինք հայ անունի մը հանդիպելու հեծանիւի մրցումներուն ընթացքին, նոյնը չէ ըմբշամարտի մէջ: Լենկ. Միութեան կազմին անդամ, Սոր. Միութեան կազմին անդամ, տեղ կ'ունենան այս բարձր մակարդակին վրայ:

Իսկ աթլէթիզմի մէջ, հետաքրքրութեամբ կը սպասուի, Լմմիեան – Լէվիս մրցման: Երկուքն ալ կը յուսան մօտենալ 9 մեթրի, մէկ ոստումով:

Ներկայիս, աշխարհի մէջ, 8·40, 8·50-էն անդին ցատքող մարզիկներու թիւը կը մօտենայ տասնի եւ անկարելի չէ որ երրորդ մը գերազանցէ երկու պլխաւոր մրցակիցները, մանաւանդ որ բարձր մակարդակի մարզիկները երբեմն կ'ունենան անպատեհ անհանգստութիւններ, վնասուածքներ: Կը հաւատանք, սակայն որ Լենինականցի երիտասարդ ախոյեանը (լաւագոյն արդիւնք՝ 8·86) չատ լրջօրէն կը պատրաստուի Հռոմի պայքարին եւ հայու յամառութեամբ պիտի ջանայ պարտադրել իր գերակշռութիւնը:

ԱՌԱՋԻՆ ԴԺՕՒԱՐ ՄՐՑՈՒՄ ՄԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՀԱՄԱՐ

Արդէն գրեցինք հոս, թէ առաջին անգամ ըլլալով, հայաստան ակումբ մը պիտի մասնակցի Ֆրանսայի Ֆութպոլի ախոյեանութեան, երրորդ բաժանումին մէջ: Վալանսի ծագումով հայ երիտասարդութեան մարզական Միութիւնն է, որ ձեռք բերած է այդ պատիւը:

Մրցաշարքը կը սկսի Օգոստոս 15-ին: Վալանս պիտի խաղայ, իր համակիրներուն առջեւ, Լիոնի արհեստավարժ ակումբին պահեստի խումբին դէմ: Հայ հանդիսատեսները պիտի սպասեն առաջին յաղթանակի մը, բայց հաւատար արդիւնք մը նոյնքան քաջալերական պէտք է նկատուի, կը կարծենք:

ՅԱՆԴՈՒԻԳՆ ԾՐԱԳԻՐ ՄԸ

Յառաջիկայ Փարիզ – Տաքար ինքնաշարժերու մրցման մէջ 1988-ին հայ անձնակազմի մը ներկայութիւնը խնդրոյ առարկայ է, քանի մը ամիսէ ի վեր:

Գաղափարը ծնաւ տէսինաբանակ 2 երիտասարդներու ուղեղին մէջ, Արթիւր Յակոբեան եւ Ժաք Պօզեան: «Ֆրանս–Ամմէնի» ամսաթերթը քաջալերեց, իր հովանաւորութիւնը տալով այս յանդուգն ծրագրին:

Ծախք նախատեսուած է վեց հարիւր հազար Ֆրանք: Մեծ գումար մը անշուշտ, բայց «սփոնսոր»ներու միջոցաւ եւ բարեկամներու աջակցութեամբ կը յուսացուի, որ կարելի պիտի ըլլայ ապահովել զայն: Ըստ մեզի որուած տեղեկութիւններուն, մասնակցութիւնը հաւանական կը թուի այլեւս:

Արթիւր Յակոբեան, 43 տարեկան, զաւակը Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի ողջացեալ նախագահին, մեքենագործ է, մասնագէտ կառքերու: Ֆրանսական մարզաչխարհին մէջ ունի ծանօթներու, բարեկամներու լայն շրջանակ: Ունի համբաւ նաեւ՝ իբրեւ... պատկերահան: Իբրեւ այդպիսին, վերջերս, ընկերացաւ Ֆութպոլի Ֆրանսայի ազգային խումբին հին խաղացողներուն՝ որոնք Թահիթի զացին մրցումներ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ մերժողական պատասխան տուաւ Հիսէն Հապրէի, որ զինուորական օժանդակութիւն ուղած էր: Նախագահ Միթերան, որ հեռաձայնով խօսած էր Շիրաքի հետ (արձակուրդի մէջ, Քափ տ'Անթիպ) ըսաւ որ «Ձատի նախագահին նախաձեռնութիւնը միայն զինքը յանձնառու կը դարձնէ»:

ԱՓՆԻԻի մօտ, Վուլնայի թաղամասը, ռճրափորձ մը գործուած է ամերիկացի զինուորներ փոխադրող հանրակառքի մը վրայ, որ դէպի Հելսինկիոնի ամերիկեան ռազմակայանը կ'երթար: 9 ամերիկացի զինուորներ վիրաւորուած են եւ երկու Յոյներ: Ռճրափորձը գործուած է Երկուշաբթի եւ 24 ժամ ետք դեռ ոչ ոք տէր եղած էր:

ԼԻԲԱՆԱՆի մէջ, 130 հազար է մեռեալներուն թիւը պատերազմին սկիզբէն ի վեր (Ապրիլ 1975): 150·680 հոգի ալ ծանրօրէն վիրաւորուած է, 13·968՝ առեւանգուած եւ 17·415 ալ անհետացած կամ հաւանաբար մեռած:

«ՄԱԹԷՆ»ի տասներու խմբակը յայտնեցաւ, ի վերջոյ, տասը միլիոն դոնել: Փարիզի առեւտուրի դատարանը, Ձորեքշաբթի օր, պիտի վճռէ օրաթերթին ապագան:

«ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ եւ աղատութեանց ազգ. Ցանձնախումբը» այնքան դժգոհութեանց եւ բողոքներու բախեցաւ աղատ ձայնասփիւռներու իր անարդար վճիռներուն պատճառաւ, որ չի կրնար իր իսկ ճշդած արտօնութիւններուն ալիքները (ֆռեֆաննս) չնորհել: Ամէն օր, քիչ-քիչ կը քաշխէ, քանի որ չարտօնուած ձայնասփիւռներն ալ վճռած ըլլալով անձնատուր չըլլալ, Սէ – էն – Սէ – էլ-ը չի կրնար ուզածին պէս ալիքները բաշխել:

Երեքշաբթի օր, Լիպերասիոն «պարտադրեալ ամուսնութիւններ ազատ ձայնասփիւռներու համար» խորագրին տակ, կ'անդրադառնար կացութեան եւ կ'ըսէր Ռատիօ «Ազգ»ի մասին.– «Ռատիօ «Ազգ», մէկդի դրուած հայկ. ձայնասփիւռը, խօսակցութեան մէջ է իր երջանիկ մրցակցին՝ Ռատիօ «Այբ»ի հետ, հաւանական ամուսնութեան մը համար»:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հարաւ – արեւելքը, կէս-ճիւշ թուրք բանակը չորս Քիւրտեր ըսպանած է բախումներու ընթացքին: Ըստ Թուրքերուն, ասոնք պատասխանատուներն են երեք քրտական յարձակումներու, որոնց հետեւանքով 60 հոգի մեռած էր:

կատարելու հոն, ի նպաստ խլիրդի դէմ պայքարի Ընկերութեան:

Ժաք Պօզեան, ան ալ 43 տարեկան, հրուչակ ունի իբրեւ մարզական կառքեր պատրաստող: Աչխատած է հանրածանօթ վարպետներ, ինչպէս Լաֆիթ, Փիրոնի եւ ուրիշներ:

Երբ ծրագիրը մտնէ իրագործումի փուլին մէջ, կը յուսանք տալ մեր ընթերցողներուն լրացուցիչ տեղեկութիւններ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 31 / ՕԳՍ. 6)

ՁԱՐԵՆՑ՝ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆՈՎ

«Նուվէլ տը Մոսկու» հինգ լեզուով հրատարակուող չարաթաթերքը Ֆրանսերէն լոյս ընծայած է Ե. Զարենցի «Գանգրահեր տղան» բանաստեղծութիւնը: Զարենցի այս գործը երկու անգամ ռուսերէնի թարգմանուած է. Պ. Պաստէրնակի եւ Ա. Դարկովսկիի կողմէ: Ներկայ Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը կատարած է Երեւանի Պրիւսով ռուս եւ օտար լեզուներու հիմնարկի Ֆրանսերէնի դասախօս Բենիամին Զավուշեան:

***

ԱՆՁՐԵՒ ... ՊԱՏՈՒԻԷՐՈՎ

Սիսիանի չրջանը լայն տարածում կը տան է ոռոգումի արդիւնաւէտ անձրեւացման եղանակը: Ցատուկ սարքաւորումներով հաւաքական եւ պետական տնտեսութիւններու քանի մը հազար հեկտար տարածութիւններ կենարար ջուր կը ստանան այս եղանակով:

***

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՉՈԿԱՏՆԵՐ

Երեւանի թեքնիք հիմնարկի առաջին ուսանողական չոկատները – աւելի քան 10 հազար հոգի – մեկնած են Դիմէնի չըրջանը, շինարարական աչխատանքներու մասնակցելու: Մօտ 2500 ուսանողներ կը մեկնին Բելոռուսիա եւ Մոլտավիա: 50 հոգինոց չոկատ մըն ալ կը մեկնի օժանդակելու Չերնոպիլի հետեւանքները դարմանող աչխատաւորներուն: Քանի մը տարիէ ի վեր Չեխոսլովաքիոյ, Հունգարիոյ, Արեւելեան Գերմանիոյ եւ Հայաստանի միջեւ ուսանողական աչխատանքի չոկատներ կը փոխանակուին:

***

ՋՐԱՑԱՏԿԻ ԱՆՈՑԵԱՆԸ

Մոր. Միութեան չրացատքի ախոյեանութեան Ա. մրցանակի արժանացած է երեւանցի դինամոյական Արսէն Զաւադեան: Քանամեայ մարզիկը իր կայուն ելոյթներով ու բարդ ծրագիրով ուչադրութիւն դրաւած է 10 մեթր աչտարակատցատքերու ընթացքին:

Նոյն ախոյեանութեան կիներու խումբէն յաչողութիւն արձանագրած է երեւանցի 13ամեայ աչակերտուհի Արմինէ Մելքումեան. ան մինչեւ հինգերորդ ցատքը առաջնութեամբ տարած է մրցապայքարը, սակայն յետոյ գրաւած միայն չորրորդ տեղը:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԿԸ ՄԵԿՆԻ

Հայաստանի պետական ակադեմական երգչախումբը կը պատրաստուի Սեպտեմբերին Միացեալ Նահանգներ մեկնելու: Ձումբը համերգներով հանդէս կու գայ կարգ մը քաղաքներու մէջ: Այս առթիւ «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը հանդիպում մը ունեցած է խումբին ղեկավար Ցովհաննէս Չէքիջեանի, «Էրեբունի» հրատարակչութեան նախագահ Վարդերես Գարակէօզեանի, դաչնակահար Շահան Արծրունիի եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի կեդր. Վարչութեան փոխ – նախագահուհի Լուիզ Սիմոնի հետ:

Ցովհաննէս Չէքիջեան ըսած է, թէ «Էրեբունի» հրատարակչութեան նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած այս չրջապտոյտին համար խումբը պատրաստած է վեց յայտագիրներ, որոնք կը բովանդակեն հայ եւ եւրոպացի դասական ու արդի երգահաններու գործեր: Համերգներու ընթացքին երգչախումբը կը մեկնաբանէ կարա Մուրզայէն, Եկմալեանէն Կոմիտասէն, Զուխաճեանէն, Սահառուհիէն, Ցովհաննիսեանէն, ինչպէս նաեւ Վէրտիէն, Ռուսինիէն, Կունոյէն, Ֆորէէն, Պախէն, Վիվալտիէն եւ Հենտըլէն գործեր եւ օփերայի հատուածներ: Ձումբին կ'ընկերանան մեներգիչներ Գեղամ Գրիգորեան, Ռայիսա Շիրինեան, Վալէրի Ցարութիւնեան, Ցասմիկ Պապեան, Ալբեր Խաչատրեան, Նինա Ցակոբեան, Ցովհաննէս Բաստաջեան:

Շահան Արծրունի նչած է, թէ երգչախումբի այցելութեան առթիւ մտածուած է անակնկալ մը պատրաստել տեղւոյն ունկնդիրներուն համար: Դիմում եղած է ամերիկացի երգահան Նէտ Ռորեմի, որպէսզի երգ մը յօրինէ Հայաստանի երգչախումբին համար: Երգահանը մտրակըրկիտ ուսումնասիրած է Նահապետ Քուչակի տաղերը (անգլերէն թարգմանութեամբ), սաներու միջոցով ծանօթացած է երգչախումբի մենեակատուներուն եւ գացած Հավայեան կղզիներ՝ աչխատելու: Վերադարձին հետը բերած է «Հայկական սիրոյ երգեր» չարքը, բազկացած հինգ երգերէ: Ընդգրուած է չորս երգեր, սակայն երգահանը ըսած է. «Հինգերորդը գրեցի, որովհետեւ չէի կրնար չգրել. Նահապետ Քուչակ իմ մէջ ալ չատ սէրեր արթնցուց. Թող այդ մէկն ալ իմ նուէրը ըլլայ այս ձեռնարկը կազմակերպողներուն»:

Լուիզ Սիմոն չեչտած է. «Հայկական սիրոյ երգերը» մեր նուէրն է Հայաստանի պետական երգչախումբին»: Վարդերես Գարակէօզեան դիտել տուած է, թէ երգչախումբին ելոյթները կը սկսին Լոս Անճըլըսէն, ուր տեղի կ'ունենայ վեց համերգ. ապա՝ Նիւ – Եորք, Փիլատելֆիա, Պոսթըն եւ Սան Ֆրանչիսքօ:

***

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Հայ եւ ռուս ժողովուրդներու կապերը կը սկսին ԺԱ. դարուն: Այս կապերու նըւիրուած թանգարան մը բացուած է Աբովեանի մէջ, հինգ տարի առաջ: Կարճ ժամանակի մէջ թանգարանը հարստացած է զանազան նուէրներով. հոն պարբերաբար կը կազմակերպուին ցուցահանդէսներ, դասախօսութիւններ, ինչպէս Պուչկինի ու Զարենցի նուիրուած ցուցահանդէսները: Թանգարանը կ'օգնէ տակաւին ինքնուս ստեղծագործողներու:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԱԶՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

երկուշաբթի օր, Օգոստոս 10, ցերեկուան մօտ, երբ թերթը մամուլին յանձնած էինք եւ բանի մը հարիւր օրինակ տպած, մեքենայի ծանր խանգարում մը անկարելի կը դարձնէր տպագրութեան շարունակութիւնը եւ յաչորդ օրն է միայն, որ կրնայինք ապահովել թերթին առաքումը:

Օգոստոսը պատճառ է նաեւ որ մեքենայիս նորոգութիւնը օրերու յապաղումի կարօտի: Մինչ այդ «Ցառաչ»ի տպագրութիւնը կ'ապահովէ մեր պաշտօնակիցը՝ «Կամք», որու կը յայտնենք մեր խորին շնորհակալութիւնները:

Կը խնդրենք մեր ընթերցողներէն, որ ներողամիտ գտնուին, կամէք անկախ այս յապաղումներուն համար, վստահեցնելով զիրենք որ ջանք չենք խնայեր, որպէսզի չընդհատուի թերթին հրատարակութիւնը, հակառակ ծագած բոլոր դժուարութիւններուն:

Շնորհակալութեամբ՝
«ՑԱՌԱՉ»

ԵՂԵՌՆԻ ՓԵՂ ԱՂԱՂԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՏԱՑՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԱՆԱՑ

ՂԱՂՅՆՅԱՆ ՎԱՂԳԱՅԻՆ

(Ք. Եր. վերջ)

Ես ձեզ ասում եմ, ինչպես ասում էր Ղազարոսը, որ ինչ-որ մեկը պիտի գա ու հանի մեզ այս գերեզմանից

Պիր կիւն էօլիւմ պիզէ տիւշէր,
Տիւշմանա ավրատ օլմայայա,
Էօլիւմ տահա էյի պիզէ:

Գնացո՛ղ, գնացո՛ղ հայ աղջիկներ,
Մի օր մահը դէմ կը գայ մեզ,
Թշնամուն կին չդառնալու համար,
Նախընտրեցէք մահը մեզ համար:

Երգումի պէս է հնչել նրանց վերջին խօսքը:

Թէյ տիւշմանա ավրատ օլմայըմ,
Եփրատը իչինտէ էօլիւմ պուլայըմ:

Թշնամուն կին չդառնամ,
Եփրատի մէջ՝ գտնեմ մահ:

Մերսինցի 80ամեայ Սողոմոն Եթէնէկեանը պատմում է. «Երեք – չորս Հարիւր հոգի գօտիներին հանած, իրար կապած, իրար եռւից եա՛լլա, Եփրատ գետը կը նետուէին ջուրին երթալը չէիր տես - նար··· լէվերը դուրս եկած, բերդի պէս իրար վրայ դիզուած էին··· չունները կառած էին մարդու միս ուտելէն···» Պատմական այս իրողութիւնը եւս գեղարուեստական լեզուով արտայայտուած երգի է վերածուել:

Տէր Զօր չէօլլէրի դաշլըտըր, կէչիլմէզ,
Եփրատ գէտին սուլար աճըտըր, պիր թաս իչիլմէզ,
Երմէնի բանիլեան սու տա իչիլմէզ:

Տէր Զօրի անապատները բարուտ են,

անցնել չի լինի,
Եփրատ գետի ջուրը դառն է, մի թաս խմել չի լինի,
Հայերի արիւնով ջուրը խմել չի լինի:

Տարիներ են անցել, բայց Տէր Զօրն ու Եփրատը մնացել են որպէս տարապրութեան, ջարդի ու կոտորածի լուռ վկաներ՝ իրենց մէջ անթեղելով մեր անմեղ նահատակների յիշատակը: Տէրզօրեան երգերի այս երգերին, ինչպէս արդէն տեսանք, յատուկ է սեղմ պատկերաւորութիւնը: Իւրաքանչիւր տող ու բառակապակցութիւն մի աւարտուն պատկեր է, զանգուածային տեսարանի մի ահասարսուռ համայնապատկեր, իսկ լալահառաչ կրկնակները լրացնում են բանաստեղծական խօսքի հոգեբանական – յուզական կողմը:

Տէրզօրեան երգերի կատարողների, ի տարբերութիւն զօրահաւաքի երգաշարի ասացողների, առաւելապէս կանայք են, որոնցից եւ գրի են առել մեր նիւթերը: Արեւմտահայաստանի տարբեր գաւառներից ու Անատոլիայի խորքերից տարագրուած գրեթէ բոլոր երգասացներն արցունքով ու հեկեկոցներով են վերյիշում այս երգերը՝ իւրովի վերապրելով իրենց տխուր անցեալը՝ հայ ժողովրդի անցեալը:

Ամփոփելով ասենք, որ օսմանեան թուրքերէնով յօրինուած վերոյիշեալ երգերն իրենց ինքնատիպութեամբ ու պատմաճանաչողական արժէքով գառնում են Մեծ Եղեռնի ողբերգական իրադարձութիւնները բանաստեղծական, առարկայական լեզուով լուսաբանող վկայութիւններ, գեղարուեստական, բայց եւ հաւաստի ժողովրդական վաւերագրեր:

(*) Այդ վայրերով հոսող գետ մբ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆԵՐ

ՅԻՇԵԼՈՎ ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԻՄՔԷՇԵԱՆԸ

Բ.

1967–ը անկիւնադարձ մըն է կեանքիս մէջ: Այդ տարի, աշնան, կը ստանձնէի Մարմարա–ի պատասխանատուութիւնը: Երբ Պետրոս Զօպեան զիս իրր այդ ներկայացուց Մարմարա–ի անձնակազմին, Սիմքէշեան՝ անակնկալ պոռթկում մը ունեցաւ.

– Ես անկէ հրահա՞նգ պիտի առնեմ, պոռաց հրապարակաւ:

Չվիրաւորուեցայ: Վստահեցուցի զինքը որ միշտ պիտի յարգէի իր հեղինակութիւնը: Հանդարտեցաւ: Իրաւ ալ, սկսաւ դործակցութեան եւ համերաշխ աշխատանքի երջանիկ չրջան մը: Համով կողմեր ունէր: Պարտաճանաչ էր եւ պատասխանատուութեան գիտակցութիւն ունէր: Երբեք նիւթապաշտ չէր: Իր ամբողջ սրտով նուիրուն էր գիրն ու գրականութիւնը, բայց իր գիրն ու գրականութիւնը: Այնքան լուսյուն էր ինքն իրմով, որ իր ուշադրութիւնը դժուար կը հետացնէր իր անձէն, տեսնելու համար ուրիշներն ալ: Լաւ գրուցող էր: Եթէ ժամանակ ունենայիր մտիկ ընելու, եթէ կարենայիր հանդուրժել իր ինքնագովութիւններուն, որոնք դժբախտաբար սուուր կ'ածէին իր իրաւ արժէքին վրայ, մանաւանդ եթէ իր պատմածներէն կարենայիր իրարմէ զանազանել մնայունն ու դնայունը, այն ատեն մեծ հաճոյք կ'առնէիր իր գրոյցներէն, որոնք միաժամանակ հայերէնի մէկմէկ դասաւանդութիւն կը դառնային: Բանիներ կու գային եւ իրմէ բառի մը իմաստը կամ ստուգաբանութիւնը կը հարցնէին: Կ'արժէր տեսնել թէ ինչպէս կը խանդավառուէր այն ատեն եւ մէկդի ընելով թուղթ ու գրիչ, կը պոռթկացնէր իր հոյակապ յիշողութիւնը: Պատկառագրու հեւտոր էր բեմերու վրայ, երաժշտութիւն մտիկ ընելու պէս կրնայիր երկար ունկնդրել զինքը, առանց թերեւս վստահ ըլլալու թէ ինչ կը հասկնայիր իր բսածներէն: Բայց իսկապէս կ'արժէր մտիկ ընել զինքը, գոնէ պարզապէս հրմայուելու համար մեր լեզուին զգլխիչ գեղեցկութենէն: Այն տպաւորութիւնը կը թողուր որ կը խօսէր յանպատրաստից, առանց թուղթի կտոր մ'իսկ ունենալու ի ձեռին, եւ բառերը իր բերնէն կը հոսէին բնական ու ինքնարուխ: Գիտէինք որ առաջուց գրած ու անգիր ըրած էր: Այնքան զօրաւոր էր իր յիշողութիւնը, որ ստորակէտ մը անգամ չէր մոռնար, երկվայրկեան մ'իսկ չէր մտածեր բառ փնտռելու համար: Եւ միշտ ալ կը զարմանայինք, երբ յաջորդ օր մեզի կ'երկարէր իր խօսածին պատճէնը:

Բայց ինչ մեղք որ ծայր աստիճան կատամարիտ, դիւրագրգռած եւ պարզամիտ էր: Ամէն վայրկեան պատրաստ էր բորբոքելու: Եթէ պատահէր որ կարեւոր այցելու մը ուղղակի իմ սենեակս մտնէր, առանց նախապէս պահ մը դանդազելու իր մօտ, կ'առնուէր, կը վիրաւորուէր: Իսկ իրեն ընծայուած ամէն յարգանք, տղու պէս կ'երջանկացնէր զինքը եւ աշխարհի ամէնէն ընկերային մարդը կը դառնար յանկարծ: Աստուած գիտէ, թէ երկար ու երկար տարիներ, որքան ուշադիր եւ համբերատար եղայ չվիրաւորելու համար իր դիւրագրգռած բնաւորութիւնը: Բայց մէկ կողմէ իր կատագամտութիւնը չուրջը թշնամիներ տեսնելու յամառութիւնը, միւս կողմէ ալ ինձմէ անկախ չարաչուք դէպքեր, օր մը զինքը վրդուցին «Մարմարա»ի խմբագրատունէն: Երես դարձուց մեզմէ, մոռցաւ իրեն հանդէպ մեր ունեցած յարգանքը եւ ջանաց ուրիչ երդիքներու տակ փնտռել այն ինչ որ կորսնցուցած էր մեր մօտ:

Աւա՛ղ, չատ կարճ պիտի տեւէր ատիկա: Հանդստեան կոչուած էր, բայց հանգիստ չէր: Առաւօտ մը չարաչուք անկումմը ունեցաւ: Անկումին եռեւէն յաջորդեցաւ անողոք հիւանդութիւն մը: Հիւծեցաւ, սպառեցաւ, լքուեցաւ բոլորէն, մինչեւ իսկ իր ընտանիքին ջերմիկ հոգածութենէն:

Այլեւս Բանկալթի չիտակին վրայ չէր իր դարմանատունը: Փոխադրուած էր Ֆէրիգիւղի խորերը, Լալա Շահին փողոց: Հոն կը բնակէր ու հոն կը դարմանէր: Երբ լսեցինք որ առողջական վիճակը չատ ծանր էր եւ կը փափաքէր մեզ տեսնել, գացինք իր մօտ եւ ողջագուրուեցանք: Նախ տղու նման ուրախացաւ, յետոյ սկսաւ հեծկլտալ: Կեանքիս մինչեւ վերջը պիտի չմոռնամ իր հեծկլտուքը: Տառապանք ունէր: Բայց կը ջանար խօսիլ, հին օրերը յիշել: Զինքը մխիթարեցինք եւ խոստացանք կրկին ու կրկին գալ: Քանի մը օր վերջ արդէն մեռաւ···: Աւելի քան երեսունեւհինգ տարի անցած էր մեր առաջին հանդիպումին վրայէն:

Անցեալ ամիս պատահմամբ կ'անցնէի Լալա Շահին փողոցէն: Դարմանատան ցուցատախտակին վրայի գիրը վերցուցած էին, բայց փայտէ չրջանակը դեռ կը կենար: Պարապ, պաս–պարապ ու անխմաստ չրջանակ մըն էր այդ: Բայց որքա՞ն լաւ կը խորհրդանշէր բացակայութիւնը:

Ռ. Հ.

ԳՂՋՈՒԹԻՒ ԳՂՋՈՒԹ

ԱՑՆՁԱՐԻ ազգ. «Ծառաչ» վարժարանի մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Ցունիս 13, Շաբաթ երեկոյեան, գեղարուեստական յայտագրով մը: Մանուկները ներկայացուցած են հէքեաթներ, հայկական պարեր, արտասանած են ու երգած. ապա խօսք առած է դպրոցին տնօրէնը Մ. Այնթապեան: Մանկապարտէզէն նախակրթարան անցած են 28 փոքրիկներ: Իսկ նոյն վարժարանի նախակրթարանի վկայականներու բաշխումի հանդէսը կատարուած է Շաբաթ, Ցունիս 27–ին. աշակերտներու արտասանութիւններով, երգերով ու պարերով կազմուած յայտագիրէ մը եաք տնօրէնը մրցանակները բաշխած է յաջողազոյն աշակերտներու, իսկ աւարտական դասարանէն աշակերտ մը յանուն իր ընկերներուն արտասանած է հրաժեշտի ուղերձ մը: Հանդէսի աւարտին վկայականները բաշխուած են 21 ընթացաւարտներու:

**

ԱՑՆՁԱՐԻ «Ծառաչ – Գ. Կիւլպէնկեան» քոլէճի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Ցուլիս 5–ին, վարժարանի տնօրէն Մ. Այնթապեանի բացման խօսքով. կատարուած է մրցանակաբաշխութիւն, որմէ եաք հայերէն ու արաբերէն հրաժեշտի խօսքեր արտասանած են չրջանաւարտ աշակերտներ: Վարժարանի երկրորդական բաժնէն վկայուած են տասնմէկ երիտասարդներ: Տնօրէնին չրջանաւարտներու ուղղուած հուսկ բանքէն եաք Հայաստանէն նկարիչ Մկրտիչ Ալանեանի կողմէ բացումը կատարուած է աշակերտներու կերպարուեստի ցուցահանդէսին: Եղած են արտաքուս նուիրատուութիւններ:

**

ՊԻՔՐԻԹի Հ. Բ. Ը. Մ.ի Լեւոն Կ. Նազարեան վարժարանի ամավերջի հանդէսը կատարուած է Ցունիս 21–ին: Լիբանանեան եւ Հ. Բ. Ը. Մ.ի քայլերգներէն եաք, աշակերտները գեղարուեստական յայտագրով մը ցոյց տուած են իրենց չնորհները, արտասանած, երգած, պարած եւ ուղերձներ արտասանած: Օրուան հուսկ բանքը արտասանած է Հ. Բ. Ը. Մ.ի կրթական Ցանձնախումբի անդամ Ռ. Շիթիլեան:

**

ՊՈՒՔՐԻՇԻ մէջ լոյս տեսած է Ս. Ցակոբեանի «Սարա» հատորը, որ պատմական վէպ մըն է եւ կը ցոլացնէ ԺԸ. դարու սկիզբին ռումէն – հունգար – գերմանի – աւստրիական յարաբերութիւնները: Ռումէն գրաքննադատներ գովեստով լեցուն տողեր յատկացուցած են այս գործին:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷլԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Բայց ովքե՞ր են Ֆրանց Վերֆէլի Հայերը:

Վէպին տիպարները սովորական մարդեր են, սովորական Հայեր: Գրեթէ ամենամէկ ոչ ոք հերոսի խառնուածք ունի: Գուցէ բացի Ջաուշ Նուրհանէն եւ Սարգիս Կիլիկեանէն: Վէպին մէջ ապրողները նորմալ մարդիկ են, սովորական Հայեր, նոյնիսկ միջակ մարդիկ, որոնք բնականոն պայմաններու մէջ ազգային կեանքին մէջէն աննշմար պիտի անցնէին: Յաղաղ ժամանակներու մէջ «անուշ ջուրի» ազգային գործիչները հաւանաբար պիտի կասկածէին իսկ անոնց հայրենասիրութեան եւ զոհաբերութեան ոգիի վրայ: Եւ ահաւասիկ այս հանդարտ, բարեպաշտ, պահպանողական ու համբերատար մարդիկը, արտաքնապէս զուրկ բացառիկ հոգեկան կարողութիւններէ, ճակատագրի մէկ ծանր պահուն պիտին եւ կրնան ուժգնօրէն ցեղին ոգիի մարմնաւորել եւ արժեցնել զայն առաւելապոյն չափով:

Անշուշտ Ֆր. Վերֆէլ լաւ ըրած է որ իր վէպին հերոսները զատած է սովորական Հայերէ. ատով վէպն է որ աւելի կը չահի:

Շատ աւելի դժուար է գրագէտի մը համար սովորական մարդու մեծ դործեր ընել տալ, քան թէ սկիզբէն բացառիկ եւ արտասովոր անհատականութիւններ զատել ու անոնց յանձնել մեծ դերեր: Առաջին ձեւը չատ աւելի տաղանդ եւ հոգեբանի հանճար կ'ենթադրէ, իսկ վէպը կը դառնայ աւելի կենդանի, աւելի իրական կեանքի գոյներով եւ ատով ալ՝ աւելի արժէքաւոր:

Բայց նոյն պատճառաւ, վէպին ազգային արժէքն ալ կը բարձրանայ ընթերցողին աչքին, քանի որ այդ մեծ գործերը կատարող Հայերը ոչ թէ բացառիկ Հայեր են, այլ սովորական Հայեր, որոնց մէջ կ'ապրին ցեղին տեւական արժէքները ու ի չայտ կու գան հաւաքական վըտանգի պարագին:

Կը նչանակէ թէ օտար Վերֆէլը այդպէս է ճանչցեր Հայը:

Այս պարագան մեծապէս մխիթարական եւ յուսադրիչ է մեզի՝ նոր սերունդիս համար, որ երբեմն առիթներ ունինք կասկածելու Հայուն բարոյական ուժերուն վրայ: Վերֆէլ չատ լաւ է ճանչցեր Հայ մարդը: Այո՛, գրեթէ միշտ Հայը կրցած է ընել անհաւատալին եւ անսպասելին:

Հայուն մասին ունեցած առաջին տպաւորութիւնը միշտ սխալ է: Միայն երբ գիտես անոր հոգիին խոր ծալքերը ճանչնալ այն ատեն կը համոզուիս որ ան ընդունակ է բացառիկ բարոյական թըռիչքներու: Արդարեւ, այս չէ՞ արդեօք գաղտնիքը հայ ազգի գոյատեւման: Դարեր չարունակ կեղեքուած, հալածուած, կազմալուծուած, սարկացած, կոտորուած, ցրուած եւ սակայն հակառակ այս բոլորին ան կ'ապրի եւ կ'ապրի լրիւ կեանք մը՝ իմացեալ կեանք մը՝ մտքի, զգացումի եւ կամեցողութեան անսպառ ու միշտ նորոգուող ուժերով:

Այո՛, բոլոր Հայերը, թագուն կերպով իրենց մէջ կը կրեն իրենց ազգային հաւաքականութեան մեծ արժանիքները ու Ֆր. Վերֆէլ իր վէպին մէջ այդ է որ կ'ապացուցանէ աչխարհին:

Հետաքրքրական է թէ Ֆր. Վերֆէլ ինչպէ՛ս կը տեսնէ Թուրքը:

Անմիջապէս պէտք է ըսենք թէ վէպին մէջ Թուրքը ներկայացուած չէ միայն բացասական ձեւով: Եւ ատիկա կարելի ալ չէր եւ ոչ ալ ուղիղ: Վերֆէլ Թուրքը չի ներկայացներ պարզապէս որպէս ոճրագործներու ժողովուրդ, այլ կը տեսնէ անոր մէջ նաեւ գիտակցութիւն, խիղճ եւ մարդկայնութիւն:

Վերֆէլի վէպին մէջ չարդերը կազմակերպողը Թուրք ժողովուրդը չէ, այլ իթթիհատը, այսինքն «եւրոպականացած» Թուրքը. այն Թուրքը որ արեւմուտքէն սորված է անգիջողութիւն եւ անհանդուրժողութիւն. այն Թուրքը որ անած է եւրոպայի «գիտական» սան ոգիով, այն Թուրքը՝ որ կ'ուզէ սիստեմատիկ եւ մեթոտով գործ տեսնել ու մէկ անգամ ընդ միշտ «մաքրել» հին հաչիւ մը··· «ռասիոնէլ» կերպով: Մէկ խօսքով այն Թուրքն է որ լքած իր արեւելեան հայեցողութիւնը, լքած իր հաւատացեալի խիղճը, կը դառնայ արեւմուտքի մարդը, չահի ու հաչիւի քաղքենի մարդը, առանց անչուշտ Եւրոպացիի դարաւոր մչակոյթի գիտակցութենէն եւ քրիստոնէական խիղճէն բան մը կարենալ առնելու:

Իթթիհատը Թուրքն է՝ որ կ'ուզէ եւրոպականացած ազգ դառնալ: Արեւմտեան ազգային քաղքենիական զաղափարն է որ մուտք կը գործէ Թուրքին գիտակցութեան մէջ, քանդելով այնտեղ ամէն բան որ հին Թուրքը ունէր որպէս հաւատք եւ խիղճ, առանց տեղը նոր բան մը դնել կարենալու:

Իթթիհատական Թուրքը այլեւս խիղճ չունի, այլ՝ ծրագիր, ազգային պետական «բարձր չահեր» քաղաքական բանթուրանական ծրագիրներ, զոր պէտք է իրականացնէ:

(Շար. 4)

— 1939 —

Տէր եւ Տիկին Եղիա Պալեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Մելքոնեան եւ զաւակները,

Պ. Սարգիս Պալեան,

Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պալեան եւ զաւակները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր, կեսրոջ եւ զոքանչին՝

ԱՍՏՂԻԿ ՊԱԼԵԱՆԻ

(Տիգրանակերտցի)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 8–ին, 73 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Օգոստոս 12, Շորեքշաբթի օր, ժամը 15–ին Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Կարժէ Կոնէսի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՐՏԱՆ — Օհան եւ Արուսեակ Տալօեան եւ զաւակները Գուրգէն Փիրանեանի մահուան առթիւ սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տիկին Անարէ Փիրանեանի, Պ. Պ. Շաւարշ եւ Սուրէն Փիրանեանի, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն եւ այս առթիւ 100 Ֆր. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին:

ՆՈՒԷՐ

ԷԿԻՒԻՑ — Տէր եւ Տիկին Գ. Տօնապետեան 300 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Լիբանահայ Մանուկներու Ֆոնտին (ըստանալ «Ցառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Ցառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ս. Զատկուան իւղադիւնի առիթով.–

Տէր եւ Տիկին Ժան Քիւնոսեան, Տիկին Նուարդ Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աչըքեան, Տիկին Հայկուհի Գալուստեան 250ական Ֆր., Պ. Տիրան Տիշլեան, Պ. Օհաննէս Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Մնակեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Փէչիմէնեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մելքոնեան, Տէր եւ Տիկին Գամէր Քոչեան, Տէր եւ Տիկին Անրի Գապատայեան, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կեվրէկեան, Պ. Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Տէր – Թովմասեան,, Տիմինէ Գէորգեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Խաչրմեան, Տէր եւ Տիկին Արամ Ծրէնկեան, Օրիորդ Անահիտ Գաբթան, Տիկին Հերմինէ Գէորգեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Հախումեան, Տէր եւ Տիկին Առաքել Սերոբեան, Տիկին Շահան Պիւրթէ, Տիկին Փոլինէ Ալթունեան, Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Գալէզեան 200ական Ֆր.:

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՋՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԳԱՐԱԳԱՀ — Պ. Վ. Երէցեան 1200 Ֆր:

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ — Պ. Յ. Ափրիկեան 400 Ֆր.:

ՔՈԼՈՄՊ — Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան 400 Ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼ — Ս. Ճամուզեան 100 Ֆր.:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Գեղանոյշ Ազապէկեան եւ Տիկին Լուիզ Լբռուա – Ազապէկեան իրենց եղբօր՝ Հրաչեայ Ազապէկեանի մահուան Ա. տարելիցին ի յիշատակ կը նուիրեն 1000 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին, 1000 Ֆր. Կարմիր Խաչին, (ստանալ «Ցառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Ցառաջ»ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ–ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՆ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ երկրորդ ընդհանուր Պատերազմին; վաղանսի ռմբակոծման հետեւանքով մահացած զոհերուն հոգւոյն Օգոստոս 15, Շաբաթ, ժամը 10–ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ կը կատարուի:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1987 – 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ չատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի դիշերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պել, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանեըի, Մօնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ:

Դիմել տնօրէնութեան. –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5:

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16

Ս. ՅՈՒՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԴԱՒԻԹ ԵՊԻՍԿ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Պատարագի աւարտին խաղողօրհնէք կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9ին

Պատարագ ժամը 10·30ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիշատակ է Մեռելոց:

Առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՃԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՓԱՐԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30ին,

Պատարագ ժամը 10ին

Քարոզ ժամը 11·15ին

Խաղողօրհնէք ժամը 11·45ին:

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 11ին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՆ

Պատարագ եւ Խաղողօրհնէք:

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի աւարտին կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Գուրգէն Փիրանեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Անարէ Փիրանեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան 500ական, Տէր եւ Տիկին Վարժապետեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Ելմազեան, Գուսան երգչախումբ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան, Տիկին Նեվրիկ Գոճաօղլանեան, Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Պապայեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Աւագեան 100ական Ֆր., Մինասեան եղբայրները, Միսաք Աւտոյեան, կարապետ Տէրտէրեան 50ական Ֆր:

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ = ՏԷՍԻՆ

Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի եւ տեղի կ'ունենայ աւանդական մատաղ եւ խաղողօրհնէք:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ըստ աւանդութեան կը կատարուի նաեւ խաղողօրհնէք: Իսկ խաղող նուիրել փափաքող հաւատացեալները կրնան դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, քառաձայն եղանակով, առաջնորդութեամբ խմբավար Խաչիկ Ելմազեանի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին

Պատարագ ժամը 10ին

Քարոզ 11·15ին

Խաղողօրհնէք 11·45ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Հանդիսաւոր պատարագ եւ խաղողի օրհնութիւն:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՄԱԿԱՐ ԽԶԿՐ. ՔՀՆԾ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45ին

Պատարագ ժամը 10ին

Պատարագի աւարտին խաղողօրհնէք կը կատարուի:

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՎԱՉԷ Ծ. ՎԱՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողօրհնէքի արարողութիւնը:

Սկիզմբ ժամերգութեան ժամը 8·30ին

Պատարագ ժամը 10ին

Քարոզ ժամը 11ին

Խաղողօրհնէք ժամը 11·45ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎԱՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԾ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարէ եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Յակոբ Արթահամեանի:

Պատարագի աւարտին՝ խաղողօրհնէք:

Իսկ Օգոստոս 17, Երկուշաբթի առաւօտ Յիշատակ Մեռելոց, ժամը 10ին. ժամերգութենէ յետոյ տեղի կ'ունենայ Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

fête champêtre

—— Samedi 15 Août ——

HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey, St. Raphaël

10 HEURES.— *Messe en la Chapelle St. Jean, célébrée par*
Mgr. HAGOP VARTANIAN
assisté de Khatchig Yilmazian
chef de la Chorale Sahag - Mesrob

APRES - MIDI.— *Animation, tombola, dégustation de spécialités arméniennes.*

—— Tél. : (16) 94. 95. 00. 30 ——

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ – ԿԱՑԱՆԻ ԱՑՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16–ԻՆ

ՊԼԷՃՈՆԹԷՆԻ ԿԱՑԱՆ (ԺԻՐԱ)

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ՝ կայանի երախաներու ճեռայիս աշխատանքներուն

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԱՑՏԱԳԻՐ՝ կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
13
JEUDI
13 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.550 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.550

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱԻՍՏՐԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Յուլիս 8 առաւօտեան կանուխ ժամերուն Գարեգին Բ. եւ Միջին Արեւելքի եկեղեցիներու խորհուրդի ութ հոգինոց պատուիրակութիւնը ժամանեցին Սիտնի, ուր դիմաւորուեցան Աւստրալիական եկեղեցիներու Խորհուրդի ընդհ. քարտուղարուհին, Լիբանանի հիւպատոսին, եկեղեցական անձնաւորութիւններու, Աւստրալիոյ Հայոց Առաջնորդ Աղան եպիսկ. Գալիւզեանի, Հ.Օ.Մ.Ի., Հ.Մ.Ը.Մ.Ի, Համազգայինի ներկայացուցիչներու եւ հարիւրաւոր Հայերու կողմէ:

Օդակայանէն Գարեգին Բ. առաջնորդուեցաւ Ս. Յարութիւն եկեղեցին, ուր բարի գալուստի խօսք արտասանեց Աղան եպիսկ. Ապա Կաթողիկոսը իր առաջին խօսքը ուղղեց հաւատացեալներու, իր եղբայրական սէրը արտայայտեց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին ու խօսեցաւ եկեղեցւոյ բուն իմաստին եւ էութեան մասին: Արարողութենէն ետք աղհամբոյր տեղի ունեցաւ:

Յաջորդիկայ օրերուն Գարեգին Բ. հինգ պիտոյր հանդիպումներ ունեցաւ աւրթոտոքսական եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն հետ, որոնց ամէնէն կարեւորն էր Յուլիս 12–ին Ս. Յովհաննէս անկիքան եկեղեցիի աղօթքի հաւաքոյթը, որու ներկայ եղան Սիտնիի եկեղեցիներու ներկայացուցիչները եւ բազմաթիւ Աւստրալիացիներ: Գարեգին Բ. քարոզեց Յիսուսի այլակերպութեան նիւթով. խօսեցաւ Միջին Արեւելքի եկեղեցիներու ճակատագրական կացութեան մասին, ու յատկապէս Լիբանանի դժուարին պայմաններուն:

Այցելութեան չրջանին կաթողիկոսը առիթը ունեցաւ հանդիպելու նաեւ հայ գաղութին. այսպէս, Յուլիս 10–ին Հայ Մշակութային կեդրոնին մէջ Հ.Օ.Մ.Ի, Համազգայինի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի կողմէ իրեն ի պատիւ ընթրիք մը տրուեցաւ ուր ներկայ եղաւ մեծ բազմութիւն մը եւ ուր խօսք առին բոլոր կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները: Իսկ Շաբաթ երեկոյ հիւր հայրապետը պատուաիրուեցաւ Աւստրալիոյ առաջնորդին եւ եկեղեցական – թեմական Խորհուրդին կողմէ հացկերոյթով մը, որու ներկայ եղան եկեղեցական մարմիններու վարչական անդամները:

Կիրակի, Յուլիս 12–ին Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը ներկայ եղաւ Հայոց եկեղեցւոյ պատարագին. ներկայ էին հազարաւոր հաւատացեալներ: Նոյն օրը Գարեգին Բ. առաջնորդուեցաւ Զաթովուտի քաղաքապետարանի մեծ սրահը ուր 4000է աւելի Հայեր հաւաքուած էին: Հոն յայտարարուեցաւ, որ գաղութը աշխատանքի լրծած է 24 արտաւար հող մը գնելու համար, ուր դպրոց եւ ազգ. – մշակութային հաստատութիւններ պիտի կառուցուին. այս ծրագրին առաջին բարերարները եղած են Տէր եւ Տիկին Արշակ եւ Սօֆի Գոլտոլեան: Ա. Գոլտոլեան խօսք առնելով յայտնեց թէ ցարդ տուած 250 հազար տոլարին վրայ կ'աւելցնէ 100 հազար եւս: Գարեգին Բ. Կիլիկեան ապետի չքնորհանով պատուեց բարերարը. ապա սկսաւ հանգանակութիւն մը որ հասաւ 700 հազար տոլարի:

Երկուշաբթի, Յուլիս 13ին հայրապետը այցելեց Արշակ եւ Սօֆի Գոլտոլեն դպրոցը. նոյն երեկոյեան չուրջ 2000 ընկերդիրներու ներկայութեան ան պատասխանատուութիւն մը տուաւ «Հայց. եկեղեցւոյ զերը հայ մշակոյթին մէջ» նիւթին չուրջ: Այդ առիթով ալ Մեսրոպ Մաշտոց չքնաղով պատուեց գաղութի երկարամեայ սպասարկու Հայկ Աւագեանը:

Յուլիս 14, Երեքշաբթի Գարեգին Բ. այցելեց Աւստրալիոյ մայրաքաղաքը՝ Քամպիրրա, ուր պատուիրակութեան անդամները հանդիպում ունեցան տեղւոյն եկեղեցական ներկայացուցիչներուն հետ:

Նոյն երեկոյեան Լիբանանի դեսպանը՝ Ժ. Աուն յատուկ ճաշ մը սարքեց ի պատիւ հայրապետին ու պատուիրակութեան անդամներուն: Ներկայ էին նաեւ Ս. Արաբիոյ, Իրաքի, Յորդանանի եւ Եգիպտոսի դեսպանները ու այլ հրաւիրեալներ:

Յաջորդ օրը, պատուիրակութիւնը հանդիպում մը ունեցաւ Աւստրալիոյ արտաքին նախարարութեան ընդհ. քարտուղարին հետ, ուր ներկայ էին նաեւ Մարդկային Իրաւանց Պաշտպանութեան դրասենեակի ներկայացուցիչները: Մէկուկէս ժամուան այս տեսակցութեան ընթացքին հայրապետը եւ պատուիրակութեան անդամները պարզեցին Միջին Արեւելքի եկեղեցիներու ներկայի կացութիւնը. խօսակցութեան նիւթ եղաւ նաեւ Լիբանանի ու Միջին Արեւելքի քաղաքական ու տնտեսական կացութեան անդրադարձը եկեղեցիներու կեանքին մէջ:

Այս հանդիպումէն ետք Քամպիրայի Է.Ե. Պի. Սի. ռատիոկայանը հարցազրոյց մը ունեցաւ Գարեգին Բ.ի հետ:

Հինգշաբթի, Յուլիս 16–ին կաթողիկոսը որպէս պատուիրակութեան նախագահ այցելեց Աւստրալիական Պետութեան Գաղթականաց եւ փոքրամասնութեանց բաժանմունքի գրասենեակը:

Նոյն օրը անցան Մելպուռն, ուր երեկոյեան Արեւելեան Եկեղեցիներու Խորհուրդին գրասենեակը ընթրիք մը սարքած էր ի պատիւ հիւրերուն. իսկ Ուրբաթ առաւօտ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս մամուլի ասուլիս մը տուաւ չրջանի մամուլի, ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի թղթակիցներուն, միջ – եկեղեցական յարաբերութիւններու եւ Միջին Արեւելքի ու յատկապէս Լիբանանի քաղաքական կացութեան մասին:

Շաբաթ երեկոյեան Մելպուռնի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն ու եկեղեցական վարչութիւնը ընթրիք մը սարքեցին ի պատիւ հայրապետին: Ընթրիքէն ետք ան այցելեց Համազգայինի, Հ.Օ.Մ.Ի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ակումբը:

Կիրակի, Յուլիս 19–ին, Գարեգին Բ. ներկայ գտնուեցաւ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ պատարագին, ուր քարոզեց «Տուք դոցա ուտել» բնաբանով. ան չեշտեց հոգեւոր անունդի կարեւորութիւնը մարդկային կեանքին մէջ, ու կոչ ուղղեց ժողովուրդի բոլոր զաւակներուն խմբուած մնալու իրենց եկեղեցւոյ եւ մշակութային կազմակերպութիւններուն եւ միութիւններուն չուրջը: Ապա հայրապետը առաջնորդուեցաւ եկեղեցւոյ կողքին գտնուող հարկ. Ակինեան միօրեայ վարժարանը, իսկ կէսօրէ ետք ալ Հ.Օ.Մ.Ի եւ Համազգայինի Մեսրոպ Մաշտոց միօրեայ վարժարանը:

Նոյն օրը Գարեգին Բ. վերադարձաւ Սիտնի եւ յաջորդ օրը՝ Յուլիս 20–ին մեկնեցաւ Թորոնթօ, այցելելու իր ծննդավայրը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՒ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԱՄՈՒՆԻ յուղարկաւորութիւնը մեծ հանդիսաւորութեամբ կատարուեցաւ Կիրակի օր: Պաշտօնական անձնաւորութեանց կարգին, կրօնական գետնի վրայ ներկայ եղած են հայ կաթողիկէ Կաթողիկոս – Պատրիարքը՝ Յովհ. – Գեորգ Ժէ. եւ Արամ Արք.

ԹՈՒՐԻՒՈՑ մէջ, Ֆրանսացի զբօսաշրջիկներ փոխադրող հանրակառք մը փոռ ինկած է, 60 մեթր փարձրութենէ: 36 վիրաւոր կայ, 11–ը՝ ծանր վիճակի մէջ, որոնք Ֆրանսա պիտի փոխադրուէին Զորեքշաբթի օր: Արկածը պատահած է Կիւմիւշհանէ, Սեւ Ծովու մօտ եւ հետեւանք է արագութեան:

«ՄՈՍԿՈՒ – ՍՈՒԱՒ» թերթը ծանր յարձակումի մը անցած է «Կլազնոստ» (թափանցիկ) անկախ տեղեկատուին դէմ, զոր կը խմբագրէ, վերջերս ազատ արձակուած, Սերգէյ Գրիգորեանց: Խորհրդրուած՝ «Պոռչտողներ ճամբու եզրին», թերթը կ'ըսէ թէ հանդիպած են Գրիգորեանցի, որ պնդած է թէ այլախոհ հրատարակութիւն մը չէ, բայց համոզիչ չեն գտներ այս խօսքերը եւ կ'ամբաստանեն Գրիգորեանցը իրրեւ մէկը որ, 1971–էն 74 արուեստի գործերու չարաչահութիւն գործած է: Ենթական զրպարտութիւն կ'արձակէ լսուածները:

Միխնիի մօտ, զբօսաշրջիկութեան օդանաւ մը չէ կրցած էջք կատարել եւ Մ.Ք. Տոնալտ ճաշարանի մը գլխէն ետք, ճզմուած է հանրակառքի մը վրայ: 6 մեռեալ կայ եւ 14 վիրաւոր: Նման արկածներ ուրիշ առիթներով ալ պատահած ըլլալով, բնակչութիւնը բուռն բողոքներ բարձրացուցած է:

ՀԱՐԱԽԻ–ԱՓՐԻԿԷի Խորհրդարանը ընդլեց ցեղային խտրականութիւնը հանքերու մէջ: Օրէնք մը որ գոյութիւն ունէր 1911–էն ի վեր: Դիպուածով, այս ընդոմով կը պատահի, մինչ ոսկիի եւ ածուխի հանքագործները գործադուլի մէջ են: Օրէնքին ընդոմով, սակայն, պատմական անկիւնադարձ մը կը նկատուի, քանի որ մինչեւ հիմա, տեւերը որոշ պաշտօններու չէին կրնար յատակնիլ եւ բարձրագոյն դիրքը պոս – պօյն էր, այսինքն աշխատախումբի պետ:

ՊՈԼՍՈՑ, Ամնեսթի, Սերսինի, Պուրսայի բանտերուն մէջ, քանի մը հարիւր արգելափակուածներ կամաւոր ծոմի չարժումի մը դիմած են րողոքելու համար իրենց պայմաններուն դէմ: Առնցմէ 11–ին վիճակը, Պոլսոյ զինուորական բանտը, ծանր կը նկատուի, որովհետեւ աւելի քան ամիս մը առաջ ձերնարկած են չարժումին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՍԵՐԾ ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱԽՈՑԵԱՆ

Սերժ Աւետիսեան անակնկալ յաջողութեան մը տիրացաւ Շաբաթ օր, Անդրի մէջ, ուր տեղի ունեցան աթլէթիզմի Ֆրանսայի ախոյեանութեան մրցումները: Իր մարմնապիտութիւնն է սկաւառակ նետելը: Իր վերջին փորձին մէջ, յաջողեցաւ ղրկել զայն 58,34 մեթր հեռու, եւ այդ իրեն ապահովեց Ֆրանսայի ախոյեանի տիտղոսը: Առաջին անգամն է, որ «եան» մը, աթլէթիզմի մէջ, Ֆրանսայի ախոյեան կ'ըլլայ, չափահասներու միջեւ:

Աւետիսեան իր մարզական ասպարէզը սկսած է դպրոցական տարիքէն Սէն Շամոնի մէջ: 1982–ին եղած է ժիւնիոր դպրոցականներու Ֆրանսայի ախոյեան: Ներկայիս անդամ է Փարիզի Ռէսինկ Բլէօլ տը Ֆրանսին: Կրնայ տակաւին յառաջդիմել: Իր մասնագիտութեան մէջ կարելի է մնալ բարձր մակարդակի վրայ քանի մը տարիներ եւս: Կը բաւէ չարունակել մարզանքները:

Նչենք որ սկաւառակ նետելու Ֆրանսայի ներկայ մրցանիշը 62,36 մեթր է: Տիրոջ անունն է Ժուրնու՝ որ Շաբաթ օր, երկրորդ միայն դասուեցաւ (58,22): Մարզական կեանքի մէջ ելեւէջներ տակորական երեւոյթներ են:

Նոյն ախոյեանութիւններուն ընթացքին, 100 մեթր արգելարշաւի մէջ, Իզաբէլ Գաֆֆանճեան դասուած է 5–րդ (13''·32, առաջինը՝ 12''·95): Իր քոյրը Պէաթրիս 11–րդ է բարձրութիւն ցատքելու մէջ, 1,75–ով:

Երկու օրիորդները՝ որոնք տասնեակ մը տարիներէ ի վեր կը մասնակցին մրցումներու, կը մնան միշտ Ֆրանսայի լաւագոյններու կարգին, բայց, քանի մը տեսնէ ի վեր, կը թուի թէ հասած են իրենց կարելիութիւններու գագաթին, մանաւանդ Պէաթրիս՝ որ 1979–ին արդէն Ֆրանսայի ֆատէքներու մրցանիշը ունէր 1·77–ով···

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 31 / ՕԳՍ. 6)

ՀԻՆ ԱՐՏԱՇԱՏԻ ՍԱՍԻՆ

Արուեստներու, թատրոնի, արհեստներու վարչական եւ արքունի կեդրոն ըլլալէ զատ Արտաշատ անառիկ քաղաք էր, կ'ըսեն հնագէտները, նկատի առնելով վերջին տարիներու պեղումներուն դիտական վերլուծումներու արդիւնքները. արդէն բացուած են, ուսումնասիրուած քաղաքի պարիսպները ու ճարտարապետական այլ կառուցուածքը:

Տակաւին 1970–ին Բաթգէն Առաքելեանի ղեկավարութեամբ սկսուած պեղումները, որոնք կը չարունակուին մինչեւ այսօր, ճշդեցին քաղաքին տեղը ու ամբողջական պատկերացում բերին այդ մայրաքաղաքին առանձնակի դերին ու նչանակութեան մասին:

Քաղաքը հիացական վկայութիւններ արձանագրել տուած է Ստրապոնի, Պլուտարքոսի, Դանփիտոսի, Խորենացիի նման պատմիչներու. իսկ ներկայ պեղումներով յայտնուած նորութիւններու մասին, Գիտութիւններու ակադեմիայի հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկի աւագ գիտաչխատող, Արտաշատի պեղումներու պետ Ժ. Խաչատրեան լսած է, թէ պեղումները հասատատած են քաղաքին ընդարձակ պարիսպներ ունենալուն մասին. արդէն բացուած ու հետազօտուած են միջնաբերդի պարիսպներու գրեթէ կէսը՝ 4500 մեթր: Միջնաբերդը դրտնուած է ամէնէն բարձր բլուրին վրայ, ուր կան նաեւ վարչական չէնքերը. պաշտամունքի կառոյցները գտնուած են հոն, ուր այսօր կը գտնուի Խոր Վիրապի վանքը:

Միջնաբերդի պարիսպը տեղ – տեղ պահպանուած է 6 – 7 մեթր բարձրութեամբ: Հետաքրքրական է քաղաքի բլուրներու պաշտպանութեան դրութիւնը:

ԳՐԱԿԱՆ ՓՐՈՆԻԿ

ԹԱՏՐՈՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Թատերական կեանքի որակը բազկերակն է արեւմտեան քաղաքակրթութեան պատկանող որեւէ ընկերութեան, ամէնէն ճշգրիտ նշանը այդ ընկերութեան իմաստական ու մանաւանդ ընկերային հասութեան: Պատճառը այն է որ թատերական ներկայացում մը որ յանկարծ հայելի մը կը դնէ հանդիսատեսին աչքին ինչպէս եւ ընկերութեան ինքնագիտակցութեան առջեւ՝ ցոյց կու տայ թէ մարդերէ ի՞նչ չափով փորձառութիւն եւ իմաստութիւն քաղած են ապրելու սոսկական, մերկ արարքէն կամ սովորութենէն, ցոյց կու տայ նաեւ թէ որքա՞ն կարող են իրենց իմացականութեան լուսարձակը ետ իրենց վրայ դարձնելու, բիւրեղացնելու ընկերային տիպարներ ու տազնապներ եւ մանաւանդ խորհրդածել իրենց ապրածին վրայ: Այլ խօսքով, ապրուածին վրայ անդրադարձը, ինքզինքը վերլուծելու եւ երեւակայականը իրապէս զանազանելու իրականէն՝ չափանիշներ են զարգացումի, ոգեկան ուժի նրբացումի: Մարդ չի կրնար չխորհիլ թէ սինեմայի կամ թէլեվիզիոնի ստեղծած իրապաշտական վերարտադրութիւնը կեանքի ստերկային կապկումէն անդին չանցնիր եւ ոչ զայն ստեղծողին ոչ ալ վայելողին իմացական զարգացումին փաստը կու տայ: Այլ պարզապէս նախնական մշակումի մը նշանն է: Իսկ թէ զարգացումն ու նրբացումը իրենք ինչի՞ չափանիշ են՝ չատ յստակ չէ ոեւէ մէկուն տրուած ըլլալով որ հիմա գիտենք թէ մարդկութիւնը ոչ առաջ ոչ ալ ետ կ'երթայ, թէ իրականութեան մէջ տեղ մը գացած չունի եւ ոչ ալ եղած տեղը կրնայ մնալ...:

Թատրոնը, կամ ուրիշ բառերով՝ կեանքի վերստեղծումը անհիւթական միջոցներով՝ արեւմտահայ մշակոյթին զօրաւոր կողմերէն չէ եղած: Կը չեշտենք սակայն որ սքանչելի դերասաններ ունեցանք, մեծ մասով բնազդային, ինքնուս տազանդներ որոնք բռնկած են բեմի մը լուցքով, այն աստիճան վարակիչ տենդով մը որ կենդանի կրցած են պահել լեմական արուեստը մեր ժողովուրդին մէջ – ուրիշ օրինակ մը այն կացութենէն որ կը ստեղծուի երբ արուեստագէտին իմացական ուժերը զերազանց են հանրութեան միջինէն: Շատ են պատճառները բայց էն կարեւորը այն է որ դարերու ընթացքին մեր ազգին ահարկու ճիգը տոկալու պատմութեան հարուածներուն՝ իր միտքն ու մարմինը կղպած պահած է կեանքի իրականութեան միսերուն, ոսկորներուն ու պարզ, նուազագոյն վայելքներուն: Որդեգրած ենք ընտրողական իրապաշտութիւն մը որ կը կառչի ընկերային իրականութեան որոշ երեւոյթներուն միայն – աւանդութիւն, յեղուզ, ընտանիք, եկեղեցի, փոլքլոր – եւ որ հովանաւորած է մեր մշակոյթի հոլովոյթը: Բայց թատրոնը ճիշդ այն արուեստն է որ կը քակէ իրականութեան հետ այս կապերը, կ'արթնցնէ մարդը իրական աշխարհի հիփնոսացումէն ու կ'ալեւտագրէ զայն նիւթի տարկութենէն, չօչափելիին քաշողութենէն: Հաւանաբար ասոր համար է որ մեր մէջ չէ զարգացած, եւ առաւելաբար ծառացած է գործնապաշտ նպատակներու – հայրենասիրութեան քարոզչութիւն, ժամանց հայթայթելու կամ զուարճացնելու, հեղնելու եւ հաւանաբար դաստիարակելու – եւ անոր գոյութիւնը կը պարտինք միայն անհատներու նախաձեռնութեան, անոնց կատարի յամառութեան կամ անզսպելի պահանջին: Թատերական գործիչներու եռանդը կարելի է նաեւ չափել անկէ որ բեմական գործունէութիւնը յորդած է հայ միջավայրէն դուրս եւ ողողած օսմանեան թատրոնը: Պատճառներէն մին այն է որ թատրոնը միջազգային լեզու ըլլալով՝ Հայերը, 19րդ դարու կէսերուն ինքզինքին օսմանցի ալ զգացած են ու գործած թուրքերու մէջ առանց հակասութիւն զգալու երկու ինքնութեանց միջեւ: Հայր Լեւոն Զէքիեան կը մէջբերէ թուրք բանասէր Մէհմին Անտի խօսքերը թուրք թատրոնի սկզբնաւորութեան մասին. – «Թուրքերէն լեզուով թատրոնին զարգացման ուղղութեամբ իրենց անկեղծ ջանքերուն համար հայ արուեստագէտներուն ինչ կերպով ալ չնորհակալ ըլլանք քիչ է» (Հայ Թատրոնի Սկզբնաւթայները եւ Հայ վերածընունդի Շարժումը, Բ. տպգր., Վենետիկ, 1987):

Այս ամբողջ սէրն ու կորովը սակայն անհատական նախաձեռնութիւններ եղած են եւ հայ ընկերութիւնը մնացած է քիթը դործին, աչքը – բաց, օրէ օր ապրող, միլլիմճի մարդերու հաւաքականութիւն մը, ուր չեն կրցած հասունցնել ու թեւ առնել ընկերային բարդ յարաբերութիւններու եւ տազնապներու համար անհրաժեշտ տիպարները – կինը, սիրուհին, յանդուգն մարդը, հակա – ընկերութիւն եւ հակա – աւանդութիւն անհատը, զարգացած անգութ բախտախնդիրը, խելացի ապաքարոյ պաշտօնեան, փիլիսոփայ դատարկապորտը, սինիք մտաւորականը, անկախ ինքնակամ արուեստագէտը եւայլն: Այսինքն, մինչեւ որ արուեստ մը չազատագրուի իր ընկերային ու բարոյական ղեկեաններէն ու չկռթնի ամբողջութեամբ անձին տազանդին՝ չի կրնար նեռուիլ դէպի իր կատարելութեան մակարդակները, դէպի համամարդկային ոլորտները: Բարդ, ազգային ու նաեւ պետական տիպարներու, բիւրեղացումներու պակասը զգալի է նաեւ արձակի մէջ: Օրինակ, ո՞ւր է հինը որպէս տիպար մեր արձակի մէջ: Արմենակ Հայկունիի, Յովհաննէս Հիսարեանի, Սրբուհի Տիւսաբի տիպարները անուով միայն հայ են: Զօհրապի մօտ ոչ – հայ կիները միշտ աւելի չահեկան են. նոյն նկատողութիւնը՝ Շահնուրի Նէնէթի մասին, Լեւոն Բաչալեանին, Սիպիլին, Կամսարականին, Երուխանին կիները խակ, միամիտ էակներ են, մինչ Օշականին կիները կա՛մ դաւադացի կամ թուրք են ու միայն իր թատերական դործերուն մէջ կիները քիչ մը կը մօտենան արդի տիպարներուն: Ժամանակակից Սփիւռքի գրականութեան մէջ է որ փնտռելու է յոյսը այդ ազգային ու անդրազգային կերպարներու ծնունդին:

***

Թատերական կեանքի զարգացման ու թատերագիրներու դժուար ծնունդին հետ առընչուած տաղնապին առաջին օրինակներէն մին կը տեսնուի Պետրոս Դուրեանի առթիւ: Երբ կը մեռնէր 1872–ին, ան հրապարակի վրայ դէչ – աղէկ ճանչցուած էր որպէս աղքատ, միջակ, անյուշ թատերագիր ու շատ քիչերու ծանօթ էր որպէս բանաստեղծ: Ոչ մէկ թերթի մէջ իր բանաստեղծի վաստակին մասին որեւէ գնահատական գրութեան հանդիպած ենք մենք: Իսկ ինք միայն երեք քերթուած կրցած է հրատարակել, 1871ին Մեղուի մէջ: Պատճառներէն մին ալ այն է որ այդ չրջանին վենետիկեան դպրոցը կը տիրէր հրապարակին եւ եթէ Մասիս օրաթերթը ընդունինք որպէս հեղինակութիւն՝ Ալիշանէն, Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանէն ու Թովմաս Թէրզեանէն զատ ուշադրութեան արժանի բանաստեղծ չկայ Պոլսոյ մէջ (Մասիս, 1871, թիւ 1173): Անհաւանական չէ որ եթէ Դուրեան Մխիթարեաններու աւչկերտած ըլլար՝ առնուազն Թէրզեանի մը չափ ինքն ալ հանրային ճանաչումի կ'արժանանար իր ողջուցը: «Գալով հայ թատրոնին՝ ինչ որ ունինք առայժմ Պ. Վարդովեանին կը պարտինք» կը գրէ անստորագիր յօդուածագիրը Մասիսի մէջ, եւ չարունակելով՝ «նոյնպէս եւ քաղաքին Թուրք հասարակութիւնը» (Մասիս, 1871, թիւ 1179): Իսկ իր թատերական գործերու մասին քննական գրութիւն չատ դժուար է գտնել մեր մամուլին մէջ: Շատ չատ իր բեմադրութեանց յայտարարութիւնները լոյս տեսած են: Օրինակ, Պոլսոյ Արարատ թերթը, 1871 թիւ 39–ին մէջ կը բաւականանայ յայտարարելով թէ «Հայկական Անճնուէր խումբը կը ներկայացնէ, առաջին անգամ ըլլալով Վարդ եւ Շուշան կամ Հովիւք Մասեաց երգախառն Թատերգութիւնը, 4 արար, Պետրոս Դուրեանի կողմէ»: Այսքան:

Ու յանկարծ, 1872, Յունուար 21–ին՝ Դուրեանի մահը: Եւ նոյնքան յանկարծական՝ հսկայ, անմոռանալի ժողովրդականութիւնը մէկ օր առաջ անծանօթ, արհամարհուած երիտասարդին: Իր գրաւոր ցանկութի՞ւնն է – «փառաւոր կերպով կ'ուզեմ թաղուիլ» – որ հրահանգի պէս գործի կը մղէ զանազան կազմակերպութիւններ ստանձնելու թաղման ամբողջ տաղտուկն ու փառքը: Ցայտնի չէ: Ամէն պարագայի 4000 հոգինոց բազմութիւն մը կը հետեւի դագաղին. 80 հոգինոց դպրաց դաս մը, երեք չուրջառակիր քահանաներ ու եպիսկոպոս մը՝ կ'ամբողջացնեն սա անհասկնալի պատկերը. ազգային թաղումին...: Ուրկէ՞ բուսան այս մարդիկը, ո՞ւր էին ատոնք մէկ օր առաջ, մէկ չաթաթ առաջ երբ հպարտ տղան մարդկային չերմութեան ու գնահատանքի պակասէն մէկ հոգի մը կը փնտռէր որուն յանձնէր իր յիշատակը ու մեռնէր...: Քանի՞ փարա կ'արժէ այդ յապաղած, չինծու յարգանքը:

Այսքան կեղծիք Հայու համար անգամ չատ է – գնա՛ մեռիր եկուր սիրե՛մի դասագրքի օրինակ մը: Դժուար չէ հասկընալը ինչու Հայր Մեսրոպ Ձանաչեան, Պետրոս Դուրեան Դար մը ետք իր հատորին մէջ (Վենետիկ, 1974), դիրքը կը սկսի սա տողերով: – «Դուրեան մահէն ասդին է որ սկսաւ ապրիլ», որպէս թէ մահէն առաջ անոր կեանքին դժոխքը անկարեւոր մանրամասնութիւն մըն է որ պէտք է մոռցուի կարելի եղածին չափ չուտ: Ու պատուական կրօնականը կը չարունակէ «ճշմարիտ գեղեցկութիւններու կեանքն է ատիկա, հոմանիշ անմահութեան»: Ուրեմն այսպէս, մարդիկ պիտի մխիթարուին անմահութեան խոտոտումով ու մենք, խղճերնիս հանգստացած, պիտի երկինանք բազմոցներուն վրայ եւ չարունակենք օրաթերթը կարդալ: Բանաստեղծին ողբերգական մահէն չաբաթ մը ետք, որպէս պերպոյն անհեթեթութիւն ու նախատինք՝ յիշատակի հանդէս մը կը սարքուի Պետրոս Դուրեանի համար եւ յստակ պատչառ խօսքերու աւարտին, տրուած Սիմոն Ջէլկեանի կողմէ՝ տեղի կ'ունենայ «նորաձեւ եւ համոյական զուեչտ, ազգային խիստ ընտիր երգերով» (Մասիս, 1872, թիւ 1195): Ուրեմն մի՞չտ այսպէս եղած ենք մենք Հայերս, լայն ու խնդուքը նոյն ուժգնութեամբ ու նոյն ատեն՝ որպէս գազանիքը վերապրելու, որպէսզի ողջ մնացողները չարունակեն ճամբան: Եւ կամ՝ երկուքն ալ, թէ՛ լացը եւ թէ՛ խնդուքը լուրջի չառնելով, երկուքն ալ երեւոյթները փրկելու համար ու միայն մըտահոգ թէ կէսօրին ի՞նչ պիտի ուտենք, մէջքիս սա ճչնէպէթ ցաւը դեռ չանցաւ, դիչերը ըլլար պահկիինք...:

Բանաձեւ: – Պետրոս Դուրեան ոչ գրասան էր ոչ ալ թատերագիր, բառերուն առումովը: Սակայն երկուքն ալ փորձեց իր զուտ անձնական ոճով, այլինքն հայ ռոմանթիք բանաստեղծի յուզմնայորդ եղանակով, գլխաւորաբար իր կմախքն ու հոգին քով քովի պահելու համար ու նաեւ, չատ հաւանաբար, հանրութիւնը դաստիարակելու նպատակով: Եւ եթէ մէկը կ'ուզէ գիտնալ ի՞նչ էր ընկերային մակարդակը Պոլսոյ Հայերուն 19–րդ դարու երրորդ քառորդին՝ թող կարդայ Սվաճեանի Մեղուն, Գ. Այվազեանի Մամուլը, Պարոնեանի երիտասարդութեան գործերը: Այն ատեն կը հասկնայ ինչու մեր ժողովուրդը թատերական դրականութեան ոչ հում նիւթ ոչ ալ ըմբռնողութիւն կրնար հայթայթել 19րդ դարուն: Իսկ հիմա՞, 20րդ դարուն վերջին քառորդին – արուեստի հարցերը չեն լուծուիր սակայն կը վերլուծուին, յեռադարձ ակնարկով: Ցաջորդ քրոնիկով աւելի մօտէն կը քննենք այս հարցը:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՅՆ ՀԻՆ ՕՐԵՐՈՒՆ...

Աւելի քան վեց տասնամեակներ առաջ էր երբ Մերճաւոր Արեւելքի որբանոցները հաշուեյարդարի ենթարկուեցան ու պատապարեալները՝ հազարաւոր որբեր եւ որբուհիներ դուրս ձգուեցան այդ երկիցս օրհնեալ յարկերէն:

Անոնք ցրուեցան աշխարհի չորս ծագերուն՝ անտէր եւ անտիրական, անլեզու եւ առանց դրամի. որբուհիներէն չատ չատեր սպառուհիներ դարձան տեղացի ընտանիքներու մօտ:

Այդ օրերէն չատ առաջ 300 որբեր տեղաւորուած էին հարաւային Ֆրանսայի ազարակապաններու մօտ, ի խնդիր պատտ մը հացի: Յետագային անոնցմէ քանի մը հատը իրենց նոր տէրերուն գովչն փախան ու մեծ քաղաքները դացին. իսկ մնացածները...: Այս մասին ժամանակին Շ. Նարդունի անդրադարձաւ «Երկունք»ի մէջ, որ Զափահաս Որբերու Միութեան օրկանն էր:

Ահաւոր պատերազմը քանի մը տարիէ ի վեր վերջ գտած էր մարդկային եւ արհեստական ահռելի զոհողութիւններով: Երկիրը պէտք ունէր աշխատող բազուկներու իր քայքայուած տնտեսութիւնը վերականգնելու համար. այնպէս որ լայն բացաւ իր դռները տարագիր հայութեան առջեւ:

Այդ օրերուն ամէն չարաթ մէկ – երկու նաւեր Մարսէյլի քարափը կը հասցընէին Հայու թեկորներ. մեծ մասովայրիներ, որբեր, որբուհիներ. Թրքական գեհենէն ազատածներ:

Օգոստոսեան օր մը մեզ բերող նաւն ալ խարխեց նոյն նաւահանդիստը. հագիւ ցամաք ելած չրջապատուեցանք Հայերով, որոնք հարազատներու նման ըսկըսան հրաւիրել մեզ. «ազջի՛կ, մեր պանդոկը եկէք. տղաք, մեր պանդոկը տանի՛նք». Ու մենք չուարած հարց տուինք մեզի, թէ ի՛նչ չուտ այս Հայերը պանդոկներու տէր դարձեր են: Սակայն խընդիրը չուտով պարզուեցաւ. այդ օրերուն Սէն Շառլ կայարանին մօտիկ Տօմինիքէն, Փըթիթ Մարի, Ռիւ տը լա Ֆար եւ Պէրնար տիւ Պուա ու չրջակայ փողոցները հայարնակ դարձեր էին իրենց նչաւոր «պանդոկ»ներով. առանց վարիչնե-

ԿԱՐԱՊԵՏ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

— ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ —

ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ Ս. ՀԱՐՈՒԹԻՒՆԻ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԱՆ ԵՒ ՎՃՌԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓԻԹԱՐԻ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՒԷՐ

Մարսէյլէն Պ. Մ ի հ ր ան Պօյաճեան 200 Ֆր. կը նուիրէ ՍԻՒԱՄ–ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ս. Զատկուան իւղագինի առիթով.–

Տէր եւ Տիկին Կ. Առաքելեան, Տիկին Նոյեմի Էմմայեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Աղապէյեան, Տիկին Նուարդ Աղապէյեան, Տէր եւ Տիկին Խալիլ Եագուպ, Տէր եւ Տիկին Հայկ Փափազեան, Օրիորդ Րոզա Տիւմէճեան, Պ. Գաբրիէլ Գեբճեան, Տիկին Երանուհի Գրալեան, Տիկին Լիլիան Նիքոլա 150ական Ֆր., Պ. Խաչիկ Փիլիճեան, Պ. Մ ի հ ր ան Մղրաքճեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Օկիւսէթ, Տիկին Թէլլէր, Տէր եւ Տիկին Ս. Աչճեան, Տիկին Կարապետ Թորոմանտէրեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Նագգաչեան, Պ. Ալէքսանտր Նուրեան, Տիկին Մարիամ Գալուստեան, Պ. Քերոբ Ճարչեան, Տէր եւ Տիկին Գլէման Օճաքճեան, Պ. Ժան Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Նուպար Եոնգալի, Տիկին Մարգըրիտ Ալթունեան, Տիկին Արշալոյս Խանտանեան, Պ. Արշակ Բագարեան, Տիկին Մարի Քիւրքճեան, Տիկին Ա. Ֆրէնկեան եւ Գրօթթի, Պ. Երուանդ Թաղուրեան, Տիկին Անահիտ Փեթրեճան, Տիկին Էլիզ Քոչեան, Տիկին Մարի Տէլսիզեան, Տիկին Քէչիչեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Հալվաճեան, Պ. Գրիգոր Պարտիզպանեան, Տէր եւ Տիկին ձէյմս Ջամիչ 100ական Ֆր :

(Շար.)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ա ծ ի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առիթ.

Ս. ԳՐԻԳՈՐ-ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՆ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ երկրորդ ընդհանուր Պատարագին, վանահ ամբակոծման հետեւանքով մահացած զոհերուն հոգւոյն Օգոստոս 15, Շաբաթ, ժամը 10–ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ կը կատարուի :

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Համաեւրասատացիներու Վերաբնակեցման Միութիւնը 60ամեակին առթիւ ուխտագնացութիւն մը կազմակերպած է Երեւան

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17ԷՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2
16 ՕՐ

Մեկնում՝ Փարիզէն ուղղակի Երեւան, միանալով Ամերիկայէն եկող Սերտատացիներուն : Առաջին կարգի պանդոկ, ճաշ (Արմենիա), պտոյտներ տեսարժան վայրերը :

Փափաքողները կրնան դիմել.–

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ.–
ALEXANIAN
103, bd. de St. Loup, 13010 Marseille
Tél. : 91 - 35 - 04 - 13

Փ Ա Ր Ի Զ.–
OPTIMA
12, rue Vignon, 75009 Paris
Tél. : 47 - 42 - 10 - 35

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզի մէջ, ստիպողաբար կը փընտռուի վարձու սթիւտիօ մը, մատչելի պայմաններով :

Հեռաձայնել. – 48 – 99 – 74 – 66

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ՏՕՆ ՎԵՐԱԿՈՒՄԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԴԱՒԻԹ ԵՊԻՍԿ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Պատարագի աւարտին խաղողօրհնէք կը կատարուի :

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9ին
Պատարագ ժամը 10·30ին :

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիշատակ է Մեռելոց :

Առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց :

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն ժամը 9·45ին
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին
Յատուկ պատշաճի բարոզ ժամը 11·45ին

Յատուկ պատարագի աւանդական խաղողօրհնէքի արարողութիւն :

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17–ին, Յիշատակ է Մեռելոց :

Պատարագ ժամը 10ին

Յատուկ պատարագի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց :

Ս. ՓՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱՖՈՐՎԻԼ

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի : Յատուկ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի արարողութիւն :

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Յատուկ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը :

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30ին,
Պատարագ ժամը 10ին
Քարոզ ժամը 11·15ին
Խաղողօրհնէք ժամը 11·45ին :

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիշատակ է Մեռելոց :

Ժամը 11ին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց :

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՆ

Պատարագ եւ Խաղողօրհնէք :

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի աւարտին կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն :

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ — ՏԷՍԻՆ

Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի եւ տեղի կ'ունենայ աւանդական մատաղ եւ խաղողօրհնէք :

ՄԱՐՍԷԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ըստ աւանդութեան կը կատարուի նաեւ խաղողօրհնէք : Իսկ խաղող նուիրել փափաքող հաւատացեալները կրնան դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան :

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, քառաձայն եղանակով, առաջնորդութեամբ խմբավար Խաչիկ Եըլմազեանի :

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8ին
Պատարագ ժամը 10ին
Քարոզ 11·15ին
Խաղողօրհնէք 11·45ին :

ՄԱՐՍԷԼ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Հանդիսաւոր պատարագ եւ խաղողի օրհնութիւն :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԱԿԱՐ ԽԶԿՐ. ԿՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45ին
Պատարագ ժամը 10ին

Պատարագի աւարտին խաղողօրհնէք կը կատարուի :

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յատուկ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողօրհնէքի արարողութիւնը :

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30ին
Պատարագ ժամը 10ին
Քարոզ ժամը 11ին
Խաղողօրհնէք ժամը 11·45ին :

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ԿՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարէ եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Յակոբ Աբրահամեանի :

Պատարագի աւարտին՝ խաղողօրհնէք : Իսկ Օգոստոս 17, Երկուշաբթի առաւօտ Յիշատակ Մեռելոց, ժամը 10ին. ժամերգութենէ յետոյ տեղի կ'ունենայ Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց :

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ – ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16–ԻՆ

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ (ԺԻՒՐԻ)

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ՝ կայանի երախաներու ձեռայիւն աշխատանքներուն

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՑՏԱԳԻՐ՝ կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած :

fête champêtre

—— Samedi 15 Août ——

HOME ARMENIEN
107, avenue Maréchal Lyautey, St. Raphaël

10 HEURES.— *Messe en la Chapelle St. Jean, célébrée par*
Mgr. HAGOP VARTANIAN
assisté de Khatchig Yilmazian
chef de la Chorale Sahag - Mesrob

APRES - MIDI.— *Animation, tombola, dégustation de spécialités arméniennes.*

—— Tél. : (16) 94. 95. 00. 30 ——

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՇԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ
14
VENDREDI
14 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.551 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.551

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 3 – 10)

ՀԱՆՁԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱԼՊՈՄ

«Իմ ժողովրդի պատմութիւնը եւ ինքը՝ ժողովուրդը դարձան իմ ղլխաւոր հերոսները, ու երեւի պատահական չէ, հայ նկարիչ լինել ինքնին՝ նշանակում է պատկանել մի ժողովրդի ու երկրի, որոնք երեքհազարամեայ պատմութիւն ունեն, եւ այդ պատմութիւնը լի է հոգեւոր մեծութեամբ, ողբերգութիւններով ու յաղթանակներով: Հայաստանը եւ Հայերը անցնելով դարերի միջով, հասան 20-րդ դարին, պահպանեցին իրենց լեզուն, իրենց մշակոյթը: Ես ցանկանում եմ խօսել այդ առանձնայատուկ ճակատագրի մասին, լինել ժառանգորդն այդ ճակատագրի...»: Այսպէս կ'ըսէր Մոսկուայի հեռատեսիլէն 1984 Սեպտեմբերին նկարիչ Գրիգոր Խանջեան:

Վերջերս Մոսկուայի «Սովետական նկարիչ» հրատարակչականը լոյս ընծայած է արուեստագէտին գործերուն նուիրուած albom մը, զոր պատրաստած են Ն. Սահինեան եւ Բ. Զուբարով: Գ. Խանջեանի առաջին լուրջ նուաճումը 1959–ին Մ. Սարեանի «Վէրք Հայաստանի» վէպին նկարազարդումներն էին, իսկ երկրորդը 1969–ին ցուցադրուած Պ. Սեւակի «Անլռելի Զանգակատուն» պոէմի նկարազարդումները, որոնց համար արժանացած էր պետական մրցանակի: Իսկ 1981–ին երեւանի նկարիչներու Տունը ցուցադրուած, կողմնի համար պատրաստուած «Վարդանանք» եւ «Հայոց այրուձիները» գործերը բացառիկ յաջողութիւն ունեցան: Հրատարակուած albomին մէջ էջ առ էջ կը բացայայտուի Խանջեանի արուեստին ընդգրկումները, ուր քանի մը էջերով կ'ունենայ Իրիկա եւ այլ քաղաքներու մէջ:

***

ՀԱՄԵՐԳՆԵՐ ԱԼԱՎԵՐԴԻԻ ՄԷՋ

Հայաստանի պետական ակադեմական երգչախումբը ղեկավարութեամբ Յովհաննէս Չէքիջեանի, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 70ամեակին նուիրուած եռօրեայ համերգներ տուած է Ալավերդիի մէջ: Ներկայացուած են հայ, ռուս եւ եւրոպական դասական եւ ժամանակակից հեղինակներու ստեղծագործութիւններէն օրինակներ: Երգչախումբը պիտի մեկնի նաեւ Լատւիա, ուր քանի մը եղոյթներ կ'ունենայ Ռիկա եւ այլ քաղաքներու մէջ:

***

«ԼԻՃՔ»Ի ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԵԼՑԱԾ

Վարսոնի «Լիճք»ի հանքային ջուրերու գործատունը օժտուած է ինքնաշարժ սարքերով. բարելաւուած է ջուրի ոգիակը, եւ նախապէս գժուարութեամբ գտնուող արտադրանքը, ներկայիս լայն պահանջարկ կը վայելէ: Գործատունը տրապարակ կը հանէ ամսական երեք միլիոն չիշ հանքային ջուր:

***

ՀՆԱԳԵՏՆԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՄԲ

Երեւանի հատուցանորմալ գործատան տարածքին մէջ երկու հարուստ հին դամբաններու յայտաբերումը հատատեց այն ենթադրութիւնը, թէ Էրեբունի հին ամրոցին զուգընթաց գերեզմանատուն գոյութիւն ունեցած է: Նման յայտնաբերումներ կատարուած են նաեւ այլ շէնքերու մէջ: Վերջերս Մաշկունք պիւղին մէջ հողային աշխատանքներու ընթացքին աւերուած էր երկաթի դարուն պատկանող հարուստ դամբարան մը, որու մէկ մասը միայն կարելի եղած էր փրկել: Գտնուած այս նիւթերով կը հարըստանան Էրեբունի թանգարանի հաւաքածոները:

***

ՅԱՋՈՂ ՀԻՒՐԱՒԱՂԵՐ

Հայաստանի պետական էստրատային նուագախումբը յաջող հիւրախաղեր ունեցած է Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզին մէջ: Նուագախումբը Կ. Օրբէլեանի ղեկավարութեամբ վեց օրուան ընթացքին տուած է 13 համերգ, ինչպէս նաեւ հանդիպումներ ունեցած աշխատաւորներու, երաժշտասէր հասարակութեան հետ: Խումբին ելոյթները չուրջ 20 տարուան ընդմիջումէ մը ետք, մեծ հետաքրքրութիւն պատճառած են ու յաջող այս հիւրախաղերուն համար անոր Ղարաբաղի Մարզկովեսի գործկոմի կողմէ պատուոյ գիր տրուած է:

***

ԿԻՐՈՎԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԻՒՐԱՒԱՂԵՐԸ

Վերջերս Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած են Կիրովականի Յովհ. Աբէլեան դրամատիկ թատրոնի հիւրախաղերը, որոնք մեծ հետաքրքրութիւն պատճառած են: Ղարհ. Մխութեան հեռատեսիլը հատուածներ սփռած է Կիրովականցիներու խաղերէն, հարցազրոյցներ կատարած դերասաններու, բեմադիրին հետ: «Սովետական կուլտուրա» թերթն ալ անդրադարձած է Աբէլեան թատրոնի ելոյթներուն:

***

ԹԻՓԼԻՍՑԻ ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉԸ

Վրաստանի նկարիչի Տան մէջ վերջերս բացուած է Թիֆլիսէն նկարիչ Վալերի Բոյախչեանի գործերու ցուցահանդէսը, որ մեծ ուշադրութեան արժանացած է: Ան կը դծէ դիմանկարներ, բնանկարներ. իր պատառոտները Թիֆլիսի իւրօրինակ տարեգրութիւնը կը կազմեն. անոնք իր ծննդավայր Հաւլաբար թաղի տուներն են, փողոցները, բակերը, եկեղեցիները, չուկաներն ու կամուրջները: Բոյախչեանի գործերէն 128 աշխատանք ցուցադրուած են:

***

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բիւրականէն հայ աստղագէտ Ն. Մելիքեան ու գործընկերը՝ Մ. Տէլլա Վալէ, Իտալիոյ Փատովա քաղաքի աստղադիտարանէն, Օրիոն միգամածութեան շրջանէն նոր բռնկող եօթը աստղ յայտնաբերած են: Համատեղ դիտարկումները կատարուած են Բիւրականի մէջ: Անոնք գործադրած են աշխատանքի նոր մեթոտներ, որոնք մշակուած են պետական այդ կեդրոնին մէջ:

Բիւրականի փոխ տնօրէն Հայկ Յարութիւնեան ըսած է, թէ ներկայիս արտասահմանեան շատ մը երկիրներու հետ պետական յաջող համագործակցութիւն կը կատարուի: Այս համագործակցութեան արդիւնք են պուլկար, ֆրանսացի, հունգար, գերման, զուիցերացի, ամերիկացի, անգլիացի եւ այլ երկիրներու մասնագէտներու հետ կատարուած աշխատանքները:

***

ՆՈՐԱՑԱՑՏ ԺԱՅՌԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Մայիսին Հայաստանի յուշարձաններու պահպանման եւ օգտագործման վարչութեան արշաւախումբը Թումանեան շրջանի Նեղոց գիւղին մօտ, հին գերեզմանատան մը մէջ յայտնաբերած է ժայռապատկերներով մեծ քարաբեկոր մը: Անկէ կէս քմ. հեռու գտնուած են երկու խոշոր քարաբեկորներ եւս լաւ պահպանուած ժայռապատկերներով: Ուսումնասիրութիւններ ցոյց տուած են, որ այս ժայռապատկերները կը պատկանին Ք. Ա. Գ. – Բ. հազարամեակներով թուագրուղներու խումբին. այս յայտնաբերումները կը ծառայեն հաստատելու, թէ Հայերու բնավայրը եղած է պատմական Գուդարքը:

Տարբեր տիպի եւ ժամանակաշրջանի ժայռապատկերներ գտնուած են նաեւ Մասիսի հիւսիսային ստորոտները՝ Յոլակերտ, եւ Արարատեան դաշտին մէջ՝ Մեծամօր:

***

ՓՐԿԵԼ ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ժամանակի ընթացքին կը փճանան նաեւ ամէնէն յաւերժական կարծուած բաները՝ գիրքերը: Ու այսօր գիտութիւնը կը փորձէ զարման մը գտնել գիրքերու պահպանումը ապահովելու համար: Այս մասին հետաքրքրական տեղեկութիւններ հաղորդած է Նիւ Եորքի ազգ. գրադարանի նախագահ Վ. Գրիգորեան, Ամէնփրէսի թղթակցին հետ ունեցած զրոյցին ընթացքին: Գիրքերը կորուստէ փրկելու ելք մըն է գտնուիլ մանրաժապաւէններու վրայ փոխադրել, ինչ որ ատկասյ մեծածախիք միջոց մըն է: Վ. Գրիգորեան կ'ըսէ, թէ Նիւ Եորքի հատաքաղծոյին անդին գտնուողներն են պաղտիէոսի «Աչխարհագրութիւն»ը, Կիւթէնպէրկի տպագրած «Աստուածաշունչ»ը, Շէքսպիրի առաջին հրատարակութիւնները, անկախութեան հռչակման նախնական նախագիծը: Եւ տարօրինակն այն է, որ այդ «գերունի»ներէն շատերը, որոնց տարիքը դարերով կը չափուի գէշ վիճակի մէջ չեն, այլ զար մը առաջ միայն լոյս աշխարհ եկած «երիտասարդներ» հազիւ կը ընչեն: Պատճառն այն է, որ ԺԹ. դարու Բ. կէսէն մինչեւ ԺԹ. դար գիրքերը կը տպագրուէին ձեռքով պատրաստուած ձորձաթուղթի վրայ, իսկ ԺԸ. դարու վերջաւորութեան թուղթը սկսան փայտէ պատրաստել:

Մանրաժապաւէններէ զատ գիրքերը պաշտպանելու համար կայ գիտական եղանակ մըն ալ, ուր քիմիական լուծոյթով մը էջերը կը լուացուին. սակայն այս մէկին ալ շատ սուղ կ'արժէ: Բազմաթիւ գիտնականներ, գիւտարարներ կ'աշխատին լուծում մը գտնել հարցին, փրկել գիրքերը ու մարդկութիւնը չձգել առանց յիշողութեան:

***

ՆՈՒԷՐ ՀԱԽԱՓԱՆՈՆ

Համալսարկէն Հայուհի մը՝ երանուհի Կէթինկ–Հայոսթեան Հայաստանի պատմութեան Թանգարանին նուիրած է ձեռագործներու երեք հարիւր տարուան հաւաքածոյ մը: Հաւաքածոն կը ներկայացնէ Մարաշի, Այնթափի, Սվազի, Կեսարիոյ, Ուրֆայի, Կիլիկոսի, Պոլսոյ, Հալէպի վարպետներու ստեղծագործութիւնները. ժանեակներ, ծածկոցներ, սփռոցներ, վարագոյրներ, գլխու ծածկոյթներ, թաշկինակներ ու անոյշագործութեամբ պատրաստուած հիւսուածքի նմոյշներ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ մերժողական պատասխան տալէ ետք Հիսէն Հապրէի, որ զինուորական օժանդակութիւն կ'ուզէր, ազդարարութիւն մը ըրաւ Քատաֆիի, որու օգուժը ամրակոծած էր Զատի այն չրջանը, որ կը գտնուի 16–րդ զուգահեռականին հարաւը, այսինքն այն չրջանը, զոր Ֆրանսա պարտի պաշտպանել: Պաշտպանութեան նախարարը չէշտեց, այս առթիւ, թէ Ֆրանսա ոչ մէկ միջոցէ կը խուսափի, ոչ իսկ զինուորական, պահպանելու համար Զատի հողամասին ամբողջականութիւնը:

«ՄԱԹԻԷՆ» արտօնութիւն ստացաւ, Փարիզի առեւտուրի դատարանէն հրատարակութիւնը չարունակելու: Տասերու խումբին յանձնուեցաւ թերթը չարունակելու պատասխանատուութիւնը: 25 բաժնետէրեր զօրավիգ եղած էին, անհրաժեշտ 10 միլիոն Ֆրանքին համար, բայց խումբը պիտի փորձէ 10–էն 15 միլիոն ալ փոխառութիւն գտնել դրամատուներէ: Սեպտեմբերին ալ կուչ պիտի ընէ ընթերցողներուն:

«ՓՐՈՓՈՓԸ», Փարիզի հնագոյն սըճարանը (rիւ տը լ'Անսիէնն Քոմէտի), որ երեք զար է գրական ժամադրավայր մը մնաց, եթէ նոյնիսկ վեռլէնները չկան այլեւս, անանկութեան դուռն է, թէեւ մինչ առայժմ՝ «փակ աշխատանքներու համար» դրուած է ճակատը: Հինգշաբթի օր, Փարիզի դատարանը պիտի վճռէր ճակատագիրը սրճարանին եւ 35 հոգինոց անձնակազմին: Սրճարանը կը կրէ սիկիլիացի իր հիմնադրին՝ Ֆրանչեսքօ Փրոքոփիօի սրբագրուած անունը: Ան է, որ 1670ին Սէն–Ժերմէնի տօնավաճառին սուրճ ապատարկելով երկու Հայերու (Փասքալ եւ Մալխազան) հաչոյն, որոնք 1654–ին Մարսէյլ ներմուծած էին «նոր բոյրը», յաջողած է իր սրճարանը հիմնել:

ԼՈՒՐԵՐՈՒ օգոստոսեան «սով»ը պատճառ էր, որ Զորեքշաբթի օրուընէ ի վեր մեծ համեմատութիւններ առնէ Քովալչիք գոյգին մէկ ծրագիրը, որ ջուրը ինկաւ ոստիկանութեան միջամտութեան հետեւանքով: Այս ամսոյը կ'ուզէր Մոն – Պլան բարձրանալ (4807 մ.) հետը տանելով 2 տարու մանչուկը, որպէսզի գրաւը չահի եւ տղան կրտսերադոյն լեռնագնացը ըլլայ «Եւրոպայի տանիքը» հասած: 3000 մեթրի վրայ, զինուորական ոստիկանութիւնը արգելք հանդիսացաւ, քանի որ 2 տարու երախայ մը չի դիմանար նման բարձրութեան: Ծնողքը համոզուած չէ, բայց եթէ իրենց փնտռածը ծանուցում էր՝ յաջողած են:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷի հանքագործներու չարժումը բարելաւուելու փոխարէն (գեղային խորհրդանութեան օրէնքի չնչումէն ետք) վատթարացաւ 86 բանթողներու ձերբակալութեան հետեւանքով: Ըստ իշխանութեանց, վար դրուած 78–ը՝ «ըստ պատուհեան նպատակաւ» կը գտնէին: Սենթիքաներու պատասխանատուներ են, որոնք ապառնացած կ'ըլլան գործադուլը դադրեցնել ուզող հանքագործներուն, որ նման պարագայի մը՝ «հիմնական միջոցներու» կ'ենթարկուին:

ԳՐԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ԹԱՏՐՈՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

*Սփիւռքի ընկերային կեանքին հմայքն ու մարմինը մեծ ցնցումներու ենթարկուեցան վերջին տասնամեակին: Եւ ինքնապաշտպանութեան առհասարակ չատ խորունկ, անդիտակից ռէֆլէքսի մը ազդեցութեան հնազանդելով, ազգովին հին թէ նոր գաղութներու հայութիւնը չատ աւելի պահպանողական, անհանդուրժող եւ իշխանութեան կամակատար զարձած է քան էր ասկէ քանի տարի առաջ: Քայլ մը եւս, ամէն տեղ ու ամէն քանի մէջ՝ մինչեւ որ խելքերնիս եւս գլուխնիս գայ: Կծկումի, նահանջի եւ կրաւորականութեան այս չարժումը ամէնէն քիչ ազդեցութիւն ունեցած է նկարիչներու, փիլմարուեստի մասնագէտներու եւ երաժիշտներու պարագային, մարզիկ՝ որոնք ամէնէն մօտիկը կեցած են արդի աշխարհի արուեստի ակերուն, աշխատանոցներուն եւ ճակատին: Մասամբ նոյնը կրնանք ըսել բանաստեղծութեան մասին: Ամերիկայի անգլիագիր հայ բանաստեղծներէն ու գրողներէն չատեր – օրինակ՝ Բիթըր Նաճարեան, Տիանա տէր Ցովհաննէսեան, Մայքլ Աքիլեան, Հայկ Ցաչատուրեան, Բիթըր Պալաքեան – Ամերիկայի արթուն, ապրող, իր ժամանակի ցեխին ու միւռոնին խառնուրդ զրականութեան հպումին, կանչին ու չարափոփոխ տպաւորութիւններուն անմիջականութեան մէջ կ'ապրին ու կը ստեղծեն: Նոյն մտերմութեան կապերը հաստատուած են Ֆրանսայի ժամանակակից մտաւորական ճաշակներուն ու չափանիշներուն ու Գրիգոր Պըլտեանի պէս գրողի մը միջեւ: Հանդիպո՞ւմ, համագրո՞ւմ, յարմարեցո՞ւմ թէ զուգադիպումն է երկու հակոտնեայ մշակոյթներու, մանաւանդ Ամերիկայի պարագային: Դժուար է ըսել: Դառնալով Սփիւռքի հայագիր գրողներուն՝ կարելի է համաձայնիլ սերունդներու տարիքներուն: Փաստ է որ յիսունէն վեր, վաստակի տէր եւ զաւակիրքերու անցած գրողները ո՛չ աշխարհամասի մէջ որ չարժին արեւուն անհաւատ լոյսին տակ՝ վըր խրաչին այժմէական, տագնապահար մեր քաղաքակրթութեան կեանքի եւ արուեստի ոճին: Մեր գրական բանակին փաղանգն է ասիկա, խիտ, հաւատաւոր չարքերը աւանդապահ գրողներուն – սկսելով Ժագ Ցակոբեանէն ու անցնելով Ցակոբ Կոպրալեցիին, Զարեհ Մելքոնեանին, Խրախունիին, Գէորգ Աճէմեանին: Երկրորդ սառիճանի վրայ կու գան աւելի երիտասարդներ Ցարութիւն Պէրպէրեան, Կարօ Արմէնեան, Վեհանոյշ Թէքեան, Պօղոս Գուրեղեան, Ալիսիա Կիրակոսեան եւ ուրիշներ որոնք մեծ զգուշութեամբ կը հեռանան ազգային ապահով սահմաններէն՝ բայց չեն ուզեր կամ չեն կրնար մոռնել անդրազգային ռազմադաշտը: Եւ վերջապէս՝ երրորդ կամ նորագոյն ալիքը գրողներու Տաճատ Եարտըմեան, Հելլա Գալֆայեան, Գէորգ Թէմիզեան եւայլն որոնք չատ հաւանարար պատրաստ են յառաջ նետուելու եթէ միայն ունենային հսկայ պաչարը մշակոյթի, արդիականութեան՝ որ անհրաժեշտ է դիմանալու ժամանակակից ոդիին: Ընդհանուր կացութիւնը յուսադրիչ է միայն մասամբ: Այնպէս որ հայ գրագէտներու խորչանքը բացուելէ օտար աշխարհի մը վտանգներուն եւ դիմագրաւելէ ոչ–հայ իրականութիւն մը որուն լեզուն հայերէնն չէ՝ մէկ յստակ հետեւանք ունեցած է – այդ գրագէտներուն գործերուն ստուար մասին կեդրոնացումը հեղինակի անձին չուրջ, անոր վերացական ապրումներուն արժեւորումը եւ առ հասարակ յապաղած նէօ – ռոմանթիք գրականութեան մը յաւերժացումը: Այս պատկերէն բացակայ է անգութ, իրաւ աշխարհը, ուր կ'ապրինք կամ կը փորձենք ապրիլ, մարդկութիւնը իր ճղճիմ կամ հերոսականութիւններով, քաղաքակրթութիւնը՝ ձեռակերտ՝ սուրբերու եւ սուահականերու հաւատարատէս: Մեր տեղը՝ լեզուն է որ Կ'ապրի միայն, մեր քառերը մեզ կը փոխարինեն: Շատ տարօրինակ կերպով մը, մեր լեզուն որ մեր մեծագոյն զանձն է ու ժառանգը՝ կ'արգիլէ որ մենք մօտենանք աշխարհին, որ արմատ ձգէ հոն մեր երեւակայութիւնը, խարխոյ նետուի ու կառչէին մեր զգայարանքները իրականութեան ժայռին կամ մշուշին:

Այս անընդհատ, արտասովոր վիճակին ամէնէն ցայտուն օրինակը մեզ կու գայ թատրոնի պզտիկ աշխարհէն: Գործնական սկզբունքը միշտ այն եղած է որ հայ դրամատիրոջ գործին ապահով սահմանները իր լեզուին սահմաններն են: Նոյնպէս ճիշդ է այս հայ հանրութեան համար՝ որ ինքնապաշտպանութեան բնազդով հայկական ընդունուած թեմաներ կամ թատերախաղեր կը քաջալերէ, մանաւանդ երբ ատոնք կը վերատեղծեն հայ տառապանքին ու ազգային ինքնութեան միթոլոժիին մեզմօրէն յուզիչ յաճախանքը: Ոչ գարգացումի ոչ ալ խելքի հետ կապուած կը թուի ըլլալ մեր միջին հանրութեան այս անդիմադրելի սէրը դիւրին, հաճելի եւ հայկականութեամբ կեչուն ապրումներու համար: Սակայն անճիզ վայելքներու, անվտանգ լուծումներու եւ երկչոտ յառաջխաղացումներու այս ազգային հոգեբանութիւնը ժամանակաւոր վիճակ մըն է եւ անկասկած որ պիտի անցնի երթայ, ինչպէս անցան պատին թրքերէն երգերու սէրը, Ապրիլեան ոգեկոչումներու առթիւ միացող խնկամանները ակումբներու բեմերէն, ինչպէս մարեցան քաղաքական կուսակցութիւններու դառն պայքարները մամուլով ու խօսքով, ինչպէս անցաւ զնաց համոզումը թէ աշխարհ մեզ հանգիստ պիտի ձգէր որ երկրագունտի զանազան անկիւնները քաչուած՝ մեր դիտցած ձեւով ապրինք...:

Սակայն մինչեւ անցնիլը այս երանաւէտ պատրանքին՝ ստիպուած պիտի հանդուրժենք թատերական մակարդակի ահաւոր անկումը որ ուղիղ կը համապատասխանէ մեր ժողովուրդի պահպանողական արամադրութիւններուն: Կ'ակնարկուի եր – կու արժէքաւոր բանաստեղծներու՝ Ժագ Ցակոբեանի եւ Մուշեղ Իշխանի բացառիկ անարուեստ եւ անմիջ թատերախաղերուն որոնք իրական գլուխ – գործոցներ են «կէթոյական» հոգեբանութեան որմէ կը չանանք խուսափիլ յիսուն տարիէ ի վեր: Մէկը բացատրելու է մեզի թէ չրջափոխութեան ո՞ր անծանօթ օրէնքով գրայուն, մտերմիկ, ու գոց բանաստեղծներ, իրենց տագանդի լրումին հասած խոկուն, յուզումնահեղձ քնարական գրումներով՝ յանկարծ կը նետուին արուեստի սեռի մը մէջ որուն օրէնքներէն, հոգեբանութենէն ու թեքնիքէն ոչինչ կը հասկնան: Ժամանակին Հայրենիք Ամսագրի մէջ մի ոմն Եղիա Գասպարեանի, Նշան Պէշիկթաշլեանի եւ ուրիշներու անկանդնելի, սրատճմլիկ թատերախաղերը կային ու փառք Աստուծոյ որ հոն ալ մրնացին: Դեռ կան չատ աւելի տանելի, հետաքրքրական բայց նորէն անարդիական, անարհեստագէտ թատերախաղերը լուսահոգի Մկրտիչ Հաճեանի, բանաստեղծ Զարեհ Մելքոնեանի, արձակագիրը Մովսէս Պէլքճեանի. կայ նաեւ պոլսահայ թատերագիր Արման Վարդանեանի ինքնատիպ կէս – փիլիսոփայական կէս – երդիծական խաղերը որոնք բաւական կը մօտենան արդիականութեան ոգիին: Այս գրողներու թատերական աշխարհը գոնէ գրական լեզուի, ճաշակի եւ լմնցական հետաքրքրութիւններու նպատակ ունի եւ կարելի է նոյնիսկ խորհիլ թէ անոնց գրութիւնները իրենց յատուկ բարմոցային հանրութիւնը ունին, մարդիկ՝ որոնք աւելի հաճոյք կ'առնեն ընթերցումէն քան ներկայացումէն:

Բայց ինչ լսել այն միւս հանրութեան որ ամէն սրահ կը վազէ անպիտակ, չադրահատ իրարանցումով, կը խռնուի ամէն տեղ ուր գաւեչտի մը հոտը կ'առնէ: Ոճիրի պէս բան մը կը գործուի հայ ժողովուրդի վրայ ամէն անգամ որ սա կամ նա միութիւնը, մշակութային կամ ոչ՝ գռեհիկ գաւեչտ մը կը հրամցնէ հանրութեան, ամիսներ տեւող թաժի – դամիք, եռանդուն պատրաստութենէ ետք: Անկախ անկէ որ այդ ողորմելի ներկայացումները (նոր կարդացինք որ «Արտասահմանեան Փեսացուն» կոչուած ատատած մի–այն գիտէ ինչ գաւեչտ մը մօտ օրէն պիտի պատրի Փասատինայի հայութեան պըլ–խուն...) ճաչակ կը խաթարեն՝ մեզի կը թուի թէ ոեւէ բեմադրիչ որ նուազագոյն պիտակցութիւնը ունի իր արուեստին կարելիութիւններուն պիտի զգայ թէ բեմ–փիւռքի մշակութային ներկայ վիճակին մէջ բոլոր ճիգերը պէտք է մղուին հայութիւնը արթնցնելու իր կացութեան ճակատագրական նկարագրին, բանալու միաքերը մեր զարու արուեստին, մշակելու մեր մէջ մարդկութեան մեծ ատենաղներու գիտակցութիւնը: Հայերուս համար վտանգում է, վնասակար պերճանք է հասարակ կատակերգութիւն հրամցընելը մեր հանրութեան: Ոչինչ կը չահինք: Նոյնիսկ պարահանդէսները եւ քէֆի հանդէսները զրական կողմեր ունին եւ յաճախ մարդէ մարդ հաղորդակցութիւն, ջերմութիւն ու համակրանք կը առեղծեն: Նոյնիսկ հայկական զեղչկական պարերու չնորհիւ ազգային զգացումի հատանք մը կրնայ պարթիլ անձէ անձ, երբեմն... այդ ուրիչ որ նուագարաններու եւ երդիչներու արտադրած ապուչցնող (բառին առուգաբանական իմաստով) խըլացուցիչ, անչնորհք եւ անմիտ երաժշտութիւնը կը վնասէ լսողական գործիքին, նախատինք է հայկական ոգիին եւ պարզապէս գռեհիկ է:

Բարերախտաբար սակայն, կան չատ աւելի լուրջ ու տագանդաւոր մշակներ թատերական կեանքին մէջ: Օժտեալ բեմադրիչներ՝ որոնք կը պայքարին կենդանի պահելու արուեստին աւանդութիւնները, բանելու ժամանակի ոգին որպէս թեքնիք եւ գաղափար: Ամէն անուն տրամ մը եւ կռուան մը, կամուրջ մը զարուն հետ եւ առաջադրութիւնը Սփիւռքի – Պերճ Ցազլեան, Հրանդ Մարգարեան, Վարուժան Ցարըչեան, Գրիգոր Սաթամեան, Ճանօ Ֆարրա, Արրի Ցովհաննիսեան, Վահէ Պէրպէրեան եւս, տատնաբար: Ինչպէս եւ, ամերիկեան կրկէսին մէջ՝ Մայքըլ Գրմոյեան, Նշան Փարլաքեան եւ ուրիշներ տատնաբար: Ֆիլմարուեստի մէջ՝ ուրիշ խարխիններ Սփիւռքը ամուր պահելու, ուրոյն ինքնութեան տատած արուեստագէտները Նիկոլ Պէգճեան, Ատոմ Էկոյեան, Ռամիկ Գրիգորեան, Արա Մաճունեան, Արմանտ Կարապետեան: Անուններու այս թուումը դիծ մը կը քաչէ, ցանկապատ մը կը չինէ որուն մէկ կողմը կը գտնուին պարզ ժամանցային, անչահեկան եւ նոյնիսկ որոշ իմաստով վնասակար թատրոնը ժողովրդային ճաշակոյթին որ ինքզինքը կրնայ փրկել միայն եթէ սիւրեալահայ Փոլլորի մը ծնունդ տայ օր մը: Եւ միւս կողմը՝ արուեստագէտներու խմբակը որուն վրայ կը դրուին բոլոր յոյսերը թատերական կեանքի օճախները վառ պահելու, դրօշակը բռնելու եւ չարունակելու դրոծը միչեւ անգնին փոթորիկները, կազմակերպուած Սփիւռքի ընկերային կեանքը ու ծնին թատերագիրները, հայ եւ արդիական նոյն ատեն:

Երկու անուն եւս աւելցնելու է երիտասարդ ուժերու ցանկին - Ձէրալտ Փափազեան եւ Նորա Էքսէրճեան – Փափազեան: Երիտասարդ զոյգը սա արժանիքը ունի որ բեմական տագանդին տարբեր մշակած է, բեմի սրտին մէջ իսկ՝ տամունքի արուեստը: Բանաստեղծութեան եւ թատրոնի հանդիպումը, սիրահարութիւնն ու ամուսնութիւնը մարդկութեան սկզբնաւորութեան կը տանի մեզ: Կրնազան ամոլ մը եղած են պատմութեան ընթացքին, թատրոնը առհասարակ մըներով արուեստի տարրը: Փափազեանները չեն չեղիր աւանդութենէն: Վերջերս Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ իրենց ներկայացուցած Սոճըրն էք Աբարատ փաստն է այդ կեցուածքին: Իր ամբողջութեան մէջ յաջող՝ ձեռնարկը երկու իրողութիւն մատնանչեց – նախ՝ անհրաժեշտ է որ բանաստեղծական եւ թատերական տարրերը չատ բծախնդիր եւ արհեստագէտ եղանակով հաւասարակչռուին որպէսզի բանաստեղծական երկի մը բնութիւնը, արտասանութեան արագութիւնը եւ յուզականութիւնը, իմաստն ու արուեստի նրբութիւնները չտտորագատեն թատերական աշխուժութեան, ըրաչուքեան եւ տպաւորելու առաքինութեան: Պէտք չէ որ արուեստը թատերական ժամանցի փոխուի՝ երբ կա՛յ ձեւը երկուքն ալ փրկելու: Երկրորդ նկատողութիւն՝ թարգմանութեան մասին է: Թարգմանութիւն մը միչտ երրորդ մշակոյթի մը ծագում կու տայ մանաւանդ բանաստեղծութեան պարագային, եւ այս կացութեան մէջ զժբախտաբար աւելի պզտիկ մշակոյթն է, որ կը տուժէ, այսինքն մերինը: Կարելի չէ՞ ուրեմն խնայել մեր մեծ գրողները – Նարեկացի, Վարուժան, Թէքէեան եւ այլք – ու թարգմանել երկրորդական, երրորդական բանաստեղծներ, օրինակ Ռ. Սեւակ, Կ. Զարեհ, Սիպիլ, Ռ. Որբերեան, Ս. Կապուտիկեան, Ա. Զօպանեան: Ի վերջոյ, մեծ բանաստեղծներուն բացառիկ արժանիքները ոճի, պատկերի, զգայնութեան՝ անթարգմանելի են իրենց լեզուական ինքնութեան բերումովն իսկ: Այս բոլորով հանդերձ՝ վայելք էր տեսնել ու լսել ինքնատիպ, խանդավառ զոյգին առաջին քայլերը փիւռքեան մշակոյթի նոր ճամբաներուն վրայ: Ու քաջալերելի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՄՇԷՆՑԻՆԵՐՈՒ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Համշէնը ձորոխ գետի հովիտին մէջ տարածուած զեղեցիկ աչխարհ մըն էր եւ իր տարածութեամբ կը հատասարէը պատմական Խազտիքի սահմաններուն: Դարերու ընթացքին չատ փոթորիկներ անցած էին Համշէնի վրայէն: Օսմանեան նուաճողները քանիցս փորձած էին ձուլել Համշէնցիները, զանոնք ենթարկած անյուր հալածանքներու: Ատոնք աւելի ատատկացան զարուս սկիզբը ու Մեծ եղեռնի տարիներուն: Տասնեակ հազարաւոր Հայեր տպատանեցան Ռուսիոյ սահմաններուն մէջ: Սեւ Ծովու ափերը: Ներկայիս Կրատեղար մարզին եւ Ազթապիոյ ինքնաւար Հանրապետութեան մէջ կ'ապրին աւելի քան 300 հազար Հայեր: Դարերու ընթացքին Համշէնցիները ստեղծած էին չատ հարուստ բանահիւսութիւն: Համշէնցիներու չրջանակին մէջ տարածուած են հէքեաթները, առած – ասացուածքները, սիրային եւ հարսանեկան երգերը, պարերգները, օրօրները, մանկիները, հանելուկները ու բանահիւսութեան միւս սեռերը, որոնք չատ գուդահեռներ ունին նաեւ այլ վայրերու բանահիւսական նմոյշներու հետ: Անոնք կ'օգնեն աւելի ընդլայնելու հայ բանասիրութեան քարտէդը, լի յայտ բերելու նոր տարրեր եւ գոյներ, դնելու մայր բնադիրը, ուսումնասիրելու տուեալ նմոյշի կրած փոփոխութիւնները: Դժբախտաբար այդ չատ հարուստ բանահիւսական նիւթերը քիչ հաւաքուած են ու գրի առնուած: Սակայն մենք այսօր երախտապարտութեամբ մեր խօսքը կ'ուղղենք անոնց, որոնք ժամանակին մտահոգուած են այս հարցով: Անոնցմէ առաջինները եղան Գարեգին Սրուանձտեանց եւ Սարգիս Հայկունի: Շնորհակալ գործ կատարած է նաեւ Տրապիզոնի ազգային վարժարանի ուսուցիչ Նշան Ցաչեան, ժամանակի պարբերականներուն մէջ ապագրելով իր հաւաքած ու գրի առած առածներն ու ասացուածքները՝ Տրապիզոնի բարբառով:

1971 եւ 1979 թուականներուն երեւանի մէջ լոյս տեսան «Զայն Համշէնական» գիրքի Ա. եւ Բ. հատորները, ուր տեղ գտած էին նաեւ նմոյշներ համշէնհայ բանահիւսութենէն: 1981–ին Հայաստանի ակադեմիայի հրատարակչականը «Հայ ազգագրութիւն եւ բանահիւսութիւն» մատենաչարի 13–րդ գիրքը նուիրեց Համշենահայերու ազգագրութեան, որուն նիւթերը հաւաքած էր Բարունակ Թոսլաքեան: Հեղինակը ծնած էր 1899–ին՝ Տրապիզոնի մերձակայ Կուչնատ հայկական գիւղը, ուսումը առած Տրապիզոնի Սահակ – Մեսրոպեան վարժարանը: Ան ալ իր հայրենակիցներուն պէս գաղթած էր եւ բնակութիւն հաստատած Սոչիի չրջանը: Հանգամանք կոչուելէ ետք ամբողջովին նուիրուած էր հայրենի Համշէնի պատմութեան, ազգագրութեան եւ բանահիւսութեան գանազան մարզերու մոգրուած էջերը փրկելուն, մարդոց յիչողութեան մէջ տակաւին չատ մը նմոյշներու գրառումին: Ան կրցած է այդ գործին լը-

---

ծադում կու տայ մանաւանդ բանաստեղծութեան պարագային, եւ այս կացութեան մէջ զժբախտաբար աւելի պզտիկ մշակոյթն է, որ կը տուժէ, այսինքն մերինը: Կարելի չէ՞ ուրեմն խնայել մեր մեծ գրողները – Նարեկացի, Վարուժան, Թէքէեան եւ այլք – ու թարգմանել երկրորդական, երրորդական բանաստեղծներ, օրինակ Ռ. Սեւակ, Կ. Զարեհ, Սիպիլ, Ռ. Որբերեան, Ս. Կապուտիկեան, Ա. Զօպանեան: Ի վերջոյ, մեծ բանաստեղծներուն բացառիկ արժանիքները ոճի, պատկերի, զգայնութեան՝ անթարգմանելի են իրենց լեզուական ինքնութեան բերումովն իսկ: Այս բոլորով հանդերձ՝ վայելք էր տեսնել ու լսել ինքնատիպ, խանդավառ զոյգին առաջին քայլերը փիւռքեան մշակոյթի նոր ճամբաներուն վրայ: Ու քաջալերելի:

ՎՏԱՆԳԱԻՈՐ ՔՆԱԲԵՐ ՄԸ ՈՐ ՔՈՒԻՆ ԿԸ ՓԱԽՑՆԷ

—×—

Ամաթերատամի թմբամոլները սկսած են հետզհետէ աւելի գործածել քնարերը դեղ մը, ինչ որ առողջապահական իշխանութիւնները լրջօրէն կը մտահոգէ: Այս պէսով, որ Ռոհիփնոլ կը կոչուի «քաջողութեամբ» կը փոխարինէ էրոյինը ու աւելի աժան է: Դեղին կարեւոր քանակութեամբ գործածութիւնը, մթացած ոգելից ըմպելիներու, վառնգաւոր բաներ կրնայ ընել տալ ենթակային, որ սթափելէ ետք չի յիշեր պատահածները:

Վերջերս ոստիկանութիւնը յայտնաբերած է երեք ոճիրներ, որոնք գործուած էին այս դեղին ազդեցութեան տակ: Այնքան տարածուած է անոր գործածութիւնը, որ Ամաթերատամի դեղագործներու ընկերակցութիւնը մերժած է զայն վաճառել, նոյնիսկ դեղապիրով ներկայացող թմբամոլներու: Նման վիժած նպատակով կը գործածուի նաեւ ուրիշ մը՝ Մեթաքուոնը, որ խորքին մէջ կը ծառայէ թմրամոլներու ապաքինման:

Ամաթերատամ այս հարցերու տէր միակ քաղաքը չէ: Լա Հէյլի մէջ տարին Ռոհիփնոլի մօտ մէկ միլիոն դեղահատեր կը սպառին: Ռորհրդարանին մէջ այս քնարները թմրեցուցիչներու ցանկին վրայ առնելու մէկ երկու փորձեր ոչ մէկ արձագանգ գտած են:

Իսկ զայն պատրաստող Հոֆման – Լա Ռոշ բազմազգ ընկերութիւնը, թէեւ նկատի ունի դեղին աւերիչ ազդեցութիւնը, սակայն մտադիր չի թուիր զայն հրապարակէն քաշելու:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԷՋԵՐ
Հեղինակ՝ Շուշիկ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆ
Պէյրութ, 1987:

ԴԱՂՈՒԹԷ ԴԱՂՈՒԹ

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ Հ. Ց. Դ. «Բըլետաթոր» կոմիտէին կողմէ Յուլիս 11–ին կազմակերպուած է յեղափոխական եւ ազգային երգերու երեկոյ մը, հայ կեդրոնի սրահին մէջ: Օրուան երգիչները Լեւոն Գաթրճեան եւ Գառնիկ Սարդսեան խանդավառած են ներկաները. յայտագրին մէջ տեղ տրուած է նաեւ Հ. Յովսէփեանի եւ Ծ. Կալրսլեանի, որոնք զուռնայով ու տոհոլով ներկայացուցած են ազգային – պիւզական – ժողովրդական պարեղանակներ:

***

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ Մեսրոպեան ազգային վարժարանը հիմնադրութեան 22–րդ տարեշրջանի աւարտին, Յունիս 21–ի հանդէսով տուած է երկրորդականի 29 շրջանաւարտներ, իսկ մինչեւարդէն՝ 44: Ակադեմական ելոյթներէ ետք կատարուած է մրցանակաբաշխութիւն, որու ընթացքին Հ.Օ.Մ.Ի., Հ.Ց.Դ. «Դրօ» կոմիտէի, Շրջանաւարտից Միութեան, Ծնողա – ուսուցչական կազմին կողմէ տրամադրըւած պարգեւներ տրուած են ուսումնական ու մարզական նաեւ Հայ Դատի դասընթացքներու մէջ յաջողութիւն արձանագրած ակադեմականներու: Հրաժեշտի ուղերձներէ ետք աւարտական դասարանը դպրոցին դրօշը յանձնած է իր յաջորդներուն:

***

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ հայ համայնքի վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 14, Կիրակի օր: Իրաքանչիւր դասարան բերած է իր մասնակցութիւնը. մեծ խանդավառութիւն ստեղծած են հայկական պարերու տարբերակները: Դպրոցը հիմնուած է 9 տարի առաջ, նպատակն է հայերէն սորվեցնել այն աշակերտներուն, որոնք ամէնօրեայ օտար վարժարաններ կը յաճախեն: Դպրոցը 1986 – 87 տարեշրջանին ունեցած է 39 աշակերտ, որոնք բաժնուած էին չորս դասարաններու:

ԼԻՈՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐ ԹԵՀՐԱՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՏԱԿ ԱՐՔ. Ի ՀԵՏ

Լիոն, նաեւ, ունի իր Իրանահայերը: Տակաւին լսած չենք հայրենակցական միութեան մը կազմութիւնը: Թերեւս, օր մը, այդ ալ կ'ըլլայ: Մինչ այդ՝ շրջանին Իրանահայերը խանդավառ պահեր ապրեցան քանի մը օր, Արտակ Արք. Մանուկեանի ներկայութեամբ:

Թեհրանի եառնդուն Առաջնորդը, Օգոստոս 1–էն 6 բարեկամական այցելութիւն մը կատարեց, արդարեւ, Լիոն, ուր՝ Իրանահայերու կողքին, գտաւ հին ծանօթներ, երիտասարդական յուշեր. եւ բեւեռն տարիներ առաջ, իր ուսումը ամբողջացուցած է քաղաքին կաթողիկէ համալսարանին մէջ:

Շաբաթ, Օգոստոս 1, Ազգային Առաջնորդարանին չքեղօրէն կահաւորուած սրահին մէջ, կազմակերպուած էր առաջին հանդիպում մը Լիոնի Հայերու հետ:

Ներկայ էին Ազգ. Միութեան նախագահ Պ. Կազարեանի եւ Հոգաբարձութեան առենապետ Պ. Գապարաճեանի կողքին, ներկայացուցիչներ տեղական զանազան միութիւններէ եւ հոգեւորական դասը:

Նորվան եպիսկ. արժանի բառերով ներկայացուց օրուան հիւրերը՝ Արտակ Արքեպիսկոպոսը, որուն ընկերացած էր Քալիֆորնիայէն Եփրեմ եպիսկ. Թապազեան: Ձշդենք որ Թեհրանի Առաջնորդը երկու ամիսներ անցուցած է, առողջական պատճառներով, Քալիֆորնիա, եւ հոն ալ խանդավառած տեղւոյն Իրանահայութիւնը: Անկէ կը վերադառնար:

Երկու հիւր հոգեւորականները – երկուքըն ալ կը պատկանին Կիլիկեան Թեմին – պատասխանելով հարցումներու, տուին տեղեկութիւններ իրենց չրջաններու հայութեան մասին. մանաւ՝ խրախուսիչ, ոմանք՝ մտահոգիչ:

***

Կիրակի առաւօտ, Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ քարոզեց Արտակ Արքեպիսկոպոս. բնականն էր Քրիստոսի պատգամը՝ «Մի վախնա՛ք»: Մի վախնա՛ք յորդորեց քարոզիչը, դժուարութիւններու, հակառակութիւններու առջեւ: Հայասպասմանի պայքարին մէջ, պէտք է ըլլալ աներկիւղ:

Կրօնական արարողութենէն յետոյ, Ազգ. Տան սրահին մէջ, Մանուկեան Արքեպիսկոպոս լայն տեղեկութիւններ տուաւ ներկաներուն Իրանի մասին, Ֆրանսայէն չորս անգամ աւելի տարածուն երկիր մը, 45 միլիոն բնակիչներով. կը ղբաղեցնէ եւ վը մտահոգէ ներկայիս աշխարհի մեծ պետութիւնները:

Արտակ Արք. ըսաւ որ Իրանահայերու մօտ, տան մէջ, խօսակցութեան միակ լեզուն հայերէնն է, ինչ որ, մեծապէս դնահատելի բնականաբար, եզակի իրականութիւն է Սփիւռքի մէջ, մանաւանդ երբ հեռանանք Արեւելքէն:

Նոյն հաւաքոյթին ընթացքին, Նորվան եպիսկ. յայտնեց, որ չնորհիւ Ազգ. Միութեան պատուոյ նախագահ Պ. Սարեանի նախաձեռնութեան, Ֆրանսական կառավարութիւնը Ամենայն Հայոց Հայրապետին չնորհած է ֆօմանտէօր թէ գ'Ան գ'է տէ Լէթրի պատուանշանը: Այս առթիւ, բնականաբար, պիտի կազմակերպուի պաշտօնական արարողութիւն մը, երբ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը այցելէ Եւրոպա:

Սեպուհ Սարեան, իր կարգին աւետեց որ Նորվան եպիսկ. Զաքարեան, Լիոնի չրջանի հոգեւոր պետը, պիտի ստանայ չրվալիէ տիւ մէրիթ ճասիոնալի աստիճանը:

Այս երկու անուանումները հաճելիօրէն կ'արդարացնեն հայութիւնը Ֆրանսական չրջանակներու մօտ ճանչցնելու համար թափուած աշխատանքները՝ որոնց մէկ անխոնջ նուիրեալն է Լիոնի Ազգ. Միութեան պատուոյ նախագահ Սեպուհ Սարեանը, «ցկեանս նախագահ» ինչպէս որ ուզեց ճշդել Պ. Գապարաճեան իր բեմական չեչտով:

Կէսօրէ վերջ հիւրերը, իրենց հետեւորդներով այցելեցին Շարվիէօ – Փոն որ Շերիի Ս. Նշան եկեղեցին եւ ընդունուեցան տեղւոյն ազգայիններուն կողմէ:

***

Տէր եւ Տիկին ձեպրայէլ Պահատուրեան, միշտ պատրաստ հիւրասիրելու Լիոնէն անցնող հայ անձնաւորութիւնները, մանաւանդ հոգեւորականները, Զորեքշաբթի կէսօրին կազմակերպեցին ճաշ մը մտերմիկ չրջանակի մէջ: Նորվան եպիսկ. անդրադարձաւ Թեհրանի Առաջնորդին ազգանուէր կեանքին, ըսաւ որ 27 տարիներէ ի վեր ան, անխոնջ, կը ծառայէ Իրանահայ համայնքին եւ վեր հանեց անոր դիւանագէտի եւ կառավարիչի կարողութիւնները, չատ դժուար մթնոլորտի մը մէջ: Եփրեմ եպիսկ. ալ տուաւ տեղեկութիւններ Քալիֆորնիոյ հայութեան մասին եւ չեչտը դրաւ այն իրողութեան վրայ՝ որ, 70ական թուականներէն ի վեր, Արեւելքէն գաղթած Հայերը նոր, բեղնաւոր ազգային կեանքի մը պատճառեցան մինչեւ այդ անչարժութեան հակադիմադրութեան մը մէջ:

Յաջորդ թղթակցութեամբ մը կը զբաղինք երկու հոգեւորականներուն Տէսնի այցելութեան մասին. հիւրերը բարձր դնահատեցին հոն, Մշակոյթի տան մէջ, կատարուած աշխատանքը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ծել նաեւ ուրիշ բանահաւաքներ եւ ուսուցիչներ: Իրեն աջակցած են նաեւ Հայաստանի ակադեմիայի հնագիտութեան և ազգագրութեան Հիմնարկի աշխատակիցները:

Երեւանի պետական Համալսարանի հրատարակչականը լոյս ընծայած է Բաբունակ Թոռլաքեանի եւ իր աշակիցներու կողմէ հաւաքուած այդ նիւթերէն հատոր մը, որ կը կոչուի «Նշխարներ Համշէնի եւ Տրապիզոնի բանահիւսութեան»: Այս գիրքին մէջ ներկայացուած են արձակ գործեր, մեծ մասամբ հէքեաթներ Տրապիզոնի եւ գիւղերու, ինչպէս նաեւ Ձանիկի եւ Օրդուի խօսուածքով: Նոյնը նաեւ՝ չափածոյ բանահիւսութեան եւ առած – ասացուածքներու պարագային: Գիրքին մէջ բաւական լայն տեղ գտած է նաեւ երգային բանահիւսութիւնը: Շատ աւելի ամբողջական ներկայացուած են առած – ասացուածքները: Կարեւոր է նաեւ այն՝ որ գիրքը օժտուած է բարբառային բառերու բառարանով եւ իւրաքանչիւր բանահիւսական նմոյշի ծանօթագրութեամբ, որմէ կը պարզուի թէ ով գրի առած է, երբ եւ ուրկէ: Հատորին մէջ զետեղուած են բանահաւաքներու լուսանկարները, ինչպէս նաեւ 1915–ի վիճակը ցոլացնող «Համշէնցիներ եւ Պոնտահայեր» ուրուագրծային քարտէզը:

ԳԷՈՐԳ ԴԵՒՐԻԿԵԱՆ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ
ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

◆

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Գաբրիէլ Բագրատեան Եօզունօլուքի մէջ: Մուսա Լերան տարօրինակ: Իր ծննդավայրը: Իր մանկութեան օրերանը: Իր կեանքի առաջին պատկե՛րը:

Օրերը կ'անցնէին: Կու գայ 1915–ը: Հայկական 1915–ը: Շշուկներ, նախազգացումներ, խորհրդաւոր տարաձայնութիւններ:

Եւ ահա հայկական աշխարհը կը մթագնի ու մահուան ուրուականը կը ցցուի ամէն մէկ հայ չինականի պապենական տան չեմին:

Կը սկսի տեղահանութիւնը, կառավարութեան ծրագրին համաձայն: Տեղահանութիւն՝ որուն հրահանգուած նպատակն է ժողովուրդի բնաջնջումը, երբ խռներն ալ մէկըզ ըլլալով:

Թուրք կառավարութիւնը կը խորհի այս առթիւ եւ այս ձեւով արմատական կերպով լուծել հայկական հարցը:

Գումը կը հասնի եօզունօլուք: Գ. Բագրատեան անհանգիստ, կը դիմէ պիւղին վարդապետ Տէր Հայկազունին: Կը խորհըրդակցին ու կ'որոչեն անտեղեակ ժողովուրդին պարզել իրականութիւնը եւ ձեռք առնել անհրաժեշտ միջոցները վտանգին դէմ:

Յանդուգն Բագրատեանի միտքը կը սկսի արդէն ծրագրել:

Ի՞նչպէս մեռնիլ: Ի՞նչպէս դիմաւորել մահը՝ որ արագ եւ առոյգ քայլերով կը դիմէ ահա դէպի իրենց գիւղերը:

Արդէն չաբաթներէ ի վեր Գաբրիէլ կը զգայ որ մթնոլորտը աւելի ու աւելի կը թունաւորուի, կը զգայ որ բան մը կը պատրաստուի այս անպաշտպան ժողովուրդին դէմ:

Կը խորհի ինքնապաշտպանութեան մասին: Յաճախ կը բարձրանայ Մուսա Լեռան վրայ:

Մուսա Լե՛ռը: Օ՛, ինչե՛ր կը զարթնուն իր մէջ ամէն մէկ քայլափոխին:

Ի՞նչ կը փնտռէ ինք այդտեղ: Ի՞նչ բան: Չի գիտեր:

Ու օր մը սակայն, երբ այսպէս աննըպատակ կը թափառէր առանց որեւէ մտածումի, իրեն համար տեսակ մը անծանօթ վերացումի մը մէջ, յանկարծ ըզգացում մը կը զարթնու իր մէջ: Զգացումը թէ իր մէջ նոր մարդ մը սկսած է ծնիլ: Այդ զգացումը ակնթարթի մը մէջ կը լայնցնայ, կը տարածուի հոգիին մէջ ու կը համակէ իր ամբողջ էութիւնը: Ու կը կազմուի միտքը թէ հիմա է որ կը հասնայ թէ ով է ինք:

«Մարդ չի գիտեր թէ ով է, մինչեւ որ փորձուի»:

Այս նախադասութիւնը ահա վէպին ծանրութեան կեդրոնը կը կազմէ: Հոս է որ Գ. Բագրատեանի մէջ տեղի կ'ունենայ հոգեկան մեծ յեղաշրջում մը, որուն վրայ կը բարձրանայ վերածնած Գ. Բագրատեանը, որ իր նոր հոգիի ուժով կը յաղթէ ճակատագրին:

Ահ ուրեմն, փարիզաբնակ Գաբրիէլ Բագրատեան, վերջապէս կը գտնէ ինչ որ կը փնտռէր Մուսա Լեռան վրայ. կը գտնէ ինքզինքը. կը սկսի ճանչնալ իր մէջ, Աւետիս Բագրատեանի թոռը:

Հոգիի խորունկ ընդերքներուն մէջ թաքնուած ուժ մը, որ յարդ կը գտնուէր դիտակցութեան լուսաւոր չրջանակէն անդին, ահա կը բարձրանայ Բագրատեանի գիտակցութեան մակերեսը. կը տիրէ միւս բոլոր մտքերուն ու զգացումներուն ու կը դառնայ մղիչ ուժը անոր ամբողջ կամքին ու բոլոր ձգտումներուն:

Այս վայրկեանէն սկսեալ Բագրատեան այլեւս աւելի քան երբեք գիտէ իր ընթացքը: Իր մէջէն նոր մարդը կ'ուզէ անդուսպ կերպով ապրիլ սկսիլ իր այս կեանքը: Կ'ուզէ նուիրուիլ իր հայրենակիցներու ճակատագրին ու անոնց հետ բաժնել տառապանքն ու մարտիրոսութիւնը:

Ոչ մէկ ուժ չի կրնար զինքը քակել իր այս մղումէն: Իր ամբողջ էութիւնը, իր մարմնի ու հոգիի ամէն մէկ բջիջը կը մղէ զինքը դէպի իր նոր ճակատագիրը:

Գ. Բագրատեան այլեւս նոր մարդ մըն է: Իսկական հարշք մըն է որ կը կատարուի անոր էութեան մէջ: Ցեղաչըրջում, որպիսին կը հանդիպինք առասպելներու մէջ:

Կը յիշե՞ք Թրխթան եւ Իզօլտի հիւանդային առասպելը զոր անմահացուցած է Վակները իր հռչակաւոր երաժշտական տրամով:

Ասպետ Թրխթան մեծցած է Իզօլտի հետ միասին, նոյն պալատին մէջ:

Իրարմէ բաժնուելէն տարիներ յետոյ, Թրխթան կու գայ զայն որպէս հարս առնելու Մարք թագաւորին:

(Շար. 6)

— 1939 —

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծովի Կրճատպլի «Անի» մատնահաճուղը կ'ողբայ կսկծալի կորուստը իր վաստաւոր անդամուհիին՝

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ՍԻՄԻԵԱՆԻ

որ, երկար տարիներ, իր ողբացեալ ամուսնոյն Սիամակ Սիմէանի հետ աշխատած են մայրենի լեզուի պահպանման համար։

Այս տխուր առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է իր ղպրոցին համար.— 200 Ֆր. Օր. Սեդա Սիմէանէ եւ 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Գոտոիկեանէ։

Նոյն տխուր առթիւ, Տիկին Մալվինէ Անտոնեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Ծովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ս. Զատկուան խզագինի առիթով.—

Տիկին Լիւսի Վարժապետեան, Պ. Սարգիս Սարգիսեան, Տիկին Աշխէ Անդրէասեան, Տիկին Գ. Նազդաչեան, Տէր Օսկի Օզտէժէ, Պ. Ժան Սվազլեան, Պ. Աւետիս Թերզիպաչեան, Տիկին Շահվելիքեան, Պ. Ժան Ֆորթունաթօ, Պ. Աբրահամ Մաչատուրեան, Պ. Մանուկ Պալճեան, Տիկին Վ. Պարտիզպանեան, Տիկին Մելինէ Արեւեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Փանոսեան, Տիկին Տընիզ Ժէալէն, Պ. Միհրան Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Օզտէժէ, Պ. Յակոբ Մաչատուրեան 100ական Ֆր., Տիկին Անրի Ֆուժըրուզ 50 Ֆր., Պ. Հրաչեայ Անդրէասեան 20 Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ս. Զատկուան խզագինի առիթով.—

Տիկին Լիւսի Վարժապետեան, Պ. Սարգիս Սարգիսեան, Տիկին Աշխէ Անդրէասեան, Տիկին Գ. Նազդաչեան, Տէր Օսկի Օզտէժէ, Պ. Ժան Սվազլեան, Պ. Աւետիս Թերզիպաչեան, Տիկին Շահվելիքեան, Պ. Ժան Ֆորթունաթօ, Պ. Աբրահամ Մաչատուրեան, Պ. Մանուկ Պալճեան, Տիկին Վ. Պարտիզպանեան, Տիկին Մելինէ Արեւեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Փանոսեան, Տիկին Տընիզ Ժէալէն, Պ. Միհրան Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Օզտէժէ, Պ. Յակոբ Մաչատուրեան 100ական Ֆր., Տիկին Անրի Ֆուժըրուզ 50 Ֆր., Պ. Հրաչեայ Անդրէասեան 20 Ֆր.։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ծովի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59-րդ տարեդարձին առթիւ։

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզի մէջ, ստիպողաբար կը փընտռուի վարձու սթիւտիօ մը, մատչելի պայմաններով։

Հեռաձայնել. – 48 – 99 – 74 – 66

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ANTENNE 2

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՑՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Շաբաթ, Օգս. 15, ժամը 10–ին, հեռատեսիլի Բ. կայանէն հայկ. պատարագ, ժընեւ – Թրուանէքսի Ս. Յակոբ եկեղեցիէն։ Կը պատարագէ Վիգէն Վրգ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Գուրգէն Ջուխուրեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Վարդանոյշ Ջուխուրեան եւ զաւակները 1000 Ֆր., Նասիպեան, Օր. Սոսմպուլեան, Ժ. Արեւիքեան, Շվոռեան եւ Գազազեան ընտ. 200ական Ֆր., Նուրեան, Սրբուհի Եօթնեղբարեան, Զորպաճեան, Ա. Կուսուզեան, Գէորգ եւ Մուրատ Թիրէքեան 100ական Ֆր., Պայծառ Քիւրէքճեան, Մարիամ Մուրատեան, Մ. Պապուչեան, Ա. Փօթուքեան, Յ. Ալեքսանեան 50ական Ֆր., Ա. Գորգոյեան 20 Ֆր.։

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Ցառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻԻՆ «ՑԱՌԱՋ»Ի

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՆԱՆ

Պատարագ եւ Խաղողօրհնէք։

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ = ՏԷՍԻՆ

Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի եւ տեղի կ'ունենայ աւանդական մատաղ եւ խաղողօրհնէք։

ՄԱՐՍԷԼ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ըստ աւանդութեան կը կատարուի նաեւ խաղողօրհնէք։ Իսկ խաղող նուիրել փափաքող հաւատացեալները կրնան դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, քառաձայն եղանակով, առաջնորդութեամբ խմբավար Խաչիկ Ելմազեանի։

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8ին
Պատարագ	ժամը 10ին
Քարոզ	11·15ին
Խաղողօրհնէք	11·45ին։

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Հանդիսաւոր պատարագ եւ խաղողի օրհնութիւն։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԱԿԱՐ ԹԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեանց	ժամը 8·45ին
Պատարագ	ժամը 10ին

Պատարագի աւարտին խաղողօրհնէք կը կատարուի։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս Հոգեւոր Հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական խաղողօրհնէքի արարողութիւնը։

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8·30ին
Պատարագ	ժամը 10ին
Քարոզ	ժամը 11ին
Խաղողօրհնէք	ժամը 11·45ին։

ՍԱՐՈՒԱՆԴՈՅ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏՔԻ ՏՈՒՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԴԱՒԻԹ ԵՊԻՍԿ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Պատարագի աւարտին Խաղողօրհնէք կը կատարուի։

Սկիզբ ժամերգութեանց	ժամը 9ին
Պատարագ	ժամը 10·30ին։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիշատակ է Մեռելոց։

Առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն հանգուցեալ Տիգրան Ղազարեանի։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԽՍԻ

Ժամերգութիւն	ժամը 9·45ին
Պատարագ՝	ժամը 10·30ին
Յաւուր պատշաճի քարոզ	ժամը 11·45ին

Յաւարտ պատարագի աւանդական խաղողօրհնէքի արարողութիւն։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17–ին, Յիշատակ է Մեռելոց։

Պատարագ	ժամը 10ին

Յաւարտ պատարագի Հոգեհանգիստ վասն հանգուցեալ Տիգրան Ղազարեանի։

Ս. ՓՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱՖՈՐՎԻԼ

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։ Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի արարողութիւն։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն	ժամը 9·30ին
Պատարագ	ժամը 10·30ին,

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ եւ խաղողօրհնէք։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔՄԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը։

Սկիզբ ժամերգութեանց	ժամը 8·30ին,
Պատարագ	ժամը 10ին
Քարոզ	ժամը 11·15ին
Խաղողօրհնէք	ժամը 11·45ին։

Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիշատակ է Մեռելոց։

Ժամը 11ին Հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն հանգուցեալ Տիգրան Ղազարեանի։

ՍԷՆ – ԹՐԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՍԲԵՂԱՑ ՍԻՏԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի աւարտին կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւն։

Ս. ՍԱՐԳԻՍ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՄԱՐՍԻԼԻԱ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Պատարագի աւարտին կը կատարուի խաղողօրհնէքի աւանդական արարողութիւնը։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարէ եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Յակոբ Աբրահամեանի։

Պատարագի աւարտին՝ խաղողօրհնէք։

Իսկ Օգոստոս 17, Երկուշաբթի առաւօտ Յիշատակ Մեռելոց, ժամը 10ին. ժամերգութենէ յետոյ տեղի կ'ունենայ Հոգեհանգիստ վասն հանգուցեալ Տիգրան Ղազարեանի։

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԿԱՊՈՑՏ ԽՈՃ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ - ԿԱՑՅԱՆԻ ԱՑՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16–ին

ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՑԱՆ (ԺԻԻՐԱ.)

ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ՝ Կայանի երախաներու ձեռային աշխատանքներուն

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԱՑՏԱԳԻՐ՝ Կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած։

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
15-16
SAMEDI-DIMANCHE
15-16 AOUT
1987
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՁ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.552
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.552

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՕԳՈՍՏՈՍ 30, ԺԱՄԸ 20–ԻՆ Է ՈՐ, պիտի գործադրուին ՍԷ – ԷՆ – ՍԷ – ԷՎ–ի որոշումները, ինչ կը վերաբերի ապատնձայնափիւռներու: Այլ խօսքով, այդ օրը, այդ ժամէն կրնան ահռելիներ կատարել միայն այն ձայնասփիւռները, որոնք արտօնութիւն ունին, մինչեւ պէտք է ազատ թողուն ալիքները: Ի մօտոյ, բոլոր ալիքները պիտի յայտարարուին:

ՄԱՐՍԷՅԻ Պօմէթի բանտին մէջ, ապրումադրական չարժում մը ծանր հետեւանքներ ունեցած է, Հինդշարթի օր: Բախումներէ 19 հոգի վիրաւորուած է, որոնց մէջ՝ 6 բանտապահ: Նէթմական վերնաները մեծ են, բայց, վնասներուն առջին հետեւանքը կրողը բանտարկեալն ինք է, քանի որ իր իսկ ինչքերը (հեռատեսիլ, ձայնասփիւռ ջուրի խողովակ, կահկարասի եւն. եւն.) են զոր փճացուցած է: Կարգ ու կանոնը վերահաստատուած էր նոյն իրիկունը, ոստիկանութեան միջամտութենէն ետք:

ՌԵԿԸՆ՝ մեղա՛յ, մեղայ, միակ յանցաւորը, միակ պատասխանատուն՝ Է՛ս եմ, ըսաւ հեռատեսիլ – ճառով մը, Իրանի ծախուած զէնքերուն համար: Ելոյթին մէջ, Միացեալ – Նահանգներու նախագահը, բոլոր կէտերը չյուսահատեց, բայց եւ այնպէս մէա – culpան ըրաւ, ըսելով նաեւ թէ ամէն բանէ զինքը տեղեակ չէ պահած իր չրջապատը: Այս ելոյթէն ետք, դէպի Քալիֆորնիա իր ռանչի ճամբուն վրայ, Ռեկըն ճառ մըն ալ խօսեցաւ այն քաղաքը, ուր ապրած է Պիւֆալօ Պիլ, որու հետ բաղդատուելու կոդմնակից է. «ինչպէս Պիւֆալօ Պիլ փոքրիկ քաղաք մը ծնած եմ, դէպի Արեւմուտք ճամբայ ելած եմ, ապա դեղարուեստական ասպարէզ անցած եմ: Շատեր դիս cowboy կը նմանցնեն: Երբեք չեմ հասկըցած թէ ի՛նչ դէշ բան կայ cowboy ըլլալու մէջ: Հպարտ եմ: Ցաւախտ ըսած եմ, որ լուսադէմն ոչինչ կայ մարդու մը համար քան ձիու մը վրայ նստած ըլլալ»: Բայց, հարցը հոն է որ, Միացեալ – Նահանգներու նախագահի աթոռին վրայ նստած է...:

ՍՊԱՆԻՈՑ մէջ է, այս անգամ, որ տօթը աւեր կը գործէ, ջերմաչափը մինչեւ 47 աստիճան բարձրացած ըլլալով: Բազմաթիւ քաղաքներու մէջ «կարմիր ահազանգ» հռչակուած է եւ ջուրի սահմանափակ գործածութիւն պարտադրուած:

140 ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ, որոնք օդափոխութեան կայան մը տարուած էին, Վենսոիկի մօտ, առօք – փառօք վերադարձի ճամբան բռնեցին, Քալվատոսի նահանգապետին որոշումին վրայ, Ֆրանսայի Վենեսիկի փոխ – հիւպատոսին դիմումէն ետք: Արդարեւ, ատոնք Քառասէ տասած էին Օգս· 2–ին եւ յաջորդ օրն իսկ հսկիչներէն մէկուն հետ խնդիր ծագած ըլլալով, կը պաշտօնազրկուէր անօրէնին կողմէ: Միւս հսկիչներն ալ կը հրաժարէին, զօրավիգ ըլլալով իրենց ընկերոջ եւ պատանիները, որոնց մէջ՝ դրդռիչ տարրեր իրենց ճակատագրին կը լքուէին: Առանձին տարրեր թալանի կու տային ամէն ինչ, անկողին, ապակի, դուռ – պատուհան, կահ – կարասի: Վնասները 250 հազար Ֆրանքէն աւելի են:

Բարեխօս եղիր իմ եւ իմ միջեւ

Օգնի՛ր ինձ, Մարիա՛մ,
Անապարտ մնամ
Ա՛յն ճահճամաքուն աղտ–աղարտի մէջ,
Որ դժգոհութիւն բառով է կոչւում:

Դժգոհութիւնից ես շա՜տ եմ դժգոհ:
Օգնի՛ր ինձ, Մարիա՛մ,
Եւ ասեմ՝ ինչով·
Բարեխօս եղիր ի՛մ եւ ի՛մ միջեւ,
Որ բանն աւարտուի ինքնահաշտութեամբ:

Ես խոռվել եմ նաեւ աշխարհից·
Ե՛կ ու վերստին հաշտեցրո՛ւ դու մեզ,
Թէ չէ ես այսպէս ապրել չե՛մ կարող:

Ուզում եմ նայել ինձ ու աշխարհին
Լիացա՛ծ, ժպտո՛ւն ու գո՛հ աչքերով՝
Յաղթելով ե՛ւ խաղը, ե՛ւ պապակ փափաք:

Ուզում եմ ապրել անչար ու բարի՝
Գմբէթի նեղուում բուսած տուղտի պէս...

Մի բու թառել է իմ զոյգ աչքերին·
Թոցրո՛ւ նրան:
Մի ծու սպիտակ ինձ բիր է դարձել·
Կորցրո՛ւ այդ ծուն:

Ձանձեր են նստած ինձ վրայ
Այնպէ՛ս,
Ինչպէս խուճո՛ւքը՝ կաթնահունց հացին:
Ձանձը խուճո՛ւք չէ·
Հացը չի՛ ուտում:

Ձանձով է լցուած իմ նե՛րսը նաեւ,
Ինչպէս վարսանդը՝ խաշխաշի սերմով:
Խաշխաշ չե՛մ ուզում·
Կակա՛չ դարձրու:

Ասում եմ, իրըր, կապոյտի վրայ
Ձեն նստում ճանճեր:
Լսո՞ւմ ես, Մարիա՛մ,
Ինձ ներս ու դրսից կապո՛յտ հագցրու...

ՊԱՐՈՑՐ ՍԵՒԱԿ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 3 – 10)

ՋՈՆ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԳՈՐԾԸ

Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի հրատարակչականը լոյս ընծայած է Ջոն Կիրակոսեանի «Ա· Կ· Զիվելեգովը եւ նրա պատմա – հրապարակախօսական ժառանգութիւնը» մենագրութիւնը: Զիվելեգովի ծանօթ է առաւելապէս իբրը թատերագէտ ու միջնադարեան եւրոպայի պատմութեան ու մշակոյթի յայտնի մասնագէտ: Իսկ Ջ· Կիրակոսեանի այս վերջին գործը զայն կը ներկայացնէ քաղաքական հայագիտութեան դնահատումով: Կիրակոսեան Զիվելեգովի կենսագրութեան ընդմէջէն ցոյց կու տայ դիտնականին նուիրեալ գործունէութիւնը մեր ժողովուրդի պատմութեան ամէնէն ողբերգական փուլին՝ դարասկիզբի երկու տասնեակ տարիներու ընթացքին: Ան այդ չրջանին իր յօդուածներով, դասախօսութիւններով, դիմումներով մեծ լոյս սփռած է ժամանակի հայ մտաւորականութեան ամբողջ գործունէութեան վրայ:

Ի ՅՈՒՇ Ն· ԱՂԲԱԼԵԱՆԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ 40ԱՄԵԱԿԻՆ

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ՆԻԿՈԼ ՎԵՐԾԱՆՈՂ

—×—

Այս մէկ բառը պիտի բաւէ՞ր մեզ մեր ողբացեալ ընկերը: Յաստնելու անոր արժէքը՝ իրրեւ միտք եւ վաստակ:

Ամէն պարադայի մէջ, բառը շատ աւելի ծանր կը կշռէ մեզի համար, քան չորս այլաբան ածականներու ամբողջ կոյտ մը:

Արդարեւ, ժամանակակից Վերծանողն էր Նիկոլ Ադրալեան: Բեղուն եւ մշտանորոգ: Տոկուն եւ բազմակողմանի: Իսկապէս աննման՝ իր մտածումի եւ աշխատանքի եղանակով, իր պրպտումի եւ հիւսուածքի նորութեամբ, եթէ ոչ յանդգնութեամբ:

Վաղուն մը պէտ կը հասկնան, օրինակ, իր նկարագրութիւնները հայ «գրիչ»ներու մասին: (Պատմութիւն Հայ Գրականութեան): Կարդալով զանոնք, դուք ձեր առջեւ կը դտնէիք ընտանի դէմքեր: Զեղի կը թուէր թէ անոնք ձեր աչքին առջեւ էին դեռ երէկ, թէ կ'ընդօրինակէին, կը գրէին, կը պատկերագարդէին հազարաւոր աչքերու տակ:

Մինչդեռ, դարերու փոչին խաւ կապած էր անոնց դէմքերուն եւ դործերուն վրայ:

Նիկոլ Ադրալեան գիտցաւ այդ փոչին մաքրել վարպետի հոտառութեամբ, եւ ձեր առջեւ պարզել իւրաքանչիւր գրիչի հարազատ պատկերն ու աքնաջան վաստակը:

Ան կրցաւ ճեղքել դարերու աղջամուղջը, դտնելով հայ մտքին ու գրքին երկունքը, անոր տեւականութեան եւ ծաւալման դաղտնիքը:

Դժբախտաբար աչքի առջեւ չունինք իր պատմութեան Ա· հատորը կամ «Ակօս»ները, դոնէ երկու վկայութիւն քաղելու համար:

Նիկոլ մը միայն պիտի կրնար նկարագրել այդ «գրիչ»ներուն ամէնօրեայ տառապանքը, առանց գրագիտական մարդանքներ փորձելու: Որքան պարզ, այնքան խօսուն: Որքան մատչելի, այնքան խոր:

Ո՞ր ժողովուրդը ունեցած է այդքան «գրիչ»ներ ու «գրիչ»ներ, «նուագած» կամ «տրուպ» ծառաներ ու «մեղաւորներ», որոնք սրբազան պարտականութիւն կը համարէին Աւետարան մը, պատմութիւն մը, Սաղմոս մը կամ այլապէս պիտանի դիրք մը օրինակել դիչեր – ցերեկ, մոմի մը աղօտ լոյսին տակ կամ լուսնի լոյսով խցիկի մը խորը: Փախուստի, աքսորի ճամբաներուն վրայ: Ձգնարանի մը խնամութեան մէջ: Կէս անօթի, կէս կուշտ: Ցաւախտ ահուդողի մէջ:

Մեքանը կը պաղէր, թուղթը կը փոէր, ճանճերը ոտաց կը հիւսէին: Եւ կը պահակէր որ ամբողջ աշխատանք մը փոչիանար, մոխիր դառնար, կամ դողցուէր եւ անհետ կորսուէր:

Մարդիկ նորէն կը սկսէին հաւաքել ու վերակազմել, որպէսզի կարելի ըլլար ժառանգութիւնը փոխանցել սերունդէ սերունդ:

Նիկոլ Ադրալեան այս բոլորը կը պատմէր, ոչ թէ իբրեւ հաւաքակ բանասէր, այլ վերլուծելով, վերծանելով, վերակենդանացնելով: Արուեստագէտի մը նախանձախնդրութեամբ:

Անշուշտ միեւնոյն չունէն ու հմտութիւնը պիտի սարսռային իր միւս հատորներուն մէջ, եթէ արիւնը պլուխը չխուժէր տարիքի բեռէն եւ տառապանքի ծանրութենէն...

***

Նիկոլ Ադրալեան միեւնոյն ատեն այն բացառիկ դէմքերէն էր, որ լիովին կ'ըմբռնէր հայ ժողովուրդին երկու հատուածներուն մտաւոր – դրական ճիգերը: Եւ իր արտադրութեանց համար կը մշակէր լեզու մը որ կրնայ իրրեւ տիպար ծառայել:

1920–ին, երբ Հանրապետական Հայաստանի կրթական նախարարն էր, մտածուր դուրգուրանքով կը դիմաւորէր Հ· Յ· Դ· 9րդ Ընդհանուր Ժողովին պատգամաւորները, տեսակէտներ ու բազձանքներ կը յայտնէր, առաջարկներ, ծրագիրներ կը պարզէր: Բոլորը՝ մէկ մտահոդութեամբ, – կարելի եղածին չափ սերտ կապեր հաստատել երկու հատուածներուն Մշակոյթին միջեւ:

Այդ այն օրերն էին երբ մարդ կրնար դրականութիւն մշակել կամ դիրք ու թերթ կարդալ՝ առանց իր դլխուն վերեւ զգալու համայնակուլ Կեդր· Կոմիտէի մը սաստը: Առանց իր սեղանին վրայ տեսնելու անոր ուղեցոյց տասնաթանեան: Զարաչուք սանձը:

Ինչ որ չկրցաւ ընել այդ օրերուն, Նիկոլ Ադրալեան փորձեց իրագործել – ինչ պիտի ըսէր՝ իրագործել – Արտասահմանի մէջ: Բեմով եւ գրիչով: Կենդանի խօսքով եւ ձեմարանով:

Ո՞վ պիտի կրնար համրել այն երախտաւոր բազմութիւնները, որ օգտուեցան իր չունչէն, հմտութենէն, ճարտասանութենէն:

Ամէնէն մոռայլ պահերուն ալ, խորախորհուրդ, լաւատես, խանդավառ մարդարէի մը խօսքն էր որ կ'ալեկոծէր բազմութիւնները, երբ Նիկոլը կը տեսնէին բեմին վրայ:

Իր դասարանին մէջ ալ նոյն սարսուռն էր որ կը հոսէր, երբ դասախօսն էր Նիկոլ Ադրալեան:

Եթէ ուրիշներ կրթարան մը հիմնէին «ուսումն ջամբելու համար ազգային մանկտուոյն», Ադրալեան ամբողջ հաւատամք մը, դասանանք մը կը դնէր Հայ ձեմարանի հիմնարկութեան մէջ, Լեւոն Շանթի հետ:

Եւ յաւսահար չեղաւ: Այսօր Սուրբ – Լիբանանի, առհասարակ Միջին Արեւելքի մէջ կը հեւայ, կը տքնի սերունդ մը որ այդ հաստատութենէն ծծեց իր կաթը, աչնքան հարազատ եւ հոսուն:

Նիկոլ Վերծանող, միեւնոյն ատեն ազգափոխական, Հ· Ց· Դաչնակցութեան մէջ կը ներկայացնէր այն միտքը որ անդադար կը պրպտէ եւ նոր հորիզոններ կը բանայ: Բառ մը, խօսք մը իրեն համար դուռ կը բանար անհուն խորհրդածութեանց, յաճախ դառնալով նոր գիտելիք: Նոյնիսկ վարդապետութիւն:

Ուժ պիտի ունենա՞նք լեցնելու Նիկոլեներու բացը, այս համատարած, յարաճուն ալեկոծութեան մէջ...

Շ·

Սեպտեմբեր 28, 1947

«ՄՈՒՍԱ ՏԱՂԻ 40 ՕՐԵՐԸ» ԵՒ «ՀԻՍԹՈՐԱՄ»

«Հիսթորամա» ամսաթերթը Օգոստոսի իր թիւին մէջ կ'անդրադառնայ Վերֆէլի վէպին վերհրատարակման: Ցաւ յայտնելով որ, Ֆրանց Վերֆէլի նման աւտրեւհունգար կայսրութեան ամէնէն փայլուն գրագէտներէն մէկը, այսօր քիչ մը մոռցուած ըլլայ, այս վերհրատարակութիւնը առիթ մը կը նկատէ որ ան կերկին յայտնաբերուի: Այս հատորն ալ կ'ըսակէ ամէնէն ցնցիչ վէպերէն մէկը՝ «Հայ ժողովուրդի անեւրևակայելի ճակատագրին մասին»: Եւ, կ'աւելցնէ, «ամէնէն գրաւիչ խորհրդածութիւններէն մէկը, ինչպէս կը չեշտէ Էլի Վիզել իր յառաջաբանին մէջ՝ Ողջակիզումին մասին ողջակիզումէն առաջ»:

ՆԻԿՈԼ ԱՂԲԱԼԵԱՆ

— ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ —

ԽՄԲ.— 1947, Օգս. 15–ին, Պէյրութի մէջ, 74 տարեկանին իր մահկանացուն կնքեց Նիկոլ Աղբալեան, հայ մշակոյթի մեծ սպասաւոր, հմուտ բիբլիագէտ, բանասէր, դաստիարակ եւ հանրային գործիչ: Հիմնադիրներէն «Համազգային» մշակութային ընկերութեան եւ Նշան Փալանճեան ճեմարանին: Ի յուշ իր մահուան ճառասնամեակին, շահեկան էջ մը՝ իրմէ:

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑՆ ՈՒ ԵՍ

(ՆԻԻԹ ՀԱՅՈՑ ԳՐԱՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ)

Ռուսաստանի յեղափոխական շարժումը տապալեց միապետական վարչաձեւը 1917 թուի աշնան: Այդ օրերին Բազուից ինձ հրաւիրած էին խօսելու մի մեծ հաւաքոյթի մէջ: «Արեւ» թերթի խմբագրատանը նստած սպասում էի, որ աշխատանքը վերջացնեն եւ ինձ տանեն հաւաքոյթի վայրը: Ամէնքն իրենց գործին էին. անդորրը եւս էի: Չանձրանում էի: Դիմացս, պատուհանի գողին թափթփուած էին ռուսերէն ու հայերէն մանր զբօսքոյկներ եւ լրագիրներ: Չեռքս մէկնեցի, մի բուռ զբօսքոյկ վերցրի, որ նայեմ եւ ձանձրոյթս փարատեմ: Առաջին նայածս մի նիհար տետրակ էր. «Ե. Չարենց. Երեք երգ տիրադալուկ աղջկան»: Միւսը մի փոքրիկ զբօսքոյկ էր նոյն հեղինակի. «Դանձական առասպել»: Երեւի ուշադրուած են զբաղեցնելու համար, մտածեցի: Միւս զբօսքոյկները դրի ծունկիս՝ սկսայ կարդալ այդ երկուսը: Վերնագիրները ուշագրաւ էին: Տեսայ մի նոր մարդ, նոր նիւթ, նոր վերաբերում եւ վարժ տաղաչափութիւն: Մի տաղանդաւոր սկսնակ: Տարուեցայ ընթերցումով. մոռացայ հաւաքոյթի եւ ապառում: Վ. Տէրեանի հետքով մի նոր բանաստեղծ էր ծագում գրականութեան հորիզոնից: Որոշեցի առաջին իսկ առիթով գրեմ այս նոր հեղինակի մասին, ուստի խնդրեցի, որ այդ երկու զբօսքոյկներն ինձ տրամադրեն: Վերադարձայ Թիֆլիս: Ժամանակները ոսկեայն նպաստաւոր չէին ոչ գրելու եւ ոչ խօսելու համար: Ահ ու մահի տարիներ էին եւ ես Ազգային Բիւրօի անդամ: Գլուխս խառն էր. հազար գործ ու հոգ ունէի: Ո՛վ ժամանակ ունէր գրականութեան մասին խօսելու կամ լսելու:

Մի տարի յետոյ ազգային Բիւրօն դարձաւ Հայաստանի կառավարութիւն: Անկախացած Վրաստանը անյարմար տեսաւ, որ Հայաստանի կառավարութիւնը մնայ Թիֆլիսում: Մեր մէկ մասը ստիպուած հեռացաւ Երեւան: Հետեւեալ տարին եւս նոյնպէս անցայ Երեւան իբր Ժողկոմպատնի անդամ եւ Լուսաւորութեան եւ Արուեստից նախարար: Նոր ասպարէզ, նոր գործ: Գլուխս քորելու ժամանակ չունէի: Բայց երբ մի փոքր չունչ առայ՝ մի դասախօսութիւն տուի ե. Չարենցի մասին: «Մի նոր բանաստեղծ» վերնագրով՝ Ժողկոմպատնի չէնքի մէջ եւ խուռն բազմութեան ներկայութեան: Նոր բանաստեղծի անունն ընդհանուր ամէնքի բերանը: Լրագիրները հաշիւ տուին դասախօսութեանս մասին եւ ե. Չարենցը դարձաւ մի անուն:

Մի օր գրասենեակիս մէջ նստած վարժարանների մի նոր ծրագիր էի ուրուագծում, յանկարծ ինձ յայտնեց թէ մէկն ուզում է ինձ տեսնել: «Ներս թող» ասացի: Մտաւ աղքատիկ հագուստով մի նիհար երիտասարդ, անխնամ մազերով մի գլուխ վտիտ ուսերին, դէմքի մորթը ժժգոյն ու քաշուած եւ քիթը մեծ ու սուր: «Նստեցէք, ասացի, ո՞վ էք եւ ի՞նչ էք ուզում», – ես ե. Չարենցն եմ, ասաց: Երեւաց, որ ուսուցիչ է Ղարսի շրջանի մի ինչ որ գիւղում: Լրագրի մէջ կարդալով դասախօսութեանս մասին, թողած է պաշտօնատեղին եւ եկած է Երեւան: Ասացի, որ նախարարութեանս նախահաշուի մէջ նշանակուած է մի պաշտօն. – «անձնական քարտուղար»: Այդ պաշտօնի համար մարդ չեմ հրաւիրած. ես ինքս եմ իմ քարտուղարը, մարզու կարիք չունիմ: Բայց հիմա ես ձեզ նշանակում եմ այդ պաշտօնին: Շէնքիս մէջ ունեմ մի ազատ սենեակ. կարող էք այնտեղ ապրել: Բայց ձեր «պաշտօնն» արդարացնելու համար պէտք է մի բան անէք. կազմեցէք նախարարութեանս չէնքի իրացանկը: Դուք ազատ էք. երբ ուզէք՝ եկէք պաշտօնի կանչեցի գործավարիս, յայտնեցի որոշումներս, կարգադրեցի, որ պէտք եղածը տրուի նորընծէ եւ նրա փոխարէն մի նոր ուսուցիչ ուղարկէ Լթուած պաշտօնին եւ ասացի Չարենցին որ հետեւի գործավարիս: Գրեցի: Մի երկու անգամ հարցրի գործավարիս թէ ի՞նչպէս է մեր նոր պաշտօնեան: Լսեցի որ գալիս է պաշտօնատուն, բայց ոչ միշտ, չարունակ ծխում է, մեքենագրուհիների հետ խօսում ու խանգարում նրանց աշխատանքը. իսկ իրացանկը դեռ կազմած չէ եւ կազմելիք չունի, քանի որ անվարժ է գրասենեակային աշխատանքի: Ես արդէն յոյս չունէի, որ բանաստեղծիս կարող է պաշտօնեայ դուրս գալ. իմ նպատակն էր նրան հնար տալ ապրելու եւ իր կոչումին հետեւելու: Հրահանգեցի հետը մեզմութեամբ վարուել եւ այնպէս անել, որ գրասենեակի աշխատանքը չտուժէ:

Մի քանի ամիս յետոյ ծագեց Մայիսեան չարժումը: Կառավարութեան կազմը վոխուեց: Ես Թողի պաշտօնս եւ գնացի Կարս: Թէ ի՞նչ եղաւ Չարենցը կամ ո՞ւր գնաց – չիմացայ: Վրայ հասաւ Նոյեմբերը. Փետրուարին մտայ բանտ. ապատամբութեան չնորհիւ բանտից դուրս եկայ եւ գնացի Թարուր. հիւանդացայ եւ 1921 թ. Ապրիլ 1–ի գիշերը հիւանդ վիճակով եւ անձրեւի տակ Թողի Երեւանն ու ոտքով անցայ Պարսկաստան՝ Թաւրիզ:

Երկու տարի յետոյ, մի ձմրան օր, Կովկասի իմ հեռաւոր ծանօթներից մէկը մրտաւ սենեակս: Նա եկած էր Թաւրիզ մեծամասնական պատասխանատուութեան հետ եւ բերած էր ե. Չարենցի գործերը հեղինակից նուէր ինձ: Երկու հատ հատոր էին եւ երեք զբօսքոյկ: Մի մասը հին գործերն էին, միւս մասը նոր բաներ: Ազատ օրինակներ չունենալով իր մօտ՝ խնդրած էր մէկին նախապէս նրան նուիրած օրինակները գիշել՝ որ ինձ ուղարկէ, ինչ որ կատարած էր սիրով: Առաջին հատորի երեսին հեղինակը գրած էր. «Սիրելի Նիկոլ Աղբալեան, ընդունէ իմ գիրքերը որպէս յարգանքի եւ համակրանքի նշան, 28, 1, 1923. Երեւան(*): Իսկ գիշողը կցած էր. «Գիշում եմ ուրախութեամբ. քեզ հալալ»: Երկրորդ հատորի երեսին գրած էր. «Սիրելի Նիկոլ Աղբալեանին. ե. Չարենց. Նիկոլ ջան, ես ոչ մի համար չունէի իմ այս հատորներից. որովհետեւ առիթ հանդիսացաւ Մ–ը գիշել իր համարները. ընդունիր իմ այս նուէրը որպէս նշան յարգանքի եւ համակրանքի. քո՝ Եղիշէ Չարենց. 923, 1, 28. Երեւան»: Գիշողը նորից կցած էր՝ վերի բառերը: Միւս զբօսքոյկներից երկուսն է մօտս մնացած: «Ռոմանս անսէր». սրա երեսին մանրագրած է. «Սիրելի Նիկոլ Աղբալեանին, իմ առաջին ուսուցչին, որին ես երբեք չեմ մոռանայ եւ երբեք չեմ դադարի յարգել»: Իսկ երկրորդը, որ կոչւում է «Պոէզոգուռնա» այս մակագիրն ունէր. «Սիրելի Նիկոլ Աղբալեանին չատ սիրով եւ յարգանքով եղիշէ Չարենց»: Հարցրի բերողին թէ կարո՞ղ է մի նամակ տանել Չարենցին. խոստացաւ եւ ժամադիր եղաւ:

Նա գնաց, ես անմիջապէս սկսայ կարդալ: Հին ու մի քանի նոր հատուածները կարդացի մեծ հաճոյքով: Երբ ձեռք առայ «Ռոմանս անսէր»ը, որ անպատկառ բովանդակութիւն ունէր եւ ոգու անկում էր ցուցադրում՝ զայրոյթս պահել չկարողացայ: Իր իսկ անպատկառ ոճով մի նամակ գրեցի եւ իր նորօրինակ տպագիր մէջ ոչ միայն ինձ համար, այլեւ ուրիշների համար մի «Պոէզոկարծիք» շարադրեցի: Իր պոէզոգուռնայի կափարիչի վրայ վերնագիրը տպագրուած էր վերից վար, իսկ երրորդ տետրակը, որ չգիտեմ ո՛ւր մնաց՝ երկար ու նեղ գիրք ունէր: Ես նոյն ձեւով կարեցի ու կարցի թղթերս, վերնագիրը նոյնպէս վերից վար տպագրեցի եւ կափարիչի վրայ գին նշանակեցի «10 ծիրանի ժպիտ կամ 1 արծաթ ծիծաղ»: Երբ բարեկամս եկաւ՝ նամակս ու Պոէզոկարծիքս կարդացի եւ տուի, որ տանի: Գրութեանցս ընդգիմները սակայն պահեցի, մտածելով որ եթէ ուղարկածս տեղ չհասնի, ուրիշ ճամբով հասցնեմ Չարենցին: Աչքերը հին թղթերս նայելիս աչքովս ընկան գրածներս. մտածեցի տպագրութեան տամ իրը նիւթ գրաքաղաքականութեան: Չեմ կարծում, որ Չարենցի թղթերը պահած լինեն. եթէ պահած իսկ լինեն՝ չեմ կարծում, որ գրածներս նրանց մէջ լինեն:

Ահաւասիկ նամակս.

1923, Փետրուար 9
Թաւրիզ

Բարեկամ,

Ստացայ գրքերդ: Կարդացի: Շնորհակալութիւն քեզ ու գիշողին: Բարեւս տուր փոխարէն: Լա՞ճ ես մեր գիւղացու խօսքը, որ ասում է. «Չոհան ի՞նչ տեսաւ». – իրա մօր ...ը, որ չատերն էին տեսած իրանից առաջ: ...դ առել ես՝ մտել ես մէկդան Մասիսից Վաղդայ. կարծում ես՝ դո՛ւ ես՝ որ կաս. ուրիշները կտաած են: Մոսկով ուրիշ լաւ բան չտեսա՞ր բացի վսխաթը անութի տակ ման եկող կանանցից: Չգիտեմ ո՞վ է Աբփիկը, որի մասից կախուել ես հիմա. Թող Աստուած բանն աջողի. բայց հանդուրժո՛ւմ է, որ կին չես տեսնում, այլ երկու ոտ ու մի ... Ո՞ւր ես իջել «Կապոյտի» երգիչ: Թքել ես դէն «Միածան» ու «Տաղեր». լա՛ւ. գիւղում չկայ «Ցնորք», չկայ ո՛չ տուն, ո՛չ երգիկ. չկայ եւ մա՞րդ: Մորտակեցինք բռնութիւն, ախր ու մեծ. իսկ նրանց կուլտը չէքի սնուցանում է հոգիդ: Մանգաղն ու մուրճը տպէտ, անկիրթ ու բիրտ են եղած. բայց կինը մի՞ա. սա հետու է նրանցից: Էդ չէ կինը գիւղացուն, միայն էդ. այլ նաեւ մայր է որդուն, տանտիկին: Էդ չէ կինը բանուորին. զուգաւորումն իր կարգին, բայց մտերիմ է, ընկեր: Աղքատացումը հոգու, որ դու դէս ես բերում անպատկառ եւ կարծում ես թէ դրօշ պարզեցիր նոր ու վառ՝ չա՛տ է հին: Պարապորդները վազուց ուրիշ հաճոյք չեն տեսած. մտել են չէքը էդի կարծելով հանք են գտել եւ հայհոյքը կարճատես պորտիցը վար են նետել, բնա՛ւ վեր, ուր էդի մէջ «մարզ»ն է չորում աչքերում: Պարապորդի երգի՞չ դարձար դու հիմա, Թողած Իրանը, Նայիրին ու Մոսկուան: Սանճդ քաշի՛ր, քեզ քո բո՛ւռը հատքիր: Մենք կարող ենք չատ ախր ու մեծ խորտակել, բայց կայ մէկը, որ հզօր է ամէնքից, բնութիւնն, որ իր տուած քանքարի հարիւրապատիկն է ուզում: Շէնորհքն իջել է վրադ առանց որ դու պահանջես. աղնուական ես ծնուել. – պա՛տքդը ուրեմն իմացիր: Մարդու մէջ խոզ կայ անշուշտ, բայց խոզը չէ, որ մարդուն «մարդ» է անում: Խոզութեան դաս եւ դասատու չի՛ պակսի: Հարկ չկայ, որ քո վերնատուր շնորհքն առնես ու քաշ տաս տիղմերի մէջ խոզութեան եւ Տրդատի պէս խոհաս չամբուտնեռում մոլութեան: Քեզ կարդում է պատանին, հարս ու քոյր, ի՞նչ ես տալիս դու նրանց.– ժահր ու թոյն: Երազում ես «Նաիրի», «Կարմիր Մծբին», հեռանո՛ւր.– պնչատների արքայութի՞ւն ես ուզում՝ հեշտագրգիռ, հեշտամոլ, թէ՞ մի զգաստ, աշխատասէր ու վերասլաց հայրենիք: Ո՞րն է քարը քո բերած այն տան համար, որ կառուցում եմ զանգած ու յամառ քո երգած Հայկն ու Մկօն. վըթո՞ւմը պարչ, հայհոյքնե՞րդ գետնաքարչ, զզացո՞ւմդ լրբենի, մոլի կրքե՞րդ անսարձ ... Այդտեղ են հասել ամէնքը, որ կնոջ չէքի մէջ տեսել են կենսական իմաստութեան եւ վայելքի այրն ու քէնն: Մինչեռ Աստուած քեզ տուել էր չնորհք թեւելու վեր, ամէն հնարաւորութիւն կերտելու անոնց զեզեցկութիւններ – երեւակայութեան թռիչք, յորդահոսան լեզու, զզացումի հզօր պոռթկումներ եւ մեղմի, երանգի, փնջուչի ըմբռնում: Նայելով վար ու դիմաց՝ Ազատ Վշտունիներն եւ Տէրեաններն՝ դու կարծում ես արդէն մի բան ես եւ բաւական բան: Ռուսաց տիմար յանգաթութիւնները քեզ թուում են լինչ որ կազապարներ եւ նայիլով բնակիչ՝ դու տեսնում ես հայրենի լեռ ու ըլուր եւ հիւսիսի տափաստան – մինչեռեռ աշխարհը լայն է, խոր. հեռուն ներկայի եւ հեռուն անցեալի – անսահման: Ստեղծագործ մեծ ոգիներ են եղած մեր գունդի վրայ, որոնց պէտք է ձգտես դու ընկեր դառնալ, իսկ դու մտել ես չէքի մէջ եւ սկսել ես բուրել գարշահոտութիւն: Վա՛յ քեզ Չարենց, հազար վայ. ախո՛ռ հայ գրականութիւն. ուելի ախտաս իմ յոյսեր, որ առկայծում են սակայն...

Ողջոյն գրական
Ն. ԱՂԲԱԼԵԱՆ

Լսեցի, որ նամակս ու կարծիքս տեղն են հասել: Աստա էին, որ դոհ չէր մնացել եւ գրածներս համարել էր «անպատկառ»... Ինձ թուում է սակայն թէ յանդիմանութիւնս ու չչտամբանքս զուր չեն անցած: Ե. Չարենց չակեց իր բարքն ու ստեղծագործութիւնը: Իր «Խպիբական Լուսարաց»ի մէջ տեղ գտած հատուածները ցոյց են տալիս մի ճիգ մեծ ոգիներին ընկեր դառնալու: Երեւում է որ ինքն իր բուռն է հատաքած իրան, սթափած է, ցոփ կեանքից ու զզացումներից ձեռք է քաշած եւ բարձրանում է դէպի անոնց գեղեցկութիւններ:

Թուում է ինձ, որ նա մինչեւ իսկ պատասխանած է իմ գրութեանց եւ հետքը կորցնելու համար իր բանաստեղծութեան տակ ուշ տարեթիւ է նշանակած: Չգիտեմ խաբո՞ւմ է ինձ ներքին զզացումս, բայց ինձ թուում է թէ «Խպիբական Լուսարաց»ի մէջ հետեւեալ բանաստեղծութիւնը ինձ է ուղղած (էջ 126):

ՍԻՐԵԼԻ Ա.ԻՆ

Ես չեմ մոռացել քեզ բարեկամ,
Եւ յիշում եմ քեզ կրկին կրկին,
Ինչպէս անցորդը թափառական
Յիշում է միշտ անցած ուղին: –
Սիրով է յիշում նա ուղին հին,
Գուցէ թախիծով, սակայն երբեք
Նա չի ցանկանայ կրկին կրկին
Թողնել հեռուներն ու գառնալ յետ: –
Երբ անցած ուղին յուշով անչէջ
Ծագում է ինչպէս կարօտի նետ, –
Մեղմում է նա այդ կարօտն իր մէջ,
Որ երբեք երբեք չդառնայ յետ...

1929, Երեւան

Ընթերցողը տեսաւ թէ ես նրան յետ չէի կանչում, այլ զրդում էի, որ առողջ ու վեր գնայ: Եթէ իր վերելքի մէջ իմ առկայծող յոյսերն էին, որ արդարացան՝ ապա դուր չեն անցած ո՛չ զայրոյթը ոչ ծաղրս: Յամենայն դէպս կարծում եմ այս զրական միջադէպը արժէր, որ չբմոռացուէր եւ կարող է դաս լինել չատերին: Հիացումը պէտք չէ հասնի կուրացման: Կայ մի աւելի բարձր ու մեծարժէք բան քան հիացումը. – զրականութեան եւ հանրային չահը:

Կցեմ մի յուշ եւս: Այն օրերին ինձ լուր բերին թէ իմ բանտարկութեան չրջանին իրր թէ Չարենցն ասած լինի. «Մինչեւ Երեւանի բուլուարի (զբօսավայրի) ծառից չկախուի Ն. Աղբալեանը, նոր կարգերը արմատ չեն բռնի Հայաստանում»: Այդ լուրն ընկած էր եւ իր ականջը, ուստի իր գրքերը բերողին յանձնարարած էր, որ ինձ վստահեցնէ, թէ այդպիսի խօսք նա չի ասած: Եթէ ասած իսկ լինէր, չէի զարմանայ, քանի որ դա մի տարածուած համոզում էր այն ժամանակ, որ չարունակում է մնալ իբր կարզախօս: Քաղաքական կռիւն է համարում ապահով միջոցը նոր կարգերի հաստատման ու տեւացման: Ուրախ եմ սակայն իր հերքումի համար:

Ե. Չարենց իր վերնադոյն թռիչքն առաւ ռազմական համայնավարութեան չրջանին, անձամբ մասնակցելով հարատեւին Ռուսաստանի քաղաքացիական կռիւներին իբր պարզ զինուոր: Ձիւղ է իր խօսքը, որ ասում է «Ռոմանս անսէր»ում.

Ես տեսել եմ հրդեհ,
Պատերազմ,
Սպիտակ ու կարմիր զօրքեր –

Նա մերկահասն եղաւ աշխարհասաստան յեղափոխութեան, որ թռած էր Հայաս-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԻՆՉ Կ'ՈՒԶԵՆ ԹԱԹԱՐՆԵՐԸ

—×—

Ջորս հարիւր Թաթարներու ցոյցը Կրմիր Հրապարակին վրայ, կարեւոր հանգրուան մըն է Կորբաչովի վերակառուցման պատմութեան մէջ: Առաջին անգամն է, որ ցոյց կատարելու մղումը ոչ մեկուսացած անձերէ կու գար, եւ ոչ ալ վերջն: Իրենց ընթացքին ժխտական կամ դրական բոլոր հետեւանքներուն համար կերպած Ջորս հարիւր հոգի եկած էին անկնդրուելիութիւն մը խնդրելու Կորպաչովին: Երեք օր շարունակ Թաթարները ցողքի ցոյցեր կատարեցին Կարմիր Հրապարակին մէկ անկիւնը. անշուշտ շրջապատուած էին ոստիկաններու չղմաջոյով մը, որոնք հրաւիրեցին դիրենք պատուիրակութիւն մը ղրկելու Մորհ. Միութեան նախագահ՝ Ա. Կրոմիքոյի:

Քանի ցուցարարներ իրենց բաները Ռ. Ձեմիլեւի առաջնորդութեամբ ներկայացան նախագահին. տեսակցութիւնը տեւեց երկու ժամ: Աւարտին, Թաթար պատգամաւորները մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին յայտնեցին, թէ իրենց ամբողջական զոհունակութիւն չեն պատճառած նախագահին խոստումները: Կրոմիքօ անոնց յանձնարարած է ապահել ինը հոգինոց պետական յանձնախումբի մը եզրակացութեան, որ «արդարութիւնը պիտի կիրարկէ»: Սակայն երկար ժամանակէ ի վեր կը սպասեն Թաթարները: Ու իրենց համբերութիւնը սպառելու մօտ է:

Ողբերգական իրենց պատմութիւնը սկսած է պատերազմին ու սթալինեան ձնչումներու: 1944–ի գարնան այս վերջին կ'որոշէ պատժել հիւսիսային կովկասի չատ մը ժողովուրդները եւ Կրիմի Թաթարները, զերման դրաւման ուժերու հետ իրենց գործակցութեան համար: Աքսորեալներու ցանկին վրայ կան նաեւ Չէչէնները, որոնք դերծ մնացած են դրաւումէ, այնպէս որ ոչ մէկ առիթ ունեցած են գործակցելու: Տեղահանութիւնը կը կազմակերպուի ռազմական գործողութեան մը նման ու անակնկալ աքսորը տեղի կ'ունենայ աներեւակայելի պարագաներու տակ: Այս մասին տեղեկութիւնները կու գան Ն. Խրուշչեւի ամբաստանութիւններէն, գոր 1956–ի համամնաւոր կուսակցութեան քառասերդ լիակատար նիստին կ'ուղղէ Սթալինի, որ «թշնամութեան ու տառապանքի մատնած» է ժողովուրդները: Այս ամբաստանութեան մէջ Խրուշչեւ մոռցած է Կրիմի Թաթարները: երկու տարի առաջ անոնց նախկին հոգեմաղը կցած է Ուկրանիոյ ու չուզեր անդրադառնալ այս հարցին: Ու երբ 1956–ին աքսորուած կովկասցիները կը ըրնան վերադառնալ իրենց բոյները, Թաթարները միշտ կը մնան ահեկան հեռաւոր հանրապետութիւններու մէջ: Անոնց կէս մը վեր, չուրջ երեսուն տարի է կը պայքարին կարենալ վերադառնալու համար այն հողերուն վրայ, որոնք նուազագոյն ինը դարէ ի վեր իրենց կը պատկանէին:

Իսկ ի՞նչ է Թաթարներու յանցանքը: Թող գործակալութիւնը անկողմնակալ նկատուած գրութեամբ մը, որ բաւական տհաճութիւն պատճառած է կարմիր Հրապարակի բողոքողներուն, կը յիշեցնէ թէ Կրիմի գրաւումէ շրջանին Ուկրանիոյ մէջ խալամական համաժողով մը կայացած է, ուր թաթար կառավարութիւն մը կազմուած է. սակայն, կ'ըսէ նոյն գրութիւնը, ուրիշ Թաթարներ ալ պայքարեցան կարմիր բանակի շարքերուն մէջ:

1967–էն ի վեր Թաթարներու ահմամնադրական բոլոր իրաւունքները վերահաստատուած են ու ոչ մէկ ճնշումի են-թակայ են անոնք. սակայն 500 – 600 հազարէն 20 հազարը միայն կրցած են Կրիմ վերադառնալ, ուր աննչան փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն իրենց հարազատ երկրին մէջ:

Մինչ այդ, Խրուշչեւի շրջանէն ի վեր, արձակուրդի մեկնողները նկատած են, թէ Սեւ Ծովու ջեղեցկադոյն ափերը Սոչիի կողմերը չեն, այլ Կրիմի: Զբօսաշրջութիւնը չատ չահաւէտ մարզ մըն է, ու զարմանալի չէ, որ Կրիմի բնակչութեան թիւը մեծ յաւելում կ'արձանագրէ, հասնելով 3 միլիոնի: Ի՞նչ պէտք է ընել 1944–ի մեծ տեղահանութեան վերապրողներուն եւ անոնց ընտանիքներուն տեղ գտնելու համար:

Ա. Կրոմիքօ որչէ որ այս տուեալները պարզած է Թաթարներու պատուիրակութեան, ու թերեւս հատուցումի այլ ձեւեր առաջարկած, սակայն ի զուր: Անոնք գոնջ զարձած են մեծ անարդարութիւններու եւ կիս – կատար լուծումներ չեն կրնար ընդունիլ: Անոնք կ'ուզեն Կրիմի իրենց ինքնաւար Հանրապետութիւնը, դիտակցելով հանդերձ, թէ հոն փոքրամասնութիւն պիտի ըլլան:

30 տարուան իրենց պայքարին ընթացքին Թաթարները վայելած են ռուս ժողովրդավարներու նեցուկը. արդէն զօր. Փ. Կրիկորիէնգոյի չնորհիւ իրենց գոդոթման ծանօթ է աշխարհին: Այս զինուորականը այլախոհ նկատուած է Թաթար-ժողովուրդին տեղահանութեան քուն պատմութիւնը դիտնալէ ետք: Վարկբեկուած, արտաքսուած, երկար տաեն մնացած է հոգեբուժարանի մը մէջ ու քանի մը ամիս առաջ մահացած ԱՄՆ–ու մէջ:

Իրմէ ետք, առանց նոյն վտանգներուն ենթակայ դառնալու, ուրիշներ չարունակած են նեցուկ կանգնիլ Թաթարներու պայքարին: Յուլիս 24–ի «Պրաւդա» կը գրէ, թէ մտաւորականներ զօրավիղ կը կանգնին Թաթարներու պահանջներուն:

Մոսկուա խմբուած բողոքողները ուզած են աւելի ազդեցիկ միջոցառումներ դիմել. ոմանք առաջարկած են հացադուլը: Սակայն Պուշկին հրապարակէն Մինչեւ Թաս գործակալութեան կեդրոնատեղին բողոքի ցոյց մը կատարելու իրենց փորձը ձախողած է մեծ թիւով ապահովութեան ուժերու ներկայութեան պատճառով: Նոյն օրը «Իզվեստիա» Ռ. Ձեմիլեւն ու այլ ղեկավարներ ամբաստանած է «արտաքին օժանդակութեան կոչ ուղղելու» յանցանքով:

Արտաքին նախարարը հրաւիրած է ամերիկեան հարցերու լիազօր դործավարը ու բողոքելով, անոր ցոյց տուած լուսանկարներ, ուր քով քովի կ'երեւին Թաթար ղեկավարներ ու ԱՄՆ–ու դեսպանը: Նոյն իրիկունն իսկ հեռատեսիլի լուրերու ժամուն կը պատկերասփռուին այդ նկարները, որոնց կ'ընկերանայ Ձեմիլեւի ու իր ընկերներուն ոչ նպաստաւոր մեկնաբանութիւն մը: Խորհրդային այլախոհ շրջանակներու համաձայն, այնպէս կը թըւի, որ «յանցաւորները» բանի ղրկուած են Տաչքենտ: Սակայն այլ աղբիւրներ ալ կ'ըսեն ընդհակառակն, թէ Ռուսիոյ հարաւը, Կրասնոտար բնակող Թաթարներու խումբ մը հասած է Մոսկուա:

Ինչ որ իրականութիւն է, այն է, թէ Թաթարներու բողոքները յաւելեալ պահանջում մը յառաջ բերած են խորհրդային վարիչներու դասակարդին մէջ, ուր պահպանողականները վախ կը յայտնեն, որ ընկերային այլ խաւերու դժգոհները եւս առիթը օգտագործելով իրենց կարգին բողոքի կ'ելլեն կարմիր Հրապարակին վրայ: Ներկայի այս պատահարները վէճերու շրջանի սկիզբ մը կը նշեն, ուր Թաթարներու պարագան խորհրդային դիւանագիտական աւանդութիւնները յեղաշրջելու վրայ է:

Ա. Թ. Թ.

ԼԻՈՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐ ԹԷՀՐԱՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՏԱԿ ԱՐՔ. Ի ՀԵՏ

Բ.

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՏԵՍԻՆԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ջորեքշաբթի, Օգոստոս 5–ի իրիկունը, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տունը կազմակերպեց ընդունելութիւն մը ի պատիւ հիւրընկալ Լիոն գտնուող Արտակ Արք. Մանուկեանի եւ Եփրեմ եպիսկ. Թադեւոսեանի:

Առաջնորդութեամբ նախագահ Պ. Ժ. Մարտիրոսեանի եւ տնօրէնուհի Տիկին Հ. Զոպոյեանի, հիւրերը՝ որոնց կ'ընկերանային Նորվան եպիսկ. եւ Տէր եւ Սպետի (իրանահայ), ծանօթացան «Արշակ Զամալեան» Մշակոյթի Տան գանազան բաժանմունքներուն: Գնահատեցին մանաւանդ Ս. Է. Տ. Ի. Ա.ի կատարած աշխատանքը՝ ուր չանգ կը թափուի հաւաքել ամէն գըրութիւն՝ որ կը հրատարակուի համաշխարհային մամուլին մէջ, Հայերու մասին:

Պ. Մարտիրոսեան յայտնեց, որ պատրաստած է ստուար թղթածրար մը՝ ուր կան 1920–ական թուականներէն մինչեւ մեր օրերը Հայ Դատին մասին կատարուած բոլոր դիւանագիտական ճեռնարկներուն պատճէնները, անոնց արդիւնքներն ու արձագանգները: Տեսակ մը Հայոց Պատմութիւն, ուրեմն, եղեռնէն յետոյ եկած ժամանակին մասին: Թղթածրարը պատրաստ է հրատարակութեան, երբ որ գտնուին միջոցները: Պիտի կազմէ քիչ թէ չատ մեծկակ հատոր մը:

Հրանտ – Սամուէլի անունը կրող սրահին մէջ տեղի ունեցած ընդունելութեան ընթացքին որուն ներկայ էին մանաւանդ երիտասարդներ, Թեհրանի թեմի Առաջնորդ Արտակ Արք. չեչոը դրաւ նոր սերունդին դերին վրայ. պահանջատիրութեամբ տոգորուած երիտասարդութիւն մը անհրաժեշտ է, ըսաւ, թէ՛ Հայ Դատի պայքարին եւ թէ՛ Սփիւռքի տոկունութեանը համար: Եփրեմ եպիսկ. աւելցուց իր կարդին. «ինչ աշխատութիւն որ կը կատարէք հոս, անոր արդիւնքը կը պատկանի ամբողջ հայութեան»:

***

Արտակ Արքեպիսկոպոսէն քաղեցինք քանի մը տեղեկութիւններ իրանահայ դաղութին ներկայ վիճակին մասին: Կրնան հետաքրքրել, կը կարծենք, մեր ընթերցողները:

× Շուրջ քսան հազար Հայեր մեկնած են Իրանէն, յեղափոխութեան սկիզբէն ի վեր:

× Ներկայիս երկրին մէջ կ'ապրին երկու հարիւր հազար Հայեր՝ որոնց հարիւր տասը հազարը Թեհրանի մէջ:

× Թեհրան ունի Հայց. եօթը եկեղեցիներ:

× Պատերազմը, քաղաքական ներկայ վիճակը յառաջ կը բերեն դժուարութիւններ բոլոր բնակիչներուն համար, որոնց մէջ Հայերը: Մեր ազգակիցներուն դէմ որեւէ խտրականութիւն չկայ:

× Հայկական ճեռնարկներ, թատերական, երիտասարդական մանաւանդ, յաճախակի են: Պէտք է պետական արտօնութիւն կազմակերպելու համար:

× Կը գործեն 35 հայկական դպրոցներ Թեհրանի մէջ, 8·000 աշակերտներով: Հայկական դպրոցներուն մէջ ոչ – հայ աշակերտներ չկան:

× Բոլոր դասատանդութիւնները կը կատարուին պարսկերէն լեզուով. չարաթական միայն երկու ժամ հայերէն լեզուի դաս, ինչ որ քիչ է եւ, եթէ այդպէս

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ նահանգային Լոս Անճելըս համալսարանի հայ ուսանողական Միութիւնը Յուլիս 19–ին ներկայացուցած է երգի – արտասանութեան երեկոյթ մը, որու հասոյթը պիտի յատկացուէր համալսարանի շրջափակին մէջ հայութիւնը խորհրդանշող կոթող մը գետեղելու գործին: Երեկոյթին մասնակցած են Լ. Գաթրճեան, Ա. Նշանեան, Շ. Թումանեան, Ա. Դուրեան, Գ. Թէրճանեան, Ճ. Պաղտոյեան, «Բերդ» պարախումբը, Էտ. Հօջարեանի նուագախումբն ու դաշնակահար Ա. Ահարոնեան:

***

ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ շրջանին մէջ Հ.Բ.Ը.Մ.ի ոլիմպիական խաղերը այս տարի կազմակերպուած են Սան Փաւլոյի (Պրազիլ) մասնաճիւղին կողմէ, որ ընդունած է Պուէնոս Այրէսէն, Մոնթէվիտէոյէն եւ Գորտոպայէն 300 երիտասարդներ: Բացումը կատարուած է Յուլիս 13–ին, որու ներկայ գտնուած է հոծ բազմութիւն մը. խաղերը տեւած են մինչեւ Յուլիս 18 եւ Յուլիս 19–ին պատպամաւոր մարզիկները բաժնուած են Սան Փաւլոյէն:

***

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Հ. Օ. Մ.ին Արեւմտեան շրջանի վարչութեան մանկամասուրի յանձնախումբը Յուլիս 17–ին կազմակերպած էր ծնողքներու ուղղուած դասախօսութիւն մը: Դասախօսը՝ վաստակաւոր դաստիարակ Հերմինէ Մահսէրէճեան անդրադառնալէ ետք հայկ. մանկաբուրներու ծրագրին, խօսեցաւ զաւակ – ծնողք կամ աշակերտ – դաստիարակ փոխ յարաբերութիւններուն մասին, ընելով օգտակար թելադրութիւններ:

մնայ, կացութիւնը մտահոգիչ է: Կը չարունակուին կառավարութեան հետ բանակցութիւնները, բարելաւելու յոյսով հայերէնի ուսուցման ծաւալը:

× Հայկական դպրոցներուն, ինչպէս միւս դպրոցներուն բոլոր ծախքերը կը վճարուին կառավարութեան կողմէ: Ուրիշ խօսքով՝ դպրոցը ձրի է ամէնուն համար:

× «Արարատ» մարզաւանը՝ ընդարձակ համալիր մը, շինուած 70–ական տարիներուն ազգային նուիրատուութիւններով եւ նաեւ՝ պետական մասնակցութեամբ, կը մնայ Հայերու տրամադրութեան տակ:

× Առաջնորդարանը իրաւատու է Հայերու ընկերային հարցերով զբաղելու: Ամուսնութիւն, ամուսնալուծում, ժառանգի բաժանում, այս բոլորը իրաւասութեան մէջն են հայ եկեղեցիներու պատկան մարմիններուն, ինչ որ կը պարտադրէ, մանաւանդ Արտակ Արք.ի եւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Առաջնորդարանին, լուրջ կազմակերպութիւն մը բազմաթիւ պաշտօնեաներով:

***

Մատամբ Արարատի չուքին տակ, մօտիկ Հայաստանի, հին ժամանակներէ ի վեր գոյութիւն ունեցող իրանահայ գաղութը Սփիւռքի ամէնէն աւելի լաւ զրահուածն է, անկասկած, դիմադրելու համար իր ազգային դիմագիծը ու հոգին կորսընցընելու վտանգին:

Ունի հաստատ հիմ եւ, այն տպաւորութիւնը կը կրենք, որ կրցած է, վերջին տարիներուն, անցնիլ առանց մեծ տագնապի, վտանգաւոր անկիւնադարձներէ եւ այդ՝ շնորհիւ Արտակ Արք.ի եւ իր վարչական գործակիցներուն խոհեմ դիրքաւորումներուն եւ նաեւ՝ անկասկած, ժողովուրդին, ընդհանուր առմամբ, կարգապահութեանը:

Կարգապահութիւն, ինչ որ չի նշանակեր լռութիւն հայկական պահանջներուն մասին: Ծանօթ է, որ Ապրիլ 24–ին, Հայեր, քանի մը տասնեակ հազարներով, փոզոց եկան, անգամ մըն ալ անհանգըստացնելով հարեւան Թուրքը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱԽԱՀՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԻԼԻԱ.– Ա. Եղիազարեան 100 ֆր.:

ՓԱՐԻԶ.– Բ. Ֆարշեան 100 ֆր.:

ANTENNE 2

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՅՏԱԳԻՐ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Շաբաթ, Օգս. 15, ժամը 10–ին, հեռատեսիլի Բ. կայանէն հայկ. պատարագ, ժրկնեւ – Թրուանէզօսի Ս. Յակոբ եկեղեցիէն: Կը պատարագէ Վիգէն վրդ.

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Թէեւ քանիցս կրկնած ենք, բայց ըստ երեւոյթին հարկ է անգամ մը եւս յիշեցընել մեր ընթերցողներուն որ պէտք չէ «Յառաջ»ի անունին դրել չէքեր, որոնք ՍՏՅԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՅ ԵՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՅ ՍՈՒՏ են: Ասիկա՝ չատ հասկնալի (հաշուապահութեան և ֆիսքի) պատճառներով:

«Յառաջ»ի վարչութիւնը յաւելեալ ծանրը աչխատանք մը կը տանի ընդունելով նուէրներու փոխանցումը, օգտակար ըլլալու համար բարեսիրական կազմակերպութեանց եւ դիւրացնելու համար նուիրատուներու գործը, բայց, պարզ է որ ուրիք ալ չի կրնար վճարել իրեն չպատկանող գումարներու վրայ:

Վարչութիւնը ստիպուած է ուրեմն եւս դրկել նուիրատուին, «Յառաջ»ի անուան դրուած եւ ուրիշին սահմանուած չէքերը:

Ջերմապէս կը խնդրենք, որ այս պարագան նկատի առնուի:

Շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ծաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ չատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Ասնուվիլ, Վիլիէ լը Պել, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլիէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանեըի, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ:

Դիմել անօրէնութեան. –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5:

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

Հ.Բ.Ը.Մ.

ՀՐԱԽԻՐԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») կեդրոնական վարչական ժողովը ներկայիս կը հրաւիրէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գտնուելու 74–րդ Ընդհանուր ժողովին, որ պիտի գումարուի ՇԱԲԱԹ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14, 1987, առաւօտեան ժամը 10–ին,

Westin Hotel, 909 N. Michigan Avenue, Chicago, Illinois 60611, U. S. A.

Ներկայ 74–րդ Ընդհանուր ժողովին համար որուած միակ հրաւիրագիրն է: Կը խնդրենք հետեւաբար Միութեան իրաւասու անդամներէն, որ անճնապէս ժողովին ներկայ ըլլան վերոյիշեալ թուականին եւ վայրին եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Հոկտեմբեր 15, 1987 իրենց փոխանորդագրերը յանձնեն Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդր. Վարչ. ժողովի Ատենադպիրին հետեւեալ հասցէին.–

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662, U. S. A.

ՕՐԱԿԱՐԳ

1.– *Ներկայացում եւ վաւերացում 1986 տարեշրջանի ընդհանուր տեղեկագրի:*
2.– *Ներկայացում եւ վաւերացում 1986 տարեշրջանի ընդհանուր հաչուետուութեան:*
3.– *Մասնակի ընտրութիւն կեդրոնական Վարչական Ժողովի:*
4.– *Մասնակի ընտրութիւն Հաչուեքննիչ Յանձնախումբի:*
5.– *Առաջարկներ եւ թելադրութիւններ:*
6.– *Գնահատանքի բանաձեւեր:*

Ի դիմաց կեդր. վարչ. ժողովի
Պ. ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Ատենադպիր Ատենապետ

Յուլիս 15, 1987
Սեալ Պրուք, Ն. Ճ.

ԾԱՆՕԹ.– Կը խնդրուի իրաւասու այն անդամներէն, որոնք չեն կրնար անձնապէս ներկայ ըլլալ Ընդհանուր ժողովին, իրենց փոխանորդ նշանակել ուրիշ իրաւասու անդամներ:

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ հայ,
Եթէ կը հաւատաս տակաւին հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,
Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկիդ ներս,
– Վստահ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.
– Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի տարիներու փորձառութեան:
Մի ապասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու:
Կրնայ չատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի:
Այժմէն արձանագրէ
զաւակդ:
Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին համար:
Երկսեռ
գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ բաժիններով:
Մանկապարտէզ – Նախակրթարան – Երկրորդական:
Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.
COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28
Տարեթոշակի դիւրութիւն պիտի տրուի ուշիմ եւ աչխատասէր աշակերտներու:
Ինքնաշարժի ուղիղ գիծ պիտի հաս – տատուի Ալֆորվիլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց:

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՓՈԽՄԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԴԱՒԻԹ ԵՊԻՍԿ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ
Պատարագի աւարտին խաղողօրհնէք կը կատարուի:
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9ին
Պատարագ ժամը 10·30ին:
Երկուշաբթի, Օգոստոս 17, Յիշատակ Է Մեռելոց:
Առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ *կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:*

Ս. ԳՕՂՈՄ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի: Յաւարտ պատարագի կը կատարուի խաղողօրհնէքի արարողութիւն:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄԱՅԻՆ ԻՍԻ

ժամերգութիւն ժամը 9·45ին
Պատարագ՝ ժամը 10·30ին
Յաւուր պատշաճի բարոզ ժամը 11·45ին
Յաւարտ պատարագի աւանդական խաղողօրհնէքի արարողութիւն:
Երկուշաբթի, Օգոստոս 17–ին, Յիշատակ Է Մեռելոց:
Պատարագ ժամը 10ին
Յաւարտ պատարագի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ժամերգութիւն ժամը 9·30ին
Պատարագ ժամը 10·30ին,

ՎԱՐԱԳԱՅԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ եւ խաղողօրհնէք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները վերջին եռամսեակի ընթացքին.– Օր. Գեղանոյշ եւ Տիկին Լուիզ Լբռուա – Ազապէկեան իրենց եղբօր Հրանդ Ազապէկեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ 12·000 ֆր., Տիկին Արշալոյս Ճէնապահեան զաւկին՝ տոքթ. Եդուարդ Ճէնապահեանի մահուան Գ. տարելիցին առթիւ 2000 ֆր., Պ. Եդուարդ Մրտըրեան, Տիկին Ռէյժին Ճէվիճեան, Նթմի Հայ Կանանց Միութիւն, Տիկին Սիլվա Եայնըզեան, Տիկին Էլիզ Ջրբաչեան՝ ամուսնոյն մահուան տարելիցին առթիւ 1000ական ֆր., Տիկին Իւկէթ Կիւլ 800 ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանը չնորհակալութեամբ ստացած է Սարգիս Աբուգեանի մահուան առթիւ 1500 ֆր. ալֆորվիլցի խումբ մը Հայերու կողմէ:

Տիկին Գեղանոյշ Զոլաքեանէ 500 ֆր. եւ 500 ֆր. Ալֆորվիլի եկեղեցիին, իր սիրեցեալ ամուսնոյն Թադէոս Զոլաքեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
— EN BOEING 727 —
— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER —
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU

Du 05 au 18 SEPTEMBRE — Du 03 au 16 OCTOBRE
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

VOYAGE DU 3 AU 18 SEPTEMBRE
accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
18
MARDI
18 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.553 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.553

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՅ

Վերջին վեց ամիսներու ընթացքին, Լիբանանեան ոսկին 70% կորնչուցած է իր արժէքէն տոլարի համեմատութեամբ, այսինքն այսօր տոլարը 250 լիբանանեան կ'արժէ, 1975–ին 2,50 կ'արժէր: Որքան ալ 12 տարուան պատերազմ մը տրամաբանական դարձնէ նման կացութիւն մը, այնքան ալ տրամաբանական չէ, երբ հարցը Լիբանանի կը վերաբերի, քանի որ հոն՝ ոչինչ կապ ունի տրամաբանութեան հետ եւ դեռ 1983–ին տոլարը 3,70 էր միայն եւ «լիբանանեան հրաշքը» ոչ ոք կը պարմացնէր: Եթէ նոյնիսկ անհանգստութիւնը այսօրուան համար չէ, վաղուան համար է', կը գրէ Մոնտի աշխատակիցը՝ Լիսէն Ժորժ: Նուազագոյն աշխատավարձը, որ 1983–ին ֆրանսական ՍՄԻԲ–ին երկու երրորդն էր, այսօր քառասուներորդն է եւ թշուառութիւնը բազմաթիւ ընտանիքներու պարագան է: Բայց, աշխատավարձէն աւելի, Լիբանանի պատերը «տոլարականացման» հետ կապ ունի: Արգարեւ, ընտանիքներ, հեռու կամ մօտէն տարադրամի մը կապած են իրենց հակատապիրը եւ, օրինակ, ընտանիք մը որ դուրսէն ամիսը հազար Ֆր· կը տառնայ, տեղական եկամուտին վրայ բարգուած գինքը գրեթէ հարուստ կը վերածէ: Արտասահմանի Լիբանանցիներն ալ ամէնէն աժան արձակուրդը կ'անցընեն իրենց երբեմնի հայրենիքին մէջ եւ Միտըլ – Իսթ թոհիչքներու թիւը աւելցուցած է, դէմ դնելու համար խուժումին:

Այս պարմաններուն մէջ, չհատատակութիւնները ալ չեն պակսիր, անշուշտ: Ներկայիս, վառելանիւթին է ամէնէն չհատգործուած ապրանքը եւ մինչ հարիւրաւոր Լիբանանցիներ պոչ բռնած են, անկապուղելի խճողումներ առեղծելով, Համրա փողոցի մէկ վաճառորդին առջեւ, յանկարծ արտօնագրով մարդիկ կը ներկայանան եւ կրկինը վճարելով կը դնեն վառելանիւթը, զոր աւելի սուղ պիտի ծախեն հարաւային շիի արուարձանը: Բոզքները արժէք չունին, լիբանանցի գինուորը ոչինչ կրնայ ընել, սուրիացի գինուորականը անմիջապէս կը միջամտէ, սպառնալով:

X Ֆրանսական միակ լիսէն, որ մնացած է (արեւելեան Պէյրութի փակուելու սպառնալիքին տակ է, որովհետեւ 500 հազար ֆրանք կը պահպի: Ներկայիս 1800 աշակերտ ունի (2650ի փոխարէն, քանի մը տարի առաջ): Յարդ, կարելի եղած էր տոկալ, չնորհիւ վճարումներուն, որոնք կրճատպատկուած էին, բայց տընտեսական տագնապը թոյլ չի տար ծնողքներուն, որ կարենան վճարումները չարունակել: Դպրոցը կախում ունի Փարիզի «աշխարհական Առաքելութենէն», որ չի կրնար հարկ եղած 500 հազար Ֆր·ը հայթայթել: 1986–ին, առաջին (եւ վերջին, չեշտուած է) անգամուան համար Ֆրանսական Պետութիւնը 320 հազար Ֆր· տուած է:

Դիմումներ եղած են Միթերանի, Շիրաքի վրկելու համար Լիբանանի հնադոյն Ֆրանսական հաստատութիւնը, հիմնուած Օսմանեան կայսրութեան օրերուն եւ որու նպատակն էր տարածել «Ֆրանսական միտքը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԸՆ կ'ուզէ որ Թուրքիա լատորագրէ պինուորական եւ անտեսական պործակցութեան համաձայնագիրը Հայկ· բանաճեւին քուէարկութեան մերժումէն եաք Միացեալ Նահանգները կը պնդեն այս մասին· սակայն Թուրքիոյ նախարարապետը Թ· Էօզալ յայտարարած է, որ այս մերժումը բաւարար չէ, ու պէտք է յատակ ըլլայ որուելիք օժանդակութեան քանակը, նաեւ վերջուի կիպրոսի մէջ ամերիկեան պինամթերք չգործածելու նախապայմանը: «Այս բոլորէն եաք միայն կրնանք համաձայնագիրը ստորագրել» կ'ըսէ Էօզալ:

ՄԻՇԻԼ ՌՈՒԲԱՆ հարցազրոյց մը տուած է Լիպերասիոնի (Օգս· 17), ուր հաշուեկշիռն ալ կ'ընէ ճախի իշխանութեան: Եթէ գրական կէտեր կը գանէ (մահապատիժի եւ յատուկ տեսաններու ջնջում), կը քննադատէ նաեւ բացասական կողմերը, ինչպէս կրիմինիխի եւ Քառըֆուռ տիւ Տէվըլոփմանի հարցերը:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ներքին դիծերու օդանաւ մը, որ 144 համբարդ կը փոխադրէր պայթած է, Կիրակի իրիկուն (տեղական ժամով՝ 20·40–ի չուրջ), երբ Տիթրօյթի օդակայանէն վերելքը կը սկսէր: 149 հոգիի վրայ, միայն 4 տարու մանուկ մը ողջ գտնուած է, բայց ծանրօրէն այրած: Օդանաւը Քալիֆորնիա կ'երթար: Քննութիւն բացուած է պատճառը գտնելու համար:

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՆԱՉ ոճրը ջերմեռանդութեամբ ոճնուեցաւ, մանաւանդ կրօնական ուխտաւայրերու վերածուած քաղաքներու մէջ, ինչպէս՝ Լուռա կամ Չեխոթովա: Փարիզի մէջ, այս տարի նոյն ժամուն երկու թափօրներ կազմակերպուած էին Նոթր – Տամի դաւիթը, մէկը կ'առաջնորդէր Փարիզի տեղապահ եպիսկոպոսը (17–րդ դարէն մնացած աւանդութիւն մը), միւսը՝ աւանդապաշտներու թափօրն էր, նոյնքան պատկառելի:

ՇԱԹՕՌԻԻ մէջ, հինգ երիտասարդներ, ածիլուած գլուխներով, յարձակած են Մաղրէպցիներու վրայ, որովհետեւ՝ «Արաբները չեն սիրեր» ինչպէս յայտարարած է ասոնցմէ մէկը: Յարձակած են նաեւ Ֆրանսացիի մը վրայ, որ թմրեցուցիչ ծախով կը նկատէին: Չեն ծածկեր որ ցեղապաշտ են, բայց կը մերժեն Սզի· ճակատակաի նկատուիլ, որովհետեւ, կ'ըսեն համայնավար սֆիններ կան, Ֆաչիստ սֆիններ կան եւ անտարբեր սֆիններ ալ կան (սֆին կրճատումն է սֆինիէտի, այսինքն՝ ածիլուած գլուխներ):

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻԻՆ

Արարատ իր դաշտին վրայ, Օգս· 11ին, 1–ի դէմ 2 կէտով յաղթած է Դնեպրի: Յաղի 26–րդ վայրկեանին Համլէտ Մխիթարեան ճախ եզրէն ատանալով Մկրտիչ Մարգարեանի փոխանցումը, գլխու դեղեցիկ հարուածով մը բացած է հաշիւը: Ըստ լրագրողներու, այս կոլը կրնայ յաւակնիլ ամուսան լաւագոյն կոլի սահմանուած մրցանակին: Երկրորդ կիսախաղին, Դնեպրի տղաքը հաւասարացման կէտը կը նշանակէին, բայց քիչ եաք Պօղոսեան կը յաջողէր երկրորդ կէտ մը ապահովել Արարատի, որ կը յաղթէր 2 – 1 արդիւնքով:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ» ՎԵՆԵՏԻԿ ԵՒ ՇՐՋԱՆԸ

Սեպտեմբերի կէսէն մինչեւ Դեկտեմբերի սկիզբը, Շրջանային Խորհուրդի նախաձեռնութեամբ «Հայկական օրեր» կը կազմակերպուին հայկ· արուեստի եւ աւանդութիւններու յատկանշական երեւոյթներով:

Յուցահանդէսները ծրագրուած են հետեւեալ ձեւով·

1·– *Սեպ· 18 – Դեկ· 6, Տոճերու պալատը՝ Երեւանի Մատենադարանի գլուխ գործոցները· 27 ծաղկազարդ ձեռագրեր, որոնք առաջին անգամ կը ցուցադրուին Հայաստանէն դուրս:*
2·– *Սեպ· 19 – Դեկ· 6, Ս· Ղազար՝*
ա) Իտալիան՝ դիտուած հայ նկարիչներէ· ցուցահանդէսը պիտի բաղկանայ զանազան թանգարաններէ հայ նկարիչներու 38 գործերով:
բ) Հայերը Իտալիոյ մէջ:
3·– *Հոկ· 24 – Դեկ· 6, Փատովայի Էրէմիթաժի թաղապետական թանգարան՝ Սարեան ու իր ժամանակակիցները:*
4·– *Հոկ· 3 – 18, Պելլունէ, Քռեփատոնա պալատը՝ Միջնադարեան հայ ճարտարապետութիւնը:*
5·– *Հոկ· 3 – Նոյ· 1, Քասթէլֆրանքօ, Ճիւորճոնէ տունը՝ հայչարերու լուսանըկարներով ցուցահանդէս:*
6·– *Հոկ· 24 – Դեկ· 6, Վէռոնա, Մինէքքալքի էռիճծօ հիմնարկ՝ Հին գորգեր:*

Այս ցուցահանդէսներուն առընթեր տեղի պիտի ունենան զանազան դիտահաւաքներ, համագումարներ, դիտահաւաքներ Երջանի զանազան կեդրոններու մէջ: Պարի ու երաժշտական վառատօն մը պիտի կազմակերպուի զանազան քաղաքներու մէջ, Սեպտեմբերի Բ· կիսուն, որու կը մասնակցին «Կոմիտաս» քառեակը, մենակատարներ՝ Ռ· Ահարոնեան (ջութակ), Ս· Նաւասարդեան (դաշնակ), հայկական պարի պետական խումբը:

Հոկտեմբերին հայկական ճաշերու չարքեր տեղի պիտի ունենան Քասթէլֆրանքօ, Պելլունէ, Թռեվիզօ, Փատովա եւ Վիչենցէ: Հայկ· ճաշեր կը պատրաստէ Երեւանի լաւագոյն ճաշարանի խոհարարապետը:

Պելլունայի մէջ Հոկ· 15–ին տեղի կ'ունենայ երկրաչարժագիտութեան գիտահաւաք մը որու կը մասնակցին իտալացի եւ հայ մասնագէտներ: Վիճաբանական ժողով մըն ալ պիտի գումարուի Հոկտեմբերի առաջին տասնօրեակին, Վիչենցէ, «Վենետիկի չրջանը ու Հայաստան – տնտեսութիւն եւ ընկերութիւն» նիւթով:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՏՈՒԹ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 3 – 10)

ԿՈՉ՝ ՀԱՅՀՐԱՏՊԵՏԿՈՄԻՆ

Հայաստանի հրատարակչութիւններու, փոլիկրաֆիի եւ դիրքի առեւտուրի պետական կոմիտէն ձեռնարկած է Երեւանի մէջ հիմնելու դունաւոր տպագրութեան նոր տպարան մը որ պիտի ծառայէ յատկապէս ափիւռքահայութեան մօտ հայկական դիրքի տարածումին:

Այս նոր տպարանի հիմնական նպատակը պիտի ըլլայ ափիւռքահայութեան համար բարձրորակ տպագրութեամբ հայ դասական ու ժամանակակից գեղարուեստական ու մանկական գրականութեան հրատարակումն ու տարածումը: Այդ դիրքերը, ըստ պահանջարկի, լոյս կը տեսնեն նաեւ չարք մը լեզուներով· տպարանը կրնայ Սփիւռքէն պատուէրներ ընդունիլ:

Առ այս, կոչ կ'ուղղուի Սփիւռքի հայրենակցական եւ մշակութային միութիւններուն, ու բարեգործական ընկերութիւններուն, ուսումնական հաստատութիւններուն, որ հրատարակելի դիրքերու բովանդակութեան, տպաքանակի, լեզուի մասին առաջարկութիւններ ու պատուէրները գրկուին հետեւեալ հասցէին·–

ՀԱՅՀՐԱՏՊԵՏԿՈՄ
Երեւան 9,
Տէրեան փողոց 89:

***

ԵՐԵԻԱՆ ՔԻՄՊՐԻՃ

Ամերիկահայ գրօսաշրջիկներու խումբով Հայաստան այցելած է հայագիտական հետազօտութիւններու ամերիկեան ընկերակցութեան ներկայացուցիչ, Երեւան – Քէմպրիճ զուգորդ քաղաքներու ձեռնարկի տնօրէն, Փիլիկոս Կարապետ Սահակեան: Ան հետեւեալ բացատրութիւնը կու տայ վերոյիշեալ ընկերակցութեան գործունէութեան մասին·

«– *Մեր նպատակն է հայկական ուսումնասիրութիւններու արմատաւորումը Հարվըրտի, Քալիֆորնիայի, Կոլոմպիայի եւ Միացեալ Նահանգներու այլ համալսարաններուն մէջ: Կ'ուզենք որ աշխարհի մարզիկ իրազեկ դառնան հայ մշակոյթին, գիտնան թէ հայ ժողովուրդը ինչ տուած է համաչխարհային մշակոյթի պատմութեան»:*

Կ· Սահակեան կը խօսի նաեւ Երեւան – Քեմպրիճ քաղաքներու փոխյարաբերութիւններու ծրագրին մասին·

«– *Մենք նախատեսած ենք ամէն տարի 25 երախայ հրաւիրել Միացեալ Նահանգներ ամրան արձակուրդին, եւ կը յուսանք որ Հայաստանէն ալ մեր տղաքը կը հրաւիրուին, որպէսզի երթան, տեսնեն ու ճանչնան մայր հայրենիքը· ծանօթանան իրենց արմատներուն: Կ'ուզենք տակաւին արուեստի գործիչներու, գրողներու փոխ – այցելութիւններ կազմակերպել: Մտադիր ենք նոյնիսկ Հայաստան ուղարկել պէյզպոլի մեր խումբը որպէսզի Հայաստանի մէջ զարպանայ այս մարզաճիւղը»:*

***

ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ

Արովեանի Գեղաշէն գիւղին մէջ կառուցուած է միջնակարգ նոր դպրոցի չէնք մը: 784 տպիսոց նոր շինութիւնը ունի աշխատանոցներ, արհեստանոցներ, մարզահրապարակ, հանգիստութիւններու սրահ եւ այլ յարմարութիւններ:

***

ԼԵՆԻՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ ԿԸ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒԻ

Երեւաննախածիղ հիմնարկի խումբ մը ճարտարապետներու նախագիծով կը վերակառուցուի մայրաքաղաքի Լենին հրապարակը: Բացի հրապարակէն պիտի վերակառուցուին նաեւ հոն բացուող փողոցներու մուտքի մասերը: Այս տարի ծրագրուած է 200 հազար ռուբլիէ շինարարական աշխատանք կատարել: Նախկին կպրածածկ յատակը կը սալապատուի կրանիտի, բազալտի եւ տրավէրտէնի գունաւոր սալերով: Պիտի նորոգուի նաեւ հրապարակին լուսաւորութեան համակարգը:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ՌԱՋՄԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱՑԻ ԵՐԵՔ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Գրեց՝ Ա. ՊԻՅԼԻՐԵԱՆ
(Պատ. գիտ. տոքթէօր)

Անցեալ Յունիս 18–ին, Եւրոպական Հարկրդարանին, Սթրազպուրկի մէջ, Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման բանաձեւին քուէարկութիւնը խոր հետաքրքրութեան եւ ընդվզումի մատնեց Թուրք կառավարութիւնը եւ ժողովուրդը: Այն աստիճանի որ, մեծով պարիկով, Հանրապետութեան նախագահէն մինչեւ պարզ եւ անձնական լրագրողը, անտեսելով Եւրոպայի քաղաքակիրթ ազգերու դառնակարծին իրենց պահանջկոտութիւնը, սկսան աշխարհի ասպարէզ կարդալ եւ «մարդկային իրաւունքներու» պաշտպանութեան դառնալ, ըսելով թէ Թուրք ազգը պատմութեան առջեւ ամենապարկեշտ ազգը եղած է, միշտ պաշտպան եւ պահապան տկարին եւ փոքրամասնութիւններու հանդէպ ալ միշտ վեհանձն եւ արդար վերաբերում ցոյց տուած: Հետեւաբար անկարելի է որ իրեն վերագրուած ոճիրներուն հեղինակն ըլլայ: Գուցէինք այդ լրագրողներուն եւ Թուրք պետական պատասխանատուներուն հարց տալ, թէ արդեօք 1955 Սեպտեմբեր 6/7ին, մէկ գիշերուան մէջ, Պոլիսը պատերազմական դաշտի վերածողը Թուրք ժողովուրդը չէ՞ր: Առեղնին, «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջ այդ պատմական դիշերուան եղելութիւններուն մանրամասնօրէն անդրադարձանք արդէն:

Բնականաբար, Թուրք դեկավարներուն եւ մամուլի ներկայացուցիչներուն առաջին ազդարարութիւնը Հայերուն ուղղուած էր որոնց մեծ հայրերը Ա. Համաշխարհային Պատերազմին միլիոններով Թուրքեր ջարդելէ, Թուրք բանակին պարտութեան պատճառ հանդիսանալէ յետոյ, տակաւին կը համարձակին Թուրք «ազնուական» ազգը ամբաստանել ու դէմն ցեղասպան կոչել: Մենք գանազան առիթներով արդէն քանիցս «Յառաջ»ի մէջ անդրադարձած ենք թէ թրքական տեսակէտը կամ պնդումները ոչ մէկ հիմ ունին եւ բոլոր պաշտօնական վաւերագրերը անհերքելիօրէն 1915 – 1917–ին հայ ժողովուրդին հանդէպ կանխամտածուած ցեղասպանութեան գործադրութիւնը կը փաստեն:

Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահ զօրավար Էվրէնի Յունիս 18–ի վաղորդայնին. «... Թիզ մը հող չենք տար, ուզողը Թող գայ առնէ՛» ժանն ամբռնաւարի վայել արտասանած թրքավարի ճառերէն յետոյ, որոնք անտարակոյս իր «ազնուական» հայրենակիցներուն բարբոքած սիրտերը քիչ մը պաղչկեցուցին, Անգարա անհրաժեշտ նկատեց իր արժանապատուութիւնը վիրաւորող ՕԹԱՆ–ի անդամ դաշնակից Եւրոպայի Պետութիւններու հանրային կարծիքը լուսաբանել, անոնց պատմութեան դաս մը տալով:

Սակայն Անգարայի կառավարութիւնը խորամանկ եւ նենգամիտ, լաւ գիտնալով թէ ինչ որ ալ ըլլայ պարտադրուած է Եւրոպական Հարկրդարանի անդամ տէրութիւններու որոշումին հանդէպ գլուխ ծռելու, հաղորդագրութեան ձեւի տակ լոյս տեսնելու ապահովուած, ազդ մը ստեղծել տուաւ բազմաթիւ Թուրք գաղութներու հիմնարկներու, ըլլան անոնք «գիտական» թէ առեւտրական, մարզական թէ բանուորական:

Վճարովի ծանուցումին ձեւին տակ է, որ Թուրքերը, 12 միլիոններու, արհեստակցականներու թէ ընկերակցութիւններու ստորագրութեամբ անդլիական, գերմանական թէ ամերիկեան կարգ մը թերթերու եւ պարբերականներու (Կուարտիըն, Ինթերնեշընըլ Հերըլտ Թրիպիւն, Տի Ցայք, Թայմ եւլն.) մէջ, հրատարակել տուին ուղերձ մը (մէսաժ) ուղղուած՝ «Եւրոպական Հարկրդարանի անդամներուն, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի դօրավիզ եղան «հայկական բանաձեւին»: Լոնտոնի ընկերվարական օրաթերթը՝ Կուարտիըն, Յունիս 16–ի իր թիւին մէջ է, որ ամբողջ մէկ էջի վրայ հրատարակած էր թրքական այդ վճարովի ազդը, որ թէկուզ 12 խմբագրութեանց ստորագրութիւնով, կ'արտայայտէ Թուրք կառավարութեան տեսակէտը:

Թրքական այս «ուղերձ»ին մէջ, չարաղրըճած բանաձեւի ոճով, մասնաւոր ոչ մէկ նորութիւն կայ այլ կը կրկնուի նոյն խեղաթիւրուած «պատմութիւնը», այնպէս ինչպէս դիտուած է թրքական ակնոցով: Զարժեր իսկ կէտ առ կէտ անդրադառնալ հոն բառածներուն, որոնց հինէն ծանօթ ենք:

Յատկանշական երեւոյթն այն էր, զոհ կուարտիընի վերաբերող ազդին, որ երկու օր ետք, նոյն թերթը կը հրատարակէր երեք անդլիացի խորհրդարանականներու պատասխանը, նամակ խմբագրութեան ձեւին տակ՝ «The turkish bloodbath» խորագրուած խմբագրութեան կողմէ.–

Մենք ատոր եւ այդ նամակը լրիւ թարգմանած կը ներկայացնենք.–

«Հայկական որոշումը» ուժգնօրէն պաշտպանելով 1915–ին Հայոց դէմ կատարուած թրքական ջարդերը իբր ցեղասպանութիւն դատապարտող Եւրոպական Հարկրդարանի անդամներ ըլլալու համոզմամբ, կը փափաքինք Թրքական բազմաթիւ կազմակերպութիւններու կողմէ ստորագրուած ըլլալով ամբողջ էջի մը վրայ հրատարակուած այդ անհիմնատ ազդը մեկնաբանել: Ան կը յայտարարէ, թէ եթէ որոշումը չհրաժարուի «Եւրոպական Հարկրդարանը պատմութեան մէջ պիտի յիշուի որպէս հաստատութիւն մը որ իր ինքնուրոյն խոհականը կը գործէ եւ ահաբեկչութիւնը կը հովանաւորէ»:

Ձերթին Մաքքարթի(*), Թրքական տեսակէտին համակիր հեղինակութիւն մը, 1983–ին կը գրէր.– «Ա. Համաշխարհային Պատերազմէն առաջ Անատոլուի մէջ ապրող 1·500·000 Հայերէն, 1923–ին, Թրքական Հանրապետութեան մէջ կը մնար 70·000 միայն... անլիչատակ օրերէ ի վեր Անատոլուի մէջ ապրող ժողովուրդ մը պարզապէս կորսուած էր»:

Ճիշդու համար, ինչպէս յայտարարութիւնը կ'ընէ, թէ օսմանեան կառավարութիւնը Հայերը «պատերազմի թատերաբեմ» եղող շրջաններէն պարզապէս կայսրութեան ուրիշ վայրերը փոխադրեց եւ թէ անոնք հոն չարունակեցին «խաղաղութեան եւ ապահովութեան մէջ ապրիլ», ասիկա միմիայն գայթակղեցուցիչ խեղաթիւրում մըն է:

Պոլսոյ մէջ – պատերազմի թատերաբեմէն շատ հեռու չրջան մը – Ապրիլ 24–ին ձերբակալուող 254 երեւելի Հայերէն չատ քիչեր վերապրեցան եւ ձերբակալուողներու թիւը կարճ ժամանակի ընթացքին 5000–ի բարձրացաւ: Թրքական բանակին մէջ ծառայող Հայերը զինաթափուած էին եւ այնպիսի վերաբերումի մը ենթարկուած որ զանոնք գնդուածային կերպով մահուան առաջնորդեց:

Կարելի չէ տարակուսիլ «պատերազմի չրջաններէն տեղափոխուածներուն» սարսափելի ճառակտաղրին մասին: Հէնրի Մորկընթաուի (ամերիկեան դեսպան), տոքթ. Եոհան Լեփսիուսի (բողոքական միսիոնար), լորտ Պրայսի եւ վերապրողներու վկայութիւնները կարելի չէ բոլորովին զանց առնել: Հսկայական թիւով մարդիկ գնդակահարուած, կիներ եւ ազաք ճամբաներու վրայ մեռած էին, ուրիշներ անապատներու քմմփերու – ինչպէս Սուրիոյ Տէր Զօրի – մէջ մահացան: Ահա բոլորը օսմանեան կառավարութեան քաղաքականութեան ուղղակի արդիւնքն են:

Բնականաբար իրաւ է թէ միլիոններով Թուրքեր մեռան Ա. Համաշխարհային Պատերազմին եւ անոնցմէ ոմանք Հայոց կողմէ, որոնք որոշ պարագաներու մէջ ահռելի չարդեր գործադրեցին:

Մենք կը գտնապարտենք ասոնք, ճիշդ այնպէս, ինչպէս կը գտնապարտենք Թուրք ժողովուրդին դէմ այսօր գործադրուած ահաբեկչական արարքները:

Այսուհանդերձ, հայ ժողովուրդին դէմ գործուած ոճիրները կարելի չէ տեւական նօրէն ուրանալ, գոհունակութիւն պատճառելու համար Թուրքիոյ, որպէս Արեւմուտքի մէկ դաշնակիցը:

Թուրքիոյ մէջ ժողովրդավարութեան իսկական չառագովները կ'ընդունին այս պարագան:

ԿԼԻՆ ՖՈՐՏ
ԱԼՖ ԼՈՄԱՍ
ՍԹԻՆ ՆԻՈՒՔՆՍ

(*) Օսմանեան կայսրութեան եւ Թուրքիոյ ժամանակակից պատմութեան մասնագէտի համբաւ վայելող ամերիկացի պատմաբան մը, որ բանի մը տարի առաջ գիրք մըն ալ հրատարակեց:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԸ՝ ԱԿՈՒՆՔԱՅԻՆ ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՀԱՅՐԻԿ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Անյիշելի ժամանակներից չքթից չուրթ մշակած ժողովրդի երգերը մեզ են հասել նրբօրէն յղկուած, կատարելագործուած: Զարմանալի ներդաշնակութիւն կայ ծիսական, էպիկական, աշխատանքային, պանդխտութեան, սիրոյ, քնարական, օրօրոցային, հայրենասիրական պարային երգերի բանաստեղծական խօսքի եւ մեղեդայնութեան միջեւ: Երգերի մեղեդային պայծառութիւնն ու յուզականութիւնը, խօսքի խորխմաստութիւնն ու չքեղութիւնը անջնջելի տպաւորութիւն են թողնում, արթնուն ու լուսաւոր են պահում մարդու միտքն ու խիղճը:

Մեր Ֆոլկլորային երգերի արմատները դարերի խորքերից են գալիս: Սիրային, եւ մանաւանդ, պարեզանակների մէջ յաճախ կրկնուող եւ մեզ անհասկնալի կամ ուղղակի օտարամուտ թուացող «Հօյ նար», «Նարէ», «Նարոյ», «Նէնար», «Նանէ», «Լէ, լէ», «Նաներ» եւ այլ արտայայտութիւնները՝ հեթանոսական դարերից փոխանցուած դիցուհիների անուններ են, իսկ «Նայ, նայ», «Հօյ», «Հայ», «Օյ, օյ» եւ նման բացագանչութիւնները արտայայտութիւններ են սիրեցեալի հասցէին:

Այսպիսով, Ֆոլկլորային երգերը մեր նախնեաց արեան ձայնն են, նրանց ոգեղէն զանձերը եւ այն ոսկեայ օզակները, որոնց միջոցով մենք կապւում ենք մեր ազգային արմատների հետ: Դրանք նաեւ պատմութիւն են, իմաստութիւն մեր նախնիների տառապանքների, խիզախումների, երազանքների, աւանդոյթների, իրօրինակ ապրելակերպի մասին եւ ներկայացնում են ժողովրդական խմաստութիւնների մի հարուստ գանձարան, որը յագեցուած է մարդասիրութեան, աշխատասիրութեան, ընտանեկան սրբութեան, անաղարտ սիրոյ, ծով բարութեան, մարդկային եւ ազգային արժանապատուութեան վսեմ գաղափարներով, գաղափարներ, որոնք երբեւէ չեն հնանում, չեն կորցնում իրենց այժմէականութիւնը եւ, ինչ խօսք, ուսանելի են նաեւ մեր օրերում:

Ազգապրական երգարուեստի համար ներշնչանքի անսպառ աղբիւր է եղել այն ամէնը, ինչ բնութեան մէջ եւ մարդու կեանքում դիտուել է որպէս լաւ, բարի, դեղեցիկ, դուրեկան, օգտակար, հմայիչ, լուսաւոր: Հէնց այս սկզբունքն էլ հիմք է ծառայել սրբազործելու արեւն ու լոյսը, հողն ու ջուրը, արտն ու այգին, բերքն ու բարիքը, հացն ու քրտնաշխատ վաստակը: Ահա թէ ինչու երգերը չոյում են մարդկանց զգացմունքներն ի բարին, սրբում են մարդկանց հոգու վրայ նստած ժանգը, օգնում են մարդուն ուրախութեան եւ տրամութեան պահերին, թեւաւորում են աշխատանքում ու պայքարում եւ մարդուն ՄԱՐԴ են պահում:

Պատահական չէ, որ մեծ Կոմիտասը սովորեցնում էր. «Ժողովուրդն է ամենամեծ ստեղծագործողը, գնացէք եւ սովորէք նրանից»: Իսկ ժողովրդից կարելի է սովորել միայն այն դէպքում, եթէ երգը պահպանում ու հնչեցնում է գեղջկական ժողովրդական ոճով, եւ փորձէ սիրահարը հետաքրքրութիւն ունի այն լսելու իր անխառն ակունքային մաքրութեամբ ու ըստեղծագործաբար օգտագործելու դրանից: Ուրեմն ազգային երաժշտական մշակոյթի զարգացման չհէն պահանջում է, որպէսզի Ֆոլկլորային երգերը փորձէ սիրահարը համերգասցէն հետ հնչի գուզահեռաբար:

Հայ ստեղծական երգի ճշմարիտ դրնահատողն ու պիտակի ուսումնասիրութեան հիմնադիրը մեծ Կոմիտասն է, որը հատատուն հոն է բացել մեր ազգային երաժշտական տեսութեան համար: Ահա թէ ինչ է գրում նա «Հայ քնար» երգարանի առաջաբանում. «... Մենք գրի ենք առել այս եղանակները հայ գեղջուկի բերանից անճամբ այնպէս, ինչպէս երգում են գիւղերում: Դաշնաւորելու ժամանակ հոգ տարանք, որ պահենք ինքնուրոյն բնաւորութիւն ունեցող, զուտ ազգային դրօշմ կրող հայ գիւղական եղանակների ոճն ու ոգին»:

Միանգամայն հասկնալի է, որ Կոմիտասը «զուտ ազգային դրօշմ կրող հայ գիւղական եղանակների ոճն ու ոգին» պահպանելի նկատատումով գերագասել է չմշակել երգարանում տեղ գտած գեղջկական երգերը, որպէսզի մարդիկ հնարաւորութիւն ունենան երգերը կատարել նաեւ գեղջկական անխառն ոճով ու ոգով: Բայց չգիտես ինչու ոմանք այսօր գրանում են, որ Ֆոլկլորային երգերը չի կարելի բեմ հանել առանց մշակման:

Գաղտնիք չէ, որ ժողովուրդը կատարող եւ բուն խանդավառութեամբ ընդունող իր Ֆոլկլորային բազմադարեան երգարուեստի վերածնունդը: Համաժողովրդական ինքնարուխ չարժում ակատեց տոհմիկ երգերն ու պարերը վերյիչելու, կեանքի կոչելու համար: Հանդէս եկան Ֆոլկլորային երգերի չնորհալի կատարողներ, տաղեղուեցին երգի ու պարի նորանոր խմբերը, նախնեաց երգամատունքները հատքելու, դուրգուրանքով պահպանելու եւ հնչեցնելու գործը գարձաւ համաժողովրդական կամք, հատարակական պարտքի գիտակցուած զգացում: Երգերը լայն համապարհ գտան դէպի մարդկային սրտերը, լոյսով ու խինդով լցրին մեր օջախները. ամէնուրեք հնչեցին ռամկօյով, հեռատատեսութեամբ, բեմահարթակներից, մշակութային օջախներում, ուսումնարանական հաստատութիւններում, հարսանիքներում, ուրախ տեղամասերի չուրջ. հնչեցին մեր մանուկների, պղրոցականների, երիտասարդութեան, տարեց մարդկանց, փորձէսիոնալ երգիչների շրթներից եւ հատատատուն տեղ գրաւեցին ժողովրդի կենցաղում:

Այսպիսով, կեանքը հերքեց նրանց ենթադրութիւնները, ովքեր կարծում էին թէ, իբր, ազգագրական երգերը պարզունակ են, կորցրել են իրենց այժմէականութիւնը, լաւագոյն դէպքում կարող են չարժել միայն տարեց մարդկանց հետաքրքրասիրութիւնը: Ովքեր խորհուրդ էին տալիս այդ երգերը ոչ մի դէպքում բեմ չհանել, այլ միայն հաւաքել ու պահպանել որպէս թանգարանային նմոյշներ:

Ինչ խօսք, դովելի է, որ մենք ժամանակին ընդունել եւ իւրացրել ենք բազմաձայն խմբերգային արուեստը:

Գաղտնիք չէ, որ Կոմիտասն իր գրի առած երգերը մեզ է աւանդել թէ՛ միաձայն, թէ՛ բազմաձայն երգեցողութեան համար: Նրա կազմած «Հայ քնար», «Հայ քնար միաձայն գեղջուկ երգերի», «Հայ գեղջուկ երգեր» եւ այլ երգարանները կազմուած են միաձայն երգեցողութեան համար: Ուրեմն Կոմիտասը նկատի է ունեցել, որ երգերը պէտք է հնչեն թէ՛ միաձայն, թէ՛ բազմաձայն:

Հարիւր տարուց աւելի է, ինչ, բազմաձայնութեան հետ կողք կողքի, հնչում է միաձայն կատարողական արուեստը: Ներկայումս հանրապետութիւնում գործում են մեզ յայտնի հարիւրից աւելի Ֆոլկլորային երգի ու պարի անսամպլներ, որոնց արուեստը ամէնուրեք ընդունւում է խան-

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայոց Թեմական Խորհուրդի կողմէ Չհարմահալի Հայոց ուսումնասիրաց Միութեան մէջ Յուլիս 28–ին կազմակերպուած է կլոր սեղան մը, որու նիւթը եղած է ուխտագնացութիւնը: Մասնակցողներէն Ահարոն քհնյ. բացատրած է ուխտ եւ ուխտագնացութիւն հասկացութիւնները ու անոնց կրօնական իմաստը, ապա անդրադարձած է կարգ մը յօրի երեւոյթներու, որոնք նկատուած էին Ս. Թադէ վանքի ուխտագնացութեան ընթացքին: Իսկ Ս. Բաբումեան ներկայացուցած է Ս. Թադէի անցեալը ու ըրած ուխտագնացութեան պատմականը:

***

ՀԱՐՍԻԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ այցելութիւններու շարքին, Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի նախագահը Կ. Դալլաքեան զացած է նաեւ Գորտոսա: Յուլիս 4–ին Գորտոսայի օգակայանը դիմաւորած են համայնքին դաշնային պետական պաշտօնեաներ ու առաջնորդած Հ.Բ.Ը.Մ.ի կեդրոնատեղին: Ապա հատուկ թռիչքի մը ներկայ գտնուած է Արժանթին – Հայկական մասնագէտներու վարչութեան անդամներուն հետ ուր խօսակցութեան նիւթը կազմած են սփիւռքահայութիւնը յուզող հարցեր: Նոյն օրը Կ. Դալլաքեան այցելած է Ս. Գէորգ եկեղեցին ու Ս. Սահակ – Մեսրոպ վարժարանը, իսկ դիւերը ներկայ եղած՝ իրեն ի պատիւ սարքուած ընթրիքին: Հոն խօսք առնելով Հ.Բ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղի տեսչուհին՝ Ա. Նալբլեկեան իր գոհունակութիւնը յայտնած է, տեսնելով, թէ անոյշ մարի Փարիզի մէջ իրենց տուած խոստումը յարգած ու Հարաւային Ամերիկա այցելած է Կ. Դալլաքեան: Ապարտին խօսած է նաեւ Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի նախագահը, եւ թելադրած, որ յատուկ ուշադրութիւն դարձուի երիտասարդ սերունդին, յատկապէս զայն հայ պահելու եւ հայրենիքին հանդէպ յարգանք ներշնչելու առաջադրութեամբ:

***

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ Սրբոց Նահատակաց վարժարանի նախակրթարանի աւարտականն հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 27–ին. աշակերտները հայերէն ու անգլերէն ուղերձներ արտասանած, երգած ու հայկական պարեր պարած են: Հանդէսի աւարտին հոգեբարձութեան կողմէ խօսք առնելով Պ. Զազարեան չեչտը դրած է հայու ոգիի եւ հայկ. աւանդութիւններու պահպանումին վրայ: Ապա դպրոցի անօրէնը Գ. Ինճէճիքեան կատարած է վկայականներու եւ մրցանակներու բաշխումը: Վարժարանը տուած է 43 շրջանաւարտներ: Իսկ վարժարանի երկրորդական բաժնի հանդէսը տեղի ունեցած է յաջորդ օրը, Յունիս 28–ին: Վարժարանը 23–րդ տարեշրջանի աւարտին տուած է 51 ընթացաւարտներ:

***

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Ս. Լուսաւորիչ մանկօրեայ եւ չարաթօրեայ վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 28–ին: Տնօրէնուհի Ս. Շխուկեանի բարի գալուստի խօսքերէն ետք աշակերտներու արտասանութիւններով, պարերով, երգերով կազմուած յայտագիրը մը ներկայացուած է. յատկապէս գնահատուած է հայ ժողովուրդին ձօնուած գրական պոհարնեբու եւ «Անոյշ» օփերայէն հատուածներու ներկայացումը: Հանդէսի աւարտին, բարձրագոյն նիշեր ստացած աշակերտներու նուէրներ ու մետալներ տրուած են որպէս գնահատանք:

***

ԼՈՍ ԱՆՃԼԷՍԻ մէջ կազմուած է նոր թատերախումբ մը՝ «Երուանդ Օտեան», որ կը պատրաստուի ներկայացնելու Յ. Պարոնեանի «Ամուսնութիւն նոր ձեւով» թատերախաղը: Թատերախումբը կը մարզի Հայաստանէն բեմադրիչ Մանիա Ալանեան, որ հաստատուած է Միացեալ Նահանգներ:

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ Նահանգապետ Ճ. Տէօքմէճեան Յուլիս 28–ին այցելած է Տէթրոյթ, Ա. Մանուկեանի հրաւէրով: Իրեն ի պատիւ սարքուած ընդունելութեան ընթացքին ան խօսք առնելով անդրադարձած է հայ ժողովուրդին կղզիէ վայելած նեցուկին ու ըսած. «կը յուսամ թէ ձեզ երբեք յուսախաբ պիտի չընեմ»: Ապա Ճ. Տէօքմէճեան խօսած է Միացեալ Նահանգներու քաղաքացիներուն վայելած ազատութեան մասին ու չեչտած, թէ՝ «Ամերիկա պէտք է զօրաւոր բլլայ դինուողականօրէն, որպէսզի ոչ մէկ ուժ աշխարհի վրայ չկարենայ խլել ազատութիւնը մեր ձեռքէն»:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԸ

(Լեհական երգիծանիւթ)

Պզտնուկ էր կոյուղին, եւ ջուրը ծածկել էր լոզատենեակի յատակը: Ագենեան ու Ադամը հրաւիրեցին վարկանադործին:

– Հիմա կը տեսնենք, – քրթմնջաց նա ու պլուխը մտցնելով վաննայի տակ, թխթխկացրեց կոյուղու խողովակը: Ցետոյ երկաթաձող մտցրեց խողովակի մէջ, խառնեց ու ասաց, – հիմա ամէն ինչ կարգին է: Եւ ծառայութեան դիմաց վարձատրուելուց յետոյ գնաց:

Կոյուղին կանոնաւոր աշխատեց, բայց, չգիտես ինչու, վաննան սկսեց ճօճուել: Ադամը կռացաւ ու տեսաւ, որ մի ոտքը չկայ:

– Այ քեզ խարդախ, – գայրացաւ Ադամը: – Ոտքը թոցրել է:

Ստիպուած էին նոր վարկանադործ հրաւիրել: Նա եկաւ, մտաւ վաննայի տակ: Ագենեան ու Ադամը աչալուրջ հետեւում էին նրա չարժումներին եւ պատմում նախորդ վարկանադործի մասին:

– Համա թէ աֆէրիստն է եղել, – հա՛, – երկիմաստ ժպտաց վարպետը:

Ամուսինները վարպետին տեսադաշտում պահեցին, մինչեւ գործն աւարտելը: Ցետոյ վճարեցին, եւ վարպետը սիրալիր ժպտալով տան տէրերին, գնաց:

Ագենեան ուզում էր ուրախութիւնից երգել, երբ խոհանոցից լսեց ամուսնու ծանր հառաչանքը:

– Ագնե՛սա, նա թոցրել է խոհանոցի չհեռուցման մարակոցը:

Ստիպուած էին նոր վարկանադործ հրաւիրել:

Վարպետը երկար սպասցնել չտուեց: Նրա մտնելուն պէս Ագենեան փականադործից պոկ չեկաւ, իսկ Ադամը պատում էր սենեակներում եւ առուգում տան իրերը:

Որպէսզի իրենց վարկադիծը տարօրինակ չթուար, Ադամը վարպետին պատմում էր գործ – ընկերների արարքների մասին:

– Ի՞նչ կարող ես անել, ցաւով նկատեց վարպետը, – մեր աշխատողների մէջ էլ հանդիպում են խարդախ մարդիկ: Նրանց հետ գործ ունենալիս պէտք է լարուած հետեւել իւրաքանչիւրի չարժմանը:

Խոհանոցում նոր մարակոց տեղադրելուց յետոյ, վարպետը գնաց:

Համոզուելու համար, որ գոնէ այս անգամ ոչինչ չի պակասել անից, Ադամը ուշի – ուշով առուգեց բոլոր սենեակները, անգամ՝ պատշգամն ու միջանցքը: Համոզուելով, որ ամէն ինչ կարգին է, ուրախացած կանչեց.

– Փառք Աստծոյ, Ագնեսա, այս անգամ ոչինչ չի պակասել.. Ագնեսա լսո՞ւմ ես... Ագնեսա՛, ո՞ւր ես... Տէ՞ր իմ Աստուած... Կնոջս գողացան...:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ
ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Թրիսթան եւ Իզօլտ իրարու հանդէպ ոչ մէկ համակրական զգացում չունէին: Ասելին՝ ճանապարհին, առագաստանաւուն մէջ իրարու կը թշնամանան, այնքան որ Իզօլտ կը հրամայէ իր սպասարկող հաւատարիմ կնոջ Թոյն տալ Թրիսթանին ու իրեն, որպէսզի երկուքն ալ մեռնին: Այդ կինը սակայն – Պրանկենան – փոխանակ Թոյնի՝ սրուակին կու տայ սիրո՛յ սրուակը, ու Թրիսթան եւ Իզօլտ կը սիրահարին իրարու յանկարծական ուժեղ բռնկումով մը: Երկուքին մէջ ալ կը զարթնու անծանօթ եւ անդիմադրելի ուժ մը որ կը մղէ մէկը դէպի միւսը: Իզօլտը թէեւ կ'ամուսնանայ Թագաւորին հետ, սակայն իր սէրը դէպի Թրիսթան, կը տանի դիրենք դէպի անկում եւ ի վերջոյ դէպի մահ: Այդ կախարդական հեդուկը ուրեմն յանկարծակի կերպով կը փոխէ երկուքին ալ ճակատագիրը, կը դարձնէ զանոնք նոր մարդեր՝ որոնք բոցավառ բռնկումի մը մէջ կը սպառեն իրենց ամբողջ հոգին ու կեանքը:

Այս առասպելին պատմածը յաճախ տեղի կ'ունենայ նաեւ իրականութեան մէջ, փոխելով երբեմն ժողովուրդներու կամ պետութիւններու ճակատագիրը, երբեմն ալ մեծ անհատականութիւններունը:

Իրական օրինակ մըն ալ յիշեցնելու համար, մտաբերենք Մարիա Ստուարտի ողբերգութիւնը: Սկովտիացի Թագուհին, իր ամուսնութենէն – սիրային ամուսնութիւ մը –, հազիւ մէկ տարի յետոյ կը սիրահարի իր սպարապետին Ոթմուէլին: Այս անդիմադրելի ուժը գինք կը մղէ դէպի սպանութիւնը իր ամուսնոյն: Ցետոյ նոյն պատճառաւ Մարիա Ստուարտ կը սախալուի լքել գահը ու իր զաւակը: Ան կը կորնչնի ամէն բան ու ի վերջոյ պարտուած իր գլուխը կու տայ Էլիզապէթ Թագուհիի գահիճին:

Այս երկու մարդկային ողբերգութիւնները մեզի կը ցուցնեն ուժը հոգեկան գործընթացներու, որոնք բացառիկ պայմաններու մէջ ի յայտ կու գան՝ ծնունդ տալով հոգեկան «հրաշքներ»ու:

Նոյնանման «հրաշք» մըն է նաեւ Գ. Բագրատեանի հոգեկան յեղաշրջումը, որ տեղի ունեցած է Հայոց ոգիի եւ հայկ. աւանդութիւններու պահպանումին վրայ: Ապա դպրոցի անօրէնը Գ. Ինճէճիքեան կատարած է վկայականներու եւ մրցանակներու բաշխումը: Վարժարանը տուած է 43 շրջանաւարտներ: Իսկ վարժարանի երկրորդական բաժնի հանդէսը տեղի ունեցած է յաջորդ օրը, Յունիս 28–ին: Վարժարանը 23–րդ տարեշրջանի աւարտին տուած է 51 ընթացաւարտներ:

***

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Ս. Լուսաւորիչ մանկօրեայ եւ չարաթօրեայ վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 28–ին: Տնօրէնուհի Ս. Շխուկեանի բարի գալուստի խօսքերէն ետք աշակերտներու արտասանութիւններով, պարերով, երգերով կազմուած յայտագիրը մը ներկայացուած է. յատկապէս գնահատուած է հայ ժողովուրդին ձօնուած գրական պոհարնեբու եւ «Անոյշ» օփերայէն հատուածներու ներկայացումը: Հանդէսի աւարտին, բարձրագոյն նիշեր ստացած աշակերտներու նուէրներ ու մետալներ տրուած են որպէս գնահատանք:

***

ԼՈՍ ԱՆՃԼԷՍԻ մէջ կազմուած է նոր թատերախումբ մը՝ «Երուանդ Օտեան», որ կը պատրաստուի ներկայացնելու Յ. Պարոնեանի «Ամուսնութիւն նոր ձեւով» թատերախաղը: Թատերախումբը կը մարզի Հայաստանէն բեմադրիչ Մանիա Ալանեան, որ հաստատուած է Միացեալ Նահանգներ:

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ Նահանգապետ Ճ. Տէօքմէճեան Յուլիս 28–ին այցելած է Տէթրոյթ, Ա. Մանուկեանի հրաւէրով: Իրեն ի պատիւ սարքուած ընդունելութեան ընթացքին ան խօսք առնելով անդրադարձած է հայ ժողովուրդին կղզիէ վայելած նեցուկին ու ըսած. «կը յուսամ թէ ձեզ երբեք յուսախաբ պիտի չընեմ»: Ապա Ճ. Տէօքմէճեան խօսած է Միացեալ Նահանգներու քաղաքացիներուն վայելած ազատութեան մասին ու չեչտած, թէ՝ «Ամերիկա պէտք է զօրաւոր բլլայ դինուողականօրէն, որպէսզի ոչ մէկ ուժ աշխարհի վրայ չկարենայ խլել ազատութիւնը մեր ձեռքէն»:

***

ԼՈՍ ԱՆՃԼԷՍԻ մէջ կազմուած է նոր թատերախումբ մը՝ «Երուանդ Օտեան», որ կը պատրաստուի ներկայացնելու Յ. Պարոնեանի «Ամուսնութիւն նոր ձեւով» թատերախաղը: Թատերախումբը կը մարզի Հայաստանէն բեմադրիչ Մանիա Ալանեան, որ հաստատուած է Միացեալ Նահանգներ:

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ Սրբոց Նահատակաց վարժարանի նախակրթարանի աւարտականն հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 27–ին. աշակերտները հայերէն ու անգլերէն ուղերձներ արտասանած, երգած ու հայկական պարեր պարած են: Հանդէսի աւարտին հոգեբարձութեան կողմէ խօսք առնելով Պ. Զազարեան չեչտը դրած է հայու

Պ. Ժիրայր Մըրեան,
Տէր եւ Տիկին Ալեքսանդր Մըրեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Վերդին Գորինեան,
Օր. Վիքթորիա Մըրեան,
Այրի Տիկին Էլիզ Վեռաիէ եւ զաւակները,
Ազգականն ընտանիքը,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒՆՈՒՖԱՐ ՄՂՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգս. 14–ին, 80 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Օգս. 18, ժամը 15·45–ին, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քլամառի Էնթէռնամիւնալ գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Ժան Մեսրոպեան եւ աղջիկները,
Տէր եւ Տիկին Ալեքսանդր Սապօ
Թուղթարեան եւ Տէր–Յարութիւնեան ընտանիքները
եւ բոլոր ընտանեկան պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԶԱ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ ՏԷՐ–ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ)

մահը, որ պատահեցաւ Օգս. 14–ին, 86 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Օգս. 19, ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Խիւնէ Սէնի գերեզմանատունը (ժամը 11·45–ին)։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ».– Մեր ցաւակցութիւնները Տօքթ. Մեսրոպեանի եւ ընտանիքին։

ԾՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները, վերան ծաղկեպսակի, իր անդամուհիներէն Տիկին Էօժէնի Զաքրեեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Գասուքճեան 500 Ֆր., Տիկին Սայեան, Տիկին Պիւռթէ 250ական Ֆր., Տիկին Ալեքսանեան 200 Ֆր., Տիկին Զամչիք 150 Ֆր.։

Շահան Վահանեանի մահուան առթիւ Տիկին Ալեքսանեանէ 250 Ֆր., Արփիկ Մեսաքեանէ 500 Ֆր.։

***

Ս. Յակոբեանէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է իրենց ապաքինման առթիւ՝ Տիկին Նշանուհի Սարաֆեանէ եւ Տիկին Համասիւիւռ Փափազեանէ 500ական Ֆր.։ Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար՝ Պ. Արսէն Քէրթիա 600 Ֆր., Տիկին Սոնա Թուրեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Առաքելեան, Տիկին Ճէնոպէրճեան, 500ական Ֆր., Տիկին Էօժէնի Հանէէրեան, Տէր եւ Տիկին Գարագաշեան, Տիկին Զարուհի Հովէյեան 200ական Ֆր., Թօփալեան – Պարսամեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Գըլըճեան, Պ. Յարութ Հէսճէթեան, Պ. Քեորք Ֆարշեան 100ական Ֆր.։ Ուխտի մը առթիւ՝ Տիկին Քիւրքճեան 50 Ֆր., Տիկին Պերճուհի Կիւլեան 20 Ֆր., Տիկին Պերճուհի Կիւլեան 20 Ֆր.։

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզի մէջ, ստիպողաբար կը փըն-տռուի վարձու սթիւտիօ մը, մատչելի պայմաններով։

Հեռաձայնել՝ – 48 – 99 – 74 – 66

«ՅԱՌԱՋ»ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանուած	300	(355,80)
Մեռուդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹԷ·ՎԷ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԳԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

PARENTS
PENSEZ A L'EDUCATION DE VOS ENFANTS

DONNEZ LEUR
— L'opportunité d'apprendre l'arménien,
— de suivre un enseignement de qualité,
— de recevoir nos valeurs morales traditionnelles
— et ainsi d'assurer la continuité de notre culture.

INSCRIVEZ LES AU

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

EXTERNAT — INTERNAT — MIXTE

Maternelle, Primaire, Secondaire } Enseignement Bilingue Arménien — Français

Transport : Ramassage scolaire assuré à domicile.
Métro - SNCF - Autobus: Pont de Sèvres
Frais de scolarité : Dispositions particulières accordées aux élèves méritants.

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի նախընթաց 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին։

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները։

Վարժարանը արդէն օժտուած է Էնֆորմաթիքի սարքերով։ Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ չատ կարեւոր կալուածէն ներս։

Կը պահուի դիչերօթիկի բաժինը։

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլէկ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփինթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կաները, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ։

Դիմել տնօրէնութեան. –
1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ հաք ժամը՝ 5։

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

CARZOU
L'œuvre lithographique
1957 - 1986

jusqu'au 31 Août
Musée d'Art et d'Histoire de la Ville de St. Denis
22 bis, rue Gabriel - Péri
Tous les jours sauf mardi de 10h à 17h30
Dimanche de 14 à 18h30

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ծովի Լիոնի մանուածքի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մանուածքին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԱՄ

Հանդէս Վերլուծական, թիւ 3 – 4
(Զօրեան Հիմնարկի գործակցութեամբ)

հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Զարեհ Խրախունի *Իսթանպուլահայ դրականութիւնը*
Զարեհ Խրախունի *Սուուեր եւ Արձանգ, Ուղիներ*
Պետրոս Ալահայտոյեան *Հին սրբութիւններու յայտնագործմամբ*
Դրիգոր Պըլտեան *Հաստուածներ Հօր*
Պրիւճօ Սաֆայեան *Շքերթներ Ե.*
Յակոբ Օշական – Նիկողոս Սարաֆեան *Նամակներ*
Վահէ Օշական *Մահէն անդին*
Մարկ. Նշանեան *Բանաքաղութիւններ ի ձէնջ*
Նիկողոս Սարաֆեան *Վէնոէնի Աստառը, Բ.*
Մարկ. Նշանեան *Գրական կանոնումը*
Ֆրիտրիխ Նիցչէ *Ողբերգութեան ծնունդը*, գլուխ 1 – 10 *թարգմանուած դերմաներէնէ, ծանօթութիւններով*

Հատորին գինն է՝ 200 Ֆ., ներառեալ առաքման ծախքերը ստանալու համար, դիմել՝
Revue GAM
3, rue Philippe Hecht
75019 PARIS
et Librairie Orientale H. SAMUELIAN
51, rue Mr. le Prince
75006 PARIS

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
19
MERCREDI
19 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.554 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.554

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻԱ ՀԱՑԿ. ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Ամերիկեան Ներկայացուցչական ժողովին մէջ հայկ· բանաճեւը քուէարկելու մերժումը նախ խանդավառութիւն պատճառած է թուրք հրէանակներու, որոնք ընդհանրապէս երկու երկիրներու միջ յարաբերութիւններուն մէջ նշմարած են բարւոքում մը: Ու անմիջապէս օրուան նիւթը դարձած է կրկին, զօր· Ֆ· Էվրէնի Ամերիկա այցելութիւնը, որ յետաձգուած էր հակաթուրք արտայայտութիւններու պատճառով: Սակայն այս առաջին հակազդեցութիւնները աստիճանաբար իրենց տեղը ձգած են աւելի հիմնաւորուած ու պաղարիւն վերլուծումներու, որոնց համաձայն հայկ· բանաճեւին քուէարկութեան մերժումը ամէն բան չի նշանակեր, անարգել շարունակելու համար Միացեալ Նահանգներ – Թուրքիա յարաբերութիւնները: Թուրքիա, որպիսի սառորգրէ զինուորական ու տնտեսական գործակցութեան համաձայնագիրը, կ'ուզէ որ յատակ ըլլայ Միացեալ Նահանգներու կատարելիք օժանդակութեան քանակութիւնը, նաեւ վերջնական զինամթերքը Կիպրոսի մէջ չզործածելու, ու կզզին պտնուող թուրք զօրաբաժիններու թիւը նուազեցնելու նախապայմանները:

Մինչ այս, Թուրքիա կը պտնուի Միացեալ Նահանգներու Ներկայացուցչական ժողովէն Խտուբրտ Ֆէյլըն,, որ ծանօթ է որպէս հայանպատ քուէարկու մը· ան պատասխանելով «Հիւրրիյէթ» օրաթերթի թղթակիցին հարցումներուն, ի մէջ այլոց կ'ըսէ·

«·· եթէ ժողովը հայկ· բանաճեւը բռւէարկելու որոշում տար, կը վաւերացուէր: Անկախ անկէ, թէ ինչ ընկատում ունիին բանաճեւի մասին, այն բոլոր անձերը, որոնց հետ խօսած եմ թէ՛ Ամերիկա, եւ թէ Թուրքիա, բոլորը կ'ընդունին, թէ Թրմահայերը պատմութեան մէկ հանգրուանին, ինչպէս թուրք հաւատակակութեան այլ անդամները, շատ տառապած են:

«Բանաճեւին նպատակն է դատապարտել ընդունիլ բազմաթիւ Հայերու կրած տառապանքը: Սակայն հոս խոչընդոտ կը հանդիսանայ «ցեղասպանութիւն» եզրը: Նատ գոհ եմ վերջին երկու օրուան ընթացքին թուրք անձնաւորութիւններու հետ ունեցած շփումներէս, որովհետեւ տեղեկացայ, թէ վճռակամ են բանալու դիւանները, որոնք կարելի պիտի դարձնեն դարուս առաջին շրջանը անկողմնակալ կերպով ուսումնասիրելու գործը: Ուրեմն, կը յուսամ, թէ յառաջիկայինն, նման բանաճեւեր ամէն կարգի ստեանի առջեւ պատմական փաստերու լոյսով կը գնահատուին:

«··· Այս բանաճեւը պիտի շարունակէ օրակարգի նիւթ դառնալ, սակայն կը յուսամ որ աւելոր զօրավիգ կանգնողներ ստիպը կ'ունենան Թուրքիոյ դիւանները պրպտելու: Հայկ· բանաճեւը փափուկ հարց մըն է թուրք ժողովուրդին, Ամերիկայի Հայերուն եւ Թուրքիոյ Հայերուն համար: Սակայն այսպէս ըլլալով հանդերձ, ամերիկեան Քոնկրէսին մէջ աշխոյժ վէճերու առաջնորդելիք կարեւորագոյն հարց մը չէ»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ – ՊԵՐԼԻՆ

ՇՓԱՆՏԱՈՒԻ ԲԱՆՏԸ ՊԱՐՊՈՒԵՑԱԻ

ՀԷՍ ՄԵՌԱՒ 93 ՏԱՐԵԿԱՆԻՆ

Ռուտոլֆ Հէս մեռաւ 93 տարեկանին, մինչտ բանտարկեալ, որվհետեւ տարիներէ ի վեր Ռուսերը կը մերժէին նացի նախկին զեկավարին ազատ արձակումը, համաձայնակ արեւմտեան երեք զինակիցներուն կրկնակի պնդումներուն: Ռուտոլֆ Հէս, պէտք է ըսել, առանձին պարագայ մըն էր նացի պատմութեան մէջ: 1941–ին է, Մայիս 10ին, որ կը սկսի իր կեանքին ամէնէն խորհրդաւոր մասը: Ծնած 1894–ին, գերմանի հօրմէ եւ անգլիացի մօրմէ, 1925–ին անձնական քարտուղարն է Հիթլերի եւ յաջորդը նշանակուած կէօրինկէն եռք: Մայիսեան այդ նշանաւոր օրը, Ռուտոլֆ Հէս, առանձին, օդանաւ մը կը բարձրանայ եւ կ'երթայ դէպի Մեծն – Բրիտանիա: Կ'իջնէ Սկովտիա: Նպատակն է առանձին հաշտութիւն առաջարկել Ուինսթըն Զրչիլի եւ պինակցութիւն մը՝ Լոնտոն – Պերլինի ընդդէմ Խորհ· Միութեան: Ամիս մը եռք, Գերմանիա, առանց պատերազմ հռչակելու կը յարձակի Խորհ· Միութեան վրայ: Մինչեւ այսօր, յայտնի չէ, թէ խելագարի մը յիմարապատում նախաձեռնութիւնն էր, ինչպէս ըսաւ Հիթլէր թէ ոչ Հիթլէրի հաւանութեամբ առնուած էր քայլը: Երբ 2017–ին, Անգլիացիք արտօնեն հարցաքննութեանց առնադրութիւններու ծանօթացումը, թերեւս ճշմարտութիւնը պարզուի: Մինչ այդ, ինչ որ ծանօթ է, այն է որ Զրչիլ կ'անգլիատնայ առաջարկը եւ բանտարկել կու տայ Հէսը, որ հինգ տարի եռք, կը զատուի Նիւրամպէրկ եւ կը դատապարտուի ցկեանս բանտարկութեան: Ինչո՞ւ: Հաւանաբար որպէս խորհրդանիշ աւելի քան բուն մեղապարտ, քանի որ Հէս, ամէնէն «անմեղ»ն էր նացիներուն, անգլիական բանտ մը ըլլալով դրեթէ ամբողջ պատերազմին ընթացքին: Ամբաստանութիւնն է՝ դաւ համաչխարհային խաղաղութեան դէմ: Իր բանտակից ընկերները օրէ օր ներման արժանացած ըլլալով, 1966 Մայ· 30էն ի վեր մինակ էր արեւմտեան – Պերլինի Շփանտաուի բանտը, որ 600 խուց ունի: Իրեն համար, բանտը կայինն 37 զինուոր (Ֆրանսացի, անգլիացի, ամերիկացի եւ ռուս), 20 պատասուոր եւ չորս բժիշկ: Տարեկան 2 ու կէս միլիոն մառք էր ծախքը, զոր կը վճարէր Պոննի կառավարութիւնը: Բազմաթիւ ձայներ բարձրացած էին ազատ արձակումը պահանջելու համար, խորխորատ առողջութեամբ այս ծերունիին, որու խելքն ալ շատ գլուխը չէր այլեւս: Ռուսերը միշտ կը մերժէին: Ինչո՞ւ: Միակ բացատրութիւնը որ գտնըւած է, սա է՝– միակ առիթն էր զոր Ռուսերն ունէին պաշտօնապէս մտնելու եւ մնալու արեւմտեան – Պերլին: Հիմա որ Շփանտաուի թիւ 7 բանտարկեալը մեռաւ, բանտը պիտի քանդուի:

Սէուփը տուաղն է «Լիպերասիոն», Օգս· 18–ի իր թիւով: «Խորհրդահայերու տարածութեան երազները» խորագրին տակ, թերթին աշխատակիցը Ալեքսանդր Ատլէր կը գրէ թէ Խրիմի Թաթարները ճամբայ բացած են եւ ամիսներէ ի վեր է, որ դիմումնագիր մը ընդունուած է Հայաստանի մէջ: Արդէն 75 հազար ատորագրութիւն կրող նամակը յանձնուեր է գաղափարաբանական հարցերու նոր պատասխանատուին՝ Ալեքսանդր Եակովլեւին: Խնդրարկուները Նախիջեւանի կցումը կը պահանջեն, բայց, կ'ըսէ թերթը չատ հաւանականութիւն չկայ, որ իրենց գոհացում տրուի: Ու կ'անցնի պատմական տեղեկութեանց: Յեզափոխութենէն առաջ, կ'ըսէ, բնակչութիւնը կէս հայ, կէս Թուրք – Ատրբէյճանցի էր: 1924–ին, խորհրդային կառավարութիւնը կը պոկէ զայն Հայաստանէն ու կը կցէ Ադրբէյճանի: Քեմալականն Թուրքիոյ հաճելի ըլլալու մտահոգութեամբ է, որ Մոսկուա այսպէս կը գործէր: Մինչեւ 1945 ալ խոհեմ քաղաքականութիւն մը վարած է հայկական պահանջներուն նկատմամբ եւ Նախիջեւան ալ մաս կը կազմէր Խորհ· Միութեան Թրքամօտ քաղաքականութեան եւ հետեւանքը Հայերու մեկնումը եղաւ Նախիջեւանէն: Կարելի էր խորհիլ, կ'ըսէ թերթին աշխատակիցը, որ Թուրքիոյ պինակցութիւնը 1946–ին, Միացեալ Նահանգներուն հետ կրնար փոխել տալ կացութիւնը: Այն առեն պարսկական Ադրբէյճանի բնակչութեան կէսը համակրի է տեւղոյն Թուտէհին եւ Խորհ· Միութիւնը բնաւ չուզեր խանգարել համայնավարամիտ ազգայնականութեան մը զարգացումը ի նպաստ, թէկուզ Խորհ· Միութեան նկատմամբ չատ պարկեշտ, Հայերուն: Կացութիւնը նոյնն է: Աւելին, 1970ական տարիներէն սկսեալ, մոլլայի մը տզան է – Հայտար Ալիեւ – որ կը զեկավարէ Խորհ· Ադրբէյճանը: Կ'ըսուէր թէ Ալիեւ վերապահ քաղաքականութիւն մը ներշնչած է թէ հայկ· ազգայնականութեան եւ թէ խոմէյնականութեան հանդէպ: Թրքամէր նկատուած էր: Այսօր, Ալիեւ նոյն վարկը չի վայելեր Կորբաջովի մօտ, ինչ որ կը վայելէր Անդրոպովի: Դիմումին նախաձեռնողն է բնագէտ եւ հինէն այլախոհ՝ Ռոպէր Նազարեան (ազատ արձակուած 1985–ին): Ցօղուածագիրին համար, եթէ կարծած են որ ժամն է նման ձեռնարկներու, հաշիւ սխալ մը ըրած են, քանի որ Ցունիսի լիակատարին, Կորբաջով բացէ ի բաց եւ չատ բուռն կերպով կը քննադատէր Դեմիրճեանը, մնուեսական թերացումներու պատրուակով, բայց չհչտը խորհիլ կուտայ, թէ Կորբաջով ինդրոյ առարկայ կ'ընէր նաև Հայերու ազգայնականութիւնը և իրենց միջամտութիւնը խորհրդային արտաքին քաղաքականութեան մէջ, ի մասնաւորի Թուրքիոյ նկատմամբ: Մոսկուա ՍՍՀՄ–ի անունը լսել չուզեր: Եւ, կ'եզրակացնէ թերթին աշխատակիցը, այս դիմումնագիրը փոխանակ դիւրացնելու Դեմիրճեանի գործերը, կրնայ առիթ տալ, որ խստացում մը գործադրուի խորհրդային իշխանութեանց կողմէ:

***

Առայժմ, այս մասին, «Լիպերասիոն»էն զատ աղբիւր չունինք: Ասիկա կը յիշեցնէ մեզի նման ուրիշ դիմումնագիր մը, որ եղած էր 20 տարի առաջ, Ղարաբաղի Հայերուն կողմէ:

ՄԵՐ ՀՈՂԵՐԸ

75 ՀԱԶԱՐ ՀԱՅԵՐ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ԿՑՈՒՄԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

ԴԻՄՈՒՄՆԱԳԻՐԸ ՅԱՆՁՆՈՒԱԾ Է

ԲԱՅՑ, ՀԱՒԱՆԱԿԱՆ ՉԷ ՈՐ ԿՈՐԲԱՋՈՎ ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԷ ԿԸ ԳՐԷ «ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ»

Մերիկեան Ներկայացուցչական Ժողովին նախագահ Թոմաս Ֆոլի անմիջապէս հակազդեց Ռոքֆէլի յայտարարութիւններուն, ինչ կը վերաբերի ձախի հաշուեկշռին: Մօռնա կը թելադրէ Ռոքֆէլի որ ուշադիր ըլլայ եւ աւելի – պակաս չխօսի: Քաղաքական բարոյականի դաս մըն է, զոր կու տայ Լիւի քաղաքագետը: Մինչ որ միւս ընկերվարականներն ալ չատ զոհ չեն Ռոքֆէլի քննադատութիւններէն· Թոսիէն, Ֆօլի պիւս կը գտնեն թէ կատակցութիւնն իսկ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՀԱԿԱՏ

ՀԱՑ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

«Ալիք» Օգս· 4–ի իր թիւով կը հաղորդէ, որ Իրան – Իրաք պատերազմը խլած է հայ երիտասարդ նոր զոհ մը, յանձին՝ Ալպեր Ալլահդատեանի: Սումարի ճակատին վրայ նահատակուած հայ զինուորին յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Օգոստոս 5–ին, հազարաւոր Հայերու ներկայութեան: Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ արարողութենէն ետք Ա· Ալլահդատեանի մարմինը փոխադրուած է Նոր Բուրաստան գերեզմանատունը եւ ամփոփուած նահատակներու բաժինը:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆ «ԻՆՔՆ ԻՐ ԴԻՄԱՑ»

ԱՆԱՀԻՏ ԶԱՐԵՆՑ

Ցաւալի է որ եղիչէ Զարենցի համար պոէզիան, ներքին տարերք լինելով հանդերձ, եղել է խորապէս դիտակցուած գործունէութիւն: Գեղագիտական հայեցերը Զարենցը քննում էր իր ապրած մեծ կեանքի փորձով, համաչխարհային գրականութեան ու արուեստի, ընկերաբանութեան ուղղութիւնների, փիլիսոփայութեան ու պատմութեան խոր իմացութեամբ նաեւ մարզարէի կանխատեսութեամբ: Այսպէս է քննում բանաստեղծը նաեւ «սեփական անձը» եւ սեփական ստեղծագործութիւնը:

Ինքն իրեն ճանաչելու եւ գնահատելու պրոցեսը աւելի բնորոշ է Զարենցի կեանքի վերջին շրջանին, երբ բազում «ուղիներով ու հերկերով անցած» եւ «իմաստութեան դառնապատիր պտուղը» ճաշակած բանաստեղծը՝ մնալով ինքն իր հետ, «ինքն իր դիմաց», անապօրոյն երթի ճանապարհի կէսին», ժամանակի դէպքերի անմիջական մղումով քննում է իր կեանքը:

Բանաստեղծի մէջ մշտապէս եղել է այն դիտակցութիւնը, որ ինքն, իբրեւ ստեղծագործող, աշխարհ է եկել «պատմութեան թելադրանքով»:

Եւ մեծ եմ ես, բանզի ինձ մեծ երթ էր
ընծուած Պատմութիւնից...

գրում է նա 1932 թ. «Երկեր»ի անձնական օրինակի վրայ: Կարդալով այս դիրքը, նա նաեւ իր հանճարեղութեան ղեկավարումն է ունենում:

Ջո անուն, Զարենց,
Ասոնանսն է «Արեւ»
Եւ բառն – «հանճարեղ»:

Նման բանաստեղծական խմաորումների ներքնաշերտերում, յաճախ էլ շատ յստակ, մշտապէս առկայ է ճշմարիտ արուեստագէտի դժգոհութիւնն ու անբաւարարուածութիւնը կատարածից: Առկայ է նաեւ հոգեբանօրէն խիստ հասկանալի մտավախութիւնը: Թւում է, թէ կատարը տարբեր խմաորներով միշտ էլ չարչարել է նրան «Չուր չէ՞ արդեօք վատնել անհատնելի իր ձիրքը»: 1933-ին գրած «Դէպի Լեռն Մասիս» պոէմի հերոսն է ինքը, որ նախազգալով մօտալուտ վախճանը՝ ինքնադատաստան, վերարժէքաւորման ու երկմտանքի մղձաւանջային անքուն գիշերներ է անցկացնում:

Նման դառը խորհրդածութիւններ արթնացնող առիթներ շատ ունէր Զարենցը: 1930ական թուականների հէնց սկզբից ստեղծուած հասարակական – քաղաքական կացութեան մէջ, որ տագնապի ալիք էր բարձրացնում բանաստեղծի հոգում, պէտք էր ուժ գտնել, «սառնասիրտ» ու «խոհականօրէն» պատասխանելու ճակատագրական հարցին՝ «Չուր չէ՞ արդեօք վատնել անհատնելի իր ձիրքը»:

Այս օրերի իր հոգու յուսահատ ձայնակիցները՝ անձնական ապրումի, մտերիմ խոհերի ձեւով բանաստեղծը դրոշմել է իր վերջին երկու դրքերի՝ «Երկեր»ի չքեղ միհատորեակի եւ «Գիրք ճանապարհի»ի մաքուր էջերին՝ կարծես միայն ինքն իր համար: Դրանք հիմնականում գրուած են 1933 թ. Դեկտեմբերի 2-ից մինչեւ 1934 թ. Մարտ – Ապրիլ ամիսները ընկած ժամանակահատուածում, այդ օրերին կատարուած դէպքերի անմիջական մղումով, ուստի եւ կրելու էին իր կեանքի այս ծանր ամիսների, համարեա թէ մօտալուտ մահուան կանխազգացմամբ մշուշուած ապրումների կնիքը, եւ արժէքաւոր են յատկապէս իրենց անմիջականութեամբ եւ անմիջականութեամբ:

1933 թուականի աշնանը եղիչէ Զարենցի «Գիրք ճանապարհի» ժողովածուի պատրաստի տպաքանակը արդելուեց: Այս առիթով բանաստեղծը վերստին զգաց իր անձի ու գործի շուրջ ստեղծուած թշնամական վերաբերմունքի չունչը որ այս անգամ արտայայտուում էր աւելի «պրովոկացիոն» ու վտանգաւոր ձեւերով:

Ի հարկէ, դեռ 1920ական թուականների վերջերից, ամէն առիթով Զարենցը քննադատուել էր: «Բայց այս ամէնը, – պիտի գրէր յետագայում բանաստեղծը, – անմեղ բաներ էին այն դաժան արշաւանքի համեմատութեամբ, որ իմ նկատմամբ սկսուեց «Գիրք ճանապարհի»ից յետոյ»: Մի քանի ամիս անց՝ 1934-ին, Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար Ագասի Յանջեանի նորհրդարանը, «Գիրք ճանապարհի»ն հրատարակուեց, սակայն հալածանքը այդ գրքի ու բանաստեղծի դէմ ոչ միայն չվերացաւ, այլեւ աւելի սուր բնոյթ ստացաւ:

Զարենցի համար պարզ էր, որ սա արդէն «Նոյեմբեր» միութեան ու «Ասոցիացիա»յի գրապայքարը չէ, որ սկիզբ էր առել դեռ 1920ական թուականների կէսերից եւ իր աւեսակի մէջ, ի վերջոյ, անմեղ գրական բանավէճ էր, ուր պիտի ճգնաժամին 20ական թուականների սկզբից ծայր առած ուղղութիւնները ու հոսանքները: Սա անցեալ գրական – գաղափարական այն քննադատութիւնը չէր, որ սկսուել էր 1930ական թուականների սկզբից: Հիմա արդէն գրում է բանաստեղծը.

...Պետութիւնն ամբողջ իր ապարատով՝
Ելել է ահա... մի պոէտի դէմ, –
Էլ ինչպէս ես ինձ ահով չդիտեմ,
Ու «չհիանամ» իմ «քիրտ» սփաթով, –
Եւ.. զարհուրելի իմ ուժով հպարտ՝
Զրացագանչեմ՝ – Հերոս եմ ու մարդ...
(1935, Ապրիլ, անտիպ)

Ահա այս իրադրութեան մէջ՝ 1935 թ. Մարտին, Ե. Զարենցը Հայաստանի խորհրդային գրողների Միութեան վարչութեանն է ուղղում իր յայտնի «Յայտարարութիւն»ը (որն արդիւնք էր նաեւ իր 20ամեայ յոբելեանը չնչելու, 1934-ին Մոսկուայում իր երկրի համարեա պատրաստ ռուսերէն ժողովածուի տպագրութեան գործը կանգնեցնելու եւ ուրիշ անարդարութիւնների):

Հայաստանի Գրողների Միութեան վարչութիւնը, իր 1935 թ. Մարտի 13-ի նիստում քննարկելով Զարենցի «Յայտարարութիւն»ը, այն որակում է իբրեւ քաղաքական փաստաթուղթ եւ նրան հեռացնում Գրողների Միութիւնից:

Խորապէս վիրաւորուած, բանաստեղծն այս օրերին կարծես ինքն իր համար արձանագրում է. «Իմ վատ եղբայրներ – ես ձեր դէմ զրկով, դուք իմ դէմ՝ կացնով»: Իսկ ամիսներ անց, վերլուծելով ընդհանրապէս այդ տարիների դէպքերը, հետեւեալ խորհրդածութիւններն է անում. «Այդ ինչպէ՞ս եղաւ, որ... իմ ժողովրդի աչքերի առաջ, օրը ցերեկով հնարաւոր դարձաւ անգամ այն խելագարութեան նման անհեթեթ, խորհրդային իշխանութեան անունից եւ նոյն այդ իշխանութեան բնոյթի համար ժողովրդի պատկերացմամբ անհնարին, պրովոկացիայի իմաստ ունեցող այն փաստը, երբ հասարակութեանը ոչ մի բացատրութիւն չը-տալով ինձ վերապրողդ ոչ թէ գրական, այլ կոնկրէտ քաղաքական յանցանքի ենթադրական պատճառով՝ դուրս են չըպըրտում ինձ Գրողների Միութիւնից: Եւ արժանի անգամ չեն համարում, որ նուազագոյն, իրբեւ սոսկ խորհրդային պոէտ, մասնակցեմ հայկական պոէզիայի եւ արուեստի դեկատային Մոսկուայում»: «... Իսկ ի՞նչ կ'արժէ միմիայն կենտկոմի պահակատանը խուզարկելու դէպքը...»:

1936 թ. Օգոստոսին Թիֆլիսում բացուելու էր Անդրերկրկոմի համագումարը: Համագումարից մի որոշ ժամանակ առաջ Բերիան Թիֆլիս է հրաւիրում Զարենցին եւ մօտ երեք ժամ նրա հետ զրոյց ունենում: Սա յայտնի փաստ է: Երեւի թէ պահպանուել են այդ օրերի փաստաթղթեր, որոնք կարող էին պարզել այս զրոյցի մանրամասները: Ինձ դրանք յայտնի չեն: Միայն տատիկ՝ Անա Կոզարաչեանը եւ յետոյ նաեւ մայրս պատմում էին, որ Զարենցը Թիֆլիսից վերադարձաւ չատ վատ տրամադրութեամբ, գրգռուած քայլում էր սենեակում, հայհոյում էր եւ ինչպէս երեւում էր նրա խօսքերից, նրան այնտեղ մի ահռելի գործ էր առուել, որ բանաստեղծին անչափ վիրաւորել էր ու զայրացրել:

Անդրերկրկոմի համագումարին մասնակցելու համար Յուլիսի սկզբին Թիֆլիս է գնում Հայաստանի կուսակցական աշխատողների պատուիրակութիւնը՝ կենտրոնական կոմիտէի առաջին քարտուղար Ագասի Յանջեանի գլխաւորութեամբ: Այնտեղ 1936 թ. Յուլիսի 9-ին սպանւում է Ագասի Յանջեանը: Այս մասին Զարենցն իմանում է հէնց նոյն օրը: Հասկանալի է, թէ ինչ ազդեցութիւն կարող էր ունենալ այս դաժան լուրը՝ երեւոյթներն արդէն խորապէս ըմբռնած բանաստեղծի վրայ: Այն վերջնականապէս ցնցում ու յուսահատեցնում է նրան:

Մի փոքրիկ թերթիկի վրայ բանաստեղծը այդ օրը գրել է. «Ագասին մեր վերջին հերոսն էր, որին սպանեց Բերիան»:

Ապրումի անմիջական ազդեցութեամբ ու համակ անկեղծութեամբ են գրուած Ա. Յանջեանին նուիրուած նուիրեալները: Այս բանաստեղծական կտորների բազմաթիւ, մի չնչով թղթին յանձնուած տարբերակների խառնիխուռն տողերում բանաստեղծը սրտի անհուն ցաւով, անպատմելի կսկիծով մրմնջում է իր մորմոքն ու թախիծը, ողբում իր «հերոսական բարեկամի մահը» եւ այդ մահուան առջեւ նրա մօր եւ ժողովրդի վիշտն ու կսկիծը: Այս ամէնի կողքին երեւում է նաեւ դառնութիւնը, որ նրա հոգում խըտանում էր «Նայիրեան Դոֆինն»ի անչուք յուզարկաւորութեան փաստի առջեւ.

Մի՞թէ դոֆինն էր այդ վերջին նայիրական
Արբայազնը, ննջած յաւերժական քնով,
Դափնեւորուած միայն իր արիւնով...

«Նայիրեան վերջին Դոֆին»ի այսօրինակ վախճանը, նրա «պարտութիւն»ը բանաստեղծի գնահատութեամբ մեր ժողովրդի բազմադարեան պատմութեան մշտապէս կրկնուած «Հին պարտութեան լեգենդ»ի նոր վերյառնումն է: Եւ բանաստեղծը հաստատացած է, դիտի, որ «Թաքուն վերադարձած հայրենական այդ լեգենդի պէս», մեր անցեալի պարտուած արքաների շարքում, ժողովուրդը դեռ երկար իր հոգու մէջ կը պահի այս վերջին արքայազնի «անկարելի մահուան» միքը եւս:

Ասոհանաբար, սոնետից սոնետ, ընդհանրանում է այս կերպարը, միանում մեր պատմութեան չղթային, իսկ սոնետների նախնական անտիպ տարբերակներից մէկում այն կոնկրետանում է Սրա Գեղեցիկի հետ զուգահեռում: Յաւօք, այս տարբերակի միակ ինքնագիրը խիստ քայքայուած է, չնայած, ինչպէս երեւում է ձեռագրից, մաքուր արտագրուած եւ աւարտուն օրինակ է եղել. մնացել են միայն հետեւեալ տողերը.

Եւ նայելով ողորկ շրթունքներին նրա,
Մտածեցի՞ օ արդեօ՞ք, թէ
Քանիերորդ անգամ մահուան մուժից
յառնած՝
Գերեզման է իջնում արեան Արա...
(. . . . . .)
Անգամ ձեռքով մեր մեծ եթէ այսօր ահա,
Խեղճ, գողունի՝ թաղենք արեային,
Նա կը յառնի կրկին (. . . . . .)
Եւ հնամեայ (. . . . . .)
(. . . . . .)

Սեփական մահով սրբագործուած ա-րարքի եւ կրկին յառնելու կարողութեան մէջ է տեսնում բանաստեղծը Արա Գեղեցիկի անմահութեան պատճառը, որ դեռ 1920ական թուականներին ձեւակերպում էր իրրեւ անկասկածելի ճշմարտութիւն.

Նա կը մեռնի որպէս զոհ, բայց
չես յաղթի դու նրան...

Այս է բնորոշը հայ ժողովրդի պատմութեան ողջ ճանապարհի համար, որ այսօր էլ կրկնւում է: Մեր պատմութիւնը հարուստ է «յաղթական պարտութիւններով», – խորհում է բանաստեղծը: Եւ ինչպէս մեր նախնիների «Հազարամեայ խրթին ուղիներում», այս անգամ էլ մեր «յաղթանակի լեգենդը» պիտի յառնի կրկին: Սրա մէջ է մեր ժողովրդի ապրելու խորհուրդը եւ «մահուան նաւից» մշտապէս բարձրանալու կարելիութիւնն է մոլորակի վրայ նրա գոյատեւման հնարաւորութեան հիմքը.

Թէկուզ ոչ թէ միայն սեւ բառերով, – այլ սեւ,
Սուր բարերով անգամ գանակոծեն իր դիմի՝
Նա կը յառնի՝ կրկին իր պարտութեամբ հզօր:

Ուրեմն, դիտուածի արդիւնք էր բանաստեղծի վերաբարձը դէպի «Հին պարտութեան լեգենդը»: Ներկայի անելոյս իրականութեան մէջ «լոյսի գէթ նշոյլ» տեսնելու համար էր նա իր հոգում բարբոքում անցեալի «մեծ ջահեր»ի հուրը եւ մեր պատմութեան փորձի իմացութիւնն էր նրա հաւատի ազբիւրը:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՉԷՆԿԻԼԷՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ զեռ Չէնկիլէը իր ուրախ շրջանը կ'ապրէր, պարախոզակի մօրեղբայրս մեր ծննդավայրը կը ժամանէ իր ապրանքը վաճառելու: Մեր հայրենակիցներուն հիւրասիրութիւնը կը հրապուրէ զայն ու կը մտադրէ հոն հաստատուիլ: Արհեստով ջուլհակ, կը վարձէ Հմայեակ – Սահակ Քէօսէեաններուն երկար բակը. կը հաւաքէ այծի մազեր ու կը սկսի մանել ու գործել գորգեր, հողագործներու վերաբերեալ պիտոյքներ: Հարստանալով բըներկարան մը կը դնէ. յետոյ իր առաջին մտահոգութիւնը կ'ըլլայ Պարախոզակէն բերել իր մայրն ու քոյրը: Ցուխսփ մօրեղբայրս, իր մայրն ու քոյրը լուսաերական էին: Կար նաեւ տիկին Արմենիճան, որ լքած էր Պարախոզակը եւ իր զաւակներով եկած, հաստատուած Չէնկիլէը: Ան ալ համոզուած բողոքական մըն էր. համաձակախօս, քանի Պարախոզակի քոլէժի ընթացաւարտներուն մակարդակը բարձր էր: Մեր նորակերտ վարժարանի ուսուցողները դեռ չունէին այդ առաւելութիւնները. ուստի իր տեսակէտին համոզող կ'ըլլար պարախոզակցին, իսկ համոզուղները՝ մերինները: Թաքուն պայքար մը կար երկու կողմերուն միջեւ: Չէնկիլէրցին «բորոտիկներ» կը կոչէր զանոնք: Տեսակ մը անբացատրելի անհանդուրժութիւն առեղծուեցաւ դիւղին մէջ, կրօնքներու, մտայնութիւններու հակամարտութեամբ մը:

Տիկին Արմենիճային տղան, բարեկիրթ կեցուածքով երիտասարդ մը, մարմնամարզի դասեր կ'աւանդէր մեր դպրոցը: Ան բաւարար ունեցեր էր Գերմանիոյ մէջ ուսանելու, ուսուի պատուելիի մը հըմտութիւններով օժտուած էր: Մեծմայրս, մայրս ու մօրեղբայրս Պարախոզակի մէջ պատուելիներու կողմէ մկրտուած էին: Ուստի տիկին Արմենիճան իր ազգիկներուն ու տղուն՝ պատուելի Լեւոնին հետ մեզի կ'այցելէին Կիրակի օրերը կէսօրէ ետք, աղօթելու եւ մեր ընդարձակ պարտէզին մէջ ման դալու: Տասը տարեկանի անփորձութեամբս խակ ըմբռնած էի, թէ ան անհաւատը հաւատացեալ դարձնելէ ուրիշ նպատակ չէր հետապնդեր: Երբ աքսորի մասին չշուկներ լսուեցան, անցեր էր դիւղի գեկավարներուն. «բողոքականները կրնան դեղը մնալ. ասիկա դերմանական հրաման է»: Այս նոր հրամանը կասկածամիտ կը դարձնէր չատերը: «Կարելի՞ բան է մնալ. տաղատանոցները կու գան մեզ կը խեղդեն» կ'ըսէին: Բայց լուրը տարածուած էր վերի թաղերուն մէջ ու անոնք մտադրած էին մընալ: Գիւղի երէցեւկը դադրած էր, հաղորդակցութեան միջոց չկար: Հայրս վատահելով իր ճարպիկութեան, առաջարկեց ճամբայ ելլել. սկսանք քալել: Բազմութիւնը խռնուած էր դիւղին ծայրը: Գիշերը արտերը տարին խուզարկելու: Առաւօտեան դէմ պատուելի Լեւոն վերմանական գինանշանին երիզը ձախ թեւին փաթթած, մօրս մօտեցաւ. «Տիկին Հայկանոյշ, դուն իրաւ բողոքական մըն ես. ինչո՞ւ ճամբայ ելեր ես» ըսաւ: Մայրս

ARMENIAN DIGITAL LIBRARY

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՆՆԵՐԷՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԸ

– Ասացէք, խնդրեմ, ժամը քանի՞ն է:
– Ուղիղ ութի կէսը:
–Ի՞նչ էք ասում, հիմա հազիւ չորսը լինի:
– Ես ձեզ ասացի՝ ութի կէսն է, իսկ ութի կէսը չորս չէ՞...:

***

ԳՐՔԵՐԻ ԽՆԱՄՔ

Անյայտասէրն.– «Զնայած մեր պետի ապազանակչութեան ապիտութեանը եւ կեղտոտութեանը, մեր խրճիթ – ընթերցարանների գրքերը ոչ միայն չեն կեղտոտուած կամ պատռուած, այլեւ՝ նոյնիսկ չեն կտրտուած»:

***

ԱՆՅԱՋՈՂ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

– Տեղւոյն ընտրութեանը մասնակցե՞ք:
– Կեանքիս մէջ մի անգամ ընտրութիւն արել եմ, այլեւս չեմ ուզում:

***

Դասախօս.– Կամաց խոմբացրէք,ընկերներ, խանգարում էք, հակառակ դէպքում ես չեմ կարող շարունակել իմ դասախօսութիւնը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԸ ՄՏԱԾԵՄ, ՈՒՐԵՄՆ...

Տէքարթ մտածելու գործողութեան մէջ էր որ կը գտնէր իր սեփական գոյութեան վաստը: Կը մտածեմ, ուրեմն գոյութիւն ունիմ, ուրեմն կամ: Այս սքանչելի տարազը այնքան սովորական դարձած ու ժողովրդականացած է, որ այլեւս կարծես զաղրած է չահեկանութիւն ներկայացնելէ: Մինչդեռ կ'արժէ որ առաւօտեան մարզանքի նման, կամ օրական լրիվ նայիլն ազօթք, գոնէ օրը անգամ մը արտասանենք այդ նախադասութիւնը եւ լսենք.

«Կը մտածեմ, ուրեմն գոյութիւն ունիմ»:

Ես իմ անցեալի թուղթերուս մէջ ուրիշ նախադասութիւն մը ն ալ աւելցուցեր եմ անոր տակ: «Կը մտածեմ, ուրեմն կրնամ տառապիլ»: Եւ տակն ալ յորդոր մը. «Եթէ որոշ տարիքէ մը վերջ չես ուզեր տառապիլ, այլեւս պէտք չէ որ մտածես»: Բայց քանի որ կարելի չէ չմտածել, կարելի չէ նաեւ չտառապիլ: Կը մտածես, ուրեմն կը տառապիս:

Միշտ չէ անշուշտ որ մտածումը տառապանքին կատարն է: Մտածումը երբեմն, նոյնիսկ շատ յաճախ, երջանկութեան ազբիւր մըն է մարդուն համար: Բայց մըտածումը երջանկութիւն է մարդուն համար միայն ատեն մինչեւ, երբ մարդը չըբաւարարուելու Տէքարթի Վոդոցը: Մեզի համար տաղտկալի օրերը մօտեցած էին: Գիւղի ալեւոր քահանան՝ Տէր Կարապետը քալելու անկարող, գիւղը մնացած էր: Մամիկներ չուրջը բոլորուած կ'աղաղակէին: «Զաւակներս, ես ալ ձեր կացութեան կենթակայ եմ. ծունկի դանք եւ աղօթենք» կ'ըսէր մարած ձայնով մը:

Ամպոտ առաւօտ մը մունետիկը թմբուկը ձեռքը, խռպոտ ձայնով մը սկսաւ գոչել. «պատրաստուեցէք կէսօրին ճամբայ ելլելու»: Մեր մէջ ամէնէն շատ ընկճուողը Հմայեակ Քէօսէեանն էր, 17 տարեկան ըլլալով. այդ տարիքը ունեցողներ ահալի կեանքեր կ'ապրէին: Իր մեծ եղբայրը՝ Սահակը, գիւղապետական բանակին մէջ ըլլալով լինքզինքը թերեւս ձերբազատուած կը զգար Թուրքերու մռայլ մտադրութիւններէն: Կէսօրին ճամբայ կ'ելլէր Չէնկիլէրցիներու այս երկրորդ կարաւանն ալ:

Այսպէսով, կը մարէր ճրագը գիւղաքաղքի մը, որ ծաղկած էր, ու սկսեր էր ծաղկեցնել շրջակայ Թուրք գիւղերն ալ:

ԱՍԱՏՈՒՐ

Տէքարթ մտածելու գործողութեան մէջ էր որ կը գտնէր իր սեփական գոյութեան վաստը: Կը մտածեմ, ուրեմն գոյութիւն ունիմ, ուրեմն կամ: Այս սքանչելի տարազը այնքան սովորական դարձած ու ժողովրդականացած է, որ այլեւս կարծես զաղրած է չահեկանութիւն ներկայացնելէ: Մինչդեռ կ'արժէ որ առաւօտեան մարզանքի նման, կամ օրական լրիվ նայիլն ազօթք, գոնէ օրը անգամ մը արտասանենք այդ նախադասութիւնը եւ լսենք.

«Կը մտածեմ, ուրեմն գոյութիւն ունիմ»:

Ես իմ անցեալի թուղթերուս մէջ ուրիշ նախադասութիւն մը ն ալ աւելցուցեր եմ անոր տակ: «Կը մտածեմ, ուրեմն կրնամ տառապիլ»: Եւ տակն ալ յորդոր մը. «Եթէ որոշ տարիքէ մը վերջ չես ուզեր տառապիլ, այլեւս պէտք չէ որ մտածես»: Բայց քանի որ կարելի չէ չմտածել, կարելի չէ նաեւ չտառապիլ: Կը մտածես, ուրեմն կը տառապիս:

Միշտ չէ անշուշտ որ մտածումը տառապանքին կատարն է: Մտածումը երբեմն, նոյնիսկ շատ յաճախ, երջանկութեան ազբիւր մըն է մարդուն համար: Բայց մըտածումը երջանկութիւն է մարդուն համար միայն ատեն մինչեւ, երբ մարդը չըբաւարարուելու Տէքարթի Վոդոցը: Մեզի համար տաղտկալի օրերը մօտեցած էին: Գիւղի ալեւոր քահանան՝ Տէր Կարապետը քալելու անկարող, գիւղը մնացած էր: Մամիկներ չուրջը բոլորուած կ'աղաղակէին: «Զաւակներս, ես ալ ձեր կացութեան կենթակայ եմ. ծունկի դանք եւ աղօթենք» կ'ըսէր մարած ձայնով մը:

Ամպոտ առաւօտ մը մունետիկը թմբուկը ձեռքը, խռպոտ ձայնով մը սկսաւ գոչել. «պատրաստուեցէք կէսօրին ճամբայ ելլելու»: Մեր մէջ ամէնէն շատ ընկճուողը Հմայեակ Քէօսէեանն էր, 17 տարեկան ըլլալով. այդ տարիքը ունեցողներ ահալի կեանքեր կ'ապրէին: Իր մեծ եղբայրը՝ Սահակը, գիւղապետական բանակին մէջ ըլլալով լինքզինքը թերեւս ձերբազատուած կը զգար Թուրքերու մռայլ մտադրութիւններէն: Կէսօրին ճամբայ կ'ելլէր Չէնկիլէրցիներու այս երկրորդ կարաւանն ալ:

Այսպէսով, կը մարէր ճրագը գիւղաքաղքի մը, որ ծաղկած էր, ու սկսեր էր ծաղկեցնել շրջակայ Թուրք գիւղերն ալ:

ԱՍԱՏՈՒՐ

դաշնակութեան մէջ: Երբ մարդ մարմնական կամ բարոյական ցաւ մը չունի, երբ չատ բան կարդին է իրեն համար, երբ չուրջը քնութիւնը խաղաղութեան մէջ է, այն ատեն մարդ կրնայ երջանկութիւն գտնել մտածումի մէջ: Նոյնիսկ մտածումը պայման է այդ պահուն երջանկութեան զգալիարի ընկալումին համար: Որովհետեւ եթէ չմտածէ, պիտի չնչմարէ իսկ թէ երջանիկ է: Մելիոնաւոր մարդիկ, այդպիսի ներդաշնակութիւններու մէջ եւ այդպիսի ներդաշնակութիւններու դիմաց երջանիկ չեն, պարզապէս անոր համար որ չեն մտածեր թէ երջանիկ են:

Բայց այդ նոյն մտածումն է զարձեալ որ մեզի կու տայ որեւէ ցաւի պատճառած տառապանքը: Եթէ բան մը խախտած է մեզ չրջապատող ներդաշնակութիւններու մէջ, եթէ ցաւ մը մեր մարմինը կամ վիշտ մը մեր հոգին կը կրծէ, այն ատեն մըտածումը ուրիշ ոչինչի պիտի ծառայէ եթէ ոչ ցաւին կամ վիշտին պատճառած տառապանքը լրիւ զգալու, այսինքն ցաւ քաշելը տառապանքի փոխելու: Ցաւ քաշել եւ տառապիլ նոյնը չեն: Կրնանք ցաւ քաշել առանց տառապելու: Վիրաբուժական գործողութեան մը սեղանին վրայ ո՛վ զիտէ ինչ ցաւեր կը քաշենք առանց տառապելու, որովհետեւ զգայազրկ ենք եւ չենք մտածեր այդ ցաւերուն մասին: Ի՞նչ անզգամ մարդիկ կան, որոնք որոշ դժբախտութիւններու դիմաց չեն տառապիր, որովհետեւ մտածումի համբով չըփման մէջ չեն մտներ այդ դժբախտութեան հետ: Ոգելից ըմպելին ալ մարդուն ցաւուն մէջէն կը սրբէ տառապանքի տարրը, որովհետեւ կը սրբէ մտածումը: Կայ նաեւ քունը: Ցաւատանջ մարդը, մտամբ կը փրկուի իր տառապանքէն, եթէ քընանայ, որովհետեւ քունն ալ մարդուս մէջէն կը սրբէ զիտակից մտածումը:

***

Երբ անձնական ցաւ մը ու տառապանք մը մթագնէ ներաշխարհս, կամ երբ կորսընցնեմ բարեկամ մը, սիրելի ընկեր մը, միտքս յամառօրէն կը պտըտի այդ ցաւին չուրջ: «Մոռնամ, միջոցի մը համար մոռնամ» կ'ըսեմ ես լինձի եւ կը ջանամ միտքս զրաղեցնել ուրիշ հարցերով: Բայց որքա՞ն կը յաջողիմ: Քանի մը վայրկեան վերջ յանկարծ միտքս կրկին ու կրկին կ'երթայ կը կառչի այդ մտածումին: Ո՞ւր կէ կը կառչիմ ատոր, ո՞ր ոյժն է որ անդադար միտքս կը հմայէ դէպի այդ տառապալից մտածումները, չեմ զիտեր: Բայց շատ դժուար է փրկուիլ, ձերբազատուիլ անոնցմէ: Մարդ չի կրնար ապըսպրանքի վրայ, կամ լինքնաթեզադրութեամբ, վերջ տալ իր տառապանքին մտածումներուն: Մտածումը ճակատագիր մըն է, այդ պատճառաւ տառապանքն ալ այդպէս է: Կը մտածեմ, ուրեմն կը տառապիմ:

Մէկ բան մեր ձեռքն է. մտածումը օգտածործել առաւելագոյն չափով մեզմելու համար տառապանքին ծանրութիւնը: Ցաւեր կան կամ տառապանքներ, որոնց դիմաց

***

Նոր Գաբրիէլ Բազրատեանը այլեւս հա-

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՆՆԵՐԷՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԸ

– Ասացէք, խնդրեմ, ժամը քանի՞ն է:
– Ուղիղ ութի կէսը:
–Ի՞նչ էք ասում, հիմա հազիւ չորսը լինի:
– Ես ձեզ ասացի՝ ութի կէսն է, իսկ ութի կէսը չորս չէ՞...:

***

ԳՐՔԵՐԻ ԽՆԱՄՔ

Անյայտասէրն.– «Զնայած մեր պետի ապազանակչութեան ապիտութեանը եւ կեղտոտութեանը, մեր խրճիթ – ընթերցարանների գրքերը ոչ միայն չեն կեղտոտուած կամ պատռուած, այլեւ՝ նոյնիսկ չեն կտրտուած»:

***

ԱՆՅԱՋՈՂ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

– Տեղւոյն ընտրութեանը մասնակցե՞ք:
– Կեանքիս մէջ մի անգամ ընտրութիւն արել եմ, այլեւս չեմ ուզում:

***

Դասախօս.– Կամաց խոմբացրէք,ընկերներ, խանգարում էք, հակառակ դէպքում ես չեմ կարող շարունակել իմ դասախօսութիւնը:

փոխանակ յուսահատելու եւ բարոյալքուելու, կրնանք մտածել թէ անցողական են անոնք: Կը բաւէ յիշել, թէ անցեալի մէջ, ամբողջ կեանքի մը ընթացքին, քանի ու քանի անգամներ ունեցած ենք նմանօրինակ ցաւեր ու տառապանքներ, որոնք անցած զացած են պահ մը միայն փոթորկելով մեր ներաշխարհը: Ցիշել զանոնք, եւ մտածել, հաւատալ որ այս ալ պիտի անցնի, ահա մտածում մը՝ որ վիշտը կը մեղմացնէ:

Մտածումը, եւ այդ իսկ պատճառաւ, տառապանքը կեանքի անբաժան ընկերն են: Տառապանքները պիտի անցնին, բայց Տառապանքը պիտի չարունակուի որքան ատեն որ պիտի չարունակուի կեանքը: Տառապանքը կեանքին յաւերժարն է: Ահա՛ թէ ինչու կարելի է մխիթարական ուրիշ նախադասութիւն մըն ալ աւելցընել, Տէքարթեան վերոյ նախադասութիւններուն վրայ.

«Կը տառապիմ, ուրեմն գոյութիւն ունիմ»:

Ռ. Հ.

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷլԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Այսօր վիտութիւնը մեզի կը սորվեցնէ թէ մարդ էակը չի ծնիր առանց հոգեկան ժառանգութեան, այնպէս ինչպէս կը կարծէին 19րդ դարու ասսոսիասիոնիսթ հոգեբանները: Այլ ամէն մէկ նորածինի մէջ կան սերմերը բոլոր այն բնազդներուն, մտածելակերպերուն, զործելակերպե – րուն, ձգտումներուն ու նոյնիսկ էիրակատնացած իզձերուն զորս անոր նախնիքները սերունդէ սերունդ իրենց հոդիներուն մէջ կրեր ու անուցեր են:

Այս բոլոր՝ ցեղէն ժառանգուած հոգեկան տարրերը բարդ ու խորունկ արմատներ կը տարածեն մարդուն հոգիին անծանօթ աշխարհին մէջ, ենթագիտակցութեան մէջ, ուր եւ թաքնուած կը մընան առանց որ ենթական իսկ զայ անոնց զոյութիւնը իրեն մէջ: Անոնք անհատին՝ օրականան անզիտակից յիշողութիւնը կը կազմեն, թաղուած հոդիին մուխ խաւերուն մէջ:

Ցաճախ սակայն այդ թաղուած ու թաքուն ուժերը իւ յայտ կու գան ուղղակի կամ անուղղակի կերպով: Ամբողջ կեանք մը քեզի հետ կ'ապրին անոնք մէջդ ու ոչինչ չես զիտեր անոնց զոյութեան մասին. յանկարծ սակայն պահ մը կու գայ երբ անոնք կը զարթնուն ու մուտք կը զործեն զիտակցութեանդ մէջ: Կը պատահի հրաշքը: Մէջդ ամէն բան զլխիվայր կը չրջի եւ անսանձելի ուժ մը կը տանի քեզ զէպի նոր ու աւելի ճշմարիտ իրականացումը լինքզինքիդ:

Այդ ուժը այնքան անոանձելի կ'ըլլայ լինչքան այդ տարրերը աւելի հին սերունդներէն կու գան: Այնքան աւելի զօրաւոր պոթիկում մը կ'ունենան լինչքան աւելի խոր թաղուած կը զտնուէին մէջդ: Ու այնքան աւելի տարերային ու փոթորկող կ'ըլլան լինչքան անոնցմէ փախչիլ փորձեր էիր կեանքիդ ընթացքին:

Գաբրիէլ Բազրատեան, լինքն ալ իր մէջ կը կրէր այդ ժառանգութիւնը: Իր անհետեւողի նախնիքները իրենց մտածումներով ու զգացումներով, իրենց իզձերով ու մղումներով անձայն կ'ապրէին իր ենթագիտակցութեան մէջ: Ան իր ամբողջ կեանքի տեւողութեան, 25 տարիներ Փարիսեայի մէջ հեռացեր էր այդ բոլորէն ու զրկեր էր լինքզինքը այդ թաքուն ուժերուն տալու հնարաւորութենէն: Աւելի ու աւելի խոր թաղեր էր զանոնք, պահ մը կարծելով որ լինք այլեւս պատրաստ է՝ կատարեալ, է ծնէ Ֆրանսացիի մը պէս ըլլալու:

Եւ սակայն ճակատագրի մէկ անսպասելի զարձուածքով ան կ'իյնայ Մուսա Լերան սաորոտը, իր նախնիքներուն հայրենիքը, ուր՝ պէտք է ենթարկուի իր արենակիցներու բախտին. հայ ժողովուրդի «ժանիքաւոր ճակատագրին առաջ՝ ճակատ առ ճակատ», լինչպէս պիտի ըսէր Ա. Ահարոնեան:

Ու ահա այս զօրաւոր եւ անսպասելի ցնցումը, մոզական հարուածի մը պէս իր մէջ կը զարթեցնէ իր նախնիքները:

Գ. Բազրատեանի մէջ կ'արթննան իր նախահայրերը ու կը զործեն իր միջոցաւ:

Թրիփոնի եւ Իզօլտի առասպելին մէջ հոգեկան զարթնում պատճառողը զիւթական ըմպելին է, Գաբրիէլ Բազրատեանի մէջ, այդ մոզական ուժը հայրենի աշխարհի բնութիւնն է եւ մանաւանդ ազգային – հաւաքական վառնզի զերազդն մէկ պահը: Կը զարթնու Բազրատեան ընտանիքի վերջին չառասիլը: Գաբրիէլի մէջ կը ժայթքին բոլոր նախնիքներուն կուտակած ուժերը՝ լափող ու այրող բոցի մը նման:

***

Նոր Գաբրիէլ Բազրատեանը այլեւս հա-

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

իր դէմ կը հանէ: Թէեւ խորքին մէջ, այնքան ալ դժգոհ պէտք չէ ըլլան, մանաւանդ՝ Ֆապիւս:

ՏԻԹՐՕՑԹԵՆ համբայ եկող ՏԻ – ՍԻ 9 ամերիկեան օդանաւին զոհերու թիւը 154–ի բարձրացաւ, որովհետեւ օդանաւին ճամբորդներէն եւ անձնակազմէն զատ, կառուցիին վրայ ալ (Տիթրօյթ – Շիքակօ, ուր ինկած են օդանաւի կտորները) մեռելներ եղած են: Ամէնէն մահացու արկածներէն մէկն է Միացեալ Նահանգներու, որ կրկին առիթ կու տայ բանաւէճի: Արդարեւ, որոշ ապահովութիւն մը ընորհուած ընկերութիւններուն, պատճառ եղած է որ թռիչքներու յաւելում ըլլայ եւ օդաչուներն ալ այնքան ձեռնհաս եւ փորձառու չըլլան այլեւս: 1986ին ամերիկեան ընկերութիւնները 414 միլիոն անձ փոխադրած են: 812 արկածի առաջք կարելի եղած է առնել...:

ՊՐՅՕՐՈՒԹի մէջ, հաւանաբար չնորհիւ Սուրիացիներուն է, որ ազատ արձակուած է ամերիկացի պատանդ մը՝ Զարլզ Կլազ, լրագրող, որ առեւանգուած էր Յունիս 17–ին: Ամերիկացին, երեքշաբթի վազ առաւօտեան արեւմտեան Պէյրութի մէկ պանդոկը կը հասնէր եւ վախով կը յայտարարէր թէ յաջողած էր խոյս տալ, ինչ որ շատ հաւանական չի նկատուիր: Կ'ըսուի որ, երբ պատանդ մը կը յաջողի փախիլ, կը նշանակէ որ պահակները հրահանգ ունէին, որ ձգեն որ փախի: Լրագրողը Դամասկոս փոխադրուած է:

ՊՈԼՍՈՑ Սաղմալճըլարի գինուորական բանտին կարգ մը արգելափակուածներու առողջական վիճակը ծանր կը նկատուի, իրբեւ հետեւանք կամաւոր ծոմին, որու դիմած են: Առնց եօթը քաղաքական (ձախ) բանտարկեալներ վճռած են ցմահ տեղի չտալ: Պահանջներու գլխաւորներն են՝ զէշ վերաբերումի ջնջում, նաեւ պարտադիր համազգեստի, չղթաներու:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Վալանսի Հայ Մարզականը համեստ մուտք մը գործած է Ֆրանսայի ախոյեանութեան մէջ, երրորդ դասակարգ: Կիրակի օր, պարտուած է 3 – 0–ով. կռիւը մէկը՝ արդիւնք փենալթիի մը:

Հիասթափութիւն, ուրեմն, չուրջ 800 համակիրներու համար՝ որոնք չրջապատած էին Վալանսի մարզադաշտը: Հայանուն ակումբին մրցակիցն էր Լիոնի արհեստավարժ խումբին պահեստին:

Ամէն անգամ չէ որ Վալանս գործ պիտի ունենայ այդքան զօրաւոր հակառակորդի մը հետ: Այսուհանդերձ, այս չարթեան վերջի մրցումն ալ դիւրին չերեւիր: Հայ Մարզականը պիտի խաղայ Շալոն – սիւր – Սոնի մէջ:

***

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ ԻՏԱԼԻՈՑ ՄԷՋ

Սերժ Աւետիսեան մասնակցած է աթլէթիզմի Իտալիա – Ֆրանսա – Զուիցերիա երիտասարդական հանդիպումին: Երկրորդ եղած է սկաւառակ նետելու մէջ 57,38 մեթրով: Կը յիշուի որ Աւետիսեան, առջի շաբաթ, Ֆրանսայի ախոյեան եղած էր 58,34 մեթրով: Հակառակ որ ախոյեանի տիտղոսը իրն է, էջ որակուած մտնելու Ֆրանսայի ազգային խումբին մէջ՝ որ պիտի մասնակցի, այս տարուս վերջը, Հռոմի մէջ, աշխարհի ախոյեանութիւններուն: Հռոմ երթալու համար, պէտք էր հասնիլ գոնէ 63 մեթրի: Ֆրանսա, հաւանաբար, մրցորդ չպիտի ունենայ սկաւառակ նետելու մէջ:

***

ԼԻՎԻՄ՝ ԳԵՐԱԶԱՆՑ

Համամերիկեան մարզական մրցումներու ընթացքին, Ինտիանապոլիսի մէջ, սեւամորթ Գարլ Լէվիս յաջողած է, երկար ցատքելու մէջ, շարք մը տպաւորիչ ոստումներ՝ 8,75, 8,53, 8,68 եւ վերջապէս՝ 8·75: Հռոմի մէջ, Լէվիս պիտի ըլլայ Ռոպէր Լամմէոնի գլխաւոր մրցակիցը: Կը թուի թէ ներկայիս կը գերազանցէ մարզական գերազանց վիճակի մէջ: Իր լաւագոյն արդիւնքը մինչեւ հիմա 8,79· Լամմէոնինը՝ 8,86: Աչխարհի մրցանիշ՝ Պիմըն, 8,90, 1968–էն ի վեր:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՃԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՄՈՆԱՔՕ.–Տիկին Ա.յտա Աբգէնեան – Հերլեան 500 Ֆ· կը նուիրէ «Յառաջ»ին փոխան ծաղիկի, իր սիրելի զարմիկին՝ Նահան Վահանեանի մահուան առթիւ:

ՆՈՒԷՐ

Ոմն 500 Ֆր· կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին (ատանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր· «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, Աղքատախնամի Ցուլիս 5–ի Կոնէսի դաշտահանդէսին առթիւ.– Տիկին Էլմոն Ադամեան եւ Տէր եւ Տիկին Տէր Դաւիթեան 1000ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժան Ալթունեան 500 Ֆր·: Տէր եւ Տիկին Կարապետ Զաուուկեան 500 Ֆր·, Տիկին Սալմասլըեան 400 Ֆր·, Պ· Ռաուլ Գազանճեան, Տիկին Ժիլտա Քիւթալեան, Պ· Անրի Վէրնէօյ 300ական Ֆր·, Պ· Փոլ Մովսէսեան, Պ· Ժաք Պաւէմեան 200ական, Մարսէյլէն՝ Տէր եւ Տիկին Պապաեէկիթեան 250 Ֆր· Տիկին Վարդուհի Թուղլաճեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Ազարեան Պ· Մսրլեանի մահուան առթիւ 100 Ֆր·, Պօղոսեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Մելեան 200 Ֆր·, Տօքթ· Դ· Տէօքմէճեան, Տիկին Մոնիք Քասարեան, Պ· Նազարէթ Մանուկեան եւ Կիւլպէնկեան հիմնարկ 100ական Ֆր·:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Թէեւ քանիցս կրկնած ենք, բայց ըստ երեւոյթին հարկ է անգամ մը եւս յիշեցընել մեր ընթերցողներուն որ պէտք չէ «Յառաջ»ի անունին դրել չէքեր, որոնք ԱՅԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆ ԱՆ են: Ասիկա՝ չատ հասկնալի (հաշուապահութեան եւ ֆիսքի) պատճառներով:

«Յառաջ»ի վարչութիւնը յաւելեալ ծանրը աչխատանք մը կը տանի ընդունելով նուէրներու փոխանցումը, օգտակար ըլլալու համար բարեսիրական կազմակերպութեանց եւ դիւրացնելու համար նուիրատուներու գործը, բայց, պարզ է որ տուրք ալ չի կրնար վճարել իրեն չպատկանող դումարներու վրայ:

Վարչութիւնը սոխպուած է ուրեմն նոր դրկել նուիրատուն, «Յառաջ»ի անուան դրուած եւ ուրիչին տահմանուած չէքերը:

Ջերմապէս կը խնդրենք, որ այս պարագան նկատի առնուի:

Շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահապդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մեռնող	300	(355,80)

Բոլոր ազգերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

ԵԹԷ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ հայ,

ԵԹԷ կը հաւատաս տակաւին հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,

ԵԹԷ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան չարկէդ ներս,

– Վստահէ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.

– Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի տարիներու փորձառութեան:

Մի սպասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու:

Կրնայ չատ ուշ ըլլալ եւ սիրալը՝ անդարմանելի:

Այժմէն արձանագրէ զաւակդ:

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեչրջանին համար:

Երկսեռ

դիչերօթիկ եւ կերեկօթիկ բաժիններով:

Մանկապարտէզ – նախակրթարան – երկրորդական:

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթուականի դիւրութիւն պիտի տրուի ուչիմ եւ աչխատասէր աչակերտներու:

Ինքնաչարժի ուղիղ գիծ պիտի հաստատուի Ալֆորվիլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց:

CARZOU

L'œuvre lithographique
1957 - 1986

jusqu'au 31 Août
Musée d'Art et d'Histoire
de la Ville de St. Denis
22 bis, rue Gabriel - Péri
Tous les jours sauf mardi
de 10h à 17h30
Dimanche de 14 à 18h30

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԱՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՉԱՆԱՉԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի քառասնեկ 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցեները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր· արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ափի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՑՈՂ

Ս· Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
20
JEUDI
20 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.555 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.555

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՔԷՆ ԸՐԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

ՅԱՆՑԱԻՈՐԸ՝ ՀԱՅԸ ՉԷ ԵՂԵՐ...

Ծանօթ է, որ հակառակ եղած նախխոստումի մը, Թուրքերը, ի վերջոյ, չդժարեցան Թոմսընէն դնելու իրենց քաղաքային օդակայաններուն սահմանուած ռատառները, 278 միլիոն Ֆրանքի պարտզութեամբ («Յառաջ» Յուլիս 18/19): Այն ատեն ըսուեցաւ թէ, Անգարա վստահած է Ֆրանսայի, զոր դվխաւոր պատասխանատուն կը նկատէ Եւրոպական Հարցդարանին ստորագրած բանաձեւին, Հայերու ցեղասպանութիւնը ճանչցող: Բիչ ետք արդէն, երբ նախարար Միշել Նաւառ Անգարա կ'երթար, հետը կը տանէր անձնական նամակ մը Շիրաքէն՝ ԼօՊալի, ուր Ֆրանսայի նախարարապետը կը բացատրէր թէ Եւրոպական Հարցդարանի Ֆրանսացի երեսփոխանները չեն ներկայացներ Ֆրանսական կառավարութեան տեսակէտը:

Օգս· 19–ի Թիւով, Քաւնտ – Անշէնէ, այլ բացատրութիւն մը դտած է: Ահա թէ, ի՛նչ կը պատմէ:

Մայիսի վերջ է որ Թոմսըն նախախոստումի պայմանագրութիւն մը կը ստորագրէր Թուրք կառավարութեան հետ, ռատառներուն համար: Ամիս մը ետք, Թուրքերը կը դժգոհին իրենց խոստումը եւ կ'ըսէին թէ Եւրոպական Հարցդարանին քուէարկութեան պատճառաւ քին ըրած են Ֆրանսայի: Հիմա կը պարզուի թէ, բանն ինչո՞ւմն է: Ֆրանսական ընկերութիւն մը՝ Սոֆմա 1,5 միլիառ Ֆրանքի պայմանագրութիւն մը ստորագրեր է Կիպրոսի կառավարութեան հետ հրամանքի, Թռանի, Հրթիռի վահառքի համար: Սոֆմա (զինամթերքի Ֆրանսական ընկերութիւն) կը համախմբէ զինամթերք չինող քանի մը հաստատութիւն եւ իր երկու գլխաւոր բաժնետէրերն են՝ Աէրոսպասեալը եւ ... Թոմսըն:

Ու երկիծաբներըը կ'աւելցնէ.– «Վերջերս, Շիրաք հոգուով – սրտով Թուրքիա կը հոլովէր, նոյնիսկ խոստացած էր զօրավիգ կենալ անոր Թեկնածութեան Հասարակաց Շուկային: Իրեն ալ կողքին էր Թոմսընի միջազգային հարցերու տնօրէնը: Իսկապէս, այս Թուրքերը առեւտրական հիւմուռ չունին»:

***

MESSAGE

adressé aux membres
du Parlement européen
qui ont soutenu directement
ou indirectement la
«RESOLUTION ARMENIENNE»

Կարդը «Մոնտ»ին եկած էր Երեքշաբթի երիկուն (Օգս· 19–ի Թիւ): Արդարեւ, դերմանական, ամերիկեան, բրիտանական մամուլին եաք, Թրքական 12 ընկերակցութիւններու կամ միութիւններու ստորագրութիւնը կրող ուղերձը լոյս տեսաւ «Մոնտ»ի մէջ (3րդ էջը ամբողջութեամբ): Օգս· 18–ի «Յառաջ»ի մէջ, մեր աշխատակիցը՝ տոքթ· Ս· Պէյլէրեան անդրադարձած էր այս նոր ռազմավարութեան, մանաւանդ «Կուարտիրըն»ի մէջ լոյս տեսած անգլիացի երեսփոխաններու պատասխանին: Անգլերէն եւ Ֆրանսերէն բանդերուն մէջեւ չնչին տարբերութիւններ կան, ի մասնաւորի եզրակացութեան մէջ (Ֆրանսերէնին մէջ կը պակսի մէկ պարբերութիւն), բայց ընդհանուր ձեւով նոյնն է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 12 /13)

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

Երեւանի բժշկական հիմնարկի մասնագէտները պատրաստած են փոլիմերային թաղանդ մը, որ պէտք չի թողուր վիրակապի, ու վէրքերու բուժման ընթացքին աւելի լաւ արդիւնք կու տայ: Վիրահատութիւններու ժամանակ, յաճախ, կարերու մօտ մանր ճեղքեր կը դոյանան, որոնք երբեմն թարախոտ վէրքերու կը վերածուին. նոր թաղանդը, որ «Ռիպլէյն» կը կոչուի, այս հարցը լուծած է հիմնապէս: Ան թափանցիկ է ու առաձգական, ինչ որ թոյլ կու տայ վէրքը տեսնելու եւ բուժումին հետեւելու:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Մոսկուայի «Նորութիւններ» մամլոյ գործակալութեան հրատարակչութիւնը անդլերէն, Ֆրանսերէն, սպաներէն, սերպ – խրվաթերէն, գերմաներէն լեզուներով, մեծ տպաքանակով լոյս ընծայած է Գէորգ Ցովհաննիսեանի «Հայաստան» դիրքը: Հոն տեղեկութիւններ կան հայ ժողովուրդին պատմութեան, Հայաստանի հնագիտական եւ մշակութային յուշարձաններուն մասին. լայն տեղ յատկացուած է նաեւ Հայաստանի ներկային: Հրատարակութիւնը հարուստ է սեւ – ճերմակ ու գունաւոր լուսանկարներով:

***

ԱՓՂԱՆ ՀԻՒԲԵՐ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւան այցելած են Աֆղանիստանի Հանրապետութեան Լոգարի եւ Գուրբի նահանգներու պատուիրակութիւնները: Հիւրերը ընդունուած են վարչապետ Ֆ· Սարգսեանի եւ համապատասխան կառավարութեան կեդր· կոմիտէի Ա· քարտուղար կարէն Դեմիրճեանի կողմէ: Զրոյցներու գլխաւոր նիւթը եղած է Խորհ· Միութեան եւ Աֆղանիստանի միջեւ կապերը ամրացնելու հարցը: Հիւրերը այցելած են նաեւ կարգ մը տեսարժան վայրեր:

***

ՅՈՒՐԻ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹԻ ԴԵՐՈՎ

Ողիմպիական ախոյեան ծանրաբարձ Ե· Վարդանեան կը մարմնաւորէ Սասունցի Դաւիթը: «Հայֆիլմ» աշխատանոցնեռն մէջ սկսած է «Իմ անունն է Դաւիթ» ժապաւէնի նկարահանումը: Աշխատանքները կը կատարուին Եղիգնաձորի Զօրաց եկեղեցին: Ցաճախ, օրուան աշխատանքը աւարտելէ եաք Ե· Վարդանեան զրոյցներ կ'ունենայ շրջանի բնակիչներուն հետ ու կը պատասխանէ մարզասէրներու հարցումներուն:

***

ՕԴԻ ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Խորհ· Միութեան Գրական Թերթը՝ «Լիտերատուրնայա Գազէտա»ն հրատարակած է Զորի Բալայեանի «Երեւանը դժբախտութեան մէջ է: Քաղաքը սպասում է խորհրդահաւաքի» յօդուածը, ուր կը խօսուի Երեւանի օդը ապականող կարգ մը ձեռնարկութիւններու մասին: Խորհ· Միութեան նախարարաց Խորհուրդին կողմէ մարմին առած համամիութենական յանձնաժողովը իրավիճակը քննելով նշած է միճոցառումներ: Նոյն թերթին մէջ այս առթիւ տրուած է Խորհ· Միութեան առողջապահութեան փոխ նախարարին պատասխանը, ուր կ'ընդգծուի, թէ հատատուած են Զ· Բալայեանի յօդուածին մէջ ներկայացուած փաստերը: Հոն կ'ըսուի տակաւին, թէ «ստեղծուած վտանգութիւնը կը չեշտուի քաղաքին կլիմայական – աշխարհագրական պայմաններով՝ արեւի ճառագայթման ուժգնութեամբ, օդային զանգուածներու փոխոխականութեամբ, Երեւանի գոգաւոր դիրքով: Մթնոլորտ արտանետուող վնասակար նիւթերը կ'ազդեն բնակչութեան առողջութեան վրայ· նկատի առնելով «Նաիրիտ» կառուցուկի արտադրութեան այս ուղղութեամբ հասցուցած վնասը, որոշուած է Սեպտեմբեր 1–էն դադրեցնել կառուցուկներու հին արտադրութիւնը: Առաջարկ ներկայացուած է նաեւ Հայաստանի նախարարաց Խորհուրդին, որ վերոյիշեալ գործառնութիւնը ամբողջութեամբ փակուի, ու փոխադրուի քաղաքէն դուրս:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՌՈՒՏՈԼՖ ՀԷՍ անձնասպան եղած է, ըստ վերջին տեղեկութեանց: Բանտապահ մը դինքը գտեր է, էլեկտրական թել մը վիզը անցած: Հէս 6– 7 անդամ փորձած էր անձնասպան ըլլալ, առանց յաջողելու: Մարմինը, դիւանդնութենէ ետք, ընտանիքին պիտի յանձնուէր:

ՍՐԻ ԼԱՆՔԱՅԻ մէջ գոյացած հաչտութիւնը երկար չտեւեց: Երեքշաբթի առաւու, անձանօթ մը յաջողած էր Խորհրդարան մտնել եւ երկու ձեռնաւումբ նետել, իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան մէկ նիստին առեն: Նախարար մը սպաննուած է եւ չորս ուրիշներ ալ՝ վիրաւորուած: Զորեքշաբթի, դեռ ոչ ոք տէր եղած էր արարքին, որ սեննկալական ձախին կը վերագրուի, որովհետեւ դէմ էր հաչտութեան: Մարզը յաջողած էր փախիլ: Ահաբեկիչին բուն թիրախը նախագահ Ժայեվարտէնէն էր, որ դիպուածով ազատած է:

ՌՈՔԱՌ փորձեց քիչ մը չուր խառնել դինիին, ընկերվարականներու ամառնային համալսարանին (Ժեռսի մէջ), առանց յետ քայլ ընելու: Ծանօթ է, որ «Լիպերասիոն»ի տուած իր հարցազրոյցի ընթացքին ըրած կարդ մը քննադատութիւնները ձախի մատակարարութեան մասին, հաճոյք չէին պատճառած բոլորին: Եւ երբ Մօռուա կ'ըսէ· «բազմաթիւ ընկերվարական պարագլուխներ գաղջ չուրի ծորակի պէս կը խօսին», ակնարկութիւնը բացէ ի բաց Ռոքառի ատհմանուած է: Համալսարանին առեն, Իվըլինի երեսփոխանը ըսած է.– «ընկերվարականները իրենց պատմութեան ամբողջութիւնը կը ստանձնեն, ներառեալ ամէնէն քիչ համակրելի էջերը, ընդհակառակն, ասկա մաս կը կազմէ իրենց հպարտութեան, իրենց հաւաքական կարողութեան»:

բուն մէջ սկսած է «Իմ անունն է Դաւիթ» ժապաւէնի նկարահանումը: Աշխատանքները կը կատարուին Եղիգնաձորի Զօրաց եկեղեցին: Ցաճախ, օրուան աշխատանքը աւարտելէ եաք Ե· Վարդանեան զրոյցներ կ'ունենայ շրջանի բնակիչներուն հետ ու կը պատասխանէ մարզասէրներու հարցումներուն:

***

ՕԴԻ ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Խորհ· Միութեան Գրական Թերթը՝ «Լիտերատուրնայա Գազէտա»ն հրատարակած է Զորի Բալայեանի «Երեւանը դժբախտութեան մէջ է: Քաղաքը սպասում է խորհրդահաւաքի» յօդուածը, ուր կը խօսուի Երեւանի օդը ապականող կարգ մը ձեռնարկութիւններու մասին: Խորհ· Միութեան նախարարաց Խորհուրդին կողմէ մարմին առած համամիութենական յանձնաժողովը իրավիճակը քննելով նշած է միճոցառումներ: Նոյն թերթին մէջ այս առթիւ տրուած է Խորհ· Միութեան առողջապահութեան փոխ նախարարին պատասխանը, ուր կ'ընդգծուի, թէ հատատուած են Զ· Բալայեանի յօդուածին մէջ ներկայացուած փաստերը: Հոն կ'ըսուի տակաւին, թէ «ստեղծուած վտանգութիւնը կը չեշտուի քաղաքին կլիմայական – աշխարհագրական պայմաններով՝ արեւի ճառագայթման ուժգնութեամբ, օդային զանգուածներու փոխոխականութեամբ, Երեւանի գոգաւոր դիրքով: Մթնոլորտ արտանետուող վնասակար նիւթերը կ'ազդեն բնակչութեան առողջութեան վրայ· նկատի առնելով «Նաիրիտ» կառուցուկի արտադրութեան այս ուղղութեամբ հասցուցած վնասը, որոշուած է Սեպտեմբեր 1–էն դադրեցնել կառուցուկներու հին արտադրութիւնը: Առաջարկ ներկայացուած է նաեւ Հայաստանի նախարարաց Խորհուրդին, որ վերոյիշեալ գործառնութիւնը ամբողջութեամբ փակուի, ու փոխադրուի քաղաքէն դուրս:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉՊԷՍ ՉԵՐԱԶԵԼ ԵՐԷԿԸ

—×—

Երաւելի ժամանակներ էին երբ բանակն ու որակը միասին կը քալէին: Երբ հրապարակը հարուստ էր իրական մտաւորականներով: Երբ, ամէն ճիւղի մէջ, ամէն ձեռնարկի մէջ, բարի նախանձ մը կար լաւագոյնէն դէպի կատարելագործման հասնելու: Այսօր ո՛չ մէկը կայ, ո՛չ ալ միւսը: Մեր խօսքը տպարանի մասին է, Մարսէյլի հայկական տպարաններու մասին: Մենք չենք տեսած, բայց եբէցիները կը հաստատեն թէ մինչեւ իսը տպարան հաշուած է հայկական Մարսէյլը: Ոչ միայն զանազան տեսակի առեւտրական գործեր, ծանուցումներ, այլ լոյս կը տեսնէին պարբերական թերթեր, գիրբեր, օրացոյցներ, յայտարարութիւններ եւ այլ գրական արտադրութիւններ:

Այսօր, անցեալէն մնացած է մէկ տպարան միայն: Չաւէնին տպարանը: Ո՞վ չի ճանչնար զայն: Ռիւ տէ Տոմինիքէնէն Փլաս տը լա Ռոթոնտ, ամբողջ կէս դար անցած է: Կեանք մը: Եւ դեռ Չաւէնը կը գործէ եւ պէտք է շարունակէ գործել, նոյնիսկ երբեմն իր «զուարճալի» եւ «իմոռիսթիֆ» թերիներով, ինչպէս նամակաթուղթի մը վրայ Poissonnerie բառը Poissonnerie–ի փոխարէն: Բայց, հակառակ տարիներու բեռին եւ արուեստի մաշումին եւ ունակութեան միշտ իր մէջ կայ սէրը, յարգանքը եւ պաշտամունքը հայ գրին ու լեզուին: Պէտք է շարունակէ մինչեւ արժանաւոր փոխարինողի մը երեւումը: Ե՞րբ: Ոչ ոք գիտէ:

Մինչ այդ, Մարսէյլի այլ տպարանէ մը մերթ ընդ մերթ լոյս կը տեսնեն մանր մունր գործեր, բայց ի՛նչ հայերէնով, եւ ի՛նչ ճաշակով: Անցնելով էերակաճական եւ հայերէնի սխալներուն վրայէն կամ փրանսերէն անուններու հայերէնով գրելու գիրերու համապատասխանութենէն, ահաւասիկ ամուսնութեան հրաւիրագիրէ մը առնուած խօսուն նմոյշ մը՝

«առաջողութիւն» եւ «Մ· Գէւորք»:

Այսքանը կը բաւէ ցոյց տալու համար, թէ ո՞ւր էինք եւ ինչ օրերու հասանք: Թէ երբ նորերը հինները կը բնաջնջատեն, նախ թող իրենք հայերէնը սորվին, թող սորվին որքան որ հինները սորված են, առանց դպրոցի, անապատի կիզիչ աւազներէն մինչեւ գործարաններու մուխն ու ծուխը, եւ ապա խօսին ու գործեն:

Այո, ոչ ոք անփոխարինելի է: Բայց, ի՞նչպէս չերազել երէկը, երբ ներկան այս է, ու ապագան այնքա՞ն անորոշ:

ԿՈՐԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆ «ԻՆՔՆ ԻՐ ԴԻՄԱՑ»

ԱՆԱՀԻՏ ԶԱՐԵՆՑ

(Բ. եւ վերջ)

1936 թ. Յուլիսի 15-ին «Խորհրդային Հայաստան» թերթում տպագրւում է «Անարդ քայլ» խորագրով առաջնորդողը, որի մէջ Ա. Խանջեանը բնութագրւում է իբրեւ «տրոցկիստական – հակայեղափոխական – նացիոնալիստական կազմակերպութեան պարագլուխ, որ հովանաւորում էր այդ կազմակերպութեան ակտիւ անդամներին՝ Ն. Ստեփանեանին, Ակ. Բակունցին, Դր. Սիմոնեանին, Ալազանին եւ ուրիշների»:

Իրար յետեւից բանտարկւում են բանաստեղծի գրչակից ընկերները:

Իր աշխատասենեակի պատերի մէջ մենակ մնացած բանաստեղծը, ինչպէս ինքն է գրում, «պատմական այդ մեծ շրջադարձ»ի, այդ մեծ դրամայի ղլխաւոր հերոսի դերում, մենակ պիտի խաղար ու աւարտէր ողբերգութեան «վերջին արարը»:

Յուլիսի 17, 1936· Երեւան, գիշեր – այսպէս է թուագրւած այս օրերին գրւած մի բանաստեղծութիւն, որ կոչւում է «Զառանցանք» եւ սկսւում է այս տողերով·

Թւում է, վայրկեանից այն սեւ
Յուլիսի 9ից՝ միևչեւ
Ահա այս վայրկեանը երազ,
Զառանցանք, որ դեռ չի անցել:

Իր ընկերների բանտարկութեան լուրի ազդեցութեան տակ է գրւած այս բանաստեղծութիւնը, որի քայքայւած պատուհիների վրայ պահպանւել են անունները Ներսիկ Ստեփանեանի, Գուրգէն Մահարու, Արտօ Եղիազարեանի, Գուրգէն Վանանդեցու, Նորենցի, Ալազանի: Կարծես տունդի մէջ, «անիրական նիրհ»ում, թղթին յանձնւած այս պատուհիկը աւելի քան որեւէ այլ բանաստեղծական կտոր, պարզում է բանաստեղծի հոգեկան տագնապի անսահմանութիւնը: Իր չուրջը կատարւող դէպքերի այս ամբողջ շղթան նրան թւում է մի «ցնցող, անհնար» զառանցական երազ, որ դարի սեւղութիւն ունի: Եւ նա ամէն ինչ կը տար, միայն թէ մի «վերջին, հանճարեղ ճիգով» արթնանար, չուրջը նայէր, «տեսնէր, որ երազ է այդ ամէնը», մի մըզձաւանջային ծանր երազ, որ անցնում է, երբ բացւում է առաւօտը·

Ինչպէս միշտ հնչի յանկարծ բարձր
Հեռախօսը – մօտենում ահալից
Եւ տեսնեմ – հասկանամ յանկարծ,
Որ խօսում է նա՝ Աղասին...

Յետոյ դուռը բացուի եւ Ներսիկը
Լուրջ, մռայլ մտնի ներս, ինչպէս միշտ
Ասելով՝ «ի՞նչ կայ ուրիշ» –
Եւ ասեմ, որ խօսողն Աղասին էր...

. . . . . .

Իսկ Գուրգէնը՝ Գուրգէն Մահարին
Իսկ Գուրգէն երկրորդը, – ղարսեցի,
Իսկ Նորենցը, Ալազանը...
(. . . . . .) արդեօք ո՞ւր մնացիք...

Գուցէ ես դեռ չե՞մ արթնացել
Դեռ տեւում է գուցէ՞ զառանցանքը,
Աւելի է դաժան արդեօ՞ք կեանքը,
Որ սարսում են աչքերս բացել –
Եւ ի՞նչ եմ սեղմում կոկորդում
Հեկեկա՞նք է, բրի՞չ է, լա՞ց է· –

Քայքայւած պատուհիկի վերջին ընդհատւած տողերում մնացել է բանաստեղծի յուսահատ հարցը·

Արդեօք ե՞րբ է գալու առաւօտը
Եւ հեռո՞ւ է արդեօք...
(Ձեռագիրն այստեղ ընդհատւում է):

Ի տարբերութիւն 1933 թուականի Մ. Շահինեանի ուղղած նամակի տրամադրութիւններից, որից երեւում է, որ այն ժամանակ Զարենցը դեռ աշխատում էր ինչ – որ ճեռվ ապացուցել իր ճշմարտութիւնը, պաշտպանել իր անձը, ապա Մանջեանի ապտնութիւնից եւ իր ընկերների բանտարկութիւնից յետոյ, վորձ անգամ չի անում պաշտպանելու իր կեանքը: Եւ նրա այս օրերի զրառումներում ու բանաստեղծական խոհերում խոլ հնչում է այն ափսոսանքը, թէ ինչու ինքն էլ նրանց մէջ չէ, մի՞թէ ինքը արժանի չէ՝ բաժանելու նրանց հետ «Գողգոթա»ն, «Լեռան այն մահի, խաչելութեան»:

Յուրտ Հոկտեմբերն է բախում իմ դուռը,
Եւ ազմկում է հողմը – գիշերս...

Տէրեանի այս տողերն է կրում իբրեւ ընտրան Զարենցի վերջին ձեռագիր տետրակը:

Առանձին հետաքրքրութիւն են ներկայացնում ձեռագրերում պահպանուած մի քանի անտիպ, իսան ի խուզն դրառումներ՝ արուած 1936-ի վերջերին: Այս սեւագիր թղթերը կազմում են բանաստեղծի կեանքի վերջին ժամանակահատուածի մեզ հասած անտիպ ժառանգութեան այն մասը, ուր ամէնից սուր է զգացւում ժամանակի ողբերգութիւնն իր ամէն մի նեարդով վերապրող բանաստեղծի հոգու մաքառումը:

Էքսարեմալ պայմաններում յայտնուած բանաստեղծը՝ ջղային, խղճուած ձեռագրով, երբեմն անկապ, հազիւ հասկանալի նախադասութիւններով՝ թղթին է յանձնում իր խոհերը, վերլուծում է ըստեղծուած իրավիճակը, աշխատելով պարզել, ինչպէս ինքն է դրում՝ «Հասարակական կեանքի վերջին տասնամեայ կացութեան բուն պատճառն ու էութիւնը, որով եւհնարաւոր էր դառնում իր նկատմամբ «տեղական իշխանութիւնների անհիմն ու անարդարացի քաղաքական մեղադրանքն ու դաժան հաշուեյարդարը»:

Դրութիւնն ինչքան սրւում էր, այնքան Զարենցը եւ նրա «Գիրք ճանապարհի»ն աւելի ու աւելի սեւ բնորոշումներով էին որակւում: 1936 – 37 թուականների դրաւոր թէ բանաւոր ելոյթների հիմնական ոգին ու մթնոլորտը հազուագէպ ճեղքւում էր մի լուսաւոր խօսքով: Սրա վկայութիւնն է՝ ժամանակակիցներին, նաեւ ապագայի մարդկանց ուղղուած Զապէլ Եսայեանի խօսքը, ասուած 1937 թուականի մի ելոյթում·

«Եղիչէ Զարենցը մեր ամենամեծ բանաստեղծն է, այդ անուրանալի է բոլորիս համար: Նրա տաղանդը չոգչոգուն լոյսի պէս շլացնում է մեզ»: «... Մեզնից չատերի անուններն կը կորչեն, բայց դարիք սերունդները չեն մոռանայ Զարենցին: Թերեւս մեզանից ոմանց անունները անցնեն դարիք սերունդներին միայն այն պատճառով, որ Զարենցի արժէքով մէկի մասին եղել ենք արդար կամ անարդար»:

Արդէն դժուար չէր հասկանալ, որ այս ամէնը ոչ թէ զրական, այլ ուրիշ մի երեւոյթ է, եւ որ սա «ոչ թէ միայն «տեղային» երեւոյթ է, գրում էր բանաստեղծը, – այլ իր բնոյթով «կատակլիզմային» պրոցէս, ամբողջ Սովետական Միութեան մէջ կատարուող խոր, մեծ մասշտաբների «քաղաքական շրջադարձ...»:

«...Մինչեւ օրս ես ենթադրել անգամ չէի կարող, որ վերջին տասնամեակում մեր հասարակական – քաղաքական կեանքում տեղ գտած եւ իմ կողմից սուբյեկտիւօրէն անընդունելի համարուող դէպքերն ու երեւոյթները անչահախնդրօրէն քննադատելն ու մերկացնելը, նշանակում էր ուղղակի հակադրուել կոմունիստական կուսակցութեան Գերագոյն ղեկավարութեան հիմնական դծին»:

Հոտ է գալիս կրկին արեան
Այս վարպետի եփած ճաշից...
(1936, *անտիպ*)

եղրակացնում է բանաստեղծը, իսկ աւելի վաղ նա արդէն գրել էր·

Օ, նիշդ է ասել Լենինը հանճարեղ,
Որ «Հրաշալի վիրն» այս իսկապէս –
Կարող է իրրեւ խոհարար համեստ
Ձափազանց կծու ճաշեր հնարել...
(1935, *անտիպ*)

ՄԱՆՐԷՆԵՐԸ ՈՃԻՐԻ ԳՈՐԾԻՔ

—×—

1918, *Մայիս 1-ի օրը մեթրոյի կառամատոյցի մը վրայ տիկին Մոնէն – երիտասարդ այրի մը – գլխու պատոյներ կ'ունենայ: Ոտիկան մը զինքը տունը կ'առաջնորդէ, ուր քանի մը ժամ եւաք կը մեռնի: Բժիշկը ածխախառն կը վերագրէ մահը, որ չատ բնական պիտի թուէր, եթէ Մայիս 10-ին երիտասարդ կին մը չներկայանար մեռեալին կեանքին ապահովագրութիւնը գանձելու: Գանձապահ պաշտօնեան 80 հազար Ֆր.ը համրելու վրայ էր, երբ ընկերութեան մէկ քննիչ պաշտօնեան ճանչցաւ անձնաւորութիւնին:*

«Տիկին Մոնէն մեռա՞ծ. սակայն դո՛ւք էք Տիկին Մոնէնը»:

Հարցաքննութիւնը մէկդեղ կը հանէ, որ երիտասարդուհին՝ Ժանն Տրուէնի ի նպաստ երեք այլ ապահովագրութիւններ եւս պատրաստուած են Տիկին Մոնէնի կողմէ, որոնց բժշկական քննութեան ինք ներկայացած է, այս վերջինին ինքնութեամբ: Օրիորդ Տրուէնն ապահովագրութեան պաշտօնեայ սիրահար մը ունի· Հանրի Ժիրար: Հարցաքննիչ դատաւորը կը կասկածի ոճիրէ մը: Դիակննութիւնը կատարող բժիշկը մահը բնական կը նկատէ, սակայն դատաւորը բոլորովին համոզուած չէ:

Ժիրարի անցեալը չատ մաքուր չէ· զեղազործ հօր մը զաւակն է, գողութեան պատճառով զրկուած վարուած: Գինի ծախող հաստատութեան մը ներկայացուցիչն է աւելի եաք, սակայն զեղծարարութեան պատճառով վեց ամիս բանտարկութեան կը դատապարտուի: Ճետոյ կը դառնայ ապահովագրող· բաւական յաջողութիւն կ'ունենայ կիներու մօտ· երկու սիրուհիներ ունի· Տրուէնը ու ժոզեֆինը:

Տրուէնի տունը կատարուած խուզարկութեան մը ընթացքին ոստիկանապետը ղրամարկղի մը բանալին կը գտնէ ու արկղին մէջ ալ նոթատետր մը, որ կ'ապացուցանէ դէպի զործուած ոճիրը: Նոթատետրին յայտնի կ'ըլլայ, որ 1912-ին Ժիրար Պ. Փէրնոթի մը կեանքը կ'ապահովագրէ, ի նպաստ իր կնոջը: Ապահովագրեալը վստահելով, կը ստորագրէ պարմանագրին պարապ էջը, որպէսզի յետոյ հարկաւոր տեղեկութիւններ հոն արձանագրուին, սակայն Ժիրար վերանայի Տիկին Փէրնոթի, ի՛ր անունը կը գրէ թուղթին վրայ: Քանի մը ամիս եաք Փէրնոթ ընտանիքը կը հիւանդանայ: Ժանտախտէ վարակուած են· Տիկին Փէրնոթ հիւանդութիւնը կը վերագրէ ճաշասրահը գանուող փարչ մը կարին· Նոյն ճաշասրահին մէջ Ժիրար իր բարեկամին կը ապասէր երբ հեռը թուղթ խաղալու գար...: Օր մըն ալ երկու բարեկամ կ'ըսչեն ժամադրուիլ սրճարան մը· Ժիրար աւելի առաջ եկած ըլլալով կ'ապսպրէ ըմպելիները: Տուն վերադարձին Փէրնոթ անկողին կ'իյնայ· բժիշկը կը յայտնէ թէ հիւանդութիւնը կրկնուած է: Մէկէն մը վերջ հիւանդը կը մեռնի, ու Ժիրար կը տանայ ապահովագրութեան 300 հազար Ֆր.ի գումարը:

Այդքան դիւրութեամբ մեծ գումարներու տիրանալու ախորժակը զինքը կ'առաջնորդէ նոր ոճիրներ եւս զործելու, սակայն մէկ երկու անյաջողութիւններէ եաք միայն կը հանդիպի Տիկին Մոնէնի: Իր երկրորդ սիրուհին ճանչցած է զայն ճաշարանի մը մէջ· կը հրաւիրէ իր տունը, ուր անոր կը ներկայացնէ նչանածը· այս վերջինս կ'առաջարկէ ախորժակը ըմպելի մը խմել միասին, զոր կը պատրաստէ քիչ մը մեկուսի, կիներուն կռնակը զարձած: Շարունակութիւնը ծանօթ է արդէն...:

Ժիրար, որ առժամեայ կերպով ազատ

1936 թ. աշնանը Զարենցը Խանջեանին նուիրուած իր սոնետներին աւելացրել է ութերորդը, որ կոչւում է «Խմաստութիւն»:

Ինչպէս յուշում են Սոնետի նախնական տարբերակներին կից պահպանուած մանրամասները ու նշումները՝ հասարակական – քաղաքական երեւոյթները խորքի մէջ ընկալած բանաստեղծը, իր չուրջը կատարուող դէպքերի վերջնական ընդհանրացումներն է անում եւ դառն հեգնանքով կարծես նաեւ իր «պարտութիւնն» է արձանագրում: Ահա 8-րդ սոնետի նախնական անտիպ տարբերակներից մէկը՝ գրուած 1936 թ. Նոյեմբերի 11-ին:

Ի՞նչ էր սակայն ֆո տեսիլը, բարեկամ,
իմ ճախ,
Այս ընդունայն ցնորքը՝ արբայութիւնը
հոգու՝
Անաճմնական, աներ ու աներկրայիճ...

Մի՞թէ ցնորքն այդ ճեզ, օ, Աղասի գերեց
Օ, ընդունայն երազ, իմաստութիւն մեր
հին, –
Արբայութիւն ճորտի – մահուամբ
գտեալ...

Ի՞նչ կայ սակայն այստեղ, օ, Աղասի,
դիւթիչ –
Ժողովրդի հոգում չի՞ հուրհուրում
արդեօք
Դեռ «դրախտի» լեգենդը հրապուրիչ...

Սոնետի այս տարբերակի տակ բանաստեղծը խոշոր, ջղային, հատ-հատ տառերով, կէս-հայերէն, կէս-ռուսերէն դրել է եւ հիմնաւոր մի քանի անգամ ընդգծել հետեւեալ նախադասութիւնը· «Իսկական ստալինեան հայ ղեկավարութիւն»:

Այժմ նրան մնում էր միայն հաշտուել մահուան հետ, չնայած Մահը հիմա բանաստեղծի համար իր երիտասարդութեան «լուսաւոր առասպել»ը չէր այլեւս·

Այլեւս ի՞նչ մնաց ճեզ խնդրելու կեանքից
Կարօտահար իմ սիրտ եւ խոհախոց, –
– Մահու հանգիստ միայն, անվախճան
քուն...

Մահուան կանխազգացումի վերապրումները, մօտալուտ մահուան, վերջին հանգրուանին մերձենալու սուր զգացողութիւնը այն հիմնական ապրումն է, որով ստեղծւում են Զարենցի վերջին տողերը·

Մառ մորմոքում է մայրամուտը,
Մահուան մշուշ է մովից մաղում...

Իր հոգեբանական խորքով ու ապրումի յուզականութեամբ երեւի թէ վերջինը պիտի նկատուի «Ես ղեռ չէի տեսել կեանքում իմ – Այսքան տրամաթխիծ թաղում...» տողերով սկսուղ բանաստեղծութիւնը: Այս երկի զրաւչութեան գաղտնիքը այն յուզառատ ու իրապաշտ մանրամասներն են, որոնցմով բանաստեղծը նկարագրում է մի խումբ խոշ մարդկանց թաղման եւ արեւելեան «անդառն նուագախմբի» «ողորմելի քայլերգ»ի հնչիւնները ով ուղեկցող անծանօթ մեռելի յուզարկաւորութիւնը·

կար անսահման
Մի թովչութիւն լռին, անդորր, խաղաղ,
Տարօրինակ հանգիստ ու ներամիտ
Մի դառնութիւն անել այդ թաղման մէջ:

Այդ թաղման թափօրի, «այդ տխրադէմ մարդկանց ողորմելի, անապորոյն երթ»ի հանդէպ հմայուած ու նախանձով, նաեւ անհուն տխրութեամբ՝ նա թղթին է յանձնում իր վերջին ցանկութիւնը·

. . . . . Այդպէս, օ, սիրտ իմ,
Ես կ'ուզէի, որ ճեզ մի իրիկուն տանեն
Այս տների միջով, ուր կատուն է անցամ
Փեզ ճանաչում . . . . . .
. . . . . .
Տուր ինձ, երկինք
Այդպիսի մահ . . .
Եւ այդպիսի թաղում . . . . . .

Եւ այսպէս, 1936-ի վերջերին, համաբակական – քաղաքական ահա այս իրադրրութեան պայմաններում, եւ մարդկային – հոգեբանական այս իրավիճակների մէջ, իր վերջին դրքի՝ «Գիրք ճանապարհի»ի առաջին տպագրութեան սեփագրի» առաջին տպագրութեան սեփականի վրայ՝ իրրեւ նուիրում իր զաւակներին, բանաստեղծը վերջին մակագրութիւնն է անում·

Իմ անգին քալիկներին՝
Արփենիկին եւ Անահիտին՝
Իրենց դժբախտ հօրից՝
Նայիրեան պոէտ
Եղիշէ Զարենցից:

արձակուած է կ'ամուսնանայ Ժոզէֆինի հետ: Ամուսնութիւնը մինչ այդ կը դանդաղէ երկու անձեր, որոնք քանի մը ֆրանք եղած համար չեն ուզեր ամէն բան ընդհատել, որոնք ուրիշ անուններով բժշկական ճնշումներու կը ներկայանան: Կը մնար գտնել, թէ ժիւրար ինչ միջոց կը գտնէր իր գոհերը մէկդի դնելու համար: Հոս ալ հարցը կը լուսաբանէ մանրէներ կը հայթայթէ իր նպատակը իրագործելու համար:

«Ի՞նչ ընելու համար կը բազմացնէիք մանրէները» հարց կու տայ դատաւորը իրեն. «սիրոյական հետաքրքրութեամբ մը կ'ընէի այդ գործը» կ'ըսէ պատասխանը:

Ոճիրներու ընթացքին ամբաստանեալը կ'ընդունի թէ գեղձարարութիւն ըրած է, բայց չընդունիր ոճիրները: Մնէն եւ Փէրնոթ իրենց բնական մահով մեռած են: Դատաւորը մինչ այդ նոր ուսում մը կը յայտնարերէ. Փասթէօր հիմնարկէն բժիշկ մը ներկայացնելով ինքզինք, քիմիական աշխատանոցէ մը ժիւրար մանրէներ կը հայթայթէ իր նպատակը իրագործելու համար:

«Ներկայ թիւը կ'արդարացնէ այս զննահատումը, ինչպէս պարագան էր նախորդ թիւերուն: Հոս մանաւանդ արժէք կը ներկայացնեն Զարեհ Խրախունիի մէկ փորձը, Վահէ Օշականի մէկ քերթուածը, եւ հայ գրականութեան երկու հսկաներէն՝ Նիկողոս Սարաֆեանի ու Յակոբ Օշականի թղթակցութիւնը: Ամէնք ակնառու եւ մնայուն արժէքներ են ոեւէ մէկուն համար, որ կը հետաքրքրուի սփիւռքի

ՋՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ

ՄԱՄԼՈՑ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

«ԿԱՄ»

ՀԱՆԴԷՍԻ ՆՈՐ ԹԻՒԸ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ

Նոր լոյս տեսաւ Փարիզ հիմնադրուած «Կամ» պարբերաթերթի թիւ 3 – 4 միացեալ հատորը: Փարիզի ԿԱՄ Ընկերակցութեան եւ Զօրեան Հիմնարկի (Քէմպրիճ եւ Թորոնթօ) համագործակցական ճիդին արդիւնքն է այս հատորը, որ նշանակալից ներդրում մը կը հանդիսանայ հայկական սփիւռքի մշակութային ու մտաւորական կեանքին մէջ:

«Զօրեան Հիմնարկը որոշեց աւարտել ԿԱՄ–ի վերջին համարին հրատարակութեան», կ'ըսէ Հիմնարկի տնօրէն Ժիրայր Լիպարիտեան, «որովհետեւ կարգ մը հիմնական հարցերու մէջ ԿԱՄ–ի հիմնադիր խմբակի ու Զօրեան Հիմնարկի մտահոգութիւնները կը նոյնանան. երկու տարրերն ալ ներգրաւուած են հայկական կեանքի ուսումնասիրութեան գործին մէջ նորարարական եւ վերլուծական մօտեցումներ զարգացնելու ճիգով»:

ԿԱՄ–ը գրական եւ մշակութային վերլուծութեան ու քննադատութեան նուիրուած պարբերական մըն է, որ կը հրատարակուի հայերէն լեզուով եւ որուն առաջին երկու թիւերը լոյս տեսած են յաջորդաբար 1980–ին եւ 1982–ին՝ Փարիզի մէջ:

ԿԱՄ–ի խմբագիրն է ֆրանսահայ մտաւորական եւ գրականագէտ Մարկ. Նշանեանը: Բացատրելով այս եզակի պարբերականի դերը, Նշանեան կը նշէ «ԿԱՄ–ի պաշտօնը երրակի է. – նախ՝ ըլլալ մտաւորական եւ արուեստի գրուցարեմ մը. երկրորդ՝ հաւաքել ու հրատարակել ինքնատիպ եւ դժուար դասնելի գրական դործեր. եւ երրորդ՝ քաջալերել կարեւոր դործերու հայերէն թարգմանութիւնը»:

«Սփիւռքի գրականութեան ու քննադատութեան հետ աղերսուող ուրիշ ոչ մէկ հրատարակութիւն կը հաւասարի ԿԱՄ–ի նուաճած մակարդակին», կը հաստատէ Ուէսլիէն Համալսարանի բաղդատական գրականութեան դասախօս Խաչիկ Թէօլէեան:

«Ներկայ թիւը կ'արդարացնէ այս զննահատումը, ինչպէս պարագան էր նախորդ թիւերուն: Հոս մանաւանդ արժէք կը ներկայացնեն Զարեհ Խրախունիի մէկ փորձը, Վահէ Օշականի մէկ քերթուածը, եւ հայ գրականութեան երկու հսկաներէն՝ Նիկողոս Սարաֆեանի ու Յակոբ Օշականի թղթակցութիւնը: Ամէնք ակնառու եւ մնայուն արժէքներ են ոեւէ մէկուն համար, որ կը հետաքրքրուի սփիւռքի

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹԵՀՐԱՆԷՆ հայ ուխտաւորներու հոծ բազմութիւն մը Յուլիս 31–ին մեկնած է դէպի Ս. Թադէ վանքը: Ս. Թադէոս առաքեալի եւ Սանդուխտ կոյսի տօնին առթիւ կատարուած 33–րդ ուխտագնացութիւնն էր այս տարուանը, որու մասնակցած են 2500 հոգի: Օգոստոս 1–ին պատարագած ու քարոզած է Կորիւնն Արք.: Ներկայ գտնուած են կրօնաւորներ, իսլամական խորհրդարանի պատգամաւոր Վ. Վարդանեան, թեմական խորհուրդներու ներկայացուցիչներ, նաեւ Թաւրիզէն, Ուրմիայէն, Սալմաստէն, Ղազուինէն, Նոր Ջուղայէն ու Ահուազէն ուխտաւորներ:

***

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ «Յառաջ Հայաստէր» մշակութային ընկերակցութեան կազմակերպութեամբ Յուլիս 19–ին տեղի ունեցած է չրջանառարանեներու ի պատիւ առանդական ընդունելութիւնը: Երեկոյթը հովանաւորած է թեմին առաջնորդը Զաւէն Արք.: Խօսք առնողներ անդրադարձած են ընտանիք – վարժարան – եկեղեցի երրորդութեան առաքելութեան, նոր սերունդներու ազդ. դիտակցութիւն ներչնչելու գործին մէջ: Շրջանառարանեներու կողմէ ուղերձ մը արտասանած է Լ. Քէհեայեան:

***

ԹԵՀՐԱՆի «Արարատ» մարզաւանին մէջ Օգս. 6–ին կատարուած է 20րդ համահայկական խաղերու բացումը: Մարզաւան երթալէ առաջ ժողովուրդը եւ մարզիկները համախմբուած են Նոր Բուրաստան դերեզմանատունը, հայ նահատակ զինուորներու դամբարանը, ուր հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարուած է: Ապա մարզաւանի հանդիսութիւնը սկսած է պետական փառերգով ու 25 մարզիկներու տողանցքով. խօսք առած է Իրանա–Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ Կորիւն Արք., որ ողջունած է Հ. Մ. Ա. Կ.ը, որպէս երկար տարիներ կանոնաւոր կերպով այս խաղերուն նախաձեռնարկ մարմին, ու յաջողութիւն մաղթած է մասնակցող մարզիկներուն: Ելոյթ ունեցած է նաեւ իսլամական խորհրդարանի պատգամաւոր Վ. Վարդանեան:

***

ԳԱՆԱՏԱՅԻ մէջ երաժշտասէրներու պնահատանքին արժանացած է Թորոնթոյի Սկենֆոնիք նուագախումբին «Երիտասարդական բաժինը», որու զեկավարն է Ջուքթակահար Նուրհան Արման: Ան Պուլիսէն անցած է Միացեալ Նահանգներ, ուր կատարելագործած է երաժշտական իր ուսումը: Ն. Արման հանրութեան ներկայացած է Վակների, Մերքիւրի, Կրիկի են Պրահմսի գործերով կազմուած բարդ յայտագրով մը: Երիտասարդ խմբաւորը 1973 – 83 Միացեալ Նահանգներու եւ Գանատայի մէջ զրաղած է երիտասարդ խմբաւարներ մարզելու գործով, իսկ յետոյ վարած «Րոյըլ Գոնսերվաթոր»ի երաժշտական կազմակերպութիւնը:

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՆՈՐ ԿՈՒՐՍԵՐ

«Բանկոոպ»ի ճաշարանների ճաշացուցակում նշանակուած ճաշերի անունները հասկանալու համար «Բանկոոպ»ի վարչութիւնը որոշել է եւրոպական լեզուների կուրսեր բանալ, ուր առաջին հերթին ընդունուելու են խոհարարները, մատուցողները, ճաշարանների վարիչները, ապա՝ ճաշողները:

***

ՀԱԶՈՒԱԳԻՒՏ ՕՐԻՆԱԿ

– Ասացէ՛ք, խնդրեմ, ինչպէ՞ս մօտենալ կառավարչին:

– Ես հէնց կառավարիչն եմ, ինչո՞վ կարող եմ ծառայել:

– Դո՞ւք... Չեմ հաւատում, ոչ քարտուղար, ոչ հե՛րթ, ոչ էլ կոպտութիւն ունէք, ինչպիսի՛ կառավարիչ էք դուք:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱԶՄԱՎԷՊ
Հայագիտական – բանասիրական – գրական Հանդէս
Թիւ 1 – 4, 1986
Հրատ.՝ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւն, Ս. Ղազար:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ
ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Ուրեմն նոյնիսկ այսպիսի բացառիկ պահու մը երբ աւելի քան երբեք խօսքի առնելը չէ ու աւելի քան երբեք մէկ վայրկեան առաջնորդութեան անհրաժեշտութիւնը կայ, հայ ժողովուրդը կը մերժէ ինքզինքը վստահիլ մէկ մարդու եւ կ'ուզէ մաս առնել այն բոլոր որոշումներուն՝ որոնցմով պիտի առաջնորդուի իր կեանքը: Այստեղ ալ ահա կը հանդիպինք Հայոց անհատապաշտութեան: Ու Բարեառնեան աւելի լաւ կը յաջողի այս ձեւով քան պիտի յաջողէր այլ կերպ: Որովհետեւ մենաւորութիւն չհաստատելով՝ աւելի կը շահի ժողովուրդի վստահութիւնը. ազատօրէն, կամովին աւելի հնու հպատակ կը դառնայ Հայը: Ամէն առեն երբ Մուսա Լերան վրայ դժգոհութիւն մը ծայր կու տայ – նախանձողներու եւ էնտրիկաններու կողմէ հրահրուած – եւ մարդիկ կը սկսին անվստահութիւն յոյժ տալ եւ դժգոհիլ այս «Փրէնկ»էն, Գաբրիէլ Բազրատեան եւ Տէր Հայկազուն կը յիշեցնեն այդ մարդոց որ իրենք ազատ են իրենց ուզած ճամբան բռնելու ու հեռանալու փրենցմէ:

Եւ այս ձեւի վերաբերմունքի զարնուելով, այդ դժգոհները կը դառնան կրկին հնազանդ եւ կարգապահ. կը հպատակին պետերուն եւ օրէնքներուն, իրենց ազատ կամքով:

Տէր Հայկազուն հայ դիւզացի հոգեւորականի զարմանալի տիպար մըն է: Մեծաւոր բացառիկ կարողութիւններ չունի ան. արտաքուստ՝ սովորական հատատացող մը: Ինիստ արտաքինով, եռանդուն ակտիւ հանդարտ ու քիչ մըն ալ ճակատագրապաշտ: Առաջին ակնարկին բնաւ կարելի չէ հաւատալ որ այս խոնարհ ու օրինապահ հովիւը կրնայ դառնալ այն ըմբոստը որ ժողովուրդին գլուխը անցած կը կռուի պետութեան դէմ: Տէր Հայկազուն իր բոլոր իսկական զգացումները ու մտքերը պահելով հանդերձ արեւելքցիի յատուկ խորամանկութիւնը ունի ինքզինքը ծածկելու, հարկ եղած առեներ: Եւ սակայն այս մարդը որ դիտէ լռել, հանդուրժել ամէն ինչի, որ համբերութեան մէջ կը տեսնէ դերագոյն իմաստութիւնը, այժմ երբ բաժակը լեցած ու սկսած է յորդիլ, կը փոխէ իր կերպարանքը՝ կը դառնայ վճռական եւ յանդուգն: Ան աւելի քան ոեւէ մէկը դիտէ իր ընելիքը, անսահման փորձառութիւնը ունի հայկական դործերուն, կը ճանչնայ իր չրջապատը. ամբողջ էութեամբ նուիրուած է իր ժողովուրդին ու նոյնացած անոր ճակատագրին հետ:

Ֆրանց Վերֆէլի վէպին ամէնէն լրիւ եւ կատարեալ Հայը Տէր Հայկազունն է:

Ոչ միայն որպէս հայ, այլ որպէս մարդ ալ, ան ամէնէն կատարեալ, ամէնէն ինքզինք իր մէջ ներդաշնակ տիպարն է: Իր մէջ ոչինչ կայ անբնական, արտասովոր կամ հակասական:

Իր պայծառատեսութեամբ, իր զգաստութեամբ, իր չափաւոր ոգեւորութեամբ եւ իր կամքի գործերով ան կը հանդիսանայ մեզի որպէս հաւատարակչիռ մարդու մը տիպարը:

Թէեւ արտաքուստ պարզ սակայն իրականին մէջ Տէր Հայկազուն վէպին ամէնէն բարդ տիպարն է: Ամէնէն բարդ հոգին ունի եւ սակայն միաժամանակ ամէնէն միակտուրն է ու ամէնէն ներդաշնակը: Իր բարդութեան մէջ ամէնէն աւելի միաւորութիւնը ունի: Դժուար է Տէր Հայկազունին հոգին վերլուծելը:

Ան հարազատ հայկական տիպար մըն է որուն նմանը կարելի չէ գտնել ուրիշ ժողովուրդի մը մէջ: Տէր Հայկազուն արդիւնքն է հայ ժողովուրդի դարաւոր փորձառութեան, դարաւոր դրկանքներուն ու հալածանքներուն, դարաւոր խուլ ինքնապաշտպանութեան պայքարներուն: Ան միաժամանակ հոգեւոր հաւատացեալ հովիւ է, ժողովուրդի նրբամիտ ու խորամանկ զեկավար եւ անվախ հայդուկ:

Տէր Հայկազունը կը ճանչնայ իր ժողովուրդին թերութիւնները եւ յատկութիւնները մինչեւ վերջին մանրամասնութիւնները եւ դիտէ պարապել եւ նոյնիսկ խիստ պատժել առաջինները ու հրահրել եւ քաջալերել յատկութիւնները:

Մուսա Լերան վրայ տեղաւորման առթով վէպին հեղինակը ի յայտ կը բերէ նաեւ Հայուն առանդապաշտութիւնը: Առանդապաշտ է մանաւանդ Տէր Հայկազունը: Միսաին վեր կը բերէ եկեղեցւոյ բոլոր աուրբ գիրքերը եւ առարկաները, վերը եկեղեցի չինելու համար: Միսաին կ'առնէ ան մը հող զերեզմանէն, որպէսզի վերը մեռնողները նոյն հողին մէջ թաղուին: Նոյնպէս, որպէսզի ժողովուրդին բնականոն կեանքի զգացումը ներչնչէ, կը կարգադրէ որ առաջին օրն իսկ ամէն ընտանիք հարիւայ պատրաստէ:

(Շար. 9)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Արթօ եւ Մակի Գուլումճեան եւ զաւակները՝ Քրիստափոր եւ Վեռոնիք, Պ. Ալեքսանդր Գուլումճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Օգս. 23ին, Սէֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ԱՃԻԻ ՏԻԿԻՆ ԷԼԻԶ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ճորճոյեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գամեր Գոչեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Հառալամպիտս եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ահարոն Զարիկեան եւ զաւակները չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ–մօր եւ նանիին՝

ԵՐԷՑԿԻՆ ԻՍԿՈՒՀԻ ՃՈՐԹՈՑԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Թէեւ քանիցս կրկնած ենք, բայց ըստ երեւոյթին հարկ է անգամ մը եւս յիշեցընել մեր ընթերցողներուն որ պէտք չէ «Յառաջ»ի անունին գրել չէքեր, որոնք ԱՅԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆՈՒԱԾ են։ Ասիկա՝ չատ հասկնալի (հաշուապահութեան և ֆիսքի) պատճառներով։

«Յառաջ»ի վարչութիւնը յաւելեալ ծանրը աշխատանք մը կը տանի ընդունելով նուէրներու փոխանցումը, օգտակար ըլլալու համար բարեսիրական կազմակերպութեանց եւ դիւրացնելու համար նուիրատուներու գործը, բայց, պարզ է որ տուրք ալ չի կրնար վճարել իրեն չպատկանող դումարներու վրայ։

Վարչութիւնը ստիպուած է ուրեմն եւս զրկել նուիրատուին, «Յառաջ»ի անուան գրուած եւ ուրիշին սահմանուած չէքերը։

Ջերմապէս կը խնդրենք, որ այս պարագան նկատի առնուի։

Շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»ի

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՎԻԼԸՆԷՕՎ – ԱՎԻՆԵՈՆ։–

Ալին Էթմէճեան իր սիրելի զարմիկին եւ կնքահօր՝ Շահան Վահանեանի թարմ յիշատակին 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանուաք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Մարի Գրիգորեանի եւ ուսուցչուհի Ռեբեկա Միլտոնեանի յիշատակին Քնար կէրէն 500ական Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէրին եւ Իսի լէ Մուլինոյի զպրոցին (ատենով «Յառաջ»ին) նաեւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

RECHERCHE POUR SUCCESSION

L'Etude COUTOT - ROEHRIG
1, rue Baour Lormian,
31000 TOULOUSE

recherche pour une succession la sœur de Monsieur Avétis MYRANIAN, né le 15. 6. 1920 à KAVALA (Grèce), fils de MIRAN MYRANIAN et de KULIC KEVREKIAN qui se trouverait en Arménie Soviétique. Tous parents ou amis pouvant nous communiquer *des renseignements d'état civil* sur cette sœur ou sur sa famille et, en particulier, *leur adresse actuelle*, peuvent les communiquer au journal qui transmettra.

Հ.Բ.Ը.Մ.

ՀՐԱՒԻՐԱԳԻՐ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») կեդրոնական վարչական ժողովը ներկայիս կը հրաւիրէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գտնուելու 74–րդ Ընդհանուր ժողովին, որ պիտի գումարուի ՇԱԲԱԹ, ՆՈԵՄԲԵՐ 14, 1987, *առաւօտեան ժամը 10–ին,*
Westin Hotel, 909 N. Michigan Avenue, Chicago, Illinois 60611, U. S. A.

Ներկայ 74–րդ Ընդհանուր ժողովին համար տրուած միակ հրաւիրագիրն է։ կը խնդրենք հետեւաբար Միութեան իրաւասու անդամներէն, որ անձնապէս ժողովին ներկայ ըլլան վերոյիշեալ թուականին եւ վայրին եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Հոկտեմբեր 15, 1987 իրենց փոխանորդագրերը յանձնեն Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդր. վարչ. ժողովի Ատենապետին հետեւեալ հասցէին։–

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662, U. S. A.

ՕՐԱԿԱՐԳ

1.– *Ներկայացում եւ վաւերացում 1986 տարեշրջանի ընդհանուր տեղեկագրի։*

2.– *Ներկայացում եւ վաւերացում 1986 տարեշրջանի ընդհանուր հաշուետուութեան։*

3.– *Մասնակի ընտրութիւն կեդրոնական վարչական ժողովի։*

4.– *Մասնակի ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի։*

5.– *Առաջարկներ եւ թելադրութիւններ։*

6.– *Գնահատանքի բանաձեւեր։*

Ի դիմաց կեդր. վարչ. ժողովի
Պ. ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Ատենադպիր Ատենապետ

Յուլիս 15, 1987
Սեալ Պրուք, Ն. Ճ.

ԾԱՆՕԹ.– Կը խնդրուի իրաւասու այն անդամներէն, որոնք չեն կրնար անձնապէս ներկայ ըլլալ Ընդհանուր ժողովին, իրենց փոխանորդագիր նշանակել ուրիշ իրաւասու անդամներ։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏՈՒԿՏԻՐ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գինն 80 Ֆր.

Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր. 30

ԴԻՄԵԼ ՝-

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS
կամ՝
«ՅԱՌԱՋ»

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱԶԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱԶԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԾԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ
21
VENDREDI
21 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԳԻՐ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.556 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.556

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒՈՅԹ ՄԸ՝ ՀԱՐԼԷՄ ՏԷԶԻՐ

———×———

Վերամուտէն առաջ՝ վերամուտ մըն էր, Զորեքշաբթի իրիկուն, Անթէն 2–ի «ձըլմաբուէեան ժամը» որ կ'ընդունէր, առանձին անդամ ըլլալով ոչ–սպիտակամորթ մը եւ իր ամէնէն երիտասարդ հիւրը։

Հարլէմ Տէզիր, 27 տարեկան, ալգեասցի մօրմէ եւ մարթինիքցի հօրմէ, պարզապէս մըն է, հետաքրքրական եւ յատկանշական ժամանակաշրջանի մը մտայնութեան։ Խելացի, զարգացած (փիլիսոփայութեան լիսանս ունի), լրջախոհ եւ մանաւանդ՝ ճարպիկ, ԷՍ – Օ – ԷՍ – Թասիքի նախագահը փառաւոր կերպով յաղթեցաւ անցքի իր քննութիւնը, կատրելով բոլոր մրցանիշները, քանի որ յայտարին վերջաւորութեան, համազգի իր «տակը» 53էն բարձրացած էր 70%–ի։ Ամէն պարագայի մէջ, յատակ էր որ ոչինչ յանպատրաստից էր եւ Հարլէմ Տէզիր լաւ պարաստած էր իր պատասխանները եւ նախապէս ուսումնասիրած ամէն ինչ, խուսափելու համար ձախաւեր բաներէ։ Ու մարդը ներկայացաւ երբեմն՝ պապէն աւելի կաթողիկէ, այսինքն՝ գուտ Ֆրանսացիէն աւելի Ֆրանսացի, քարոզեց համարկումը (Էնթեկրասիոն), չատ ծանրացաւ մարզկային իրաւունքներու վրայ, որոնց խորհրդանիշ երկիրը նկատեց Ֆրանսա։ Ջախաւոր, պատասխանատու, տրամաբանական հարցերու ախոյեան, Հարլէմ Տէզիր չէր կրնար այդքան մեծ համակրութիւն եւ ժողովրդականութիւն չստեղծել, քանի որ հակաճառող ալ չկար եւ ոչ ոք կրնար տարակարծիք ըլլալ իրեն հետ։ Դատապարտեց բուռն կերպով ահաբեկչութիւնը, դատապարտեց թմրեցուիչին, գող – աւազակութեան յանցապարտները հաւասարապէս՝ գող – բան թէ Ֆրանսացի։ Ցեղապաշտութեան կամ օտարատեացութեան զգացումներու սատկացումը (Լը Փէնի յաղողութիւն, օրինակ) քիչ մը պարզուկ ձեւով լուծեց, դժուարութիւնները վերագրելով չքաւոր վերնախի մը կամ խորտակուած նամակատուփի մը, որոնք չեն նորոգուիր բազմաթնակ չինքերու մէջ։ Ինք, երեք տեսակի կը բաժնէ «ցեղապաշտները»։ Մէկը՝ փոքրամասնութիւն, ծարայեղ – ալ, մոլեռանդ, երկրորդը՝ Հնդկաչինի կամ Ալժերիոյ կարօտով ապրողներ, հուսկ Պարոն Ֆ.ներ, որոնք չքաւոր վերնախի մը ղգայնացած, ինչ որ չի քալեր զազրողներուն կը վերագրեն։ Ուրեմն, Ֆրանսական ընկերութիւնը ընելիք ունի եւ չըներ դիւրացնելու համար համարկումը։ Մերժեց քաղաքական դէմք ըլլալ, չէսթեց թէ ոչ մէկ կուսակցութեան կը պատկանի (ընդհանրապէս ընկերվարական նկատուած է չարժումը, Ժնու 84–ի վերջ, եւ լայն նպաստ ստացաւ ձախ կառավարութենէն)։ Ինչ որ դրական է, մանաւանդ «ծագումով Հայերուն» համար, նման չարժումի մը ստեղծումէն աւելի, անոր տրուած արտայայտութեան լայն ազատութիւնն է։ Յորքին մէջ, Ֆրանսային օտարատէր չի դառնար մէկ օրէն միւսը, ընդհակառակն, յաճախ նման ելոյթներ գինքը աւելի օտարատեաց կրնան դարձնել, բայց այլեւս չատ չի համարձակիր արտայայտել իր խոր զգացումները, ինչպէս կ'ըսէր նէգը անցեալին, օրինակ երբ հայ գաղթականները կը ժամանէին Ֆրանսա, եւ ինչ վերաբերումի կ'արժանանային պաշտօնեաներու կողմէ ինքնութեան թուղթի վերտառմի մը առեն։ Հպատակութեան կանոնադրի հարցին մէջ, հանրային կարծիքի քննութիւնը գոյց տուաւ թէ մեծամասնութիւնը համաձայն չէր Հարլէմ Տէզիրի հետ եւ անհրաժեշտ կը գտնէր փոփոխութիւնը։

Ընդհանուր ձեւով, ամէն պարագայի մէջ, գաղթողներու փաստաբանը դատը չտհած էր այս յայտագրով։ Ճիշդ է որ ամէն բան ըրաւ որպէսզի «յաղթականը» դուրս ելլէ, թերեւս, երբեմն զոհելով իր անկեղծութիւնը։

ՔԻԻՐՏԵՐՈՒ ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ

25 ԳԻԻՂԱՑԻ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

———×———

Ամէնէն մահացու յարձակումը կը նկատուի այս մէկը, որ կատարուած է երեքշաբթիէն Զորեքշաբթի լուսնալոյս գիշերը, արեւելեան Անատոլու՝ Միլան գիւղը։ Թրքական գործակալութեան հաղորդմանն, անջատողականները (իմա՝ Քիւրտերը) երկու խումբերու բաժնուած, տարած են իրենց յարձակումը եւ նախ սպաննած գիւղին երեք պահակները։ Սըղերդի գաւառին մէջ գործուած այս նոր յարձակումին ընթացքին 25 հոգի սպանուած է եւ 30 ուրիշներ ալ վիրաւորուած։ Իշխանութիւնները խիստ միջոցներու ձեռնարկած են, յատուկ կառավարիչ մըն ալ նշանակած, բայց կը թուի որ այդքանը չի բաւեր ձեռնթափ ընելու համար Քիւրտերը, որոնք վճռած են ապարէզ կարդալ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՄՈՆԻԿՈ կամրջակ մը որ Մոնթան–վերսի ժայռը կը միացնէր Սաւէ ծովուն մէջ գտնուող քարայրի մը, տեղի տուած է։ Մէկ Պելժիացի մեռած է, 14 ուրիշ պրօսաշրջիկներ ալ վիրաւորուած, մէկ քանին ծանրօրէն։ Կ'ըսուի թէ ամէն տարի քննութիւն կը կատարուէր կամրջակին տոկունութիւնը հաստատելու համար։

ԼՈՆՏՈՆի մօտ փոքր քաղաքի մը մէջ, գինքի եւ հրացանի մոլի մը, յանկարծ խելքը թոլորովին կորնցնելով, փողոց խուճապ ստեղծելով, 14 հոգի սպաննած եւ 14 հոգի ալ վիրաւորած է, անճնասպան ըլլալէ առաջ։

ԻՍԹՐԻ մէջ, միջադէպ մը պատահեցաւ Զորեքշաբթի օր, երբ պաշտպանութեան նախարարը՝ Ժիրօ գլուխը առաւ գնաց, առանց սպասելու որ նախագահ Միթերանի կատարած այցելութիւնը վերջ գտնէ։ Միթերան, օդանաւ մը բարձրացած էր, մինակը, քննութիւն կատարելու համար եւ Ժիրօ, քէնոտ, մեկնած էր։ Իրիկուան մօտ, էլթէ թէ Մաթինեան չանք կը թափուէր որ միջադէպը մեծ համեմատութիւններ չառնէ։

Չին, 22 տարեկան կին մը, նոր տեսակի քաղաքական ապաստան մը ուզեց Ֆրանսային, կարենալ ուզածին չափ զաւակ ունենալու համար։ Չինասան, գոյգ մը իրաւունք չունի մէկ զաւակէն աւելի աշխարհ բերելու եւ այս որբուհին բազմանդամ ընտանիք կգտնէ։ Մինչեւ Լիլ հասած է, բայց անկանոն վիճակի մէջ ըլլալով, կրնայ արտաքսուիլ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան 70–ամեակի առիթով տեղի ունենալիք Հայաստանեան օրերու համար Մոսկուա հասած է հայկ· պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ Կոմկուսի կենտկոմի քարտուղար Ռ· Արզումանեանի։ Պատուիրակութիւնը կազմուած է գիտութեան, գրականութեան, արուեստի գործիչներէ, կուսակցականներէ։ Ռ· Արզումանեան խօսած է Հայաստանի ժողովուրդին 70 տարուան կեանքին ու ներկայի խնդիրներու մասին։ Մամլոյ ասուլիս մը կազմակերպուած է մամուլի, հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի աշխատակիցներու համար։ Տեղի ունեցած են համերգներ, հայկական պարեր, էդըրատային երաժշտութեան հանդէսներ։

***

ՏԷՐԵԱՆԱԿԱՆ ՕՐ ԳԱՆՁԱՅԻ ՄԷՋ

Մեծ հանդիսութիւն տեղի ունեցած է վերջերս Վահան Տէրեանի ծննդավայր գիւղը՝ Գանձա, աւանդական 20–րդ ակերեանական օրուան եւ Տուն – թանգարանի տեղծումին 30–ամեակին առթիւ։ Կանուխ ժամերէ հասած են տեղացի ու շրջակայ գիւղերու այցելուները։ Ամէն տարուան նման թանաստեղծի տան երդիքէն ծուխ բարձրացած է ու ամէն այցերու համտեսած հոն պատրաստուած լաւաշը։ Ելոյթներ ունեցած են հայ եւ վրացի գրողներ, կարդացուած են շնորհաւորական գիրեր· աւարտին Գանձայի մշակոյթի տան եզի – պարի անսամպլը եւ արտասանողներու խումբը հնչեցուցած են Տէրեանէն տողեր։

***

ՆՈՐ ՑՈՒՑԱՆՄՈՑՇՆԵՐ

Լենինականի պատմա – ճարտարապետական «Կումայրի» համալիրը հարստացած է նոր ցուցանմոյշներով· մեծ հետաքրքրութիւն պատճառած են երզահան Ն· Տիգրանեանի անձնական իրերը, ինչպէս՝ ջութակը, գրամեքենան, Վիճնայի աւարտական վկայականը, առաջին ըստեղծագործութիւններու հրատարակութեան օրինակները եւլն·։

***

ՀՐԱՇՔՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ

Մոսկուայի թեքնիք թանգարանին մէջ բացուած է երեւանցի մանրաքանդակագործ Է· Ղազարեանի գործերու ցուցահանդէսը։ Այնոր զարմանահրաշ ստեղծագործութիւնները կարելի է դիտել միայն մանրադիտակով։ Ցուցադրուածներու մէջ ուշադրաւ է «Խաղաղութեան կլոպուսը», ուր լեռնային բիւրեղապակիի 4 մմ· տրամագիծով կտորի մը վրայ ներկայացուած է հասարակածը գրկած հազարաւոր մարդիկ, որոնք կը խորհրդանշեն երկրագունտի բոլոր մայրցամաքներու բարեկամութիւնը։ Անոնց գլխուն վրայ աղաւնիներ կը թեւածեն։ Այդ աշխատանքին վրայ չատակ արձանագրուած է «Մարդկութեանը խաղաղութիւն է պէտք» բառերը։ Ուրիշ գործ մը կը ներկայացնէ մարզկային մազի թելի մը 1 մմ·ին վրայ փորագրուած Ալրարատեան դաշտը ուր ազգ· տարազներով 50 պատանիներ ու աղջիկներ հայկ· պար կը պարեն։ Կայ տակաւին Ա· Խաչատրեանի դիմանկարը, որ պատկերուած է չաքրաւազի բիւրեղիկի մը մէկ հարիւրերորդին վրայ։ Է· Ղազարեանի գործերը ցուցադրուած են Գերմանիա, Աւժանթին, Սպանիա եւ Միացեալ Նահանգներ։

***

ԹԵՔՆԻՔԻ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԷՆ

Թեքնիք նուաճումներու ամէնէն տպաւորիչն է անկասկած էլեկտրոնային հաշուիչ մեքենան։ Հայաստանի մէջ այս մարզի առաջատարի համբաւ ունի Երեւանի մաթեմատիկական մեքենաներու գիտահետազօտական հիմնարկը, որ վերջերս թոլորեց իր երեսնամեակը։ Այս տարիներու ընթացքին, հիմնարկը ստեղծած է մաթեմատիկական մեքենաներու սերունդներ ու գործած հաշուիչ թեքնիքի հզօր վերելքն։ Առաջին յաջողութիւնը արձանագրեց «Մարշրուտ – 1» հաշուիչ համալիրը, որը գործածուեցաւ Որտ· Միութեան հաղորդակցութեան նախարարութեան կողմէ, Մոսկուա։ Համալիրը կրնայ իր մէջ պահել 2 մայրաքաղաք ներկէն մեկնող գնացքներու համար բազմակողմանի տեղեկութիւններ, առնուազն 10 օրուան համար, ընդդրկելով մօտ 300 գնացք, աւելի քան 1,5 միլիոն տեղ։ Ցանուկ ծրագրաւորման համակարգի միջոցով մէկ վայրկեանի մէջ կ'ընդունի 4 – 5 պատուէր։

Եօթանասունական թուականներու լուկիզին հայ գիտնականներ սկսան մշակել միջին արտադրողականութեամբ Ես – 1030 համալիրը· ասով առաջին անգամ գործածուեցան մաքնիսական սկաւառակներ, որոնցմէ ամէն մէկը կրնայ միլիոնաւոր թիւեր միտք պահել եւ զանոնք օգտագործել վայրկեանի տասներորդական մասի ընթացքին։ Նոր համալիրի ստեղծումին մասնակցած են տարբեր քաղաքներու գիտահետազօտական հիմնարկները։

***

ԶՐՈՑՑ՝ ԵՐԳԱՀԱՆԻՆ ՀԵՏ

Դիլիջանի երգահաններու ստեղծագործական տան մէջ «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին հետ զրոյց մը ունեցած է երգահան Մաչատուր Աւետիսեան, ու խօսած իր յօրինումներուն մասին։ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան 70ամեակին առթիւ ան գրած է քանոնի երկրորդ քոնչերթօ մը· պատրաստած է նաեւ քանի մը երգեր Ս· Կապուտիկեանի եւ Լ· Դուրեանի խօսքերով։ Արուեստագէտը իր ստեղծագործութիւններէն հետաքրքրական կը նկատէ «Տաղեր սիրոյ, պանդխտութեան ու հայրենեաց» օրաթորիոն, որ նմանապէս Լ· Դուրեանի բանաստեղծութիւններով գրուած, կը բաղկանայ եօթը մասէ· գրուած է երդչախումբի, ժողովրդական գործիքներու նուագախումբի եւ մենակատարներու համար· նուիրուած է 1915–ի Հայերու ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակին։ Աւետիսեան ունի նաեւ տոնական երգեր քանոնի, սաքսոֆոնի, բլուլի, թաւջ համար։ Ան Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի ժողովրդական նուագարաններու ամպիոնի վարիչն է։

ԳՐԱԿԱՆ ՓՐՈՆԻԿ

ԲԱՌԻՆ ՎԱՅԵԼՔԸ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Անշուշտ պիտենք, կամ կը կարծենք գիտնալ՝ թէ գրական երկ մը գրել ոչ թէ աշխարհի կամ մարդոց կամ նոյնիսկ գրողի անձին մասին է այլ միայն գրելու մասին է, ինչպէս որ նարինջ մը կեզուելը կամ կեանքը ապրիլը ոչ նարինջ կեզուել է այլ նարինջ կեզուելու արարողութեան ու գործողութեան մասին է, ինչպէս որ կեանքը ապրիլը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ նկարագրելը չուրջը կանգնած մարդոց ու առարկաներուն որոնք միայն լուռ վկաներ են՝ թէ ի՞նչ է կեանք մը ապրիլը կամ փորձել ապրիլը եւ կամ կարծել ապրիլը: Այնպէս որ կու գայ վայրկեան մը (անշուշտ վայրկեանը չի գար (նոյնիսկ եթէ գար պիտի չգիտնայինք) գեռ Աստուած միայն գիտէ (Աստուա՞ծ, ա՞ն ուրկէ մէկը մտաւ) ինչ կը նշանակէ գիտնալը) եթէ եկած է՝ կամ ոչ) սակայն սեպենք թէ կու գայ այսինքն՝ յանկարծ հոն է, գէթ կը կարծենք, կը յուսանք թէ հոն էր՝ նոյնիսկ եթէ «հոն» լսելով որեւէ վայր չենք հասկնար կամ չենք ուզեր ճշդել երբ պէտք կ'ըլլայ իրապէս ուզե՛լ, գիտնա՛լ, ապրի՛լ կամ առնուազն վատա՛հ ըլլալ գէթ երկվայրկեան մը՝ թէ գրելը կամ նարինջ կեզուելը կամ կեանք մը ապրիլը կարելի՞ է (այս «կարելի» բառն ալ փորձանք մըն է որովհետեւ չատ յստակ չէ թէ ինչ կը նշանակէ) այն որ կարելի է սակայն գեռ չէ՞ իրականացած, չէ՞ եղած՝ թէ այն որ կարելի է եւ արդէն իրականացած ու եղած է. եւ գեռ ի՞նչ ընել, ո՞ւր դնել այն բոլոր բաները որոնք ժամանակին կարելիութիւնը ունէին իրականանալու կամ ըլլալու եւ սակայն առիթը չեղաւ ու ալ յաւիտեան չեն կրնար ըլլալ, օրինակի համար, Ալեքսանդր Մակեդոնացիի գինուորները որոնք Սամարղանդի պարիսպներուն տակ մեռան եւ իրենցմէ ծնելիք զաւակները ալ երբեք ծնելիք չունին յաւիտեանս յաւիտենից:

Այսպէս է որ, գլուխիս հազիւ հազ դուրս կը հանենք մեր լուութեան Մեռեալ Ծովէն եւ անմիջապէս բառերու վարմը, ծուղակը, որոգայթը, գառագեղը, թակարդը, կափուլը (Ա. Սուքիասեանը 26 հոմանիշ կու տայ «թակարդ» բառին) կ'իյնանք, անլուծելի խաչբառներու մէջ կը բանտարկուինք, կ'անչարժանանք, կը խաչուինք: Ուստի, հարց կու տամ ժամանակակիցներուս, պէտք կա՞յ հիմակուընէ կամ որեւէ առեն ըսելու եւ յիշեցնելու ձեզի՝ որ երանաւէտ, գունագեղ ու սիրատուչոր վիշապաճանճերու պէս կը տարիք Իրականութեան մակերեսին առանց երբեք դիտակցելու՝ թէ ահաւոր ձգմարտութիւնը զարհուրակալ, երանելը բաց՝ ձեզ կը սպասէ մակերեսին տակը, ջուրին խորերը եւ կամ ալ՝ արդէն ձեզ կլլած է, թէ մեռած էք արդէն բայց չէք գիտեր ատիկա (կը ներէք որ իրականութիւն եւ ճշմարտութիւն բառերը գրի-խաղիրով գրեցի) թէ բառ կոչուածը երեւակայական բան մըն է, կարծեմ թէ, որ բեմին եաին ծպտուած՝ դուրս եկած է մէջառեղները եւ թէ պատահի որ յանդգնինք վրայէն մէկ մէկ հանել իր ծպտումները, վարագապսպային պէս – նախ խմաստը, յետոյ հնչումը, յետոյ պիրերուն կարգը ու պատկերը եւ վերջապէս բառի յղացքը՝ ոչինչ, բացարձակապէս ոչի՛նչ կը մնայ մէջառեղը...: Այս է պատճառը, չատ հաւանարար, որ որեւէ բառ որ կը գրուի թուղթին վրայ պէտք է նախ անջատուի Անատոլուցի կարճահասակ, գէր մասվաճառի հերճակով իր եաեւէն ձեռք ձեռքի բռնած, իրար փաթթուած բառերէն, սերնդապիղծ այդ բառերու գերդաստաններէն ախեղճն ու հանճարեղը իրար խառնուած եւ որոնց դիծը կ'երկարի, կը բարակնայ մինչեւ հասնի հոլիզոն ու անցնի անդին ու կորսուի լռութիւններու աշխարհին մէջ: Այս հերճումը (սեւ կամ ճերմակ չուկայի այս առարկութիւնը որ կրնայ Հալէպի գոց չուկայի հայ ոակերիչներու կամ աեղնադործ ապրանքներու չուկան ըլլալ եւ կամ ալ Փարիզի կեզրոնական Ոստիկանատան սպասման մէջ ըլլալ՝ կը հասկցուի այլեւս թէ չատ գիւրաւ կարելի է, յանուն ճըշմարտութեան, մէջ մէջի հազարաւոր փակագիծեր բանալ ու գոցել ու գեռ չըհասնիլ այն կէտին ուր մարդ ի վերջոյ կը գոհանայ, տրամաբանութեան եւ վըստահութեան պահանջին ծայրը հասած ու փողկապը քակելով, կօշիկները հանած կը փլի բազկաթոռին, կոպերը դանդազորէն կը գոցուին ու գիտակցութիւնը կը սկսի հալիլ ականջի խժժոցին մէջ) պէտք է որ տեղի ունենայ՝ որպէսզի կարելի դառնայ ոչ միայն իրար հետ հաղորդակցիլ (այդ ալ ուրիշ տրամա՞ թէ այդ իսկ է, այդ անհաղորդակցութիւնն է մարդկային ինքնութեան պայմանը, այդ ահարկու զազանիքը մարդու էութեան որ ոչ ոքի կրնանք անցընել, հասկցնել) այլ պարզապէս տեղ մը կանգնիլ կամ նստիլ՝ ու ըլլալ, գա՛լ ըլլալը, ապրող, երազող, յուսացող, լացող կամ յուսահատ էութիւն մը հոսկէ հոն նետուած, թափուած գրախտի ապրակաւքերէն ոընք ամէն իրիկուն գործի կ'անցնին փոդոցներուն եւ տուներուն մէջ...: Եւ փաստօրէն չկայ բառէն, սա կամ նա ձեւով, ճակատագրի մը նէմէսիսին նման պիտի հասնի մեր եաեւէն – եթէ իրմէ փախինք՝ իր արձագանգը կայ, ատկէ փախինք՝ կրկնապատկները կայ, եթէ այդ ալ չըռնէ մեզ՝ յիշատակը կը հետապնդէ մեզ ու կը հալածէ մինչեւ սահմանները: Մեր դիտակցութեան:

Այս ըլլալու է պատճառը, եթէ անպայման պէտք է պատճառ մը ճարել՝ որ անհրաժեշտ է մարդոց պէս սովորական անչուք էակներուն համար երկու հակադիր կէտեր ընտրել կամ գտնել չատ յըստակ չէ որն է «վիտակը»: Ահա նորէն այդ ճկնկպելի «բառին» կը զարնուի մեր ոտքը ու քիթերնուս վրայ վար չինկած՝ չատ չատ կրնանք կամ կը փորձենք ճչալ թէ մէկ մէկ իրար եաեւ անճիւղ անմեղ չինուող քակուող պղտիկ հատ հատ կտոր կտոր վայլուն՝ պողպատ գրահ մըն է (ինչպէս կը գործածէր Մաչակիր երիտասարդ իշխանը որ կէս ճամբէն լքեց բանակը, հայրը, Երուսաղէմը ու վիշտը սըրտին՝ եւ զարճաւ իր սիրասուն նշանածին որ թառերու դղեակին մէջ իրեն կը սպասէր հեռու հեռու լեռներու մշուշներուն խորերը) որ կը պատէ կը պաշտպանէ մեզ իրականութենէն որ Աստուած միայն գիտէ ինչ է: Բայց ան ալ, այսինքն Աստուած ալ՝ ուրի՛շ ողբերգութիւն (ի՞նչ հասկցանք – տապակէն ցատքեցինք կրակին մէջ ինկանք) որուն իրողութեան հետեւելու միջոցը չունինք ոչ թէ որովհետեւ լոյս չկայ բեմին վրայ կամ ալ մունջ են դերակատարները (հաւանարար ալ են), այլ որովհետեւ բառէ չինուած անտեսանելի անհպելի վարագոյր մը քաշուած է ամէն ինչի առջին: Ու անոնց միջեւ գետեղել մտածումի երկվայրկեանային կտորները, վրայէ վրայ կամ քով քովի կամ իրար կպած փայտէ մանուալներով ինչպէս կ'ընեն ճերմակ կակուղ լոփիկ միսերը վեր քաշուած փէշին տակէն երեւցող ու քիչ մը խոհանոց քիչ մը գոց վերմակ էգ տաք մտերմութիւն հոտող կիներէն՝ արուարճանի տուներու պարտէզներուն երբ կը կախեն հովուն դէմ կազնած՝ լըւացքի լաթերը ուր գեռ կը չամենան, կը ծփան ու կը չաչեն մարմիններու զազանի կեանքին թելադրութիւններ որպէսզի երեւակայութիւնը խազայ եւ ապրի անոնց հետ, հիմա բերուած երկու ծառերու միջեւ ձիգ, տարիներէ ի վեր հոն քաշուած հինցած, կարծրացած ու պրկուած չուանին վրայ:

Երկու կէտերէն առաջինը՝ Ապրիլ ամսուն օր մը, առաւօտ ժամը 6–ին ըլլալու էր, Սան Ֆրանսիսքոյի անեզծ, լուրթ ու գաւառացի ջազային առն–մնաց աղջկայ կարկահին պէս պրկուած պատառին վրայ կարելի է տեսնել անծանօթ, անինքնութիւն, միանակուկ ու նիհար թռչունի մը սլացքը որ անկասկած չատ աւելի չարժուամ ու չարժուամի պահեստ կը պարունակէ քան ողորմելի, սառակտատի պէս աճապարուած «սլացք» բառը կրնայ բովանդակել, թելադրել, նշանակել, նըկարագրել, պատկերացնել: Սակայն հիմա հոս պիտի գոհանանք «սլացք» բառով (12 տարեկան մեկնակի մը նիհար, արեւ–չտեսած մարմինը յանկարծ բռնուած մարդոց աչքերուն մէջ սառած իր սրտխուն ամօթիամած խուճապին եզերքը):

Եւ միւս կողմէ՝ տիեզերքի մը ներկայութի՞ւնը, յղա՞ցքը – յստակ չէ: Սակայն հոգ չէ – ընդունինք տիեզերքի մը իրականութիւնը հիմակուհիմա՝ որպէսզի կարելի ըլլայ սլացքին տեւել ժամանակի ու միջոցին մէջ գոնէ երկվայրկեան մը, որպէսզի մենք ալ, մարդիքս որ կը գրենք այս բառերը ու կը կարդանք այս տողերը ու կ'ապրինք, ինչ որ ուելի ուշ, չատ ուշ ուաղ, կեանք պիտի կոչենք, որպէսզի մենք՝ կարենանք ըլլալ, գոյութիւն ունենալ: Սակայն հիմա, այս տիեզերքին իրականութիւնը առիսպուած ենք «պատրանք» սեպել ոչ թէ ուրովհետեւ պատրանք չէ եւ մենք ալ կամայական կերպով պատրանք պիտի նկատենք զայն (մենք ի՞նչ գիտնանք թէ այս չուրջերնիս կահաւորող առարկաներէն ո՞ր մէկը պատրանք է եւ որ մէկը չէ, հակառակ որ եթէ պատրանք չէ՝ ոչինչ կը փոխուի անոր կացութենէն նոյնիսկ եթէ մենք հազար անգամ պատրանք պատրանք պոռանք վրան ու եթէ է՝ ինչպէ՞ս կրնանք գիտնալ անոր ըլլալը քանի որ չկայ ուրիշ տիեզերք մը որուն հետ բաղդատէնք զայն ու եզրակացնէնք թէ այս մէկը պատրանք է մինչ միւսը չէ՛) այլ պարզապէս որովհետեւ պէտք ունինք երկրորդ եզրի որ յայդնինք մեր միտքը արտայայտել:

Այնպէս որ ստիպուած «պատրանք» պիտի կոչենք, բառին տալով բոլորովին կամայական կերպով իմաստ մը որ բոլորովին անկախ է ու դուրս է տիեզերքէն որպէսզի պատրանք բառը չխաթարէ, չայլակերպէ տիեզերքը՝ անոր սահմաններէն դուրս գտնուող անջրպետէ մը գալով, այլ վերաբերի միայն տիեզերքին՝ որմէ ինքն ալ, կը կրկնենք ասիկա համբերութիւնը հատնելու վրայ ու ջղայնացած ընթերցողին սիրոյն, որմէ ինքը, այս նշանաւոր պատրանք բառը՝ պէտք է գո՛ւրս մնայ, ժամանակ մը գոնէ, որպէսզի իր նպատակին ծառայէ: Ներեցէք այս «նպատակ» բառը կը գործածուի, սակայն մենք, գրողն ու ընթերցողը լաւ գիտենք, չունի պէս գիտենք թէ կը գործածենք զայն ենթադրելով պահ մը որ մենք մաս չենք կազմեր այդ տիեզերքին (ո՛հ ահաւոր գաղափարը՝ թէ կրնանք անդոյ ըլլալ), որովհետեւ եթէ կազմէինք՝ պիտի չկրնայինք զայն պատրանք կոչել նոյնիսկ եթէ պատրանք ըլլար ան (ինչ որ հաւանարար է՛), պիտի չկրնայինք զայն նկատել երկու եզրերէն մին, տակուն եւ վատահելի ինչպէս լաթերը վրադ ու ընեւակայութիւն զրզռող կինը հիմա ձեռքով կը փորձէ թէ գամը ուժո՞վ խրած է ծառին մէջ ու չուանը կրնա՞յ տանիլ չորս հատ հին, ծանր թրքական խաւլուներ որ Միխաք Եալովա չուկային գնած էր երբ վերջին անգամ գացեր էր Ջերմուկները առանց գինքը տանելու որ կարենար թրքուհիին հետ ժամանակ անցընել ամուսնին քիթին տակը, հաւանարար (ուրովհետեւ ատա՛նկ մարդ էր ան) եւ որ աւելի ուշ, հիւանդութեան ատեն զառանցանքին ընթացքին գիտցեր էր ինք, (բայց բան չէր ըսեր իրեն):

Ուրեմն, ատո՛նք են երկու եզրերը – թռչունին պատկերը երկնքին մէջ մէկ կողմէն եւ տիեզերքը՝ միւս կողմէն: Երկուքն ալ անառարկելի իրողութիւններ՝ եթէ իրողութիւն բառը առնուի իր ամէնէն տարածուն նշանակութեամբ, այսինքն բան մը որ կա՛յ (ոչ թէ պակասաւոր բայը որ անորոշ դերբայ չունի այլ միայն՝ ահմանական ներկայ եւ անցեալ անկատար), որ՝ կամ ինքզինքին գիտակցութիւնը ունի կամ ալ ուրիշ էութեան մը գիտակցութեան կրնայ մաս կազմել եւ այդ գիտակցութեան թէ՛ բովանդակութիւնը եւ թէ՛ այլ ձեւը տալ նոյն ատեն, որ կը նշանակէ նոյն ինքն այդ գիտակցութիւնը ըլլալ: Բովանդակութիւն – ձեւ այս մրութիւնն է որ ամէն գուռ ու պատուհան կը գոցէ բառերու առջեւ, կը վռնտէ զանոնք իրականութեան տաքուկ անկողինէն ուր գրկուած պառկեր էինք...: Այնպէս որ բառին վերջին ապաւէնը՝ միակ յաստիրիկութեան բառընեաուելեզուէն դուրս ծովը Սիրնէկըծ-փանքալազատուածխասատէն:

«Ասպարէզ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կ. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆԻ ՉԵԿՈՒՑՈՒՄԸ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ ԲՈԼՈՐ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—×—

Յուլիս 25–ին, Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէն դումարած է իր լիակատար նիստը, ուր առաջին առթիւ ելոյթ ունեցած է Կենտկոմի Ա. քարտուղարը՝ Կ. Դեմիրճեան:

Երկար զեկուցումով մը, Կ. Դեմիրճեան կը քննարկէ Հանրապետութեան ընդհանուր կացութիւնը Մարտ. Մթութեան կուսակցական կեդր. Կոմիտէի յունիսեան լիակատար նիստի քննադատութեանց լոյսին տակ, հասատատելու համար թէ Կորբաջովի բոլոր մատնանչումները ճիշդ էին:

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Յուլիս 28–ի թիւին գրեթէ ամբողջութիւնը կը գրաւէ այս զեկուցումը, ուր կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղարը ոչ մէկ արգարացում կը գտնէ, այլ պարզապէս կը հաստատէ եղած բոլոր մեղադրանքներուն արգարացի բնոյթը:

Սկիզբէն կը չեշտէ.– «Կորբաջովի վերկուցման մէջ սուր բննադատութիւն հնչեց մեր հանրապետական կուսակցական կազմակերպութեան վերաբերող եւ նրա ղեկավարութեան հասցէին: Արդարացիօրէն նշուեց որ վերակառուցումը մեր Հանրապետութիւնում տեղապտոյտ է տալիս: Աշխատաւորները մեծ տագնապ են արտայայտում այն իրադրութեան համար, որ ստեղծուել է էկոնոմիկայում եւ յատկապէս գաղափարաբարոյական ոլորտում: Միեւնոյն ժամանակ Հայաստանի կոմկուսի ղեկավարութիւնը եւ առաջին հերթին կենտկոմի առաջին քարտուղար ընկ. Կ. Ս. Դեմիրճեանը գտնում են, որ Հանրապետութիւնում վիճակը միանգամայն բարւոք է: Աւելին, ոմանք նոյնիսկ պնդում են թէ Հայաստանում վերակառուցումն սկսուել է գեռ մինչեւ Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան կենտկոմի ապրիլեան պլենումը: Հանրապետութիւնը հանդէս են բերում ոչնչով չարդարացուած հանգըստութիւն, պատշաճ պահանջկոտութիւն չկայ կադրերի նկատմամբ, արդիւնաւէտ պայքար չի ծաւալուած կաշառակերութեան, սպեկուլացիայի, պրոտեկցիոնիզմի դէմ»:

Ու Ա. քարտուղարը, անմիջապէս կ'աւելցնէ.– «... Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի բիւրօն գտնում է, որ հանրապետական կուսակցական կազմակերպութեանը վերաբերող եւ նրա ղեկավարութեան հասցէին Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան կենտկոմի 1987 թուականի յունիսեան պլենումում արուած սուր, պահանջկոտ քննադատութիւնը արդարացի է ու ժամանակին»:

Թողլը տալէ հեռ, Կ. Դեմիրճեան կ'անցնի մանրամասնութեանց, այսինքն կը փորձէ, մատնանչելով իւրաքանչիւր մարդի թերիները, դնել նաեւ պատասխանատուները: Ինք իսկ, չի խուսափիր ինքնաքննադատութենէ եւ կարենալ ամէն մէկ ճիշդ պատասխանատուն մեղադրելու համար, նախ կ'անդրադառնայ առաջին պատասխանատուին:

«Կենտկոմի բիւրօն եւ ե՛ս որպէս կենտկոմի Ա. քարտուղար թոյլ ենք տուել լուրջ վրիպում, ներիշ չենք գնահատել նաեւ Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան կենտկոմի ապրիլեան պլենումից յետոյ կուսակցական կազմակերպութիւնում, Հանրապետութիւնում ստեղծուած իրավիճակը, այն տագնապալի միտումը, որ մեր կուսակցական կազմակերպութիւնը ետ է մնում գերիշխող տրամադրութիւններից, դիմամիկ պրոցեսներից, որոնք ծաւալւում են հասարակութեան մէջ: Մենք դանդաղ ենք իւրացրել եւ պրակտիկայում կիրառել գործունութեան նոր մեթոտներն ու ձեւերը»:

Ու Կ. Դեմիրճեան կը շարունակէ թուումը, միշտ բացատական եղանակով, կրկնելով՝ «Մեր կառարած կազմակերպչական ու քաղաքական աշխատանքը հա-

մարժէք չի եղել··· վերակառուցումը մեզ մօտ իրականում անհրաժեշտ չափով ապահովուած չի եղել կազմակերպօրէն եւ գաղափարապէս: ·· Այս ամէնի պատասխանատուութիւնն ընկնում է կենտկոմի քիւրոյի եւ առաջին հերթին իմ վրայ, որպէս կենտկոմի առաջին քարտուղարի, Հանրապետութեան ղեկավար պետական մարմինների վրայ»:

Յետոյ, կ. Դեմիրճեան կ'անցնի իւրաքանչիւր մարզի, վճռակատով ոչ ոքի, քանի որ սկսած է իրմէ: Նախարարապետէն (Ֆ. Սարգսեան), կ'անցնի նախարարներուն, կը վերլուծէ ամէն մէկ նախարարութեան թերիները՝ անտեսութիւն, արդիւնաբերութիւն, կը ծանրանայ անսպառնասութեան վրայ, որովհետեւ. – « առանձին միութիւնների ու գերատեսչութիւնների միաւորումների եւ ձեռնարկութիւնների ղեկավարների մօտ բացակայում են նոր տնտեսական մտածողութիւնը գործի նկատմամբ բռնեղծագործական մօտեցումը, նախաձեռնութիւն ու ձեռներեցութիւնը»:

Արտադրութեան թերութիւններուն կ'ընդհատայ՝ «աշխատանքի արտադրողականութիւնը շինարարութեան մէջ»: Ու ամէն մէկ ճիւղի մէջ, քարտուղարը կու տայ «յանցաւորներու» անունները: Մի առ մի, կը թուէ չրջանները, քանի որ կը հասնայ՝ «ոչ մի շրջան, ոչ մի \ հաղաք չի կատարել շինարարութեան պլանները բոլոր ցուցանիշերով»:

Շարքը երկար է: «Գաղափարաբարոյական ոլորտում անառողջ երեւոյթների յանգեցրած լուրջ պատճառներից մէկն այն է, որ կուսակցական կոմիտէները գաղափարադաստիարակչական աշխատանքը մղում էին երկրորդ պլան» կ'ասէ կ. Դեմիրճեան: Եթէ նոյնիսկ կենտկոմը եւ չրջանային կոմիտէները ճիշդ որոշումներ տուր են, սակայն մեծ մասը չէ գործադրուեր: Անհատական «այթաքումներն» ալ կը մատնանչէին: Օրինակ, կը մեղադրուի Փիզիքական կուլտուրայի ու սպորտի պետական կոմիտէի նախագահը, որ վերջերս մեծ չուքով ոչնած է «դասեր հարսանիքը», ու կազմակերպիչները անտեսելով՝ «հասարակական կարծիքը, մի ամբողջ երեկոյ զբաղեցրին Արմենիա Ռեստորանի դահլիճներից մէկը, ոգելից խմիչքներ հիւրասիրելով բազմաթանակ հիւրերին»:

Անհրաժեշտ չէ չարունակել ցանկը: կարեւորը ընդհանուր ոգին է եւ կ. Դեմիրճեանի տուած մանրամասնութիւնները կը ձգտին միայն վաստակելու ընդհանուր պատկերը:

Հարցը, սակայն, կը վերաբերի լուծումներուն: Հոս, խնդիրը կը դժուարանայ եւ բաղձանքներէ անդին չանցնիր: Այսպէս, լիակատարի «որոշումն» ալ, վաւերացնելէ ետք կ. Դեմիրճեանի ղեկուցումը եւ Մոսկուայի լիակատարին պատճանները, «կը մոբիլիզացնի աշխատաւորներին մեծ հոկտեմբերի 70ամեակին արժանավայել դիմաւորելու համար»:

ՔԱՂՀԱՆ

ԴԵՂՋՈՒՏ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Հայոց Խոսրով Կոտակ արքայի դեղատնտուկ աղջիկը՝ Դատրիկ դարձեր էր Լըզադրդիա:

Ինք ալ չհասկցաւ, թէ ինչպէս ինկաւ հոգեկան խառվըքի մէջ: Օր ցերեկով կը տուգուէր երազներու մէջ, կը թուէր թէ հրեշտակները կ'տանեղնահարէին իր մարմինը, եւ ան կը ճչար ցաւէն: Ցետոյ կը փորձէր մարմնին վրայ դանել ծակոցներու տեղերը՝ չէր կրնար: Անտեղի կը զայրանար նաժիշտներուն, զայրոյթէն գլուխը կորնչուցած, ոտքով կը զարնէր անոնց: Կարծես այսհար զարձեր էր եւ ուր որ է խելքը պիտի կորնչնէր:

Փակուած էր նաեւ Դատրիկի ախորժակը: Օրերով չէր կրնար կտոր մը բան դընել բերանը: Վար չէր իջներ նոյնիսկ ախորժարեր նղածադիկը:

Արքայադուստրը քաղաքամայր Դուինէն փոխադրեցին Ադատեւի մեղմաչունչ հովիտը: Արքունի բժիշկը կ'ըսէր, թէ հոս ան կ'ապաքինի: Արքայադստեր համար տուն մը կառուցանեցին որ կը կոչուէր Դատրիկի դղեակ:

Գլորեցան առաջին ու երկրորդ տարիները, բայց կենարար բուրմունքով լեցուած հովիտը չէր օգներ Դատրիկին: Ոչ անոր հոգիի խռովքը կ'անցնէր, ոչ ալ ախորժակը կը բացուէր:

Ձիշդ այդ ժամանակ արքունական տան այգեպանը Խոսրով Կոտակին ըսաւ.

– Տէր իմ, ես գիտեմ, թէ ինչով կարելի է բուժել զեղանազուկ Դատրիկը:

– Ինչո՞վ:

– Դեղձով:

– Ի՞նչ:

– Մի՛ զարմանար, արքայ, իմ պապը քո տատը բուժած է դեղձով:

Խոսրով Կոտակ սովոր չէր ոտքի վրայ վճիռ կայացնելու: Բայց այս անգամ անմիջապէս համաձայնեցաւ:

Շաբաթը անգամ մը արքունի այգեպանը կողով մը դեղձ կը հասցնէր Դըստրիկի դղեակը:

Եւ ամէն անգամ իր տարած դեղձի մասին այգեպան կը բանաստեղծէր.

– Արքայադուստր, նախ պէտք է գիտնալ, որ դեղձ կը նշանակէ դեղին սալոր: – Ապա պահ մը կը լռէր ու կը շարունակէր, – սա նարնջին է, Հայոց դեղձի թագուհին, քեզի նման դեղանազուկ է, բուրմունքն ալ դղլիիչ է, Աստնք կառուցներ ալ ունին. տես, ինչ ոսկեգեղին է, ոչ մէկ միրգ այսքան նրբաթաւիչ մաշկ չունի: Համը հրաչալի է, հիւթեղ պտղամիսը դեղին ու ոսկեգոյն է, կարմրաւուն կ'ըլլայ միայն կորիզին չուրջը: Սաոր միսը կորիզէն չանջատուիր: Այսպիսի դեղձերը կը կոչուին հիւլիներ:

Շաբաթ մը ետք այգեպանը նոր կողով կը բերէ ու կ'ըսէ.

– Սպոր անունը ճուղտուրի է, նարնջի պէս հիւթեղ ու բուրումնաւէտ, բայց սպիտակամիս է: Եւ դիտցիր, արքայադուստր, այս ալ հիւլի է, այսինքն՝ միսը կորիզէն չանջատուիր: Իսկ այն դեղձերը, որոնց պտղամիսը կ'անջատուի կորիզէն, կը կոչուին պիզովի, նաեւ փըխկովի:

Այնուհետեւ այգեպանը կը բերէ սալամի վաղահասն ու սալամի ուշահասն: Եւ իր սովորութեան համաձայն ամէն անգամ իր ըսածէն կ'առանձնացնէր խօսք մը ու հատու կերպով կը շեշտէր զայն.

– Եւ դիտցիր, զեղանազուկ Դատրիկ, որ Հայոց դեղձերու մէջ ամենամեծը սալամին է:

Կը բերէր նաեւ զաֆրանն ու չերտաւոր լոճը:

Այգեպանը կը չանար հայկական դեղձի բոլոր տեսակները հրամցնել արքայադստեր եւ դեղձի մասին իր բոլոր գիտցածը հաղորդել անոր.

– Դեղձը կը կանխէ նաեւ վախտամը: Դեղձենիի տերեւներու խաչուկը ճճիաթափ դեղ է, իսկ ծաղիկներէն պատրաստուած օշարակը՝ լուծողական: Լոյծի դէմ ամենավստահելի դեղը դեղձի ջրի եփուկն է: Եւ դիտցիր նաեւ, որ Հայոց դեղձերու մեծ մասը թաւոտ է, եւ փոքր մասը՝ լերկ կամ ակլոր, մէկ մասը քաղցրակորիզ է, մէկ մասը դառնակորիզ: Եւ ամենալաւը դեղնաթոյր, կրճկրճան պտղամիսով դեղձն է:

Ուշ աշնան այգեպանը Դատրիկի համար ալանի կը տանի:

– Եւ դիտցիր, զեղանազուկ Դատրիկ, – կ'ըսէ այգեպանը, – ամէն Հայուհի, արքայադուստր կամ դեղչկուհի, պէտք է չրի ու ալանիի մասին ամէն բան դիտնայ: Չիրը կորիզահան ըրած ու չորցուած դեղձն է, իսկ ալանին՝ կեղեւն ու կորիզը հանած դեղձաչիրը, որու մէջ կը լեցնեն ծեծած ընկոյզ, կը տափակցնեն, կը չորցնեն արեւուտ տեղ եւ ձմեռը անուշ կ'ընեն, – ապա այգեպանը պահ մը կ'ընդհատէ իր խօսքը եւ կը դիմէ Դատրիկին, – իսկ դուն երեւիցէ ալանիի համար դեղձ կըպա՞ծ ես:

Արքայադուստրը բացասաբար կը շարժէ գլուխը: Այգեպանը չի կշտամբեր ու կ'եզրափակէ իր խօսքը.

– Չիրն ու ալանին հայկական մառանի սուն են:

Այգեպանի այս վերջին հանդիպումէն չարաթ մը ետք բանբերը Դատրիկի դըղեակէն կը չտապէ Դուին եւ Խոսրով Կոտակի կը հաղորդէ ցանկալի լուրը.

– Արքայադուստրը ապաքինած է: Եւ հոդիի խռովքը անցած է եւ ախորժակն ալ բացուած:

Արքայադուստրը պահած էր իր կերած բոլոր դեղձերու կորիզները: Անոր ցանկութեամբ այգեպանը զանոնք կը տնկէ Դատրիկի դղեակին չորս կողմը: Կորիզները կը ծլին, արմատ կ'արձակեն: Եւ Արքայադստեր հովտին մէջ կը ծաղկի դեղձենիի մեծ այգի մը: Նախ անկ կոչուեցաւ Դըստրիկի դեղձուտ: Ցետոյ Դատրիկը մոռցուեցաւ եւ վայրը կոչուեցաւ Դեղձուտ: Ճիշդ այդտեղ ալ ԺԲ. – ԺԳ. դարերուն կառուցուեցաւ Դեղձուտի Ճարտարապետական նշանաւոր յուշարձանը, որու կեդրոնական շինութիւնը վարդագոյն տուֆէ է եւ հեռուէն կը նմանի ծաղկած դեղձենիի: Իսկ չուրջը վարդագոյն դեղձենիներն են, որոնց առաջին կորիզները անկել տուած է արքայադուստր Դատրիկը:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԼՈՒՌԻԱ ԿԱՄՈՒՐՋԸ

Լուսեցիները Զորագետի վրայ մի քանի անգամ կամուրջ էին կապել, բայց գարնան վարարումները ժամանակ չուրը քշել – տարել էր թէ՛ տախտակ, թէ՛ գերան:

Տեսնելով, որ գետի վրայ նոր կամուրջ են կառուցում, Սիրուշ տատն ասաց.

– Բալիք չան, ախր կամուրջը չրից մի քիչ դէնը չինէք, որ չքշի, է՛···:

Զ. ՄԵԼԻՔՍԷԹԵԱՆ

*

ՓՆՏՈՒՈՒՄ ԵՆ···
(ԱՆԵՊՈՑ)

– Մեր արդի բժիշկների մէջ՝ բժշկագիտութիւն:

– Երկաթուղու վարչութեան հայերէն պաշտօնական հրատարակութեան մէջ՝ մի հատ հայերէն բառ:

– Ճաշարանների կերակուրների մէջ՝ համ:

– Աբովեան փողոցի վրայ՝ մի օրիորդ, որ հայերէն կամ որեւէ մի ուրիշ լեզուով ճիշդ խօսի:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ
ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Ահա թէ ինչպէս կը նկարագրէ Վերֆէլ հարիւրամեայ պատմաստութիւնը.

«Հերիսա կը կոչուի Հայոց մէկ ազգային կերակուրը անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր: Սերունդներու յիշողութենէն ծլած ծաղկած ամէն հին բանի պէս՝ այս կերակուրը իր եւ պատրաստութիւնն ալ կրօնական եւ հանդիսական շունչով մը պարուրուած է: Այս իսկ էր պատճառը որ հերիսա – տօնի մը պարզ յիշատակութիւնը անգամ վստահութիւն տարածեց յուսահատ ժողովուրդին մէջ: Արդ, այս կերակուրը, մարդկային խոհանոցին բոլոր միւս փոփոխութիւններուն նման, զանազան պարզ մասերէ կը բաղկանայ – գառնուկի միսի կտորներ, ճարպ, յօշուած կոճիկներ եւ կորկոտ, ամէնէքը իրար խառնուած: Բայց կարեւորը նիւթը չէր, այլ այն թէ հերիսան տօնական կերակուր մըն էր որ կը պատրաստուէր կալի հունձքի շաբաթներուն, Սեպտեմբերէն մինչեւ վարդավառ: Հերիսայինն հանոյքը ո՛չ միայն ուտելուն մէջ էր, այլ, եւ աւելի, երկար տեւող պատրաստութեան արարողութեան մէջ: Ամբողջ գիշեր թոնիրին մէջ չափաւոր կրակի մը վրայ պիտի բրուցըէր, եւ եփ պիտի գար կամաց կամաց: Առաւօտուն արդէն ջուրը շոգիացած էր պտուկին մէջ եւ կը մնար միայն ամուր մը իրար եկած զանգուած մը: Երիտասարդութեան հանոյքը սակայն հիմա կը սկսէր: Տունին տղաքը եւ աղջիկները սովորական ժամէն շատ առաջ կ'արթննան կ'ելլեն հերիսա զարնելու թնդոցով, որ տարին տասներկու ամիս հոն անկիւնը պահուած է, զանգուածը պէտք է շատ աղուոր ծեծուի, ինչպէս ուրիշ երկիրներու մէջ կ'ըլլայ չորցուած ձողաձուկին համար: Այս ամէնը փոքր եւ տմոյն մասն են միայն աւանդական եւ հարբաւեալ զբաղութիւններուն, որոնք կապ ունին հերիսայի տօնին հետ»:

Տէր Հայկազուն որ «գործնական մարդ եւ միանգամայն հոգեբան» մըն էր, հերիսայի միջոցաւ ժողովուրդին տուաւ այն դպացումը թէ «մեր տունն են»:

Երբ խնդիր դրուեցաւ թէ՝ ինչպէ՞ս պիտի բնակի ժողովուրդը Լերան վրայ, Գ. Բազրատեան որ աւելի վերացական մարդ էր, կ'ուզէր ժողովուրդը զանազան մասերու բաժնել ու ըստ այնմ տեղաւորել զանոնք, որպէսզի կեանքը դասնայ աւելի «սիստեմաթիք»: Տէր Հայկազուն սակայն կը հակառակի եւ կ'որոշէ որ ամէն ընտանիք տեղաւորուի այնպէս ինչպէս վարն էր, առանց իրարմէ բաժնուելու, յարգելով ամէն մէկուն նախասիրութիւնները: Տէր Հայկազուն գիտէ որ Հայը անհատապաշտ է ու պէտք է յարդել զայն: Թէեւ ծայրայեղութիւններ ալ տեղի կ'ունենան որոնք կը ցուցնեն ոչ միայն Հայուն անհատապաշտութիւնը, այլ նաեւ եսասիրութիւնը ու հաւաքական չափերուն համար անհատական զոհողութիւն ընելու անընդունակութիւնը: Մուխթար Քիսպուեանցը օրինակ որ ամէնէն հարուստը չէ եւ ամենաչատ ոչխարներ ունեցողը, մինչեւ վերջ կը հակառակի եւ դըժգոհ կը մնայ հաւաքական տնտեսութեան դէմ, որ անշուշտ միակ յարմար եւ հնարաւոր ձեւն էր տուեալ պայմաններուն մէջ:

Կեանքը կը սկսի Մուսա Լերան վրայ ու կը տեւէ քառասուն օր: Այս տաժանելի օրերու ընթացքին հայ մարտիկները քանի մը անգամ կռիւներ կը մղեն, որոնց ընթացքին ի յայտ կու գան հերոսական բազմաթիւ գործեր: Կարելի է ըսել թէ ամէն մէկը կ'ընէ անսպասելին եւ անիմանալին:

Զմայլելի հոգիի եւ ամուր անհատականութեան տէր հայ երիտասարդներ են Ասլաեան եւ Թովմասեան: Ժիր, խելացի ու ժողովուրդին նուիրուած՝ միշտ պատրաստ առանց զանգատի եւ հպարտութեամբ որեւէ ծանր եւ վտանգաւոր գործ ստանձնելու: Հայ աղջկայ բացառիկ եւ միաժամանակ այնքան հայկական, աղամանդեայ տիպար մըն է Զէյթունցի Խոկուհին:

Բայց կարելի չէ չհիանալ ծերունի բժիշկ Պետրոս Ալթունեի վրայ որ իր ծանր պարտականութեան վրայ է մինչեւ վերջին պահը իր կնոջ Մայրիկ Անթառամի հետ:

Անշուշտ սակայն ամէնէն քաջը ու հեռուի խառնուածքովը՝ Զաւուշ Նուրհանն է, որ բոլոր կռիւներուն մէջ առաջին կռուողն է եւ որուն երբեք թշնամիին դնդակը չի դպչիր: Ան միշտ ուրախ է, երբեք յոգնած ու պատրաստ առիւծի մը պէս նետուելու թշնամիին դէմ: Այդ պատճառաւ Մուսա Լերան խորհուրդը պաշտօնապէս «էլլէոն» տիտղոսը կու տայ իրեն, այսինքն «առիւծը»:

Պակաս չեն սակայն բացառական տիպարները: Սիսալ պիտի ըլլար եթէ վերֆէլ միայն Հայուն լաւ կողմերը տար. մեծ արուեստագէտ մը երբեք չի կրնար մարդկային բնութեան մէջ միայն հրեշտակներ տեսնել:

(Շար. 10)

— 1939 —

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Արթօ եւ Մակի Գուլումճեան եւ զաւակները՝ Բրիստափոր եւ Վեռոնիք, Պ. Ալեքսանդը Գուլումճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Օգս. 23ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԷԼԻԶ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ողբացեալ Տիկին Էօժէնի Զաքընեանի մահուան տխուր առթիւ Զիւրիւքճիեան, Բիւթէ, Յովակիմեան, Սահիլ, Ֆիլմենէր եւ Շելլեֆեան ընտանիքները 100ական ազիցերական ֆրանք կը նուիրեն Աղքատախնամին, ձեռամբ Այրի Տիկին Սէլմա Ալթըբարմաքեանի (առանձ «Յառաջ»էն) :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ծովի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԳԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզի մէջ, սոխակոզաբար կը փընտռուի վարձու սթիւտիօ մը, մաւչելի պայմաններով :

Հեռաձայնել· – 48 – 99 – 74 – 66

PARENTS

PENSEZ A L'EDUCATION DE VOS ENFANTS

DONNEZ LEUR

— L'opportunité d'apprendre l'arménien,
— de suivre un enseignement de qualité,
— de recevoir nos valeurs morales traditionnelles
— et ainsi d'assurer la continuité de notre culture.

INSCRIVEZ LES AU

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL - MOORAT

26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

EXTERNAT — INTERNAT — MIXTE

Maternelle, Primaire, Secondaire } Enseignement Bilingue Arménien — Français

Transport : Ramassage scolaire assuré à domicile.
Métro - SNCF - Autobus: Pont de Sèvres
Frais de scolarité : Dispositions particulières accordées aux élèves méritants.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանուխ	300	(355,80)
Մկնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազգերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Է.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը) :
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազգերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին :
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան :

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Թէեւ քանիցս կրկնած ենք, բայց ըստ երեւոյթին հարկ է անգամ մը եւս յիշեցնել մեր ընթերցողներուն որ պէտք չէ «Յառաջ»ի անունին դրել էջեր, որոնք ԱՅԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ են : Ասիկա՝ չատ հասկնալի (հաշուապահութեան և փիսքի) պատճառներով :

«Յառաջ»ի վարչութիւնը յաւելեալ ծանրը աշխատանք մը կը տանի ընդունելով նուէրներու փոխանցումը, օգտակար ըլլալու համար բարեսիրական կազմակերպութեանց եւ դիւրացնելու համար նուիրատուներու գործը, բայց, պարզ է որ տուրք ալ չի կրնար վճարել իրեն չպատկանող գումարներու վրայ :

Վարչութիւնը ստիպուած է ուրեմն եւս դրկել նուիրատուին, «Յառաջ»ի անուան գրուած եւ ուրիշին սահմանուած չէքերը :

Ջերմապէս կը խնդրենք, որ այս պարագան նկատի առնուի :

Շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՐԴԻ ՎԷՊ ԱՐՁԱԿ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

1958 – գին 60 Ֆ·

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ

1963 – գին 35 Ֆ·

ՉՈՀԱՑԱ ՉՈՀԱՑՈՒԻՐ

ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ

1971 – գին 50 Ֆ·

ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ

1973 – գին 50 Ֆ·

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՒԱՆՑ ԵՐԳԻ

վերհրատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ·

ԵՆՈՎՔ ԼՈՋԻՆԵՑԻՆ

ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ

1979 – գին 50 Ֆ·

ԽՈՋԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵՑԻՆ

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ

1980 – գին 70 Ֆ·

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ — 50»

Ժողովածոյ «Յառաջ»ի յիսնամեայ հատորածոներէն (1925 – 1975)
Իր վիպատան
ԿՈՂՔ՝ **ԳՈՒՆԱՁՈՐ**
1976 – գին 120 Ֆ·

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN

attribue
2 bourses d'étude annuelle
pour l'année 1987

Bourse ARAM KHATCHATOURIAN : 15.000 F
Bourse ARCHAM BABAYAN : 15.000 F

Conditions de candidature :
- Etre inscrit dans un Conservatoire National de Région ou une Ecole Nationale de Musique.
- Etre du niveau préparatoire supérieur.
- La Fondation tiendra compte de la situation matérielle et sociale du candidat.
- Date limite de dépôt des dossiers : 31 Octobre 1987.

PIECES A FOURNIR
- Certificat de récompense.
- Fiche d'Etat Civil.
- 2 Photos d'Identité.
- Certificat d'Imposition fiscale, personnelle et parentale.

Selon les types de candidature, le jury se réserve le droit de répartir entre les candidats le montant de la bourse.

Les dossiers doivent être adressés à :
FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN :
Conservatoire National de Région
2, Place Carli — 13001 Marseille

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏՈՒՆՏԻՐ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գին 80 Ֆր· *Թղթատարի Ծախքով՝* 90 Ֆր· 30
ԴԻՄԵԼ ՝-

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS
կամ՝
«ՅԱՌԱՋ»

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՅՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
22-23
SAMEDI-DIMANCHE
22-23 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.557 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.557

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏՈՒՊ

ԵՐԵՒԱՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 12 / 19)

ՄԵՏԱՔՍԵԱՅ ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Օգոստոս 11–ին, 61 տարեկանին մահացած է թատերական աշխարհին ծանօթ անուն մը՝ Մեսրոպեան Սիմոնեան։

Ան ծնած էր 1926–ին Ախալցխա։ 1948–ին աւարտելով Երեւանի գեղարուեստա-թատերական հիմնարկի դերասանական բաժինը, կը մտնէ Սունդուկեան թատրոն։ Իր առաջին դերով իսկ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ։ 1950–ին «Այս աստղերը մերն են» ներկայացման մէջ Արմանուշի դերով կ'արժանանայ Վարդ։ Միւթէեան պետական մրցանակին։

Մ. Սիմոնեան դեր ստանձնած է նաեւ տարբ մը ժապաւէններու մէջ, ինչպէս՝ «Անահիտ», «Արարատեան դաշտի աղջիկը», «Ցուտոյ աստղ»։ Երկար տարիներ Երեւանի դեղարուեստա-թատերական հիմնարկին մէջ դասաւանդած է «բեմական խօսք», իսկ վերջին տարիներուն վարած է արուեստանոցի ամպիոնը։

Իր թատերական գործունէութեան ընթացքին Մ. Սիմոնեանի տրուած էր «ժողովրդական արտիստուհի»ի պատուաւոր կոչում, ինչպէս նաեւ պարգեւատրուած էր աշխատանքային կարմիր դրօշի, ժողովուրդներու բարեկամութեան շքանշաններով։

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ

«ԱՐԱՐԱՏ» ԴՈՒՐՍ ՄՆԱՑ

Օգոստոս 15–ին է, որ Արարատ կը հանդիպէր Դնեպրի, Մոսկուայի մարզական ընկերութեան դարձի մրցումներու կարգին։ Երեքի հանդիպումին Արարատ 1–ի դէմ 3 կէտով յաղթած էր։ Երկու խաղերու գումարով, Արարատի անհրաժեշտ էր եթէ ոչ յաղթանակ կամ հաւասար արդիւնք, առնուազն թեթեւ պարտութիւն, այսինքն՝ 0 – 1, 1 – 2, քանի որ մրցակիցի դաշտին վրայ առաւելութիւնը Դնեպրի կ'երթար։

Երեւանցիք, որոնք մարզադաշտ եկած էին նուազագոյն հաշուով պարտուելու մտադրութեամբ, փոխանակ ջանալու գոնէ մէկ կէտ նշանակելու, իրենց ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած էին պաշտպանութեան վրայ եւ... մէկ միւսի եռեւէն սխալներ կը գործէին իրենց իսկ փենալթիներուն ընթացքին։ Արդէն 3–րդ վայրկեանին, Դնեպր կը նշանակէր առաջին կէտը եւ 30–րդ վայրկեանին՝ երկրորդը։ Երկրորդ կիսախաղին երեւանցիք չփոխեցին խաղի իրենց ոճը, կարծես հաշուած՝ պարտութեան հետ։ 2 – 0, արդէն դուրս մնալ կը նշանակէր Արարատի համար եւ երբ Դնեպր երրորդ կէտը կ'արձանագրէր, այն ատեն միայն Արարատի տղաքը կը սթափէին։ 73–րդ վայրկեանին, Դնեպրի խազացողները փենալթիի հրապարակը վար կը ձգէին Մըկըրիչ Սարգսեանը եւ Համլէտ Մխիթարեան կ'իրագործէր 11 մեթրոց փենալթին։ Անկա ձեռնառու էր Արարատի, քանի որ ըստ կանոնադրին նման հաշուի պարագային 30 վայրկեան երկարաձգում կը տրուի, ապա՝ 11 մեթրէն հարուածներ։ Բայց, Արարատի հազարաւոր երկրպագուներու յոյսերը ի դերեւ ելան, երբ 83–րդ վայրկեանին Դնեպրի աւագ Գ. Լիսովչենկօ օգտուելով Արարատի պաշտպաններու հերթական սխալէն, կը նշանակէր չորրորդ կոլը, ու Արարատ դուրս կը մնար բաժակի մրցումներէն։

***

«ՋԻՒՆԷ ԹԱԳՈՒՀԻՆ» ՊԱԼԷՆ

Երգահան Տիգրան Մանսուրեան պալէ մը ստեղծած է Անտէրսընի «Ջիւնէ թագուհին» հէքեաթի հիման վրայ, որու բեմադրութիւնը կը կատարէ Երեւանի օփերայի ու պալէի պարուսոյց Վ. Գալըստեան, դերելով նաեւ երգատեսրը։

Դանիական մշակոյթին ու երկրին մասին հետաքրքրութիւնը մեծ է Հայաստանի մէջ։ Բ. աշխարհամարտէն ի վեր դանիացի հեղինակներու հայերէն թարգմանուած դիրքերու ընդհանուր քանակը աւելի քան մէկ միլիոն օրինակ է։ Անտերսընի հեղինակութիւններէն պատրաստուած են նաեւ քանի մը թատերական ու հեռատեսիլի բեմադրութիւններ։

***

«Ա.ՐԵՒԻԿ»Ը ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Պուլկարիոյ մէջ քանի օրուան չրջապտոյտ մը ձեռնարկած է Հայաստանի հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի հաղորդումներու պետական կոմիտէի «Արեւիկ» մանկական համոյթը, որու ղեկավարն է Վալտեր Ծովհաննիսեան։ «Արեւիկ»ը հանդէս եկած է Սօֆիա, Փլովտիւ, Կասլրօվօ, Պուրկազ եւ այլ վայրերու մէջ։ Խումբը յատկապէս պատրաստուած յայտագրին մէջ տեղ տուած է նաեւ բազմաթիւ առաջին ունկնդրութիւններու, ինչպէս՝ Արեգ Լուսինեանի, Էմմա Միհրանեանի, Ռուբէն Ղազարեանի, Խաչատուր Մարտիրոսեանի, Արմէն Սմբատեանի եւ պուլկար արուեստագէտներու գործերուն։

***

ՈՐԴԱՆ ԿԱՐՄԻՐԸ՝ ԱՅՍՕՐ

Հայաստանի գիտնականները սկսած են բուծման յատուկ եղանակ մը կիրարկել որդան կարմիր ներկը տուող որդին համար, որ հնազապատիկ աւելի արդիւնաւէտ կ'ըլլայ։

(Շար.ը Դ· էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՌՈՒՏՈԼՖ ՀԷՍ, մեռնելէն եօք ալ ոչ կը հանդչի, ոչ ալ կը հանդչեցնէ։ Արդարեւ, նախատեսուած յուղարկաւորութիւնը չարաթով մը յետաձգուեցաւ, երկու պատճառներով։ Նախ, ընտանիքը կ'ուզէ նոր դիպուկնութիւն մը, որովհետեւ էլեկտրական թելով չնչահեղձ ըլլալու պարագան չէ համոզած հարազատները։ Յետոյ, Վունտիէդէլի քաղաքապետը նախկան յոյսերէ կը վախնայ։ Եթէ նախկին բնակիչները հանդարտ են, նացիական կարօտով ապրողները կրնան վայրը ուխտատեղի մը վերածել, տեսակ մը՝ «Մեքքէ, անոնց համար որոնք բան չեն սորված Պատմութենէն»։ Կ'ըսէ քաղաքապետը։ Արեւմտեան Գերմանիոյ մամուլն ալ խիստ կերպով կը քննադատէ դաշնակիցները Հէսի հանդիսով իրենց վերաբերումին համար եւ այն ձեւին, որով յայտնեցին նախ իր մահը, ապա միայն անձնասպանութեան պարագան։

ՍԵՐԿԷՑ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑ հրատարակած է «Կլաղնոստ»ի երկրորդ թիւը (100 օրինակով)։ Ծօղուածներ կան արտագաղթի, փոքրամասնութեանց (մասնաւորի՝ Թաթար) եւ քաղաքական բանտարկեալներու մասին։ Գրութիւն մըն ալ կը վերաբերի սթալինեան դիւանները փճացման։ Կ'ըսուի թէ «տեղի չգոյութեան» պատրուակով 30, 40 եւ 50ական թուականներու դատական թղթածրարները կը փճացուին, ամիսը՝ 5000 թղթածրարի հաշուով։

ԹՈՒՆՈՒՉԻ կեդրոնը, իսլամական յոյժ մը տեղի ունեցած է, այնպիսի ժամու մը, երբ բազմութիւնը չատ է։ Ծայրայեղներու այս յոյժը առաջինն է Սուսի եւ Մոնասթիրի ոճրափորձերէն ի վեր (12 զոհասէրջիկ վիրաւորուած)։ Ոստիկանութիւնը միջամտած է արտասուաբեր ռումբերով։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ կաթողիկէները դումում մը ըրած են Պապին, որպէսզի միջամտէ եւ օրինականացուի կաթողիկէ Եկեղեցին Ուկրանիոյ մէջ, ուր 1946էն ի վեր, ծէսերը գաղտնաբար միայն կարելի է կատարել։

ԹԻԹԱՆԻՒԻ դանձերու մէկ մասը գըտնուեցաւ 3800 մեթր խորութեան մէջ, ուրկէ Ֆրանսացի սուզակներու խումբ մը կրցաւ բերել արկղը և մեծ արժողութեամբ զոհարեղէններ, ընկղմումէն 75 տարի առաջ։ Անգլիացիք եւ Ամերիկացիք չատ խիստ կերպով կը քննադատեն կատարուածը «զզուելի եւ անզուսպ ծովահէնութիւն» որակելով։ Ֆրանսական խումբին պատասխանատուն կը ճշդէ որ ոչ կողոպուտ է, ոչ ալ չահագործում, քանի, որ ոչ մէկ իւրացում կայ։

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐՈՒ աղջնակ մը ողբերգական մահ մը ունեցած է, կառախումբի մը դրան առջեւ, որ յանկարծ ինքնաբերաբար վրան զոցուած է։ Մայրը նոր իջած էր մէկ տարու երախայով եւ կը պատրաստուէր միւս երախան վար առնել, երբ ինքնաշխատ դուռները փակուած են։ Ժամը 19·27–ին, հիւսիսային Ֆրանսայի այդ փոքրիկ կայարանը ոչ ոք կայ եւ խուճապահար մօրը ահազանգը վկէս ժամ ետք արդիւնք կու տայ, երբ երախան արդէն ճզմուած մեռած է։ Քննութիւն բացուած է ճշդելու համար պատասխանատուութիւնները։

ԱՐԹԱՆԹՆԻ Խուան քաղաքին մէջ, 49 տարեկան կին մը իր 32–րդ երախան աշխարհ բերած է։

2115ին է, աշխարհի վերջը, ըստ Փեբրուի աստղաբաշխերու ընկերութեան նախագահին։ Արդարեւ, Կուսթավօ Էսթրեմաւօրօ կ'ըսէ թէ այդ թուականին 1000 քիլոմեթր տրամագիծ ունեցող փոքրիկ մոլորակ մը պիտի բախի Երկրին եւ չատ հաւանաբար վերջ դնէ կեանքը։ Մոլորակը մկրտուած է «1983 ԹԷ – Վ.Է» եւ Դեմեթրէէն ալ մեծ է։ Խորհրդային աստղաբաշխ մըն է, որ ամէն գիշեր կը հետեւի մոլորակին չուիլին եւ հաշիւ ըրած է որ ճակատագրական բախումը տեղի պիտի ունենայ 28 տարիէն։ Մինչ այդ, կը մնայ մարդկութեան զուարճանալ, որպէսզի «երգելով մեռնինք», քանի որ ինչպէս երգիչը կ'ըսէ «ամբողջ կեանքն ունինք զուարճանալու համար, ամբողջ մահը հանգստանալու»...։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՓ ՄԸ ՀՈՂ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

—×—

Հայաստան պիտի մեկնէր· այս ու այն վայրը տեսնելու, սա կամ նա յուշարձանը, թանգարանը այցելելու, այսինչ բանը ուտելու, այնինչ ջուրէն անպայման խմելու հազար ու մէկ յանձնարարականէ ետք, կարգը եկաւ խնդրանքներու· նամակներ, ծրարներ տուողներ եղան, յետոյ ապսպրանքներ ներկայացուցին· «եթէ կարելի ըլլար··· կրնա՞ր այսինչ գիրքը գտնել, կամ հայրենիքէն շիշ մը գինի, կամ կոնեակ մը ···»։ «Անշուշտ, անշուշտ ··· ինչո՞ւ չէ··· կը կարծեմ ··· այո, նայիմ···» պատասխաններով բալեց խօսակցութիւնը, մինչեւ որ նշմարեցին խումբէն ընկեր մը, որ անկիւն մը ֆաշուած, լուռ մտիկ կ'ընէր միայն։

– Դո՞ւն, դուն քա՛ն չե՞ս ուզեր Հայաստանէն։

– Կ'ուզեմ· բայց··· չեմ գիտեր որ···

– Ըսէ՛, ի՞նչ։

– Կ'ուզեմ որ հրապարակայնութեան բանի մը հունտ բերես···եթէ կարենաս··· բանի մը հատ։

Ճամբորդը գնաց, վերադարձաւ· բերած հատորները լռիկ մնչիկ գացին մտան գրադարանները անկիւնները, կոնեակը գէշ չէր· խմեցին, խօսեցան, հառաչեցին· նորէն խմեցին· երգեցին· ուրախացան, տխրեցան։

Հրապարակայնութեան գունաւոր հունտերը միայն մնացին տուփի մը մէկ անկիւնը· խնդրողը բերուած օրէն ի վեր ափ մը հող կը փնտռէ զանոնք սերմանելու համար ու տակաւին գտած չէ։

Թ· ԱՐՓԻ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՑ ԵՆՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 20–ի հանդիպումներու արդիւնքներն են՝

Դնեպր – Գուրիա	3 – 1
Շախտեոր – Դինամօ Թ·	1 – 0
ԲԿՄԱ – Արարատ	1 – 0
Կայրաթ – Դինամօ Կ·	1 – 1
Ջենիթ – Սպարտակ	2 – 2
Թալգիրիս – Մետալիստ	2 – 0
Դինամօ Մն· – Տորպեդօ	3 – 1

ՄԱՏԹԷՈՍ ՈՒՌՀԱՅԵՑԻ

Հ. ԲԱՐԹԻԿԵԱՆ

Մատթէոս Ուռհայեցի հայ միջնադարեան տարեգիրներու վսյլուն դէմքերէն է: Ան ապրած ու ստեղծագործած է դէպքերով ու դէմքերով հարուստ այնպիսի ժամանակաշրջան մը, ուր պետութիւններու եւ ժողովուրդներու կեանքին մէջ ճակատագրական նշանակութիւն ունեցած իրադարձութիւններ արձանագրուած են:

Դժբախտաբար քիչ բան գիտենք Մ. Ուռհայեցիի մասին, ան ալ քանի մը լինքնակենսագրական տողերէ, որոնք կան իր երկին մէջ: Ծնած է ԺԱ. դարու Բ. կէսին Ուռհա (Եդեսիա) քաղաքը, ուր եւ մեռած է 1138 – 1144–ի միջեւ: Յայտնուած է այն կարծիքը, թէ ան կրնայ զոհուած ըլլալ Հալէպի Զանգի ամիրային կողմէ 1144–ին, Ուռհայի գրաւման ժամանակ:

Մ. Ուռհայեցի վաճառական էր. աշխատութիւնը գլխաւորաբար գրած է Ուռհայի մէջ, իսկ կեանքի վերջին տարիները եղած է նաեւ Քեսուն: Իր գործը, զոր ինք կ'անուանէ «Ժամանակագրութիւն», կը սկսի 952–ին եւ կ'աւարտի 1136 – 37 թուականի դէպքերու նկարագրութեամբ. բաժնուած է երեք մասի: Առաջին մասը կ'ընդգրկէ 952 – 1051 շրջանի դէպքերը, այսինքն հարիւրամեակի մը պատմութիւն, Բ. մասը՝ 1051 – 1101 յիսուն տարուան պատմութիւն, իսկ Գ.ը կը հասցնէ մինչեւ 1136 – 37 թուականները:

Ուռհայեցիի «Ժամանակագրութիւն»ը կ'ընդգրկէ այն շրջանը, երբ արաբական երկղաբեայ տիրապետութենէն յետոյ Թ. դարու կէսերուն հայ ժողովուրդը օգտուելով խալիֆայութեան թուլացումէն հաստատի կարգ մը շրջաններուն մէջ վերականգնած է իր ինքնուրոյնութիւնը: Այս թուլացումէն օգուտ քաղեց նաեւ Բիւզանդիոն: Ան սկսաւ վերանուաճել ոչ միայն խալիֆայութեան ձեռքն անցած կայսրութեան հողերը, այլեւ միաժամանակ ծրագրեց ամբողջ Հայաստանի նուաճումը, յաւուրկ քաղաքականութիւն մշակելով, զոր գինքով ու նուրբ դիւանագիտութեամբ իրականացուց մօտ երկու դարու ընթացքին: ԺԱ. դարու կէսերուն գրեթէ ամբողջ Հայաստանը կը գտնուէր Բիւզանդիոնի տիրապետութեան ներքեւ:

Բիւզանդիոն Հայաստանի մէջ չարունակեց իր դարաւոր քաղաքականութիւնը, որու նպատակն էր բուն երկրէն հեռացնել ազնուականութիւնն ու աւազանին: Բարձր պաշտօններ եւ ընդարձակ կալուածներ շնորհելով, Բիւզանդիոն յաջողեցաւ դէպի իր կայսրութիւնը տեղափոխել հայ ազնուականութեան ստուար մէկ զանգուածը:

Այս տիրապետութեան դէմ հայ ժողովուրդը կը պայքարէր հնարաւոր ամէն միջոցով: Ան կ'ուզէր թօթափել կայսրութեան հարկային ծանր լուծը, վերականգնել իր քաղաքական ու կրօնական ինքնուրոյնութիւնը:

Այս էր վիճակը, երբ սպառնալիք դարձան Սելճուկները, որոնք չատ չանցած պիտի ողղէին բովանդակ փոքր Ասիան, Ասորիքն ու Պաղեստինը: Զարմանալի պատկերաւորութեամբ կը նկարագրէ Ուռհանյեցին անոնց նուաճումները. «Թուրքերու արիւնարբու ու զազազած ժողովուրդը սրի-նրբեցաւ աշխարհով մէկ, ոչ մէկ գաւառ հանգիստ թողլով: Քրիստոնեաներու բոլոր երկիրները մատնուեցան սուրի եւ գերութեան, երկրէն չքացան երկրագործականի մթերքները, սպառեցաւ հացը, մշակըն ու աշխատաւորը սուրի քաշուեցան եւ գերի տարուեցան ամէնուրեք տարածուեցաւ սովը: Բազում գաւառներ մարդարձուի եղան, քանդուեցաւ աշխարհն արեւելեան, աւերակ դարձաւ հոռոմոց երկիրը, մարդիկ ոչ մէկ տեղ կը ճարէին ու զաւակ կ'ունենային... երեւելի եւ բառաւոր մարդիկ, պատուներ ու իշխաններ եւ մեծաշուք կիներ մուրացկանութեամբ զբաղած էին: Մենք այդ բոլորին ականատես եղանք»:

Աբշաւանքներու, աւերածութիւններու, գերիվարութիւններու սարսափները պատճառ դարձան, որ նոր թափ առնէ Հայոց արտագաղթը: Թուրքերու կողմէ կապադովկիայի գրաւումը Հայերը կը տակիկ զաղթել Տաւրոս: Անոնք կը հաստատուին Եփրատի միջին հոսանքին մէջ, ուր դեռ Թուրքերը չէին հասած. վերջին Բագրատունի թագաւորը՝ Գագիկ Բ. սպանուեցաւ 1079ին Բիւզանդացիներու կողմէ: Անոր իշխաններէն մէկը՝ Ռուբէնը ապաստանեցաւ ու հիւսիս – արեւմտեան Կիլիկիոյ մէջ իր իշխանութիւնը հաստատեց. Ռուբէնի յաջորդներու օրով Կիլիկիոյ հայկ. իշխանութեան սահմանները ընդարձակուեցան մինչեւ Միջերկրական:

Փոքրասիական թերակղզիի, Ասորիքի ու Պաղեստինի գրաւումը Թուրքերու կողմէ մեծ տպաւորութիւն գործեց Եւրոպա: Ժ. – ԺԱ. դարերու ընկերային – տնտեսական յարաբերութիւններու, եւ առաջին հերթին քաղաքներու եւ առեւտրական յարաբերութիւններու զարգացումը հոն աստասպետական դասակարգը կը մղէր դէպի նոր երկիրներու նուաճումը: «Սուրբ երկիր»ը այլաղաւանութենէ ազատագրելու քօղին տակ ԺԱ. դարու վերջաւորութեան սկիզբ առաւ չարժում մը, որ ծանօթ է խաչակիրներու արշաւանքներ անունով: Անոնք յաջողեցան Եդեսիոյ, Անտիոքի եւ Երուսաղէմի մէջ հիմնադրել իրենց իշխանութիւնները:

Սկզբնական շրջանին Հայերը խաչակիրները գրկաբաց ընդունեցան, օգնութիւն եւ օժանդակութիւն ցոյց տուին, կարծելով թէ Թուրքերու եւ Յոյներու լուծէն ազատագրողներու հետ գործ ունին. բայց այդ խարուսիկ յոյսերը օդը կը ցնդին. «Ֆրանքները, կը գրէ Մ. Ուռհայեցի, երկիրը աւերակ գարձուցած էին, մարգաթափ ու տատասկոտ, անոնց ուրախին տակ երկիրը խոպան էր, այգիներն ու ծառերը չորցած, դաշտերը փուշով ծածկուած, աղբիւրները ցամքած»:

«Ժամանակագրութիւն»ը կը սկսի երկրին մէջ տիրող սովին նկարագրութեամբ: Ի տարբերութիւն շատ այլ ժամանակագիրներու, ան իր պատմական գործը չի սկսիր աշխարհի արարչագործութենէն կամ հեղինակի ժամանակէն շատ գարերով բաժնուած դէպքերու նկարագրութեամբ, իր տարեգրութիւնը երկու հարիւրամեակէն ալ պակաս ժամանակահատուածի մը պատմութիւնն է:

Ուռհայեցի լուրջ դժուարութիւններ ունէր. հայ միջնադարեան պատմիչներու մեծամասնութիւնը գրած է գուտ Հայոց պատմութիւն. մինչդեռ ինք չէր կրնար այդպիսի ընդգրկումով մը զոհանալ. ան ստիպուած էր գրելու նաեւ Հայերու, գրացի ժողովուրդներու հետ ունեցած փոխյարաբերութիւններու պատմութիւնը, աւելին, այն օտար ժողովուրդներու պատմութիւնը, որոնց հետ Հայերը ճակատագրի բերմամբ, ստիպուած էին չփման մէջ մտնել:

Առաջին մասի մէկ գարու պատմութիւնը ան չարադրած է չատ առաջ ծնած ականատես ու ականջալուր եղած մարդոց (բանաձին) հմին վրայ եւ հին պատմագիրները կարգալով: Դժբախտաբար, ան չի տար իր օգտագործած պատմագիրներու անունները: Այդ շրջանի մեզի ծանօթ պատմագիրներէն ոչ մէկու գործը օգտագործած է: Ակկ պէտք է ենթադրել, որ անոր ձեռքին տակ եղած աղբիւրները պարզապէս չեն պահպանուած:

Երկրորդ եւ երրորդ մասերուն մէկ նկարագրուած դէպքերու ժամանակակից է Ուռհայեցի. ան իր քաղաքի, գաւառի եւ մերձակայ շրջաններու մէջ կատարուած դէպքերուն լաւ տեղեակ է. հոս եւս ի հարկէ, ունեցած է գրաւոր աղբիւրներ, զորս նոյնպէս չի յիշատակեր: Բացի այդ աղբիւրներէն, Ուռհայեցի հնարաւորութիւն ունէր խաչակիրներու մասին տեղեկութիւններ քաղելու կենդանի մարդոցմէ, քանի որ իր հայրենի քաղաքին մէջ իսկ 1098ին հիմնադրուեցաւ Ֆրանսական առաջին իշխանութիւնը Արեւելքի մէջ:

Ուռհայեցի դէպքերու պարզ արձանագրող մը չէ, այլ ուսումնասիրող. իր ուրոյն մօտեցումը ունի. զիտէ գնահատել այս կամ այն անձնաւորութեան բարի գործերը: Ան անհաչտ է այն բոլորին նկատմամբ, որոնք վնաս կը հասցնեն իր ժողովուրդին ու հայրենիքին: Այդ կարգին է իր վերաբերումը Յոյներու նկատմամբ. անոնք, կը գրէ ան, «Հայոց երկրէն հեռացուցին քաջ զինուորականները, զանոնք կտրեցին իրենց տունէն ու գաւառէն, եւ կործանեցին Հայոց թագաւորութիւնը»:

Պետականութեան վերացման պայմաններու մէջ Ուռհայեցի մեծ յոյսեր կը կապէ հայկական առանձին իշխանութիւններու. իշխանութիւններ, որոնք Սելջուկներէ եւ Բիւզանդացիներէ հեռու կը հիմնէին հայ փախստականները եւ զինքի ուժով կը պաշտպանուէին:

Ուռհայեցի թէեւ կ'ապրէր եւ կը ստեղծագործէր հայ ժողովուրդի պատմութեան ամենածանր մէկ շրջանին, երբ պետականութիւն չկար, ու հարազատ ժողովուրդը օտար տիրակալներու ծանր լուծին տակ ինկած էր, այնուամենայնիւ յուսահատ չէր: Ան զարմանալիօրէն լեցուած էր լաւատեսութեամբ, համոզուած էր, որ դեռ կու գան լաւ օրեր, եւ այդ դիտակցութեամբ է որ կը մղուի գրելու եւ սերունդներու յիշատակ ձգելու իր գործը:

Ուռհայեցի ազգային աւանդութիւններու կրքոտ պաշտպանն է. ան կը զգայ, որ պետականութեան կորուստի պայմաններուն մէջ ազգային աւանդութիւնները հայ ժողովուրդի գոյատեւման գործօններէն են: Այդ իսկ պատճառով ան կը պայքարի ոչ միայն անոնց դէմ, որոնք կը ձգտէին քաղկեդոնականութիւնը տարածելու Հայաստանի մէջ, այլեւս քաղկեդոնականութիւն ընդունող Հայերու դէմ:

Ուռհայեցի կը գրէ ժամանակին խօսակցական լեզուով: Իր գործը չարունակած է Գրիգոր Երէցը, հասցնելով զայն մինչեւ 1162 – 1163 թուականը:

Ան Ուռհայեցիի նման կը մերկացնի Բիւզանդացիներու կործանարար քաղաքականութիւնը Հայերու նկատմամբ: «Մենք դեռ հին ժամանակներէն գիտենք, կը գրէ ան, ինչպէս նաեւ ժամանակագիրներէ, որ Յոյներու կայսրերը քրիստոնեաներու փրկութեան համար ոչինչ ըրած են. անոնք միայն քաղաքներ ու գաւառներ գիտեն խլել եւ թալանել: Անոնք էին պատճառը, որ Հայերը հեռացան իրենց երկրէն, որ այլազգիները հզօրացան եւ եկան տիրեցին ամէն ինչի»:

Ուռհայեցիի «Ժամանակագրութիւն»ը Գրիգոր Երէցի յաւելուածով օգտագործած է Սմբատ Սպարապետ իր «Տարեգիրք»ի չարադրման ժամանակ:

1850–ին Ֆրանսացի հայագէտ Տիլօրիէ խաչակիրներու Ա. արշաւանքին մասին Ուռհայեցիի տեղեկութիւնները հրատարակեց Ֆրանսերէն թարգմանութեամբ, իսկ 1858–ին կատարեց «Ժամանակագրութեան» ամբողջական Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը: Իսկ հայերէն բնագիրը առաջին անգամ լոյս տեսաւ 1869–ին Երուսաղէմ, իսկ երկրորդ անգամ աւելի լիակատար գրքագիրէ, 1898–ին Վաղարշապատ:

Խաչակրութիւններու պատմութեան գիտնական նորագոյն հետազօտող Ա. Լիւտերա ասորական եւ հայկ. աղբիւրներու հիման վրայ գրուած իր աշխատութեան մէջ, Մատթէոս Ուռհայեցիի գործը դնելով ասորական անուանի հեղինակներու քով, կը գրէ. «Ուռհայեցի մանրամասներու մէջ աւելի լաւ կը կողմնորոշուի, քան ասորի ժամանակագիրները»:

Ուռհայի եւ Կիլիկիոյ պատմութեան առանձին գրուագներուն անդրադառնալով խաչակրութիւններու պատմութեան խորհրդային յայտնի մասնագէտ Մ. Զաբրդային կը գրէ. «բոլոր հիմերը կան Մատթէոս Ուռհայեցիի՝ Կիլիկիոյ քաղաքական պատմութեան լուսաբանութեան համար հեղինակին ցուցմունքները ճշմարիտ արեւմտեան պատմիչներու վկայութիւնները»:

ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՄ՝ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ

«Տարիներէ ի վեր ժամադրուած ենք ճակատագրին հետ, ու ժամը հասած է մեր խոստումը յարգելու: Երբ ժամը կէս գիշեր հնչէ, երբ մարդիկը բուն մտած ըլլան, Հնդկաստան աչքերը պիտի բանայ կեանքին ու ազատութեան...» Այս խօսքերով կ'ողջունէր Նեհրու Հնդկաստանի ազատութիւնը 1947, Օգոստոս 14–ին, տակաւ առանց կարենալ լիովին ըմբռնելու պատմական այդ պահը:

Մինչեւ այդ թուականը, ուր վերջ պիտի գտնէր երեքուկէս դարու անգլիական գաղթատիրութիւնը, երկիրը բեմ էր համագործակցութեան, պայքարներու, Հնդիկներու, մահմեդականներու եւ սիխերու միջեւ:

Փէնճապ, որ անգլիացի գաղթատէրերու կողմէ աւելի լաւ զեկավարուած շրջան մըն էր, մնացեր էր բոցերու եւ արիւնի մէջ: Լորտ Մաունթպաթընի կողմէ կազմուած 55 հազար հոգինոց ուժը անզօր էր կարգուկանոնը հաստատելու: Փէնճապի կոտորածներուն պիտի հետեւէին ուրիշներ եւս, սակայն այդ օրը Նորհըրդարանէն դուրս, միլիոնաւոր անճներ կը խայտային ուրախութեամբ: Ուրախութիւնը գաղթատիրական շրջանի աւարտը կը նշէր, ու զարմանալին այն է, որ ոչ մէկ տեղ Անգլիացիներու դէմ միջադէպեր պատահեցան:

Հնդկաստանի գաղութարարութիւնը կը սկսէր 1600 թուականի Օգոստոսին, երբ Անգլիացիներ կը հասնէին հոն, շահաբեր առեւտուրի մը հեռանկարներով տարուած:

Իսկ գալով մեկնումի որոշումին, երկու տեսակի բախում Լոնտոնը մղեցին այդ քայլը առնելու. առաջին բախումը տիրող ազգերուներէն, Ուռհայեցի հնարաւորութիւն ունէր խաչակիրներու մասին տեղեկութիւններ քաղելու կենդանի մարդոցմէ, քանի որ իր հայրենի քաղաքին մէջ իսկ 1098ին հիմնադրուեցաւ Ֆրանսական առաջին իշխանութիւնը Արեւելքի մէջ:

Ուռհայեցի դէպքերու պարզ արձանագրող մը չէ, այլ ուսումնասիրող. իր ուրոյն մօտեցումը ունի. գիտէ գնահատել այս կամ այն անձնաւորութեան բարի գործերը: Ան անհաչտ է այն բոլորին նկատմամբ, որոնք վնաս կը հասցնեն իր ժողովուրդին ու հայրենիքին: Այդ կարգին է իր վերաբերումը Յոյներու նկատմամբ. անոնք, կը գրէ ան, «Հայոց երկրէն հեռացուցին քաջ զինուորականները, զանոնք կտրեցին իրենց տունէն ու գաւառէն, եւ կործանեցին Հայոց թագաւորութիւնը»:

Պետականութեան վերացման պայմաններու մէջ Ուռհայեցի մեծ յոյսեր կը կապէ հայկական առանձին իշխանութիւններու. իշխանութիւններ, որոնք Սելջուկներէ եւ Բիւզանդացիներէ հեռու կը հիմնէին հայ փախստականները եւ զինքի ուժով կը պաշտպանուէին:

Ուռհայեցի թէեւ կ'ապրէր եւ կը ստեղծագործէր հայ ժողովուրդի պատմութեան ամենածանր մէկ շրջանին, երբ պետականութիւն չկար, ու հարազատ ժողովուրդը օտար տիրակալներու ծանր լուծին տակ ինկած էր, այնուամենայնիւ յուսահատ չէր: Ան զարմանալիօրէն լեցուած էր լաւատեսութեամբ, համոզուած էր, որ դեռ կու գան լաւ օրեր, եւ այդ դիտակցութեամբ է որ կը մղուի գրելու եւ սերունդներու յիշատակ ձգելու իր գործը:

Ուռհայեցի ազգային աւանդութիւններու կրքոտ պաշտպանն է. ան կը զգայ, որ պետականութեան կորուստի պայմաններուն մէջ ազգային աւանդութիւնները հայ ժողովուրդի գոյատեւման գործօններէն են: Այդ իսկ պատճառով ան կը պայքարի ոչ միայն անոնց դէմ, որոնք կը ձգտէին քաղկեդոնականութիւնը տարածելու Հայաստանի մէջ, այլեւս քաղկեդոնականութիւն ընդունող Հայերու դէմ:

Ուռհայեցի կը գրէ ժամանակին խօսակցական լեզուով: Իր գործը չարունակած է Գրիգոր Երէցը, հասցնելով զայն մինչեւ 1162 – 1163 թուականը:

Ան Ուռհայեցիի նման կը մերկացնի Բիւզանդացիներու կործանարար քաղաքականութիւնը Հայերու նկատմամբ: «Մենք դեռ հին ժամանակներէն գիտենք, կը գրէ ան, ինչպէս նաեւ ժամանակագիրներէ, որ Յոյներու կայսրերը քրիստոնեաներու փրկութեան համար ոչինչ ըրած են. անոնք միայն քաղաքներ ու գաւառներ գիտեն խլել եւ թալանել: Անոնք էին պատճառը, որ Հայերը հեռացան իրենց երկրէն, որ այլազգիները հզօրացան եւ եկան տիրեցին ամէն ինչի»:

Ուռհայեցիի «Ժամանակագրութիւն»ը Գրիգոր Երէցի յաւելուածով օգտագործած է Սմբատ Սպարապետ իր «Տարեգիրք»ի չարադրման ժամանակ:

1850–ին Ֆրանսացի հայագէտ Տիլօրիէ խաչակիրներու Ա. արշաւանքին մասին Ուռհայեցիի տեղեկութիւնները հրատարակեց Ֆրանսերէն թարգմանութեամբ, իսկ 1858–ին կատարեց «Ժամանակագրութեան» ամբողջական Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը: Իսկ հայերէն բնագիրը առաջին անգամ լոյս տեսաւ 1869–ին Երուսաղէմ, իսկ երկրորդ անգամ աւելի լիակատար գրքագիրէ, 1898–ին Վաղարշապատ:

Խաչակրութիւններու պատմութեան գիտնական նորագոյն հետազօտող Ա. Լիւտերա ասորական եւ հայկ. աղբիւրներու հիման վրայ գրուած իր աշխատութեան մէջ, Մատթէոս Ուռհայեցիի գործը դնելով ասորական անուանի հեղինակներու քով, կը գրէ. «Ուռհայեցի մանրամասներու մէջ աւելի լաւ կը կողմնորոշուի, քան ասորի ժամանակագիրները»:

Ուռհայի եւ Կիլիկիոյ պատմութեան առանձին գրուագներուն անդրադառնալով խաչակրութիւններու պատմութեան խորհրդային յայտնի մասնագէտ Մ. Զաբրդային կը գրէ. «բոլոր հիմերը կան Մատթէոս Ուռհայեցիի՝ Կիլիկիոյ քաղաքական պատմութեան լուսաբանութեան համար հեղինակին ցուցմունքները ճշմարիտ արեւմտեան պատմիչներու վկայութիւնները»:

ԳԱՂԱԹԻՔ ԳԱՂԱՒԱՐ

Գահիրէի մէջ Յուլիս 3–ին մահացած է Հերմինէ Սիմոնօֆ, որ 1930ական թուականներէն ի վեր ՌԱԿ–ի չարքերուն մէջ ազգանուէր գործունէութիւն տարած է. աշխատակցած է նաեւ Գահիրէի Հայ Ազգասիրաց Միութեան: Ազգային յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցած է Յուլիս 4–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարին մէջ:

***

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ ՀՄԸՄ – Նուպարը Յուլիս 25 եւ 26–ին կազմակերպած է պասքէթպոլի տարեկան համահայկական մրցաշարքը, որուն մասնակցած են Գահիրէի եւ Ալեքսանդրիոյ ՀՄԸՄ – Նուպար, Նիր Իսթ եւ Ս. Թրեզա ակումբները: Շարաթ օրուան առաջին մրցումներէն ետք աւտոբուսի մը վթարի ենթարկուելով Գահիրէի եւ Ալեքսանդրիոյ ՀՄԸՄ – Նուպար խումբերը: Բախումէն ետք ալ ժամերը չհասած են թէ՛ այրերու, թէ՛ աղջկանց Գահիրէի ՀՄԸՄ – Նուպար խումբերը:

նացած կին Փէնճապի վաքֆիատանեան չրջանին մէջ ու նոյնքան ալ մահմետական հնդիկական մասը: Այս բաժանումը սկզբնական պիտի ըլլար պատմութեան մեծագոյն տեղահանութիւններէն մէկուն: Երբ երկու համայնքներու միջեւ փոխադարձ չարդը հասաւ սաստկագոյն աստիճանին, աւելի քան հինգ միլիոն հոգի ստիպուեցան իրենց հայրենի տուները եւ երկու պետութիւններէն հատ, ուր իրենք մեծամասնութիւն կը կազմէին:

Ոչ ոք կրնայ ճշդել թիւը այն բազմութիւններուն, որոնք կորսնցան մասնակցեցան 1947–ի ամրան ո աչնան ամիսներուն. ենթադրութիւնները 200 հազարէն 2 միլիոն մեռելալի միջեւ կը տարբերին:

Կը մնար տակաւին կարգադրել փոխադրց մը. շատ մը իշխանութիւններ կը մերժէին մաս կազմել Փաքիստանի կամ Հնդկաստանի. մահարաճաններ, ռամիներ, նոպպաներ կային ասոնք, որոնք կը ներկայացնէին Հնդկաստանի բնակչութեան մէկ քառորդը եւ իրենց կը պատկանէր հողերու մէկ երրորդը: Անոնց մէկ մասը երկրորդ աշխարհամարտին օգնած էր Բրիտանիոյ ու փոխարէն իրենց իշխանութիւնը չարունակելու խոստում ստացած:

Սակայն հեռուհեռէ բոլորն ալ պարտաղդեցան ընդունելու մը կատարելու Հնդկաստանի ու Փաքիստանի միջեւ:

Ա. Թ. Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՀԱՒԱՔՈՂՔԸ ՆԻՍ

Նիս («Յառաջ»).– Հ. Բ. Ը. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին կողմէ տասնօրեայ՝ Օգոստոս 1–էն 10, երիտասարդական հաւաքոյթ մը կազմակերպուեցաւ Նիսի նախկին Յարեղոս ամարանոցին, Խաչփէրիալ Փարքի մէջ:

Աւելի քան 60 երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ՝ Փարիզէն, Լիոնէն, Վիէնէն, Վալանսէն, Ալֆինեօնէն, Ալէպէն, Մոնթելիմարէն, Մարսէյլէն, քանի մը հոգի Ամսթերտամէն եւ մէկ ալ Լոնտոնէն մասնակցեցան այս համախմբումին, որ մէկ կողմէ հանգիստի, զուարճութեան առիթ ստեղծեց եւ, միւս կողմէն հարկաւոր ժամանակ տուաւ դասախօսութիւններու եւ իրախճանքներու միջոցով:

Օգոստոս 2–ին, երկսեռ երիտասարդութիւնը այցելեց Հրէական եկեղեցին, ուր պատարագեց եւ քարոզեց մեր հոգեւոր հովիւը Տարօն Ծ. վրդ. Ճէրէճեան: Գոհունակութեամբ մասնակցեց երիտասարդներու ներկայութիւնը Հայց. եկեղեցւոյ կառավարիչներուն տակ: Յաջորդ օրը առաւօտեան բոլոր երիտասարդները եւ երիտասարդուհիները ներկայութեան բացումը կատարեց անդրանիկ դասախօսութեան առաջին հաւաքը կազմակերպողներէն Անդրանիկ Քէշիշեան, Հարաւային Ֆրանսայի գործիչ, Վալանսի Տիկնանց Միութեան առենապետուհի Տիկին Հերմինէ Քէշիշեանի եւ Լիոնի մասնաժողովի փոխ – առենապետ Յակոբ Կօշկարեանի, որոնք չանք չէին խնայած անոր յաջողութեամբ պսակումին համար, ինչպէս նաեւ Աբթօ Համբարձումեանը, Փարիզի Հ.Բ.Ը.Մ–եան գրաւենեակի անօրէնը:

Բժ. Ժան–Նօէլ Կօշկարեան, Ֆրանսերէն, հանդամանօրէն ներկայացուած գերութեամբ մը ո՛չ միայն իր պատկանած միութեան, որուն նախագահն է Վալանսի մէջ, գործունէութեան հիմնական գիծերու, այլեւ այս առիթով խօսեցաւ արտասահմանի մէջ հայ դիմագիծը պահպանելու դիւաւոր դիծերուն մասին: Խօսք ուղեցաւ նաեւ ներկաներէն Ժ. Միրիճեանի, որ իր տեսակէտները յայտնել այս ուղղութեամբ: Ան չեշտը դրաւ հայախօսութեան կարեւորութեան վրայ, ընդգծելով, թէ մեր երիտասարդութիւնը պէտք է սորվի եւ դործածէ իր մայրենին, այլեւ գիտնայ ծանօթանայ հայ ժողովուրդի պատմութեան եւ մշակոյթին մասին, որպէսզի իր ազգային ինքնութիւնը անխախտ մնայ:

Հարցումներ եւ պատասխաններ, ընակատարար:

Երեկոյեան ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ, պաշտօնական, Նիսի քաղաքապետարանին մէջ: Նախագահը մեծ ժանփօլ Պարէթի անդրադարձաւ հայ զաղութին արժանաւորութեան վրայ, չեշտելով թէ հայերը մշակոյթի մեծ արժէք ունեցող ժողովուրդ մըն են եւ իրաւունք ունին իրենց ազգային – պատմական իրաւունքները պաշտպանելու: Այս առիթով Նիսի զինանշանը պարզող չքանշանները յանձնուեցան բոլոր ներկաներուն, ի մէջ այլոց Լիոնի Բարեգործականի նախագահ Սեդրակ Սանճեանի: Ընդգծենք, թէ մեծ Պարէթի Նիսի քաղաքապետին օդնականն է եւ անցեալ Նիս – Փրովանս – Քոթ տ'Ազիւր շրջանի Խորհուրդի:

Զորեքշաբթի առաւօտեան զեկուցողն էր ժան – Քլօտ Քէպապճեան, Փարիզէն, որ չուրջ երեք քառորդ ժամ խօսեցաւ Հայկական Հարցի վերջին զարգացումներուն մասին: Ապագ ակնարկ մը նետելէ ետք յիսնամեակին վերջ հայ Սփիւռքը ցնցող դիւաւոր երեւոյթներուն վրայ, անդրադարձաւ ժամանակագրական կարգով ժողովուրդներու մնայուն Դատաստանին վճռին, ՄԱԿ–ի Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախտումբին կողմէ մատնանշուած Պենճամին Ուիթէքըրի տեղեկագրին եւ հուսկ ուրեմն Ելոտպայի Խորհրդարանի Յունիս 18–ի պատմական նիստին, որոնք բոլորն ալ կը ճանչնային ցեղասպանութեան իրականութիւնը: Ատոնք բոլորն ալ պաշտօնապէս կ'ընդունէին ցեղասպանութեան իրողութիւնը: Կարեւոր յաղթանակներ հայկական Դատի հետապնդման հայկական կազմակերպութիւններուն համար: Քէպապճեանի զեկուցումին յաջորդող հարցումներու տեղատարափը պերճախօս վկայութիւն հանդիսացաւ ներկաներուն ի յայտ բերած հետաքրքրութեան մասին, Հայ Դատին ուղղութեամբ:

Ուրբաթ առաւօտ, խօսեցաւ Քրէտի Սիւիս դրամատան տնօրէն, Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան Պաշտպան Կոմիտէի (ՍԻՒԱՄ) նախագահ եւ Հ. Բ. Ը. Մ.–եան Ֆրանսայի մասնաճիւղի Շըրջանային Ցանճնաժողովի զանճապահ Վահէ Ձագմատարեան: Ան նախ արտայայտուեցաւ՝ ի՞նչպէս յաջողիլ կեանքի մէկ նիւթին չուրջ, յիշեցնելով, օրինակով, թէ մարդոց կեանքը կրնայ օրինակելի դառնալ, երբ իրենց նիւթական յաջողութիւնները ի տպաս կը դնեն իրենց պատկանած ցեղին: Ըսաւ, թէ վերջին մէկ – երկու տասնամեակներուն ինչպիսի փոփոխութիւններ մուտք գործած են արդիական դրամատուներու գործելակերպին մէջ եւ չահեկան տեղեկութիւններ տուաւ տնտեսական եւ ելմտական կալուածներու մէջ կարդ մը այժմէական հարցերու լուծումին մասին:

Ի յայտ եկաւ, որ տնտեսական հարցերն եւս կը հետաքրքրեն ներկայ երիտասարդութիւնը:

Յայտագիրին դուրս վերջին հանդիպում մըն ալ տեղի ունեցաւ Կիրակի կէսօր, Հ. Բ. Ը. Մ.ի Ֆրանսայի Շրջանային Ցանճնաժողովի տեղեկատու Բժ. Ե. Ա.–ի նախագահութեամբ: Ներկաները ծանօթացան Ս. Ցակոբեան Բարեգործականի հայեցակարգին եւ գործունէութեան ծրագրին, ինչպէս նաեւ Ս. Ցակոբեան Բարեգործականի Ընդհանուր Ժողովի Յունիս 28–ի որոշումներուն, որոնք կը վերաբերին Ս. Ցակոբեան Բարեգործականի Կանոնադրութեան փոփոխութեան:

Ներկաները ծանօթացան

(Շար. Ա. էջէն)

ւոր եղած է, բաղդատմամբ բնական պայմաններու մէջ ձեռք ձգուած քանակութեան: Աշխատողները նկատած են, որ այդ որդը կրնայ դրեթէ երեք տարի ապրիլ, սնանիլ ու զարգանալ չերմոցային որոշ բոյսերու եւ արմատներու վրայ:

Այս որդերու մարմինէն հանուած «կարմին» նիւթը կը գործածուէր նկարչութեան մէջ սակայն յետոյ որոշ չափով կորսուած է ներկի պատրաստութեան ընդհանրը: Քանի մը տարի առաջ հայ գիտնականներ բարդ փորձերով յաջողած են ձեռք ձգել հին կարմրավառ այդ ներկին «նմանակ»ը, այնպէս որ զայն պատրաստելու համար կը մնայ անհրաժեշտ քանակութեամբ միջատ հաւաքել:

***

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մասնագէտները մեծապէս գնահատած են Բիւրականի աստղադիտարանի մասնագէտներուն, իրենց հունգարացի գործընկերներուն հետ մշակած գիտական հետազօտութիւնները ինքնատիպ սարքերով կատարելու ծրագրերը: Այս աշխատանքին չնորհիւ ոչ միայն կ'արագանայ տիեզերական մարմիններու դիտարկումի արդիւնքները մշակելու գործընթացը, այլեւ անհամեմատօրէն կ'աւելնայ տուեալներու ճշգրտութիւնը: Հայ եւ հունգար գիտնականներու գործակցութիւնը կ'իրականանայ աւելի քան երեսուն նիւթի մէջ, ինչպէս աստղաֆիզիքական, մանրէակենսաբանութեան, կենսաքիմիական եւլն.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի

ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մեռնիդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ - Մուրատեան Վարժարաններուն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ծովի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59-րդ տարեդարձին առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՅԱՒԻՏԱՆ 60

ԾԱՂԿԱԶԱՐ ՎԵՐԶԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՅԱԶԱՆՆԵՐԻՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 էջ

Ներկիրով մը (անխտիր)՝ **ՇԱՐԹ** էն նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գինն՝ 130 Ֆր. – Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր.:
Դիմել՝ «Յառաջ»ին:

ՄԱՏԵՂԱԾԸ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱԾԸ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՒԱՐԸ ՄԻՍԱԿԵՑԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

1958 – գին 60 Ֆ.

ԵՒՐՈՊԱՑԻ

ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ

1963 – գին 35 Ֆ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ

1971 – գին 50 Ֆ.

ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ

1973 – գին 50 Ֆ.

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՒԱՆՑ ԵՐԳԻ

վերիսատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ.

ԵՆՈՎՔ ԼԱՇԻՆԵՑԱՆ

ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ

1979 – գին 50 Ֆ.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵՑԱՆ

– ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ

1980 – գին 70 Ֆ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ — 50»

Մատենաշար «Յառաջի յիսնամեայ հաւաքածոներէն (1925 – 1975)
Ի վիպատառ
ԿՈՂՔ՝ **ԳՐԻԳՈՐ ՉՈՒՔԱՍՈՎ**
1976 – գին 120 Ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
— EN BOEING 727 —
— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER —
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU

Du 05 au 18 SEPTEMBRE — Du 03 au 16 OCTOBRE
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

VOYAGE DU 3 AU 18 SEPTEMBRE
accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia **COUMRYANTZ**
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon **BAGHDASSARIAN**
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan **SARKISSIAN**
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques **CHELELEKIAN**
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
25
MARDI
25 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.558 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.558

ԵՐԵՒՈՒՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 / 20)

ԲԱԿՈՒՆՑԵԱՆ ՕՐԵՐ

Վերջին տարիներուն ծնունդ առած պետիկ աւանդութեամբ մը, Զանգեզուրի պեղեցկադէմ չորքոտանին՝ Գորիսի մէջ տեղի ունեցած են Բակունցի յիշատակին նուիրուած օրեր:

Շրջանի գիւղերէն, մայրաքաղաքէն, Հանրապետութեան այլ վայրերէն եկած հիւրեր երկու օր հետեւած են հանդիսութիւններու, դիտած Բակունցի տուն – թանգարանի մասունքները: Տեղի ունեցած են դասախօսութիւններ, ընթերցումներ ու Բակունցի երգերու ցուցադրութիւններ: Բակունցի կեանքն ու ստեղծագործութիւններուն մասին խօսած են Գրողներու Միութեան քարտուղար Ս. Ցարութիւնեան, Ս. Խանզադեան, Վ. Գրիգորեան, Ռ. Դաւոյեան, Լ. Դուրեան, Ի. Մամեան, Յ. Բարսեղեան: Համերգներով հանդէս եկած են սիրուած դերասաններ, արտասանողներ, երգիչներ, Ռ. Ալթունեանի գեկավարած Հայաստանի պուլսանական եւ ժողովրդական երգի պետական համոյթը:

***

ՀԱՅ – ՀՆԴԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ

Վերջերս քանի մը օր Հայաստան գրաւած է հնդկա – խորհրդային մշակոյթի բնկերութեան Անարա Պրադէշի ճիւղի նահանգային բաժնի պատուիրակութիւնը: Այդ նահանգը եւ Հայաստան սերտ կապեր ունին քանի տարիէ ի վեր: Հիւրերը այցելած են չարք մը քաղաքներ, գիւղեր, հանդիպում ունեցած գիտնականներու, մշակոյթի գործիչներու, դպրոցականներու հետ: Իրենց մեկնումէն առաջ պատուիրակութեան գեկավարը, ծանօթ գրող եւ գիտնական տոքթ. Դասարաթին ըսած է. «Մեր հանդիպումները ցոյց տուին, որ փոխադարձ չփումներ ու կապեր կը նպաստեն իրար հասկնալու: Ըստ իս ազատութիւններուս Հայերը աշխատասէր, բարեացակամ ու հայրենասէր են. անոնք կը յարգեն հազարամեակներու փորձութիւններէն անցած իրենց ազգ. հարուստ մշակոյթին աւանդութիւնները: Ես լաւատես եմ մեր վերնայարաբերութիւններու զարգացման ապագային մասին»:

***

ԱՐՓԱ – ՍԵՒԱՆ ՓԱՊՈՒՂԻՆ

Ամբողջ թափով կը չարունակուի Արփա – Սեւան փապուղիի անցեալ տարի կքած, վնասուած մասերու նորոգութիւնը: Վերակառուցուող մասին երկարութիւնը 2118 մեթր է· աշխատանքները կը կատարուին մշտական հսկողութեան տակ, որպէսզի թերացումներ չպատահին: Ըստ որերկրեայ միջանցքի երկարութեամբ եղեկտրոնիկ սարքեր կը գետեղուին, որոնք ինքնաշխատ կերպով պիտի կառավարեն ջուրի մատակարարումը: Կան նաեւ յատուկ այլ սարքեր, որոնք փապուղիին մէջ փլուզումներու կամ վտանգաւոր ճրնշումի պարագաներուն, ինքնաշխատ կերպով ազդանշաններ պիտի հաղորդեն կառավարման վահանակին, որ դադրեցնէ ջուրի մատուցումը:

Վերջերս Կ. Դեմիրճեան եւ Ֆ. Սարգսեան մօտէն հետաքրքրուած են փապուղիի աշխատանքներով ու գտնուած տեղւոյն վրայ, հանդիպում ունեցած բանուորներու եւ մանագէտներու հետ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆՈՒԱՐ ՉՅԱՋՈՂԵՑԱԻ

ՄԱՏԼԼԷՆ ՊԻՏԻ ՓՈՐՁԷ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՍԻՐՏՆ ԱՌՆԵԼ

—×—

Արտաքին առեւտուրի նախարար՝ Միշէլ Նուարի ճախող այցելութենէն ետք, այս անգամ ճարտարարուեստի նախարարն է՝ Ալէն Մաուրէլն, որ չունէր Անգարա կ'ուղեկցէ ճար մը գտնելու համար Ֆրանսա – Թուրքիա յարաբերութեանց սերտացման: Ծանօթ է որ Անգարա խրզելէ ետք Թոմսընի հետ նախախոստում պայմանագիրը, քէն ըրած էր Ֆրանսայի: Սկիզբը, հայկական բանաճեւին վերագրուեցաւ այս քէնը, մինչ յետագային կը պարզուէր որ կիպրոսի ծախուած զէնքերն են բուն պատճառը («Յառաջ», Օգս· 20):

Մաուրէլն 3 օրուան պաշտօնական այցելութիւն մը պիտի կատարէ, թեւին տակ քաղաքական եւ անտեսական կըրկնակ թղթածրարով մը, առաջինը՝ սահմանուած օղնելու երկրորդին: Ֆիկառօ իսկ, երկուշաբթի առաւու (Օգս· 24) կը խոստովանէր թէ հայկ· հարցը միայն պատրուակ ծառայած է Թոմսընէն դնումները չընելու համար: Խօզալի հետ խօսակցութեանց առեն, Մաուրէլն պիտի փորձէ ձգտուած կացութեան մը ճար մը դտնել, սիրալիր դարձնելու համար յարաբերութիւնները: Թոմսընէն ետք, չանք պիտի թափուի այլ ծրագիրներ իրականացնել՝ ջերմակայան մը (մէկ միլիառ Ֆր·), պոլսոյ կազի բաշխումի ցանց մը (2 միլիառ) եւ երկաթուղային կազմածներու հայթայթում: Ֆրանսա չատ համեստ տեղ մը կը գրաւէ Թուրքիոյ մէջ (չուկային 3,5%ը միայն, մինչ 78–ին՝ 7,4% էր): Այս նուազումը կը վերագրըուի ընկերվարական վարչակարգի (81 – 86) յունապէր քաղաքականութեան:

× Միւս կողմէ, Խօզալ հետեւելով երեւի Պալատիւրի, ապազգայնացման արշաւի մը ձեռնարկած է Թուրքիոյ մէջ – 40%՝ ճարտարարուեստ եւ 60% մնայուն ներդրումներ: Վաճառքի կը հանուին 5 գործատուներ՝ Զիթոսան (կրաշիւս), Թիւրսան (պանդոկ) փոխադրութեան երկու ընկերութիւն (ՈՒՍԱՍ եւ Պոզպէյ), Սիմէրպանք եւ Փէթքիմ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱԶՈՒԱԴԻՊ ԱՐԿԱԾի մը զոհ գացին, կիրակի օր, կառքի նախկին ախոյեան՝ Տիտիէ Փիրոնի, մարզական լրագրող՝ Պերնար Ժիրու եւ մեքենագէտ մը՝ Ժան – Քլօտ Կենար: Օփշոր միջազգային մրցումի մը ընթացքին է, որ անգլիական Ուայթ կղզիին բացը, երեք Ֆրանսացիներուն նպատակը դարձած է, ժամական չուրջ 160 քմ· արագութեան ընթացքին եւ երեքն ալ, անշուշտ հաւասարակշռութիւնը կորսնցուցած են եւ տեղն ու տեղը մեռած:

ՆՈՐ ՔԱՂԵՏՈՆԻՈՑ մէջ, ապահովութեան ուժերը չատ բուռն ձեւով հակազդած են անկախապաշտներու ցոյցի մը: Ցոյցը, որ էֆ – էլ – էն – ՔԱ – էմ–ի նախաձեռնութիւնն էր, արգիլուած էր եւ այդ է օգտագործուած պատրուակը արգարացնելու համար ապահովութեան ուժերու բիրտ միջամտութիւնը: Պերնար Փոնս, ՏՈՄ – ԹՈՄ–ի (անդրծովեան նահանգ եւ հողամաս) նախարարը չհետեց, կիրակի օր, թէ կառավարութիւնը վճռած է չթոյլատրել որ կացութիւնը այլասերի եւ թէ սովորական ապրարարութիւններէն ետք, այլ ելք չկար: էֆ – էլ – էն –ՔԱ – էմ–ը օրինաւոր չի դաներ Սեպ· 13–ի հանրահաւաքը եւ անոր դէմ էր կազմակերպուած ցոյցը: Պէտք է ըսել որ Ֆրանսական ոստիկանութեան դործած վայրագութիւնները նոյն օրը տարածուեցաւ «չնորհիւ», եթէ կարելի է ըսել, աւտարալիական հեռատեսիլին: Ֆրանսայի մէջ, ընդդիմութիւնը չատ ծանրօրէն կը քննադատէ Փոնսի վարուելակերպը (Ժոսփէն, նոյնիսկ, «կ'ամչնայ անոնց տեղը, որոնք մեզ կը կառավարեն») եւ պէտք է ըսել, որ այ մամուլն իսկ, եթէ չի ձաղկեր, կը խոստովանի որ ձախաւեր դործ մըն էր.– «մեծ սխալ մը» կը դրէ «Քոթիտիէն»:Ըստ անկախապաշտներուն, Նումէա եւ այլ քաղաքներու մէջ, ցուցարարներու ընդհ· թիւը 7000ի չուրջ էր, ըստ իշխանութեանց՝ 2000 միայն:

ՊԼԻՑՐՈՒԹի Ֆրանսացի պատանդներու պարագան անդամ մը եւս ծանրակշիռ բլոնոյթ առաւ չարաթավերջին, ձիհատի մէկ նոր ազդարարութեան պատճառով: Այս սպառնալիք – զեկոյցին կ'ընկերանար տեսոյց մը, ուր Մարսէլ Քարթան եւ Ժան – Փօլ Քօֆման կը ներկայանային աւելի ակարացած եւ խոր զառնութեամբ կ'արտայայտուէին Ֆրանսական կառավարութեան նկատմամբ: Մարսէլ Ֆոնթէնի բացակայութիւնը կը մտահոգէ: Գալով Ֆրանսական կառավարութեան, երկընտրանքի մէջ է· եթէ կ'ուզէ, մէկ կողմէ վճռական եւ անդիջող մնալ, միւս կողմէ ենթակայ է ընտանիքներուն ճնշումին: Ձիհատին պահանջները կը վերաբերին Քուէյթի բանտարկեալներուն, որոնց պայմաններուն բարելաւումը կ'ուզեն: Կը յայտնեն թէ Ֆրանսացի պատանդներէն մէկը ծանր հիւանդ է եւ «ամերիկացի մեծ սատանան եւ իր օղնական Ֆրանսան պատասխանատու կը նկատեն պատանդներու պատահելիքներուն, եթէ յամառին չլուծել այդ հարցը»:

ՄՈՍԿՈՒԱ ժամանեց, չորս դարէ առաջին անդամ ըլլալով, Պոլսոյ տիեզերականն պատրիարքը՝ Դեմետրիոս Ա·, երկու չաբթուան այցելութեան մը համար: Ասանդութեամբ, Պոլսոյ «տիեզերական» Պատրիարքը պետը կը նկատուի թէեւ օրթոտոքս բոլոր եկեղեցիներուն, բայց իրականին մէջ, նուիրապետական ոչ մէկ իշխանութիւն ունի: Իր այցելութիւնը ըստկըսաւ Զակորսկի վանքով (Մոսկուայի մօտ), ուր պատարագեց Պիմէն Պատրիարքին հետ, ապա, Դեմետրիոս կը ծրադրէ երթալ Լենինգրատ, Լվով, Հուսկ՝ Թիֆլիս, ուր հիւրը պիտի ըլլայ Իլիա Բ. կաթողիկոսին:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՏԻԿԻՆ Հ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Յաւով իմացանք որ վարիգեան չքնաղ բուժարանի մը մէջ, իր մահկանացուն կնքած է Տիկին Հեղինէ Թորոսեան, Այրին՝ ողբացեալ ընկեր Սարգիս Թորոսեանի:

Ծնած էր Ռոստով, 1903–ին: Բոլշեւիկեան յեղափոխութեան օրերուն, ընտանեօք Կովկասէն եւ Անատոլուէն անցնելով կը հասնին Պոլիս, ուր Հելէն Ունանեան կը չարունակէ եւ կ'աւարտէ իր ուսումը: 20ական թուականներուն կ'անցնի Պուքրէշ, ուր պիտի հանդիպէր քաղաքական աքսորեալ՝ Սարգիս Թորոսեանի (Հայաստանէն մեկնած 1921ին), որու հետ կ'ամուսնանար 1927ին, ապա,միասին կը փոխադրուէին Փարիզ, ուր կը հաստատուէին վերջնապէս: Տիկին Թորոսեան, սկիզբը միայն ռուսախօս, անմիջապէս կը լծուէր հայերէն սորվելու, որպէսզի մայրենի լեզուն մնայ տան լեզուն, իր երկու զաւակներուն ծնունդէն ետք, մանաւանդ:

Տիկին Թորոսեան, խանդաւառքով խակ արուեստի մօտ անձ մը, պատերազմի վաղորդայնին կը զբաղէր թատրոնով եւ պարով եւ 1948–ի կովկասեան յիշատակելի երեկոյթէ մը ետք է, որ բոլորովին կը նուիրուէր պարարուեստի եւ 1950–ին, Հ.Յ.Դ· Նոր Սերունդի գործակցութեամբ կը հիմնէր Նոր Սերունդի Պանէէօ – Քանի պարախումբը, որ 1962–ին, հաստատուելով Փարիզ, կը մկրտուէր՝ Նայիրի: Տիկին Հ· Թորոսեան միշտ սէրն ունեցած է կատարեալին· չէր սիրեր կիսակատար գործեր եւ իր բծախնդիր նկարագիրը պատճառ եղած է որ «երկրէն» եկած բոլոր ձեռնհասներու դիմէ, լաւագոյնս իւրացնելու համար մեր երաժշտութեան, պարերու թէ դգեստներու հարազատութիւնը: Զէ վարանած նոյնիսկ ինք ալ պարի դասի հետեւելու: Իր յատուկութեամբ եւս կրցած է նոյնիսկ վերահաստատել կարգ մը հին պարեր, ինչպէս՝ Եամա – եամա, Թամզարա, Կիամբիւլ ժամբը, Ուզուն դարա, Էնզելլի կամ ստեղծել ուրիշներ՝ Մարալի, Այդկունթք, Զկնորսներու պար հատուածարիմ մնայուն հարազատութեան:

1970–ին, իր կրտսեր զաւկին, մեր սիրելի Վիդէնի կանխահաս կորուստը, պատճառ պիտի ըլլար որ քաշուած կեանք մը վարէ այլեւս, գործակցելով սակայն մամուլին («Յառաջ», «Հայաստան», Փաճէ – Ռիւս եւլն·) պարարուեստի իր մասնագիտութեամբ:

Կանուխէն եւ մինչեւ վերջ անդամեցած է Ֆր· Կապոյտ Խաչի, որու վերքերուններու չքանչանն ալ կը ս տանար 1984–ին:

Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանի, Այրի Տիկին Վիդէն Թորոսեանի եւ իրենց զաւակներուն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՋՐԱՑԱՏՐ

ԱՐՍԷՆ ՋԱՒԱԹԵԱՆ

ՊՐՈՆԶԷ ՄԵՏԱԼ

—×—

Սթրազպուրկի մէջ տեղի ունեցող Եւրոպայի ախոյենութեան մրցումներու չարքին 10 մեթր ջրացատքի մէջ երեւանցի Արսէն Ջաւագեան 578,37 կէտով երրորդ հանդիսանալով արժանացաւ պրոնզէ մետալի: (Իր մասին անդրադարձած էինք Օգս· 12–ի մեր թիւով):

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՍԵՐԳԷՅ ՓԱՐԱՋԱՆՈՎ՝

«ՀԱՅՖԻԼՄ»Ն ԻՄ ԱՊԱԳԱՆ Է...

– Մէկ ամսից աւելի է, ինչ երեւանում էք: Ինչի՞ց էք ամէնից շատ տպաւորուել:

– «Անի» հիւրանոցի 10-րդ յարկի իմ պատշգամից ամէն օր ես տեսնում եմ Ա-րարատի ապիտակահեր գագաթը: Եւ դա ինձ ամէն անգամ ապշեցնում է: Ամէն անգամ տեսարանն ընկալում եմ նորովի: Միւս տպաւորութիւնս երեխաների ու ծաղիկների հեղեղն էր մայիսեանի փողոցներով. ծիծեռնակների առոյգ երամները նրանց գլխավերեւում, որ գրնդացնում էին սոճական քաղաքը: Սակայն գլխաւոր յայտնագործութիւնս «Հայ – Ֆիլմ»ի նկարահանած «Մենաւոր ընկուզենի»ն էր: Տպաւորութիւնը ցնցող է: Վարդգէս Պետրոսեանի, Ֆրունզէ Դովլաթեանի եւ կինոնկարի առեղծագործական ողջ անձնակազմի համագործակցութեան արդիւնքն իր մէջ ամփոփում է հզօր պայթուցիկ լիցք: Սովետական Հայաստանում ապրող ժողովրդի կենցաղի, բնաւորութեան, կրքերի, ճակատագրերի վիթխարի ընդհանրացում կայ այդտեղ: Ծբռունգէ Դովլաթեանի կինոնկարը կը բոլոքի կրքեր ու քանավէճեր, որը բարձրարժէք առեղծագործութեան առաջին նշանն է: Այնպէս որ, սրտանց շնորհաւորում եմ բոլորիդ իրազործական փայլուն յաջողութեան համար:

–Իսկ ի՞նչ դեր է խաղացել ձեր կեանքում Թբիլիսին:

– *Թիֆլիսն ինձ համար Օքսֆորդն է:*

– Եթէ ձեր կեանքը նորից սկսէիք, դարձեալ ռեժիսո՞ր կը դառնայիք:

– *Ռեժիսոր չեն դառնում, ծնւում են: Ընդ որում, ծնւում՝ աշխարհ գալուց յետոյ ամիս առաջ:*

– Գուցէ մի բանի խօսք ասէ՞ք ռեժիսոր ծնող ձեր ծնողների մասին:

– *Ծնուել եմ մեծ դերասանների ընտանիքում: Մայրս՝ Սիրանը, Սիրան Դաւիթի Բեժանեանը, դերձակուհի էր, մօրս հայրը գինեվաճառ էր, հօրական պապս՝ կառքերի, ֆայտոնների վարպետ: Իսկ ամենագլխաւորը՝ հայրս, սպայ էր: Ի դէպ, ասեմ ձեզ, որ Թ. Աբուլադզէի «Զըզլամա» կինոնկարը կարծես իմ մանկութեան վերարտադրութիւնը լինի: Հօրս ճակատագիրը մօտաւորապէս նոյնն էր, ինչ Ֆիլմի նկարչինը, մնացածը ես աւելի մանրամասն կը պատմեմ «Մոռացուած նախնիների ստուերները» ժապաւէնիս մէջոցով, որի սցենարը վաղուց եմ գրել: Ի դէպ, իմ գրած 23 սցենարների մէջ դա բարդերից չէ: Այսօր արդէն պարմանուորուածութիւն ունեմ՝ «Վրացֆիլմ»ում «Դեւը» աւարտելուց յետոյ ձեռնամուխ լինել դրա նկարահանմանը Հայաստանում: Ես կը ձգտեմ օպերատոր Այրեր Եաւրուեանի հետ վերականգնել Թիֆլիսում անցկացրած իմ մանկութեան ու պատանեկութեան օրերը: Իմ տանը պահւում է Ֆելինիի նամակն՝ ուղղուած ինձ, որտեղ նա գրում է. «Ցանկութ Կուբեան պատմեց ինձ «Մոռացուած նախնիք» սցենարի մասին, եւ ես ձեզ չնորհաւորում եմ յայտնում, որ դրանից յետոյ նկարահանեցի «Ամարքորտ» ֆիլմը»: Իմ մայրը ի բնէ դերասանուհի էր, աշխարհի լաւագոյն դերասանուհին: Ես նրա տաղանդաւորութեան, առիթ եմ ունեցել միշտ եւ ամենուր՝ չուայ գնալիս, երբ ուղեկցում էի իրեն, կանանց բաղնիսում, ուր ինձ տանում էր հետը՝ թաքցնելով իմ տղայ լինելը օճառով ու սպունգով: Եւ երբ լողացող կանայք կատիածամաօրէն նայում էին ինձ, աւելի ճիշդ իմ խուզած, քաչալ գլխին, ու ձեռքիս սպունգին, մայրս անմիջապէս տխուր դէմք էր ընդունում ու ասում, թէ՝ տիֆով է հիւանդացել, դրա համար են մազերս խուզել: Ոչ մի տարակոյս չէր մնում, բոլոր կասկածները փարատւում էին: Իսկ ես, հետաքրքրութիւնից լայն բացուած աչքերով նայում էի լողացող մերկ կանանց (ինչպէս «Նռան գոյն»ի վոքքրիկ Սայաթ – Նովան բաղնիսի երդիկից), եւ երբեմն մայրս չրխկացնում էր ատամներիս. «Հօր կատրն է, է՛, իակը հօր կատրը...»: Բայց ամենահետաքրքիրը վերջին էր, երբ արդէն պիտի դուրս գայինք բաղնիսից: Մայրս զբաղւում էր ինձ, ձեռքերով վեր բարձրացնում ու չրջուելով դէպի լողացող կանայք, ասում էր. «Ես ձեզ բոլորիդ խաբել եմ, խաբել, տղայ է, տղայ է»: Եւ բոլորն իակոյն միջքով էին չրջւում:

– Քանի՞ տարեկան էիք այն ժամանակ:

– *Եօթ – ութ: Այնպէս որ, մայրս ոչ միայն դերձակիկ, ոչ միայն հոմարով, ուրիշ բնաորութեամբ, համարձակ կին էր այլեւ իսկական դերասանուհի: Նա պիտի լաց լինել ժիպսէլի պէս, հիւղ ժամանակին ու տեղին ձեռքի հպանցիկ շարժումով մազերը քանդել, շաղ տալ ուսերին, տպաւորութիւն ստեղծել: Եւ ինչ էլ անէր՝ ազատ էր, անկեղծ, անկաշկանդ:*

Դերասանական նրա տաղանդի մասին միայն ես չէ, որ պիտէի, եւ երբ վրաց բեմի անուանի ներկայացուցիչներից մէկը՝ Սալոմէ Կանչելին պիտի խաղար Խանուման, նրան ասել էին՝ դնա Փարաջանովի մօր մօտ, սովորելու, թէ ինչպէս պէտք խաղալ: Եւ վրաց մեծ դերասանուհին օրերով ու ժամերով, թաքուն ու բացայայտ հետեւում էր մօրս չարժումներին ու պլաստիկային, խօսքին, քայլքին: Նրա կերտած տիպարին նայելիս, ինձ միշտ թւում էր, թէ իրօք մայրս է, նրա չարժումներն են, դիմախաղը, ձայնը...

– Ովքե՞ր են ձեր ուսուցիչները:

– *Սավչենկոն, Դովժենկոն եւ ինքը՝ կեանքը:*

– Ի՞նչ հանգամանքներ են նպաստել ձեր ստեղծագործական անհատականութեան ձեւաւորմանը:

– *Հանդիպումները, թէկուզ կարճատեւ, այնպիսի մեծութիւնների հետ, ինչպիսիք էին Էյզենչտայնը, Դովժենկոն:*

– Որո՞նք են ձեր ստեղծած կինոնկարները, մինչեւ «Մոռացուած նախնիների ստուերները»:

– *«Ուկրաինական ռապսոդիա», «Առաջին պատանին», «Անդրիէշ», «Ծաղիկը քարի վրայ» եւ մի քանի կարճամետրաժներ:*

– Ինչո՞վ էք բացատրում, որ դրանք էկրաններով աննկատ անցան, չբացայայտելով ձեր ստեղծագործական անհատականութիւնը:

– *Սցենարով: Հիմա, երբ յետադարձ հայեացք եմ ձգում իմ այն ժամանակուայ կինոնկարներին, համոզւում եմ, թէ որքան կարեւոր նշանակութիւն ունի սցենարը: Այն ժամանակ, ինչ ես էլի առաջարկում նկարահանել, ինձ թոյլ չէին տալիս, իսկ ինչ իրենք էին առաջարկում՝ միջակ, երրորդական սցենարներ էին: Ի դուր չէ, որ այդ չրջանի իմ կինոնկարները համեմատում են մի բնակարանի հետ, որն ունի չքեղ յատակ, գործեր, կահկարասի, ջահեր եւ այլն, սակայն չունի պատեր:*

– Եթէ Թբիլիսին ձեզ համար Օքսֆորդը է եղել, ապա կիեւն ի՞նչ դեր է խաղացել ձեր կեանքում:

– *Կիեւն այն քաղաքն է, ուր առաջին անգամ զգացի՝ ինչ բան է փառքը: Նոր ժամանակները, նոր ,սթափ վերաբերմունքը մեր հասարակութեան կեանքի ու մշակոյթի տարբեր կողմերի նկատմամբ, որ արտայայտեց մեր երկրի ղեկավար ընկերը Մ. Ս. Գորբաչովը, շատ բան փոխեցին, եւ այսօր ուրախ եմ, որ նորից հրաւէր եմ ստացել վերադառնալ Ուկրաինա, կիեւ ու աշխատել Դովժենկոյի անուան ստուդիայում: Հաճելի փաստ է, ի հարկէ, առաւել եւս, որ այնտեղ այսօրւայ առաջատար ուժերը՝ Միքայէլ Բեկլեմով, Ռոմա Բալայեան, Եուրի Իլիէնկո, Լէոնիդ Ախիկա եւ այլք, համարում են ինձ իրենց ուսուցիչը, միաբերան հրաւիրում էկ՛ ֆիլմ նկարահանելու եւ էկ՛ փորձարարական ստուդիան անօրինելու: Ի դէպ, Դովժենկոյի անուան ստուդիան բաժանուել է երեք մասի՝ պատմական, ժամանակակից եւ փորձարարական: Ընդունելի ղեկավարելու առաջարկին, ինչ խօսք, հաճելի է, հրապուրիչ: Իմ կարծիքով, որտեղ էլ որ աշխատես, միեւնոյն է՝ քո երկրում ես, քո հայրենիքին ես ծառայում: Անվիճելի է նաեւ, որ իրաքանչիւր անհատ նախ եւ առաջ կոնկրետ ազգի ներկայացուցիչ է, հետեւաբար, առաջին հերթին իր ժողովրդին պիտի ծառայի, նրա հոգսերով ապրի, նրա ցաւին լինի ապեղանի: Եթէ տաղանդ ունես, ինչ-ինչ չնորհներ, ապա երբեք չպիտի մոռանաս, որ այդ ամէնը ժառանգել ես քո ծնողներից, քո ժողովրդից՝ որպէս ընծայ, պարգեւ: Դու ոչինչ չես արել ունենալու այն ,ինչ առացել ես, հետեւաբար խիստպէս մեծ կը լինես իակ այն ժամանակ, եթէ կրկնապատկած ու բազմապատկած՝ վերադարձնես ի վերուստ չնորհուածը: Այդ էր, թերեւս, պատճառը, որ ես վաղուց, չա՞տ վաղուց էի սպասում կրկին անգամ Հայաստան նում ֆիլմ նկարահանելու հնարաւորութեանը, ապասում էի անձկութեամբ, անյագ կարօտով, ներքին տանջալի մի տարակուսանքով, անհամբերութեամբ ու նաեւ հաւատով: Մեծ հաւատով: Ահա թէ ինչու, երբ ստացայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Առաջինի պատուէրը՝ ֆիլմ նկարահանելու Էջմիածնի դանձերի վերաբերեալ, խանդավառուեցի: Նոյն ոգեւորութեամբ էլ ընդունեցի Հայաստանի կինոմատոգրաֆիստների Միութեան եւ «Հայֆիլմ»ի ղեկավարութեան՝ մէկ տարի յետոյ գեղարուեստական ֆիլմ նկարահանելու հրաւէրը:*

Ի դէպ, Ուկրաինայի արգելուած գըզրոցներում անտես ու անտղմուկ երկար տարիներ պահուած էր Իլիենկոյի «Ազբիւր ծարաւների համար» հիանալի կինոնկարը: Նոյն ճակատագրին էին արժանացել նաեւ Կիրա Մուրատովի «Երկարատեւ Հրաժեշտ», «Ճնճղուկիով սպիտակ գոյնը» կինոնկարները: Այնպէս որ, մի-այն իմ ֆիլմերը վամ սցենարները չէին փակի տակ, ժամանակներն էին այդպիսին: Սակայն այսօր ուրիշ քաղաքականութիւն է: Տեսէք, թէ ինչ կինոնկարներ են մէկջտեղ գալիս, որ ստեղծուել են տարիներ առաջ, սակայն այսօր էլ իրենց հրմայքը չեն կորցրել, չարունակում են հիացնել:

– Ինչպէ՞ս է պատահում, որ ձեր կինոնկարների վերաբերեալ ոչ ոք չի ասում. «Ճիշդ չէր ընտրուած դերասանը, օպերատորը, կոմպոզիտորը...»: Իսկական ռեժիսորը նման է խոշոր զօրավարի, որը լաւ գիտէ որտեղ եւ ինչպէս տեղաբաշխել զօրքերը, ինչ բայլեր անել յաղթանակի հասնելու համար: Ինչպէ՞ս էք ընտրում դերասաններն, հնազանդեցնում ձեր կամքին:

– *Զօրավարը թերեւս չատ է ինձ համար, ես աւելի չուտ հովիւ եմ, որ քըշում է իր հօտը: Եւ ես բոլորովին չեմ առարկում, չեմ վիճում, երբ ասում են, որ ես դերասանական ռեժիսոր չեմ, այլպէս ասած՝ հոգեբանական դերասաններ չեմ ընտրում իմ կինոնկարների համար: Պէտք է խոստովանեմ, որ ինձ համար առաջին հերթին կարեւոր են տիպաժը, դերասանի պլաստիկան, վիզուալ սիմվոլը: Դերասանների ընտրութեան պրոցեսին ձեւը դեռ ոչ մի անգամ ինձ չի տարել պարտութեան: Ընդհակառակն՝ ոճ է ստեղծել:*

– Կարելի՞ է ասել, որ դուք վարւում էք այնպէս, ինչպէս Մեյէրխոլդի թատրոնում, որտեղ կարող էին դիմակներ, խորհրդանիշներ, տիպաժներ լինել:

– *Այո, կարելի է ասել: Նոյնը մեծ Մարջանիշվիլու թատրոնում: Ցիշում եմ «Ուրիէլ Ակոստա»յում վերիկս Անջափրիճէլն: Մեծ դերասանուհին առասիկ էր. քանդակային եւ խելագարութեան չափ վեհ: Բայց ես գիտեմ, որ եթէ հրաւիրէի այնպիսի մեծ արուեստագէտների, ինչպիսիք են Սմոկտունովսկին, Ուլյանովը կամ Ալլա Դեմիդովան, ապա ստանալ կը ստայի, որովհետեւ նրանք հոգեբանական դերասաններ են՝ ի բնէ, ի ծնէ, հանդամանք, որ անտեղի ծանրաբեռնուածութիւն պիտի բերէր իր հետ, հետեւաբար նաեւ ստեղծագործական պարտութիւն:*

– Ուրիշ ո՞ր արուեստագէտների է յատուկ աշխատանքի այդ ոճը:

– *Կուրբասին, Մարջանիշվիլուն, Ախմատելուն:*

– Ի՞նչպէս եղաւ, որ կինոնկար ստեղծեցիք Սայաթ – Նովայի մասին: Դո՞ւք էիք ընտրել թեման, թէ ձեզ առաջարկել էին:

– *Ոչ, ինքս չէի ընտրել: Ինձ պատուիրեցին: «Մոռացուած նախնիների ստուերները» կինոնկարի մասնաւորապէս արտասահմանում ունեցած յաջողութիւնից յետոյ ինձ կանչեցին հայ կինոմատոգրաֆի ղեկավարները եւ առաջարկեցին նկարահանել Ֆիլմ Սայաթ – Նովայի մասին:*

Դուք ինձ հարց էք տալիս, իակ ես չուտ եմ մի դրուագ՝ կապուած «Նռան գոյն»ի հետ: Պրէմիէրայից յետոյ, վերստուայ ժամը մօտ երկուսին «Երեւան» հիւրանոցի իմ դուռն է թակում ազնուապատ տեսքով, համայիչ մի անձնաւորութիւն եւ ժպտալով ներկայանում.

– *Բարդէն Ներսիսեան:*

Ես զարմացայ այդ այցելութիւնից, որովհետեւ իակոյն ճանաչեցի Թիֆլիսի Սո. Շահումեանի անուան հայկական թատրոնի լաւագոյն դերասաններից մէկին, որին պիտէի նաեւ հետեւատուտեսային «Սայաթ – Նովա» կինոնկարից: Ինձ պիտէի, որ այն յաջողութիւն է ունեցել հանդիսատեսի չրջանում: Եւ ահա Բարդէն Ներսիսեանը եկել էր փառքի ու յաջողանակի դարմնեպատակ նուիրելու ինձ: Եկել էր քաղաքական իր պարտքը կատարելու, եւ դա ինձ համար բարձրագոյն գնահատականն էր, որ կարող էր տալ հայ մտաւորականը: Եւ դա չատ չատ էր ինձ համար: Ես այսօր չատ եմ ցաւում, որ մի բարձր մտաւորականով ազքատացել է Երեւանը: Ի դէպ, պատմեմ ձեզ մի դրուագ եւս, որ կապուած է «Նռան գոյն»ի եւ այդ ֆիլմի վերաբերեալ ձեր դիտողութիւնների հետ:

Երբ աւարտուեցին «Նռան գոյն»ի նկարահանումները, մօրս հրաւիրեցի դիտելու կինոնկարը: Պէտք է ասեմ, որ նա բաւարարուած չմնաց:

– *Դու ինչպէ՞ս ինձ չասացիր: Ես քեզ փող կը տայի՝ սաղանդարներ, գուռնաչիներ կը բերէիր, կը նստեցնէիր էկրանի տակ, կը նուագէին Սայաթ – Նովայի քաղցր երգերը: Սայաթ – Նովան օղի պէս մի բան է հայ մարդու համար: Նրա երգերը սրտամօտ են, հոգու հետ խօսող թէ տխրութեան գառն ժամերին եւ թէ ուրախութեան զուարթ պահերին: Ուրիշներ գովում են, ասում, որ նրբագեղ բան ես ստեղծել, բայց ես կասկածում եմ:*

– *Ես չեմ հասկանում քեզ, մայր:*

– *Կը հասկանաս, երբ մեծանաս, – ասաց մայրս: – Ձիգեար չես դրել ֆիլմիդ մէջ, ջիգեար:*

– Կիսո՞ւմ էք այդ միտքը:

– *Ոչ: Ձնայած մի բան պարզ է, չատ մեծ խօսքեր են: Շատ: Ֆիլմում պահպանել ժողովրդայնութիւնը, որովհետեւ ժողովուրդը սպասում, փափաքում էր հաղորդուել Սայաթ – Նովայից, ճոյք ստանալ հէնց Սայաթ – Նովայից, նրա երգերից, բանաստեղծութիւններից: Մինչդեռ ես մաքրուած, զտուած ներկայացրի նրան, այն միջավայրը, այն ամբոխը, ինչը ազդել կամ կարող կը ազդել բանաստեղծի վրայ, նրա հոգու ձեւաւորման վրայ:*

Հարցազրոյցը վարեց՝
ՍՈՒՍԱՆՆԱ ԴԱԻԹԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕԳՈՍՏՈՍԵԱՆ ՏՈՄՍ

Վայրկեան մը, խնդրեմ...

*Փարիզի ատոթերկրեայ զերեզմաններուն (fաքաեռմպ) որոշ չափով մաս կը կազմեն եւս, մայրաքաղաքս թաւող ըզբօսաշրջիկներուն հրամցուած, հանրային կամ պատմական հետաքրքրաշարժ վայրերուն եւ յիշատակարաններուն: Բարեկամի մը հետ, մենք ալ մտադրեցինք վայրկեան մը կատարել այդ անզուսպ խորհրդանիշերուն յաւտակը, անհաճոյ այցելութիւն մը անտարակոյս, բայց ի վերջոյ, այլապէս չէ՞ որ հոն պիտի չտեսնէինք ուրիշ բան, եթէ ոչ իմ, քու, ամէնուս ալ ապագայ մնացորդացը...: Երբ կը հասնինք այնտեղ առաջնորդող մուտքին՝ Յանֆէս – Ռուշըրոյի հրապարակը, զոհանակութեամբ կը տեսնէինք խաղացի մանկամարզուհիներու խումբ մը, որուն չնորհալի ներկայութիւնը, կարծես քաղցրութիւն մը կ'ընծայէր մեղի, խոր վիրաւորներուն մէջ մեր ընտրած թափառումներուն համար: Ոտնակոխելով բազմաթիւ անդիմամաւեր, իջած էինք արդէն մօտաւորապէս երկու տասնեակ մեթր խորութեան ծոցը: Անցնելէ ետք չատ երկար նրբանցքներէ, ուր դեռ կը տեսնէինք միմիայն չոր պատեր, կը հասնէինք մուտքի մը առջեւ, որուն վրայ խոշոր տառերով սա արձանագրութիւնը կը ցցուէր մեր աչքերուն՝ հոս՝ մահուան տաճարը: Այդ տեղէն իսկ սկսեալ, նրբանցքներու զէմ յանդիման բարձրութիւններու վրայ, գանկերու չարանը անդենականի այսպէս ըսենք՝ կենդանի տեսարանը կը պատկերացնէր...: Ու գանկերը իրենք ալ աչք կարած, կը դիտէին իրենց իսկ դիտողներուն, կարծես ցաւումով ափսոսալով՝ – երնէ՛կ այն երբեմնի օրերուն, ուր մենք ալ ձեզ պէս, մարդ էակներ էինք, ամբողջական մարմիններով: Բայց նոյն տեղ, յանկարծ հպարտագին քմահաճոյքով, այդ նոյն գանկերը յաղթանակի վտահութեամբ կը զոռային՝ – Ողորմելիներ, ձեզի, եթէ անկարելի է մեզ որ վերադտնենք մեր էութիւնը՝ նման ձեզի, անկարելի է ալ ձեզի, որ չդառնաք նման մեզի...: Անվերջանալի անցքերէն վերջ, երբ տաք կը դնէինք ելքի դրան, հոն դրսած կը տեսնէինք հսկայ թիւ մը՝ – ասա հանդիսին հինգ միլիոն Փարիզցիները:... Հոս փոքր զաղար մը, ապա չատ բունակեցինք: Բարեկամ մը հարց կուտար ինծի թէ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Օգոստոս ամսուն, վաճառատուներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը – ի բաց առեալ մեծ վաճառատունները – փակ կը մնան: Պատճառը չատ պարզ է. որովհետեւ, այդ տարիներուն երբ դեռ աշխատատուրներու վճարովի արձակուրդները դոյութիւն չունէին, արձակուրդի բուն ամիսը, յատուկ՝ առանձնաշնորհեալներուն՝ Օգոստոսն էր: Այժմ, Յուլիս ամիսն ալ միացած է Օգոստոսին: Թոչակատուրներէն մեծ մասը կը մեկնի Յուլիսին: Յունիս կամ Սեպտեմբեր ամիսները ընդհանրապէս հանդստեան կոչուածներու ընտրածներն են: Արձակուրդներու այս չրջաններուն, ուրիշ յատկանշական պարագայ մը եւս: Զայնասփիւռ կամ հեռատեսիլ. ցոյց կուտան միայն, ինչպէս կարեւոր չարաթավերջներուն, որպէս նկարագրական պատկեր, կառքերու չարանը, կտուրիներու վրայ: Բնաւ խօսքը չկայ կառախումբերու: Մինչդեռ հակառակ կառքերու անընդհատ նուաճումին, դեռ հարիւր հազարաւորներով արձակուրդայիններ կը ճամբորդեն երկաթուղիի զնացքներով: Մինչ երէկ, կայարաններու նկարները ցոյց կու տային, անսովոր խճողումներով, այսօր կարծես գոյութիւն չունէին: Նոր օրերու երեւոյթ մըն է այս: Ու այժմ, երբ օդոստոսափայլ ճառագայթները կրակ կը թափեն էյֆէլի աշտարակի զագաթին, իմա՛ զանկին ..., կ'արժէ զուարճալիք մը փակցնել մեր տոմսին: Արտազաղթի առաջին օրերուն, Իզէռի նահանգ՝ Փոն տը Շէռի քայլ նետած կատակասէր Հայ մը կը պատմէր – այն երանելի օրերուն, առաւօտ մը, գիւղին մէջ լուր կը տարածուի, որ «արմէնիէն»ներ պիտի գան: Կէս կատակ, բայց կէս ալ չիտակ, քանի որ յատակ էր թէ մէկէ աւելի տեղացիներ, Հայու անունը չէին լսած...:

Մանաւանդ նոր սերնդականներ, երբ դեռ չէին փայլեր, Անրի Վէրնէօյ – Մալաքեաններու, Շառլ Ազնաւուրներու, Գառզուներու եւայլն աստղերը, ու այդ լսելով, կլներ յաջորդ առաւօտուն իրենց գնումներու պայուսակները բռնած, չուկայ կը վազեն, որպէս ուտեստեղէն կարծուած այդ թանկագին «արմէնիէն»ները գնելու եւ ճաշակելու: «Բաներ, բաներ, ինչ բաներ», ինչպէս կ'ըսէր ողբացեալ Նարդունի:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ – ԱՆԴՐԻԱՍԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐ ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ ՆԻՍ ՍԷՆ-ՌԱՖԱՑԷԼ

ՆԻՍ («Յառաջ»).– Յուլիսի երկրորդ կէսէն մինչեւ Օգոստոս 15 յաջորդական դաշտահանդէսներ տեղի ունեցան չրջանիս երեք վայրերուն մէջ, – Տրակինեան, Նիս եւ Սէն Ռաֆայէլ:

Առաջինը կազմակերպուած էր Յուլիս 16–ին, Վահէ Լոռենեանի զովասուն լզբօսայգիին մէջ՝ սիրայօժար տրամադրուած նախաձեռնող մարմնին, որ կը կոչուի նոյն քաղաքին անունը կրող, բայց միաժամանակ չրջակայքի հայութիւնը, – բնակիչները, – ի մի համախմբող Հայ բարեկամաց Միութիւն: Երեքէն չորս հարիւր համախմբուած Հայերու ներկայութեան նուագեց Նիսի Հայ Մշակոյթի Օճախի երիտասարդ նուագախումբը՝ ճըպտրին տակ Փ. Աւետեանի: Մենեջմենթ Ժ. Մարտոյեան: Համախմբումի լաւ առիթ, չրջանը ապրող դիրուցած ազգայիններուն համար՝ հայկական չենչող մթնոլորտի մէջ:

Երկրորդը՝ Քոլ սիւր Լու՝ 750 հոգիի մասնակցութեամբ: Այս մէկը, այն որ Նիսինը կը կոչենք, կազմակերպուած Քոթ ա'Ազիւրի բոլոր հայկական միութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն կողմէ՝ միասամ եւ միաձայն, ինչպէս ամէն տարի: Առաւօտեան բացօթեայ պատարագ մատոյց զազութիս հոգեւոր հովիւը Տաբօն Ծ. վրդ. Ձէրէճեան: Ներկաներուն մէջ նկատելի զարձաւ Հ.Բ.Ը.Մ.-եան հաւաքոյթին մասնակցող պարմանիներու եւ պարմանուհիներու ներկայութիւնը՝ դնահատութեան արժանի:

Վալանսէն Նայիլի նուագախումբը, միշտ ղեկավարութեամբ Փ. Աւետեանի, ինչպէս նաեւ Նիսի Մշակոյթի Օճախի երիտասարդներէ բաղկացած արդիական նուագախումբը, հայադրօշմ նկարագիրներ ստեղծեցին: Այս առիթով երգեցին Օր. Մ. Իդէճեան եւ Ժիլպէրը Մարտոյեան: Ոչ մէկ չանք խնայուած էր կազմակերպիչներուն կողմէ, որպէսզի ներկաները նախաճաշելի բոլոր յարմարութիւնները ունենան խաղերու եւ զուարճանքներու մէջ:

Օգոստոս 15–ին, Ազգաստախնամի Հ.Օ.Մ.Ը, Սէն Ռաֆայէլ, իր պարտէզին մէջ կազմակերպեց դաշտահանդէս մը: Ներկայ գտնուեցան 300–էն 400 հոգի, առանց հաշուելու եկող – գացողները՝ կարճ ժամանակամիջոցներով: Առաւօտեան, Հանգըստեան Տան մատուռին մէջ պատարագ մատոյց Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան, իր կողքին ունենալով Վաչէ վրդ. Իշնատեան եւ Մակար քհնյ. Նահապետեան: Խաղողի օրհնութիւն, համաձայն ազգային – եկեղեցական աւանդութիւններուն: Բոլորին ուշադրութիւնը գրաւեց երգահան-խմբավար Յաչիկ Եըլմազեանի երգչախումբը, – մանաւանդ կազմով, Տիկին Թիլլիէթ Եըլմազեանի երգեհոնին ընկերակցութեամբ:

Հոս եւս Նայիլի նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Յակոբ Մալճեանի: Երգեր Լեւոն Քլարեանի եւ Վարդգէս Վարդանեանի կողմէ:

Երեք դաշտահանդէսներուն ալ հայկական երգերը, մեղեդիները, մենապարերը եւ չուրջպարերը անպակաս եղան:

Այս հակիրճ տողերը գրեցինք պարզապէս այն պատճառով, որ փոքրաթիւ զազութիներուն մէջ, հայկական համախմբումները առիթներ կը տեղծեն հայրենի հողին բոյրը արծարծելու:

Թ. Մ.

ԳԱՂՈՒՏԻՑ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷի Ամերիկեան համալսարանին մէջ Յուլիսի առաջին օրերուն տեղի ունեցած է հայկ. երգի ու պարի երեկոյթ մը, որու իրենց մասնակցութիւնը բերած են Հայաստանէն Հայկ Սարգսեանի ղեկավարած «Կռունկ» երգչախումբն ու Լեւոն Գասոյեանի «Զանգեզուր» պարախումբը: Սիրող արուեստագէտներու երգն ու պարը մեծ խանդավառութիւն պատճառած են հոծ թիւով ներկաներու: Երեկոյթին անդրադարձած է նաեւ եգիպտական մամուլը, դրուատալից տողերով:

***

ԱՁՆՃԱՐԻ Համազգայինի Պարոյր Սեւակ մանուճիսը Յունիս 20 եւ 21–ին հանդիսում մը կազմակերպած է Լիբանահայ գեղանկարիչ Գրիգոր Յակոբեանի հետ: Ան երկու օրուան ընթացքին ցուցադրած է չուրջ 25 գործեր ու նաեւ այլ գործերու լուսապատկերները: Համազգայինի ակումբին մէջ տեղի ունեցած է նաեւ անոր արուեստին նուիրուած երեկոյթ մը, որու ընթացքին Մ. Հերկելեան կենսագրական տուեալներով ու արուեստի բնորոշումով ներկայացուցած է գեղանկարիչն ու իր գործը:

***

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ Ազգ. զերեզմանատան մէջ Լիզպոնի նահատակներուն դամբարաններուն տրուած այցելութեամբ մը Հ.Մ.Ը.Մ.–ի՝ խմբապետական – աստիճանաւորական կազմերը Յուլիս 25–ին ոգեկոչած են հինգ տղոց յիշատակը: Նախ կատարուած է հոգեհանգստեան արարողութիւն, ապա Ազիբեան ակումբին մէջ տեղի ունեցած է կլոր սեղան մը, որու մասնակցող խմբապետները ներկայացուցած են հինգ տղոց անձնասպանական ապրելը, ապա պատասխանած ներկաներու հարցումներուն: Յայտնուած տեսակէտները համադրած է Գ. Գանտահարեան:

***

ՊԼՅՐՈՒԹԻ «Ազիբեան» ակումբին մէջ Յուլիս 25–ին Հ.Յ.Դ. պատանեկան Միութեան կազմակերպած հանդէսով 80 պատանիներ դաշնակցականի խոստում արուած են: Օրուան պատգամախօսը՝ Յ. Բագրատունի խօսքը ուղղելով նորագիրներուն, նկատել տուած է խոստումի մը կարեւորութիւնը ու չեշտած, թէ այդ օրուան արարողութիւնը կը զուգադիպի նաեւ Յանուարի արշաւանքին 90ամեակին, ու Լիզպոնի նահատակներուն չորրորդ տարելիցին: Ան ըսած է, թէ դաշնակցական պատանին պէտք է ըլլայ անձնուրաց եւ զոհաբերուող ընկեր ու պայքարի թշնամիներու դէմ, որոնք կը փորձեն մեր պատմութիւնը խեղաթիւրել:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷլԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Սարգիս Կիլիկեանը չատ աւելի բարդ եւ հետաքրքրական տիպար մըն է ու կ'արժէ անոր վրայ քիչ մը աւելի կանգ առնել: Եւ այնքան հետաքրքրական է ինչքան անոր բացառական կողմերը աւելի հայկական ձեւ ունին քան Ռականեանի պարագային որ աւելի մարդկային բացառական տիպ մըն է:

Ս. Կիլիկեան իր անցեալով որը մըն է որուն աչքերուն առջեւ յօշոտուած է իր ծնողքը, եւ ինքը Թուրքին եաթաղանէն ազատած է չնորհիւ այն բանին որ սպանուած մայրը իր վրայ ինկած է ու վախէն անոր փէչերուն տակ պահուած մնացած է մինչեւ վտանգին հեռանալը:

Դուրս գալով մօրը դիակին տակէն, փախած է դիւղէն եւ երկար թափառելով անցած է Կովկաս ուր ապրած է պատանեկութիւնը ու երիտասարդութիւնը, առանց իրեն համար դիրք մը չնեղու: Միչտ մըտնացած է անընկերային ու անհրապոյր մարդ մը. միչտ դժգոհ վակապոնտի հոգեբանութեամբ: Կովկասի մէջ բանտն ալ պահած է:

Պատերազմը սկսելով դինք տարած են դինուոր, սակայն ինք փախած ու եկած է հոս «Մուսա Լեռ» թաքնուելու:

Ահա այս դասալիք Սարգիս Կիլիկեանն է, որ ուրիշ դասալիքներու հետ միասին կը մտնէ Մուսա Լերան համայնքին մէջ, կռուելու համար Թուրքին դէմ: Նշանակալից է որ Կիլիկեան առաջին օրէն աչքի կը զարնէ կարգ մը քաջագործու – թիւններով: Նոյնիսկ Թրքական մեծ յարձակումի մը ընթացքին իր հնարամտութեամբ ու քաջութեամբ կռուի ճակատներէն մէկը կը փրկէ, անոնախընթաց կորուստ պատճառելով Թշնամիին: Աւսր վրայ Բագրատեան դինքը հրամանատար կը կարգէ ու իրեն կը յանձնէ ճակատներէն մին:

Կիլիկեանի հոգին սակայն մութ եւ անհասկնալի կողմեր ունի, ընդունակ ըլլալով անասկնալի վարուելակերպերու: Եւ դրական եւ բացասական իմաստով: Ամէն բանէ վեր սակայն Կիլիկեան անկարգապահ եւ անկազմակերպ հոգի ունեցող Հայուն տիպարն է որ կրնայ հաւատարապէս ըլլալ եւ հետոս եւ դաւաճան:

Յաւնուածքով կարող էր հերոս դառնալ, սակայն իր կեանքի պարմանները թերամոզ, հոգիին մէջ արմատ նետած ու տարածուած են Թուրքաւոր բոյսերը ստալքութեան, դառնութեան, նախանձի, մարդատեցութեան եւ անիշխանութեան:

Ս. Կիլիկեան անճակատագիր Հայն է որ հակառակ իր բնածին ընդունակութիւններուն եւ ցեղային բարի ուժերուն, չի գիտեր զանոնք իր կեանքին մէջ բարձր նպատակի մը համար կազմակերպել ու ստեղծագործել:

Ս. Կիլիկեան ուրեմն, որ պահ մը հերոս էր, այժմ ահա Մուսա Լերան վրայ կը դառնայ հաւաքական կեանքէն վտարուած մը:

Ու այստեղ Հրանդ Ռականեանը իր դաւադիր ձեռքը կու տայ Ս. Կիլիկեանին: Անոնք այլեւս միայն չարիք կրնան հասցնել այս յուսահատ ու մահուան մատնացոյց ժողովուրդին:

(Շար. 12)

— 1939 —

Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեան եւ զաւակները՝ Արամ, Աննա,
Այրի Տիկին Վիգէն Թորոսեան եւ աղջիկը՝ Սեւան,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Փանչէնկօ, զաւակները՝ Կրէկօրի, Նինա եւ Թոռները,
ինչպէս նաեւ Ցարէթնաքովեան, Պետոյեան եւ Զէրնեան ընտանիքները
սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր, մօրաքրոջ, խնամիին եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Հեղինէ Ուճանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 19ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Օգոստոս 27, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ Փարիզիենի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր ազդ ընկատել:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շահան Վահանեան, իր նորոգ հանգուցեալ ամուսնոյն՝
Շահան Վահանեանի
յիշատակին 5000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար:

Նոյն տխուր առիթու Տիկին Արաքսի Խուպէսէրեան 1000 Ֆր., Տիկին Վերժին Խուպէսէրեան 1000 Ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ:

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբքայ արդարոյն:

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8–ին
Պատարագ	ժամը 10–ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12–ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը դեկավարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Սահեան Սրկ. Պօղոսեան:

Յետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղանը» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան: Այս առիթու նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91–70–38–72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91–58–40–38 կամ՝ 91–65–30–22:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մեռնիդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան:

ԼԻՈՆ.–
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մամա,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Տիւֆուռ եւ զաւակները,
Կապրիէլլ Մամա եւ Մարք Նոտէն,
Այրի Տիկին Պերճուհի Մամուրեան զաւակներն ու թոռները,
Այրի Տիկին Ասրինէ Մինասեան զաւակներն ու թոռները,
Սողոմոնեան, Թարթարի, Վարժապետեան ընտանիքները,
Այրի Տիկին Ագապի Մամա եւ զաւակը՝ Սիւզան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ, խնամիին եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Գուլազպրգեան)

մահը, որ պատահեցաւ Օգս. 22–ին, 74 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Օգոստոս 25, ժամը 15·30ին, Մարսէյլ, Սէն – Ժերոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շաթօ – Կոմպէրի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ ընկատել:

***

Կապոյտ Աչքի Մարսէյլ – քաղաքի մանաճիւղը կ'ողբայ իր ընկերուհին՝
ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԻ
մահը եւ խոր ցաւակցութիւններ կը ներկայացնէ Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մամասի, զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ չատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի դիշերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու ապասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլլէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլլիէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կաներլի, Մօնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռամէնվիլ:

Դիմել անօրէնութեան. –
1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5:
Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Տ ա ր ե կ ա ն Պ ա ր ա հ ա ն դ է ս ը

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՅԱՒԻՒԱՆ 60

ԾԱՂԿԱՒՔԱՂ ՎԵՐԱԴԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆԵՐԻՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 էջ

Ներդիրով մը (աւետաւոր)՝ ՇՈՒՐԹ էն
ընտիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գինն՝ 130 Ֆր. – Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր.:
Դիմել՝ «Յառաջ»ին:

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ հայ,

Եթէ կը հաւատաս տակաւին հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,

Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկիդ ներս,

– Վստահ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.

– Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի տարիներու փորձառութեան:

Մի սպասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու:

Կրնայ չատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի:

Այժմէն արձանագրէ զաւակդ:

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին համար:

Երկսեռ
դիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ բաժիններով:

Մանկապարտէզ – Նախակրթարան – Երկրորդական:

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուզղակի վարժարանին տեսչութեան.
COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթուականի դիւրութիւն պիտի տրուի ուչիմ եւ աշխատասէր աշակերտներու:

Ինքնաշարժի ուղիղ դիծ պիտի հաս – տատուի Ալֆորվիլլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց:

Հ.Բ.Ը.Մ.

ՀՐԱԽԻՐԱՒԻՐ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան («Միութիւն») Կեդրոնական Վարչական Ժողովը ներկայիս կը հրաւիրէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գտնուելու 74–րդ Ընդհանուր Ժողովին, որ պիտի գումարուի ՇԱԲԱԹ, ՆՈԵՄԲԵՐ 14, 1987, առաւօտեան ժամը 10–ին,
Westin Hotel, 909 N. Michigan Avenue, Chicago, Illinois 60611, U. S. A.

Ներկայս 74–րդ Ընդհանուր Ժողովին համար արուած միակ հրաւիրագիրն է: Կը խնդրենք հետեւաբար Միութեան իրաւասու անդամներէն, որ անճնապէս ժողովին ներկայ ըլլան վերոյիշեալ թուականին եւ վայրին եւ կամ ամէնէն ուչ մինչեւ Հոկտեմբեր 15, 1987 իրենց փոխանորդագրերը յանձնեն Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչ. Ժողովի Ատենապետին հետեւեալ հասցէին.–
Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662, U. S. A.

ՕՐԱԿԱՐԳ

1.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1986 տարեշրջանի ընդհանուր տեղեկագրի:
2.– Ներկայացում եւ վաւերացում 1986 տարեշրջանի ընդհանուր հաչուետուութեան:
3.– Մասնակի ընտրութիւն Կեդրոնական Վարչական Ժողովի:
4.– Մասնակի ընտրութիւն Հաչուեքննիչ Յանձնախումբի:
5.– Առաջարկներ եւ թելադրութիւններ:
6.– Գնահատանքի բանաձեւեր:

Ի դիմաց Կեդր. Վարչ. Ժողովի
Պ. ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Ատենադպիր Ատենապետ

Յուլիս 15, 1987
Սեալ Պրուք, Ն. Ճ.

ԾԱՆՕԹ.– Կը խնդրուի իրաւասու այն անդամներէն, որոնք չեն կրնար անձնապէս ներկայ ըլլալ Ընդհանուր ժողովին, իրենց փոխանորդագրերը նշանակել ուրիշ իրաւասու անդամներ:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԱԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
26
MERCREDI
26 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.559 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.559

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ՌՈՒՏՈԼՖ ՀԷՍ, գաղտնաբար թռած է երկուշաբթի օր, մինչ նոր – նացիներ կը պատրաստուէին ցոյցերու, Զուրիխցիներ կը պատրաստուէին ցոյցերու, Զուրիխցիներ օրուան համար: Ապրիլ, կը սպասուէր որ Հիթլէրի նախկին «պատասխանատու» իր զիւղի գերեզմանատունը փոխադրուի՝ Վունսիէդել: Երեքշաբթի յայտնի չէր տակաւին թէ ո՞ւր թռած է, առաջքն առնելու համար անպատեհ ուխտագնացութիւններու: Միւս կողմէ, արեւմտեան – Պերլինի դիւանագիտական բրիտանական իշխանութիւնները հաստատեցին, թէ Հէս անձնասպան եղած է, լնզգինքը կախելով, վերջ դնելու համար ընտանիքին ակնարկութեանց: Ցոյն ալ, որ մամուլի ասուլիս մը պիտի տար, հիւանդանոց փոխադրուած է ուղեղային արիւնահեղութեան հետեւանքով: Այս ամէնը ցոյց կու տայ թէ Ռուտոլֆ Հէս ուելի կը խանդարէ մեռնելէն ի վեր քան՝ երբ ողջ էր: Սեւ իւմուռի ծաղրանկարի մըն ալ առիթ տուած է Մաթէնի ուր մամուլի ասուլիսով մը կը յայտարարուի.– «Ռուտոլֆ Հէս ինք՝ կախեց ինքզինքը եւ միս–միսնակն ալ ինքզինքը թաղեց»:

ՓՐԱՋԻԻԻի «տաք» վերամուտ մը խոստացաւ, նախ եւ առաջ Հոկտեմբեր 1, հինգշաբթի օրուան համար՝ դործադուլ, ցոյց, բողոք եւլն. եւլն.: Սի – ժի – Թի–ի քարտուղարը մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին է,որ պարզեց ծրագիրը պաշտպանելու համար աշխատանքը, դնելու կարողութիւնը, ընկերային ապահովութիւնը եւ ազատութիւնները:

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՑ միջազգերն ու ապահովութեան ուժերու բերա միջամտութիւնը կը շարունակէ քանավէճի նիւթ դառնալ: Եթէ, տեղւոյն վրայ համեմատական հանդարտութիւն մը կը տիրէր երկուշաբթի օր, նոյնը չէր պարագան մայր – հայրենիքին մէջ, ուր մեծամասնութիւն եւ ընդդիմութիւն լրարու երեսի կը նետեն փոխադարձ «սխալներ»: Ամէն անգամ որ ընկերվարական մը բերանը բանայ, մեծամասնութենէն մէկը կը պոռայ որ անմիջապէս՝ «Կռնիփիս» մը արձակէ: Նախարար Փոնս կը պնդէ որ վիրաւոր չհայ ցուցարարներուն մէջ եւ թէ հետաքրքիր նկարները դրդուիչն ստեղծելու նպատակ ունէին: Նախադահ Միթերան ալ չատ վրդոված է: Ծանօթ է որ Նոր – Քալետոնիան տարակարծութեան գլխաւոր հարցն է Միթերանի եւ կառավարութեան միջեւ:

ՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ, ազգայնական չարժումները կը բազմանան եւ Կորբաչով կրնայ դժուարութեանց բախիլ: «Պրաւդա» հրատարակած է ԹԱՍ գործակալութեան վրդովում յայտնող տեղեկատուութիւնները, կիրակի օրուան ցոյցերուն մասին: Տոզանգներ տեղի ունեցած են Վիլնիուս (Լիթուանիա), Տալին (Էսթոնիա), Ռիկա (Լեթոնիա) եւայլն: «Պրաւդա» կը գրէ թէ «Ովկիանոսէն անդին կազմակերպուած այս ցոյցերը կը ձգտին առաւելաբար չահադործելու ժողովրդավարացման ընթացքը: Երանի թէ, այս չարժումները, որոնք քիչ մը չատ արագ եւ ծաւալուն կը թուին, ներսէն կազմակերպուած չըլլան ձախողեցնելու համար կորբաչովեան ազատականութեան քաղաքականութիւն մը, որ ժամանակի եւ համբերութեան կը կարօտի: Լիպերասիոն դիտել կու տար Օգս· 25–ի իր թիւով, թէ ներկայ վարչակարգին ազդութեանց քաղաքականութեան ախտաճանաչումը այնքան դիւրին գործ մը չէ: «Խորհրդային իշխանութիւնը այնքան ալ ազատութիւն չի վայելեր այդ ուղղութեամբ, որովհետեւ բոլոր խորհրդային ղեկավարները, առանց բացառութեան, փոքրամասնութեանց ռուսացումը կ'ուզեն» կը չեշտէ Փրանսական օրաթերթը, որու աշխատակիցը (Ալէր) կ'աւելցնէ թէ ներկայ իշխանութիւնը, նոյնիսկ չատ կը գոնէ մահմեդական փոքրամասնութեանց կամ հայկական ազգայնականութեան եղած դիջումները բրեժնեւի օրով:

ՍՈՒՐԻՈՑ մէջ, երկուշաբթի վաղ առաւօտեան, հինգ երիտասարդներ կախաղան հանուած են, որպէս պատասխանատու կարգ մը ոճրափորձերու, գործադուած 1986 Ապրիլին: Հանրակաւքերու դէմ եղած այս ահաբեկչական արարքներու հետեւանքով 144 մեռեալ եւ 149 վիրաւոր կար: Հինգ ամբաստանեալներէն 3–ը խոստովանած էին թէ իրաքեան պատարկութիւնները մարգած են զիրենք ու վճարած:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓԱՐԱՋԱՆՈՎ ԵՒ ՄԵՐ «ՈՒՏՈՒԵԼԻՔ»ՆԵՐԸ

Հրապարակագրութեան շունչը հայատառ մամուլին մէջ տեղ տուած է նաեւ փարաջանովի հետ կատարուած հարցազրոյցի մը, ու անով՝ իրեն ըսածները: Հարցազրոյցի վերջին մասին մէջ ակներեւ է դառնութիւն մը: Փարաջանովը՝ ան որու գործերը հիացում կ'առթեն ամբողջ աշխարհին ու մեզի, եւ որու տարած յաղթանակներով այնքան կը սիրենք հպարտանալ···:

Ան հարց կու տայ, թէ «ո՞վ է պատասխան տալու, որ 20–րդ դարը զրկեց ինձ «Սայաթնոյի Դաւիթ»ը նկարահանելու հնարաւորութիւնից, որ լաւագոյնս արտայոլում է հայ ժողովրդի ոգին, խառնուածքը, էութիւնը»:

Ցետոյ, կարծես պէտք զգալով արդարացնելու իր պոռոտկումը, կը շարունակէ.

«Հայկ· կինոյի նկատմամբ իմ ցասումն ու վիրաւորանքը, նաեւ սէրն ու նուիրուածութիւնն այնքան մեծ են, որ եթէ չարտայայտէի կարծիքս ինչպէս կար, կը նշանակէր թաքցնել, քօղարկել հիւանդութիւնը: ··· Իսկ այդպէս վարուել անկարող եմ, չնայած իմ «չուտուղ» բնաւորութեան համար ես բաւական թանկ եմ վճարել···»:

Կը հասկցուի, չէ՞ թէ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ ինչո՛ւ լուռ կը մնանք «հիւանդութիւններ»ու պարագային. ինչո՛ւ նախամեծար կը համարինք խնկարկել մեր ջայլամ պապերուն ու ի սէր անխախտ պատրանասիրութեան մը, վարդագոյնէն ուրիշ երանգ չեճնչնալ ու չճնչնալ:

Որքա՞ն «ուտուելիք» բաներ ենք ու ի՛նչ առողջ, անվթար է մեր շրջապատը այսպէս:

Թ· ԱՐՓԻ

ՏԵՐՈՒՆԻ

ՆՈՒՊԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Երէկ, վերջին պահուն հաղորդած էինք, մեր գաղութին ծանօթ դէմքերէն՝ Նուպար Յովհաննէսեանի մահը, որ պատահած է կիրակի, Օգս· 23–ին, ամսագլոցը, ուր զացած էր հանդչելու:

Ողբացեալը ծնած էր Էսկիշէհիր, 1905–ին, հայրը քահանայ էր: Ինչպէս իր սերընդակիցները, ընտանեօք կ'աքսորուէր մինչեւ Ռաքքա, ապա, կորսնցնելէ եաք ընտանիքին մէկ մասը, կը վերադառնար Էսկիշէհիր, ուրկէ պիտի զրկուէր Պոլիս, ուսումը կատարելու համար կեդրոնական:

Երկար մը Պուլկարիա մնալէ եաք, ինք կը զրկուէր Ֆրանսա չարունակելու համար իր ուսումը նախ Մարսէյլ, ապա Փարիզ, ուր կ'աւարտէր էլեկտրականութեան Վիոլէ վարժարանը: Ցետագային, իր բնածին ընդունակութիւնը եւ ոգեշնչեալ աշխատանքը թոյլ պիտի տային որ հաստատէր իր անձնական գործը՝ «HOVAN» էլեկտրական զանազան գործիքներու ճեռնարկաս աշխատանոց մը:

Սակայն, կենսագրական այս քանի մը հակիրճ տեղեկութիւնները չեն, որոնք կրնան հարազատ պատկերը տալ Նուպար Յովհաննէսեաններու: Անոնք, անճէն անդին, սերունդի մը խորհրդանիշն են: Ապրիլեան սերունդին, որ հազիւ պատանի կ'իյնար այս տիերը, կանուխէն նետուելու համար գործի աստպարէզ: Նուպար Յովհաննէսեան, յաջողած իր աստպարէզին մէջ, դիտակից էր սակայն, որ իբրեւ սիփիոքի Հայ, իրաւունքը չունի գոհանալու իր անճնական կեանքով, այլ պարտի նաեւ իր մասնակցութիւնը բերել հանրային կեանքին: Այդ առընչութեամբ, իր անապատ եռանդը դրաւ առաւելաբար Աղքատախնամի ծառայութեան, որու վարչութեան դանճապահը եղաւ երկար տարիներ,ապա՝ նախագահը տոքթ· Վահրամ Զիլինկիրեանի քաչուելէն եառ: Այլ ու սակայն, միչտ ներկայ էր, երբոր դէմառ ըլլար իրեն: Մաս կազմած է, օրինակ, զանազան յանձնախումբերու (Գմբէթեան, Նարդունի եւլն·).

Յաճախել չդիտցող մէկն էր, առաւօտեան 4 – 5–ին արդէն ոտքի, նախ իր աշխատանոցը ապա՝ Աղքատախնամի դրասենեակը եւ անոր մատակարարութեան յանձնուած հանդուտեան տուները:

Մեծ է Նուպար Յովհաննէսեանի վաստակը Աղքատախնամի մէջ, եթէ նոյնիսկ, երբեմն դժուար էր հետը աշխատիլ: Անկեղծութիւնը ծայրայեղութեան տանող իր արտայայտութիւններուն մէջ, համոզուած որ միայն ինք իրաւունք ունի որեւէ հարցի քննարկման համար, յաճախ բուռն էր եւ դիւրին բորբոքող: Բայց որովհետեւ երբեք յետին միտք չունէր եւ լայն ու բարի մեծ սրտի մը տէր էր, ոչ ոք կրնար վշտանալ: Բազմիցս պատասխանատուներ ունեցած է եկեղեցւոյ վարչութեան դէմ, դլխաւորաբար Ազգ· Տան հարցերու կապակցութեամբ: Հանդուղ էր, ուր որ պէտք է եւ քիչ չեն իր բարեսիրական գործերն ալ, ինչպէս՝ սան պահել Ա.ֆնճարի «Ցառաջ» վարժարանը կամ օգտակար ըլլալ արտասահմանէն ժամանող հայրենակիցներու եւլն·: Շատ բան ըրած է, առանց տանիքներէն պոռալու:

Վերջին տարիները քաչուած կեանք մը կ'ապրէր, առողջական պատճառներով եւ կը տառապէր դիտակցելով իր վատթարացած վիճակին:

Մեր ցաւակցութիւնները իր այրիին՝ Տիկին Մարի Յովհաննէսեանի, զաւակներուն եւ քրոջ՝ Տիկին Արմենուհի Մինասեանի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՍԵՐԳԷՅ ՓԱՐԱՋԱՆՈՎ՝

«ՀԱՅՖԻԼՄ»Ն ԻՄ ԱՊԱԳԱՆ Է...

(Ք. եւ վերջ)

– Փաստօրէն ձեր երեք լաւագոյն ժապաւէններն ստեղծուել են կիեւում, Երեւանում եւ Թբիլիսիում: Ի՞նչ կ'ասէիք Երեւանի մասին:

– *Երեւանը իմ ապագան է:*

– Ի՞նչ ֆիլմի վրայ էք աշխատում այսօր:

– *«Վրացֆիլմ»ում նկարահանում եմ իմ բարդ սցենարիցներից մէկը. դեզարուեստական կինոնկար է՝ բաղկացած երկու նովելից. Լերմոնտովի «Դեւ»ի էկրանային «Թամար» տարբերակը եւ «Աչուղ Ղարիբ» քաղաքային հէքեաթը: Իմ ունեցած 23 սցենարիցներից սա ամենադժուարներից է, որովհետեւ Լերմոնտով հեշտ չէ նկարահանել: Էկրանաւորել են «Բելան», «Իշխանուհի Մերին», «Դիմակահանդէս»ը եւլն., որոնք թողնում են մակերեսային, ոչ խոր տպաւորութիւն: Հետաքրքիր է, որ «Դեւ»ը երազել է նկարահանել նաեւ Գերասիմովը, որն ապշած է մնացել իմ սցենարով, ասելով, որ ես նկարահանում եմ ֆիլմ ոչ թէ դեւի, այլ դիւայինի մասին: Ֆիլմի օպերատորն է Ալբերտ Եաւրուեանը, նկարիչներն են Վրաստանի ժողովրդական նկարիչներ Զուրաբ Նիժարաձէն, Գէորգի Մեսխիշվիլին եւ «Վրացֆիլմ»ի գլխաւոր նկարիչ Տոթա Գոգոլաշվիլին, կոմպոզիտորները՝ Տիգրան Մանսուրեանը եւ Ռոդիոն Շչեդրինը: Ընդգրկուած կը լինի վրացական թեմի եւ կինոյի գրեթէ ողջ համաստեղութիւնը՝ Սոփիկօ Ճիաուրելի, Դաւո Ախալչիձէ, Լիա Էլիաւա եւլն.: Իմ ներկայ այցը Հայաստան կապւում է Սմենային Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.-ի պատուէրով «Հայֆիլմ»ում էջմիածնի դանձերի մասին ժապաւէն ստեղծելու գաղափարի հետ: Շատ օգտակար եղաւ Գրիգոր Խանջեանի խմբագրութեամբ ստեղծուած բացառիկ գիրքը էջմիածնի դանձերի մասին: Սցենարի հեղինակներն են Փարաջանովը եւ կարէն Քալանթարը, նկարիչն է Կարէն Դաւթիովը, օպերատորը՝ Ալբերտ Եաւրուեանը, կոմպոզիտորը՝ Տիգրան Մանսուրեանը: Բարդ աշխատանք է. նկատի է առնուած, որ ճակատագրի բերումով ոչ բոլոր Հայերը հնարաւորութիւն ունեն անձամբ տեսնելու այդ դանձերը, որոնք ի սկզբանէ ժողովրդինն են, էութեամբ էլ ժողովրդական (մետաղագործների, ասեղնագործների, քարագործ վարպետների, գորգագործների, եւ այլոց ստեղծածը): Կինոնկարը հինգ մասից է, կոչուելու է «Գանձեր Արարատ լեռան ստորոտին»:

– Ձի՞շդ է, որ «Սուրբի ամրոց»ը կինոնկարի շահած դրամական պարգեւն ամբողջութեամբ նուիրել էք Սվանէթիայի տարերային աղէտից տուժածներին:

– *Այո: Ճիշդ է նաեւ այն, որ 1984 թուականին 15 տարի ընդմիջումից յետոյ, Վրաստանում նկարահան այդ կինոնկարը մասնակցել է միջազգային ոչ այնքան շատ ու մեծ փառատօների, սակայն հաջողութիւն է նուաճել վեց մրցանակ:*

– Դուք համարւում էք սովետական կինոարուեստի առանձին ուղղութեան հիմնադիր, որի շրջանակներում յաջողութեամբ աշխատում է ամուսնի ստեղծագործողների մի որոշակի խումբ: Ի՞նչ կ'ասէիք Աբուլաձէի «Զոյգում» կինոնկարի մասին:

– *«Զոյգում»ը մեծ գործ է թէ՛ գաղափարական եւ թէ՛ գեղարուեստական տեսակէտից: Աբուլաձէն ալեկոծութիւններով է լուծում այն հարցերը, որոնք շատ – շատերի հետ խորութեամբ ապրել եմ նաեւ ես: Դա իսկական սխրանք է, արժանի ամենաբարձր գնահատանքի:*

– Ի՞նչ էք հասցրել տեսնել, ի՞նչն էք հաւանում կամ մերժում երեւանի մշակութային կեանքում:

– *Կամերային երաժշտութեան տանը կազմակերպուած էր վրաց երկու կոմպոզիտորների հեղինակային երեկոյ: Վրաց հեղինակների ստեղծագործութիւնները պարզապէս հիանալի կատարեցին Հայաստանի պրոֆեսիոնալ երաժիշտ-ատական կոմիտէի «Երեւան» երգչախումբը եւ Երեւան քաղաքի կամերային նուագախումբը: Այս համերգը Հայերի եւ Վրացիների եղբայրական ջերմ բարեկամութեան եւս մի վկայութիւնն էր: Այնուհետեւ ես նայեցի կինոդերասանի թատրոն – սղտւելայի «Դեկամերոն» ներկայացումը: Շատ հաւանեցի: Այդ թատրոնը պէտք է կոչուի մալեանական թատրոն, որովհետեւ եթէ խորհրդանիշ լինենք նրա խաղատեղի մէջ, ապա կը ղողանք, որ դրանք զուտ մալեանական դէներն են, նրա ոճերը, նրա մաներան՝ նուրբ ու տակտի մեծ զգացումով: Պիտի ասեմ, որ հաւաքուած է հոգատարութեան եւ ուշադրութեան արժանի տաղանդաւոր երիտասարդութիւն: Այդ թատրոնն ինձ համար շատ հաճելի անակնկալ էր եւ անհանդուրժելի է, որ առ այսօր նրանք սեփական բեմ չունեն:*

– Ձեր ստեղծագործութիւններից ո՞րն էք համարում ամէնից նշանակալին:

– *«Սասունցի Դաւիթ»ը, որը դեռ չեմ նկարահանել եմ «Արա Գեղեցիկ ու Շամիրամ», որը յոյս ունեմ՝ էկրանաւորել «Հայֆիլմ»ում:*

– Դուք ձեզ համարո՞ւմ էք երջանիկ մարդ:

– *Ես ինձ համարում եմ մեծ մարդ:*

– Այժմ համարեա բոլոր կինոդերասանները, օպերատորները փորձում են իրենց ուժերը նաեւ ռեժիսուրայի ասպարէզում: Ի՞նչպէս էք վերաբերւում այդ երեւոյթին:

– *Կինոռեժիսոր պատրաստելու ներկայ համակարգը տալիս է մոկ որոշ գիտելիք ու հմտութիւն: Էյզենշտեյնի, Պուդովկինի, Փելեշեանի նման մեծութիւններ ունենալու համար հարկաւոր է, որ տաղանդին զուգարուի նաեւ կեանքի խոր իմացութիւնը: Ժողովրդական լայն զանգուածների լուսաւոր եւ մութ կողմերի, կեանքի բոլոր տպեկտներին քաջատեղեակութիւնը: Աբուհամի, ղրականութեան, պոէզիայի իմացութիւնը: Միայն խորութեամբ ճանաչելով կեանքը, հնարաւոր կը լինի մնայուն գործեր ստեղծել:*

Փորձը ցոյց է տալիս, որ տաղանդաւոր դերասաններն ու օպերատորները, ձեռք պարզելով ռեժիսուրային, չեն կազդուրում ստեղծել պլուիգործոցներ:

– Ինչպէս էք պատկերացնում վերակառուցումը կինոյում:

– *Վերջին ժամանակներս մեր երկրում տեղի ունեցան յիրաւի աննախադէպ, պատմական իրադարձութիւններ, ուղղուած մեր հասարակարգի յեղափոխական վերակառուցմանը...*

Սկսեմ «Հայֆիլմ» կինոստուդիայում տեղի ունեցած վերափոխումներից: Ցայտնի է, որ սովետական կինեմատոգրաֆի լաւագոյն ներկայացուցիչներից մէկը՝ Ֆրունզէ Դովլաթեանը զարմաւ ստուդիայի գեղարուեստական գեկավար: Նա կազմել է առաջիկայ մի քանի տարիների գործունէութեան ծրագիրը, որի իրականացումը, համոզուած եմ, ոչ միայն կը բարձրացնի հայ կինոյի հեղինակութիւնը, այլեւ կը վերականգնի նրա երեմնի փառքն ու անունը:

Կ'ուզենայի, որ աւագ սերնդի ռեժիսորներն ունենի ուշադիր, զգայուն վերաբերմունք դրսեւորեն երիտասարդների հանդէպ: Նրանց համար խիստ պէս ուսուցիչ, վարպետ – դաստիարակ դառնան, նրանց կինոնկարները քննարկեն ըստ էութեան, և ոչ յատուկ պատուէրի: Օրինակ, եթէ ֆիլմը թոյլ է, անյաջող, փակո՞ւմ են այն: Ոչ: Իսկ յաճախ բարեացակամութիւնը չի չափակցում օպյեկտիւութեան հետ, փարթամօրէն ամում է վնասարեր խնամիութեան որոմը՝ արգելելով ընկերների ճանապարհը: Էլ չեմ խօսում այն մեծ վնասի մասին, որ նման վարքագիծը հասցնում է ազգային մշակոյթին:

Հապա փորձենք հետեւել բաւական չընորհալի ռեժիսոր Լ. Գրիգորեանի ստեղծագործական ճակատագրին:

Իսկ Արա Վահունի՞ն, որ մի չարք խիստ տաղանդաւոր վաւերագրական ժապաւէններ ստեղծելուց յետոյ – յանկարծ մուտք է գործում գեղարուեստական կինեմատոգրաֆ, նկարահանում մի՞ջակ կինոնկար: Մի՞թէ սրանք կոլեկտիւ պարտութեան մասին խօսող փաստեր չեն: Փաստեր, որ նաեւ անհոգ, անորացաւ վերաբերմունքի, անտարբերութեան արդիւնք են: Հապա ազգային սիրուած ու որրացուած հերոս Մխիթար Սպարապե՞տը: Ի՞նչ պատասխան պիտի տանք հայ ժողովրդին՝ «Մխիթար Սպարապետը» այդպէ՞ս էկրանաւորելու համար: Իսկ ի՞նչ էք կարծում՝ վա՞ռ կը լինէր, եթէ Սուրէն Շահրազեանը օպերատորների արդէն երրորդ սերունդ կրթէր ու ամենայն ոչ թէ Ուկրաինայում, այլ Հայաստանում: Եւ կամ՝ կը չահէ՞ն, թէ կը տուժէին հայ կինեմատոգրաֆիստները, եթէ աշխատակցէին (թէկուզ ժամանակաւոր) Լեւ Կուլէշովի, Ռոմա Բալայեանի եւ հայազգի այլ վարպետների հետ: Այդ համագործակցութիւնից կը հարստանա՞ր ստուդիայի ստեղծագործական կադմը, թէ՞... Իսկ ի՞նչ ասեն կ'առաջացնէր էկրանին Հրանտ Մաթեւոսեանի «Գոմէշը», եթէ նկարահանուէր... «Հայֆիլմ»ը եւս է մնացել քաղաքացիական մեծ խնդիրներից: Սա անվիճելի փաստ է: Կենցաղային մանր մելոդրամներ, լաւագոյն դէպքում՝ քնարական կատակերգութիւններ նկարահանելով ո՞ւր կը հասնենք: Եւ դա այն դէպքում, երբ վարպետ ռեժիսորներ, օպերատորներ, կոմպոզիտորներ, նկարիչներ ունենք: Իսկ արդեօք մի՞շտ է կինոյի ղեկավարութիւնն ամրողջութեամբ, եւ յատկապէս ըմբռնում կինոարուեստի դոյութեան խորհուրդը, նրա խնդիրները: Արդեօք մի՞շտ է պատշաճ ուշադրութիւն եւ հոգատարութիւն դրսեւորում տաղանդաւոր գործիչների նկատմամբ: Այդ դէպքում ինչպէ՞ս բացատրել բացառիկ ռեժիսոր, իր գործի հմուտ ու նուրբ վարպետ Արթուր Փելեշեանի ստեղծագործական դժուարին ճակատագիրը: Տաղանդը ազգային պատկանելիութիւն է, պէտք է խնամքով վարուել: Հակառակ այս ճշմարտութեան, որոշ պաշտօնեայ ընկերներ պնդում են, թէ Փելեշեանը ծանր բնաւորութիւն ունի, իրր նրա հետ աշխատելը դժուար է, փոխանակ նրա մէջ տեսնելու եւ գնահատելու չիտակութիւնը, ուղղամտութիւնը եւ տաղանդը: Չէ՞ որ աւելի լաւ է ունենալ դժուար խառնուածքի տէր տաղանդաւոր արուեստագէտներ, քան յարմարուող «լաւամարդ» ռեժիսորներ՝ դորշ ու միջակ արտադրանքով: Բայց եթէ այդքան էլ յարմարուող չէ նրա կամ իմ բնաւորութիւնը, այնքան էլ յարմար չենք մենք (կամ որեւէ մէկը), որպէս մարդ, ապա յարմա՞ր է, արդեօք, մեր ֆիլմերի դիմաց մեզալներ առանալը, յարմա՞ր է դրանցով հպարտանալը: Չէ՞ որ այն մարդիկ, որոնք համարում են մեզ «դժուար», նրանք էլ են լուսաւորւում այդ փառքի ատգերով: Վերջապէս ո՞վ է պատասխան տալու, որ 20-րդ դարը դրկեց ինձ «Սասունցի Դաւիթ»ը նկարահանելու հնարաւորութիւնից, որ լաւագոյնս արտացոլում է հայ ժողովրդի ոգին, խառնուածքը, էութիւնը: Կրկին նեղոզութիւն եմ ինդրում ընթերցողներից եւ իմ բոլոր գործընկերներից, սակայն հայկական կինոյի նկատմամբ իմ ցաւումն ու վիրաւորանքը, նաեւ սէրն ու նուիրուածութիւնն այնքան մեծ են, որ եթէ չարտայայտէի կարծիքս ինչպէս կար, կը նշանակէր թաքցնել, քօղարկել հիւանդութիւնը, որը հիանալի է երեւում կողքից, եւ ո՛չ միայն կողքից: Իսկ այդպէս վարուել անկարող եմ, չնայած իմ «չուտուղ» բնաւորութեան համար եւս բաւական թանկ եմ վճարել...:

Հարցազրոյցը վարեց՝
ՍՈՒՍԱՆՆԱ ԴԱՒԹԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԻՆՉՊԷՍ ՊԱՏԱՌ-ՊԱՏԱՌ ԵՂԱՒ ԵՒՐՈՊԱՆ

1939, Օգոստոս 23-ին երբ Հիթլերի արտաքին նախարարը Ռիպէնթրոպ կ'ինկնէ Մոսկուայի օդակայանը, մէկ բան որոշուած է արդէն. Լեհաստանի պատուէրը: Այցելութիւնը երկու նպատակ ունի. ծրագրուած դէպքերու համար ապահովել Խորհ. Միութեան չէզոքութիւնը, ու նրկրել պէտք եղածը: Ոչ-յարձակողական դաշինքը կը կնքուի նոյն իրիկուն խոկ: Այդ դաշինքը սկզբնաբայլ մըն է փոփոխութիւններու այն չարքին, որոնց պիտի ենթարկուի Եւրոպայի քարտէսը, 1945-ին, եւ որոնք տասնամեակներ պիտի տեւեն: Ռիպէնթրոպի եւ Մոլոթովի բացէ ի բաց կը խօսին, յանդելու համար կարգադրութեան մը որ նկատի պիտի ունենայ Գերմանիոյ եւ Խորհ. Միութեան օրինաւոր շահերը: Այս «կարգադրութիւնը» կ'ըլլայ ի վնաս պալթիկ շրջանի փոքր պետութիւններուն (Խթոնիա, Լիթուանիա, Լեթոնիա) ու կեդրոնական Եւրոպայի կարգ մը ժողովուրդներուն:

Մարդ ոչինչ կը հասկնայ կեդրոնական Եւրոպայի 1939-ի կացութենէն, ու Գերմանիոյ եւ Խորհ. Միութեան աշխարհակալութեան փափաքէն, եթէ նկատի չունենայ բազմաթիւ կէտեր, որոնք կորիզը կը կազմեն համաշխարհային երկրորդ մեծ բախումին:

– 1920-ին դծուած սահմաններով Եւրոպայի նոր պետութիւնները ճշդրտորէն չէին պարփակեր այն բազմազան ժողովուրդները, որոնք 1914-էն առաջ կը կազմէին աւստրեւհունգար եւ գերման, ռուս եւ օսմանեան կայսրութիւնները: Փոքրամասնութիւններ յաճախ իրենք զիրենք գտած են մեկուսացած, նոր սահմաններուն ետին, ինչ որ թէ՛ զրկուելու բոյներու ստեղծումին, եւ թէ տուժած պետութիւններու միջամտութեան պատճառ կ'ըլլայ:

– Ֆրանսայի ու Մեծն – Բրիտանիոյ ազդեցութեան գօտիին դէմ Ռուսիա եւ Գերմանիա մերձեցումի քաղաքականութիւն մը կը վարեն. նոյնիսկ գաղտնի համաձայնութեամբ մը կ'որոշուի, որ գերման զինուորականներ Խորհ. Միութիւն երթան ու մարզուին նոր զէնքերու գործածութեան համար. բան մը, որ վերապրի դաշնագիրը կ'արգիլէ Գերմանիոյ:

– Քաղաքական եռանկիւնին մէջ, որ կազմուած է Խորհ. Միութիւնով, Ֆաշական պետութիւններով ու ժողովրդավար երկիրներով, Սթալին յատակ կը տեսնէ, թէ հակառակ իրենց երեւութական կարողութեան Ֆրանսա եւ Մեծն – Բրիտանիա ակար ուժեր են. խորհելով այն պարագային, որ այս երկիրները կրնան օր մը իրենց հակահամաձայնավար դիրքերը փոխել, ու «կարմիր»ներու հետ համաձայնութեան մը յօժարիլ, Սթալին գաղափարը կը չօչափէ Հիթլերի. ան կը յուսայ որ Հիթլէր իրեն ու համաշխարհային յեղափոխութեան սիրոյն պիտի կատարէ անհրաժեշտ աշխատանքը: Եթէ պատերազմ մը տեղի պիտի ունենայ Գերմանիոյ եւ Արեւմուտքցիներու միջեւ: Ինք չէ որ պիտի ստանձնէ դժուարին պարտականութիւնը:

– Գերման ժողովուրդին խոստացուած հողերը ձեռք ձգելու Հիթլէրի փափաքին դուգահեռ, խորհրդային պատասխանատուներն ալ կ'ուզեն 1918ին կորսուած դիրքերն ետիրանալ:

Ռիպէնթրոպի եւ Մոլոթովի տեսակցութեան մէջ առաջին կէտը կը կազմէ Պալթիկ ծովէն Սեւ ծով երկարող գիծը, որ կը բաժնէ գերմանական ու խորհրդային ազդեցութեան գօտիները: Այս գիծը Ֆինլանտան, Էսթոնիան ու Լեթոնիան կը ձգէ խորհրդային մասին մէջ, կ'ինքնէ վարչական դռները, երկուքի կը բաժնէ Լիտուանիոյ, կ'եղերէ Զեխոսլովաքիոյ սահմանը, ապա Ռումանիոյ, այս վերջինէն խլելով Պեսարապիոյ դեղեցիկ շրջանը:

1939-ի Սեպտեմբերին, պէտք կ'ըլլայ վերանայիլ Օգոստոսին գծուած սահմանները: Կարմիր ու կապոյտ մատիտներով գերման ու խորհրդային դիւանագէտներ կը գծեն նոր սահմանները: Այնուհետեւ Սեպտեմբեր 28-ին կը ստորագրեն նաեւ բարեկամութեան դաշինք մըն ալ: Այս մասին ընդհանրապէս չատ չեն խօսիր պատ-

մարանները, որով սակայն դժուած է կեդրոնական Եւրոպայի յստակ դիմագիծը, պատերազմի հինգ տարիներուն համար:

Հիթլէր միակը չէ որ կը հաւատայ Յորհ. Միւնխեան քայքայումին. 1941–ի ամրան վերջաւորութեան հաղուագիւտ էին այն դէմքերը, որոնք կրնային նախատեսել զերմանական զօրքին առջեւ նման պիտակրութիւն մը:

Երբ զերմանական ներխուժումը կանգ կ'առնէ Լենինկրատի ու Մոսկուայի առջեւ, ռուսական խառաջունչ ճմրան մէջտեղը, որոշակի յայտնի կ'ըլլայ խորհրդային ուժերու կարեւորութիւնը: 1943–ի սկիզբը, Սթալինկրատէն եաք, արեւմտեան ոչ մէկ դաշնակից բան մը կը մնար Սթալինի:

Զինուորական դիմադրականութեան հետ Սթալին կը վերագտնայ համապատասխան իր քաղաքականութեան, ուղղուած՝ կեդրոնական Եւրոպայի երկիրներուն: Այս դաղափարականով է, որ Յորհ. Միւնխենը կգած էր Բելգրատսկան ու արեւմտեան Ուկրանիան:

Սթալինկրատի արիւնը սրբած էր զերմանի եւ խորհրդային դաշինքը. 1943–ի Մարտին, Ուաշինկթընի Ժողովին Միացեալ Նահանգներ եւ Մեծն – Բրիտանիա ոչ իսկ նիւթ կը դարձնեն այս պարագան. կ'ընդունին նաեւ, որ հողային բոլոր ձեռքբերումները վերոյիշեալ դաշինքին ընկերացող դաղանի համաձայնութեամբ մը կատարուած էին:

Սթալին, հակառակ անոր որ չէ մասնակցած այս ժողովին, կը յանդիմանի այն եզրակացութեան, թէ կրնայ սրել ախորժակը:

Ուրիշ ժողովներ ալ կը դումարուին, ինչպէս՝ 1943 Հոկտեմբերին Մոսկուա, ուր կը ճշդուի արեւելքէն ու արեւմուտքէն կեդրոնական Եւրոպա հասնող բանակներու սահմանագիծը: Ամիս մը եաք Թեհրանի մէջ Սթալին, Ռուզվելթ եւ Չըրչիլ կ'որոշեն Եուկոսլաւիոյ եւ Յունաստանի հակատագիրը: Յունաստան արդէն ընդունուած է որպէս արեւմտեան ճակատին պահպանող ասրը, սակայն Եուկոսլաւիա խնդիր կը յարուցանէ: 1941–ի իտալական ու զերմանական դրաւումէն ի վեր, հակառակ չքջանային փոքր պետութիւններու հիմնումին – Խրվաթիա, Սերպիա, Մոնթենեկրօ –, զիմադրական բազմաթիւ չարժումներ կազմակերպուած են. ասոնց ամէնէն կարեւորը կը նկատուի հաւատարիմ կուսակցութեան ու Թիթոյի կողմէ առաջնորդուածը: 1943–ի վերջաւորութեան Գերմանացիները վեցերորդ յարձակումի մը կ'անցնին լռեցնելու համար ազգային զիմադրական չարժումը, որ չարունակ կը վերանորոգուի, հակառակ սպանութիւններու: Ու պատերազմէն կ'ելլէ նոր Եուկոսլաւիա մը, որ առանց Սթալինի օգնութեան պիտի դառնայ ընկերվարական, ազատ Պետութիւն մը: Եւրոպայի միակ պարագան:

Չեխոսլովաքիա եւս 1937–ի իր սահմաններով կը վերահաստատի. չեխ վարձրնդնդի զէմքը՝ Պենէչ նախադահ կը դառնայ, ու 1943 Դեկտեմբերին Մոսկուա երթալով բարեկամութեան ու իրերօգնութեան դաշինք մը կը ստորագրէ Յորհ. Միւնխեան հետ:

Լեհաստանի պարագան բարդ է. բազմաթիւ Լեհաստաններ կան. Լոնտոն, Մոսկուա, ու այն, որ իր հողին վրայ կ'ապրի պատերազմը: 1944–ի ամրան ընթացքին ազգային անկախութեան լեհական կոմիտէն կը վերածուի առժամեայ կառավարութեան: Երեք դաշնակիցները՝ Միացեալ Նահանգներ, Յորհ. Միւնխիան եւ Մեծն – Բրիտանիա կ'որոշեն նոր Լեհաստանի սահմանները: Քարտէսէն չընջուած է արեւելեան Փրուսիան: Այս այն կէտերէն մէկն է, որ Եալթայի վեհաժողովին վէճի նիւթ կը դառնայ (1945 Փետրուար):

Կեդրոնական Եւրոպայի միւս երկիրները՝ Հունգարիա, Ռումանիա եւ Պուլկարիա Գերմանիոյ արբանեակները կը նկատուին: Երբ կարմիր բանակը կը հասնի այս երկիրներու սահմաններուն առջեւ, զիմադրական կոմիտէներ ընդհանրապէս խլխանութիւնը ձեռք կ'անցընեն ու կը մասնակցին իրենց երկրին ազատագրումին: Տեղական համայնավար կուսակցութիւններու տկարութիւնը «կը դարմանուի» Սթալինի զրահապատ կառքերու ներկայութեամբ եւ ապա քաղաքական խորհրդատուներով: Ցետագային կը ստորագրուին բարեկամութեան ու համագործակցութեան համաձայնութիւններ:

Ահա թէ ինչպէս ո՛չ 1945–ին, ո՛չ ալ նոյնիսկ 1943–ին է, որ Սթալին կը գծէ Արեւելեան Եւրոպայի սահմանները. իր խօսակիցը ոչ Ռուզվելթն է ոչ ալ Չըրչիլը. այլ՝ Հիթլէրը:

Ա. Թ. Թ.

ԳՈՒՐԳԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Շարթուան մը արձակուրդ հազիւ վերադարձած էր: Եւ, ինչպէս յաճախ, հեռաձայնով երկար խօսեցանք: Այս անգամ, որ պիտի ըլլար վերջինը, խօսեցանք եւ արձակուրդներէ, եւ ընդհանուր ազգային չարժումներէ ամառուան այս հանդարտ օրերուն: Ոչ մէկ խօսք իր առողջական վիճակի մասին: Ամէն ինչ բնականոն էր, կամ կը թուէր ըլլալ: Այո, կը թուէր, քանի յաջորդ օրն իսկ, իր մեծ եղբայրը, Շաւարշը կը դուժէր անսպասելին, անհաւատալին, ուղղակի չզմեռնելով մեզ եւ բոլոր անոնք որոնք հետզհետէ կ'իմանային մահը Գուրգէն Փիրանեանին, զոհ ուղեղային արիւնահոսութեան:

Իր կենսագրականը, իր կեանքի զանազան հանդրուանները Հալէպէն Մարսէյլ, անցնելով Ֆրանսայի այլ քաղաքներէն, կարեւոր չեն: Իր մէջ մարդն էր կարեւորը եւ Հայը: Մարդը՝ տիպար եւ դիտակից, Հայը՝ հարազատ եւ ամբողջական:

Ամբոխներու, ժողովներու մարդը չէր, բայց ներկայ էր հոն ուր ազգային չահերն ու արժանապատուութիւնը կը պահանջէին, ներկայ էր հոն ուր մտատր եւ հոգեկան անունդ կար: Զարդացումի տէր դիտէր ճանչնալ ու գնահատել արժէքները, քաջալերել խոստումները: Փափկանրկատ, իր նկատումները, քննադատութիւն բառը չէր զործածեր, միշտ չինիչ եւ չահեկան էին: Կը խօսէր, կարծիք կը յայտնէր իր գիտցածի մասին միայն, ան ալ միշտ ներքաթիւնները նկատի առնելով: Մտածող ու վերլուծող միտք, կը հետեւէր հաւասարապէս կեանքի բոլոր իրազարձութիւններուն: Գրասէր էր, ընթերցող: 1982–ին, իր չանգերով, Պէյրութի Կ. Տօնիկեան եւ Որդիք հրատարակչատունէն լոյս տեսաւ իր հօր՝ Տիգրան Փիրանեանի (1822 Կիւրին – 1958 Մարսէյլ) «Հատընտիր»ը ուր ամփոփուած է անոր զրական զործունէութիւնը. «պատմուածքներ», «Հէքեաթներ», «Անցքեր եւ Ցուչեր» որոնք լոյս տեսած են Սիփիւռքի զանազան թերթերու, ի մասնաւորի «Յառաջ»ի մէջ: Գուրգէն Փիրանեանի սիրած արուեստը սակայն երաժչտութիւնն էր: Համուտ երաժչտասէր, լայն ծանօթութիւններ ունէր դասական երաժչտութեան վրայ ընդհանրապէս, բայց նաեւ հայկական: Կոմիտասը եւ մեր այլ երդահաններու զործերը, հայկական պատարագը, մեղեդիները դաղտնիք չունէին իրեն համար: Ափսոս որ իր դիտելիքները, իր տպրումներն ու դաղափարները երբեք չյանձնեց թուղթին: Այս տեսակէտէն, ինքզինքը բնաւ լուրջի չառաւ եւ մնաց միշտ պարզ ու համեստ, հակառակ իր կարողութիւններուն եւ ձիրքերուն: Իր լռութիւնները աւելի երկար եղան քան իր խօսքերը:

Զինքը մօտէն ճանչցողները կը պահեն յիչատակը հաւասարակչռուած, իմաստուն, լուրջ, խոհեմ մարդու մը, ուղղամիտ, պարկեչտ, անկեղծ ու հաւատարիմ բարեկամի մը, մեր տոհմային արժէքներուն՝ – լեզու, մչակոյթ, արուեստ, ազանդութիւն, եկեղեցի, հող– սերտօրէն կապուած ազգային մը:

Գուրգէն Փիրանեանի անակնկալ մահով Մարսէյլի հայ դաղութը կը կորսնցնէ յարգանք եւ պատկառանք վայելող անճնաւորութիւն մը, կը կորսնցնէ «տեղացի» մը որ յիսուն եւ աւելի տարիներէ ի վեր, թէպէտ ընդհատումներով, մասնակցած է, իր քարը բերած է հայկական Մարսէյլի ազգային կեանքի հիմնաւորման եւ զարգացման:

Գուրգէն Փիրանեանի յուզարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Օգոստոս 4–ին, Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցին: Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան դծեց հանգուցեալին կեանքի ճանապարհը, Խաչիկ Եըլմազեան վեր առաւ մարդը եւ Հայը, եւ Կարօ Յովսէփեան (Ֆրանսերէնով) ողեկոչեց բարեկամը իր արժանիքներով: Գարեգին Վրդ. Պէքճեան արտասանեց վերջին «Հոգւոց»ը Սէն Փիէռի ընտանեկան դամբարանին առջեւ ուր ամփոփուեցաւ մարմինը:

Գուրգէն Փիրանեանի մեկնումը բացակայութիւն մըն է, լռութիւն մըն է, որ մեզմէ բան մը կը տանի:

Յարգանք իր յիչատակին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Լ. ՃԳՆԱՒՈՐԵԱՆ

Նոյեմբեր 15–ին, Լորիս Ճգնաւորեան Նիւ Եորքի Քարնըկիի սրահին մէջ պիտի ղեկավարէ Ամերիկեան Սէնֆոնիք նուագախումբը, որ պիտի նուագէ իր «Օրատորիօ»ն: Իր մասնակցութիւնը պիտի բերէ նաեւ 280 հոգինոց երգչախումբ մը: Ջեռնարկը կը հովանաւորէ Գալիֆորնիոյ նահանգապետ Ճ. Տէօմմէճեան:

Լորիս Ճգնաւորեան, որ ներկայիս կ'ապրի Մանհաթըն, հեղինակած է երաժչտական բազմաթիւ գործեր, որոնց մէջ օգտուած է հայկ. չարականներէ ու եղանակներէ:

1974–ի Ցունուարին էր, որ առիթը ունեցած էինք ծանօթանալու իրեն, երբ յաճախակի կերպով կ'երթեւեկէր Թեհրանէն Լոնտոն:

Պ. Գրիգոր Համբարձումեանի կիմէ Թանդարանի Թատերասրահին մէջ կազմակերպած ՔԱԹՄ–ի Ուրբաթներուն իր մասնակցութիւնը բերած էր փերքիւսիոնի իր ուժեակ համոյթով: «Պալէ Ֆանթաթիք»ն էր ներկայացուածը. լարաւոր եւ չնչաւոր զործիքներու հետ կային տաւիղը եւ կիթառը, սէքսոֆոյէն մինչեւ վիպաֆոնը: Յաճախ ամպրոպն էր, չանթերը, չռնթալից, մերթ մէկտուկ. երաժչտական անծանօթ մթնոլորտ մը կը կարծէինք փոխադրուած ըլլալ: Սրահը մգնիսացած էր: Լորիս յայտնութիւն մըն էր:

1961–ին Վիէննայի ակադեմիայէն եաք, սկսած էր լուրջ զործունէութիւն մը: Միջոց մը վարած էր Թեհրանի նուագախումբը: Գրած էր դաշնակի սօնաթներ, երկու օփերա:

Ջ. ՍԱՐԵԱՆ

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

Փոքրիկ Սկովտացին վաճառորդէն կը խնդրէ մեղր լեցնել իր ամանը: Երբ խնութպանը կը կատարէ խնդրանքը, տղան կ'ըսէ.

– Կը ներէք, դրամը մոռցեր եմ. առաւօտեան հայրիկս կու դայ եւ կը վճարէ:

– Է՛, ո՛չ, – կը զայրանայ խանութպանը եւ մեղրը պարպելով, պարապ ամանը կը վերադարձնէ տղուն:

– Հայրիկս ճիշդ էր, – ուրախացած կ'ըսէ տղան, – ամանին պատերուն վրայ մնացած մեղրը մեզի կը բաւէ:

***

Օդանաւին մէջ կը յայտարարուի.

– Եթէ բժիչկ կայ, կը խնդրենք որ օդաչուներու խցիկը գայ:

Ուղեւորներէն մէկը կ'երթայ:

Քիչ եաք նոր յայտարարութիւն մը կը լսուի.

– Եթէ ուղեւորներուն մէջ օդաչու կայ, կը խնդրենք որ խցիկ գայ:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ
ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Դէպք մը եւս կու գայ դնենք դառնալու չարաշրջիկներուն ձեռքը:

Մուսա Լերան վրայ սկիզբէն ի վեր կը պտնուէր Ցոյն մը՝ Մարիա, որ բարեկամացած էր Բագրատեան ընտանիքին եւ մանաւանդ Փիւլիկէթին:

Այդ տաժանելի եւ յուսահատ օրերուն, երբ Գաբրիէլ այնքան զբաղած էր ու յաճախ օրերով չէր կրնար գալ իր կինը տեսնելու, Փիւլիկէթ իր ժամանակը կ'անցընէր Մարիայի հետ: Փիւլիկէթ անշուշտ իսկական Ֆրանսուհի մըն էր եւ բնական է որ այս օտարին հանդէպ իր վարուելակերպով ու վերաբերումով, բնաւ չէր հակացուէր իր չուրջիններէն: Թէեւ՝ փիւլիկէթ երբեք անհաւատարիմ կին մը չէր եղած ու իր ամուսինը կը սիրէր անկեղծ ու խոր սիրով մը: Եւ այդ էր պատճառը որ ինք եկաւ Մուսա Լեռ իր ամուսնոյն կողքին մեռնելու, հակառակ որ իրրեւ Ֆրանսուհի հնարաւորութիւնը ունէր փրկուելու:

Ժողովուրդը սակայն այս բոլորը կ'անուեաէ, խորհրդաւոր, կասկածոտ ու խրամատնով աչքերը կը հետեւին Փիւլիկէթին ու Մարիային: Ծայր կու տայ բամբասանքը: Հայ կիներն ու պառաւները ի տես այս «Ֆրանսուհիին» կեանքին, կը զայրանային ու դժգոհութեան ալիքը աւելի ու աւելի կը տարածուի: Կը սկսին խօսիլ «Բագրատեան ընտանիքի խայտառակութեան» մասին: Շատեր ոաք չեն դներ այլեւս անոնց տաղաւարներուն կողմը, զայն նկատելով պիղծ վայր: Երբ Փիւլիկէթ կ'անցնի, ամէն մարդ խոյս կու տայ ու չի նայիր անոր: Եւ Հայերը չեն հասկնար թէ ինչպէ՞ս Գաբրիէլ կը հանդուրժէ այս բոլորը ու չի սպաններ իր կինը:

Նոյնիսկ Տէր Հայկազուն խորքին մէջ այսպէս կը զգայ:

Այս ժողովուրդը ուրեմն որ զրեթէ անօթի է եւ յուսահատ, որուն կեանքին օրերը մտաներու վրայ կարելի է համրել, դեռ սիրտ ունի եւ հոգեկան կորով՝ պարտասելու ու ցեխ նետելու ընտանիքի մը հասցէին որմէ միայն բարեզործութիւն տեսած է եւ այժմ ալ անոր չնորհիւ է որ դեռ ազատ կ'ապրի իր պատուով:

Բայց այս երեւոյթը իր միւս երեսն ալ ունի: Կը ցուցնէ մեզի հայ ժողովուրդի նամուսի եւ ընտանեկան սրբութեան ամուր զգացումը որ իր հետ կը ծնի ու կը դիմանայ մինչեւ մահուան վ երջին վայրկեանը:

Ուրեմն թշուառութեան ու յուսահատութեան ամէնէն ծանր պահուն իսկ Հայը չէ դիտեր հանդուրժել ու դիջել երբ խնդիրը կը վերաբերի ընտանեկան պատուի զգացումին:

Ու երբ վէպը կը կարդաս ու այսպէ՛ս կը ճանչնաս հայ ժողովուրդը, չես դիտեր թէ արդահատի՞ս այս դաւառացի թշուառ ժողովուրդի նեղմիտ ու մոլեռանդ մտայնութեան, թէ՝ ընդհակառակն զմայլիս անոր բարոյական կրանիթեայ ըմբռնումներուն վրայ, որոնք դիմացեր են դարեր չարունակ, անաղարտ պահելով Հայուն «պատուի» համբաւը:

Ոսկանեան ու Կիլիկեան ուրեմն այս դէնքն ալ կը գործածեն, չահագործելով բարեմիտ ժողովուրդին զգացումները: Ու կը սկսին դաւել: Ոսկանեան անյայտ դաւադիրն է՝ միշտ ծածուկ եւ աներեւոյթ. մինչ՝ Կիլիկեան յայտնի դաւադիրը որ իր չուրջ հաւաքած է քանի մը արկածախնդիրներ եւս: Առաջին արարքին է յարձակիլ Փիւլիկէթի վրանին վրայ ուժեղիք դանելու համար: Իսկ երկրորդ արարքը որ զարհուրելի է յղացումով ու գործադրութիւնով, տեղի կ'ունենայ նոյն օրը: Քառասուներորդ օրն է – այսինքն բացարձակ սուգի երրորդ օրը: Ցիրաւի այլեւս ժողովուրդը ուժեղիք չունի եւ թշնամին պաչարած է լեռը – թէեւ չի համարձակիր վրկին յարձակում գործել: Ցուսահատութիւնը հասած է գագաթնակէտին: Կը մնայ մեռնիլ՝ կամ անձնասպանութեամբ, կամ անօթութենէ: Ոմանք կը մտածեն անձնասպանութիւն գործել, նետուելով ժայռերէն վար: Կեանքը այլեւս կը սկսի տեղի տալ ու ամէնքը արդէն կը զգան թէ անխուսափելի մահը կորսրնին աւելի ու աւելի կը սեղմէ: Ա-հա այդ օրն է որ Տէր Հայկազուն կ'որոշէ հանդիսաւոր պատարագ մատուցանել: Վերջի՛ն պատարագը:

(Շար. 13)

— 1939 —

Այրի Տիկին Նուպար Յովհաննէսեան,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Յովհաննէսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Տոքթէօրներ Ալէն Սէրի եւ զաւակը,
Այրի Տիկին Հրանդ Մինասեան, զաւակներն ու թոռները
եւ ընտանեկան համայն ազգականները
սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, եղբօր, մօր–եղբօր եւ ազգականին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Կիբրակի, Օգոստոս 23–ին, Սէն – Ժան – տը – Լիւզ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Օգոստոս 27, ժամը 16–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ–Լաշէզի գերեզմանատունը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեան եւ զաւակները՝ Ազատ, Աննա,
Այրի Տիկին Վիպէն Թորոսեան եւ աղջիկը՝ Սեւան,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Փանչէնկօ, զաւակները՝ Կրէկօրի, Նինա եւ թոռները,
ինչպէս նաեւ Ցարէթնաքովեան, Պեռոյեան եւ Զէրնեան ընտանիքները
սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր, մօրաքրոջ, խնամիին եւ ազգականին՝

ԱՁՐԻ ՏԻԿԻՆ ՍԱՐԳԻՍ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Հեղինէ Ուճաճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 19ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Օգոստոս 27, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ Փարիզիէնի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՅԱՌԱՋ 60

ԾԱՂԿԱՒԱԶ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ
ՀԱՒԱՏԱԾՈՆԵՐԻՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 էջ

Ներդիրով մը (աւետաւոր)՝ **ՀԱՅՐ** էն
նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գինն՝ 130 Ֆր. – Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր.:
Դիմել՝ «Յառաջ»ին:

ՅԱՒԻՒԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանի, Տիկին Վիպէն Թորոսեանի իրենց մօր Կապոյտ Խաչի վաղեմի ընկերուհի՝ Տիկին Հեղինէ Թորոսեանի մահուան առթիւ:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Շաբաթ, Սեպ. 16–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երզմազեանի:

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, կիրակի առաւօտները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱՋԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Մեռնիդ	300	(355,80)

Իւրաքանչիւր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% ԹՎԱ. (տե'ս վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ:
Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որունք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբայ արդարոյն:

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8–ին
Պատարագ	ժամը 10–ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12–ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը վկավարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Սահակ Սրկ. Պօղոսեան:

Յետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղան» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ Նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան: Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91–70–38–72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91–58–40–38 կամ՝ 91–65–30–22:

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Փարիզի մէջ, սահպողաբար կը փնտռուի վարձու սթիւտիօ մը, մաւչելի պայմաններով:
Հեռաձայնել. – 48 – 99 – 74 – 66

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ԸՆՏՐԸ ՄԻՍՏՓԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆր.
ԵՒՐՈՊԱՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ
1963 – գին 35 Ֆր.
ՀԱՅԱՍՆ ՀԱՅԱՍՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆր.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆր.
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վիպակատարաշրջիկ 1981 – գին 70 Ֆր.
ԵՆՈՎՔ ԼԱՋԻՆԵԱՆ
ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ
1979 – գին 50 Ֆր.
ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
– ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆր.
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ — 50»
Ծաղկաքաղ «Յառաջի յիսնամեայ հատաքաններէն (1925 – 1975)
Եւ վիպատառ
ԿՈՂՔ՝ **ԴՈՒՌՔՍԱՀ**
1976 – գին 120 Ֆր.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՑՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
27
JEUDI
27 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԳԱՀ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.560

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.560

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏՈՒՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 / 20)

ՄՈԼՈՐԱԿՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ազրբէջանի դիւանագիտութիւններու ակադեմիայի երկրաբանութեան հիմնարկի ատենապետ Գ· Թամրազեան առաջարկած է հնարաւորութիւն մը՝ կանխատեսելու համար մոլորակներու եւ անոնց արբանեակներու կազմութիւնը: Ան պարզած է երկնային մարմիններու մակերեսի եւ ներքին կազմութեան յարաբերակցութիւնը, որպէս նմոյշ առնելով երկրագունտը: Թամրազեանի կարծիքով մոլորակի մը մակերեւոյթը կը ցոլացնէ անոր կազմութիւնը: Լուսնի վրայ ամերիկացի աստղագնացներու զետեղած գործիքներով կատարուած փորձերն ալ կը հաստատեն այս կարծիքը:

***

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Անդրկովկասեան երեք Հանրապետութիւններու երիտասարդութեան ներկայացուցիչներու աւանդական, 20-րդ հանդիպումը տեղի ունեցած է Հայաստանի հիւսիսային մուտքը խորհրդանշող յուշարձանին մօտ: Եկած են Ազրբէջանէն, Վրաստանէն պատուիրակներ, որոնք զիմաւորուած են Իջեւանի երիտասարդութեան ներկայացուցիչներուն կողմէ: Հիւրերը ծաղկեպսակ դրած են պատերազմին զոհուած Իջեւանցիներու յուշարձանին, ծանօթացած յեղափոխութեան յուշատուն – թանգարանի ցուցանմոյշներուն:

***

ԲՆՈԻԹԵԱՆ ԱՊԱԿԱՆՈՒՄԻՆ ԴԷՄ

Իրկուտսկի մէջ հանդիպում մը տեղի ունեցած է խորհրդային ու ճափոն զբօսաշրջիկներու միջեւ, որոնք կը զբաղին էքզոթիկ թեմաներով: Հանդիպումի ընթացքին, մասնակիցները հանդէս եկած են իմալու ջուրի ակերու մաքրութեան մարզի մէջ զանազան երկիրներու զբաղուած գործիչներու համագործակցութիւնը ընդլայնելու անհրաժեշտութիւնը չեշտելով: Նպատակ ընտրուած է չրջարկի պահպանութեան պայքարին մէջ աւելցնել գրականութեան դերը: Մարմին առած է կազմակերպիչ յանձնախումբ մը, որու խորհ· Միութեան կողմէ մաս կազմած են վ· Ռասփութին եւ Զօրի Բալայեան: Որոշուած է հերթական յաջորդ հանդիպումը կազմակերպել զալ տարի, Սեւանի մէջ:

Հանդիպումին ելոյթ ունեցած է նաեւ Զ· Բալայեան ու խօսած Սեւանի եւ Երեւանի մթնոլորտը ապականութենէ զերծ պահելու հարցերուն մասին:

***

«ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆ» ՓՈՂՈՑ

Մաշտոց չրջանի Փուչիկի փողոցէն մինչեւ Շիրազ փողոց երկարող մասը կոչուած է խորհ· բանակի յայտնի հրամանատար, քաղաքացիական կռիւներու հերոս Յակոբ Մելքումեանի անունով: Ան իր զօրաթափինով մասնակցած է Պուխարայի դիմադրութեան պայքարին, 1921-ին Լենինէրի Թուրքիստանը ազատագրելու համար կազմած բանակին դէմ դրած, ու քանիցս արժանացած է կարմիր դրօշ չքանչանին:

1934-ին, Մելքումեան նշանակուած է Միջին Ասիոյ վարչական ռազմական բաժանմունքի հրամանատար: Իսկ 1937-ին անհիմ զրպարտութեան հետեւանքով պաշտօնազրկուած ու բանտարկուած է: Մահացած է 1962-ին· Մոսկուայի գերեզմանատան իր չիրիմին վրայ խորհրդային պաշտպանութեան նախարարութեան կողմէ կառուցուած է խիզախ զօրահրամանատարի, քաղաքացիական պատերազմի հերոսի յուշարձան:

***

ՍԱՀԱԿ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ԱԼՊՈՄ

«Սովետական Գրող» հրատարակչութիւնը լոյս ընծայած է գունագեղ պատկերազիրք մը, նուիրուած Հայաստանի ծանօթ ժողովրդական վարպետներէն մէկուն՝ Սահակ Սահակեանի: Անոր աեղծագործութեան մասին յօդուած մը ստորագրած է Մ· Ալվազեան: Ալպոմին մէջ տեղ գտած են 92 վերատպութիւններ, որոնք կը ներկայացնեն Ս· Սահակեանի քանդակները, դրուագումները, կոպլէնները, յուշանուէրային գործերը, որոնցմէ նմոյշներ տեղ գտած են Զեխոսլովաքիոյ, Ռումանիոյ, Իտալիոյ, Սպանիոյ, Անգլիոյ մասնաւոր հաւաքածոներու մէջ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐԵՐ
ՍԻՊԵՐԻՈՅ ՄԷՋ

Արեւմտեան Սիպերիոյ Նովի Ուրենկօ քաղաքին մէջ, ուր չինարարներու միջազգային մեծ չոկատ մը կ'աշխատի, Օգս· 22 – 29 կազմակերպուած է Հայկական շաբաթ: Այդ օրերու ընթացքին քաղաքի ակումբներուն, համերգի սրահներուն մէջ, հրապարակներու վրայ կը տրուին համերգներ, ցուցասրահներու մէջ կը ներկայացուին հայ նկարիչներու գործերը:

***

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉԸ՝ ԼԵՀԱՍՏԱՆ

Նկարիչ Սէյրան Մաթեմաջեանի 25 պատառաները կը ցուցադրուին աշնան առաջին օրերուն Լեհաստանի Կատնակ քաղաքը: Արուեստագէտը հոն կը մասնակցի նաեւ ընկերվարական երկիրներու նկարիչներու բացօթեայ նկարչութեան: Յիսնամեայ նկարիչը անհատական ցուցահանդէսներ ունեցած է Մորհ· Միութեան չատ մը քաղաքներուն մէջ, ու նաեւ արտասահման:

***

ՆԱՐԵԿ ԵՐԳԱԽՈՒՄԲԸ

«Կոմիտաս» սենեկային երաժշտութեան ատեն մէջ տեղի ունեցած է Հայաստանի «Նարեկ» արական երգչախումբի ամերիկեան համերգը: Ցայտագրի առաջին բաժինը յատկացուած է Կոմիտասեան երգերու, իսկ երկրորդը բաղկացած միջնադարեան եկեղեցական երգերէ:

«Նարեկ» խումբը կազմուած է տարի մը առաջ· զեկավարն է Մկրտիչ Մկրտչեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄՕՏ Է...

Շատ զարմացած էի, երբ լսած էի օր մը, թէ հայկական օրաթերթ մը չկրնայ հայ գրաշար ճարել, թուրք պաշտօնեայ մը առած էր այդ գործին համար· ու այդ թուրք երիտասարդը, առանց ծանօթ ըլլալու մեր լեզուին, կը շարէր թերթին չորս էջերը: Հաւանաբար մինչեւ այսօր ալ կացութիւնը փոխուած չէ:

Առջի օր այս մարզին մէջ նոր տեղեկութիւն մը շուրի մէջ կը ձգէր վերոյիշեալ երեւոյթը· տարօրինակութիւններու աշխարհին մէջ հայկ· թերթի մը պարագան կրնար դժուար գերազանցելի մըրցանիշ մը նկատուիլ· Ամերիկայի արեւմտեան ափերուն վրայ մեր շաբաթաթերթերէն մէկը շուրջ հասն տարի ոչ միայն շարուեր, այլ նաեւ խմբագրուեր էր··· Ճափոնցիի մը կողմէ, անգլերէն լեզուով: Ճափոնցիին հայկական կեանքին մասին յօդուածներ փնտռեր, լուրեր հաւաքեր ու հրատարակեր էր թերթը:

Ա՛լ ասկէ անդին էայլ մը միայն կը մընայ մեզի, ողջունելու համար հայ մամուլին վերջնական փրկութիւնը· գրաշարէն, խմբագիրէն ետք եթէ յաջողինք նաեւ օտար ընթերցողներ, բաժանորդներ ունենալ, կը նշանակէ, թէ հարցը առ յաւէտ հիմնովին կարգադրուած է:

Թ· ԱՐՓԻ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ՈՒԽՏԻ
ՅԱՌԱՋԱՊԱՀ ԲԵՐԴԸ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆ
ԹՐՔԱԿԱՆ Վ.ՏԱՆԳԻՆ

———×———

Այս զոյգ խորագրերով, ամբողջ էջի մը վրայ, Ֆիկարօ, Օգս· 26-ին, կը ներկայացնէր երկու երկիրներու դերերը աստղանատեան Ուխտին մէջ:

Առաջնութիւնը կը տրուի, անշուշտ, Թուրքիոյ: Ան՝ Ատլանտեանի յառաջապահ բերդն է: Թերթին թղթակիցը, իր յօդուածին սկիզբը, կը յիշէ Էվրէնի ըսպառնալիքը, Սեպտեմբերի քուէարկութեան վաղորդայնին·– «օդտակար կ'ըլլար, սեղանի մը չուրջ նստիլ եւ վերաքննել Թուրքիոյ պատկանելիութիւնը ատլանտեան Ուխտին»: Քլօտ Լորիէօ կը դրէ թէ զօր· Էվրէն ինքզինքէն ելած էր եւ բոպական Մորհրդարանին բանաձեւին պատճառով եւ այդ «ռումբը» կը նետէր ձախ մը ընթացքին: Բայց, Ատլանտեան կեդրոնատեղին չատ լրատ չէին անցներ, որովհետեւ եթէ Արեւմուտքը պէտք ունի Թուրքիոյ, Թուրքիան ալ պէտք ունի Ատլանտեան Ուխտին: Ու յօդուածագիրը աւելի մօտէն բացատրելու համար կացութիւնը, կը նկարագրէ Ինճիրլիքի օդանաւային ռազմակայանը, Ատանայի դուռներուն, որ երկու նպատակ կը հետապընդէ·– ա) Մարզուելու առիթ տալ Եւրոպայի ամերիկացի (եւ անշուշտ՝ Թուրք) օդաչուներուն: բ) Պատերազմի պարագային մասնակցիլ ՕԹԱՆ-ի հարաւային պաշտպանութեան:

Գովքը հիւսելով Թուրք ղինուորին քաջութեան, Թերթին աշխատակիցը կը յիշէ, սակայն, թէ բանակը արդիականացուելու պէտք ունի:

Յունաստանի մասին կը գրէ Փիկը Տագըւռ: Յօդուածին ենթախորագրով խակ, կը չեշտէ թէ յոյն ապազակոյտին համար, ընկերվարական դրացիներուն հետ, ոչ մէկ հարց կայ, բայց Թուրքիա՝ «քանակի լուրջ վտանգ մը կը ներկայացնէ»: Յոյները, հատար քիլոմեթր խոստովանակաց ահմաններ ունին ընկերվարական երեք երկիրներու հետ: Այդին, Թուրքիա, կէս դարու սքաքռւ fուօք մը նաք, 1976-ին պահանջներ դրաւ· կղզիախումբի մը համար, որու մէջ՝ երկոտասնեակ կղզիները, ինչ որ ըսել կուտայ զօր· Մանիքիսի՝ «Թուրքիա, իր պահանջներուն պաշտօնական յայտարարութենէն ի վեր, 4-րդ բանակը ստեղծեց· Եգէականի բանակը մկրտուած եւ ՕԹԱՆ-ի կառոյցէն դուրս»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՖՐԱՆՍԱ. մէկ կողմէ բոցերու գիրկն է, միւս կողմէ ողողումներու հարաւէն հիւսիս: Ինչպէս ամէն ամառ, միջերկրականեան հարաւը հրդեհներու գիրկն է, եւ անոնց համեմատութիւնը չատ մեծ էր երեքշաբթի իրիկուն, ժամական հարիւր քիլոմեթր արագութեամբ հովին պատճառով: Սէն – Ռաֆայէլէն եաք, հրդեհները տարածուած էին Թրայաս եւ բազմաթիւ տուներ պարպուած էին ու բնակիչները Թէուլի քաղաքապետարանը ապաստանած: Թրայաս – Քանն ճամբան ալ ողբերգական պատկեր մը կը պարզէ, կ'ըսէին թղթակիցները, Զորեքշաբթի առաւօտ: Երկու տաքար հոգի –եւ ոչ միայն հրշէջներ– էին յաջողած մարել հրդեհները, որոնք արդէն աւելի քան 1500 հեկտար փճացուցած էին: Միւս կողմն ալ, անձրեւներն են որոնք ազէտալի կացութիւն ստեղծած են Ֆրանսայի եւ ընդհանրապէս Եւրոպայի հիւսիսը: Վալէի (Զուիցերիա) մէջ նաւեր կը փոխադրէին կառքերը եւ 3 մետեալ կար, մինչ Փարիզ, օդոստոսեան իր անձրեւներուն բոլոր մրցանիշները կը կոտրէր (96 միլիմեթր 24 ժամուան ընթացքին): Իտալիոյ մէջ 20000 հոգի տեղափոխուած են:

ԼԱԶԻ, իր ապարանքին մէջ, ուր քանի մը օր կ'անցընէ, նախագահ Միթերան ընդունեցաւ Սպանիոյ նախարարապետը՝ Ֆելիփէ Կոնսալէս: Այդ առթիւ, նախագահ Միթերան կարգ մը յայտարարութիւններ ալ ըրաւ մամուլին: Քիչ մը իւղ լեցնելով Նոր – Քալետոնիոյ կրակին վրայ, ըսաւ որ Ձիպաոու իրաւունք ունեցած է իրեն դիմելու, թէ՝ հարցը իրեն համար չատ կարեւոր է:

ԷԼՊԱ. կղզիին բանտին մէջ, ապստամբական չարժումի մը գլուխն անցնելով, Ֆաչիստ ահաբեկիչ մը՝ Մաուիս Թուէի, 7 ընկերներով, 17 պատանդ բռնած էր երեքշաբթի օր եւ մեծ մասը միշտ կը պահէին իրենց սպառնալիքին տակ, Չորեքշաբթի օր: Թուէի Թոան մը կը պահանջէր խոյս տալու համար, հակառակ պարտադրին սիւի սպաննէ պատանդները: Կարեւոր ուժեր զրկեց իտալական կառավարութիւնը, որ տագնապի նիստ ալ գումարած էր: Կղզին, որ իր հռչակը Նափոլէոնի կը պարտի, Իտալիոյ արեւմտեան ափին է: Քննութիւն ալ բացուած է հանկնալու համար թէ ինչպէս, ցկեանս պատապարտուած այս ահաբեկիչը եւ բանտակից ընկերները կրցած են զէնք ճարել:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ բանտերու մէջ կացութիւնը կը ծանրանայ կարգ մը դատապարտեալներու համար, որոնց ծոմապահութիւնը 48-րդ օրուան հասած է: Պայրամվաչայի բանտին մէջ, կարգ մը բանտարկեալներ հիւանդանոց փոխադրուած են, մինչ իրենց ընտանիքի անդամներն ալ ամէնօրեայ բողոք կ'արտայայտեն սիք-հիւով մը Սուլթանահմէտ հրապարակը (Այա-Սոֆիայի եւ Կապոյտ Մզկիթին մօտ):

60 ԱՄԵԱԿ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՀԱՅ ԱԻԵՏ. ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Կրթական գործի մը 60 տարիները կը ներկայացնեն ժողովուրդի մը մշակութային կեանքին հոլովոյթը, երկար շրջթայ մը որուն անքակտելի օղակները կազմուած են ամէնօրեայ գոհարերութիւններով, տառապանքներով, յուսավառութիւններով եւ յուսախաբութիւններով։ Զափելու համար տարուած աշխատանքին տարողութիւնը, պահ մը հարկ է մտաբերել Պէյրութի մէջ հայ ժողովուրդի կեանքի սկզբնական դժուարին պայմանները։ Դժբախտ ու հալածական զանգուածներ, ահաբեկ ու կորսըւած, Լիբանանի հիւրընկալ ափերը կ'ապաստանէին արիւն ու կրակ ձգելով իրենց ետեւ։ Ժանդոտ ու ըզքաւուած թիթեղներու քաղաքամաս մը կը բարձրանար մէկ օրէն միւսը Պէյրութի էլեկտրական ընկերութենէն մինչեւ Մար Մխայէլ երկարող ընդարձակ հողամասերուն վրայ, ուր բնակութիւն կը հաստատէին տարաբախտ ժողովուրդին բեկորները, 1922 թուին։

Պէյրութի հիւզաւանը 1922 – 30 տարիներուն կը պարզէր հետեւեալ պատկերը, հազարաւոր թիթեղեայ տուներ, իրարու փակած, տիղմի ու փոշիի մէջ թաթխըւած, վերջին հաշուով զարշահոտ մըթնոլորտ մը, ուր կը տիրէր թշուառութիւն ու անօթութիւն։

Այս տխուր պայմաններուն մէջ հարկ էր սկիզբը դնել կրթական նոր օճախներու, վերակոչելով զերոյէն։ Ու վերակառուցման ճիգերուն մէջ ժողովուրդը կը փնտռէր բարոյական յենարաններ։ Պէտք ունէր տարագրութեան համախումբ ոգին բարձրացնող եւ քաջալերող գործօններու։ Հայ ժողովուրդը զրկուած մարզկային նուազագոյն իրաւունքներէն, նիւթապէս քայքայուած ու մոխրացած, տակաւ Փիւնիկի նման կը բարձրանար վեր, խանձած թիթեղէն ու սեւ ժանդին փտութեան մոխիրներէն, որովհետեւ պերազանցապէս հարուստ էր հոգեկան ժառանգութիւններով եւ ընդունակ կրթական նոր օճախներ կանգնելու։ Հայ ժողովուրդին համար դիրքը, տաճարը, երգն ու աղօթքը հաւասար զրաւականներ են տոկունութեան եւ գոյատեւման։ Այս զարմանալի երեւոյթը ուրիշ զաղանիք չունի, եթէ ոչ անոր չինարար եւ ստեղծագործ ոգին, բարիին պաշտամունքը եւ դեղեցիկին ծարաւը։

Այս զրաւականները մղեցին միշտ հայ ժողովուրդը չինելու ու վերաչինելու երբ ուրիշներ բարբարոսարար քանդեցին ու կողոպտեցին։ Կեանքը այսպէս լրջութեամբ, հաւատքով ու սիրով զիմագրաւելու ընդունակութիւնը կազմեց անոր անխորտակելի ուժը։ Ահաւասիկ այս ստեղծագործ ոգիին արտայայտիչն էր Հայ Աւետ. Կեդր. Բարձրագոյն Վարժարանը։ Ան ծնունդ կ'առնէր 60 տարիներ առաջ Պէյրութի հիւզաւանի դժնդակ պայմաններուն մէջ, չնորհիւ Վեր. Ե. Հատիտեանի ջանքերուն, ու կը չարունակէր իր ճամբան հանդրուանէ հանդրուան, նչանակելով նորանոր յաջողութիւններ ու վերելքներ։ Պէյրութի Հայ Աւետ. Կեդր. Բարձրագոյն Վարժարանը, Էշրէֆիէի բարձունքին վրայ թառած, մեծ եւ կարեւոր զիրք մը կը զրաւէ ներկայիս, եւ բախտորոշ դեր կը կատարէ սփիւռքահայ կեանքին մէջ, այլ բարձրագոյն վարժարաններու կողքին։ Անոր բարձրագոյն դասարանները բաժնին աշակերտութեան մեծ տոկոսը 10 հայկական նախակրթարաններէ կու գայ։ Շրջակայ հայութիւնը՝ Էշրէֆիէէն մինչեւ Հայաչէն ու Սիուֆի, Մար Մխայէլէն մինչեւ Նոր Հաճըն ու Խալիլ Պէհէվի անոր կը նայի երկրորդական ուսման իբ խնդիր։ Կեդրոնական Բարձրագոյն Վարժարանին վերելքը արդիւնքն է տարիներու ընթացքին ամրագնդուած անօրէնութիւն, ուսուցչական կազմ, հոգաբարձութիւն եւ ծնողք դործօն մարմիններու անվերապահ գործակցութեան։ Այս օրինակելի գործակցութիւնը ուրիշ զաղանիք չունէր եթէ ոչ զոհողութիւն, անչահախնդիր մօտեցումի եւ վարժարանին հանդէպ դուրդուրալիր վերաբերումի ղգացումները, մեկնելով այն առաջնահերթ նպատակէն թէ կրթական գործը նուիրական է, ինչպէս նաեւ վարժարանին բերած նպաստը խիստ կարեւոր՝ Պէյրութի հայաշատ կեդրոններուն մէջ հասակ առնող նոր սերունդին դաստիարակչական գործին ի խնդիր։

Վեր. Թովմասեան, Վեր. Մ. Շնորհօքեան, Պ. Գ. Մխիսեան եւ Վեր. Ալընքրունի յաջորդարար երկար տարիներ հմակրելի յատկութիւններով եւ մեծ արժանաւորութեամբ վարեցին կեդր. Բարձրագոյն Վարժարանի տնօրէնութիւնը։ Անոնք ուսուցչական կազմին հետ համադործակցարար աշխատեցան ուսանողին մէջ զօրաւոր անհատականութիւն մը կերտել, կէտ նպատակ ունենալով պատրաստել ձեռներէց, տեսլապաշտ եւ նախաձեռնութեան ոգին ունեցող երիտասարդներ։

Վարժարանին տեսլականը այն եղած է չարունակ որ նոր սերունդին չամբռւած դասիարակութիւնը եւ արուած բազմակողմանի կրթութիւնը ունենալու են այնպիսի զօրաւոր հիմեր, որպէսզի կարենան դիմանալ բոլոր տեսակի մեծ ու փոքր ցնցումներուն, ինչ ուժգնութեամբ ալ ներկայանան անոնք։ Հոգաբարձութեան նիստերուն, որպէս այժմէական հարց, նկատի կ'առնուէր չարունակ աչակերտ – ուսուցիչ եւ աչակերտ – ծնողք փոխյարաբերութիւնները։ Լուրջ սերտողութեան նիւթ էր թէ հայ աչակերտը ի՞նչ աղբիւրներու կը դիմէ ուղեղը զբաղեցնող բազմաթիւ հարցերուն լուծում գտնելու նպատակով եւ ուղղութիւն ստանալու ի խնդիր։ Ու այն հաստատ համոզումը կազմուած էր թէ ընտանիք եւ վարժարան, ծնողք եւ դաստիարակ հայ աչակերտին վստահութիւն ներչնչող մեծագոյն բարեկամները պէտք է դառնան, անոր անլոյծ հարցերը միասնաբար լուծելու նպատակով։

Վարժարանէն ներս զարկ տրուեցաւ ուսումնական, դիտական ու մշակութային բազմակողմանի հսկայ աշխատանքներու։ Ստեղծուեցան դիտական եւ արուեստի ճիւղերուն յատուկ համապատասխան սարքաւորումներ, բնալուծային կազմածներ, ճոխ զրադարան, առանձին տնտեսագիտութեան դասարաններ ինչպէս նաեւ զործնական դիտելիքներ, մեքենագրութիւն եւայլն, քայլ պահելու նպատակով պետական պաքալորէաչի ծրագիրներուն, ինչպէս նաեւ Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի մուտքի պայմաններուն հետ։ Մանաւոր խնամք եւ դուրդուրանք ցոյց տրուեցաւ հայերէն լեզուին, հայ ժողովուրդին սրբութիւններուն, աւանդութիւններուն եւ բարքերուն։ Այս բոլորին հետ միասնարար ոչ մէկ ճիգ խնայուեցաւ հայ ուսանողը իր կոչումին ու առաքելութեան արժանի զարձնելու համար։ Ու այսօր 60 տարիներ ետք, իրողութիւն է որ ընդհանրապէս յաջողեցան բոլոր թափուած ջանքերը։ Կեդր. Բարձրագոյն Վարժարանը հասցուց սերունդ մը պատկառելի որակով, որ ունի չեչտուած ազգային դիմագիծ եւ խոր հետաքրքրութիւն կրօնա – բարոյական հարցերուն նկատմամբ։

Յաջողութիւն մը, քանի որ գործող մարմիններու մօտ ո՛չ հաւատքը պակսեցաւ եւ ո՛չ ալ չափ ու սահման ճանչցան անոնց նուիրումը կրթական գործին ազնիւ դիտակցութեան ճամբով։

Համոզուած եմ որ Պէյրութի Հայ Աւետ. Կեդր. Բարձրագոյն Վարժարանը պիտի չարունակէ կատարել իրեն յատկացած պատասխանատուութիւնը հայապահպանման աշխատանքներու գծով։

Այս վստահութեամբ կարելի է ողջունել Վարժարանին 60 տարիներու վաստակը։

ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

Խոպիա

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԸ

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի լիակատար նիստէն ետք, ուր տիրած է ինքնաքննադատական «խանդավառ» մթնոլորտ մը, տեղի ունեցած է Երեւանի քաղաքային կոմիտէի լիակատար նիստը, գրեթէ յար եւ նման պատկեր մը պարզելով։ Գլխաւոր տարբերութիւնը ըլլալով անշուշտ այն, որ ներկայացուած հարցերը ու կատարուած քննարկումները կը պատկանէին միայն մայրաքաղաքին։

Լիակատար նիստի առաջին քայլին իսկ անվերապահօրէն նշուած է, թէ Սորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան կենտկոմի «յունիսեան պլենումի գաղափարներն ու եղրայանգումները դեռեւս չեն փոխադրուել գործնական ասպարէզ»։

Այս «գործնական ասպարէզ»ը կ'ընդգրկէ քիչ մը բոլոր մարզերը Երեւանի քաղաքացիին։ Իր զեկուցումին մէջ Քաղկոմի Ա. քարտուղար Լ. Սահակեան ըսած է, թէ Քաղկոմն ու բնւրօն չեն իրագործած տակաւին վերակառուցումի, ժողովրդավարացման գործընթացը. այս թերացումը յատկանշած է գլխաւորարար ժողովրդական անտեսութեան մարզին մէջ. 21 արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ չեն կառարած ապրանքային արտադրութեան, իսկ 17 ձեռնարկութիւններ իրագործման պլանները։ Գէշ վիճակի մէջ է մեքենաչինութիւնը, արտադրական համակարգը համաշխարհային չափանիշին չի համապատասխաներ։

Արդիւնաբերական տնտեսութեան թերութիւններու հիմնական պատճառը ղեկավարման մեթոտներու անբաւարար օգտագործումն է։

Գանգատներու կարեւոր աղբիւր մըն է քաղաքին փոխադրական վիճակը։ Երեւանի մօտ 1,5 միլիոն բնակչութիւնը փոխադրելու անբաւարար է երթեւեկի միջոցներու տարողութիւնը, ու հակառակ տրուած որոշումներու, տասը տարիէ ի վեր «չի աւելցել եւ ոչ մի աւտոտեղ»։

Վերակառուցումի թափին լիովին մասնակից չըլլալու իրողութիւնը իր անդրադարձը ունեցած է նաեւ չինարարութեան մարզին մէջ. բնակարանային շինարարութեան ծրագիրը կատարուած է միայն 48,4%, իսկ գպրոցականը 11,7% համեմատութեամբ։ Եւ այս բոլորէն անդին «լիովին ձախողուել է մանկական նախադպրոցական հիմնարկների եւ պոլիկլինիկաների շինարարութեան ծրագիրը»։ Բնակարանի հարցէն ետք կայ տակաւին աւելի կենսականը. կարեւորագոյն հարց կը նկատուի բնակչութեան անհրաժեշտ պարենաւորումը եւ սպառումի ապրանքները հայթայթել։ Հայթայթելով ալ խնդիրը լուծուած կարելի չէ նկատել սակայն, քանի «առեւտրի կազմակերպութիւնների զեկավարները յուսալի պատնէշ չեն կանգնեցնում թերակշռումի ու թերահաշուումի նման երեւոյթների դէմ»։

Ինքնաքննադատութիւնը կը հասնի հոն, որ կորուկ կերպով կը ներկայացուի պահանջը՝ կաշառակերութեան, հովանաւորչութեան ու չահադիտումներու դէմ արդիւնաւէտ պայքար կազմակերպելու։ «Հովանաւորելու» վնասակար երեւոյթը մինչեւ իսկ պատճառ կ'ըլլայ որ Երեւանի մէջ յանցագործութիւններու մէկ մասը մնայ չբացայայտուած, եւ յանցագործները՝ անպատիժ։ Ու հոս, որպէս պատասխանատու կը ներկայացուին նաեւ «իրաւապահ մարմիններու առանձին աշխատողներ, որոնք իրենք են խախտում օրէնքը»։

Գործերը հարկաւոր ձեւով չեն ընթանար նաեւ զազափարաբարոյական մթնոլորտին մէջ։ Վերակառուցումը պէտք եղած տեղը զրաւած չէ մարդոց մտքերուն ու սրտերուն մէջ, ու պահանջ կը ներկայանայ զործի լծելու դաստիարակչական միջոցները։

Մայրաքաղաքի համայնավար պատասխանատուները զոլորովին արդարացի գտնելով Սորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան կենտկոմի քննադատութիւնները իրենց հասցէին, համոզում կ'արտայայտեն, որ տուիկա թերութիւնները սթափ գնահատելու կարելիութիւնը կ'ընձայէ իրենց, նաեւ դասեր քաղելու կատարուած սխալներէն։

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան 26 կոմիտարներու չրջկոմի Ա. քարտուղար Ա. Յովհաննիսեան մասնակցած է յատկապէս արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններու զեկավարման թերութիւնները, որու հետեւանքով կարելի չըլլար գոնացում տալ բնակարանի սէկտ ունեցողներու ամրողջութեան, ու նաեւ կը կոչայ առեւտուրը։

Բնակարաններու մասին չինութեան հարցէն զատ, նոյնիսկ երբ գոհացուցիչ ըլլայ, մեծ զժգոհութիւններու աղբիւր են չինարարական աշխատանքի թերութիւնները։ Ու այս է պատճառը, օրինակ, որ հակառակ բնակարանի տազնապին, Դաւթաչէն թաղամասին մէջ մեծ թիւով բնակարաններ զատարկ են, այն պատճառով որ «ընկերային կեանքի ու մշակոյթի ոչ մի կառոյցի տեղ տրուած չէ, չկայ հեռաճայն, փոխադրամիջոցներու սպասարկութիւնը գոհացուցիչ չէ ու չըլլան՝ անբարեկարգ»։

Խօսք առնելով Գիտութիւններու Ակադեմիայի փոխ նախագահ Վ. Յանոսեան, ըսած է, թէ ակադեմական չատ մը հիմնարկներ եւս կը փափաքին վերակառուցել իրենց աշխատանքը։ Խոչընդոտութիւններ կան կազմերու ընտրութեան մէջ ու զեկավար կազմերու մէջ քիչ է նրիտասարդներու թիւը։

Խօսք տրուած է նաեւ բանուորներու, չրջանային զործիչներու որոնք իրենց կարգին զանգատած են կենցաղային ապահովման նա անբաւարարութենէն։

Երեւանի քաղաքային կոմիտէի այս լիակատար նիստին մասնակցած ու խօսք առած է նաեւ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի Ա. քարտուղար Կ. Դեմիրճեան։

ՔՂՂԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՍԿԻԻ ՀԵՏՔԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Լրագրի մը մէջ անցեալ օր կը կարդայի, որ զերմանացի կին մը, զործածուած կարասիներու աճուրդէ մը ճամբորդական պայուսակ մը գներ է։ Երբ այդ պայուսակին կոթը նորոգել փորձեր է, զարմանքով տեսեր է որ կոթին մէկ մէկ քիլօ թմրեցուցիչ պահուած է։ Վախցեր է։ Թմրեցուցիչը վնասակար է եւ վտանգաւոր։ Ուստի անմիջապէս դիմեր է ոստիկանութեան։ Ոստիկանները քննութիւն բացեր են պայուսակին նախկին տիրոջը մասին։

Երբ կը կարդայի այս լուրը, բաւական խնդացի։ Մտածեցի որ զերմանացի տիկինը հաւանաբար ոստիկանութեան չէր դիմեր, եթէ պայուսակին կոթին մէջէն, փոխանակ թմրեցուցիչի, քիլօ մը ոսկի ելլէր։ Բայց պայուսակի մը կոթէն ոսկի կ'ելլէ՞ բնաւ։ Տեսնուա՞ծ բան է։ Մի՞ւ այնքան բախտաւոր է, որ պայուսակի մը կոթին մէջէն ոսկի գտնէ։

***

Այս աննչան դէպքը դիս կը մղէ մտածելու ոսկի գտնելու բախտաւորութեան մասին։ Այս բախտաւորութեան դիմաց կայ նաեւ ոսկի կորսնցնելու դժբախտութիւնը։ Այս երկուքը զոյգ կը քալեն տրամաբանական օրէնքով։ Եթէ մէկը կը գտնէ բան մը որ իրեն չի պատկաներ, կը նշանակէ որ մէկը կորսնցուցած է իրեն պատկանող բան մը։

***

Երկու օր առաջ ուրիչ լուր մըն ալ կարդացած էի լրագրի մը մէջ։ Էրզրումի Թորթում գիւղաքաղաքին մէջ չինքի մը կառուցման համար պեղում կատարուելէ կ։ Պեղուած հողը ուրիչ տեղ փոխադրուելէ է եւ բեռնակառքը պարպողները յանկարծ տեսեր են որ ոսկեդրամներ կան հողին մէջ։ Ոսկիները հաւաքեր են եւ յետոյ իսկոյն փութացեր են պեղումին կատարուած վայրը։ Հոն ալ հողին մէջ հարիւրաւոր ոսկիներ գտեր են։

***

Քանի մը միլիոն մարդ կ'ապրի երկրագունտին վրայ, բայց այդ մարդոցմէ կ'ընծայէ իրենց, նաեւ դասեր քաղելու կատարուած սխալներէն։

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան 26 կոմիտարներու չրջկոմի Ա. քարտուղար Ա. Յովհաննիսեան մասնակցած է յատկապէս արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններու զեկավարման թերութիւնները, որու հետեւանքով կարելի չըլլար գոհացում տալ բնակարանի սէկտ ունեցողներու ամրողջութեան, ու նաեւ կը կոչայ առեւտուրը։

Բնակարաններու մասին չինութեան հարցէն զատ, նոյնիսկ երբ գոհացուցիչ ըլլայ, մեծ զժգոհութիւններու աղբիւր են չինարարական աշխատանքի թերութիւնները։ Ու այս է պատճառը, օրինակ, որ հակառակ բնակարանի տազնապին, Դաւթաչէն թաղամասին մէջ մեծ թիւով բնակարաններ զատարկ են, այն պատճառով որ «ընկերային կեանքի ու մշակոյթի ոչ մի կառոյցի տեղ տրուած չէ, չկայ հեռաճայն, փոխադրամիջոցներու սպասարկութիւնը գոհացուցիչ չէ ու չըլլան՝ անբարեկարգ»։

Խօսք առնելով Գիտութիւններու Ակադեմիայի փոխ նախագահ Վ. Յանոսեան, ըսած է, թէ ակադեմական չատ մը հիմնարկներ եւս կը փափաքին վերակառուցել իրենց աշխատանքը։ Խոչընդոտութիւններ կան կազմերու ընտրութեան մէջ ու զեկավար կազմերու մէջ քիչ է նրիտասարդներու թիւը։

Խօսք տրուած է նաեւ բանուորներու, չրջանային զործիչներու որոնք իրենց կարգին զանգատած են կենցաղային ապահովման նա անբաւարարութենէն։

Երեւանի քաղաքային կոմիտէի այս լիակատար նիստին մասնակցած ու խօսք առած է նաեւ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի Ա. քարտուղար Կ. Դեմիրճեան։

ՔՂՂԱՆ

ՊԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՇԹՈՒԹԿԱՐԹԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐՑՈՒԻ՞

Շթութկարթի հայկական յուշարձանը կը չարունակէ իր վրայ ուշադրութիւն կեդրոնացնել: Ֆրաէֆուքեր Ալլկեմայնէ Ցայքունկը (ՖԱՑ) երկու ծաւալուն յօդուածներ տրամադրեց այս նիւթին Յունիս 13 եւ Օգոստոս 18 թուականներուն: Վերջին զարդացումներուն պատճառ հանդիսացած է յուշարձանին վրայի արձանագրութիւնը՝ աւելի ճիշդ արձանագրութիւնները, որոնք, ըստ ՖԱՑ-ի, երկու հատ են. առաջինը զերմաներէն՝ ՅՈՒՄ ԿԵՏՏՆՔԸՆ ԱՆ ՏԻ ՕՓՓԵՐ ՏԵՍ ԱՐՄԵՆԻՇԸՆ ՖՕԼՔԼՈՒ («Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՀԱՅ ԱԶԳԻ ՉՈՀԵՐՈՒՆ»), իսկ երկրորդը հայկերէն՝ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՀԱՅՈՑ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՉՈՀԵՐՈՒՆ: Այս վերջինին մէջ զործածուած ՄԵԾ ԵՂԵՌՆ դարձուածքը ուշադրութիւնը գրաւած է տեղւոյն թուրք հիւպատոսին եւ ան խնդրն յղուցած է իչխանութեանց մօտ:

Շթութկարթի իչխանութիւնները ամէն առթիւ դիտել տուած են որ անոնք չեն ուզեր քաղաքական արտայայտութիւններ եւ ելոյթներ իրենց սեփական գերեզմանատուներու մէջ – խնդրոյ առարկայ վայրը թաղուած են 50 Հայեր –: Ցենլով այս տեսակէտին վրայ անոնք չեն թոյլատրած թուականի՝ «24 Ապրիլ, 1915»ի քանդակումը յուշարձանին վրայ (տես 13/6/87ի ՖԱՑ–ը): Քաղաքապետ Բոմմըլ իր Փետրուար 25, 1987 թուակիր նամակին մէջ՝ ուղղուած Մեսրոպ Եպիսկ. Գրիգորեանին, կ'արտայայտուի հետեւեալ կերպով. «Զուգեղով նեմմացնել այն անարգարութիւնը որ հայ ազգը զգաց իր մորթին վրայ, ես այն կարծիքին եմ որ ան որեւէ կապ չունի մեզի՝ Գերմանացիներուս հետ եւ գերմանական գերեզմանատուներու մէջ ազգի մը ուրիշ որեւէ ազգի մը կողմէ անարդարութեան ենթարկուիլը չիչեցնելու ծառայող յուշարձաններ պէտք չէ գըրուին: Քաղաքականութիւնը գերեզմանատուներէն մուտք պէտք չէ գործէ»:

Եղած լրատուութեան հիման վրայ գերեզմանատուներու վարչութիւնը դիմած է երկու թարգմանիչներու, որոնք ըսած են թէ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆ դարձուածքը ունի նաեւ «զանգուածային կոտորած» եւ «ցեղասպանութիւն» իմաստները, ուստի յուշարձանի գլխաւոր պատասխանատու Պ. Գրիլիոր Մինասեանէն պահանջուած է վերցնել վերոյիշեալ դարձուածքը յուշարձանէն՝ մինչեւ Օգոստոս 31 Թուականը: Գոհացում չտրուելու պարագային յուշարձանը պիտի վերցուի իչխանութեանց կողմէ:

Ի տես այս սպառնալիքին, Պ. Մինասեան դատ բացած է քաղաքապետ Բոմմըլի դէմ եւ մատնանշելով Սթրազպուրկի ոգորումները պահանջած է որ յուշարձանին վրայ գրուի՝ գերմաներէնով «ցեղասպանութիւն» բառը եւ աւելցուի նաեւ թուականը՝ Ապրիլ 24: Հետաքրքրու – թեամբ կը սպասենք զարգացումներուն:

Յ. ԿԱՄԻՒԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ արեւելեան չրջանի եւ Գանատայի Հ.Մ.Ը.Մ.–ի 19րդ մէջ – մասնաճիւղային ոտնագնդակի ոգլմպիական խաղերը տեղի ունեցած են Ուաթըրթաունի մէջ Յուլիս 31 – Օգս. 2: Մասնակցած են արեւելեան չրջաններու Հ.Մ.Ը.Մ.–ի 16 մասնաճիւղերը նաեւ Հ. Մ.Ը.Մ.–ի Փասատինայի խումբը: Զատումի հանդիպումները տեղի ունեցած են Յուլիս 31 եւ Օգոստոս 1–ին իսկ աւարտական խաղերն ու տոգանցքը Օգոստոս 2–ին: Ըէֆցներու դասէն ախոյեան հանդիսացած է Պոսթընի խումբը, երկրորդ՝ Թորոնթոն, երրորդ՝ Փրովիտենսը: Միջին դասակարգի խումբերու ախոյեան եղած է Թորոնթոն, իսկ փոքրիկներէն Նիւ–Եորք – Պոսթըն հաւասար մնացած են:

***

ՆիւՃըրզիի մէջ Օգոստոս 5–ին սկսած է Հ.Օ.Մ.ի արեւելեան Միացեալ Նահանգներու եւ Գանատայի մասնաճիւղերու 67–րդ պատգամաւորական ժողովը: Ժողովին կը մասնակցէին 29 մասնաճիւղեր, 60 պատգամաւորներով: Օրակարգի գլխաւոր հարցերն էին չրջ. Վարչութեան 1986 – 87 տարեչրջանի գործունէութեան քննութիւնը, միութենական գործունէութեան յատուկ առաջադրանքներ եւ ընտրութիւն նոր չրջ. Վարչութեան: Օգոստոս 8–ին տեղի ունեցած է ճաշ մը, իսկ Օգոստոս 9–ին ժողովը աւարտած իր աշխատանքը:

***

ՋՄՄԱՒի մէջ Յուլիս 29 – Օգոստոս 2 տեղի ունեցած է Հ. Ց. Դ. պատանեկան միութիւններու բանակումը: Մասնակցած են 120 պատանիներ, չորս խումբերու բաժնուած. Ռուբէն, Դրօ, Կայծակ, Մուրատ: Բանակումը ունեցած է մարզական հանդիպումներու մաս մը, դաստիարակչական բաժին ու զբօսանքի պահեր:

***

ՊԷՑՐՈՒԹի Սիմոնեան քոլէժի չրջանաւարտներու վկայականներու բաշխումի հանդէսը տեղի ունեցած է Յուլիս 18–ին: Շրջանաւարտներու երգած լիբանանահայ ու զպրոցի քայլերգներէն ետք ներկայացուած է աշակերտական յայտագիրը մը ու կատարուած վկայականներու բաշխումը. ատենապետ Արտաւազդ Արք. Թերթերեան օրհնութեան խօսքը տուած է ներկաներուն: Վարժարանը տուած է ինը չրջանաւարտներ:

***

ՀԱԼԷՊի «Արտաւազդ» թատերախումբը Յուլիս 11 եւ 12ին Զաւարեան թատերասրահին մէջ ներկայացուցած է Ժան Քոքթոյի «Մարդկային ձայնը», Ժան Ֆարրայի բեմադրութեամբ: Մէկ հոգինոց այս գործը, որ կը պատկերացնէ տառապանք ունեցող կնոջ մը ներաչխարհը, ներկայացուած է Դանիա Գաբրիէլեանի կողմէ:

***

ՀԱԼԷՊի Բարսեղ Կանաչեան երաժշտական զպրոցի աշակերտութեան անդրանիկ հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 29–ին: Առաջին հունձքը ներկայացուցած է կոկիկ յայտագիր մը: Այս զպրոցը հիմնուած է 1981–ին, ունի տոֆֆէժի, դաշնակի, ջութակի, սրինգի, դասական կիթառի ընթացքներ, որոնց կը հետեւին 70 աշակերտներ:

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

Վիրահատութենէ ետք բժիշկը կը մօտենայ նոր սթափող հիւանդին ու կ'ըսէ.

– Գործողութիւնը չատ յաջող անցաւ:

– Շնորհակալութիւն, բժիշկ, բայց ես եկեր էի ջուրի ծորակը նորոգելու...:

***

Ամիթ սովորականին պէս, նախաճաշին կլանուած է լրագիր կարդալով. ամուսինը ընթերցանութենէն անջատելու եւ խօսեցնելու համար կինը դիտմամբ կ'ըսէ.

– Երէկ բժիշկին դացի...

– Հա՞, կը ճայնէ ամուսինը, աչքերը թերթէն առանց բաժնելու, ի՞նչպէս էր բժիշկը...:

***

Կին մը կը փորձէ խանութին դրեթէ բոլոր կօշիկները ու կը դառնայ վաճառողին.

– Ըսէք խնդրեմ, այս մոտէլը նորաձեւութի՞ւն է:

– Սէյն պարադայի, տիկին, – կը պատասխանէ վաճառողը, – երբ սկսաք փորձել, նորաձեւութիւն էր:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ
ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Երբ արարողութիւնը դեռ չէ աւարտած յանկարծ Կիլիկեան եւ իր խումբը կը յարձակին խորանին վրայ ու կրակի կու տան: Կը բռնեն Տէր Հայկազունը, կը կապեն սիւնին խայտառակ հայհոյանքներ տեղալով անոր երեսին: Ժողովուրդը սարսափահար կը ցրուի չուարած: Տակնուվրայութիւն մըն է կը սկսի. ժխոր մը ուր ամէնքը կը ճչան, կ'ոռնան ու ոչ ոք չի հասկնար թէ ինչ կը պատահի:

Ժողովուրդը արդէն անօթութենէ անասնացած եւ մահուան սարսափէն հոգեկէս կազմալուծուած, ի տես այս անակնկալ հարուածին, կարծես կը խելագարի՝ կորնչելով իր հաւասարակշռութիւնը ու ըրածին գիտակցութիւնը:

Կը հասնի Գ. Բագրատեանը. սարճանակը ձեռքին տեղ կը բանայ ժխորին մէջէն ու կը վազէ դէպի խորան: Կը սկսի կռիւ: Մինչ այդ սակայն լուրը կ'երթայ կռուողներուն ու Աւագեան՝ զինեալ ուժերով կը հասնի եկեղեցւոյ հրապարակը, կը փրկէ Բագրատեանը ու չղթայակապ կ'ընէ յանցաւորները, մէջ ըլլալով անոնց զեկավարը՝ Ս. Կիլիկեան:

Ու այս անճակատագիր Հայը՝ Սարգիս Կիլիկեան իր կեանքը կը վերջացնէ դաւաճանի մը մահով: Բագրատեան կը գնդակահարէ զայն:

***

Վէպին մէջ իրենց առանձին կեանքը ունին քանի մը պատանիներ ալ որոնք կը մարմնացնեն հայ պատանիին հոգեկան թռիչքները եւ անզուգական կորովն ու քաջութիւնը:

Եթէ ժողովուրդներ կան որոնց մէջ ցեղին առաւելագոյն դրական կողմերը ի յայտ կու գան հասուն մարդոց կամ ծերերու սերունդին մէջ, կարծէք Հայոց մէջ այդ առաւելագոյն դրական գիծերը առաւօրէն կը գտնենք հայ պատանիին մօտ: Հայ պատանին արդեօք աւելի՞ անազարտ ու խտացած կերպով կը ներկայացնէ Հայուն դրական կողմերը:

Վերֆէլի ստեղծած հայ պատանիներն են՝ մանաւանդ Հայկն ու Ստեփանը:

Ստեփան՝ որդին Գաբրիէլին եւ Ժիւլիէթին, 14 տարեկան՝ Հայու աչքերով պատանի մըն է: Թէեւ զրեթէ Ֆրանսացած էր, եւ սակայն երբ ընտանեօք Եղունօլուք հաստատուեցան, ան սկսաւ նմանիլ ուզել դիւղի իր հասակակից պատանիներուն: Նախ նետեց իր եւրոպական զգեստները ու հագաւ հայ դիւղացի հագուստը եւ սկսաւ ապրիլ անոնց կեանքը, հակառակ մօրը բացարձակ զժգոհութեան:

Ստեփան եւս իր հօրը նման կը փոխուի, մանաւանդ որ իր տարիքը ճիշդ այն չրջանն է երբ տղան հոգիին բոլոր ակերը կը սկսին հոսիլ ու տարածուիլ դէպի ընկերային միջավայրը:

Այդ չրջանին, տղան իր սահմաններէն դուրս կ'ելլէ ընդգրկելու համար իր չըրջապատը ու ճշդելու համար նաեւ ինքզինքին իրական սահմանները:

Ստեփան բուռն կերպով կ'ուզէ նոյնանալ իր չրջապատին հետ ու նմանիլ իր հասակակիցներուն, եւ մանաւանդ իրմէ քիչ մը մեծերուն:

Այս նմանելու զգացումը իր մէջ այնքան կը զօրանայ՝ ինչքան դիւղին չարքաշ տղաքը վրան կասկածով կը նային ու զինքը կը նկատեն փափուկ եւրոպացի մը:

Ստեփան ամէն զինով կ'ուզէ փոխել այս մտայնութիւնը. կ'ուզէ ցուցնել թէ ինք ալ կրնայ ընել այն ամէնը ինչ որ կ'ընեն անոնք եւ նոյնիսկ աւելին. ան՝ կամքը ունի զանոնք գերազանցելու:

Գիւղին ամէնէն ուժեղ եւ չարքաշ պատանին հայկն է՝ կովկասուհի Շուշիկի որդին որ Ստեփանին կենդանի խաչալը կը դառնայ:

Այս Հայկը առասպելական Սասունցի Դաւիթին հարազատ մէկ յաջորդն է:

Ահա թէ ինչ գեղեցիկ կերպով կը ներկայացնէ Վերֆէլ այս զմայլելի հայ պատանին.

«Հայկ ըստ ինքեան տիպար մըն էր: Իր տասնըչորս տարեկանին արդէն իսկ չափահաս հայ լեռնականի մռայլ էութիւնը կը մարմնացնէր: Իր ջղուտ ճիհարութեամբ, դանդաղ եւ ինչ մը առաջ ծռած քալուածքով, իր վար կախած ծանր ու խոշոր ձեռքերով տիրական հպարտութիւնը կը հանդիսանար ինքն իրեն մէջ ամրապինդ հաստատուած նախացեղի մը:

(Շար. 14)

— 1939 —

Այրի Տիկին Նուպար Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Յովհաննէսեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Տոքթէօրներ Ալէն Սերի եւ զաւակը,

Այրի Տիկին Հրանդ Մինասեան, զաւակներն ու թոռները

եւ ընտանեկան համայն ազգականները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, եղբօր, մօր–եղբօր եւ ազգականին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Օգոստոս 23–ին, Սէն – Ժան – ու – Լիւզ։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Օգոստոս 27, ժամը 16–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ–Լաշէզի գերեզմանատունը։

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՄԱՐՍԷՅԼ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ։

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր *կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբքայ արդարոյն։*

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8–ին
Պատարագ	ժամը 10–ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12–ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը ղեկավարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Ստեփան Սրկ. Պօղոսեան։

Ցետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղանը» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկնի Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան։ Այս առթիւ նաեւ զեղարուեստական յայտագիր մը։

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91–70–38–72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91–58–40–38 կամ՝ 91–65–30–22։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ազգաժառանգ Ընկերակցութեան վարչութիւնը կ'ողբայ իր վաստիկ անդամ, նախկին նախագահ՝

ՆՈՒՊԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

մահը եւ ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ողբացեալին ընտանիքին։

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Շաբաթ, Սեպ. 16–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Յակիկ Եըլմազեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւոտները։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ծովէ Լիճի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՅԱՌԱՋ 60

ԾԱՂԿԱՓԱՂ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՄՆԱՄԵԱԿԻ
ՀԱՒԱՔԱԾՈՆԵՐԻՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 էջ

Ներդիրով մը (ամփոփ)՝ **ՇԱՐԹԱՅԻՆ**
նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գինն՝ 130 Ֆր. – Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր.։
Դիմել՝ «Յառաջ»ին։

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՑ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՑԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գինն 80 Ֆր. Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր. 30

ԴԻՄԵԼ ՝

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Թէեւ քանիցս կրկնած ենք, բայց ըստ երեւոյթին հարկ է անդամ մը եւս յիշեցընել մեր ընթերցողներուն որ պէտք չ «Յառաջ»ի անունին գրել չէքեր, որոնք ԱՅԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆ ԵՆ։ Ասիկա՝ չատ հասկնալի (հաշուապահութեան եւ ֆիսքի) պատճառներով։

«Յառաջ»ի վարչութիւնը յաւելեալ ծանրը աշխատանք մը կը տանի ընդունելով նուէրներու փոխանցումը, օգտակար ըլլալու համար բարեսիրական կազմակերպութեանց եւ դիւրացնելու համար նպատաւուներու գործը, բայց, պարզ է որ տուրք ալ չի կրնար վճարել իրեն չպատկանող գումարներու վրայ։

Վարչութիւնը տեսլուած է ուրեմն ետ դրկել նուէրատուին, «Յառաջ»ի անուան գրուած եւ ուրիշին տահմանուած չէքերը։

Ջերմապէս կը խնդրենք, որ այս պարագան նկատի առնուի։

Շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԾԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ
28
VENDREDI
28 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.561 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.561

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Թուրքերը Մոսկուայի դէմ գայրացած են այս անգամ, որովհետեւ *Նովոսթի* գործակալութիւնը Հայաստանը ծանօթացնող գրքոյկ մը հրապարակ հանած է: Եւ թուրքերուն համար, երբ Հայոց պատմութիւնը պատմողը Թուրք չէ, անոր ամենը կ'ըլլայ՝ «հայ ահաբեկիչներու տեսակէտներ»:

Ահա թէ ինչ կը գրէ *Հիւրրիյէթ* (Օգոստոս 26):

***

Մոր. Միութեան լրատու գործակալութիւններէն Նովոսթի, հրատարակած է գրքոյկ մը, որու նպատակն է ծանօթացնել Հայաստանը: Գրքոյկին մէջ տեղ տրուած են նաեւ պատմական անցքերու եւ այս կորզին Հայերու ցեղասպանութեան: Հայկական տեսակէտներու նման վաճառում մըն ալ, որ կու գայ Մոր. Միութեան մէկ լրատու գործակալութենէն, Թուրքիոյ գայրոյթը հրաւիրած է դէպի այդ երկրին վրայ, ու Թուրք պաշտօնական անձնաւորութիւն մը հետեւեալ արտայայտութիւնը ունեցած է. «Հայ ահաբեկիչներու տեսակէտները երբ Մորմոնական Միութեան մէկ պաշտօնական լրատու գործակալութեան միջոցով կը ափռուին աշխարհի չորս ծագերը, ժխտական ազդեցութիւն կը գործէ այն ջանքերուն վրայ, որոնք կը թափուին բարելաւելու համար երկու երկիրներու դիւանագիտական փոխյարաբերութիւնները»:

Գրքոյկին մէջ հետեւեալը կ'ըսուի.

«Արեւմտահայաստան մնացած է Օսմանեան կայսրութեան հակակշռին տակ: 1890-էն սկսեալ Թուրք զեկավարները սկսած են կանոնաւոր կերպով բնաջնջել Հայերը: 1915, Ապրիլ 24-ի գիշերը ապանուած են գրեթէ բոլոր հայ մտաւորականները: Իսկ ամէէ վերջ ծայր առած է Հայերու ցեղասպանութիւնը ու հայ բնակչութեան կէսը կոտորուած է: Անոնք որ կրցած են փրկուիլ ցեղասպանութենէն, ցրուած են աշխարհի չորս կողմը: Ամէն տարի, Ապրիլ 24-ի օրը աշխարհի տարբեր բոլոր Հայերը մոմեր վառելով անցեալը կ'ոգեկոչեն: Ոմանք մոմ կը վառեն եկեղեցիներու մէջ, ուրիշներ՝ հանրաժողովներու հողակոյտերուն վրայ: Կան նաեւ Հայեր, որոնք մոմավառութիւնը կը կատարեն իրենց սրտերուն մէջ:

«Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնն ու անոր զոհերը ոգեկոչելու համար Մոր. Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանի Ծիծեռնակաբերդ բարձունքին վրայ յուշարձան մը բարձրացած է տասներկու քարակերտ սիւներէ բաղկացած այս կոթողը կը խորհրդանշէ Հայաստանի պատմական տասներկու շրջանները: Այս սիւները, բոլորուած մշտավառ ջահի մը շուրջը, կը նմանին հսկայ մոմ մը եղերող ծաղկեպակի մը»:

Նովոսթի գործակալութիւնը հիմնուած է քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային մարզերու մէկ խորհրդային պաշտօնական տեսակէտներու արձագանգ հանդիսանալու, եւ զանոնք տարածելու նպատակով:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԹՈՒՐԲԻՈՑ զանազան քաղաքները բուռն մրցակցութեան մը դաշտ կը հանդիսա – նան, քանի կը մօտենայ Սեպտեմբեր 6-ը: Այդ թուականին է, որ հանրաքուէ կը կատարուի ամբողջ երկրին մէջ, որպէսզի ժողովուրդը վճռէ, թէ քաղաքական նախկին դէմքերու – Տէմիրէլ, Էրպաքան, Թիւրքէշ եւլն. – պէտք է վերադարձուի՞ն թէ ոչ իրենց երբեմնի իրաւունքները: Մանաւանդ է, որ 1980-ի զինուորական հարուածէն ետք անոնց արգիլուած էր երեւիլ քաղաքականութեան բեմին վրայ: Նախարարապետ Թ. Էօզալի պլիսաւորութեամբ ներկայ վարիչներ ու նախկիններ քարոզչութեան ընդարձակ ու սաստիկ պայքար մը սկսած են, ժողովուրդին քուէները որսալու մտահոգութեամբ: Անցեալ օր, Էօզալ զացած է Ճառախօսելու Սպարթա քաղաքը, որ նախկին վարչապետ ու լուծուած «Առաջէթ» կուսակցութեան պարագլուխ Ս. Տէմիրէլի ծննդավայրն է: Տեղացիները բողոքի արտայայտութիւններով ու հայհոյէներով փիմաւորած են գինքը, այնքան որ, Էօզալ հրահանգած է ապահովութեան ուժերու «Հարկաւորը կատարել»: Ոստիկանները թոպերով յարձակած են խռնուած բազմութեան վրայ, հաւաքավայրը վերածելով պատերազմի դաշտի մը: Բաղմաթիւ անձեր վիրաւորուած են, ու 127 հոգի հսկողութեան տակ առնուած:

ՀԱՄԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆԸ տակաւին մէջ է եւ այս անգամ՝ բացէ ի բաց: Տարակարծութեան պատճառը Նոր – Քալեդոնիան է եւ դլխաւորաբար հոն պատահած վերջին դէպքերը: Ապահովութեան ուժերու միջամտութիւնը «կոպիտ» էր Միթերանի համար, որ նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստին, օրակարգի նիւթ դարձուց եւ իր «խոր մտահոգութիւնը» յայտնեց: Շիրաք «սովորական» կը գտնէ պատահածը եւ վրդոված է եղած չահագործումէն: Նոյն օրը, աւելի ուշ, Առլի մէջ, էՖ – Փէ – էՖ-ի երիտասարդներուն առջեւ, Շիրաք աւելի խիստ կերպով արտայայտուեցաւ, ձաղկելով դրացիներն ալ (աւստրալիական հեռատեսիլը էր, որ տարածեց Ֆրանսական ապահովութեան ուժերու միջամտութեան տեսարանները), որոնց հասցէին ըսաւ. «Այդ երկիրները աւելի համեստ պէտք է ըլլան: Երբ հարցը կը վերաբերէ իրենց յարաբերութեանց թիկնոցներու հետ – Աւստրալիոյ եւ Նոր Զելանտայի Ապորիժէններ – որոնք ենթարկուեցան եւ կ'ենթարկուին վերաբերումի մը, որ ոչ մէկ կապ ունի անդրծովեան մեր հողերու զանազան ցեղախումբերուն պայմաններուն հետ: Շատ վրդովեցուցիչ կեղծաւորութիւն մըն է, նոյնիսկ եթէ ան մաս կը կազմէ քիչ մը անկիւնասաքսեան բնութեան»: Նման արտայայտութիւն մըն ալ այն ստաւորութիւնը կը թողու, որ դիւանագիտական լեզուն այլեւս մաս չի կազմեր Ֆրանսական բնութեան:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ լինը էջ ծանուցում տուած է դրամատիրութեան խորհրդանիշ թերթին՝ Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլի մէջ (Օգոստ. 24) 300 հազար տոլար վճարելով: Այդ էջերը հրաւէրներ են ամերիկացի գործի մարդոց, որպէսզի աւելի մօտէն չահագրգռուին ստեղծուած նոր առիթներով: Արտաքին առեւտուրի փոխ – նախարարին մէկ ուղերձէն զատ, կան զանազան յօդուածներ, որոնց հեղինակները են մէկն է Աբել Ազաբէեան, Կորբաչովի տնտեսական դլխաւոր խորհրդատուն, որ Իզվեստիայի յայտարարած էր թէ պէտք է պահպանուին միայն այն հատուածները, որոնք լի վիճակի են ինքնավար կերպով զարգանալու: Այս միջոցին, Խորհ. Միութիւնը կարեւոր նախաձեռնութիւններու ալ կը դիմէ դրամատուներու ճիւղին մէջ:

ԷԼՊԱ կղզիի Փորթօ Ածուռօ բանտին մէջ, կացութիւնը դրեթէ չէր փոխուած Հինգշաբթի առաւու: Ֆաչիստ դատապարտեալը՝ Մառիօ Թուրի մէջտ կը պահանջայ ջարդել բոլոր պահապանները (4 հոգի ազատ թողուց Զորեքշաբթի իրիկուն, բայց դեռ 18 հոգի պահանջելիքի տակ կը պահէ), եթէ թոյան մը չտրամադրուի, որպէսզի բանտակիցներուն հետ փախի: Արմատական եւ համակիրներ կ'ուզեն որ տեղի տրուի եւ վերջը փաստաբանները հեռագրեն, մինչ իշխանութիւնները բանակցելով կը ջանան ժամանակ շահիլ:

ՔՈՐ ԻԱՔՈՒԻՆՕ, առաջին ծանր դէպերուն թիւնեերուն բախեցաւ, վառելանիւթի յաւելումներուն առթիւ, երբ վարձակալները (թաքսի) ընդհանուր գործադուլի դիմեցին, անդամագրկելով Փիլիպեանները ամբողջ կեանքը: Տիկին Աքուինօ յետ քայլ մը ըրաւ, յանձնելում մի 50%-ը զեղչելով, բայց՝ անօգուտ: 2 կիներ ալ սպանուած են, ըստ ոմանց՝ ապահովութեան ուժերու կողմէ, ըստ ուրիշներու, ցուցարարներու հետ միջազգերու ընթացքին:

ՇԱԲԹՈՒԱՆ «ԴԻՊՓ»Ն Է, Ֆրանսայի համար, Մատոնայի երեւումը, նախ Սոլի փառքը, ապա՝ Նիս: 28ամեայ Ամերիկուհին ամբոխներ կը խելագարէ եւ միլիոններ կը չահի: Ոչ ոք անզգայ կը մնայ, ոչ իսկ Իմանիթէ, որ 2 էջ նուիրած էր Հինգշաբթի օր, հատանգարար «ետ չմնալու» համար: Երեք տարուան մէջ 25 միլիոն ալ ծախած է: Շաբաթ իրիկուն, հարիւր հազար հոգի կը սպասուի Սօ, որու փառքին յարմարացումի աշխատանքները 3 միլիոն արժած են, վարձքը՝ 600 հազար: Իր ալ զանճածին (4 ու կէս միլիոն) 500 հազարը՝ ՍԻՏԱ-ի դէմ պայքարին պիտի տայ:

ՏԱՃԿԻՍՏԱՆԻ մէջ, տասը հազար հոգի զանազան փորձ – քննութիւններու ենթարկուած են ՍԻՏԱ-ի հետապնդումի համար: Այս փորձերը կատարուած են անձերու վրայ, որոնք «վտանգաւոր խումբի պատկանող» նկատուած են: Խորհ. Միութեան մէջ լոյս տեսած հրովարտակ մը, մինչեւ 8 տարի բանտարկութիւն կը նախատեսէ սիտայակիր այն հիւանդներուն, որոնք գիտակցաբար ուրիշներ կը վարակեն:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

———×———

Աւելի ճիշդ վերամուտներ պէտք էր խորագրել:

Ֆրանսան, Յուլիսի կէսէն Օգոստոսի վերջին օրերը կը մտնէ կատարեալ մահարմնի մը մէջ, կ'սպրի տեսակ մը երկրորդ վիճակի մը մէջ: Տնտեսութիւնը, ընկերային կեանքը, ընթացիկ քաղաքականութիւնը եթէ դադրած չեն բոլորովին, կ'ընթանան սակայն դանդաղ, շատ դանդաղ:

Վերոյիշեալ շրջանին, Ֆրանսայի մէջ, պէտք չէ հիւանդ ըլլալ, որովհետեւ ոչ կանոնաւոր բժիշկ կայ եւ ո՛չ ալ հետեւողական խնամք հիւանդանոցներուն մէջ: Մեռնիլն ալ հարց է. մեռելաթաղերը արձակուրդի իրաւունք ունին, հետեւաբար հոս ալ կարգի պէտք է սպասել: Իսկ, վա՛յ այն ձեռնարկութիւններուն որոնք կը յանդգնին աշխատիլ եւ որոնց գործեբուն, մեքենաներուն մէջ խանգարում կը պատահի: Անմիջական տրամադրելի ո՛չ մասնագէտ կայ եւ ո՛չ ալ գործաւոր. հարկ է սպասել. երբեմն չաբաթներով: Օգոստոսին հաց գտնելն ալ երբեմն դժուար է:

Այս պատկերը ծաղրանկար մը չէ, այլ չոր իրականութիւնը երկրի մը, որ հակառակ եղած թելադրութիւններուն, փորձերուն չի կրնար դուրս դալ ունակութիւններէ, սովորութիւններէ, որոնք խարբսխած են ժողովուրդի բարքերուն մէջ:

Սակայն, կեանքի իրականութիւնները արդէն հոս են, հրամայական: Հոս են յիշեցնելու համար թէ նոյնիսկ ամենագեղեցիկ բաներն ալ վերջ մը ունին: Անհոգութիւնը ժամանակ մը կը տեւէ:

Եւ այսպէս, այլեւս Օգոստոսի այս վերջին օրերէն սկսեալ վերամուտները իրարու պիտի յաջորդեն:

«Ամառնային» կոչուած համալսարանականերէն յետոյ քաղաքական կեանքը պիտի վերսառնայ իր ամբողջական դիմադիծը: Քաղաքական կեանք մը որու միակ մտահոգութիւնը պիտի ըլլայ յառաջիկայ նախագահական ընտրութիւնները: Բոլոր հոսանքներն ալ կը պատրաստուին «վերջին ուղիղ դիծ»ը լաւագոյն պայմաններուն մէջ դիմագրաւելու համար: Ընկերային կեանքը, տնտեսութիւնը պիտի կրեն ընտրութեան մը ստեղծած անորոշութիւններուն հետեւանքները: Յուլիսի, Օգոստոսի դաղարէն յետոյ պիտի սկսին յարձակումները:

Ծովէն, լեռնէն, դաշտէն յետոյ ընտանիքները պիտի վերադառնան մեծ քաղաքներու բազմութիւնը, եռուզեռը: Պիտի սկսին դպրոցական վերամուտի նախատեսութեամբ առաջին գնումները: Մտահոգութիւնները պիտի պատեն ծնողքներն ու աշակերտները նոր ուսումնական տարեշրջանի մը սեմին:

Եւ այս աւանդական վերամուտներուն՝ քաղաքականին, ընկերայինի, տնտեսականին, դպրոցականին հետ կայ նաեւ այլ դասական վերամուտ մը, որ կու գայ քիչ մը աւելի ուշ, Նոյեմբերի առաջին շաբաթը, դրական վերամուտը, դրական մրցանակներու բաշխումով:

Այսպէս, կը վերսկսի գործունէութիւնը երկրի մը, որ ամառնային թմրութենէն յետոյ կը դիմագրաւէ իր հարցերը: Ամէն ոք կը վերադառնայ իր պաշտօնին ու կը սառնձնէ իր պատասխանատուութիւնները: Կեանքը կ'առնէ իր բնական ընթացքն ու կշռոյթը: Արձակուրդները արդէն մոռցուած են: Մարդիկ կը մտածեն ու կը ծրագրեն յաջորդ արձակուրդները համար:

Կ. Ց.

ՊԱՐՍԻԿ ԱՆՈՒԱՆԻ ԳՐՈՂԸ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ի. դարու պարսկական իրապաշտ գրականութեան հիմնադիրներէն մէկն է արձակագիր ևորավիպագիր Մոհամմադ Ալի Ճամալզատէ:

Ա. աշխարհամարտի սկիզբին երիտասարդ Ճամալզատէն կը գտնուէր Պերլին: Հոնկէ Պաղտատ հասնելու համար պէտք է անցնէր Թուրքիայէն: Այդ դժուարին ճամբորդութեան ընթացքին ան առանձին կ'ընդյայ օսմանեան կառավարութեան ժանտարմներու կողմէ Հայերու ևրկատմամբ կատարուած գազանաբարոյ խոշտանգումներու եւ սպանութեան տեսարաններու: Այս բոլորին մասին 1971–ին ծրնեւէն իր գրութիւնները կը ղրկէ Թեհրանի «Հուր» ամսագրին:

Բնագրէն կատարուած թարգմանութեան գլխատրաբար Հայերու կոտորածները պատմող հետեւեալ մասերը հրատարակուած են «Պատմա – բանասիրական Հանդէս»ի 1987 – 2 թիւին մէջ, Յ. Մովսիսեանի ծանօթագրութեամբ:

**

Այն որ սարսեւ կը պատմուի, իրողութիւններ են, որոնց ես անձամբ ներկայ եւ ականատես եմ եղած:

Ա. աշխարհամարտի սկիզբին տղերս դրողը տակաւին երիտասարդ էր. հանդուցեալ Սէիտ – Հասան Թազիզատէի գըլխաւորութեամբ Պերլին գործող Իրանի ազգայնական կոմիտէի յանձնարարութեամբ հոնկէ պէտք է Պաղտատ մեկնէի: Ճամբան Թուրքիայէն կ'անցնէր, այն ժամանակ օսմանեան տէրութեան կառավարութիւնը երիտթուրքերու ձեռքն էր, եւ Թուրքիա (կամ օսմանեան Պետութիւնը) Գերմանիոյ հետ դաշնակցած կը կռուէր անոր թշնամիներուն դէմ, սակայն մեր երկրի նկատմամբ բարեացակամ տրամադրուած չէր եւ այնպէս կը թուէր, թէ օսմանեան կառավարութիւնը կը փափաքէր օգտուիլ այդ ժամանակ Իրանի մէջ տիրող խառնաչփոթ վիճակէն, պզտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալ եւ տիրել Իրանի արեւմտեան վիլայէթներու մէկ մասին:

Պերլինէն Պաղտատ ճամբորդեցի 1915ի գարնան. այսինքն, աշխարհամարտը ըսկսելէ քանի մը ամիս ետք: Պոլիս հասնելուս պէս իմացայ թուրք ոստիկանութեան թակարդը: Երկար եւ մանրազնին հարցաքննութիւններէ ետք (օրինակ, «Եթէ իսլամ ես, ինչո՞ւ եւրոպական գըլխարկ կայ գլխուդ, իսկ եթէ իրապէս Իրանցի ես, ինչո՞ւ թրքերէն չես պիտեր») դիս ձերբակալեցին եւ տարին յատնական պանդոկ մը, որ ըստ երեւոյթին ոստիկանական բանտի վերածուած էր: Օրեր շարունակ նստած էի խցիկի մը մէջ եւ ոչ ոք լուր չուներ թէ ուր եմ, եւ ինչ վիճակի մէջ: Թուրք ոստիկաններէն մէկը ծեծի ու ապտակներու սպառնալիքի տակ կը ստիպէր, որ թրքերէն խօսիմ: Վերջապէս ազատեալով այդ մղձաւանջէն կերպով մը յաջողեցայ Պոլիսէն Հալէպ տանող գնացքով շարունակել ճանապարհս: Ցետոյ իմացայ, որ Հալէպ տանող այդ երկաթուղին, որ կը պատկանէր Թուրքիոյ, տակաւին ատարած չէր, որու պատճառով ալ Հալէպ հասնելու համար որոշ տարածութիւն մը պէտք էր ղրատով կամ կառքով երթալ:

Գիշեր էր, գիւղ մը հասայ: Հոն իջեւանեցայ խեղճուկ սրճարան մը. առաւոտուն պէտք էր ճամբայ ելլէի: Նստայ անկիւն մը, ու քանի թրքերէն չէի գիտեր եւ խօսակից ալ չկար, սկսայ կարդալ հեռաս առած Ֆրանսերէն վէպ մը:

Ցանկարծ ինծի մօտեցաւ երիտասարդ մը: Քառասնի տարեկան կար: Սիրալիր ու բարեզէմ, սկսաւ հետս Ֆրանսերէն խօսիլ: Պարզուեցաւ որ Հայ է եւ ուսանած է Պէյրութի այն հաստատութեան մէջ, որու ես աշակերտած էի: Ան ըսաւ, որ քանի մը Ֆրանսերէն գիրքեր ունէր որոնց բոլորն ալ կարգացեր էր եւ խընդրեց որ ինչ գինով ալ ըլլայ, քանի մը Ֆրանսերէն գիրք ծախեմ իրեն: Ան գիրքը ետ կը կարդայէ, անմիջապէս նըւիրեցի որպէս յիշատակ եւ խոստացայ առաւօտուն ճամպրուկիս մէջ եղած ֆրանսերէն գիրքերէն ալ տալ իրեն:

Երիտասարդը չնորհակալութիւն յայտնեց ու գիս հրաւիրեց իր սենեակը: Ան անմիջապէս ընթրիք պատրաստեց, սիրալիր հիւրասիրեց գիս եւ առաջարկեց դիչերել իր մօտ: Ինծի համար այդ բանիքը անսպասելի էր: Գոհունակութեամբ ընդունեցայ: Ան ինծի ըսաւ, որ Հալէպ չատ ընկերներ ու ծանօթներ ունի, որոնք իր յանձնարարութեամբ կրնան օգնել ինծի Պաղտատ մեկնելու: Կերանք, խըմեցինք, խօսեցանք, ապա ճրագը մարեցինք ու քնացանք:

Վաղ առաւօտ էր, երբ դուրսէն լսուող աղմուկ աղաղակէն արթնցանք: Հայ երիտասարդը դիչերազգեստով դուրս ելաւ պատահածը իմանալու եւ անմիջապէս վերադարձաւ:

Սարսափած աչքերով ան միայն ինծի կրցաւ ըսել, թէ թուրք ժանտարմները խումբ մը Հայեր բերած են տանջամահ ընելու եւ եթէ գիտնան, որ ինք ես Հայ է, գինքն ալ կը ձերբակալեն: Այս ըսելով, ան տարտնապած աներեւութացաւ, իր սենեակը մինակ ձգելով գիս:

Հոնկէ ակնեալ, այդ պահէն ես ականատես եղայ չարք մը դաժանարարոյ տանջանքներու ու խոշտանգումներու, զորս թուրք գինուորները կը գործադրէին Հայերու Ա. աշխարհամարտի տարիներուն, եւ որոնց հետեւանքը, ինչպէս գիտենք, եղաւ միլիոնաւոր Հայերու Ջարդը:

Մեծ դժուարութիւններով ու արկածներով, զորս կ'արժէ գրի առնել, «Շահտուր» կոչուած նաւակով մը, զոր Արաբները իմ վարձատրութեամբ Եփրատի ափին պատրաստեցին, ես կրցայ Պաղտատ հասնիլ: Եփրատի վրայով ճամբորդութիւնս տեւեց 22 օր:

Պաղտատ, քանի մը բարեկամներու հետ հիմնադրեցինք «Վերածնունդ» թերթը:

Եւ քանի որ Անգլիացիները Քութ էլ Ամարէի ուղղութեամբ կը մօտենային Պաղտատի, մենք ստիպուած Քիրմանչահ անցանք: Սակայն հոն ալ տեղեկացանք, որ ռուսական բանակը կը մօտենայ քաղաքին:

Ընկերներու հետ նպատակայարմար դըտանք նորէն վերադառնալ Պաղտատ ու անկէ Պոլիսի վրայով մեկնիլ Պերլին: Ես ընկերներէս առաջ մեկնեցայ. ճամբորդութիւնս տասնըվեց ամիս տեւեց:

Իրանի ոստիկանութեան ծառայող երկու չուխայի սպաներու, զուիցերացի բըժիշկի մը ու Իրանցիի մը հետ սայլով Պաղտատէն Արաբիոյ եւ Հալէպի ճամբով մեկնեցանք Պոլիս:

Առաջին կայքէն իսկ հանդիպեցանք Հայերու բազմաթիւ խումբերու, զորս սպառազէն հեծեալ թուրք ժանտարմներ սարսափելի ձեւով, որ նոյնիսկ կրնայ անհաւատալի թուիլ, քալելով դէպի կործանումի կը քշէին:

Նախ ատիկա մեր վրայ չատ զօրաւոր ազդեցութիւն գործեց, սակայն հետզհետէ վարժուեցանք եւ նոյնիսկ կը ջանայինք չնայիլ, եւ իսկապէս կարելի ալ չէր նայիլ:

Հարիւրաւոր հայ այրեր, կիներ ու երախաներ, որոնք արդէն անզօր էին քալելու, մարտկի ու զէնքի ուժով հետիոտն ու տկար, անխնայ առաջ կը քշէին: Այրերուն մէջ երիտասարդներ չկային: Զանոնք ռազմամճակատ ղրկած էին, կամ կասկածելով որ կրնան ռուսական բանակին միանալ, կոտորած էին:

Հայ աղջիկները Թուրքի կամ Արաբի ձեռք իյնալու վախէն խուզած էին մազերը: Անոնք զանազան թելերու ու լաթի կտորներէն եւ նոյնիսկ թուղթէ տեսակ մը ոտնամաններ պատրաստած էին իրենց համար, որոնք երթալի օրօրոցներ կը յիշեցնէին:

Խումբէն ետ մնացողը, ինչ որ ալ ըլլար պատճառը՝ յոդնութիւն, ուժասպառութիւն կամ բնական պահանջի անհրաժեշտութիւն, միեւնոյն էր, տեղն ու տեղը կը սպաննուէր: Հարազատներու լացն ու կոծը անօգուտ էր: Մեր ճամբու երկայնքին յաճախ կը տեսնէինք մեռած ու կիսամեռ հայ կիներ ու այրեր:

Ցետոյ լսեցինք, որ այդ կողմերու երիտասարդ բնակիչներէն ոմանք, իրենց կիրքերուն յագուրդ տալու համար, նոյնիսկ պզծած էին մեռած ու հոդեվարքի մէջ գտնուող հայ կիներու եւ աղջիկներու պատիւը:

Եփրատի արեւմտեան ափին մեր ճամբուն վրայ, որ մերթ կը մօտենար գետին, մերթ կը հեռանար անկէ, ամէն օր կը տեսնէինք բազմաթիւ Հայերու դիակներ, զորս կը տանէր ջուրի հոսանքը:

Օրուան լոյսով կը շարունակէինք մեր ճամբան, իսկ երբ վրայ կը հասնէր գիչերը, մեր եւ ձիերու հանգիստին եւ սնունդին համար կը դիչերէինք յարմար տեղ մը: Գիչեր մը, երբ տեղ մը իջեւանած էինք, որ համեմատաբար չէն վայր էր, կրցանք ոչխար մը ճարել: Երկար առնէ ի վեր միսի համ չէինք առած: Ոչխարը մորթելէ ետք, անոր փորոտիքը լպրծուն կանաչ հեղուկին հետ քիչ հետու թափեցինք, ուր թուրք ժանտարմները խումբ մը Հայեր բերած էին:

Երբ մենք ուտելիքի պատրաստութեամբ զբաղած էինք, յանկարծ նկատեցինք թէ ինչպէս խումբ մը Հայեր վրայ հասած ապահարար կ'ուտէին, մկկրի նետուած փորոտիքը: Աներկա տեսարան մըն էր, զոր երբեք չեմ կրնար մոռնալ:

Ուրիշ օր մըն ալ, պատահարար դիչերեցինք վայր մը, ուր Հայերու մեծ կարաւան մը օսմանցի ժանտարմներու հսկողութեան տակ մնացեր էին դիչերելու: Գունատ ու ոսկրացած դէմքով հայ կիներ մօտեցան ինծի եւ արմատէ քարերով երկու մատանի տալով, Ֆրանսերէն լեզուով ըսաւ. «Ի սէր աստուծոյ, առ այս ալմասները եւ փոխարէնը տուէն մահամերձ երախաներուս համար քիչ մը ուտելիք տուր ինծի»:

Հաւատացէք, առաջարկուած մատանիները չառի, բայց ուտելիք տուի կնոջը. ճիշդն ըսելով մեր մթերքն ալ արդէն սպառելու վրայ էր: Մեծ նեղութեան մէջ էինք. իսկ Հալէպ հասնելու համար դեռ օրերու ճամբայ ունէինք: Ծերունի մըն ալ մօտենալով չուխայիս երկու սպանեցաւ, Ֆրանսերէն ըսաւ. «Տէր աստուած, ե՞րբ պիտի վերջանայ այս արիւնալեղ պատերազմը: Սպաներէն մէկը պատասխանեց. «ասիկա ոչ թէ պատերազմ, այլ բնաջնջում եւ արմատախիլ ոչնչացում է»: Պարզուեցաւ որ այդ ծերունին Պոլսոյ բարձրագոյն դպրոցներէն մէկուն մէջ մաթեմատիկի ուսուցիչ եղած էր: Իր եւրիտասարդ տղաքը տարեր էին, դէպի ո՞ւր, չէր գիտեր: Միայն համոզուած էր, որ անոնք այլեւս ողջ չեն: Իսկ երկու աղջիկները, դուխները ածիլած, չոքած հողը կը փորփրէին, որպէսզի բոյսի արմատներ գտնեն իրենց անօթութիւնը յագեցնելու համար: Անոնք գրեթէ կիսամեռ վիճակի մէջ էին:

Հալէպ իջեւանեցանք «Պարոն» կոչուած մեծ պանդոկ մը: Տէրը Հայ էր: Ան վախցած ու չփոթած մօտեցաւ մեզի ու կարկամելով ըսաւ. «Ձեմալ փաշան եկած է Հալէպ, տեղաւորուած այս պանդոկը. եթէ լսէ որ Հայ եմ ես, գիս անպատճառ սպաննել կու տայ ու կը բանտարկէ պանդոկը»:

Հայ պանդոկատէրը կը խնդրէր մեզմէ որ միջնորդենք, այդ զազանաբարոյ մարդուն ձեռքէն անվնաս մնալու համար: Սակայն մեր միջնորդութիւնը ոչ մէկ արդիւնք տուաւ: Ժամ մը ետք զայն ձերբակալելով տարեր էին Պէյրութի կողմերը, ուր, ինչպէս յայտնի է, Թուրքերը հսկայական ըսպանդանոց մը ստեղծած էին Հայերու համար:

Եւ այսպէս, ես զարհուրելի օրեր անցուցի: Օրեր, որոնք ահռելի մղձաւանջի պէս ծանրացած են հոդիիս վրայ: Մղձաւանջ, որ երբեմն տարրեր առիթներով կը ճնշէ ամբողջ էութիւնս, կ'անհանգստացնէ ու կը տանջէ զիս:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՌՈՊԻՐ ՀԱՏՏԷՃԵԱՆ

Գրական գործունէութեան
40ամեայ հանգրուանին

Խմբագրեց՝ ՄԱՔՐՈՒՀԻ Պ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ Մխիթարեան Սանուց Միութեան «ՍԱՆ» մատենաշարանի:
Պոլիս, 1987:

ՍԱՔՔՕ – ՎԱՆՑԷԹԻ – 60

ԽՆԴՐԱՑԱՐՈՅՑ ՎՃԻՌԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Օգոստոս 23, 1927 կէս գիչերէն քանի մը վայրկեան ետք իտալական ծագումով երկու ահաբեկիչներու մահավճիռը կը գործադրուէր էլեկտրական աթոռին վրայ: Անոնք Նիքոլա Սաքքօ եւ Պարթոլոմէօ Վանցէթթի «վարպետ կօշկակար մը եւ աղէատ շրջուն ծկնավաճառ մը» ինչպէս իրենք կը ներկայացնէին, եօթը տարիէ ի վեր մահուան դատապարտուած, կը մնային Մէսէյուսէթի Ջարլըթթաուն բանտը: Այն պահուն, ուր գինքը կը կապէին մահուան գործիքին, Սաքքօ կը գոչէր «կեցցէ՛ անիչխանութիւնը» յետոյ երեկարահար բլլալէ առաջ իր վերջին խօսքը կ'ըլլար «մամա...». իսկ Վանցէթթի կը կրկնէր «ամէն եմ... իմ ծի պատճառած իրենց ցաւին համար կը ներեմ բոլորին»:

Բողոքի չարժումը, որ ծաւալած էր տարիներու ընթացքին, ոտքի հանած էր ամէն խաւէ միլիոնաւոր մարդիկ. բոլոր մայրաքաղաքներուն մէջ ամերիկեան դեսպանատուները կ'ողողուէին բողոքի յորձանքներով ու արիւնալի բախումներ տեղի կ'ունենային ոստիկանութեան ու ցուցարար ամբոխին միջեւ: Իսկ անոնց յետպարիսպուրթեան օրը հազարաւոր մարդիկ թեւնոցներ կրեցին, ուր կը կարդացուէր. «արդարութիւնը խաչուած՝... յիշեցէք 1927, Օգոստոս 23ը»:

Սաքքօ եւ Վանցէթթի առասպելական հերոսներու վերածուած էին. մեծ մասով անառասուած քերթողներ գիրենք կը նմանցնէին Քրիստոսին:

Այսօր, գիրենք դատապարտող դատաւորներու անունները չատոնց մոռցած են, սակայն նոյնիսկ երիտասարդներ չեն կրնար անպիտանալ անոնց անունները, որոնք աչխարհի ամէն կողմը տրուած են փողոցներու, նաւերու. իրենց մահուան 15–րդ տարելիցին ալ Մեսէչուսէթի մէջ նչուած է «Սաքքոյի եւ Վանցէթթիի յիչատակութեան օր»ը. կան տակաւին իրենց մասին գրի առնուած յօդուածներ, գիրքեր, ժապաւէններ, թատերգութիւններ, ուր երկուքը կը ներկայացուին որպէս գոհերը արդարութեան հրէչային վրէպի մը:

Պատմութիւնը կը սկսի Ապրիլ 15, 1920–ին Մէսէչուսէթի փոքր մէկ քաղաքին մէջ: Հինգ աւազանկեր կը յարձակին ու կը մեռցնեն արկղակալ մը ու ընկերակցող պահակը, 16 հազար տոլար գողնալով. նման ոճիր մըն ալ գործուած է քանի մը օր առաջ, մօտակայ քաղաքի մը մէջ: Երեք չարաթ ետք ոստիկանութիւնը երկու հոգի կը ձերբակալէ Սաքքօ եւ Վանցէթթի, որոնք Մայիս 31, 1921–ին կը գատուին ու Յուլիս 14–ին կը գատապարտուին:

Ցանցաւորներու ճգնորոշումը կատարուած է կասկածայարոյց պարագաներու մէջ: Վկայութիւնները անորոչ կողմեր ունէին, մինչեւ իսկ երբեմն ծիծաղելի ըլլալու աստիճան, ինչպէս՝ երիտասարդի մը, որ կ'ըսէր, թէ ճանչցած է Վանցէթթիի «օտարականի մը նման վազելու կերպը»: Երկու մարդոց դէմ ամբաստանութիւնը կը պնդէր, թէ դէպքին օրը դէնք կը կրէին. ու իրենց թերի անպլէրէնը պատճառ կ'ըլլար որ չկարենային արտայայտուիլ հարկաւոր ձեւով: Անոնք կը վախնային իրենց գազափարներուն պատճառով ձերբակալուած ըլլալէ ու կ'անհաւատային թէ ոճրագործութեամբ կ'ամբաստանուէին: Անտեղի չէր իրենց մտավախութիւնը. տարուան մը բախումներէն, ուսմբի պայթումներէն եռք «կարմիր»ներու որսը սաստկացած էր ու կասկածելի օտարականները զրեթէ առանց դատաւարութեան կը տարագրուէին:

Սաքքօ եւ Վանցէթթի չարքային անիչխանականներ էին ու ցանկնալուն ոստիկանական ցուցակներու մէջ, որպէս խռովիչ տարրեր: Անոնք կը պատկանէին չարժումի մը, որու նպատակն էր բռնութեամբ «քանդել դրամատիրական ընկերութիւնը»:

Ամէնէն վաւերական ամբաստանութիւնը մասնագէտի մը կը պատկանէր, որ կը հաստատէր, թէ մահացու գնդակները

Օրատարակչական ընկերության հրատարակած գրքերը կարելի է ձեռք բերել Ֆրանսիայի բոլոր գրախանութներից։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Ed. Galerie du Faubourg St. Honoré
Texte de Guy Vignoht
Paris 1987.

(*) SHART

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

Ֆրանսիայի հայ գրողների միությունը հրատարակել է «Հայկական հարց» ժողովածուն, որ ներառում է 1987 թ. ընթացքում Ֆրանսիայում հրատարակված հայերեն և ֆրանսերեն գրքերի, ինչպես նաև հայերի մասին հրատարակված ֆրանսերեն գրքերի մասին հրապարակված գրախոսականները։ Ժողովածուն կազմել է Ժան Կարագյոզյանը։ Ներածությունը գրել է Ժան Կեյրոլը։ Ժողովածուն լույս է տեսել Ֆրանսիայի հայ գրողների միության հրատարակչության կողմից։

Ed. Galerie du Faubourg St. Honoré
Texte de Guy Vignoht
Paris 1987.

(Շար. 15)

*

Ես ինքս էլ ուշադրություն չէի դարձնում այդ ամենին, մինչև որ մի օր ինձ մոտ եկավ Ռուբեն Տիրուհին – Ծիլիկի կույր աղջիկը։ 1848-ի յեղափոխության ժամանակ նրա հայրը ֆիդայական ջոկատ էր կազմակերպել և կռվել թուրքերի դեմ։ Ռուբենը ծնվել էր 1853 թվականին։ Նա ինձ ասաց, որ ինքը ցանկանում է գրել իր հայրենիքի մասին, և որ ինձ է սպասում։ Ես ուրախությամբ համաձայնեցի։ Ռուբենը ինձ պատմեց իր կյանքի պատմությունը, և ես գրի առա նրա խոսքերը։ Ռուբենը մահացավ 1878 թվականի մարտի 6-ին։ Նրա մահից հետո ես գտա նրա ձեռագրերը, որոնք ես ուղարկեցի Վենետիկ։ Ռուբենի ձեռագրերը հրատարակվեցին 1880 թվականին։ Ես ինքս էլ թարգմանեցի դրանք ֆրանսերեն։

Ռուբենի ձեռագրերը ինձ համար մեծ հետաքրքրություն էին ներկայացնում, որովհետև նրանք ինձ հնարավորություն էին տալիս ավելի լավ ծանոթանալ հայ ժողովրդի պատմությանը։ Ես ուզում էի գրել հայերի մասին, և ինձ համար ամենահարմարը Ռուբենի ձեռագրերն էին։ Ես ուզում էի գրել հայերի մասին, որովհետև ինձ թվում էր, թե հայերը ևս ունեն իրենց ազատության համար մղված պատերազմների մի հարուստ պատմություն, որը ես ուզում էի ծանոթացնել ֆրանսիացի ընթերցողներ

Այրի Տիկին Աշխէն Լուսապարոնեան,
Պ. Հայկ–Արամ Լուսապարոնեան,
Տէր եւ Տիկին Մխիթար Լուսապարոնեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Իսկուհի Գզբեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Պերճ Գզբեան եւ զաւակը,
Այրի Տիկին Մարի Զուգիմեան եւ զաւակները
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները եւ բազմաթիւ բարեկամները իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, եղբօր, մօրեղբօր, քեռայրին, ազգականին եւ բարեկամին՝

ԱՒԵՏԻՍ ԼՈՒՍՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգս. 24–ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Օգս. 31, ժամը 15·30–ին, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցին, 31 – 33, rին Սէն Ժիւսթ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Լիվրի – Կառկանի գերեզմանատունը (ժամը 17·30–ի չուրջ):

Մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խընդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալները Ազգ. Միութեան կը նուիրեն.– Այրի Տիկին Գոհար Ոսկերիչեան 1000 Ֆր., Պ. Արթիւր Հաթթայեան 500 Ֆր., Օր. Տէր Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Տէր Պետրոսեան 500 Ֆր., Ոմն 500 Ֆր., Պ. Յակոբ Փալանճեան, Տիկին Շահնար Գրիգորոֆ 200ական Ֆր., Այրի Տիկին Արաքսի Խաչատուրեան 100 Ֆր.: Խաղաղօրհնէքի առթիւ՝ Այրի Տիկին Գոհար Ոսկերիչեան 250 Ֆր., Այրի Տիկին Մարի Գարագիւլաճեան եւ Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան 100ական Ֆր.: Ոմն երկու անտուկ խաղող, Տէր եւ Տիկին Մարզար Մարզարեան 1 անտուկ խաղող:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանուած	300	(355,80)
Մկրտութ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան:

ՏԵՐՈՒՆԻ

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԳՐԻՏ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Օգս. 26–ին, վարիչեան արուարձանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է Տիկին Մարգրիտ Ուզունեան: Ողբացեալը, աղջիկը՝ գրագիտուհի Անայիսի, ծնած էր Պոլիս 1895–ին:

Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները յետագային:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Պ. Ալեքսանտր Գուլումճեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, Տիկին Հեղինէ Թորոսեանի եւ իր մօր՝ Տիկին Ելիզ Գուլումճեանի յիշատակին:

ՄԱՐՍԷՅ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ:

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբայ արգարոյն:

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8–ին
Պատարագ	ժամը 10–ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12–ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը զեկավարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Մեսրոպ Սրկ. Պօղոսեան:

Ցեթ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղանը» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան: Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91–70–38–72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91–58–40–38 կամ՝ 91–65–30–22:

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ հայ,
Եթէ կը հաւատաս տակաւին հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,
Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկիդ ներս,
– Վստահէ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.
– Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի տարիներու փորձառութեան:

Մի սպասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու:
Կրնայ շատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի:
Այժմէն արձանագրէ զաւակդ:

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին հաՆրկսեռ
պիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ բաժիններով:
Մանկապարտէզ – Նախակրթարան – Երկրորդական:

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.
COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթոշակի դիւրութիւն պիտի տրուի ուշիմ եւ աշխատասէր աշակերտներու:
Ինքնաշարժի ուղիղ դիծ պիտի հաստատուի Ալֆորվիլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԱՕՍՔԵՐ

ՀԱՏՈՒԿՆԻՐ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԱՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ՓՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ.

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գինն 80 Ֆր. — Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր. 90

ԴԻՄԵԼ ՝-

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS
կամ՝
«ՅԱՌԱՋ»

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերմէն Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Զորեքշաբթի, Սեպ. 16–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երզմազեանի:

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւոտները:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
— EN BOEING 727 —
— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER —
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU

Du 05 au 18 SEPTEMBRE — Du 03 au 16 OCTOBRE

FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

VOYAGE DU 3 AU 18 SEPTEMBRE
accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ
29-30
SAMEDI-DIMANCHE
29-30 AOUT
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.562 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.562

ՕՐՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԿԱՐԵՒՈՐԸ՝ ՀԻՐԻՄՆԵՐԸ ՉԵՆ

—×—

Շապլեն – Գարահիսարէն՝ Փարիզ : 1865–էն 1928 : Երկու վայր, երկու թուական, եւ սակայն պինքը խորհրդանշող վայրերը սոսկ չեն, ոչ ալ՝ թուականները :

Մինդավայր մը ու դէպի հայրենիք վերջին – ճախողած – փոխադրութեան մը ընթացքին՝ հանգրուան մը, որ կը դառնայ վերջնական :

Անդրանիկը, սակայն, ոչ այս վայրերով, ոչ ալ այդ թուականներով կը խորհրդանշուի : Իր վայրերն են՝ Սասուն, Մշոյ Առաքելոց վանք, Տարօն, Վասպուրական՝ այսինքն արեւմտեան Հայաստան :

Ու Հայոց Պատմութիւնը այնպէս կը տնօրինէ, որ իր ազգային հերոսը մեռնի ֆռեզնօ, ու երբ կը մերժուի որ իր դիակը վերջին հանգիստը գտնէ հայրենիքի հարազատ հողին ծոցը, կը մնայ կէս ճամբան ու կը թաղուի՝ Փարիզ, փէռ – Լաչէզ :

Վաթսուն տարի առաջ էր, որ իր մահկանացուն կը կնքէր մեր ազգային հերոսը : Հաւանաբար՝ զառնացած, որովհետեւ գործը կէս մնացած էր ու այդպէս ալ կը մնայ այսօ՛ր, քանի մեր հայրենիքը տէրը չէ իր ամբողջական հողամասին :

Այսօր, Անդրանիկ, սեփականացուած է զանազան հաստատութիւններէ : Ամէն չարժում, մանաւանդ երիտասարդական, կ'երդնուի իր անունով, յաճախ ծանօթ իսկ չըլլալով անոր գործին ու ոգիին : Անուն մըն է, դիւրին չհամգործելի : Մորհրդանիշը՝ մեր բոլոր չիրագործուած երազներուն, ան պիտի ապրի ամէն մէկ Հայու, մանաւանդ արմատախիլ Հայուն սրտին խորը :

Տարիներէ ի վեր, հոս ու հոն, աչխատանք կը տարուի որ աճիւնները Հայաստան փոխադրուին : Իր ազգային արժանաւորութիւնը մէկ կողմ դրած, Սփիւռքը մուրացկանի հոգեբանութեամբ դիմումագրերը կը տեղացնէ Երեւանի իշխանութեանց, արտօնագիր մը ձեռք ձգելու համար : Այս ալ մեր ճակատագրին մէկ ուրիշ տխուր երեսը : Բայց, խորքին մէջ, նմանը վերագարձ մըն ալ միայն խորհրդանշական բնոյթ կրնայ ունենալ : Այսինքն՝ հաստատել թէ հայրենիքը չուրացար իր ազգային հերոսը : Թէ չի զոհացար, Ուջանի մէջ, գրեթէ գաղտնի բարձրացած յուշարձանով մը : Բայց, թող ոչ ոք պայմակղի, եթէ խոստովանինք, թէ այդքան ալ կարեւոր չէ, մեզի համար, Անդրանիկի վերջին կայքը, վանդի, մանաւանդ մե՛ր ժողովուրդին համար, որուն ծանօթ թէ անծանօթ հազարաւոր մեռելները մնացին անապատներու աւազներուն տակ թէ գետերու խորը, կարեւորը՝ չիրխները չեն : Թող այս մէկն ալ մնայ հո՛ն, փէռ – Լաչէզ : Ձիւղ է, կըրնայ այցելու չունենալ, Կիրակի օր : Օրէ օր, այնքան ժժդունեցաւ մեր կեանքը, որ իր ձախողած յուշարձանն ալ զգրաւած է ուխտավայր ըլլալէ : Բայց, հոգ չէ, թող մնայ հո՛ն, իր տարազիր ժողովուրդին պէս, իր տարազիր ժողովուրդին հետ : Այս ալ, ուրիշ խորհրդանիշ մը :

Եւ, ի վերջոյ, կարեւոր չեն չիրիմները :

Կարեւորն այն է, որ Անդրանիկ ապրի ամէն մէկ Հայու սրտին մէջ :

« Ց Ա Ռ Ա Ջ »

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻԼԻՊԵՆՆԵՐՈՒ մէջ, Ուրբաթ առաւօտ, պետական հարուածի մը վտանգը ճախողած կը թուէր, թէեւ կռիւները կը չարունակուէին : Նախորդ գիշերը, ապրատամբներ յարձակած էին պալատին վրայ, բայց Քորի Աքուինօ ողջ – առողջ էր եւ ձայնասփիւռ – ճառով մը ըսած էր թէ օրինաւոր իշխանութիւնը տէրն է կացութեան : Ապստամբներ ձեռք ձգած էին, սակայն, հեռատեսիլի կայան մը, եւ 800 զինուորներ ալ դրաւած բանակին կեդրոնատեղին : Ըստ առաջին լուրերուն, 29 մեռեալ եւ շուրջ 100 վիրաւոր կար : Մարկոս յայտարարած է թէ կազմ ու պատրաստ է, Մանիլլա վերադառնալու համար, իսկ Ռեկըն չէ ծածկած իր մտահոգութիւնը :

ՍԱԼԵՐՈՒ, ՏԵՍՈՑՅՆԵՐՈՒ եւ խոտաղերու վրայ Թէ – Վէ – Ա–ն (արժէքին վրայ աւելցուած տուրք) 33%–էն պիտի իջնէ 18,60%–ի Յունուար 1–էն, թոյլ տալու համար որ այդ ճիւղը տազնապ չունենայ եւ աւելի մատչելի ըլլայ յաճախորդներուն, որոնց մեծ մասը երիտասարդ են :

ԼԻԿԱՋԻ, խորհ. իշխանութեան թիւ 2–ը, խօսելով Մոսկուայի շրջանին մէջ (էյէկարոտտալ) դատախարակիչներու ատջեւ, գովքը հիւսած է «30ական թուականներու» յաջողութեանց : Բուռն ելոյթ մը, ուր չեշտած է նաեւ թէ սին են յոյսերը դասակարգի թշնամիներուն, որոնք կը մաղթեն տեսնել Խորհ. Միութեան հեռանալը ընկերվարութենէն, մօտենալու համար արեւմտեան ոճի բազմազանութեան եւ ժողովրդավարութեան չուկայի տնտեսութեան» : Թէեւ, խորքին մէջ, Կորբաչովի ոճը կը զարծածէ (յունիսեան լիակատար), բայց «նոր մը» տպաւորութենէն կը հեռանայ քանի մը հմմտական կէտերու վրայ, ինչ որ ըսել կու տայ նոյնիսկ, թէ իր ելոյթը՝ «ազդարարութիւն մըն է» Կորբաչովի :

ՇԻՒԱՔ, ընտրապայքար մը սկսած է հրիտասարդներու մօտ, «ընտրական դրծակալ» առնելով Մատոնան, որ Հինդսարթի իրիկուն Փարիզ ժամանեց եւ Ուրբաթ կ'ընդունուէր Օթէլ – ը – Վիլ քաղաքապետին կողմէ : Ընկերաբանական ֆէնոմէն մը նկատուած այս երդչուհին, ըստ մասնագէտներու արտակարգ ոչինչ ունի : Բայց եւ այնպէս ամբողջ մեհեանները իրմով կը զբաղին եւ Ուրբաթ առաւօտ լուրերու առաջինն էր յաճախ (փիլիպեաններու պետական հարուածէն անմիջապէս առաջ, երբեմն միայն՝ եռաք) եւ կարեւորագոյն հարցն էր թէ ի՞նչ եղած էր իր ճաշացուցակը նախորդ իրիկուն :

ՊԼԵՐՈՒԹի արեւմտեան կողմը յանպատրաստից ցոյց մը տեղի ունեցած է, բողոքելու համար ապրուստի սղութեան դէմ : «Կ'ուզենք ուտել, կ'ուզենք ապրիլ» կը պոռային հարիւրաւոր Լիքանոնցիներ :

ԷԼՊԱՅԻ բանտին մէջ, կացութիւնը չէր փոխուած Ուրբաթ առաւօտ : Իշխանութիւնները միշտ ժամանակ չահիլ կը ջանան, այն յոյսով որ նման ջրամարտով մը կը յաղթեն Թուքոյի, որ միշտ 21 պատանդ կը պահէ :

ՌՈՏԻՕ – ԱԶԳ կը դադրեցնէ, պարտադրաբար իր հաղարդումները Շաբաթ օր, ՍԷ – ԷՆ – ՍԷ – ԷԼ–ի ինչ–ինչ պատճառներով, նախընտրած ըլլալով Պատիօ–Այբի մը չնորհել (96 մեթր 4) հայկ. ձայնափիւռի մը արտօնութիւնը, վարիզեան չրջանին վրայ : Տարուած բոլոր ջանքերը՝ պահպանելու համար Ռատիօ – Ազգը, գոնէ առայժմ ի դերեւ ելան :

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆԸ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԾԱՆՐ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

0–ի դէմ 1 կէտով պարտուելէ ետք ԲԿՄԱ–էն (տես «Ցաւալի» Օգս. 23 / 24), «Արարատ» չատ ատելի ծանր պարտութիւն մը կրած է Մոսկուայի Դինամօ–էն, Օգս. 24–ին, 0–ի դէմ 5 կէտով, հակառակորդի դաշտին վրայ :

ԵՐԳԻՆ ՀԵՐՈՍԸ

—×—

Մանկութիւնը որքա՛ն կը սիրէ հրաշավէպերը· այն տարիքին, ուր իրականութեան ու հէքեաթի սահմանները այնքան չփոթ են ու մէկը միւսէն այնքան դժուար զանազանելի, ի՛նչ հաճոյք հըրաչքներու աչխարհը առաջնորդող մը ունենալ ու հոն օրօրուիլ երջանիկ : Երբի մը անոնցմէ մէկ պատառիկը եղաւ ինծի համար այդ ոլորտին բանալին· երբեմն մեծերը զայն կը մռայլին, սիրտս ու յանկարծ մխիթ ինկած ծանօթի մը խօսքն ընելու պէս·

Անդրանիկը քաջ···

Չէի գիտեր, թէ ո՛վ էր Անդրանիկ· չէի հարցուցած ալ· երդին պատառիկը ամբողջ վէպ մը կը պատմէր արդէն մանուկի երեւակայութեան : Անկէ ի վեր այդքան անտակարիկ հիացում ու մանանուդ սէր չէ ներշնչած ինծի ոչ մէկ հերոս· ան արժանապատուութիւնս կը շոյէր, հպարտ էի անով, առանց պատճառն իսկ գիտնալու :

Ցետոյ այդ հրաչավէպը աւելի կենդանի դիծեր առացաւ, հետզհետէ մշուշէն դուրս եկաւ հօրեղբօր մը յուշերով, որու մակդիրը «խենթ» էր· կանուխէն հարազատ երկինքներուն հրաժեչտ տուած մըն էր ան, որու արկածալի համբան պինք տարեր էր մինչեւ Անդրանիկին զօրաբաժինը· հո՛գիէ կը սկսէր իր պատմութիւնը, անով աւարտելու համար· կարծես ուրիչ սէր, կարօտ, յիչատակ, կորուստ կամ ուրախութիւն ունեցած չըլլար ան 70 – 80 տարուան կեանքի մը ընթացքին :

Անդրանիկի մասին կը խօսէր, իր հայրը պատմելու պէս· թէեւ բնաւ խօսքը չէր ըրած հօրը, ոչ իսկ օր մը : Ոչ ալ ուրիչ սիրելիի մը· ծնողք ունեցեր էր, քոյր, եղբայր, տուն, տեղ, դիւղ, հող ու կորուստը բոլորին· բայց կարօտը Անդրանիկէն կու գար :

Հրաչքը չքացած էր այլեւս ու կը մնար վէպը :

Հերոսը կը զառնար հետզհետէ ապրող, չնչող իրականութիւն մը, իր մասին պատմուածներով եւ նաեւ բոլոր այն չքերով որ չորուեցաւ կարդալ ու տրվիլ :

Ու այդ տիպարը օրէ օր, տարուէ տարի անզգալաբար կազմեց հաւասարակըշռող ծանրութիւնը այն նժարին, որու թեւերէն մէկը աքսորի, մահուան հազար անգամ կրկնուած պատմութիւններով աւելի ու աւելի վար կ'իջնէր, գիս ալ քաչելով հետը :

***

«Այնպէս կը զբաղէր գիւղին գործերով, խնդիրներով, որ գեղացիները անունը Ազգասէր դրած ու բուն անունը մոռցած էին· իրիկուն մը ժանտարմաները եկան, տուներէն առին տարին զինքը· «ապրօ՛ր» պոռացի դող ելած· ո՞ւր կ'երթաս : Դարմանի, փողոցին ծայրէն ու ետ նայեցաւ· յետոյ լուռ շարունակեց հետեւիլ ժանտարմային· գնաց : Երեք օր ետք եկան մեզ գերէն հանեցին···» :

Ու յաջորդ օրը կրկին ու նորէն· նո՛ր պատմութիւնը, նո՛ր հաւաչանքներով, դծելու համար մռայլութեան նո՛ր ենթախորքը մանուկ հոգիիս խորը, որ ամէն իրիկունվնչ յարդանքով մը հանդիպ հոն, աչքին առջեւ պարզուած տատապանքի պատկերին, չի մտածեր իսկ հարցնել· «չխորհեցա՞ք բայց բնաւ մեռնելու չերթալ· ինչո՞ւ ելաք, բան մը ընէիք» :

Ու նժարին միւս կողմը՝ երդի պատառիկը·

Անդրանիկը քաջ···

Տարիներով, քախտմը այս երկուքին· ինքնին այնպէս : Մէկ տունէն միւսը, մէկ պատմողէն միւսը կը փոխուի ենթախորքը· հատաչանքները, արցունքը կը փոխարինէ հերոսական պատումին, «բան մը ընող»ին տրմած արժանաւորութիւնը :

***

Այլեւս ո՛չ մէկ պատում· բոլորին վերջակէտը չատոնց դրուած է կուրտած մեկնումներով : Կայ ահաւոր հակադրութենէ մը մնացածը· այսօր չեշտ սահմաններ ունի իրականութիւնը :

Ու հիմա, մուխով գրուած, մուխով ներկուած անոր անծայրածիր պատատռին ինկած լոյսի խուրձին կը զառնամ ես· գիտակցօրէ՛ն, ճանչնալով, ու միշտ սիրելով երգը՝

Անդրանիկը քաջ··· :

Ա· Թ·

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

Գրեց՝ ՎԱՉԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Դարերով աննկուն, վտանգաբազմին համակերպած, իր էութիւնը՝ ազգային արժէքներն ու մշակոյթը, վերածնունդի հաւատքը անխախտ պահող ժողովուրդի մը վաւերական հերոսն եղաւ Անդրանիկ Օզանեան՝ տիպար ներկայացուցիչը իր սակաւաթիւ նմանոներուն:

Ան եղաւ դարուս սկիզբը հայրենի հողերուն վրայ աշխարհ եկած հայ պատանեկութեան ՀԷՖԷԱԹ-ային հերոսը, ապրող հերոսը, միանդամայն՝ ազգային վերածնունդին, եւ իւրաքանչիւր հայ պատանիի հպարտութեան ազբիւրը:

Անդրանիկի ծնունդի օրերը (Փետ. 25, 1865, Շապին- Գարահիսար) կը զուգադիպին, մեր ժողովուրդի խաւերուն մէջ ալ արձագանգ գտած այն ըմբոստութիւններուն եւ ազատութեան կանչերուն որոնք եւրոպական ազգերուն ձեռնարկներն եղան իրենց միապետներուն դէմ յանդիմանելու, եւ որոնք եկան խռովելու մեր անթեղուած տենչերը:

Ուստի մեր հերոսը, իր կեանքի բովանդակ տեւողութեան պիտի ապրի ազգային պատմութեան մեր ժամանակներու պայքարին շրջանը, ծանօթ Ազատութիւն կամ Մահ բառերով. ազգի առաջնորդող տարրերէն որդեգրուած, որ եղաւ ճակատագրական մեր ժողովուրդի մեծագոյն հատուածին համար եւ անոր հայրենի հողերուն տէրութիւն եւ լքումին:

Անդրանիկ, այդ պայքարին իր մասնակցութիւնը բերաւ բոլորանուէր թափով, եղաւ անոր անխոցելի մարտիկը, պատուով եւ պատասխանատուութեան խոր ըմբռնումով գործող Առաջնորդը:

Այդ պայքարի ընթացքին, Անդրանիկ եւ դէնքի իր ընկերները եղան անկուն, անվեհեր պահակներ իրենց դրօշին, արդարացուցին իրենց ուսերուն դրուած ծանր պարտականութիւնները: Ոսոխի կոխան՝ իրենց նախնեաց դիւցազնութեան համբաւը վերցուցին ու զրին իր երբեմնի բարձրութեան վրայ:

Անոնցմէ ամէնէն անուանիին մահուան տարելիցն է, վաթսուն տարի. որ այլեւս չունի սուգի հանգամանք: Փոխան սուգի, խանդաղատանքի անհուն զգացումներ մեզ ընդմիշտ իրեն կը կապեն, իր փոթորկոտ ու ազդանուէր կեանքին, իր մղած արդար եւ անհաւատար կռիւներուն, ուսոի մեր հին երազներուն՝ զորս ոդի ի բուին ջանայ իրականացնել, եւ իր ներկայութիւնը վայելողի մեր քաղցր յուշերուն:

Այդ տարեդարձները, ազգովին, մեր ապագան ոռոգելու սահմանուած ազբիւրներ են, այդ առիթներով անոր նուիրուած մեր խոհերուն մէջ մենք կը զբաղինք պատգամներ՝ վերապրելու, վերածնունդի եւ անպարտման նոր վտառքերու:

Անոր կեանքին զանազան դրուագներուն մէջ, մեզ արժանաւոր կերպով առաջնորդելու օրինակներ կան:

Յեղափոխականի անքասելի կեանքի մը տարիներէն յետոյ, երբ դէպքերը այլապէս դասաւորեցին մեր ազգային պայքարի փուլերը, Անդրանիկ, հերոսի մը յատակ բնազդին վայել ընտրութիւններ ըրաւ: Յարեցաւ յեղափոխութեան մը նոր կարգախօսին, դրացի ժողովուրդներու բարեկամութեան, *որ այսօր կը մնայ ի զօրու, եւ տակաւին այնքան առեն մինչեւ անոնք դիտակցին Անկախութեան մը տիրանալու ճշմարտութեան՝ մէկզմէկ հանդուրժելու գաղափարին: Այդ անհրաժեշտութիւնը չէ՞ մթնէ մեր ազգին անկախութեան կամ ազատութեան դէմ ցցուած միակ արգելքը, ոչ թէ անվերջ յերկիւրուած՝ մեր ազգային թերութիւնները եւ անչուշտ մենք մեզի պարտադրելու սեփական զօրութեան պակասը:*

Ահա թէ ինչու, իրրեւ մարդ, Անդրանիկի մը մխքն ու կիրքը սեւեռած մնային մեր ժողովուրդի ապրելուն եւ զոյութեան վրայ. իր «ոխը» մնաց կեդրոնացած տակաւին դոյզն կարելիութիւնները իրականութեան վերածելու յանդգնութեան մերժուելուն, պայմանը, զերազոյն երաշխիքը՝ ազգային անկախութեան:

Այսուհետեւ, Անդրանիկի մահուան տարելիցները մեր երկփեղկուած ազգին վիճակները ճշդելն ու անոնց յառաջդիմութեան սատարող նոր տուեալները ըստեղծելն է:

Ո՞վ կ'ուզէք որ կատարէ այդ հաշուեկշիռները՝ մեր ղեկատուութիւնը հրահրող: Ո՞վ է որ կը կարծէք մեզմէ բացի նահանձախնդիրը է մեր զոյութեան պահպանումին, մեր վերելքին, մեր ապագային:

Ազգ եւ Անոր, անոնք միայն ու միայն մեր հոգերն են:

Վաթսունամեակի օրերուն, Ազգը՝

– Ներկայ է մեր պատմական հայրենիքի մէկ ատաններորդ հողամասին վրայ բարեկամութեամբ շաղկապուած Միութեան մը մէկ փոքր անդամը:

– Երկրագունտիս վրայ ցրիւ ցրիւ, անընդհատ տեղափոխութիւններու հարկադրանքներուն ենթակայ, իր ազգային ինքնութիւնը պահելու աննպատակ՝ մեծ քաղաքներու թոհուբոհն ապրող համայնքներով:

Մեզի ուրեմն անհրաժեշտ է հզօր ներչընչարան եւ դիտակցութիւն:

Մեր ապագային համար հրամայական է, որ Հայրենիք եւ Սփիւռք, դառնան իրենց միջավայրներուն մէջ ընտրեալներ, միշտ յաւելուածական ճիգի դատապարտուած, եթէ կ'ուզեն ապրիլ, ինչպէս պարտադրան է փոքրաթիւ համբաւորումներուն:

Հայրենիքը ակնյայտ կերպով ընտրած է այդ ուղին, արդէն ազգային հինաւուրց յատկանիշ մը, որմով պէտք է ընթանայ ազգանուէր ոգիով ու հաւատքով:

Նոյնքան սուրբ են Սփիւռքի հայութեան բարձրանալու ձգտումները, ընկերային եւ անհատական, կը մնայ որ անոր պատանեկութեան փառասիրութիւնները մաս կազմեն Հայու իր ինքնութիւնը ճանչնալն ու կամք, զայն անաղարտ պահելու համար:

Օգոստոս 30, 1927, ազգին հերոսը կը մահանայ, հայրենեաց հողերէն չաս հեռու՝ հիւսիսային Ամերիկայի արեւմտեան Ֆրէզնօ քաղաքին մէջ:

Իր յաւատանջ մարմինը՝ հոգին թափառական այժմ տակաւին կը հանգչի դէպի հայրենիք ճամբուն վրայ՝ Փարիզը հանգրուան:

Իր մահուան վաթսունամեակի այս օրերուն, մեր խոհերն ու յուշերը կրկին կը վերադառնան իր կենդանի խօսքերուն:

Երբ «Ազատութիւն կամ Մահ» կոչնեցը յանգած էին ահաւոր եղեռնի մը, երբ այդ աւերին ականատես՝ կամաւորական հայ գունդերը լուծելով կայսերական Ռուսաստանը վերջնական անխորտակելի դամբանաժայռ մը կը գետեղէր վերապրողներու երազին ու Հայաստան անունին վրայ:

Ու երբ մեծ նոր յեղափոխութեան մը յաջորդ օրն էր, Անդրանիկի համբաւին ապահովուած, անոր հովանիին հայցող ազգին բեկորները կը լսէին իր նոր պատգամը:

«Որ ճեղքուեր է Հայաստանը ի սպառ բանտող ծանր խուփը: Որ պահն է զգաստանալ ու ոտքի, հաւաքել բեկորները մեր, բանակ կազմակերպել ու կռուիլ, դարձեալ կռուիլ, միշտ կռուիլ»:

Որքան ալ մոայլ, անճկալի եղած ըլլան իր ապրած այդ օրերը, պատանի մը անպատման անոնց մէջ երանութեան պահեր ալ յարդարեր է իրեն համար, յիշողութեան մէջ անջնջելի, որոնցմէ իր յառաջացող կեանքի ընթացքին յաճախակի քաղեր է հրճուանք, եւ որոնցմով յագեցուցած կարօտներ:

Անպատման երանելի պահեր ու պատկերներ՝ համատարած վհատութիւններէն տարուբեր, այդ դժուար օրերուն, իր մարմրող էութիւնը հրդեհող անչէջ կայծեր:

Երբ կը մերժուէր իր ազգին համար հռչակուած անխուսափելի վախճանին վարկածը:

Երբ ականատես, իր ժողովուրդին սիրական կուռքը՝ դառն փորձութիւններէ անվթար, ազգին ցաւերուն տակ կքած, կերպարանափոխ, կը խլրտէր կըրկին:

Առոյգ, դէմքը պայծառ, ճայնը բախբ, չարժումներն անկաշկանդ, անձը զարձեալ ազգին նուէր, տէր կը կանգնէր վերապրողներու դատին, կը չեփորէր ազգային բանակի կազմութիւն, կը չեզտէր վերջին ճիգի անհրաժեշտութիւն, վասն Հայաստանի:

Ազգի խոնարհներուն ուրախութեան եւ յոյսի արցունքներով զօտեպնդող, անոնց մաղթանքներով պինուած, Անդրանիկ, իր կեանքը, անոր գնով չահած հերոսի համբուն ու վարկը ի սպաս Ազգին, փոքրաթիւ նուիրեալներ կը մեկնի դէպի լքուելու սահմանուած կռուի դաշտը:

Կը փութար «անկարելի»» ազգային անկախութիւնը խլելու, տակաւին մեր ոտքերուն տակի հայրենի սուրբ հողի պաշտպանութեան, մեր օրերու ահաւոր ազգը դարմանելու ձեռնարկին, Կարնոյ բերդին մէջ դիմադրելու՝ անկախութեան միակ գրաւականը:

Ախո՛ն, այդ «անկարելի»»ն կարելի դարձնելը կը մերժուի, իր կրծումին վայել գործին մէջ հայ «Յեղափոխութիւնը» կ'ընկրկի:

Փլուզում եւ Սփիւռք՝ ազգային լքումի:

Հայը տակաւին այս անգամ ալ ոտքի կրկին արեւ:

Հայրենիքը մասնատուած՝ կ'ապրի:

Կ'ապրի հաւատքով լի, ինքնապահպանող, պատուով:

Սփիւռք մը, որ կը ձգտի ապրիլ, պէտք է ապրի:

Ձեռք ձեռքի՛, անպատման կ'ապրին:

Հայրենիքի մէջ, տակաւին նոր հիմնուած դիւղերու բնակիչները անկախութիւն կ'երգեն:

Հայոց սարահարթերուն վրայ տակաւին իւրաքանչիւր նոր ծիլերուն ապագայ տերեւներուն սօսափիւնները նոյնը պիտի հնչեցնեն:

Սփիւռքի ընտանեկան յարկերուն մէջ, տահուն խօսուած մեծասքանչի բառերը նոյնպէս:

Ա՜ստղ. Անդրանիկ, տեւի դառն խոհերու մէջ փակեց իր աչքերը՝ հայրենեաց կարօտը սրտին:

Յարգանք իրեն, իր զինակիցներուն ի՛ր չատակին:

Գալով մեզի եւ մեր յաջորդներուն, մեր մօթ է որ ազգը մեռնի Սփիւռքի մէջ, մեր եւ իրենց թեւերուն մէջ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԸ ՔԱՋ...

Եթէ կ'ուզէք լաւ ճանչնալ մեր ազգային հերոսները, կարդացէք անոնց նուիրուած երգերը: Մանաւանդ լսեցէք երբ կ'երգուին այդ երգերը:

Ամէնէն անտարբերը դէմքն ալ զոյն եւ չեզտ կը տտանայ երգի առաջին տողէն, լինք երգէ թէ ուրիշը:

Արդարեւ, ամէնէն տեւելի այդ ժողովրդական երգերն են որ հարազատօրէն կը բնորոշեն, կը խտացնեն զազմաթիւ ռազմիկներու, եւ հերոսներու լինքնուրոյն արժանիքները:

Որքան ալ անտարուեստ եւ անմշակ ըլլան, յաճախ մանկունակ եւ ուռուցիկ, այդ երգերը կը կազմեն բուն ժողովուրդին մկրտութիւնը:

Եւ ժողովուրդը չատ քիչ անգամ կը սխալի:

Մի՛ հետաքրքրուիք թէ ո՛վ յղացաւ, ո՛վ զրի առաւ այս եւ այն երգը, կամ ո՛վ յարմարցուց եղանակները:

Թերեւս մէկ տունը աս, միւս տունը ան է յղացած կամ երգած:

Հարցը այն է՝ որ երգեր են հիւսուած, ամէհի մարտնչումներու գրոհին մէջ կամ յետոյ, անոնց ներչնչման տակ: Հիւսուած, երգուած եւ ծաւալած են սարէ սար, քաղաքէ քաղաք եւ այժմ՝ աշխարհէ աշխարհ:

Եւ երբ խումբ մը կ'երգէ զանոնք, առանց որեւէ պատրաստութեան կամ նախադարանի, հերոսները ձեր առջեւ կը պատկերանան իրենց ամբողջ կերպարանքով. հոգի եւ մարմին կ'առնեն, կ'ըսես՝ ահա կը կռուին, գրոհ կու տան կամ կ'իյնան:

Անդրանիկը բաջ, իւր ընկերներով...

Մկրտութիւնը կատարուած է արդէն, մէկ բառով – «Անդրանիկը քաջ»: Մնացեալը մանրամասնութիւն է:

Բայց բառերու եւ կանչերու սահմանական թռիչներուն մէջ անգամ, դարձեալ նոյն ոգին է որ կը խտանայ, իբրեւ ազբամասական եզրակացութիւն.

Երակներիդ անվախ բաջի արիւնը
Ձգամաբի մինչ յաւիտեան, Անդրանիկ:

***

Արդարեւ, քաջութիւնը կազմեց Անդրանիկի հիմնական եւ ամէնէն անվիճելի առաքինութիւնը, պատանեկութենէն մինչեւ հասուն տարիքը:

Անշուշտ Անդրանիկը առաջինը չէ, իրեւ խորհրդանշան եւ մարմնացում հայ ժողովուրդի ռազմական յաւակութեանց:

Իրմէ առաջ, իրեն հետ զուգընթաց, ինչպէս իրմէ վերջը, ազատագրական պայքարը երեւան հանած է բազմաթիւ յայտնի եւ անյայտ հերոսներ: Եւ դեռ կրնայ հանել, երբ եզանակները փոխուին, կամ հնչէ ժամը, ճակատագրական պահու մը:

Անդրանիկը ներկայացուցիչն է ամբողջ սերունդի մը, որ այս ժողովուրդին ռազմական առաքինութիւնները հասցուց անախընթաց բարձունքներու, բազմաթիւ ճակատներու վրայ: Եւ անհնարին պայմաններու մէջ:

Անոնք իրենց տատանումն ու արիւնը ըրամադրեցին դժոխքի մը մէջ, որ իր նմանը չէ ունեցած որեւէ տառն:

Նոյնիսկ Պալքանեան ժողովուրդներու ազատագրական պատմութիւնը դժուար թէ կարենայ գոյց տալ այնքան ըմբռնացուցիչ կաչկանդումներ ու տառապանքներ, որքան հայկականը:

Պայքարը կը մղուէր Թուրքիոյ դէմ, բայց նոյնքան թշնամական, խափանարար քաղաքականութիւն մը կը վարէին անմիջական հարեւանները:

Դառը ոզդուած էր Թուրքիոյ դէմ, բայց նոյն հարեւանները եւ ուրիշներ հաճութեամբ կը կատարէին մեղսակից, դաւադրի քամահելի դերը:

Եւ, ներքէն ալ, բուն հայկական չբջանակէն, կամ վատօդը կը պակսէր, կամ ոգին: Թշուառութիւն մը համատարած, որուն հանդէպ լեռներն անգամ փուլ պիտի զային:

Բայց եւ այնպէս, Անդրանիկները կը մատան: Տոկացին, հասատատուն ակռաներ ձգեցին ու տեւեցին:

Երբեմն անիծելով եւ ակռաները կըրճտելով, յաճախ պոռթկալով, անոնք անվըհատ, անսասան, չարունակեցին պայքար մը, որ իր ներչնչումը կը առնար դարերու տատապանքէն:

Ժողովուրդը երբ կը հնչեցնէ «Անդրանիկը քաջ», իր ռազմական առաքինութեանց յարութիւնը, վերածնութիւնն է որ կ'ողջունէ, այնքան վճիտ խանդավառութեամբ:

Այդ վերակացութեամբ ալ երգը մարմին կ'առնէ, կը դառնայ կենդանի պատկեր: Ու մեր առջեւ կ'ուրուագծուին Սեբոյները, Գէորգ Զաւուշները, Մուրատները, Պետոները, Խէչոները եւ միւսները- ամբողջ պանթէոն մը չարժուն այլ յաւերժական:

Այս օրուան ուխտագնացութիւնն ալ մէկ արտայայտութիւնն է այդ վերակացութեան:

Անոնք որ կազմակերպած են զայն, անշուշտ ըսել կ'ուզեն, – Այս ժողովուրդը ունի բազմատան արժանիքներ: Մենք ալ, իրրեւ մասնիկները նոյն ժողովուրդին, կը խոնարհինք այդ արժանիքներուն առջեւ: Սակայն, չմոռնանք միւս գծագրումները, որ նոյնքան հարազատ է եւ անսպառ: Եւ քանի որ, այս քաղաքին մէջ, ունինք մարմնացեալ խորհրդանշանը այդ արժանիքին – Անդրանիկ – հետեւեցէք մեզի, որպէսզի միասին արծարծենք նուիրական եւ մշտնջենական բոցը:

Նախ մեր բաղուկը, յետոյ մօսինը, յետոյ խաչը, – կ'ըսէր ուրիշ քաջ մը, Գեորգին:

Շ.

1935, Սեպ. 1

ՏՂՄՈՒՏ

ԽՄԲ.– Անգրանիկի մահուան վաթսունամեակին առիթով պատրաստուած ոգեկոչումի այս էջերուն մէջ ուզեցինք տեղ ալ տալ նաեւ ուղղակի պայքարի դաշտերէն հասած վկայութեան մըն ալ: Հետեւեալ տողերը առնուած են խաչիկ Դաշտենցի «Թանչպարների կանչը» հատորէն, ուր հայդուկ Մախլուտոն որպէս ականատես ու մասնակից, կը պատմէ ամբողջ շըրջանի մը հայ փէտայիներու կեանքն ու սխրագործութիւնները:

**

Մոլից դէպի արեւելք մի բարձր լեռ կայ: Գաղթականութիւնը տեղաւորուած էր Սէյտաւարի եւ Մոյ քաղաքի մէջեւ, ձգուելով մինչեւ այդ լերան առոտոյտը:

Բլուրներից մէկը, որ իշխում էր դէպի հիւսիս տարածուող դաշտին, Վարդանայ անունն էր կրում: Նրա վրայ կանգնած էր մի անպատճոյճ մատուռ եւ կողքից դանդաղ հոսում էր Տզմուտ գետը: Մեր հեծելազօրը դաշտով գնաց եւ կարմիր մարգարտածաղիկների միջով դուրս եկաւ այդ մատուռի տակ: Այդ այն նուիրական վայրն էր, որի վրայ ես եւ Մշեցի Տիգրանը մտիկ էինք վառել տարիներ առաջ:

– Մենք գնում ենք Շաւարշեան զաշտամ, – զօրքին դիմելով ասացի ես: – Ահա քաջն Վարդանի դերեզմանը եւ ահա այն կարմիր ծաղիկները, որ ամէն գարնան բացւում են մեր հերոսների նահատակութեան վայրում, նրանց կարմիր արիւնով ներկուած: Իմացէք, իմ քաջեր, հայրենիքին դուք կարող էք օգտակար լինել հերոսաբար կռուելով Տըզմուտի ափին, ինչպէս որ կռուեցիք Սէյտաւարում եւ Մոյի պարիսպների տակ:

Ասացս վերջացրի թէ չէ, Անգրանիկը իմ ճակատը համբուրեց եւ այդ համբոյրը զինուորից – զինուոր փոխանցուեց իոր լռութեան մէջ:

Այսպէս խօսեց զօրավարը:

– Իմ սուրճ քաջեր, – ասաց նա, – չընկճուէք թշնամու դերակշիռ ուժերի առջեւ: Մենք էլ մեր թշնամին չատ եղել, իսկ մենք՝ քիչ: Մենք նպատակին ձգտում ենք ոգեկան ուժերի յարաբերութեամբ, իսկ մեր թշնամին՝ ահեղով: Այդ թշնամին անչափելիօրէն նենգ է եւ անհունօրէն անպատի: Նա ձի չի նստում ասպետական սրտանք վիճաբանելու խանդով, այլ իր մարմինը փոխադրելու պահանջից: Մի վայրկեանում նա աւելի է սարկաւում, քան սատնցի Հայը տարիների, գարերի ընթացքում: Նա կարճատես է, ուսմի եւ ապերախտ: Այս կռւում ձեզ հետ է Տարօնի ազիւծ զօրավար Մախլուտոն: Պատերազմներում տարած իմ յաղթանակների մեծ մասը ես պարտական եմ նրան: Ձեզ հետ են հեծելազօրքի հրամանատար Սարգիս Ճէպէճին եւ հին հայդուկ Գէօն: Ձեզ հետ են դումարտակի հրամանատար Պոնտոպերը եւ Սէյտաւարի հերոս յիսնապետ Թորգոմը: Ձեզ հետ են մեր անվեհեր հարիւրապետները Սմպուլ Աբշալոը, Շահկա Աբօն եւ Աբօն եւ յիսնապետ ձիրօն: Ձեզ հետ է մեր բանակի անմոռան երդիչ Աբաղին Մխակը: Ձեզ հետ են Մնուասի Փիլոսը եւ Պուճուր Աբրօն: Եւ վերջապէս, ձեզ հետ է Աւարայրի հեթանոսների անընկճելի կամքը եւ նրանց անմահ ոգին: Գիտցէք, որ թշնամին չինուած է նոյն նկատից, ինչ որ մենք, բայց կռւում կը յաղթի աւելի համարձակը, աւելի ոտկունը եւ երկաթէ կամք ունեցողը: Նա, որ երդուել է յաղթել, բայց ոչ երբեք խորհել պարտութեան մասին:

Մենք հարկադրական նահանջներ արել ենք, բայց արդար կռւի մէջ թշնամին դեռ երբեք չի տեսել մեր թիկունքը: Եւ բանակուրէք ինձ ձեր պատուի փառքով, որ այսուհետեւ էլ նրան չի յաջողուի մեր թիկունքը տեսնել: Եթէ վատահ չէք ուժերին, ապա, կ'ազաչեմ, բարձրացրէք ինձ ձեր սուիններուն վրայ եւ տարէք մ'ոչ այնտեղ, ուր յաւիտենական քնով հանդչում է Աւարայրի հերոսը եւ կենդանի թաղէք ինձ նրա կողքին, քան ճակատը լքելով անարգէք մեր քաջարի նախնիների սըրբատեղին:

– Ոչ, վաշա, մեր զօրամասում վախկոտներ չկան: Մենք պատրաստ ենք ձեզ հետ յաղթել կամ մեռնել Շաւարշեան դաշտում, – պոչեցին մարտիկները միաբերան:

– Ուրեմն ձեր հայեացքն ուղղեցէք դէպի այն բլուրը, որ մատնացոյց արաւ զօրավար Մախլուտոն, եւ ծնկի գալով Մամիկոնեան մեծ նահատակի աճիւնի առաջ, երդուեցէք, որ Աւարայրի այս երկրորդ ճակատամարտում պատերազմի դաշտը լքողը առաջինը մենք չենք լինի:

Եւ Շաւարշանդը սուրը պատեանից հանելով իր նժոյգի առաջ ծունկի իջաւ: Նա հետից մենք եւ մեր ամբողջ գունդը՝ ձիերի սանձերից բռնած:

Ամբողջ, չէզ էր ծնուած Անգրանիկ: Իր ձեռքի չարժումը լայն էր, սիրական. հայեացքը անխարդախ ու փախարդէչ. խօսքը՝ անկաշկանդ ու միշտ հրամայողական. ձայնը իշխանական ու անհոգօրէն հզօր, հակառակ իր թովիչ քաղցրութեան: Գեղջուկ իր ապրուստի ետզտնտակով, իր նիստ ու կացով, իր ուտել խմելով, իր հոգեկան պարզութեամբ, իր բարոյական ու քաղաքական ըմբռնումներով, բայց ի սպառ զերծ գեղջկական զգուած նիւթապաշտութիւնից եւ մանրանող, ժողովրդի ջծնող սորիամտութիւնից, նրա համբերատար ոգուց: Սքանչելի մանկական ծիծաղի հետ՝ անհնարին ցասումն ունէր որպէս ամպրոպային Աբամազդ: Ճախուռն ու յանդուգն իր վճիռների մէջ, նաեւ խիզախ էր իր դրծերի ու չարժումների մէջ:

Հայ ժողովրդից, հայ ընտանեան ժողովրդից դուրս աշխարհում ոչինչ չէր ճանաչում եւ ոչինչ չէր սիրում: Առելով առում էր քաղաքն ու յղփացած քաղաքացին. մեծատուններին հատիւ համբերում էր, մինչեւ որ մի օր պոռթկաց իր կուտակուած զայրոյթը նրանց քաջածանօթ ու վանիչ նիւթապաշտութեան ու գձուութեան համար:

Զկար հասարակական չրջան, որքան եւ այն բարձր լինէր, որ այս զաւառացի անուսում Հայը, այս երէկուի արհեստաւոր հիւանը ինքզինքը մաղի չափ նեղուած զգար: Արքայ թէ մեծանուն զօրավար, նախարար թէ առաջնակարգ քաղաքական դործիչ, գիւտն թէ դրագէտ, նրա համար միեւնոյն էր. ամէնքի մօտ եւ ամէն տեղ նա նոյն հասասարակըրուած, հանդարտ ու սիրական մարդն էր, մերթ լրջօրէն ծանրախոհ, մերթ մանկան պէս քրքջուն:

Մտանաւորապէս հանդիսս, ճառ, գովք ու ներբող, պճնուած կտնայք, սեթ եւ եթանք, անզօր էին նրան խոովք պատճառել, եւ յաճախ փարթամ յարկերի տակ, ճոխ սեղանի չուրջը նրան զարմացներու կամ հաճելի լինելու ճիգերը վերջանում էին միշտ հակառակ արդիւնքով – Անգրանիկ պառկում էր իր հին զայրացկոտ յանկերգը – թէ «դուք անպէտք անսիրտ մարդիկ էք, չէք օգնում ժողովուրդին»:

Ամէն տեղ ու ամէն պարագաներում Անգրանիկ մնում էր սիրական, իշխող ու հրամայող:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

1927

FLUCTUAT NEC MERGITUR

Ինչպէս բոլոր հին բաղաքները, Փարիզը եւս ունի խորհրդանիշ մը, –նաւ մը, որուն վրայ գրուած է.

Fluctuat nec mergitur.

Կը տատանի, բայց չընկղմիր:

Խորհրդանիշը կը պատկերանայ մտքիս առջեւ, երբ կը մտածեմ այն հսկայի մասին, որ փարիզեան գերեզմանատան մը մէջ, ի փէռ Լաշէզ, կը բնանայ՝ էն ըրած ու կռնակ տուած փրանսացի մեծ մեռելներուն:

Այդ հսկա՞ն...

Հայաստանի ալեկոծ լեռներուն վրայ, այդ հսկան տատանեցաւ տարիներ ու տարիներ: Օրօրուեցաւ ու կախուեցաւ անդունդներու վրայ, ցատքեց գահավէժներու մէկ շրթունքէն միւսը, – չընկղմեցա՞ւ երբեք:

Թուրք խուժանին արիւնախանձ ալիքները զարնուեցան այդ հըսկային կողերուն ու փշրուեցան: Նաւը շրջեցաւ հայկական լեռներու ծովին վրայ, Տէրսիմէն Սիփան, Մասիսէն Պինկէօլ: Ի՞նչ ճենգուքեանց դիմեց թշնամին, ի՞նչ խարդախութիւններու՝ հսկան սուզելու համար անդնդախոր ձորերու մէջ:

Չընկղմեցա՞ւ ան, երբե՛ք:

Ան՞ւնը այդ հսկային:

Անդրանի՞կ...

Սակայն թոյլ տուէք ինձի անուանել զայն ուրիշ անունով մը, – բրեհայ դատ:

Այդ դատը կը տատանի, բայց չընկղմիր:

Անոնք որ այսօր Անդրանիկի գերեզմանին վրայ կ'երթան սգալու մահ մը, թող լաւ գիտնան որ Անդրանիկի մահը տատանում մըն է միայն, բայց երբեք ընկղմում: Այդ դատը կայ եւ պիտի ապրի, քանի ժողովուրդ մը կայ եւ պիտի ապրի օտար այս ափերուն վրայ: Անդրանիկ կը մարմնացնէ բրեհայ դատը, որու ժառանգորդն է ահա մեր բազմութիւնը, զոր, ոմանք կը կոչեն *հայմաթլոս*: Սակայն թող գիտնան բոլոր վարանողները եւ նահանջողները որ, *հայմաթլոս* կոչեն մեզ թէ ուրիշ բան, նաւը կը տատանի բայց չընկղմիր: Անդրանիկ կը տատանի, բայց դատը կը շարունակուի անընկուն ու անվհատ:

ԱՐԱՋ

1935, Սեպ· 1

(Շ· Նարդունի)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԸ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇ ՄԸ

Անդրանի՞կը:

Նախ պատկեր մը մանուկի աչքերուս համար: Պատկերը անպարտելի հսկայի մը հեծած ձիու մը վրայ, սուր ու խրոխտ նայուածքով եւ սուրն ի ձեռին, որ տեսած եմ, Շապին – Գարահիսարի ընտանիքի մը տանը մէջ, պատէն կախուած: Անոնք, յաճախ, կը խօսէին ու կը հըպարտանային Զօրավարով: Կը դեղեցկացնէին ու կ'աստուածացնէին անոր ամէն մէկ չարժումը, արարքը, նախաձեռնութիւնը: Կը պատմէին խիզախութիւնները, անոր օրհնեալ սուրին դործած հրաչքները: Պատմութիւններ, որոնք օրօրեցին մանկութիւնս, եւ ենթադիտակցութեանս մէջ ձգեցին հետքեր:

Անդրանի՞կը:

Անցան տարիներ: Սամուէլ Մուրատեան վարժարանի աշակերտ, Նոյեմբեր 1 մը, դասընկերներով, այցելեցի Անդրանիկի դամբարանը, Փէռ – Լաշէզի գերեզմանատունը: Հոն տեսայ նոյն պատկերը, արձանը որ զիս տպաւորեց եւ ներշնչեցնէ հպարտութիւն, մղեց կարդալ ու տրուիլ մեր ֆէտայական չարժումին ծագումն ու զարգացումը: Հասկցայ թէ Հայերը միայն խոնարհած ու գլուխ ծռած չեն, այլ կռւած ու դիմադրած, միայն իրենք ինկած չեն, այլ գետին նետած, թէ գտնուած են վրիժառու բազուկներ որոնք նախընտրած են պատուով եւ հարուածելով մեռնիլ:

Անդրանի՞կը:

Պատանեկութեանս դարձաւ ազգային արժանապատուութեան խորհրդանիշ: Ու տպտպ, հեզհետէ, մեծցաւ, ինչպէս մեծցան իր գինակիցները: Մեծցան Սերոբ Ազբիւրն ու Քեռին, Նիկոլ Դումանն ու Արամը: Մեծցան բոլոր անոնք որոնք եղան հայութեան յեղափոխական կամքին մարմնաւորումը: Այդ ֆէտայական խումբերը գլուխներ տուին թշնամիին, սակայն պահեցին ոգին: Եւ այդ ոգին միշտ պիտի խօսի:

Այսօր, Հայաստանի լեռներուն եւ կիրճերուն մէջ չունինք Անդրանիկը եւ ֆէտայական խումբերը, բայց ունինք միշտ միտքեր ու բազուկներ, հայրենիքին միչեւ չեւ աշխարհի բոլոր ցամաքներուն վրայ, ձայն բարձրացնելու համար յանուն արդարութեան եւ ազատութեան: Այդ համրանքը կը չարունակէ պահել կապը երէկուան ու այսօրուան միջեւ: Սակաւաթիւ բայց վըճռական համրանք մը երիտասարդութեան ամուր կառչած Անդրանիկներու հմայնականն դաւանանքին, ձգած աւանդին, լայն ափօսներ կը բանան, ամէն տեղ, բազմահակատ գործունէութեան մը համար:

Մեր պատմութիւնը կը չարունակուի: Հերոսներն ու հերոսութիւնը անչնջելի էջեր գրեցին, փորձառութիւն մը տուին, թանկագին ժառանգ մը ձգեցին: Ու յաջորդող տարիները ապացուցանեցին թէ այդ ամբողջը ի զուր չէր: Ցաջորդականութիւն մը կայ: Նոր պահանջներ կը յայտնուին՝ արթուն, գործօն եւ անճնուրաց, միշտ պատրաստ նոր նուաճումներ կատարելու, քաղաքական դաշտին մչակութային ճակատ:

Անդրանիկ անկորնչելի մեծութիւն մըն է: Մեր նորագոյն պատմութիւնը կերտող հսկաներուն մէջ հսկայ մը: Իր սիրտը բաբախեց ժողովուրդին սրտին հետ համաչափ: Տարիներու ընթացքին, իր չունչին, ոգիին չերմութեան ճառագայթումը չզադրեցաւ: այլ չարունակուեցաւ: Ու այսօր, հայութեան ճակատը աւելի բարձր է, աչքերը աւելի սուր, հառաջքը աւելի զօրաւոր: Անդրանիկներու կեանքին ու գործին օրինակն է որ միշտ կը բազմապատկէ կորովը սերունդներուն, երիտասարդութեան որ ի'ուզէ յարատեւութեամբ եւ յաջողութեամբ հետապնդել հայ ժողովուրդի մեծ դատը:

Անդրանիկ խորհրդանիշ մըն է՝ պայքարի, կամքի եւ կորովի: Իր տեսլականը այսօր մերն ալ է: Վերաղարձնել Հայուն իր մարդկային եւ ազգային իրաւունքները, սպրիլ հայօրէն, ազատ եւ ինքնաւար, իր սրբազնական հողերուն վրայ:

Շապին – Գարահիսարի արձիւը, յաւերժական անուն մըն է, որ կը ծառայէ իբրեւ ներշնչման աղբիւր, իբրեւ օրինակ մեր քաղաքական պայքարին, մչակութային գոյամարտին, մղելով եկող ու դեռ գալիք սերունդները նորանոր սխրագործութեանց, յանուն հայրենիքին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՀՈՒԱՆ ԵՒ ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մեր ազգային հերոսին մահուան 60ամեակին առթիւ, քրքրելով «Յառաջ»ի հին հատւածները, քաղեցինք մահուան եւ յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները: Հիներ, թերեւս վերյիշեն այդ օրերը, իսկ չտեսնողներու համար, կ'ըլլայ հետաքրքրական, կը խորհինք, ծանօթանալ դէպքերու, որոնք մաս կը կազմեն մեր պատմութեան:

Սեպ. 2–ի թիւով է, որ «Յառաջ» կը հաղորդէ Զօր. Անդրանիկի մահը, պատահած Քալիֆորնիա, Օգս. 30–ին: Աւելի ուշ, արտասպելով Ֆրէզնոյի «Մշակ»էն, կու տայ հետեւեալ մանրամասնութիւնները մահուան պարագաներուն մասին.–

«Հանգչային չուրերու հիւրանոցը հասնելէ եւ հանգստանալէ վերջ, Անդրանիկ եւ կինը պատյտ մը կ'ընեն. հերոսը կը դիտէ հեռուէր լեռներ եւ բաղճանքը կ'ուղեղեայ «Սասունի լեռներուն», եւ կը խմէ լերան կողերէն բխող չուրի ակէն՝ իր ափով պաղ չուրը: Անոնք իրիկուան դէմ կը վերադառնան պանդոկ, եւ հոն ճաշելէ վերջ սրահին մէջ կը նստին քիչ մը ժամանակ անցընելու: Զօրավարը յանկարծ կ'ըսէ.– «Նուարդ, եթէ ես մեռնիմ, որքան ուրախ պիտի ըլլան Թուրքերը: Ա՛խ, եթէ անգամ մըն ալ պատեհութիւն ունենայի... վախիքա անկատար մնաց»: Տիկինը այս արտայայտութենէն եւ անակնկալ յայտնութենէն ազդուած, ցաւագին չեչտերով, կը փայփայէ հերոսին ալեւոր մազերը եւ քրտնած ճակատը ու կ'ըսէ.– «Հոգիս, ինչո՞ւ այդպէս կը խօսիս»: Իսկոյն, Անդրանիկ կը փոխէ խօսակցութիւնը, իրեն վերապահելով վերջին զգացումները, ալ աւելի չվրդովելու համար իր պաշտպան հերշտակը, որ իրեն համար կեանք եղած էր: Կարճ հանգիստէ մը յետոյ, կը կրկնէ.– «Կը վախնամ թէ հոս մեռնիմ: Եթէ գիս Հայաստան չընդունին, գոնէ ձեռքիս բթամատը կտրէ եւ հոն դրկէ, տեղ մը թող թաղեն, իսկ եթէ մերժուի, մարմինս Պուէնոսարիա քրոջս գերեզմանին քովիկը թաղեցէք»: Եւ երբ, Անդրանիկ կնոջը արցունքները կը տեսնէ, ազդուած կ'ըսէ.– «Շատ նեղեցի, դիտեմ: Եւ չեմ գիտեր ինչո՞ւ այս խօսքերը կ'ընեմ, պիտի չմեռնիմ: Դեռ պիտի ապրիմ, շատ գործեր կան ընելիք»: Ու կը սկսի քաջալերել եւ հրաւիրել կինը, որ միասին պաղպաղակ մը առնեն մօտիկի խանութէն: Ու կը մեկնին եւ ուրախ կը վերադառնան: Հազիւ 10 – 15 վայրկեան անցած, զօրավարը խիթեր կը զգայ կուրծքին տակ: Տիկինը խակոյն բժիշկներ կը կանչէ եւ Անդրանիկ կը սկսի աղաղակել ցաւի ծանրութեան տակ.– «օգնեցէք, օգնեցէք...», իր վերջին խօսքերը կ'ըլլան»:

***

ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԷԶՆՈՅԻ ՄԷՋ

Սեպ. 7–ին, տեղի կ'ունենայ ազգ. հերոսին յուղարկաւորութիւնը, որ հետեւեալ ձեւով նկարագրուած է «Հայրենիք»ի մէջ.–

Այսօր տեղի ունեցաւ մեր ազգային մեծ հերոսին յուղարկաւորութիւնը: Արարողութիւնները սկսան առաւօտեան ժամը 8–ին եւ վերջ գտան կէսօրէ ետք ժամը 3–ին: Տիկին Անդրանիկ արարողութեան պատասխանատուութիւնը յանձնած էր հերոսին զէնքի եղբօր՝ զօր. Սմբատի:

Մեռելական թափօրին առջեւէն կ'երթար զինուորական նուագախումբը, որ կը նուագէր Շոփէնի մահերգը: Անդրանիկի դագաղը իրենց ուսերուն վրայ կը կրէին հերոսին բանակին մասնակցող կամաւորներ, որոնցմէ մէկը կ'առաջնորդէր նժոյգ մը՝ սանձէն բռնած: Ժամը 9–ին դագաղը հասաւ հայ առաքելական եկեղեցին, ուր հազարաւոր Հայեր Ֆրէզնոյէն, Լոս – Անճըլըսէն, Սան –Ֆրանսիսքոյէն եւ այլ քաղաքներէ հաւաքուած էին իրենց վերջին յարգանքը մատուցանելու սիրեցեալ հերոսին: Եկեղեցին խռնուած էր: «Ասպարէզ»ի խմբագրատան եւ եկեղեցիին միջեւ տարածութիւնը լեցուած էր խուռն բազմութեամբ մը, որ չկրցաւ եկեղեցի մտնել:

Ֆրէզնոյի քաղաքապետն ու ոստիկանապետը ներկայ էին: Ներկայ էր նաեւ բրիտանացի հարիւրապետ՝ Տալթըն, որ ծառայած էր Հայաստանի մէջ եւ անձամբ ճանչցած էր Անդրանիկը: Կրօնական արարողութենէն հետ, հանրութեան արտօնութիւն տրուեցաւ վերջին անգամ տեսնելու հերոսին մարմինը: Աթիկա տեւեց ամբողջ ժամ մը, մինչ նոյն ատեն զինուորական նուագախումբը կը հնչեցնէր մեկնէ աւելի եղանակներ ատուր պատշաճի եւ խոր տպաւորութիւն կը թողուր ներկաներուն վրայ:

Երբ, Անդրանիկի դագաղը տարուեցաւ Սբարատ գերեզմանատունը, սաւառնակ մը, յանուն Ֆրէզնոյի հայ երիտասարդաց Ակումբին երկինքէն սկսաւ ծաղիկներ թափել սիրեցեալ հերոսին վրայ:

Օրուան երեք դամբանական խօսողները եղան զօր. Սմբատ եւ հարիւրապետներ՝ Շիլմանեան եւ Պոնափարթեան: Զօր. Սմբատ, որ հաղած էր հազարապետի համազգեստ, չատ կարճ խօսեցաւ եւ զգայուն բառերով ըսաւ թէ Անդրանիկ յետզփոփոխական էր ու զինուորական, հետեւաբար անոր զէնքի եղբայրներուն իրաւունքն ու պարտականութիւնն էր միանգամայն ըսել հրաժեշտի վերջին խօսքը: Սմբատ յետոյ բացաւ դագաղը եւ յանուն իր ընկերներուն եւ զէնքի եղբայրներուն համբուրեց հանգուցեալ զօրավարը:

Հարիւրապետեր Շիլմանեան եւ Պոնափարթեան պարզեցին հերոսին յետզփոխական եւ զինուորական կեանքը: Ապա, հրաւիրեցին բոլոր ներկայ Հայերը առաջ տանելու այն գործը, զոր կիսատ կը թողուր Անդրանիկ – Հայաստանի անկախութիւնը:

Դագաղը ծածկուած էր բազմաթիւ ծաղկեպսակներով, որոնց ամէնէն յատկանշականն էր Հ. Ց. Դաշնակցութեան զինանշանը, ոսկեզօդ կարմիր, սպիտակ եւ կանանչ դոյներով եւ «անմահ հայդուկին» խորագրով:

Դամբանական ճառերէն ետք, զօր. Սմբատ զինանշանները դրաւ հերոսին դագաղին վրայ եւ վերջին անգամ լուսանկարուեցաւ իր ընկերոջ հետ: Միացեալ – Նահանգներու բանակէն հազարապետ Լէյմէլ կատարեց զինուորական պատիւները: Եւ ասով վերջ գտաւ արարողութիւնը:

× *Լուրի մը համաձայն, Անդրանիկի մարմինը զմռսուելէ յետոյ Հայաստան պիտի փոխադրուի Տիկին Անդրանիկի կողմէ, եթէ կառավարութիւնը արտօնէ, այլապէս պիտի փոխադրուի Պուէնոսարիա, իր քրոջ գերեզմանին քով թաղուելու, որովհետեւ ան իր մայրը խնամած էր Անդրանիկը մանկութենէն ի վեր:*

***

ԴԷՊԻ ՓԱՐԻԶ

1928, Յունուար 11–ին «Յառաջ» կը հաղորդէ.– Ուաշինկթընի Ֆրանսական դեսպանը Տիկին Անդրանիկին հաղորդած է թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը սիրով կ'արտօնէ զօր. Անդրանիկի մարմնին փոխադրութիւնը Փարիզ: Այս լուրէն քիչ վերջ, զօրավարին դագաղը, ուր կը հանդչի հերոսին զմռսուած մարմինը Սան – Ֆրանսիսքօ փոխադրուեցաւ Ֆրանսական հիւպատոսին մօտ, պէտք եղած հոգատարութիւնը եւ օրինական դործողութիւնը կատարելու համար:

Այժմ հերոսին դագաղը հիւպատոսին կողմէ կնքուած եւ անոր հոգատարութեան տակ է: Դագաղը պիտի բացուի միայն Փարիզի մէջ: Դագաղին պիտի ընկերանայ Տիկին Անդրանիկ, երբ իր վաւերացուած անցագիրը ստանայ Հ. Հ. ներկայացուցիչէն:

***

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ՓԱՐԻԶ ՀԱՍԱԾ

Անդրանիկի զմռսուած մարմինը Փարիզ, Սէն – Լազար կայարանը հասաւ, Ուրբաթ, Յունուար 20–ին: Օրինական ձեռնարկութիւնները կատարուելէ ետք, մարմինը յանձնուեցաւ Հայոց Եկեղեցիին:

Կիրակի, Յունուար 29, Փարիզի եւ արուարձաններու հայութիւնը մէկ սիրտ մէկ հոգի համագգային մեծ յուղարկաւորութիւն կատարեց ազգային հերոս Անդրանիկի: Փարիզի Հայերը երբեք այսքան հոծ բազմութեամբ ի մի չէին խմբուած եւ հին գաղութի ջոջ անդամները զարմանքով կը հարցնէին իրարու թէ այս բոլորը Հայե՞ր են: Պատարագ կատարուեցաւ քառաձայն: Պատարագիչը էր Վռամշապուհ եպիսկ.: Արարողութիւնը վերջ գտաւ կէսօրին, սակայն բազմութիւնը չէր ուզեր մեկնիլ:

Ժամը 13ին, եկեղեցին մէջտեղը պատրաստուեցաւ չքեղ մահարեմ մը, որու վրայ դրուեցաւ Անդրանիկի արծաթապոյն մետաղեայ քանդակազարդ դագաղը: Եկեղեցիէն ներս կ'ընդունուէին մխայն պաշտօնական ներկայացուցիչներ: Ֆրանսայի Պաշտպանութեան նախարարութեան կողմէ ներկայ էր գնդ. Ֆուազէ, Փարիզի զինուորական կառավարիչին կողմէ հազարապետ Տիւմոն, արտաքին նախարարութեան կողմէ Փարիզի երեսփոխան Խոտար Սուլիէ, Հ. Հ. Պատուիրակութեան փոխ նախագահ Ա. Պատմեան, Փարիզի Կաթողիկէ առաջնորդարանի ծերունի ներկայացուցիչը, հայ կաթողիկէ ժողովրդապետ Հ. Պ. Վրդ. Քէմիճեան, հայագիտական ընկերութեան կողմէ փրոֆ. Ֆրէտէրիք Մաքլէր, Ֆրանս. եւ հայկ. մամուլի ներկայացուցիչներ, հայ կամաւորներու միութեան անդամներ, Անդրանիկի զինուորները, Թեւերուն վրայ ճերմակ լայն ժապաւէններով եւ զանազան միութեանց ներկայացուցիչներ:

Յուղարկաւորութեան արարողութեան ուարտին դամբանական խօսեցաւ Վռամշապուհ եպիսկ., յիշեց թէ ինք Շապին – Գարահիսարի մէջ ուսուցիչ եղած էր Անդրանիկի, երբ դեռ պատանի էր: Նկարագրեց անոր ըմբոստ հոգին վտքր տարիքէն: Ցետոյ խօսեցաւ, Մանչեսթըրէն Պ. Տիրան Տէվլէթեան:

Ժամը 14–ին, դագաղը եկեղեցիէն դուրս հանուելով դրուեցաւ չքեղ մեռելակառքի մը մէջ: Դագաղը ծածկուեցաւ կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն եռագոյնով: Ցետոյ կազմուեցաւ յուղարկաւորութեան թափօրը: Առջեւէն կ'երթար պատկական կառքը, բազմաթիւ ծաղկեպսակներով:

Ծաղկեպսակներուն կը հետեւէր դագաղակիր կառքը, որուն հետեւէն Անդրանիկի նախկին գինուոր՝ Աբդար, թաւիշէ քարճի վրայ կը տանէր Անդրանիկի պատուանշանները:

Փառաշուք թափօրը ժան Կուժոն փողոցէն սկսաւ շարժիլ ու մտաւ Շան գ'Էլիզէի պողոտան ու կտրելով Քոնքորտի հրապարակը, անցաւ Ռիվոլի փողոցը եւ Պաստիլի ճամբով տեղափոխուեցաւ դէպի Փէր – Լաշէզի գերեզմանատունը, ուր հասաւ ժամը 15·45–ին: Գերեզմանատան մէջ, ուրիշ բազմութիւն մը խռնուած էր արդէն: Դագաղը դրուեցաւ փոսին մօտ ու Վռամշապուհ եպիսկ. կարդալ խօսք ապաւ նախապէս որոշուած կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն:

Առաջին խօսողն եղաւ Պ. Հ. Մարմարեան, Ֆրանսական բանակի հայ կամաւորներու Միութեան կողմէ: Ֆրանսերէն լեզուով, տուաւ Անդրանիկի համառօտ կենսագրութիւնը, պատմեց անոր մղած ճակատամարտները, Պալքանեան պատերազմին եւ կովկասեան ճակատներուն վրայ: Ցետոյ, Զավահաս Որբերու Միութեան կողմէ խօսեցաւ Մ. Քիւրքճեան, որ ըսաւ.– «Անդրանիկ ճառագայթն էր, որ կը տաքցնէր ու կը լուսաւորէր հայ որբերուն երկինքը: Ու ճառագայթը չի թաղուիր: Անդրանիկ աւելի քան ճառագայթ մըն էր: Անիկա եղաւ խորհրդանշանը անհրաւուած, զրկուած ու տանջուած հայ որբերու մեծ երազին: Ու մենք կը հաւատանք որ խորհրդանշանները կ'ապրին յաւիտեան. անոնք մահ չունին: Մենք հայ որբերս այդ խորհրդանշանները թաղած ենք մեր հոգիին մէջ»:

Ցետոյ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կողմէ Պ. Զօպանեան կարդաց նախ հայերէնն, ապա Ֆրանսերէն ցաւակցականները: Ցայտնեց հայ ժողովուրդի յուզումն ու ցաւը: Ասյօր, ըսաւ – մեր ձեռքը չէ Արեւմտահայաստանը, որուն համար այնքան տարիներ կռուեցաւ Անդրանիկ եւ ուր պէտք է որ հանդչէր իր մարմինը:

«Յառաջ»ի կողմէ խօսեցաւ Շաւարշ Միսաքեան.–

«Անդրանի՛կ, ահեղ էիր, անսասան եւ անխոցելի, երբ կը սաւառնէիր սար ու ձոր:

«Քաղաքը ապաննեց քեզ:

«Քաղաքը կամիլ կամիլ քամեց ըմբոստ աւիշը քու խռովայոյզ սրտիդ:

«Եւ մենք հազիւ կը զսպենք մեր արցունքները:

...«Հայրենակիցներ, մեռել թաղելու եկեր էք օտար հողի վրայ: Եւ ինչ փառք ու չուքով: Եւ ինչ բազմութեամբ... ահաւասիկ մայրեր որ մինչեւ գերեզման եկեր են իրենց երախաներով, եւ երիտասարդներ, որ կը հետեւին կրակոտ աչքերով: Ուրեմն անոնք կը հաւատան Անդրանիկներու անյաղթ բազուկին... Պարզ գաղափար մը չէ այս, այլ խորհուրդ մը, խտացումը մեր վերջին քառասուն տարուան տառապանքներուն եւ պայքարներուն: Եւ այստեղ նորէն կը յիշեմ Քամառ Քաթիպայի ճիչը. «Ամառուան, ամէն բանի մէջ քո կամքը ըլլայ, միայն թէ Հայը լուծի տակ չլայ»: Եւ այն սերունդը որ հաւատաց Անդրանիկներու զգաստամարտին, այն սերունդը անգամ մըն ալ կ'ուխտէ ճգնիլ որպէսզի «Հայը լուծի տակ չլայ» եւ որպէսզի, գոնէ չըզրկուինք մեր մեռելները մեր հայրենիքին մէջ թաղելու մխիթարութենէն»:

«Դրօշակ»ի կողմէ խօսեցաւ Արշակ Ջամալեան.–

«Ես կը խօսիմ յանուն ա՛յն Դրօշակին, որու բեմէն առաջին անգամ խօսեցաւ Անդրանիկ հայ ժողովուրդին հետ, ա՛յն Դրօշակին, որուն շունչին և հմայքին տակ գործեց Անդրանիկ եւ դարձաւ մեծ մարդ: Առանց կուսակցական և յարանուանական խտրութեան այստեղ հաւախմբուած այս խուռն բազմութիւնը ցոյց կուտայ թէ Անդրանիկ յաղթած է մեզ: Անդրանիկ իր ընկերներուն պէս չնահատակուեցաւ կռուի կերներուն պէս չնահատակուեցաւ կռուի դաշտին վրայ. սակայն անիկա կը նահատակուէր ամէն օր, տեսնելով հայ ժողովուրդին ծով տառապանքը»:

Վերջին խօսողն էր, յանուն Շապին – Գարահիսարի ռազմիկ հայրենակցական Միութեան՝ Յարութիւն Պուռնազեան.– «Ու փառքդ չէ կերտուած հեռուր Քալիֆորնիոյ մէջ, քու փառքդ կը սկսի Սասունի եւ Վասպուրականի մէջ ու հոն կը վերջանայ: Քեզ կրնան պաշտել միայն անոնք որոնք կը պաշտեն քու յեղափոխութիւնդ»:

Մորալէս յուզուած, քանի մը խօսք արտասանեց Քէմիճեան վրդ., ծրագրուած չարքէն դուրս:

Ժամը 17–ին, ժողովուրդը սկսաւ ցրուիլ:

... Գլխարկնիս վար՝ Անդրանիկի զաղին առջեւ...:

Հայ ժողովուրդը կը կորանցնէ մէկը իր լաւագոյն ռազմական նժոյգներէն, որպէսզի Վարդան Մամիկոնեանէն մինչեւ Դաւիթ Բէկ, Սեբոր ու Եփրեմ, մինչեւ Զաւուշ, Մուրատ, Անդրանիկ՝ հսկայի բացարձակ խոյանքներով լուսաւորեր են պարբերաբար Հայոց պատմութեան մըռայլ, միալար եւ արտաճաք գիշերը...:

Կրքերը լուռ՝ Անդրանիկի զաղաղի առջեւ:

Եւ թող բոլոր անոնք որոնք արհեստ դարձուցեր են երկպառակութեան սերմը ցանել մեր ուժասպառ, արիւնաքամ ժողովուրդի մէջ, այս ծանր կորստեան առջեւ վայրկեան մը անդրադառնան իրենց սեւ աշխատանքի հետեւանքներուն վրայ եւ ճիպ ընեն մեզի հետ միասին համախմբելու բոլոր ազգային կուսակցութիւնները, մէկ ճակատ ստեղծելու զաւիք վտանգներու առջեւ:

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

1927

***

...Շնորհիւ իրեն՝ ամերիկեան ժապաւէններու հերոսները ժոդունիլ սկսած էին: Դադրեցանք կապկելէ Պիւֆալո Պիլը, Թոմ – Միքս–ը եւլն. եւ լրջօրէն ուրոշեցինք շուխնկ – կոմ չծամել: Բանական ժուռար եղաւ այս վերջին որոշումին դործադրութիւնը: Երանի՛լի օրեր, ուր դիտէինք բնազդաբար հերոսները պատուել: Կ'օրինակէինք ինչ որ լաւ էր, տղական: Երախատպատ էինք Անդրանիկին, որու շնորհիւ վարդանները առասպել դարձած պատմութիւնը կը կրկնուէր մեր աչքերուն առջեւ մեղի աւելի մատչելի եւ արտաքինով մեղի նմանող հերոսի մը կողմէ:

Շնորհիւ Անդրանիկին մեր մանկական երկիւղները վտարատած էին: Անիսպանիոլ չկային մեր դպրոցին սպառնացող, որ վախնալու ոչ մէկ պատճառ ունէինք քանի կար Անդրանիկը եւ իրմով հպարտ՝ հազարաւոր հայ մանուկները:

Այսօր իր մահուան 50րդ տարելիցին, մեր մանկութեան անբիծ օրերու յիշատակարանները արձարձումով, լաւագոյն մէջոցն է մեր յարգանքի տուքը տալու, դիւցազնութիւնն ու առաքինութիւնն իրականութիւն դարձնող, մեր պատմութեան այս անվեհեր հերոսին՝ զօրավար Անդրանիկի:

ԱՒԼԻՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

1977

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935